XXI. 1. 21.
.E. 1.
8
7-b
35
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
28 B
29
8-7-b-35
8.-6.c.-23.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE RERVM INVENTORIBVS LIBRI OCTO.

Eiuſdem in orationem Dominicam commentariolum.

Omnia nunc demum ab ipſo auctore perfectè aucta, recognita atque elaborata.

Cum Indice & rerum & verborum locupletiſsimo.

PALMA ISING

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

BASILEÆ,

Per Thomam Guarinum.

1563.

QVVM opus iſtuc iampridē non indignum habitum ſit, quod, doctiſsime Lector, à te legeretur, uel notum etiam fieret cæteris hominibus minimè literatis, quando Galli, Germani, & Itali in ſuam quiſq; linguam uernaculam & uulgarem iam uertit: idcirco ut illud maius legentibus emolumentum faceret, plusq; delectamenti afferret, rurſus denique ab auctore ſuo perfectè eſt auctum, quod ita multo locupletius tu nunc accipies: unde quicquid hauſeris, purum, integrum, liquidúmque te haud dubiè haurire ſenties. Vale.

IN POLYDORVM SIMON GRYNAEVS.

Qui more & ritu argutæ apis
Campos Theſpiadum peruolat,
Amicus paſsim floribus
Cautè os impreſſus, inſidet,
Succos miros, miras opes
Genere omni auctorum conuehit,
Diuite mox alueario
Fauos & mella dulcia
Subinde præbet omnibus,
POLYDORI *non intelligo*
Merito quî non ſummo ſibi
Nomen venerandum vendicet.

POLYDORVS VERGILIVS VRBINAS, LVDOVICO ODAXIO PATAVINO.

S. D.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

SVM equidem neſcius, Ludouice Odaxi, qua venia digni accipiãtur illi, qui longè à vero aberrantes, in fabulis duntaxat neruos prorſum omnes cõtenderint. In quorum ſanè numero, cùm poëtę, tum veteres philoſophi maximè ſunt. Sed illis quorum propriũ eſt nugas ſectari, ignoſcendum eſt. his autẽ non item: quippe qui quum veritatis, quæ, ſicut præclarè Pindarus ait, magnum eſt virtutis principium, inueſtigandæ gratia, talem ſcribendi materiam nacti eſſent, vt eam ſuapte natura ſeſe illis ſæpius offerentẽ, facilè comprehendere poſſent, adeo in obſcuris verſati ſunt tenebris, vt pro veritate, magis magiſq; fingendi fabulas materiam præbuerint. Etenim, vt de initiis rerum, de mũdi fabrica taceam, quũ de Deo aut cæli motu diſſererẽt, phyſica quadam ratione, multò nempe maiorem quàm foret, deorum multitudinem reddiderunt, qui induti ſpecie humana fabulas poëtis ſuppeditarunt, hominum autem vitam ſuperſtitione omni referſerunt, veluti qui deinde viros beneficiis excellentes in

cælum, fama ac voluntate tollere conſueuerint. Quæ tametſi ſummæ leuitatis plena ſunt, dicuntur tamen, & ſtultiſsimè creduntur. Sed ipſos philoſophos, quũ ſapiẽtiæ laudem adepti eſſent, eò quòd pleno greſſu veritatem ſequi viderentur, nihil profectò, vt arbitror, tã deuios egit, quàm veri Dei ignoratio: ex quo haud dubiè tot fabularum delirationes manarunt, tunc potiſsimè quũ futilis eſſet hominum ſimplicitas: nam noſtro tempore, quo quidem impendiò magis homines ſapiunt, quis huiuſcemodi deos colit, quorum accipimus cupiditates, ægritudines, iracundias, bella, vulnera, libidines? Quis harpyias fuiſſe, aut chimæram monſtrum putat? Quæúe anus tam excors inueniri poteſt, quæ illa quę quondam credebantur apud inferos portenta extimeſcat? Quis tam hebetis ingenij eſt, vt metuat ne ſupra ſe cælum labet? ſicut Galli Adriæ vicini, Magno olim Alexandro percontanti, quidnam eſſet quod maximè pertimeſcerent, ſeſe formidare id tantùm reſpondiſſe dicuntur. Vbi gentium menſa Solis eſt, quæ diuinitus epulas ſuppeditet, quam Æthiopes ſe quódam habere iactabãt? Veriſsimè igitur M. Tullius inquit, diem opinionum commenta delere, naturæ iudicia confirmare, quoniam ſolum tempus veritatis eſt parens. Quare hoc fabulis fidem habendi vitium, magis temporum

quàm

quàm hominũ fuiſſe dixerim. At nobis, qui longè hercle feliciore ætate geniti ſumus, propterea quòd verum Deum quotidie intuemur, contemplamur, atque veneramur, nullíſque amplius præſtigijs dęmonũ ducimur, ecquid turpius magiſue pudendũ eſſe poteſt, quàm nugas terere, & fonte veritatis omiſſo, fabularum riuulos ſectari: quũ præſertim ita natura comparatum cõſtet, vt nullus ſuauior animo cibus ſit, quàm veri cognitio? Ego itaq; opus de rerum inuentoribus orſus, quàm veriſsimè potui, omnia tradidi, quò nemo ſua laude fraudaretur: quoniam inuenire primum pręcipuúmque eſt, reíque inuẽtę dignitas, adeo multos trahit in amorem ſui, vt ſinguli, ſi fieri poſsit, artis alicuius auctores ſe dici velint, quod ſine artibus, ſatis conſtet nullá omnino vitá eſſe potuiſſe. Ex quo diligentius multò officium feci, & maximè quũ de origine deorum, & eorum cultu, de rerum initiis, de hominis ortu prodidimus: quod neutiquam facilè fuit, quando iam nugæ cuncta oppleuerant. Cæterùm ſum ego itidem, fateor, in pleriſque locis id genus fabulas ſequutus, quibus etiam verũ ſpecie aliqua velatum ſubeſt: ob id tamen nihilominus veritati hæſimus, quando hoc ratio ipſa exigere viſa eſt. Et quanquam Saturno, Ioui, Neptuno, Mercurio, Dionyſio, Apollini, Æſculapio, Cereri, Vulcano, & aliis

quos deos vocāt,quædam aſsignauimus, ea ipſa tamen illis tanquā mortalibus, nō tanquam diis,licet ipſe quoque deos nuncupauerim,attribuimus.Haud me fugit inſuper, quoſdam maleuolentiſsimos fore,qui induſtriā noſtrā fortaſſe temeritatē appellabunt, quia ego ſolus de rerū inuētoribus ſcribere auſus ſum,quod nemo ante me,pręter Plin. particulatim tentarat,qui in 7.Natur.hiſtor. de hac re ſtrictim admodū meminit, fabulas ſic ſequutus, vt minus veritatē inueſtigarit. Verùm illud prorſus ignorabūt,id multò eſſe pręclarius,quò difficilius extiterit.Ecquid enim laudis aſſequutus eſſet Cæſar, ſi facilè fuiſſet Britānis bellum inferre? aut Annibal quantum gloriæ ſibi cōparaſſet,ſi peruias Alpes dum Italiā adiret,citra,vt dicitur,puluerem ſudorémque,ac non magna ſuorū cęde, feciſſet?Propter quod nos etiā hoc opus,etſi arduū,magno animo ſuſcepimus, maturauimúſq;: in quo ſi quid deſiderabitur, nemini mirū ſit,quando multa nō modò vetera, ſed noua inuenta ſunt,quorū,vt in extremo tertio operis libro perſpicuè demonſtrauimus, inuētores in denſiſsimis omnino vmbris latent.Non idcirco tamē inficior (haud enim tantum mihi aſſumo, quū ſint hodie plures longè me doctiores) quin poſsit quiſpiā de hac re, veluti de prouerbiis, quorum libellum proximo anno Guidoni principi Vrbini

Duci

Duci inſcripſimus,copioſius tradere.Verùm quicũque hoc vel illud poſthac ingredietur iter,quia nos primi ſtadiũ cucurrimus, is fortaſſe noſtra veſtigia ſequi non grauabitur. Has autem,qualeſcũq; ſunt, lucubrationes, in quibus multarum rerũ origo continetur, nemini cõuenientius dicari poſſe, vel debere iudicaui,quàm tibi,qui ad vnguẽ ſcriptorum omniũ monimẽta noris:nam, vti diuus Hieron.inquit, illi tertium Vergilij Æneid. librum lucidius intuentur,qui à Troade per Leucadem,& Acroceraunia, ad Siciliam, & inde ad oſtium Tyberinum nauigarint: qui inſuper ſic Guidoni Vrbini duci noſtro ab ineunte eius ætate,à diuo Federico, vt olim à Philippo Macedone Magno Alexãdro Ariſtoteles,præceptor datus es:qui quum te duce, vtriuſque linguæ peritiſsimus euaſerit, haud equidẽ immeritò præ omnibus ei chariſsimus es,apud quem,vt par eſt,ſummũ dignitatis gradum tenes, à quo denique tanti ſis,quanti certè fieri debes.Accipe igitur,Ludouice Odaxi,hilaro vultu,hoc opus à Polydoro tuo Vergilio,ídque ea frontis ſeueritate perlegito,qua eiuſmodi ſcripta legere conſueuiſti.Vale.
Vrbini,Nonis Auguſti,
Anno 1499.

INDEX CAPITVM IN LIBROS DE INVENTORIBUS RERUM.

CAPITA LIBRI PRIMI.

De prima deorum origine, & unde Deus dictus. cap.1
De initijs rerum. cap.2
De primo hominum ortu, & linguarum uarietatis origine, atq; inibi de prima gentiū diuiſione: an Romanis lingua una eadēq; Latina cōmunis fuerit, necne. cap.3
De origine coniugij, & uario apud gētes uſu, & qui in propatulo pecudum more coirent, ac quis liceret ante uirum, nouam inire nuptam, & inibi de diuortij initio, ac qui in matrimonio ueterum ritus. cap.4
De religionis origine, & qui colendorum deorum primi auctores fuerint, & Deo uero ſacrificauerint. cap.5
Quis primus literas inuenerit, uel in Latiū attulerit, & de earum numero aucto, uarietate, uiq;, ſonoq;, cap.6
De origine grammaticæ, & quantum ualeat. cap.7
De poëticæ artis origine, atq; eius præſtantia, ibiq; locus Ciceronis in Catone emendatus. cap.8
De origine metri, & metrorum plura eſſe genera. ca.9.
De tragœdiæ atq; comœdiæ initijs. cap.10
De origine ſatyræ, nouæq; comœdiæ. cap.11
Quis primus hiſtoriā condiderit, & de eius utilitate: aut ſolutam orationem inuenerit, deq; texendæ ipſius hiſtoriæ regula. cap.12
De origine Rhetorices, & quibus rebus eius ratio contineatur. cap.13

Quis

Quis primus muſicam repererit, & quantum ea ualeat ad tolerandos humanæ uitæ labores. cap.14
Qui primùm inſtrumenta muſica diuerſi generis inuenerint, & ea in Latium attulerint, ac quod ſit organũ, & de antiquiſsimo uſu tibiarum in prælijs. cap.15
De origine philoſophiæ, & de duobus eius principijs, & quis primus inuenerit ethicen, & dialecticen, ac dialogos introduxerit. cap.16
Qui primi aſtrologiã adinuenerint, aut quorundã ſyderum curſus, & ſphærã, uentorumq; rationẽ, atq; quot illi ſint, & obſeruationes ſyderũ in nauigãdo. cap.17
Qui primi geometriã & arithmeticã inuenerint. ca.18
Quis primus repererit pondera, & menſuras, ac numeros, & de uario apud gentes numerandorum annorum modo. cap.19
Quis primus medicinam inuenerit, & in quot ea diuiſa ſit partes, ac apud quos olim populos non fuerit medicorum uſus. cap.20
De herbariæ & medicamentariæ atq; melleæ medicinæ inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. cap.21
Quis primus magicam artem inuenerit, & à quibus celebrata, & quis modum effugandi dæmones, aut incãtationes ediderit, quibus morbi ſedarentur. cap.22
De origine necromantiæ, pyromantiæ, aëromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ. cap.23
De duobus diuinandi generibus, & de origine aruſpicinæ artis, & ſortium Præneſtinarum, & quis ſomniorum interpretationem docuerit. cap.24

CAPITA LIBRI SECVNDI.

De iuris & legũ origine, & qui primi mortalibus leges dederint, & quæ cauſa à principio dandi fuerit. cap.1

Qui regiam uel popularem ciuitatem principiò inſtituerint, tyrannidemq; exercuerint, & diadema uel ſeruitium inuenerint, & quis Areopagitarum magiſtratũ conſtituerit, aut ſuffragia inuenerit. cap.2

De triplici adminiſtrationis genere Romanæ ciuitatis, & de origine inſignium Regum, & ex qua arbore fierent magiſtratuum uirgæ, atq; quis primus cenſum inſtituerit, & de ſenatorio atq; equeſtri cenſu, uel carcerem ædificauerit, & ibidem quid eſſet luſtrum conditum, ac de initio tributi imponendi. cap.3

Qui primi cõſtituerint annum, & quàm uarium: & inuenerint hunc annum quo utimur, uel menſes, atq; eos diuiſerint in Nonas, Idus, Calendas, ac quis excogitarit numerum aureum. cap.4

Quis horas primus conſtituerit, aut horologia diuerſi generis inuenerit. cap.5

Quomodo ab initio alij aliter dies obſeruarint, & noctes diuiſerint. cap.6

Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo aut ubi uſus imprimẽdarum literarum primùm inuentus. cap.7

De primo uſu ſcribendi apud priſcos, etiam per notas, & quando primùm ſit inuenta charta, uel membrana. cap.8

Quis primus memoriæ artem monſtrauerit, aut qui eiuſdem gloriam adepti ſint. cap.9

A quo

A quo primùm militaris ars inuenta, & utrum illa literis præſtet: itẽ in exercitu ordines, teſſeræ & uigiliæ, & de primo pugnandi modo. cap.10

De primo armorum & æneorũ tormentorũ uſu. cap.11

Quis primus æquitãdi artem, aut uſum equos domãdi, uel eorum ungulas ferreis ſoleis muniendi, ac ornamẽta inuenerit, & bigas atq; quadrigas iunxerit, & uehiculum cũ quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primùm inſtituerit. cap.12

Quis primus inſtituerit apud Græcos olympicum certamen, & alios id genus ludos, & Pyrrhicam ſaltationem, atq; palæſtram, & à quibus inuentus ludus pilæ, aleæ, teſſerarum, ſurunculorum, talorum, par impar, micare, ac quid ſit teſſera, uel talus. cap.13

De quorundam ludorũ origine apud Latinos. cap.14

Quis primus inuenerit inducias, & fœdera, & de uario eorundẽ faciendorũ ritu, ac quot eſſent genera. cap.15

A quo primùm mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationem duxerit, ac cui triumphare aut ouare liceret, & de ritu ponendi trophæi. cap.16

Qui primi coronas inuenerint, & de uarijs earum generibus, & à quo ciues coronandi conſuetudo manauerit, & de uſu coronarũ in conuiuijs: inibiq; locus Vergilij enodatus: & unde mos, ut coronati ſupplicarent Deo, epularenturq; in funere faciendo, ac ſpectarent ludos. cap.17

De antiquiſſimo uſu unguentorum, & quando primùm ea cognita Romanis. cap.18

Qui pri

Qui primi inuenerint aurum, argentum, ferrum, plumbum, æs, fabriliaq; inſtrumenta, & ignem primò, mox è ſilice aut lignis, & folles, atq; lucernæ uſum. cap.19
A quibus primùm numus aureus inuentus, aut quis argentum & æs ſignauerit, atq; ſpeculum argenteum fecerit. cap.20
De origine annulorum, ac primo gemmarum uſu, & cur digitus ſiniſtræ manus minimo proximus, annulo cingi conſueuerit. cap. 21
De origine uitri & electri, & quis primus inuenerit minium, & myrrhina in urbem aſportauerit, & de cryſtallo. cap. 22
De origine ſimulachrorum, & qui primi ſtatuas poſuerint, & Græcos contrario Rom. more, *eas non uelare, & de uſu incendendi thus, cereosq; ad ipſas ſtatuas: & qui primi thus uendere cœperint: item quædam memoratu digna de imagine* Magni Alexandri. cap.23
De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit, aut penicillo pinxerit. cap. 24
De primis plaſtices inuentoribus, & quis rotam figulariam repererit. cap.25

CAPITA TERTII LIBRI.

A quibus primùm inuẽta agricultura, & quot ea redundet bonis. cap.1
Quis primus mortalibus fruges, & eas molendi, aut ſtercorandorum agrorũ, uel pinſendi frumenti uſum monſtrauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramenta ruſtica inuenerit, uel cribra diuerſi generis. cap.2
Quis primus uites & alias arbores plantauerit, earũq; inſitionem

inſtitionem docuerit, & uſum uini repererit, & uino aquam miſcuerit, atq; de nouo uitandæ ebrietatis modo, & qui caupones primi, uel quis oleã aut uſum olei & mel adinuenerit, uel ex hordeo potum fecerit, atq; lac coëgerit. cap.3

A *quibus quædam peregrinæ arbores in* Italiam *tranſlatæ.* cap.4

Q*uis primus animalibus rebusq; alijs nomen impoſuerit, & de primo immolandi inſtituto, ac carnium eſu, uſuq; uictus delicatioris, & more nominandi eum cui in conuiuio poculum tradatur, ac de uſu uenandi, piſcandi, & quis apud* Rom. *primus auiaria, ferarumq; uiuaria inſtituerit, aut quæ animalia legionũ inſignia fuerint.* cap.5

Q*uis primus inuenerit linum, retia, nendi texendiq; modum, uel artem fulloniam, & ſaponem, aut qui lanas infecerint, aut repererint lanificij ueſtiumq; uariarũ, ac pellium uſum, fuſos, aulæa, ſutoriam artẽ, ſericũ, & quando eius copia per* Europam *fieri cœperit, ac bombycinam ueſtem, atq; purpuràm, ac quid ipſa ſit purpura, & quãdo in honore olim & pretio fuerit.* cap.6

De *origine architecturæ.* cap.7

Q*ui primi luteas, aut lateritias domos ædificauerint, & tegulas, & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarum origine, & quando primùm marmorum uſus* Romæ *in ædificijs.* cap.8

Q*ui primi condiderint oppidum, muros, turres, tabernacula, delubra: aut quis primus* Deo *omnipotenti tẽplum poſuerit, & qui puteos foderint.* cap.9

De primis

De primis labyrinthorum pyramidumq́; auctoribus, & de Mauſoleo ſepulchro, ac de uario apud gentes olim ſepeliendi uſu, & unde apud Romanos mos cremandi cadauera, conſecrandorumq́; Impp. poſt mortem, atq; de origine funebris orationis. cap. 10

Qui primi obeliſcos fecerint, aut eos Romā inuexerint, & inibi locus Plinij emaculatus, & de notis obeliſcorum, & quales eſſent Aegyptiorum literæ. cap. 11

A quibus primùm aſylum cōſtitutum fuerit, & quo nos pacto aſylis utamur. cap. 12

De origine theatri, & in eo recitandi comœdias tragœdiasq́; modo, & qui primò Romæ theatrū & amphitheatrum, ac circum conſtruxerint, & quare amphitheatrum harena ſpargeretur, & inibi de frequenti apud ueteres lauandi uſu, & thermarum origine. caput 13

Quis primus inuenerit fabricam materiariam, & in ea ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normam, libellam, tornum, clauem, circinum, ſecurim, dolia, & uaſa uiminea. cap. 14

Quis primus mari imperauerit, & ut primò nauigari cœptum ſit, & qui inuenerint artem nauigandi, nauigia diuerſi generis, remum, uela, anchoram, gubernaculum, & pugnam naualem. cap. 15

Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis inſtitoribus. cap. 16

Quis primus inſtituerit artem meretriciam, & bacchanalia ſacra, ac qualis pœna adulterij: aut quis inuenerit tincturam capillorum, uel uſum tondendi, & quādo primùm

do primùm tonſores Romæ. cap.17

Multa cùm uetera, tum noua inuenta eſſe, quorum au-ctores ignorentur. cap.18

CAPITA QVARTI LIBRI.

De principio eccleſiæ Chriſtianæq; religionis. cap.1

De Chriſtianæ reipublicæ origine, eiuſq; miro à primo incremento, ac apoſtolorum Petri & Pauli martyrio. cap.2

Quando primùm circunciſio inſtituta, ac de eius duplici genere, & quàm graue uiſum ſit eius rei præſcriptum. cap.3

De primo baptiſmatis uſu, & baptizandorum infantium inſtituto, & de baptiſmo non iterando, ac modo baptizandi adultos, & quibus diebus. cap.4

De ſacerdotij eiuſq; graduum apud Hebræos initijs, ac magno Pontifice minoriſq; ſacerdotis conſecrationis myſterio, & quibus uterq; amiciretur indumentis ſacris, & quantum temporis daretur Leuitis ad miniſtrandum. cap.5

A quo noſter primùm inſtitutus fuerit ſacerdotalis ordo, & quotuplex eſſet ſacerdotium, & quid ſit ſacerdotis manuum impoſitio, ac quis epiſcopus Pontifexúe, atq; quale eorum munus, & quemadmodum preſbyter uel diaconus quondam dictus fuerit epiſcopus. cap.6

De primo ritu ſacrorum, quibus initiantur ij qui ſacerdotes fiunt, & amiciendi uſu, ac ibidem de ſacerdotis officij initio. cap.7

Vnde mos natus, cur omnes initiati uerticem deradant, ac quàm illud facere olim probroſum fuerit, & ibi de Nazaræorũ ſecta, & quãdo lege exceptum ſit, quibus initiari nõ liceret, præſertim per bigamiã, & quomodo liceret, ac unde ipſa bigamia introducta ſit. cap.8
Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac epiſcopis diœceſes diuiſerint, ac quale fuerit parochorum officium, & de Cardinalium ordinis origine. cap.9
De origine honorũ qui Romano pontifici habentur, & De eius auctoritate in omnes eccleſias, atque quibus illius, & epiſcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. cap.10
Qui primi notarios in urbe Roma conſtituerint, qui res martyrum geſtas ſcriberent, & ibidem de protonotariorum ac cubiculariorum origine. cap.11
Vnde natum, cur ſacerdotũ ordo in uarios abiuerit munerum gradus, & de primo pallij uſu, eiuſq; forma, ac primordio collegij reſidentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdicendiq; contumacibus ſacris, hoc eſt, eos excommunicandi, uti uulgò dicitur. cap.12
Qui primi inſtituerint ut uirgines conſecrarentur, & unde fluxerit mos uelandi caput, illudq; aperiẽdi uiris principibus, atq; oſculandi Pont. pedes & manus, item oſculo ſalutandi, ac ipſos pedes mutuò lauãdi. cap.13
Qui primi apud Romanos inſtituerint ſacerdotes flamines, uirgines Veſtales, Pontificem maximum, ſalios, feciales, patrem patratum, regem ſacrificulũ, augures, epulones,

epulones,ſodales Titios & aruales, ac ſingulorū officia,& quæ procurarent ſacra, & de primo lectiſternio,atq; librorum Sibyllinorum origine. cap.14

CAPITA QVINTI LIBRI.

Vnde noſtris conſuetudo ſit,feſtis diebus exornare templa,ac in illis offerre cereas imagines, tabellaſq; miraculorum ponere:item conuiuari, quum quis præſertim ſacerdos primam celebrat Miſſam, quam uocamus. cap.1

Vnde apud noſtros mos ſit,ſpargere pecuniam in populum,dare epulum,& ſtrenam, ducere choreas, edere ſpectacula,exire Calendis Maij in agros, & currere Calend. Martijs per arua cum faculis accenſis, & per Dominica natalitia miniſtrum quempiam facere dominum,ac ante initium quadrageſimæ induere perſonas. cap.2

Vnde fluxerit mos ungendi ſacerdotes & reges, item baptizatos,ac morbo periculoſè laborantes. cap.3

De initio connubij ſacerdotalis apud Hebræos,& quando illud Occidentalibus ſacerdotibus interdictum fuerit. cap.4

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fuerit cōtractum,& intra quos cognationis gradus, tam apud illos,quàm pòſt apud nos:ac ibidem, an ulli unquam per leges licuerit plures ſimul habere uxores, & ius connubij filiorum eſſe in poteſtate parentum, atq; unde mos ſit ut puerperæ purgentur. cap.5

De principio ſacrarum ædium, atque ubi ſit præcipuus orandi locus,ac de altarium & cœmiteriorum initio,

& quando primùm crux cœperit haberi honori atque uenerationi. cap.6
De primo ac uetuſtiſſimo apud Hebreos ſacrificādi ritu ac feſtorum dierum obſeruatione, dedicandiq́; templa inſtituto, deq́; ignis myſterio. cap.7
Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus malis humanas immolaſſe hoſtias, & ibidem quid eſſet uer ſacrū, & quando primùm eorum oracula obmutuerint, ac de primo uſu aquæ, quam dicimus ſanctam. cap.8
Quis primus docuerit modum orandi, ac de loco aſſiduaq́; precatione, & cur in Orientem uerſi oremus, templaq́; noſtra eòdem ſpectent, ac unde mos concionandi, & de perfecto concionandi modo. cap.9
De initio ſacrificij noſtri, hoc eſt, eucharistiæ, ac primo eius uſu, tam ſpecie panis & uini, quàm panis tantùm: atq; cur mane, nō ueſperi more Chriſti ea ſumatur: & quibus ſacrificij huius faciendi adminiſtrandiq́; poteſtas data fuerit. cap.10
Qui primùm poſt Chriſtum, eo ritu ſacrificare cœperint, quem ille docuiſſet: & qui deinceps modum rei diuinæ faciendæ, quam Miſſam uocant, auxerint, & de oſculo pacis inter ſacra, atque quando id fieri non liceat, ac de benedictione ſacerdotis poſt ſacra, & de circunuerſione frequenti eiuſdem in altari. cap.11
Vnde mos ſit, ut poſt rem diuinam factā, diaconus pronuntiet, Ite miſſa eſt: & unde Miſſa & cæremoniæ dictæ: atq; quid re ipſa ſit Miſſa, qualéſue cæremoniæ. cap.12
Quare nonnulla tam Hebraica quàm Græca, uel Syriaca uerba,

ta uerba, in Miſſa uſurpentur, & ibidem de eorum ſignificatione. cap. 13

CAPITA SEXTI LIBRI.

De pio pœnitendi initio, atq; duplici pœnitentiæ, quam uocitant, genere, & de primò confitendi delicta inſtituto, & qualis ſit publica confeßio, ac ibidē de triplici purgatione priſcorum. cap. 1

Qui primi inſtituerint horas canonicas, ac ſanxerint, ut pſalmi à choro alternis cancrentur, ac quàm parum frugifer ſit cantus in domo Domini mollior atq; delicatior, & ibidem de origine chori, atque qui diuorum uitas ſcripſerint. cap. 2

De initio ieiunij, & primo eleemoſynæ uſu, ac ibidem quale uerum ſit ieiunium, atque de ieiunij aduentus, quem uocant, & quadrageſimæ primordio, & unde dicta ſit, ac feriæ quartæ cinerū quatuorq; temporum inſtituto. cap. 3

De ritu uigiliarum noctu agendarum, ad ædes ſacras, & de cōuiuio Dominico, uel quale illud foret, & quādo primùm ſacræ uigiliæ in ieiunium fuerint mutatæ, & ibidem nocturna ſacra apud ueteres ſemper fuiſſe damnata, atque de inſtituto ieiunij quartæ & ſextæ dierum hebdomadæ. cap. 4

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, in Dominicum & ſabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias diſtinxerint, & ibidem à quibus errantium ſyderum uocabula fuerint iſtis diebus primùm tributa. cap. 5

De modo Chriſtianæ abſtinentiæ in cibis capeſſendis,

quum ſolenne eſt ieiunium, ac de eorum delectu per legem habito, & unde ſit uſus apud nos cõſecrandi menſas, legendiq́; ſacra ſcripta dum editur, atq; agẽdi gratias poſt ſumptum cibum. cap. 6

De origine rationis feſtorum dierum apud Romanos, & noſtros, & cur cõſtituti ſint, & ſoli Deo eſſe ſacrificandum, ac de more natalem colendi diem ſacris conuiuijs & uoluptatibus, paſchaq́; celebrãdi, & paſchales candelas conſecrandi. cap. 7

De primo feſtorum dierum inſtituto, & utrum pentecoſte Apoſtolorum temporibus fuerit dies feſtus, atq; unde mos ſit adſcribendi bene meritos de Chriſtiana religione, diuorum catalogo. cap. 8

Qui primi inſtituerint, ut anniuerſaria iuſta mortuis fierent, etiam quarto Nouas Nouembris: & ibidem quæ iuſta ſint, undéque dicantur, uel parentalia & conuiuia ad ſepulchrum quis primus concelebrarit: & de legitimo tempore lugendi mortuos, déque lugentium ueſtitu, eorundémq; corporis habitu, ac quãdo luctus minueretur, & quare Frãcorum reginæ dum ſunt uiduæ, albis utuntur ueſtibus, & ibi locus ipſe Ciceronis enodatus. cap. 9

De origine nouendialis ſeptendialisq́; ſacrificij, & de more offerendi pro mortuis, eosq́; non lugendi, ac de ſapienti Thracum inſtituto, & modo apud priſcos efferendi funeris ad ſepulchrum, atque de initio funebris pompæ, extruendorumq́; ſepulchrorum forma, ac eorundem iuris religione. cap. 10

De primo uſu uouendi uota Deo, ac nudipedalia ſacra agendi,

agendi, & qui primi inuenerint litanias, id eſt, proceſsiones, ſupplicationes, atque quare in eccleſiam inductæ fuerint, & cur ſternuentibus bene precemur, oſcitantesq́; , ac quiduis inchoantes ſeſe crucis ſigno uallent: & de origine ſupplicationũ noſtrarum pompæ, ac de pio ſupplicandi reuocando modo. cap.11

De *origine uaſorum, indumentorumq́; ſacerdotalium, ac de primo eorundem ſacrandorum inſtituto, & unde uſus tintinabulorum, item aclorum, cortinarum, candelabrorum, & uexillorum. cap.12*

De *primo apud Chriſtianos imaginum cultu, deq́; modo eas uenerandi à patribus conſtituto, atque de prauo earundem abuſu ad quæſtum. cap.13*

De *decimarum, & primitiarum, ac primogenitorum redemptionis origine, & quis primus decreuerit, ut liceret ſacerdotum collegijs fundos & prædia oblata recipere poßidenda. cap.14*

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

De *monaſticæ uitæ principio. cap.1*

Q*uando primùm ordo monaſticus tribus uotis adſtrictus fuerit, & quis primus ea uota introduxerit, ueſtitúmque religioſum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipſe abiuerit in plures familias. cap.2*

De *origine* Hieronymianorum, *Canonicorum regularium,* Auguſtinianorũ, *Cartuſianorum, Carmelitanorum,* Præmonſtratenſium, *& Crucigerorum, atque eorundem habitu, uictu & cultu. cap.3*

De Prædicatorum, Franciſcanorum, Trinitatis, *Seruorum* Mariæ *uirginis,* Brigidentium, Ieſuatorum, No-

uorum Eremitarum, & Bonorum hominum origine. cap.4

De origine ſacrorum militum, ac de initio atq; exitu ſectæ Albatorum. cap.5

De Niniuitarum initio, quorum ſecta uulgò Confraternitas dicitur: & unde mos, ut conſocij inter orandum ſeſe conuerberent. cap.6

De origine ſectæ deæ Syriæ ſacerdotum, Aſſyriorum, Antonianorum, atque Cæretanorum. cap.7

De primordio Mahometanæ ſectæ, atque eius legibus & inſtitutis. cap.8

CAPITA LIBRI OCTAVI.

Vnde natum, ut patres ſanxerint diuorum reliquijs honorem habendum eſſe, ac qui primùm ſtationes, & eas deinde atq; iubileum Romæ inſtituerint, & de primo ueniarum, quas indulgentias dicunt, uſu, & unde uocentur à culpa & pœna. cap.1

De origine titulorum, quibus Romanus Pontifex utitur, ac collegiorum & ſcribarum, & quando primùm literæ apoſtolicæ cœperint obſignari plumbo, ibiq; de uſu peruetuſto ſigillandi literas cera impreſſa annulo, & de primo annatarum uſu, cap.2

De Simoniacorum ſectæ ortu. cap.3

Quando primùm hæreſes, atque ſchiſmata orta, ac in his Lutherana ſecta, & quæ eorum auctoribus ſit pœna conſtituta. cap.4

Quo primùm tempore Pontificum concilia publicè haberi cœperint, atque quorum conuentuum decreta à patribus recepta ſint. cap.5

Qui ex alienis & externis, primi noſtros Chriſtianos inſectati fuerint, & ibidem qui martyrij primum palmam tulerint, atque unde dictum, quidue ſit martyrium. cap.6

De *Chriſtianæ reipublicæ præſtantia.* cap.7

Et *in calce, commentariolum in* Dominicam *precem.*

INDICIS CAPITVM FINIS.

DE INVENTORIBVS RERVM DIVERSARVM CATALOGUS, ex optimis ac uetuſtiſſ. auctoribus conquiſitus, ac in ordinem alphabeticum digeſtus.

Achates ignem ſilice excutere docuit. Vergil.lib.1. Ac primum ſilicis ſcintillam excudit Achates.

Aeginetæ primi nummum cuderunt.

Aegyptij ciuitatem regiam primi extruxerunt. Item Geometriam inuenerunt. Item linum. Ouid. lib.1. Metam. Nunc dea linigera colitur celeberrima turba. Secundum alios Arachne. Item ſiſtrū. Verg.li.8. de Cleopatra loquens, Regina in medijs patrio uocat agmina ſiſtro. Ouid.lib.3. Eleg. Quid nunc ſacra iuuant, quid nunc Aegyptia proſunt Siſtra.

Aeſculapius dentium euulſionem edocuit.

Aetolus iaculum reperit.

Aetoli lanceas inuenerunt.

Alcman poeta carmen amatorium inuenit.

Alexander Citherius primus pſalterium implicuit chordis.

Amphion rationem muſicam inuenit.

Amphitryon ſomniorum interpretationes aperuit.

Amazones ſecurim, quę propterea Amazonia & Pentheſilexa dicitur, & Thermodontia, quòd Amazones ad Thermodontem fluuium habitauerint. Horat.lib.4.Carm. Amazonia ſecuri dextras obarmet. Ouid.lib.3.de Ponto, Nec tibi Amazonia eſt pro me ſumenda ſecuris.

Anacharſis folles, anchoram, bidentem, figuli rotam inuenit.

Anagallis puella ludum pilæ primùm omniū docuit.

Anaximāder Mileſius horologiū & ſphæram inuenit.

Anaxi-

Anaximenes umbrarum rationem oſtendit.
Ancus Martius ſalinas monſtrauit.
Annus Aegyptius uſum clibanorum,in quibus panes coquerentur,edocuit.
Apollo medicinam apud Græcos, teſte Ouidio,lib.1. Metam.primus omnium reperit.ſic enim loquitur, Inuentum medicina meum eſt,opifexq; per orbem Dicor,& herbarum ſubiecta potentia nobis.Secundum Hebræos Adamus eam diuino lumine ſapientiam adeptus eſt. Secundum ueteres autem, Apis Aegyptiorum rex reperit.Hanc porrò ſubinde locupletauit, hominibusq; tradidit Aeſculapius, ab Apolline patre inſtitutus, perfecitq; demum Hippocrates ab Aeſculapio patre genitus, qui tres auctores totidem medicinæ hæreſes,ſiue ſectas inuenere:quarum prima dicta fuit Methodica, quæ rationem artis, & remedia per compendia ſectabatur, ab Apolline inuenta. Secunda Empirica, quæ ſolis experimentis ſanabat, ab Aeſculapio reperta, quem complures emortuos ad uitam reuocaſſe aiunt, quamobrem illum ictu fulminis à Ioue interfectum eſſe fabulantur. Tertia Logica, hoc eſt, dogmatica, ſeu rationalis, quæ naturæ rationem ſcrutatur,morborumq; cauſas inquirit, ab Hippocrate comperta:quem tandem Galenus annis poſt ſexcentis ſequutus eſt:qui in primis adeo appoſita medendi decreta condidit, ut ſibi parem non habeat, anteriorem uerò neminem:hic enim nihil intentatum inexpertumq; relinquens, orbem uniuerſum ita in ſeſe circumegit,ut reliqui omnes impudenda inſania damnarētur,ac publicam ſalutem decoquere uiderentur, ſiquid ſine Hippocratis atq; Galeni auctoritate agere uellent.
Apollodorus pictor umbrarum imitationem aperuit.
Archilochus Iambicum carmen primus inuenit. de

quo Horat. in Arte poetica, Archilochum proprio rabies armauit iambo.

Archytas crepitaculum inuenit.

Argeus agrorum ſtercorationem edocuit.

Ariſteus rex Arcadiæ apum & mellis uſum primus edocuit. Verg. lib. 4. Georg. Tempus & Arcadij memoranda inuenta magiſtri Pandere, &c. Ouid. Inuentum mellis Baccho tribuit. lib. 3. Faſt. Liba Deo fiunt, ſuccis quia dulcibus idem Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt. Reperit etiam Ariſteus lactis coagulum.

Artaxerxes Longimanus legem uenationis primus omnium præſcripſit.

Artemon Clazomenius teſtudines monſtrauit.

Aſclepiades medicus lectos penſiles primus omnium fecit.

Aſinius Pollio bibliothecam primus omnium apud Romanos inſtruxit.

Atracius artem magicam in Thracia reperit.

Atreus Solis eclipſim primus oſtendit.

Attalus tapetes, qui propterea dicuntur Attalici.

BAcchus diadema, triumphos, & uinum reperit. Ouid. lib. 15. Metam. Victa racemifero lyncas dedit India Baccho.

Belgæ eſſeda uehicula inuenerunt. Verg. lib. 3. Aenei. Belgica uel molli melius feret eſſeda collo.

Belus ſcientiam ſyderalem edocuit.

Bizes Naxius tegulas primus omnium confecit.

Boetius artem ſutrinam oſtendit.

CAdmus lapidicinas auri & metallorum conflaturam inuenit. Item ſolutam orationem primus compoſuit.

Caliſtus Pont. ieiunia quatuor temporum primus omnium inſtituit.

Callias Athenienſis minium reperit.

Capaneus ſcalas.
Cares ocreas & criſtas.
Cecrops coniugium apud Athenienſes primus omnium inſtituit. Item oppidum conſtruxit, ſimulachra erexit.
Centauri equeſtrem pugnam.
Ceres cultũ terræ & fruges. Verg. lib. I. Georg. Prima Ceres ferro mortales uertere terrã Inſtituit, &c.
Chaldæi dierum obſeruationem.
Chalybes ferrum inuenerunt.
Chiron artem herbariam.
Chus filius Cham, idololatriam.
Cinyras tegulas.
Claudius Centimanus R literam.
Cleanthes, uel ſecundum alios, Aegyptij, picturam.
Cloſter fuſos.
Cn. Matius, nemora tonſilia.
Combe puella, Aſopi filia, armaturam Aeneæ.
Copæ populi remum.
Corax & Cteſias Siculi, artem & præcepta Rhetoricæ.
Corſes primus barbam ſibi raſit Alexandri ſeculo.
Cottalus Siculus libare pocula.
Craſſus coronas argenteas.
Cretes Scorpionem inſtrumentum bellicum.
Cteſibius hydranticas machinas.
Cyclopes ferrariã fabricam atque turres inuenerũt.
DAedalus fabricam lignariam, aſciam & perpendiculum, itemq; malum nauis reperit.
Damum Athenienſis remiſſam harmoniã. Clonas elegiographus tibicinicas regulas, & concentus. Terpander citharœdicas. Polymneſtus Colophonius, carmina heroica: ſecundũ alios Phemonoe, ut alijs placet, Delphici, in honorẽ Apollinis, poſt interfectum Pythonem. Sabell. Heroica carmina Phœbo,
Delphica

Delphica poſt cæſum cecinit Pythona iuuentus.
Olympius Phryx legem tibialem. Hyagnis tibiam lugubrem.

Danaus puteos.

Daphnis paſtor carmen Bucolicum.

Darius tributa.

Deliaci gallinas ſaginare edocuerunt.

Diades miles Alexandri regis Macedonum, turres ambulatorias inuenit.

Dibutades plaſticen.

Dipœnus ſculpturam marmoris.

Dithyrambus Thebanus, uerſus Dithyrambicos.

EMpedocles artem oratoriam inuenit.

Endymion curſum Lunæ edocuit.

Epæus arietem.

Epimetheus ſtatuam ex luto primus omniũ confecit.

FVluius Hirpinus uiuaria inuenit.

GArgaris mellis uſum apud Hiſpanos.

Glaucus ferruminationem reperit.

Græci trochum inuenerunt.

Gregorius pontifex Max. primus ſe ſeruum ſeruorum Dei appellauit.

HAnno Carthaginenſis leonum manſuefactionem edocuit.

Hercules purpuram inuenit. Politianus in Ruſt. Aut bis in Herculea Mileſia uellera concha Verſantur.

Hetruſci prætextas ueſtes.

Hortẽſius pauones occidere primus omniũ auſus eſt.

Hoſtilius rex latum clauum, genus ueſtimẽti reperit.

IAſon & Tiphys nauim, ſecũdum Eccleſiaſticos Noe.
Ouid. lib. I. Metam. Primæq; ratis molitor Iaſon.
Tibullus hoc inuentum Tyrijs adſcribit dicens,
Prima ratem uentis credere docta Tyros.

Ibycus Rhegynus ſambucam.

Icarus

Icarus uela.

Idæi Phryges acu ueſtes facere. Aurum Attalus intexere. Alexandrini colores pictura intexere, Galli ſcutulis diuidere

Iphitus Olympiadem.

LAcedæmonij gladium, galeam, haſtam.

Libyci ſcapham inuenerunt.

de Literarum inuentoribus reperti ſunt ſequentes uerſus admodũ uetuſti, quos Crinitus ait ſe legiſſe in bibliotheca Septemana. Moyſes primus Hebraices literas exarauit mente ſagaci. Phœnices Atticas condiderunt. Quas Latini ſcriptitamus, edidit Nicoſtrata. Abraham Syras, & idem reperit Chaldaicas. Iſis arte non minore protulit Aegyptias. Gulfila prompſit Getarum, quas uidemus ultimas.

Lycaon bellorum inducias, item Lycæa.

Lycurgus munus humandi.

Lydi lanas inficere. Item ludum teſſerarum.

M. Lælius auiaria primus omnium inſtituit.

Maris Theſſalus primus omnium equum aſcendere auſus eſt.

Meliſſus Cretenſis, deorum ſacrificium inſtituit.

Mercurius lyram inuenit. Stat. in ſyluis. Vocalis citharæ repertor Arcas. Idem quoq; moly herbam reperit, Hercules heracleon herbam, Mercurius parthenion, Achilles achillaon, Melampus melampodion, Teucer teucrion, Gentius rex gentianam, Lyſimachus lyſimachiam, Iuba rex euphorbiam, Scythæ ſcythecem, Thraces iſcemonem, Vetones betonicem, Seruilius Democrates hiberidem, hirundines chelidoniam, Canes canariam, cerui dictamum, Cirnæ elaphoboſcum, Sardonia peucedanum herbas.

Meſon Comicus, perſonam primus introduxit.

Minerua oliuam. Vergil. lib. I. Georg. Adſis ô Tegeæ

fauens

fauens,oleæq; Minerua Inuentrix.

Muſis quædam diſciplinarum inuenta attribuuntur, ut Clio fertur hiſtorias inueniſſe,Melpomene tragœdias,Thalia comœdias,Euterpe tibias, Terpſichore pſalteriũ,Erato Geometriam,Calliope literas,Vrania Aſtrologiam, Polyhymnia Rhetoricã.

Mydias Meſſenius loricam inuenit.

NEro aquæ decoctionem oſtendit.

Numa deorum cultũ apud Rom. primus omniũ, ut Plutarchus in eius uita teſtatur, inſtituit.

PAlamedes in bello Troiano ordinem exercitus, ſigni dationem & uigilias inſtituit.

Palamedes Nauplius ordinem literarum edocuit.

Pan inuenit fiſtulam. Verg.in Bucol. Pan primus calamos cera coniungere plures Inſtituit.

Paulus heremita,ſolitudinem heremiticam inuenit.

Pelaſgus tuguria extruxit primus.

Perillus taurum æneum, qui propterea dicitur Perillæus. Ouid. Ipſe Perillæo Phalaris permiſit in ære Edere mugitus, & bouis ore queri. Is uerò à Phalaride propter inuentionem ſuam crudelem combuſtus eſt. Ouid.in Ibin, Aere Perillæo ueros imitêre iuuencos, Ad formam tauri cõueniente ſono. Idem lib.4. De arte amandi, Et Phalaris tauro uiolenti mẽbra Perilli Torruit, infelix imbuit auctor opus. Idem in Triſtibus Perillum primò, deinde Phalarem ſic induxit loquentes, Vt munus munere penſes, Da precor ingenio munera digna meo. Dixerat & Phalaris pœnæ mirandæ repertor, Ipſe tuum præſens imbue dixit opus. Claudianus lib.1. in Eutropium, Sic opifex tauri, tormentorumq; repertor, Qui funeſta nouo fabricauerat æra dolori, Primus inexpertum Siculo cogente tyranno, Senſit opus, docuitque ſuum mugire iuuencum. Sed Phalaris poſtea tyrannus eodem poſtea tauro incluſus

cluſus,& crematus eſt, quo alios prius ſuffocaue-rat. Ouid.in Ibin, Vtq; ferox Phalaris lingua prius enſe reſecta, More bouis Paphio clauſus in ære gemas.

Perſæ unguenta inuenerunt.

Phælon nummum & menſuras.

Phemonoe carmen hexametrum. Politianus, Et Delphica longos Phemonoe commenta pedes.

Phœnices baliſtam & fundam.

Phryges uehiculum quadrirotum & bigas.

Pilumnus Iouis filius , & Dauni pater, pinſendi frumenti uſum docuit.

Piſeus uenabula.

Pollux palæſtram : ad quod alluſit Statius lib. 2.Syl. Siue cathenatis curuatus membra palæſtris Staret Amyclæa conceptum matre putares.

Prœtus & Acritus clypeos,auctore Plinio.

Pyxodorus uſum marmoris edocuit.

Pyſæus & Ayrrhæus æneam tubam inuenerunt.

RHadamanthus Aſſyrias literas.Anubis & Mennon Aegyptias:Phœnices Græcas. Carmenta Euandri mater Latinas.

Rhœcus & Theodorus Samij artem æris fundendi & conflandi ſtatuas docuerunt.

Rhodij celocem nauem inuenerunt.

SArmenes primus de equitatu ſcripſit.

Seruius rex æs ſignare docuit.

Sidonius menſuras & pondera, regnante apud Solymos Hieroboam.

Simonides Cous artem memorandi docuit.

Sinon Græcus ſpeculum.

Sp.Carbilius Grammaticus,G.literam inuenit.

Syri catapultam inuenerunt.

TAges artem aruſpicinam inuenit.

Talus puer ſerram. Ouid.libro 8.Metam. Ferroq;

incidit

incidit acuto Perpetuos dentes, & ſerræ reperit uſum Primus.

Thon apud Aegyptios medicinam reperit.

Thraſon muros urbium.

Theut numeros, ſupputationem, geometriam, talorum & alearum luſus.

Tregillus quadrigam in Græcia inuenit.

Tyrrhenus haſtam uelitarem & pilum.

ZOroaſtres artem magicam reperit. Stroza pater, Nec Zoroaſtreas artes, magiciue requiram, Carminis auxilium.

FINIS.

Polydori Vergilii
VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER PRIMVS.

DE PRIMA DEORVM ORIGINE, & unde Deus dictus. CAP. I.

CVM terreſtres olim dæmones, hoc eſt, aërij ſiue inferni ſpiritus, quos ſacri autores huius mundi principes appellant, per ſimulachra mortalibus hominibus dicata, diuinationes exercerent, & maleficis artibus ſeſe modò bonos dæmones, modò deos cœleſtes, ac nunc heroum animas, nunc alios atq; alios confingerent, tantum errorum humanis pectoribus effuderunt, ut breui tempore bonæ partis hominum mentes à cultu ueri Dei *prorſum auerterint.* Nec *per hoc tibi mirum uideatur, malos dæmones ſuſcipere perſonam deorum: quandoquidẽ ipſe ſatanas, uelut* Paulus *apoſtolus cap.* 11. Epiſtolæ *poſterioris ad Corinthios ait, transfiguratur in angelum lucis, hoc eſt,* Dei, *qui lux eſt. Quare apoſtoli, ut eſt apud* Matthæum *euangeliſtam cap.* 14. *cùm in naui eſſent, aduerſa tempeſtate in alto iactata, et* Ieſus *ſuper mare ambulans ad eos iret, turbati ſunt, arbitrantes ſpectrum eſſe: & licet ſit illis ipſis locutus,* Petrus *tamẽ uiſum uidere ſe animo ducẽs, haud prius Chriſtum eſſe credidit, quàm experimento*

cognouit, qui eius iuſſu ſuper aquam itidem ambulauit, adeò fallacias dæmonum uſitato more factas timebant. Ad rē redeo. Et *qui ſpiritus erant tenues, ſibi geniorū nomen aſſumebant, quòd genios ſingulis binos attribuit antiquitas, qui dæmones quoq; uocātur, nec hominibus modò, uerumetiā locis & ædibus, quorum alter nobis perniciē moliretur, alter prodeſſe ſtuderet.* De *hoc bono cuſtode non eſt quod ambigatur, quandò teſte* Matth. *cap.* 18. *Chriſtus docet, nos in angelorum tutela eſſe, dicens:* Dico *enim uobis, quòd angeli eorum in cœlis ſemper uident faciē patris mei.* *Hūc locū diuus* Hieronymus *ita explanat: Magna dignitas animarum, ut unaquæq; habeat ab ortu in cuſtodiam ſui, angelum delegatum.* Item *hi dæmones oſtiatim domos occupabant, facileq; inſinuabant ſe corporibus hominum, & occulte in uiſceribus operti, ualetudinem corrumpebant, morbos citabant, animos ſomnijs territabant, ac his malis cogebant mortales ad ſua decurrere auxilia, petereq; ſuppliciter reſponſa, quibus ſemper ambiguos, dedita opera addebant exitus, ne ſuam patefacerent ignorantiam. Sed hæc nocendi tela poſtremò illis adempta fuêre, prout fuſius explicabitur cùm de noſtræ Chriſtianæ religionis principio, & inſtitutis diſſeretur.* Per *hæc igitur maleficia dij putabantur, ita ut alij alios, ſicut inferius docebimus, & deos nuncuparent, & ſumma religione colerent. Sic opinio de multitudine deorum, cùm à ſimulachris ad inuiſibiles ſpiritus cogitatio raperet, uti uera, uſq; eò creuit, ut maior propè cœlitum populus, quàm mortalium haberi cœperit.* Vnde *poſt innumerabiles philoſophorum de dijs*

undiq;

undiq; ſententiæ confluxerũt, qui ſeſe abiectis omnibus publicis atque priuatis actionibus, quærendæ ac inueſtigandæ ueritatis gratia, ad doctrinæ ſtudium cõtulerunt. Thales enim Mileſius, qui primus (teſte M. Tullio, in primo de natura deorum uolumine) de talibus rebus quæſiuit, aquam eſſe dixit à qua nata ſint omnia, Deum autem eſſe mentẽ, quæ ex aqua cuncta formauerit. Pythagoras definiuit Deum eſſe animũ per naturã rerum omnem intentum & commeantẽ, ex quo omnia quæ naſcerẽtur animalia, uitam capere. Cleanthes & Anaximenes aërem Deum ſtatuerunt. Vergilius in ſecundo Georgicorum,

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther,
Coniugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit magno commiſtus corpore fœtus.

Anaxagoras Deum eſſe cenſuit infinitam mentem, quæ per ſeipſam moueretur. Antiſthenes dixit, multos eſſe quidem deos populares, unum tamen naturalem ſummæ totius artificem. Chryſippus naturalem uim diuina ratione præditam, interdum diuinam neceßitatem Deum uocat. At Zeno diuinam naturalemq; legem. Xenocrates uerò octo deos eſſe putauit. Quidam autem deos eſſe, aut ſibi minimè conſtare dixerunt, aut prorſus ſuſtulerunt: nam Protagoras ſeſe negauit omnino de dijs quid liqueret, ſcire, id eſt, an aliqua eſſet diuinitas nec ne, propter quod Athenienſes eum ſuis finibus exterminarunt. Diagoras uerò Atheos, item Cyrenaicus Theodorus, nullum eſſe omnino Deum exiſtimarũt. Epicurus Deum quidem eſſe dixit, ſed nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, nihil curantem. Lucretius,

Non bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.
Item Vergilius in Damone,
Nec curare Deum credis mortalia quenquam?

Quare nõ temerè Cicero in extremo primo libro de Natura deorũ ait: Si talis eſt Deus, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, ualeat, &c. Quo fit, ut nihil ab Epicuro abſurdius dici poßit: ſi is enim talis eſt, ut ait, nõ utiq; Deus appellandus eſt, ſed immane monſtrũ: quapropter ex animis hominũ radicitus religionẽ extraxit. Anaximãdri autem, ſicut teſtis eſt M. Tullius, opinio eſt, natiuos eſſe deos longis interuallis orientes occidenteſq;. De huiuſmodi igitur deorum origine, eatenus nobis ediſſerendum eſt, quoad ad ipſam ueritatẽ ueniamus. Aegyptij apud ſe deorũ genus primũ extitiſſe gloriãtur, utpote q (ſicut infrà oſtẽdemus) primi omniũ, teſte Diodoro Siculo, libro ſuarũ hiſtoriarum primo, geniti, duos eſſe eos, & eos æternos arbitrati ſunt, Solem, & Lunam: & illum quidẽ Oſirim, hanc Iſim, certa nominis ratione appellarũt. Verùm Lactantius in primo Diuinarũ inſtitut. uolumine, Saturnum omniũ deorum parentẽ uocat, quòd, autore Ennio in ſacra hiſtoria, ex Ope Iouẽ, Iunonem, Neptunum, Plutonem, & Glaucam filios ſuſcepiſſet, qui cùm de mortalibus plurimum eſſent bene meriti, dij habiti ſunt. Sed multi denique ſunt deorum ortus, cùm ſinguli populi, ut Perſeus Zenonis auditor ait, eos à quibus magna utilitas ad uitæ cultum eſſet inuenta, uel gentis & urbis conditores, uel fœminas caſtitate inſignes, ſeu uiros fortißimos, etſi mortali genitos, in numero deorũ habuerint, ut Aegyptij Iſim, Mauri Iubam,

Afri Neptunum, Macedones Gabyrum, Perſæ Mithram, Rhodij & Maſſagetæ Solem, Pœni Vranium, Latini Faunum, Sabini Sabum, Romani Quirinum, Athenæ Mineruam, Samos Iunonem, Paphos Venerem, Delphos Apollinem, Lemnos Vulcanum, Naxos Liberum, Cretenſes Iouem, Armenij Anaitidem, Babylonij & Aſſyrij Belum, Berecyntes Rheã, & alij alios deniq; ex hominibus, & quod dictu poſt homines natos ualdè pudendum ac importuniſſimum eſt, ex animalibus deos fecerint, ſibiq; conſtituerint. Hinc Græci, teſte Herodoto in primo, non temerè ſentiebant deos ex hominibus eſſe ortos. Quare eſſet admodum difficile, deorũ originẽ definire, cùm dij ipſi præſertim uaniſſimi, nullumq; eorũ genus nõ mortale fuerit, quandoquidẽ illi fugas, mortes, & uulnera perpeſſi ſunt. Quanto igitur rectius eſt, eò oculos & orationẽ tẽdere, ubi ueri Dei ſedes eſt? quẽ pura, integra, incorrupta & mente et uoce uenerari debemus. Quãquam de Deo loqui, & uera dicere, ut ſapientes aiũt, periculoſum eſt, id quoniam oculi intueri nequeunt, cùm ſiquidem acceſſu lucis & fulgore aſpectus mortalis, qui nobis diuino munere tributus eſt, prorſus amittitur: neq; animo, neque ulla mentis acie concipi poteſt, ut probè admodum Simonides poëta ſapientiſſimus docuit: nanq; cùm ab eo, autore M. Tullio, tyrannus Hiero quæſiſſet, quid aut qualis eſſet Deus, deliberandi cauſa ſibi unum diem poſtulauit: cùm idem ex eo poſtridie quæreret, biduum petiuit: cùm ſæpius duplicaret numerum dierum, admiransq; Hiero quæreret, cur ita faceret, Quia quanto, inquit, diutius conſidero, tanto mihi res uidetur obſcu-

rior. Id quod ſi feciſſent philoſophi, qui more Andabatarum in tenebris uerſantes, tot deliramenta commentati ſunt, profectò Deum creatorem ſuum tam impijs ſententijs non offendiſſent. Satius enim propè eſt uera ignorare, quàm falſa docere. Semper itaq; Deus eſt unus, qui teſte Macrobio, uices temporum neſciens, in uno ſemper quod adeſt, conſiſtit æuo, & rerum omnium principium nominatur, qui apud Eſaiam ait: Ego ſum Deus, ante me non fuit alius, & poſt me non erit: cuius, ut Cicero libro Tuſculanarum primo inquit, nulla eſt origo, dicente Moſe, In principio creauit Deus cœlum & terram. Et diuus Hieronymus epiſtola quarta ad Damaſum ſcribens, ait: Vna eſt Dei ſola natura, quæ uera eſt: ad id enim quod ſubſiſtit, non habet aliunde, ſed ſuum eſt. Deinde & ſubdit: Deus ſolus qui æternus eſt, hoc eſt, qui exordiũ non habet, eſſentiæ uerè nomẽ tenet, &c. De quo Vergilius, tametſi longè fuit à ueritate, natura tamen ducente, ita libro ſexto Aeneidos ceciniſſe uidetur,

Pincipio cœlum ac terras camposq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Et Ouidius in primo Metamorphoſeos,

Ille opifex rerum mundi melioris origo.

Atque reliqua. Et Plato quoq;, qui omnium ſapientiſſimus iudicatur, unum Deum nominat, et ab eo hunc mundum eſſe factum confirmat: quem licet nobis, ut poetis, inuocandi mos non ſit, hoc tamen de primis rerum inuentoribus opus orſis proſperos ſucceſſus præſtet,

òmnibus oramus precibus, quandò Deum *dictum putant, quòd omnia dat commoda hominibus:licet alij nominatum* Deum *uelint,ex uerbo græco* θεὸς, *quod* Deum *ſignificat, ſiue quòd ei nihil deſit, uel* ἀπὸ τοῦ θεάομαι, *quod eſt uideo, ſpeculor:aut* ἀπὸ τοῦ δέος, *quod dicitur timor.* Vtrunq; *diuus* Ambroſius *probat ſcribens:* Deus *dicitur, quòd ſpectet omnia, & timeatur à cunctis.*

De initijs rerum. Cap. II.

ETſi *noſtri operis exordium eſſe uidebatur, ut primùm de rerũ initijs diſſererem, deinde uerò, ut deorũ originem traderẽ, qui ab ijſdẽ principijs, ut oſtendimus, ortũ habẽt: ueri tamẽ* Dei *religio me mouit, fecitq;, ut ab eo qui ante omnia eſt, hoc opus inchoare maluerim.* Hoc *igitur loco aliquanto rationabilius philoſophorũ de rerũ primordijs ſententias, donec ad ueritatẽ me ſenſim inſinuauero, percurremus.* Thales *itaq;* Mileſius *unus ex ſeptem ſapiẽtibus, aquam (ſicut ſuprà demonſtrauimus) dixit eſſe initium rerum.* Deumq; *eſſe eam mentem, quæ ex aqua cuncta gigneret.* Contrà Hippaſus Metapontinus, & Heraclitus Epheſius, *qui propter obſcuritatem ſcripturæ, teſte diuo* Hieronymo *cõtra* Iouinianum, *à* Græcis σκοτεινὸς, *id eſt, tenebricoſus eſt appellatus, omnia igne procreari cenſuerunt.* Empedocles *uerò ex quatuor elementis.* Hinc Lucretius,

Ex imbri, terra, atq; anima naſcuntur, & igne.

Anaximenes principium aera opinatur. Metrodorus Chius *ſempiternum eſſe uniuerſum dicit.* Epicurus *autem, qui ex* Democriti *fontibus ſuos hortos irrigauit,*

ponit duo principia, corpus & inane. omne enim quod eſt,aut continet,aut continetur,corpus uult eſſe atomos, id eſt,quaſdam minutiſsimas partes,quæ τομὴν,id eſt,ſectionem non recipiant. Vnde *atomi dictæ ſunt,quas infuſis per feneſtram ſolaribus radijs,uidemus.* Inane *uerò dicit ſpacium,in quo ſunt atomi.*Ex *his principijs quatuor ignem,aerem,aquam,terram uult creari,& ex illis cætera.*Ex *quo* Maro *in* Sileno *ait:*

> *Nanq; canebat,uti magnum per inane coacta*
> *Semina terrarumq́;,animæq́;,mariſq́; fuiſſent,*
> *Et liquidi ſimul ignis,ut his exordia primis*
> *Omnia,& ipſe tener mundi concreuerit orbis.*

De *philoſophorũ ſententijs hæc dicta ſint: ea nunc quæ ſacris continentur literis,prodamus,ne rationis aut ueritatis expertes eſſe uideamur.* Deus *igitur ab initio, uti* Moſes *teſtatur,& ex eo* Ioſephus *in primo* Antiquitatũ Iudaicarũ *pleniſsimè edocet,ex nihilo cuncta fecit.* Ioannes *quoque* Euangeliſta*: Omnia per ipſum facta ſunt.*Id *quod* Lactantius Firmianus *lib.*Diuinarũ *inſtitut.2. perſpicuè demonſtrat,ſcribens:* Nemo *quærat ex quibus iſta materijs,tam magna,tam mirifica opera* Deus *fecerit,omnia enim fecit ex nihilo.* Et *alibi:* Deus *aũt facit ex eo quod nõ eſt.*Eſt *in lib.de ira* Dei*:Vnus eſt igitur,inquit, princeps & origo rerũ* Deus.Et *diuus* Hieron. *Quis dubitat* Deũ *omniũ creatorẽ?* Idẽ Plato *in* Timæo *ſenſit & docuit.* Atq; *tale rerũ deniq; omniũ uerũ principiũ fuit, unde geniti homines multa,quæ ad uſum uitæ pertinent, deinde adinuenerũt,de quib. cùm ego ſcripturus ſim,operæpreciũ me feciſſe duco,primùm rerũ originem prodi*

diſſe,

diſſe, ut intelligeretur unde materia orta eſſet, ex qua homines, qui ex eo quod eſt faciunt, aliquid effinxerint.

De primo hominũ ortu, & linguarum uarietatis origine: an Romanis lingua una eademq; Latina communis fuerit, necne, atq; ibidem de prima gentium diuiſione. Cap. III.

PRima hominum origo, ut teſtis eſt Diodorus*, apud præſtantiſsimos uiros, qui de natura rerum tradiderunt, duplex fertur: quidam enim ingenitum mundum & incorruptibilem, & genus hominum ſine ullo ortus principio, ab æterno fuiſſe opinati ſunt. Cuius ſententiæ, teſte Cenſorino, fuerunt* Pythagoras *Samius,* Archytas Tarentinus*,* Plato *Athenienſis,* Xenocrates*, Ariſtoteles Stagirites, multiq; alij Peripatetici idem ſenſerunt, dicentes, omnium quæ in ſempiterno iſto mundo fuerunt, & futura ſunt, principium fuiſſe nullum, ſed orbem eſſe quendam generantium naſcentiũq;, in quo uniuſcuiuſq; geniti initium ſimul & finis eſſe uideatur. Quidam uerò mundum genitum & corruptibilem arbitrati ſunt, & homines ortus initium tempore eſſe conſecutos. Quapropter Ægyptij apud ſe à principio, primos homines genitos eſſe ferunt, cùm propter ſoli felicitatem, aërisq; temperiem, tum propter* Nilum*, qui multa ob limi ubertatem generet, & ſuapte natura nutriat. nam eodem* Diodoro *autore, in* Thebaidis *agro mures gignuntur, qua ex re multum ſtupent homines, cùm priorem quorundam partem pectore tenus animatam moueri in limo uideant, poſteriore nondum inchoa*

prægnante, paßim edita, deinde coiſſe, & effeciſſe ſolidi hominis materiam, igni ſimul & humori permiſtam. De*mocritus* Abderites, *ex aqua limoq́; primùm homines creatos eſſe dicit.* Zeno *autem* Citiæus *principium humano generi ex nouo mundo conſtitutũ putauit, primosq́; homines ex ſolo adminiculo diuini ignis, id eſt,* Dei *prouidentia genitos.* Poetæ *uerò fingunt homines primùm aut* Promethei *molli luto eſſe formatos, aut* Deucalionis Pyrrhæq́; *ex duris lapidibus natos.* Vergilius,

—— Quo tempore primùm
Deucalion uacuum lapides iactauit in orbem,
Vnde homines nati durum genus.

Verùm ne huiuſmodi ineptias referendo, probare uideamur: ea quæ ſacris continentur literis, ac longè ueriora ſunt, aperiamus. Primus hominum ortus apud Iudæos *fuit.* Deus *enim diuûm pater atq; hominum rex, ut* Poeta *ait, perfecto mundo (autore* Ioſepho *in primo* Anti*quitatum uolumine, ut etiam in ueteri eſt inſtrumento)* Adam *primum omnium ex limo hominem fecit: dicente etiam* Ouidio,

Natus homo eſt, ſiue hunc diuino ſemine fecit
Ille opifex rerum, &c.

& *diuo* Hieronymo Epiſtola 49. *Fabricatur homo de limo.* Et *alibi:* Deus *nos ad imaginem ſui tales condidit.* Quare Lactantius *in* 6. *ſcienter hominem* Dei *ſimulacrum appellat. Itẽ de opificio* Dei: *Vas eſt, inquit, quodã modo fictile, quo animus, id eſt, homo ipſe uerus continetur, & quidem nõ à* Prometheo *fictum, ut poetæ loquuntur, ſed à ſummo illo rerum conditore & artifice* Deo.

Et

Et Cicero hoc idem tradidit, quamuis expers cœleſtiũ literarũ, in primo de Legibus ſic ſcribẽs: Hoc animal prouidum, ſagax, multiplex, acutũ, memor, plenum rationis & conſilij, quem uocamus hominem, præclara quadam cõditione generatũ eſſe à ſummo Deo: ſolus enim eſt ex tot animantiũ generibus atq; naturis, particeps rationis & cogitationis, cùm cætera ſint omnia expertia. Adam itaq; primus à Deo creatus, poſtquàm illius mandatũ fregit, uti diuo Hieronymo placet, ducta in matrimoniũ Eua, totius futuri generis autor fuit. Idem Hieronymus: Duos homines ab exordio fecit Deus, ex quib. totius humani generis ſylua deſcendit. Ita deinceps homines tanquam omnis rei expertes, nulloq; ſubſidio fulti, duram agebãt uitam, ſed paulatim, quemadmodũ Vergilius ait, uarias meditando extuderũt artes: nam multarũ rerũ notitia percepta, neceſsitate compulſi, breui tempore cæteras uitæ hominum commoditates adinuenerũt. Tunc igitur uariæ uenêre artes, quandò, ſicut idem poeta canit,

—Labor omnia uincit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.

Cæterum cùm Deus, ut docuimus, hominem fecerit, illiq; in ore linguam incluſerit, quæ ſola animi interpres, uocem motibus uarijs in uerba diſtinguit, non immeritò quiſpiam mirabitur, unde tanta homini ſermonis uarietas innata ſit, ut quot orbis regiones ſunt, tot idem hominum linguæ ſint: cuius rei originem non prætereundam putaui. Cùm enim Nemroth filius Cham, filij Noe, poſt diluuium homines à Dei timore, aquarum uim formidantes auocare conaretur, ſpem ſuam in pro-

pria uirtute ponendam ratus, turrim, uelut alibi appoſitè dicemus, altiſsimam ædificandam ſuadebat, quam aquæ ſuperare non poſſent. Iis itaq; iam incœpto opere ita inſanientibus, Deus linguā diuiſit, ut per multas abſonasq; uoces, intelligētia inter ſe carerent. Hæc igitur tot linguarū, quibus etiam nunc homines utūtur, uarietatis origo eſt: autor Ioſephus in primo Antiquitatū. At hic non abs re uidetur eſſe, ut aliquid dicatur de antiqua inter doctos cōtrouerſia, quærentes utrum Romani generatim latinè loquuti ſint, an duplicē habuerint linguam, quemadmodū nos & Græci ac aliæ gentes ad hodiernū diem habemus, qui alteram uulgarē & uernaculam, alteram Latinam & Atticam appellamus. Et ne in re meo iudicio perſpicua laboremus, eam ex Cicerone teſte locupletiſsimo, planā faciemus: is enim in libro tertio de Oratore, ait certā fuiſſe Romani generis urbisq; propriā uocem, idq; probat exemplo Læliæ mulieris, quæ ita loqueretur, ut qui eam audiret, ſibi Plautum aut Neuium audire uideretur. Sed ut ne quiſpiam putaret, Læliam alteram linguam didiciſſe, id eſt, latinam, alteram domi ab ineūte ætate patrio ſermone imbibiſſe, paulò inferius inquit: Nemo enim unquam eſt oratorem, quòd latinè loqueretur, admiratus: ſi aliter, irridebant. Item de Perfecto oratore: In uerſu quidem theatra tota exclamant, ſi fuerit una ſyllaba aut breuior aut longior. Et lib. 1. Tuſcul. Frequens enim conſeſſus theatri, in quo ſunt mulierculæ & puri, mouetur audiens tam grande carmen. Hæc ille. Ex quo ſatis patet, unam linguam, & eam quidem Latinam, omnibus communem fuiſſe, quandò pueri & mulierculæ

mulierculæ latinè ſciebant. Verùm ille erat literarum pe ritus, qui uerborū delectū habere, ac eum recto aurium iudicio ponderare ſciuiſſet, id quod ſine literis fieri non poterat: nam omnes Romanos latinè locutos, non item li teras ſciſſe, ex eiuſdem quoque teſtimonio liquet, qui in Bruto T. Pomponium Atticum *ita loquentē facit:* Vides *elocutionem emendatam* Latinam *, cuius penes quos laus adhuc fuit, nō fuit rationis aut ſcientiæ, ſed quaſi bo næ cōſuetudinis.* Et *ſubijcit:* T. *Flaminiū qui cum* Q. Me *tello Conſul fuit, pueri uidimus, exiſtimabatur bene lati nè, ſed literas neſciebat. Eſt igitur quiſquam, qui, ſi iſta cōſiderauerit à principe latinitatis dicta, poßit ſuſpicari perinde* Romanis *nō unam fuiſſe linguam ac nobis eſt?* Nanque *ut apud* Romanos *illi minus purè & ornatè lo quebantur, qui extra urbem uixiſſent: ita apud* Latinos, *partim barbaries à feris populis qui* Italiam *aliquando occuparant, profecta, partim uetuſtas ſermonem dome ſticum iampridē infuſcauerat.* Ad *prima redeo.* Idem Io*ſephus inde quoque factum prodit, ut poſt eiuſmodi lin guarum diſcrimen, ex* Noe *pronepotibus, & ex ijs, qui ab illis orti ſunt, inter ſe quamprimum diuiſi, alij alias terrarum oras uelut in colonias profecti occuparint: at que ita ſecutum, ut non ſolùm gentes populiq́;, quorum conditores fuiſſent, ab eorum ſint nominibus appellati; ſed pleræq; etiam urbes inde nominatæ. Cæterum Græci poſtea barbaram uocem abhorrētes, aut illa ex integro, ut idem ait, immutarunt: aut magna ex parte inuerſa, ut à priſca uoce multum diſcreparint, effecerunt.* Pro*bat tamen adhuc quædam durare, quæ ueteri opinioni conſen-*

conſentiant, id eſt, in Phœnicia Tyrum, Tharſum in Cilicia, Cappadoces, Paphlagonas, Pamphylios, Phryges, Palæſtinos, Cilices, Sabæos, Syros, & ad meridiē Ægyptios, Libes & Mauros. Adijcit etiam Medos, Armenios, & Iberas, quæ ſanè nomina ſint ab ipſarum gentium conditoribus, qui ijdem & Hebræi fuerunt, & ab Noe prognati. Euſebius etiam docet idem, ita Chronicorum libro ſcribens: Filij Noe, Sem Cham & Iaphet. Filij Sem Elā, unde Elamitæ: Aſſur, unde Aſſyrij: Arphaxad, unde Arabi: Lud, unde Lydi: Arā, unde Syrij. Aramei aūt Syriace dicuntur filij Arā: Filij Chā, Chus, unde Æthiopes: Meſtre, unde Ægyptij: Furfur, unde Æthiopū gens: Chanaā, Chananei. Filij autem Chus, Saba, unde Sabæi dicti: Euilat, gens Euilea. Filius Iaphet Gomer, filius Gomer Aſconez, unde gentes Gothicæ. Hæc ille. Sicut item æquū eſt credere, ab illis alias nationes profectas, quæ deinde orbem ipſum multitudine oppleuerint.

De origine coniugij, & uario apud gentes uſu, & qui in propatulo pecudum more coirēt, ac quis liceret ante uirum, nouam inire nuptam, & ibidem de diuortij initio, ac qui in matrimonio ueterum ritus. Cap. IIII.

DEus ſimulatque mūdo cæteriſq; rebus ſummam manum impoſuerat, ut Moſes tradit, poſtremò hominem finxit, propter quem haud dubiè ipſum mundū, ſicut M. Tullius in 2. de Natura deorum probè docet, cunctaq; animalia fecerat. Vtrunq; etiam teſtatur Ouidius in primo Metamorphoſeos dicens:

Sanctius

Sanctius his animal mentiſq; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet,
Natus homo eſt.

Et *Cicero in primo libro de Legibus ait*: Nunc *quoniam hominem, quod principium reliquarum rerum eſſe uoluit, generauit, & ornauit* Deus. Et *Ioſephus*: *Deus hominem omnium dominum fecit. Plinius quoque*: *Principium iure tribuetur homini, cuius cauſa uidetur cuncta alia genuiſſe natura.* Etenim, *uti eleganter idem* Cicero *inquit*: *Quis cœlum ſuſpicit, niſi homo? quis ſolem, quis aſtra, quis opera* Dei *miratur, niſi homo? terrenorum item commodorũ in quo eſt dominatus, niſi in homine? nam nos terrã colimus, ex ea fructũ capimus, nos nauigamus mare, nos piſces, nos uolatilia, nos quadrupedes in poteſtate habemus. Cuncta igitur propter hominem* Deus *fecit, cùm uſui hominũ omnia ceſſerint*. Proinde *ad propagãdũ humanũ genus, ut una nõ interiret ætate, ne ceſſum erat et fœminã formare, et eã deinde uiro, ne more ferarũ degerẽt, ſacris quibuſdã cõnubij uinculis adiũgere*. Quare Deus (*quæ finxerint fabulæ, poſtea ſubijciã*) Adam, *autore* Ioſepho *in primo* Antiquitatũ, *quem primũ fecerat hominẽ, antequàm (ſicut quidam uolunt) peccaret, cõfeſtim* Euã *ad ipſius hominis exemplar cõfictam, matrimonio copulauit, ut duo inter ſe permiſti ſexus propagare ſobolẽ poſſent, et omnẽ terrã multitudine opplere*. Diuus *autem* Hieronymus *in epiſtola ad* Euſtochium, *de uirginitate ſeruanda, id à* Deo *factum tradit, poſtquàm* Adam & Eua *eius mandatum ſunt tranſgreſſi, ſic ſcribens*: Eua *in paradiſo uirgo fuit, poſt pel-*

liceas tunicas initium ſumpſit nuptiarum. Item in libro contra Iouinianum: Ac, inquit, de Adam quidem & Eua illud dicendum, quòd in paradiſo ante offenſam uirgines fuerint, poſt peccatũ & extra paradiſum ſtatim nuptiæ. Atq; hæc uera coniugij origo. Cæterum antiquitas, autore Trogo, tradidit Cecropem Athenienſium regem ante Deucalionis tempora matrimonium cõſtituiſſe, propter quod hunc bifrontem prodidere. Verumenimuero haud unum omnes matrimonij fœdus faciebant, nec uno modo ſeruabãt: porrò Numidæ, Mauri, Aegyptij, Indi, Hebræi, Perſæ, Garamantes, Parthi, Taxili, Naſamones, & Thraces, atque omnes penè barbari ſinguli pro opibus, quiſque quàm plurimas uxores, alij denas, alij plures habebant. Scythæ, Agathyrſi, Britanni, Attici, promiſcuas uxores & liberos ex Platonis republica, communes habère, & more pecudũ laſciuè coire. Maſſagetæ ſinguli ſingulas ducebant uxores, ſed communiter utebantur, uti apud Britannos etiam, teſte Cæſare, fieri conſueuit. Apud Arabes, qui fœlicem incolunt Arabiam, conſuetudo erat, ut una omnibus conſanguineis uxor eſſet: ex ijs enim, teſte Strabone, lib. 16. Geographiæ, qui primus ingrediebatur, poſito pro foribus baculo (nam baculum ex more quiſq; gerebat) cum ea coibat, ipſa tamen cum natu grandiore noctes agebat. Quapropter omnes omnium erant fratres. Adulter apud eos capite damnabatur, qui ex eo deprehendebatur, quòd alius generis eſſet. Hoc memoria dignum aliquando accidit. Erat enim cuiuſdam regis filia, mira quidem pulchritudine, cui quindecim erant fratres, qui eius omnes æquè amo-

re flagrabant, propterea alius ſub alium continenter ad eam ingrediebatur. Illa autem aßiduo coitu iam defeſſa, rem huiuſmodi commentata eſt: fecit enim ſurculos, non utiq; fratrum ſurculis abſimiles, ac ſtatim ut quiſpiam exibat, ſurculum aliquem ſimilẽ ante ianuã ponebat, quo fratres, qui deinceps ſequebantur, ſurculum pro foribus fixum cernentes, eorumq́; aliquem intus eſſe arbitrantes, ab ingreſſu arcerentur. Verùm cùm aliquando omnes in foro eſſent, unus ad fores acceßit, & cùm baculum uidiſſet, ſuſpicatus adulterum intus eſſe (ſciebat enim ſe omnes fratres in foro reliquiſſe) currens ad patrem, ſororem ſtupri accuſauit, ſed cognita re, eam falſo criminari conuictus eſt. Babylonij & Aſſyrij *uxores ex publica auctione emebãt, quod hodie apud* Arabes *ac* Saracenos *ſeruatur.* Cantabri *uxoribus dotes dabant. Alij cum ſanguine coniunctis coibant, præſertim cum matribus, & ſororibus, quas etiam in matrimonium ducebant, ut* Anthropophagi, Medi, Magi, & Æthiopum *quidã, atq;* Arabes. Apud Naſamones & Augylas Libyæ *populos moris erat, cùm quis primùm duxiſſet uxorẽ, ut ſponſa prima nocte cùm ſingulis conuiuis coiret,* Veneris *gratia, pòſt perpetuò caſtitatem ſeruaret.* Adyrmachidæ Pœnorum *populi, qui ad* Ægyptum *pertinent, teſte* Herodoto *lib. 4. ſoliti erant uirgines nupturas regi exhibere, qui quam uellet primus uitiaret.* Fuit *idem mos apud* Scotos, *ut nouam nuptam dominus loci ante uirum comprimeret.* Quod *nempe inſtitutum poſt homines* Chriſtianos *natos turpißimum,* Malcolmus *tertius eorum rex princeps optimus ſuſtulit, circiter annum ſalutis humanæ* M X C.

conſti-

cõſtituitq; ut nubentes, pudicitiæ redimendæ cauſa, loco rum dominis numum aureum penderent, id quod hodie etiam ſeruatur. Lydorum *filiæ eatenus uulgato corpore quæſtum faciebant, quoad ſibi dotem comparaſſent, dein de nubebant.* Alij *demum ſine coniugibus degere, ut quidam* Thraces, *qui* Ctiſtæ, *id eſt, creatores uocantur: et* Eſſeni, *tertium apud* Iudæos *philoſophorum genus.* Ex his *autem in propatulo pecudum more cõcumbebant,* Indi, Maſſagetæ, Naſamones, et Anthropophagi. *Sanè hinc ui dere licet, quàm turpiter iſti omnes libidini frena laxarent.* Sed *quid mirum eſt, gentes huiuſmodi quæ lumine carebant, hoc eſt,* Deum *ignorabant, libidine flagrantes in omne nefas ruiſſe? nulloq; diſcrimine, omne facinus factu, dictúue pudendum, ac fœdũ edidiſſe?* Nos *igitur multò profectò ijs feliciores ſumus, quibus ipſe* Deus, *teſte* Hieronymo *contra* Iouinianum, *& ad* Euſtochium *de* Virginitate *ſeruanda, illud magnum matrimonij fœdus conſtituit, quod nunc homines Chriſtiana religione imbuti, una duntaxat uxore contenti, longè mehercle ſanctius ſeruant, atq; uenerantur, quàm olim* Hebræi, *qui tametſi primi à* Deo *id acceperunt, uxorum tamen multitudine (plures enim, ut diximus, habebant) fœdè turpiſsi cabant.* Id *tamen qua ratione apud illos factum aliquando fuerit, docebimus in 5. huius operis uolumine, cùm de re Chriſtiana agetur: ibidemq; declarabitur, quotus olim ac nunc propinquitatis gradus ſit nubentibus interdictus.* Sed *domum reuertamur.* Romanorum *quoque inuiolatum prorſus matrimonium fuiſſet, ſi diuortium non habuiſſet: quod licet in cauſa eſſet,*

quamobrem matronæ conſtantius pudicitiam tuerētur, id tamen non tam facilè religio ſancta concedit: primus enim Spurius Caruilius, Dionyſio Halicarnaſſeo libro ſecundo, & Plutarcho in uita Romuli, autoribus, anno urbis cōditæ D X X I I I. M. Pomponio II. C. Papyrio coss. cum uxore ſterilitatis cauſa diuortiū fecit. Hinc ſanè cognoſcere licet, iam inde ab initio apud Romanos fœdus matrimonij ſanctiſsimum fuiſſe, quando tandiu inuiolatum permanſit, & Sp. Caruilius, qui quanquam coram Cenſoribus iuratus ſe matrimoniū liberorū tantùm cauſa colere, illud uiolarat, poſtea ob id facinus ſemper à populo male audiuit. Quod ex Moſis decretis tralatitium eſſe conſtat, qui primus diuortij autor fuit, ut extat in Deuter. cap. 24. Moſes enim uidens, autore Hieron. Iudæorum alios auaritia, alios moleſtia domeſtica, alios libidine commotos, ſuas uxores iniuria, et aliquando morte afficere, quò ſibi integrum foret nouas ducere uxores aut ditiores, pulchriores, iunioresúe, ut domeſticæ quieti conſuleret, facultatem illis dedit diuortij faciendi cum prioribus uxoribus: ſed uoluit, ut uir daret uxori ita reiectæ libellum diuortij, in quo, teſte Ioſepho, lib. Iudaicæ antiq. 4. in hanc fermè ſententiam inſcriptum eſſet: Promitto me non repetiturum te: quò ſic mulier poſſet cuiuis rurſum nubere. Nec de ea re aliter eſt lege ſancitum, ne fieret contra illud, Quod Deus copulauit, homo non ſeparet. Ac ita permiſſu Moſis, non iuſſu, diuortium primùm apud Iudæos factum conſtat. Teſtatur utrunque Chriſtus apud Matth. capite 19. Quod Deus copulauit, homo non ſeparet. & ſubijcit, Moſes ad duritiam

ritiam cordis ueſtri, permiſit uobis repudiare uxores ue ſtras, cæterum ab initio non fuit ſic. Ad *duritiam dixit, quòd ſæuitiam exercuerint in uxores, quas nimis ferum ac durum ſit, non diligere. Iſtuc exin diuortium minimè reſpuendum* Chriſtus *ſanxit, ſi ſtupri tantũ cauſa factum eſſet.* Atq; *hæc de diuortij* Iudæorum Romanorumq; *pri mordio dicere habui.* Sed *differebant tamen, quòd apud* Hebræos *non erat mutuũ diuortij ius, ſed ſoli marito fas erat ab uxore diſcedere: contrà apud* Romanos *utriq; licebat id facere.* Sed *agè iam dicamus, qui in matrimonio fuerint ueterũ ritus, quiq; adhuc durẽt.* Apud Romanos, *teſte* Feſto, *patrimi & matrimi pueri tres, id eſt qui patrem & matrem haberent, nubentem ducebant, unus qui facem ex alba ſpina præferret (nam noctu, ut ait* Plutarchus *in* Problematis, *nubebãt) duo qui ſponſam tenerent: et ea fax uel* Cereris *honore præferebatur, ut quemadmodũ* Ceres *mortales alit, quæ terræ mater, ac cunctarũ frugum creatrix habetur, ita noua nupta mater familiâs pòſt facta, filios nutriret.* Quod *cùm alibi hodie, tam præcipuè in* Anglia *ſeruatur, ut duo pueri uelut paranymphi, id eſt, auſpices, qui olim pro nuptijs celebrandis auſpicia capiebant, nubentem ad templum, ubi ei & marito ſacerdos benedicat, & inde domum duo uiri deducant, & tertius loco facis, uaſculum aureum uel argenteum præferat.* Spicea *item corona ſponſa redimita caput, præſertim ruri, ducitur, uel manu gerit ipſam coronam: ſeu dum ingreditur domum, boni ominis cauſa, ſuper eius caput iacitur triticum, quaſi inde conſecutura ſit fœcunditas.* Interim *autem* Talaſij *no*

BIBLIOTECA NAZ. ... ROMA ... VITT. EM.

mē ſæpe inuocabatur, uelut uirginitatis aſſertoris, quòd ei in raptu Sabinarũ, uirgo obtigiſſet: aut quòd matresfã miliâs ſic operũ et lanificij admonerētur, per Talaßij uo cē, qui dicitur calathus ad id aptus. Inde factũ quoq; eſt, autore Plutarcho & Plinio, ut ſponſæ colum lana com ptã cum fuſo ſecum ferrent, quod in Venetia regione Italiæ adhuc durat. Dabantur prӕterea ante uiri congreſſum, ignis & aqua attingenda, quòd ijs elementis purgatio fieret, ſicut alio loco dicetur, per hoc ſignificando caſtam ac puram futuram. Item ſponſæ introductæ potio fãctitia porrigebatur deguſtanda. Ouid. in Faſtis:

Nec pigeat tritum niueo cum lacte papauer
Sumere, & expreßis mella liquata fauis.
Cùm primùm cupido Venus eſt deducta marito,
Hoc bibat, ex illo tempore nupta fuit.

Pro his omnibus nunc Romæ mel tantùm deguſtandum tradunt. Sic ſponſa apud Anglos, poſtquàm benedixerit ſacerdos, in templo, incipit bibere, ſponſo & reliquis aſtantibus idem mox facientibus. Tum ſupra caput haſtam de gladiatoris corpore eductam ponebant, tanquam promptum uiolati thori ſupplicium: uel quòd matronæ Iunonis Curetis in tutela ſint, quæ ita appellabatur à ferenda haſta, quæ Sabinorum lingua curis dicitur: uel quòd nuptiali iure nubens uiri imperio ſubijciatur, quia haſta armorum & imperij ſumma eſt. Germani hunc morem nunc retinent cum primis. Fuerat inſuper tam Græcis quàm Romanis uirginibus conſuetudo faſcia genitalia ſuccingere, uſq; ad diem matrimonij. Quod Homerus in Odyſſea, de Tyro uirgine à Neptu-

no compreſſa teſtatur. Et *Catullus*: *Quòd zonam ſoluit diu ligatam*. *Noua præterea nupta cinniligio præcingebatur, id uir in lecto ſoluebat, factum ex lana ouis, ut cùm illa in domum ſublata, ſic uir uinctus cinctuſq; eſſet*. Item *Romæ, autore* Feſto, *nubentes ſolebant aſſes treis ferre, atq; unum quem in manu tenerent, tanquam uirum ementes, marito dare: alterum quem in pede haberent, in foco larium familiarium ponere, quod hodie nonnullis in Italiæ locis ſeruatur: tertium in ſacciperio* (*ita* Non. Marc. *appellat hoc marſupij genus*) *in compito uicinali reſonare certo tempore ſolere*. *Sed longè alia erat coëmptio, quæ fiebat cùm conuenirent in manum, quam* Boëtius *ſuper topicis* Ciceronis, *refert his cæremonijs conſueuiſſe peragi: ſeſe enim in coemendo inuicem interrogabãt: uir ita, an ſibi mulier materfamiliâs eſſe uellet, illa reſpondebat uelle*. Item *mulier interrogabat, an uir ſibi paterfamiliâs eſſe uellet, ille reſpondebat uelle*. Ita *mulier uiri cõueniebat in manum*. Quo *facto, inter ſe iunctis dextris oſculabantur, ac poſtremò uir ſponſæ digitum annulo aureo ornabat, quaſi eã ſibi deuinciẽs tali inſigni pignore*. Vtrũq; *teſtatur* Tertullianus *libro de* Virginibus *uelãdis, et in* Apologetico, *cap*. 6. De *hac coemptione rei uxoriæ meminit* Vergilius *in illo uerſiculo*:

Teq; *ſibi generum* Tethys *emat omnibus undis*.

Sponſa rurſus domus coniugalis poſtes ungebat adipe ſuillo, quòd ſic ab ea mala depulſum iri ducerent. Vnde *ab ungendo uxor dicta, quaſi unxor*. Item *non permittebatur tranſcendere limen, ſed tranſportabatur, perinde quaſi coactã pudicitiam amitteret*. *Ac non parum*

multa ſuperſtitionis plena alia alibi ſeruabantur, quæ ocioſum omnino duximus commemorare.

De religionis origine, & qui colendorum deorum primi autores fuerint, & Deo uero ſacrificauerint. Cap. v.

NOn dubium eſt, quin homines qui antea agreſtem uitam ſine ullo rectore uiuebant, primos ſuos reges laudibus ac nouis honoribus uſque eò ad cœlum ferre cœperint, ut etiam dæmonum præſtigijs adducti, ueluti docuimus, deos appellarent, ſiue ob miraculum uirtutis, ſiue (ut ſolet) ad adulationem præſentis fortunæ, ſiue ob beneficia in ſe collata. Ita cùm ipſi reges chari eſſent, magnum ſui poſteris deſiderium relinquebant. Ex quo homines eorum ſimulacra fingebant, ut ex imaginũ contemplatione uoluptatem caperent: inde & honores illis habere tanquã dijs cœperunt, uirtutis præſertim acuendæ cauſa: nã libentius Reipublicæ periculũ optimus quiſque adibat, ſciens uirorũ fortiũ memoriam honore Deorum immortalium conſecratum iri. Hac igitur ratione, ut diuus docet Cyprianus in libello de idolis, paulatim uana religio eſſe cœperit, cùm primi parentes eo ritu ſuos liberos, et illi ſuos, ac deinde omnes poſteros imbuerẽt. Quare Iouis temporibus, autore Lactantio, libro ſecundo, capite undecimo, primò templa conſtitui, & noui deorum cultus eſſe cœperunt, uel paulò antè: quippe fieri poteſt, ſicut idem ait, ut uel antè, uel adhuc puero Ioue, Meliſſus Iouis nutritor, à quo, ut infrà dicemus, colendorum Deorum ritus effluxit, colere inſtituerit alum-

ni ſui matrem, & auiam Tellurem, & patrem Saturnum. Sed ut ad unguem origo conſtet, faciamus initium huius rei fuiſſe tempore Beli patris Nini, qui anno ab orbe con dito circiter ter milleſimo C L X X X. *apud Aſſyrios pri-mus regnauit.* Hunc Belum *ſibi Deum nominatum* Baby *lonij & Aſſyrij colebant. Idcirco errant, qui deorum cul tus ab exordio rerum fuiſſe contendunt. Veri autem* Dei *religio non equidem aliunde manauit, niſi ab ipſo* Deo: *etenim* Deus, *teſte* Lactantio *in libro de ira* Dei, *religio-nis cauſa nos fecit, ut ſibi nos ſtatim geniti, iuſtos & debi tos honores haberemus, ipſum ſolum uenerarremur, ip-ſum ſequeremur, in ipſo denique acquieſceremus, uti eſt in* Deuterono. *cap. ſexto, ita iubente* Domino: *Deũ tuum adorabis, & illũ ſolũ coles.* Ex quo, *hoc uinculo pietatis obſtricti et religati* Deo *ſumus, unde, ut eidẽ placet, reli-gio nomẽ accepit.* At Cicero *in ſecundo de* Natura *deorũ, à relegendo fluxiſſe opinatur, ſcribens:* Qui *autem om-nia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter tracta rent, & tanquã relegerent, hi dicti ſunt religioſi, ex rele-gendo, &c.* Sed *ad deorũ cultores reuertamur, de quibus magna apud autores eſt quæſtio: nã primi omniũ* Ægy-*ptij, autore* Herodoto *libro ſecundo, &* Strabone *libro* Geographiæ *decimoſeptimo, dijs & aras, & ſimula-cra, & delubra ſtatuere, ſacrificiaq; curarunt, ri-tusq; eos deinde peregrinis commonſtrarunt.* Quidam *uerò uolunt* Mercurium *primùm inſtituiſſe, quibus ſacris dij colerentur.* At *alij* Mennam *regem, autor* Diodorus *li bro primo.* Sed *idem in quarto,* Æthiopes *primos* Deos *coluiſſe autumat, ita ſcribens:* Aſſerunt *autem deorum*

apud eos cultum primitus adinuentũ, ſacra inſuper, pompas, celebritates, aliaq; quib. dijs honores impenduntur, ab eis fuiſſe reperta. Qua ex re ipſorum in deos pietate religioneq; inter omnes uulgata, uidentur Aethiopum ſacra dijs admodum grata eſſe. Huius *rei teſtimonium afferunt antiquiſſimi ac ferè celeberrimi apud Græcos poetarum, qui in ſua* Iliade, Iouem *reliquoſq; unà deos introducit in Aethiopiam, tum ad ſacra quæ eis de more fierent, tum ad odorum ſuauitatem commigrantes. Aethiopes etiam dicuntur, ſuæ erga deos pietatis præmium tuliſſe, quòd nunquàm ab externis regibus ſubacti ſint, ſemper enim liberi permanſerunt.* Verùm Lactãtius *lib.* Inſtituit. *primo, tradit* Meliſſum Cretenſium *regem primùm dijs ſacrificaſſe, ac ritus nouos ſacrorumq; pompas introduxiſſe.* Huius Amalthea *&* Meliſſa *filiæ fuerunt, quæ* Iouẽ *puerum caprino lacte ac melle nutrierant. Quamobrem poetæ tradiderunt aduolaſſe apes, atque os pueri melle compleſſe. Alij præterea alia id genus ſacra apud gentes adinuenerunt, ueluti* Faunus *in* Latio, *qui eodem* Lactantio *autore,* Saturno *auo ſacra conſtituit. Quidam ſcribunt ante* Faunum *imperaſſe* Ianum, *ac deorum cultum demonſtraſſe. Apud* Romanos Numa Pompilius *nouæ religionis autor fuit, ſicut* Orpheus *ſacra* Liberi *patris primus in* Græciam *introduxit, quæ* Orgia *uocabantur, quo nomine, teſte* Seruio *ſuper* 4. Aeneid. *olim apud* Græcos *omnia ſacra dicebantur, quemadmodum apud* Latinos *cæremoniæ.* Item *initiandi morem atq; alia myſteria intulit,* Diodorus *&* Lactantius *autores. At* Euſebius *non planè hoc ſentit in* 10. *de* Euang. *præp.*

ſic

ſic ſcribens:Primus enim omnium ex Phœnicia, Cadmus Agenoris *filius myſteria & ſolennitates deorum* Græciæ *tradidit,ſimulacrorum conſecrationes etiam et hymnos, deinde ex* Thracia Orpheus.Herodotus *uerò libro ſecundo,Græcos omnino religionem deorũ partim ab Ægyptijs,partim à* Pelaſgis *accepiſſe affirmat, &* Athenienſes *ante omnes,quando in* Græcia Dodonæum *oraculũ omniũ uetuſtiſsimũ cõditũ erat.Sed apud* Græcos, *ſicut idẽ ait,*Heſiodus & Homerus *deorum opifices in primis extiterunt.Cum* Herodoto *cõſentit* Euſebius,*qui in præfatione in* Chronicon *ſuũ ita dicit:*Cecrops Diphyes *primus omnium* Ioue *appellauit, ſimulacra reperit,arã ſtatuit,uictimas immolauit,nequaquam iſtiuſmodi rebus in* Græcia *uſquam uiſis. Siquidem* Cecrops *primus* Atticæ *rex fuit,& æqualis* Moſis.Item Orgia Thracibus, *teſte eodem* Euſebio, Actio *adinuenit.*Ac *talis fuit apud gentes religionis origo.*Deo *autem omnipotenti,quẽ nos* Chriſtiani *colimus, cuius nutu omnia geruntur,*Cain & Abel Adam *filij, autore* Ioſepho *in primo* Antiquitatũ, *primi ſacrificarunt.*Enos *uerò primus,ut teſtatur* Hieronymus *contra* Iouinianum, & Euſebius,*inuocauit nomen* Domini,& *ſic deinceps eorum poſteri nullis ſacris initiati ſacrificium fecere,quoad* Deus *ſacerdotium conſtituit, quod primò, teſte* Ioſepho *in 3.* Antiquitatum, Aaron Moſis *fratri detulit.*Ex *quo ſolenne apud* Hebræos *fuit, ut nemo diuinum pontificatum gereret, niſi* Aaron *genere ortus foret:ijs enim ſacerdotibus tantùm rem diuinam facere licebat,ſicuti nunc apud nos, ſacerdotes illi duntaxat illud idem factitant,qui per epiſcopos ſacris initian-*

initiantur. Sed de ueræ religionis ac ſacerdotij initio, in quarto operis huius uolumine diffuſius tradetur.

Qui primus literas inuenerit, uel in Latium attulerit, & de earum numero aucto, uarietate, ui, atque ſono. Cap. VI.

QVoniam ſolo literarum uſu memoriæ fulcitur æternitas, ab omniq; obliuionis iniuria res memoria dignæ uindicãtur, has ante omnia eſſe tractãdas ducimus, cùm earũ inuẽtio planè demonſtret, ualde admirabilẽ fuiſſe uim iuxtà ingenij atq; memoriæ in eo homine qui primus ſonos uocis, qui infiniti uidebãtur, paucis eiuſmodi literarũ notis terminauerit, cuius nomẽ antiquitate obrutũ nõ proditur, tametſi honore maximo dignatur. Mercurium itaq; literas in Ægypto omniũ primũ reperiſſe teſtatur Diodorus libro primo. Cicero lib. de Nat. deorũ tertio, hunc quintum Mercurium fuiſſe tradit, qui literas Ægyptijs dederit. At idem Diodorus paulò inferius (de primo enim earum inuentore, magnum apud idoneos autores certamen eſſe uideo) Ægyptijs literarum inuentionem attribuere uidetur, ita ſcribens: Aſſerunt Ægyptij, literas, aſtrorum curſus, geometriam, arteſq; plurimas ab ſe fuiſſe inuentas. Nonnulli has in Ægypto inueniſſe quendam nomine Menona affirmant. Sed apud eos, quod non eſt ſilentio prætereundum, animalium effigies loco literarum erant, quippe quæ ſenſus mentis, ſicut docebimus cùm de obeliſcis meminerimus, repræſentabant. Plinius autem lib. naturalis hiſto. 7. circa finem,

ait

ait ſe literas ſemper arbitratum eſſe Aſſyrias fuiſſe. Cadmum uerò à Phœnicia primùm in Græciam attuliſſe ſexdecim numero, Α Β C Δ Ε Ο Ι L Μ Ν Ο Ρ R Σ Τ Υ. *quibus Troiano bello Palamedem adieciſſe quatuor hac figura,* Θ Ξ Φ Υ. *Totidem poſt eum, Simonidem Melicum,* Ψ Ζ Η Ω. *quarum uis in noſtris recognoſcitur. Ariſtoteles decem & octo priſcas fuiſſe commemorat,* Α Β Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ. *& duas ab Epicharmò, non à Palamede additas, hoc eſt,* Θ *&* Ρ, *uel* Ψ, *ut Hermolaus prodit. Quidam uerò aut non Cadmum literas in Græciam, ſed Phœnices, qui cum eo uenerant: aut omnino non primò Cadmum, ſed multis pòſt ſeculis aduexiſſe contendunt. nam Herodotus Halicarnaſſeus hiſtoriarum pater, ut aiunt Græci, lib. quinto, de Phœnicibus ita loquitur: Phœnices iſti qui cum Cadmo aduenerunt, quorum Zephyrei fuere, dum hanc regionem incolunt, cùm alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum uerò literas, quæ apud Græcos, ut mihi uidetur, antea non fuerant, & primæ illæ quidem extiterunt, è quibus omnes Phœnices utuntur. Affirmat itidem Diodorus libro ſexto: Nam qui dicunt Phœnices à Muſis perceptas literas tradidiſſe poſtmodum Græcis, hi ſunt qui cum Cadmo in Europam nauigarũt. Ex quo à Græcis literæ Phœniceæ appellatæ ſunt. Hinc Lucanus,*

Phœnices primi, famæ ſi credimus, auſi
Manſuram rudibus uocem ſignare figuris.

At omnino Cadmum non primùm ad Græcos literas portaſſe, ſed longo pòſt tempore, Diodorus perſpicuè demonſtrat, qui ait: cùm Actinus Solis filius in Aegyptum

ptũ trãſiẽs aſtrologiã Ægyptios docuiſſet, demũ Græcia diluuio oppreſſa, plurimos homines periiſſe, literarũq; monimenta deleta fuiſſe: & eam ob cauſam, poſt multa ſecula, exiſtimatum eſſe Cadmum Agenoris filium primùm literas in Græciã adduxiſſe, atq; ideo Græcos quadam communi ignorantia ductos, literarum inuẽtionem illi acceptam retuliſſe. Cæterum Ioſephus in primo Antiquitatis contra Appionem, Græcos omnino ante Homeri ætatẽ literis caruiſſe affirmat, cùm inquit: Poſtea multa quæſtio atq; contentio facta eſt, utrum literis uſi ſint: & magis ueritas obtinuit, eò quòd uſus recentium literarum illis fuiſſet incognitus: conſtat autem, quoniam apud Græcos nulla inuenitur abſolutè conſcriptio poëmate Homeri uetuſtior, & hunc etiam poſt bella Troiana fuiſſe manifeſtum eſt. Atqui Cicero in Bruto ſecus tradit, aiens: Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerũ poetæ, quod ex eis carminibus intelligi poteſt, quæ apud illum & in Phæacum, & in Procorum epulis canuntur. Item Euſebius in 10. de Euang. præp. oſtendit ſcripſiſſe apud Græcos ante Homerum, Linum, Philamonem, Thamyram, Amphionem, Orpheum, Muſæum, Demodotũ, Epimenidem, Ariſtæum, & pleroſq; alios. Alij, teſte Diodoro in 4. aſſerunt, Æthiopes literas primùm reperiſſe, ab iiſq; Ægyptios eorum colonos ex illis accepiſſe, & ab his deinde reliquos. Verùm Eupolemus, ut Euſebius opinatur, procul dubio ueram literarũ originẽ reddit, affirmans Moſen, qui, teſte eodem Euſebio de temporibus, & in 10. de præparat. euang. longè ante Cadmum fuit, literas Iudæis primùm tradidiſſe, & à Iudæis Phœnices

nices

nices accepiſſe, Græcos uerò poſtremos à Phœnicibus. Idem etiam Euſebius lib. 8. et 10. pulcherrimè probat. Cui opinioni congruit illud, quod ex Plinio antè retulimus, apud Syros literas repertas eſſe, quandò Syri ipſi quoq; teſte Euſebio, Hebræi ſunt, atq; adeò Iudæa Syria eſt, ita Plinio lib. 5. dicente: Syria quondam terrarum maxima, & pluribus diſtincta nominibus: nanq; Palæſtina uocabatur quà contingit Arabas, & Iudæa, et Cœle, dein Phœnice, &c. Sed reperimus ante diluuium Noe, apud eos omnino uſum fuiſſe literarum: Ioſephus enim in 1. antiq. tradit liberos Seth Adã filij, in duabus columnis, uti cùm de aſtrologia tractabitur ſubtilius dicemus, diſciplinam rerum cœleſtium à ſe primò inuentam conſcripſiſſe. Quo apparet iam tum literas fuiſſe, quas fieri potuit ui aquarum deletas, Moſen dein adinueniſſe: quamuis ex his columnis alteram, id eſt, lapideam, Ioſephus uſq; ad ætatem ſuam in Syria duraſſe affirmet. Quapropter rectius mea quidem ſententia, Philo primam literarum inuentionem Abraham aßignat, qui Moſe antiquior eſt: niſi hoc ſit potius filijs Seth attribuendum, qui ipſum Abraham multis annis præceſſerant. Hebræorum autem literæ, ut idem Euſebius ait, numero uigintiduæ ſunt, quotidem noſtræ Latinæ, quæ, ſi diuo Hieronymo credimus, nouæ ſunt, & ab Eſdra inuentæ. Ille enim in præfatione in libros Regum ita ſcribit: Certumq; eſt Eſdram ſcribam legiſq; doctorem poſt captam Hieroſolymam, & inſtaurationem templi, ſub Zorobabel alias literas reperiſſe, quibus nunc utimur, cùm ad illud uſq; tempus, ijdem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint, &c.

Grecas

Græcas uerò ueteres literas fuiſſe eaſdē penè, quæ nunc Latinæ ſunt, indicio eſt Delphica tabula ænea, quæ Romæ in palatio Mineruæ dicata, in bibliotheca conſpiciebatur, Plinij (ut ipſe teſtatur) temporibus. In Latium eas, teſte Plinio & Solino, intulere Pelaſgi. Quidam uolunt Nicoſtratam Euandri Arcadis matrem Latinis primùm dediſſe. Dionyſius in primo ait, ipſos Arcades primos attuliſſe in Italiam, qui poſt Pelaſgos uenerant. Liuius Euandrum autorem uocat, libro ab urbe cond. primo ita ſcribens: Euander tum ea profugus ex Peloponneſo autoritate magis quàm imperio regebat loca, uenerabilis uir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines. Sentit idem Cornel. Tacitus, qui tradit Aborigines ab Euandro Arcade didiciſſe literas. Quod autē Plinius in ſeptimo, Epigenis autoritate probare conatur æternum literarum eſſe uſum, qui, ueluti ex Ioſephi teſtimonio probauimus, omnino antiquiſſimus eſt, non id planè ſentit Herodotus, qui, ut ſuprà demonſtratū eſt, nullas literas ante Phœnices, in Græcia fuiſſe autumat: neq; Eupolemus, aut Euſebius, qui Moſi primam literarum inuētionem, ſicut oſtendimus, aſſignant: neq; demum Diodorus, qui in primo inquit: Qui primi fuerint in orbe reges, nequaquā compertum habemus, cùm nulli hiſtorici eos tradant: fieri quippe non poteſt literas æquè ac primos reges uetuſtas extitiſſe. Hæc ille. Serò etiam in Latiū uenere, quod teſtatur Liuius ita ſcribens in fronte libri 6. ab urbe condita: Tum quòd paruæ & raræ per eadem tempora literæ fuere, una cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum. Quapropter idem libro nono ait, Romanos

Romanos deinde pueros nō modò Græcis, ſed Hetruſcis quoq; literis erudiri ſolitos. Ex quo ſcire licet, Hetruſcos etiam ſuas olim habuiſſe literas, quas, ut noſtra deniq; cætera omnia, ita tēpus conſumpſit, ut nūc ne nota quidem illarum cognita extet. Has autem literas Cornelius Tacitus libro Auguſtæ hiſtoriæ 11. autor eſt, Demaratum Corinthium Hetruſcos primùm docuiſſe. Phrygibus quoq; proprias fuiſſe literas, teſtatur Cicero de nat. deorum ſic ſcribens: *Alter Hercules traditur Nilo natus Ægyptius, quem aiunt Phrygias literas cōſcripſiſſe.* Atqui cùm Græci ita ſuarum literarum numerum paulatim auxiſſent, ſicut ſuprà demonſtrauimus, Latini quoq; idē ſtudentes, poſtea literas ſex ad ſuas priſcas ſexdecim addiderunt, F K Q X Y Z & H, hæc tamen non eſt litera, ſed tantùm aſpirationis nota. F digammon ab Æolibus acceperunt, quod, teſte Priſciano, apud antiquiſsimos Latinorum eādem uim atq; apud ipſos Æoles habuit: eum enim propè ſonum quem nunc habet F, ſignificabat P, cum aſpiratiōe, quo nos in uerbis Græcis utimur, ut Orpheus. Deinde Claudius Cæſar, prout Tacitus prodit, F loco V conſonantis recipiendum conſtituit, ut fulgus, pro uulgus, fixit, pro uixit. Quintilianus: *Nec inutiliter, inquit, Claudius Æolicam illam ad hos uſus F literam adiecerat.* Ita Germanum uulgus Latinè loquendo etiamnum pronunciat. Poſtremò in Latinis uocibus pro P & H, poni F cœptum eſt, ut fama, facio. K etiam litera à Græcis accepta, in nullis uerbis apud nos boni autores utendum putant. Q adiecta eſt, quòd pinguiorem ſonum edere uiſa eſt, quàm C. X de Græcis quæſiuimus, quã tā-

men carere potuimus, ut ait Quintil. nam pro eá, c & s, uel o & s utebamur,ut apecs & gregs, pro apex, & grex. y & z ex Græco ſimiliter fonte manarunt, & id quidem,ut iſtarum literarum uſus in Græcis foret duntaxat uerbis.

De origine Grammaticæ, & quantum ualeat. Cap. VII.

COnſentaneum uidetur, ut prodita literarũ origine,antequàm ad alia explicanda aggrediar,de Grammatices origine diſſerã, utpote quæ pluris eſt,quàm omnium liberalium artium ſcientia,quia reliquarum unicum eſt fundamentum,nomenq́; à literis accepit:nam γράμμα Græcè,litera dicitur. Grammatica ipſa apud nos, teſte Fabio,literatura nuncupatur, & grammatici literatores, aut literati:quamuis nonnulli,autore Tranquillo de grãmatica,literatores uocẽt mediocriter doctos, ſicut Græci grammatiſtas.Eſt autem grammatica ars,quæ in emendatè loquendo ſcribendoq́; cõſiſtit, ut literæ ſuas cuſtodiant uoces,& uelut depoſitum reddant legentibus. & autore Quintiliano libro primo,in duas partes diuiditur,in rectè loquendi ſcientiam, & poetarum enarrationẽ.Cicero de oratore:In grammaticis poëtarũ pertractatio,hiſtoriarũ cognitio,uerborũ interpretatio, & pronunciandi quidem ſonus.Eius autem initium, ut teſtis eſt Suetonius in libro de grammatica,tale fermè fuit, quale habuit Rhetorice: ex obſeruatione enim eorum quæ in loquendo apta aut inepta erant,homines ea ipſa ad imi-

tandum

tandum uitandumq; notantes, hanc artem fecerunt, uelu ti oratoriam; nam grammatici pariter ac oratoris ſcientia eſt, quomodo loqui deceat, ut ex Cicerone colligere licet, cùm lib. 3. de Oratore ait: Atq; ut latinè loquamur, non ſolùm uidendum eſt, ut & uerba efferamus ea, quæ nemo iure reprehendat, & ea ſic & caſibus, & temporibus, & genere & numero conſeruemus, ut ne quid perturbatum, ac diſcrepans, aut præpoſterum ſit, ſed etiam uocis ſonus eſt ipſe moderandus. Iſta omnia grammatica ſola docet. Hanc autem, ut Laërtius lib. 10. ait, Hermippus autor eſt Epicurum primùm docuiſſe, cuius uim Plato primus ſpeculatus eſt. Romæ uerò, autore Suetonio, olim ne in uſu quidem, nedum in ullo honore fuit: inde in urbem eius ſtudium intulit Crates Malotes miſſus ad Senatum ab Attalo rege, inter ſecundum & tertium bellum Punicum, ſub ipſam Ennij mortẽ. Cæterũ hæc omniũ artium præclariſsima eſt: præbet enim iter ad cæteras capeſſendas. Fabius: Nec ad ullius rei ſummã, niſi præcedentibus initijs, perueniri poteſt. Et alibi: Quò minus, inquit, ſunt ferendi, qui hanc artẽ ut tenuẽ ac ieiunam cauillantur, quæ niſi oratoris futuri fundamẽta fideliter iecerit, quicquid ſuperſtruxeris, corruet, neceſſaria pueris, iucunda ſenib. dulcis ſecretorũ comes, & quæ uel ſola omni ſtudiorũ genere plus habet operis, quàm oſtentationis. Hæc ille. Illud præterea quamobrẽ magnifieri debeat, facilè docet: quia ex huiuſmodi artis negligentia, in poëtis, oratoribus, hiſtoricis, in arte medicinæ, in iure ciuili, cæteriſq; diſciplinis quotidie ſexcẽti errores exiſtũt ineptiſsimæq; interpretationes: id quod non accideret, ſi

grammaticā primùm diſcerent, qui aliquando eſſent ſeſe ad ſcribendum daturi, illiúe non ignorarent grammatici partes eſſe, ut cunctas ferè calleat artes, quandò apud antiquos ſoli grammatici omnium ſcriptorum cenſores & iudices fuere, qui idcirco critici ἀπὸ τοῦ κρίνω *appellati ſunt. Igitur cùm quis pingue quiddam latinè ſonare incipit, non debet ad opus aliquod ſcribendū aggredi prius, quàm grammaticam didicerit. In hac autem olim præcelluerunt, Didymus, quem Macrobius omnibus grammaticis præponit: Antonius Enipho, cuius ſcholam M. Tullius poſt forenſia negocia frequentabat: Nigidius Figulus, M. ille Varro omnium doctiſsimus: M. Valerius Probus, Palæmon ille arrogantiſsimus, multiq́; deinde alij. Apud Græcos Ariſtarchus, Ariſtoteles, Theodotes.*

De poeticæ artis origine, & eius præſtantia, ibiq́ꝫ locus Ciceronis in Catone emendatus. Cap. VIII.

POëtica ars multis mehercle de cauſis, reliquas antecedit diſciplinas, uel quia homines nullā penè artem aſſequi poſſunt, niſi in illam diu incubuerint, uel quòd ſcientias ferè, ut Strabo in primo Geographiæ aduerſus Eratoſthenem pulchrè demonſtrat, in ſe continet omnes: uel demum quòd ex omnibus artibus, quæ ab humani ingenij excellentia proficiſcuntur, ſola poëtica diuino furore percipitur. Nam poetæ furore afflati res omni admiratione & ſtupore dignas canunt, ſine quo, teſte Cicerone in primo de diuinatione, Democritus negabat magnos eſſe poetas, quippe qui, ut idem quoque

Democri-

Democritus & Plato aiebant, non arte, ſed natura conſtant, tuncq́; ueri uates ſunt, cùm inſaniunt. Horatius in *Poetica arte:*

Ingenium miſera quia fortunatius arte
Credit, & excludit ſanos Helicone *poetas*
Democritus. *Et alibi:*
Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæſitum eſt.

Non fiunt igitur poetæ, ſed naſcuntur. Vnde in Bucolicis *Vergilius:*

Paſtores hedera creſcentem ornate poetam.

Quare Ouidius *in 3. de* Arte *amandi, dicit:*

Eſt Deus *in nobis, ſunt & commercia cœli.*

Et Maro diuinum uocat poetam:

Tale tuum carmen nobis diuine poeta, &c.

Cùm uatem eſſe, Dei *munus ſit. Sed* Cicero *pro* Archia *poeta, multò luculentiſſimè illud quo fiat pacto, docet, dicens:* Atqui *ſic à ſummis hominibus, eruditiſſimisq́; accepimus, cæterarum rerum ſtudia & doctrina, & præceptis, & arte conſtare, poetã natura ipſa ualere, & mentis uiribus excitari, & quaſi diuino quodã ſpiritu afflari.* a *quare ſuo iure noſter ille* Ennius *ſanctos appellat poetas, quòd quaſi deorũ aliquo dono atq; munere cõmendati nobis eſſe uideantur.* Origo *autẽ huius artis admodũ uetuſta eſt, et teſte* Euſebio *in lib. 11. de præparat. euãgel. apud antiquiſſimos* Hebræorũ, *qui multò ante* Græcorũ *poetas fuere, primùm floruit.* Nam Moſes *magnus* Hebræorũ *imperator, cùm ex* Ægypto *eos in patriã reduceret, ſtatim atq; mare rubrũ diuinitus cedentibus aquis, tranſ-*

a Cic: in orat: pro Archiã.

greſſus eſt, diuino numine afflatus, autore Ioſepho in 1. de antiquitatibus Iudæorum, hexametrum carmen, quo Deo gratias ageret, edidit. Deinde Dauid ille diuinus Dei uates uario metro hymnos cõpoſuit. Idẽ Ioſephus lib. 7. Antiquit. Expeditus itaque Dauid à prælijs & periculis, cùm pace iam altiſſima frueretur, cantica in Deum hymnosq; uario metro compoſuit, alios quidem trimetros, alios quidem quinquemetros. hæc ille. Diuus quoq; Hieronymus in præfatione in Chronicon Euſebij, longè ſcienter id demonſtrat, ſcribens: Deniq; quid Pſalterio canorius? quod in morem noſtri Flacci et Græci Pindari, nunc iambo currit, nũc alcaico perſonat, nũc ſapphico tumet, nunc ſemipede ingreditur. Quid Deuteronomij & Eſaiæ cantico pulchrius? Quid Solomone grauius? Quid perfectius Iob? quæ omnia, hexametris & pentametris uerſibus apud ſuos compoſita decurrunt. Non immeritò igitur huius artis initium Hebræis acceptum referre debemus, ueluti reliquarum propemodum diſciplinarum. Oracula quoq; aliorum natum uerſibus edita ſunt, quod Horatius in Poetica teſtatur:

——Dictæ per carmina ſortes.

Verùm Orpheus, autore Porphyrione, primùm poeticam illuſtrauit, deinde Homerus & Heſiodus. Nos autem ſerius illam accepimus: nam Liuius Andronicus, ut M. Tullius in primo Tuſculanarum, & Fabius Quintilanus in decimo prodiderunt, fabulam primus dedit, Appio Claudio Cæci filio, M. Tuditano c o s s. anno ante natum Ennium, qui fuit annus ab Vrbe condita quingenteſimus tertiuſdecimus. Cæterum ex ratione temporis

inita

inita à Liuio, ac teſtimonio eiuſdem Ciceronis in Catone, cùm Liuij Andronici meminit, ſatis conſtat Marci Sempronij Tuditani id temporis collegam fuiſſe Caium Claudium Centonem, licet exemplaria in Catone perperàm habeant pro Centone Cethego, non Appiũ Claudiũ. Ac ſic ratio temporis, cuius rei cauſa hoc loco Conſulũ mentio facta eſt, conueniet, ſi ita legas: ſin minus, non item. Antea enim, uelut idem M. Cicero ait, nullus honos erat poeticæ artis: quinetiam uſqueadeo probro habebatur, ut ſi quis, quemadmodum Gellius ex Catone, libro Noctium Atticarum undecimo, capite ſecundo, teſtatur: eam rem ſtuderet, graſſator uocaretur.

De origine metri, & metrorum plura eſſe genera. Cap. IX.

QVanquam nonnullis fortaſſe haud iniuria accuſandus uidebor, quòd antea de poeticæ artis initijs ſcripſerim, quàm metri originem traderem, ex quo illa conſtat, nec eò tamen quiſpiam mihi ſuccenſeat: rei enim dignitas in cauſa fuit, cur id fecerim, non ualde indecens ratus de metro ſtatim tractare. Metri itaque origo à Deo optimo maximo eſt, qui hunc terrarum orbem & omnia ab eo contenta, certa ratione quaſi metro diſpoſuit: harmoniam enim, uti Pythagoras docuit, in cœleſtibus terreniſq; rebus nemo hercle eſſe dubitat. Nam quo pacto mundus conſiſteret, niſi certa ratione & numeris præfinitis ageretur? Omnia quoque inſtrumenta quibus utimur, menſura quadam, id eſt,

metro fiũt. Quòd ſi hoc in cæteris rebus accidit, quantò magis in oratione, quæ cunctas complectitur? Diodorus etiam, tametſi fabulas ſequitur, cùm de Muſarũ officio libro ſexto loquitur, metri inuentionẽ Ioui, hoc eſt, Deo immortali aßignat: Muſis, inquit, à patre conceſſa eſt literarum inuentio, & carminum, quæ poeſis appellatur, ratio. Atq; metrum à Deo initium habuit, quo apud mortales, eius uates, quos commemorauimus, diuini ſpiritus pleni primùm uſi ſunt. Sed metrorum plura ſunt genera, quæ, autore Seruio, uel à rebus quæ deſcribuntur, nomina accepere, ut heroicum, quod hexametrum, licet Moſes, uti dictum eſt, primus uſurpauerit: tamen quia Homerus, & cæteri qui deinceps ſecuti ſunt, heroum res geſtas hoc carmine ſcriptitarunt, heroicum nominatũ eſt, quo etiam ante Homeri ætatem, Apollinis Pythij oracula reddi conſueuerant: propter quod, ut opinor, Plin. in 7. ait: Verſum heroicum Pythio oraculo debemus. Ipſa inſuper oracula ſoluta etiam oratione, teſte Strabone libro nono Geographiæ, refferebãtur, id quod affirmat Cicero in ſecundo de diuinatione, dicens: Præterea Pyrrhi temporibus iam Apollo uerſus facere deſierat. Vel ab inuentoribus, ut aſclepiadæum: uel à pedibus, ut iambicũ, quod Archilochus primus inuenit. Horatius in poetica:

Archilochum proprio rabies armauit iambo.

Vel à numero pedum, ut hexametrum & pentametrum, quæ & elegiaca dicuntur, quorum repertor, ut aiunt, ignoratur. Horatius:

Quis tamen exiguos elegos immiſerit autor,
Grammatici certant, & adhuc ſub iudice lis eſt.

Bucolicum

Bucolicū carmen, autore Diodoro in 5. Daphnis Mercurij filius excogitauit: & ſic alij alia metra adinuenerunt, quæ nos in præſentia ſtudio breuitatis omittimus, metri tantùm originem prodidiſſe contenti.

De tragœdiæ atque comœdiæ initijs. Cap. x.

INitium tragœdiæ & comœdiæ, teſte Donato, à rebus diuinis eſt factum, quibus antiqui pro fructibus uota ſoluentes operam dabant: nam olim incenſis altaribus, & admoto hirco, id genus carminis quod ſacer chorus reddebat Libero patri, tragœdia dicebatur: autoribus enim tragicis hircus præmium cantus proponebatur. Horatius,

Carmine qui tragico uilem certabat ob hircum.

qui Libero patri immolabatur: quia, ut ait Varro, noxiū eſt uitibus animal. Vnde tragœdia ἀπὸ τῦ τράγου, hoc eſt, ab hirco nominata eſt: uel, ut quibuſdam placet, quòd hirco donabatur eius carminis poeta: uel quòd uter ex hircina pelle uini plenus pro præmio erat: uel à fæce, quia ante uſum perſonarum ab Æſchylo repertū, mimi peruncti ora olei fæcibus fabulas agebant. Horatius in poetica:

Ignotum tragicæ genus inueniſſe camœnæ
Dicitur, & plauſtris uexiſſe poemata Theſpis,
Quæ canerent, agerentq́; peruncti fæcibus ora.
Poſt hunc perſonæ, pallæq́; repertor honeſtæ
Æſchylus.

Tragœdias, autore Fabio in 10. primus in lucem protulit

Aeſchylus, ſed longè clarius illuſtrarunt Sophocles atque Euripides. Apud nos, autore Donato, Liuius Andronicus tragœdiam primus inuenit, in qua floruit Accius Pacuuius, Ouidius, & Seneca. At uerò nondum coactis in urbem Athenienſibus, cùm, ut teſtatur Varro, iuuentus Attica circum uicos, uillas, pagos, & compita, feſtũ carmẽ ſolenniter quæſtus gratia cantaret, orta eſt comœdia, ἀπὸ τοῦ κωμάζειν, quod eſt laſciuè agere, uel κώμου, hoc eſt, à comeſſatione, ſeu κώμης, qui uicus eſt, & ᾠδὴ, cantus: quã tamen apud Græcos, uti Donatus ſentit, dubium eſt quis inuenerit primus, apud quos, ſicut infrà dicemus, duplex erat, antiqua & noua. Præcipui autem eius autores fuerunt Ariſtophanes, Eupolis, & Cratinus. Apud Latinos eam primus omnium, ut Liuius ab Vrbe condita, & Donatus teſtantur, reperit Liuius Andronicus. In tragœdia autem heroes, duces, reges introducuntur, & eſt ſermo grandiloquus. Ouidius:

Omne genus ſcripti grauitate tragœdia uincit.

In comœdia uerò amores ferè & uirginũ raptus. Triſtitia tragœdiæ peculiaris eſt: propter quod Euripides, petente Archelao rege ut de ſe tragœdiam ſcriberet, abnuit, & precatus eſt, ne accideret Archelao aliquid tragœdia dignum, quoniam ſemper infelices exitus habet, contrà comœdia felices.

De ori-

De origine Satyræ, nouęq́; Comediæ. Cap. XI

SAtyrarum genera duo eſſe manifeſtũ eſt, alterum antiquius tam à Græcis quàm à Latinis uſurpatum, quod ſola carminũ uarietate conſtabat, comœdiæ penè par, niſi plus habuiſſet laſciuiæ. Huius ſatyræ ſcriptores fuerunt Demetrius *ex* Tharſo, *poeta ſatyricus, ut autor eſt* Laertius, & Menippus *ſeruus, ſicut* Apuleius *et* Gellius *oſtendunt, cuius libros* M. *Varro in Satyris imitatus, eas latinè* Menippeas *appellauit.* Alterum *ſatyrarum genus recẽtius maledicum, & ad carpenda hominum uitia compoſitum, quod ſoli* Latini *excogitauerunt, teſte* Fabio Quintiliano, *Satyra quidem tota noſtra eſt, quæ, autore* Donato, *hinc exordium ſumpſit.* Nam *cùm in ueteri comœdia per priſcos poetas non penitus ficta argumenta, ſed res geſtæ à ciuibus palàm, tum eorum crebro qui geßiſſent nomine decantarentur: quod nunc nequaquam moribus hominum obfuit, cùm pro ſe quiſq; caueret, culpa aut domeſtico probro ne ſpectaculo cæteris eſſet, & inde ipſi poëtæ abuti licentius ſtylo, & paßim ex libidine lædere cœpiſſent plures bonos, id propter, ne quiſpiã hominum uitia amplius nominatim carperet, lege ſanxerunt.* Ex *huius igitur hoc pacto ueteris comœdiæ interitu, Satyra, quam noſtri condiderunt, initium habuit.* Tunc *autẽ poetæ nouam comœdiã inuenerunt, quæ generatim ad omnes homines, qui mediocribus agunt fortunis, pertineret, & minus amaritudinis, & eadem opera multum delectationis ſpectatoribus afferret: cuius* Menander

& Phi-

et Philemon autores fuere,qui omnem prioris comœdiæ acerbitatem mitigarunt. Ab illis noſtri poetæ Latini, *Cæcilius*,Næuius,Licinius,Plautus,Terentius,*atq; alij antiquiſsimi Comici modum componendæ comœdiæ iucundæ pariter ac gratæ ſumpſerunt.* Verùm *ij, ſi* Quintiliano *credimus, uix leuem* Græcorum *umbram conſecuti ſunt, quòd ſermo* Romanus *non uideatur poſſe recipere illam dicendi uenerem, ſolis* Atticis *in hoc genere linguæ conceſſam.Satyra uerò à ſatyris,ut* Donato *placet,qui il loti ſemper & petulantes dij ſunt,nomen traxit:uel à ſatyra cibi genere,quod,autore* Feſto,*ex uarijs rebus conditum erat.* In *hac ſatyra,teſte* Quintiliano *in* 10.*primus inſignem laudem adeptus eſt* Lucillius: *ſed eiuſdem iudicio, purus magis ac terſior fuit* Horatius. Perſius *iuxtà, quamuis uno libro,multum gloriæ promeruit.Sed in primis* Iuuenalis *lepidus fuit, de quo* Quintilianum, *cùm in* 10. *dixit*, *Sunt clari hodie quoq;, & qui olim nominabuntur,intellexiſſe ferunt.*

Qui primus hiſtoriam condiderit, & de eius utilitate,aut ſolutam orationem inuenerit,deq; texendæ ipſius hiſtoriæ regula. Cap. XII.

Hiſtoria, quæ tanto cæteris ſcriptis antecellit, quanto plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas, ad uitæ inſtitutionem utiliſsima cenſenda eſt, quòd, ut Cicero *de* Oratore *præclarè ait,ſola ſit teſtis temporum, lux ueritatis,uita memoriæ,*

&

& magiſtra uitæ: multarum enim rerum exemplis priuatos uiros imperio dignos reddit, Imperatores ob immortalem gloriam, ad præclara facinora impellit, milites propter laudem, quæ eos qui uitam egregiè profuderint, comitatur, promptiores efficit ad pericula pro patria adeunda, improbos infamiæ metu à uitijs deterret. Hanc, ut Plinius lib. 7. ait, Cadmus Mileſius omnium primus condidit: ſed Ioſephus in primo Antiq. uolumine rectius omnino ſentiens, eum apud Græcos duntaxat primùm hiſtorias ſcripſiſſe tradit: nam Græci cùm, ut idem inquit, heri & undiuſtertius fuerint, ueri ſimilius eſt, antiquiſsimos Hebræorum qui ſacros libros ſcripſerant (Cadmus enim Mileſius, ut apud Euſebium colligimus, in 10. de præparatione euangel. longè poſt Moſen fuit) hiſtorias primò condidiſſe: uel Ægyptiorum aut Babyloniorum ſacerdotes, ſicut ipſe Ioſephus in primo contra Appionem ſentire uidetur, aiens: Quoniam uerò apud Ægyptios & Babylonios, ex longiſsimis olim temporibus, circa conſcriptiones diligentia fuit, quando ſacerdotibus erat iniunctum, & circa eas ipſi philoſophabantur. Et deinde infert: De noſtris uerò progenitoribus, quia eandem quam prædicti habuerunt in conſcriptionibus diligentiam, deſino dicere, etiam potiorem, pontificibus et prophetis hoc imperantes. Ex quo Euſebius uerißimè, ut mea fert opinio, hoc potius Moſi aſsignare uidetur, in 11. de præparat. euangel. dicẽs: Vnde ſapientiſsimus ille Moſes, qui primus cuiuſq; hominis uetuſtiſsimi uitas Hebræorum conſcripſit, ciuilem atque in actione poſitum uiuendi modum narratione hiſtorica docuit. Verum nec illud

profectò

profectò probabile uidetur, quod idem Plinius in ſeptimo, & Apuleius in Floridis, tradit, Pherecydem Syrum primùm ſolutam orationem condere inſtituiſſe, tempore Cyri regis: nanque quis non uidet hoc potius eſſe illis tribuendum, qui primi hiſtorias ſcripſerint? quæ, uti luce clarius eſt, ſoluta oratione conſcribuntur: quando etiam Pherecydes, ut de Ægyptiorum & Babyloniorum ſacerdotibus ſileam, qui & ipſi longè ante Græcos hiſtorias ſcriptitarunt, multò poſt Moſen fuit, quem ex teſtimonio Euſebij, primùm omnium hiſtoriam condidiſſe diximus. Pherecydes enim Syrus, autore Euſebio de Præparat. euangel. uolumine 10. *circiter primæ Olympiadis tempora floruit. A Moſe autem, quemadmodũ ex eodem collegimus, ad Ioathan Iudæorum principem, cuius temporibus Olympiades cœperunt, interfuerunt anni* DCC. *& circiter* LXXXVIII. *At Strabo in primo Geogr. non ſolùm Pherecydi, ſed Cadmo ac Hecatæo pariter aſſignat, qui et ipſi Moſe, uti liquidò conſtat, poſteriores fuerunt. Ex philoſophis autem, Laertio Diogene autore, hiſtorias primus compoſuit Xenophon, de quo Quintilianus cùm de hiſtoricis loquitur, ait: Xenophon non excidit mihi, ſed inter philoſophos reddendus eſt. In ea apud Græcos floruit Thucydides, Herodotus, Theopompus. Apud nos T. Liuius, Criſpus Salluſtius, et pleriq; alij. A principio Romani, ueluti Fabius teſtatur, pro hiſtorijs, annales pontificum habebant, in quos res geſtæ per annum referebantur. De hiſtoriæ initio hæc dicere habui, nunc de componendæ regula aliquid ſubijciendum duximus. Prima eſt lex hiſtorico data, teſte Cicerone de Oratore,*

ne quid falſi dicere audeat: deinde, ne quid ueri non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo, ne qua ſimultatis. Ipſa autem hiſtoriæ ædificatio poſita eſt in rebus & uerbis: rerum enim ratio tam temporis ordinem quàm locorum deſcriptionem poſcit, item hominum mores, uitas, cõſilia, cauſas, dicta, facta, caſus, & exitus. Verborum uerò ratio orationis genus deſiderat lene, fuſum, ac pura illuſtriq́; breuitate ornatum.

De origine rhetorices, & quibus rebus eius ratio contineatur. Cap. XIII.

NOn *dubium eſt, quin geniti protinus homines ab ipſa rerum natura, hoc eſt, à* Deo, *à quo primum creati ſunt, ſermonẽ acceperint: qui mox, ut* Fabius *ait, ſicut in medicina, cùm uiderent alia ſalubria, alia inſalubria, ex obſeruatione eorum, effecerunt artẽ: ita cùm indicendo alia utilia, alia inutilia deprehenderent, rhetoricen conſtituerunt, cuius, ut* Diodorus *in primo, & poetæ uolunt,* Mercurius *autor fuit.* Flaccus Horatius *in carmine:*

Mercuri facunde nepos Atlantis
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formaſti, &c.

Quamuis in ſexto idem Diodor. *ſibi repugnare uideatur, dicens:* Vnde *interpretis nomen aſſumpſit, non quòd nominum aut orationis, ut quidam tradunt, fuerit inuentor, ſed quia diligentius quàm cæteri mandata referebat: niſi intelligatur, ut ſui moris eſt, alibi fabulas, alibi ueritatem eſſe ſecutus.* Verùm Ariſtoteles *primùm*

Empedo-

Empedoclē artis inuentorem fuiſſe ait. Et Quintilianus idem ferè ſentit in tertio, ſic ſcribens: Nam primus poſt eos, quos poëtæ tradiderunt, mouiſſe aliqua circa rhetoricen, Empedocles dicitur. Hanc autore Suetonio de claris oratoribus, conſtat nonnunquam Romæ prohibitam eſſe exerceri: ſed cùm paulatim deinde ipſa utilis & honeſta apparuiſſet, adeò multi eam præſidij cauſa & gloriæ expetiuere, ut nonnulli ex infirma fortuna, in ordinem ſenatorium atq; ad ſummos honores aſpirarint. Artis autem huius ſcriptores antiquiſsimi fuerūt Corax & Thyſias Siculi, quos Gorgias Leontinus eiuſdem inſulæ inſecutus eſt. Sed inter cæteros, apud Græcos longè princeps fuit ille Demoſthenes, ſicut apud nos M. Tullius Cicero lux doctrinarū fulgentiſsima, ac Romanæ eloquentiæ fons uberrimus. De initio rhetorices hactenus, ſed et eius uis atq; facultas dicatur. Ea, autore Cicerone de Oratore, in quinque diuiditur partes: ut orator debeat primùm reperire quæ dicat, deinde inuenta ordine diſpenſare, tum ea deniq; ornare oratione, pòſt memoriæ mandare, & ad extremum cùm dignitate æquè ut uenuſtate agere, & agendo illud, teſte Quintiliano, præſtare, ut delectet, doceat, moueat. Bonus enim orator delectat audientium animos, cùm aptè dicit: nam quod decet, ferè prodeſt, atq; delectat. Deinde docet, cùm exponit negociū, quod in controuerſiam uenit, & quales ſint perſonæ, inter quas illud ſit. Poſtremò mouet, cùm iudicum affectus excitat ad fauendum miſerendúm ue, aut triſtes ſoluit, digna riſu tempeſtiuè interponendo, ſi id opus eſſe perſpicit. Atq; ijs rebus & uerbis omnis ferme rhetorices

ratio

ratio continetur. Quòd autem Græci oratores cauſarũ ῥήτορας, id eſt, rhetores uocant, nos tamen ita diſtinguimus, ut orator ſit, qui cauſas agit: rhetor, qui rhetoricen profitetur: declamator uerò, qui ſiue alios docendi, ſiue ſe exercendi gratia, fictam cauſam orat.

Quis primus muſicam repererit, & quantum ea ualeat ad tolerandos humanæ uitæ labores. Cap. XIIII.

M*Vſicen antiquiſſimam eſſe, poetæ clariſſimi teſtimonio ſunt: nam Orpheus & Linus ambo dijs geniti, muſici inſignes fuerunt, cùm alter eorum rudes atq; agreſtes hominum animos demulceret, cantuſq; ſuauitate nõ feras modò, ſed ſaxa etiam, ut fabulæ tradunt, ſyluaſq; duceret. Horatius in poetica arte:*

Sylueſtres homines ſacer interpreſq; deorum
Cædibus & uictu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidoſq; leones.

Vergilius in Ecloga quarta:

Non me carminibus uincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quãuis, atq; huic pater adſit,
Orphei Calliopeia, Lino formoſus Apollo.

Apud quoq; eoſdem autores, inter regalia conuiuia, laudes deorum atque heroum ad citharam canuntur, ut Iopas ille Vergilianus canit errantem lunam, ſoliſq; labores. Muſices autem repertor, teſte Plinio lib. 7. Amphiõ ex Antiopa, Iouis filius fuiſſe dicitur, propter quod poeta in Bucolicis ait:

Canto, quæ ſolitus, ſi quando armenta uocabat,

Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Ipſe quoq; ſaxa mouiſſe fertur. Horatius in Poetica,
Dictus & Amphion Thebanæ conditor urbis
Saxa mouêre ſono teſtudinis.
Et Statius in primo Thebaidos:
Penitusq́; ſequar, quo carmine muris
Iuſſerit Amphion Tyrios accedere montes.

Sed Græci, teſtæ Euſebio, de præparat. euangel. lib. 2. muſicæ harmoniæ inuentionem Dionyſio attribuunt. Ipſe uerò in 10. eiuſdem operis Zethum & Amphionem fratres, qui Cadmi temporibus fuerunt, muſicæ repertores uocat. At Solinus huius artis ſtudium ex Creta manaſſe ſentit, qui inquit, Studium muſicum inde cœptum, cùm Idæi Dactyli modulos crepitu ac tinnitu æris deprehenſos, in uerſificum ordinem tranſtuliſſent. Polybius tamen in 4. hoc Arcadum maioribus aßignat, quippe qui huius rei ſemper ſtudioſi fuerint. Vocum harmonias Mercurium adinueniſſe, Diodorus eſt autor in primo. ἁρμονίαν Græci uocant, quam nos dißimilium concordiam appellamus. Verùm Amphionem & cæteros poſthac huius rei autores fuiſſe ratio poſcit, cùm Iubal Hebræorũ Lamech filium, qui multis ætatibus præceſſerat omnes illos qui muſicæ inuẽtores produntur, Ioſephus in primo antiquitatum dicat muſicam ſtudioſe coluiſſe, & pſalterio citharaq́; ceciniſſe. Hæc hactenus. Sed artis origo nihilominus in dubio uerſari uidetur: igitur expedit, ut quæſtio eiuſmodi tandem aliquãdo plana fiat. Itaq; natura iam inde à principio mortalibus muſicã uelut muneri dediſſe uidetur, quando id ad tolerandos humanæ uitæ labores plurimum

rimum ualet. Siquidem homo ſtatim natus cùm in cunabulis uagire incipit, continuò nutriculæ cantitantis uoce ſopitus dormitat: quippe infantes ſtatim plorant, quòd crurum brachiorumq; rectè producendorum cauſa, faſcijs colligantur, ac ita à ſupplicio miſeram uitam uiuere incipiunt. Deinde in omnibus ferme operibus modulatio aliqua rudis, hominum defatigationem ſemper conſolatur. Vergilius:

Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.

Sic remiges incitantur, ſic arator, auriga, mulio, longo inter laborem uiamq; ſibilo reficitur. Quid, quòd non modò ij, uerumetiam eorum ſarcinaria iumenta eo cantu ſimul labore leuantur? Nam aßiduo uſu compertum eſt, mulos ualdè delectari tintinabulorum ſonitu: quapropter muliones multijugia tintinabula ad illorum colla ſuſpendere ſolent, quò facilius ſarcinarum labores perferant. Eandem uim in cætera ſimiliter animalia muſicam habere inter omnes conſtat: ita equi in bello tubarũ clangore arrecti, ſtare loco neſciunt, ac iamiã in certamẽ ruere ardent: ita leones ſtridore ferri maximè territantur. Sed quæſo, unde ille auiũ concentus, quo omnis ager ſuo tempore reſonat? ecquis docuit luſciniam uarios canendi modos? hæc enim auicula ſonum ædit perfecta muſicæ ſcientia modulatum, qui nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc uariatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuſcatur, ex inopinato: interdum & ſecum ipſa murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus: & breuiter, audire licet omnia tam paruulis in faucibus concini, quæ tot exqui

ſtis tibiarum tormentis,ut ait Plinius, ars hominum excogitauit. Huius *harmoniæ natura magiſtra eſt, quæ uel ab initio alias animantes, quibus ad ſonum quempiam uox apta eſt, muſicam docuit, quemadmodum oſtendimus.* Atq; *hæc uera artis origo.* Cæterum *muſicam,quam* Ægyptij,*ut* Diodorus *teſtis eſt, tanquam uirorum effœminatricem prohibebant iuuenes perdiſcere:et* Ephorus, *autore* Polybio *in procœmio ſuarum hiſtoriarum, ad deludendos ac fallendos homines inuentam tradidit,magno olim precio æſtimatam teſtatur* Fabius, *qui dicit Socratem iam ſenem,inſtitui lyra non erubuiſſe.* & Cicero, *qui libro* Tuſculanarum *primo ait* Themiſtoclem, *quòd in epulis recuſaſſet lyram,eſſe habitum indoctiorem:* & Salij,*apud* Romanos,*qui per urbem uerſus canebant:ſed in primis* Dauid *ille magnus uates,q diuino carmine,*Dei *myſteria canit:illud quoque* Græcorum *adagium,* Indoctos *à* Muſis *atq;* Gratijs *abeſſe, quod in noſtris prouerbijs explanaui.* Tria *præterea genera ſunt, ex quibus muſica conſtet:unum genus eſt, quod inſtrumentis agitur, de quo infrà dicetur: alterum, quod fingit carmina, ex quo ut poeſis pars ſit muſices, neceſſe eſt:tertium, quod inſtrumentorũ opus carmenq; dijudicat.* Ex *quo rectè ait* Cicero *de* Oratore, *lib.1.muſicam uerſari in numeris,* & *uocibus,* & *modis.*

Qui primùm inſtrumenta diuerſi generis inuenerint,& ea in Latium attulerint:ac quod ſit organum,& de antiquiſsimo tibiarum uſu in prælijs. Cap. xv.

Mercurius

MErcurius Maiæ filius lyram omnium primus ex teſtudine feciſſe dicitur: tradunt enim cùm aliquando Nilus ſuum egreſſus alueum totam inundaſſet Ægyptum, & poſtea intra ſuos limites regreſſus eſſet, uarias animantes in campis relictas, inter easq́; remanſiſſe teſtudinem, & hanc cùm ille inueniſſet, conſumpta iam carne, ſed ſuperſtitibus neruis, & percußione ſonum excitaſſet, ad exemplum illius lyram compoſuiſſe. Horatius in primo Carminum:

Te canam magni Iouis, & deorum
Nuntium, curuæq́; lyræ parentem.

Cui ex neruis trium chordarum, inſtar trium anni temporum, autore Diodoro Siculo, tres inſtituit uoces, acutam, grauem, & mediam: acutam ab æſtate, grauem ab hyeme, mediam à uere ſumens, qua, teſte Seruio ſuper quarto Æneidos, donauit Apollinem, accepto ab eo caduceo, de quo Vergilius:

Tum uirgam capit, hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias ſub triſtia tartara mittit.

Quidã eã nõ Apollini, ſed Orpheo primùm tradidiſſe ferũt, alij uerò ab Apolline, pòſt Orpheo cõceſſam uolunt. Ad eã qui decãtãdos faciebãt uerſus, Lyrici poetæ nũcupati ſunt. Reperio inſuper (ut nihil quod attinet ad hãc rẽ, omittatur) ſeptẽ in ea chordas appoſitas, iuxta numerũ ſeptẽ Atlantidũ, quod Maia Mercurij mater ex illarũ numero fuiſſet: deinde ſuperadditas duas, ut repræſentaretur unũ nomẽ Muſarũ. Hæc aũt tãtæ ſuauitatis fuiſſe perhibetur, ut arbores, ſaxa, feras, ueluti ſuprà dictũ eſt, tra

xiſſe Orpheus dicatur. Mercurius præterea, teſte Plinio libro ſeptimo, monaulum, id eſt, ſimplicem tibiam inuenit. Primus autem tibias, autore Diodoro & Euſebio, Marſias adinuenit. Plinius uerò geminas illum reperiſſe tradit. Alij hoc Apollini aßignant, ſicut lyræ & fiſtulæ inuentionem: nam ſimulachrum eius quod erat in Delo, habuiſſe dicitur in dextera quidem arcum, in læua Gratias, quæ ſingulæ ſingula muſicæ inſtrumenta manibus gerebant, una lyram, altera tibias, quæ autem media erat, fiſtulam tenebat. Obliquæ tibiæ Midas in Phrygia autor fuit. Tibiæ primò ex gruum tibijs, unde nomen habent, tum ex arundinibus factæ ſunt, cum quibus uoce canere Trœzenius Dardanus inſtituit. Lydios modulos Amphion excogitauit, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marſias Phryx, plures alios Terpander. Fiſtulam, ut Plinius et Seruius aiunt, Pan deus ruſticus inuenit: nam cùm Syringam Arcadiæ nympham, autore Ouidio in primo Metamorph. ardenter amaret, & illa fugiens ad Ladonem fluuium perueniſſet, & fluuio impedita non amplius fugere poſſet, implorato aliarum Nympharum auxilio, in paluſtres cannas mutata eſt: quas cùm Pan excidiſſet, ex ijs ad amoris ſolatium, primus ſibi fiſtulam confecit. Maro in Corydone:

Pan primus calamos cera coniungere plures
Inſtituit:

Sunt tamen, qui hoc Apollini attribuant. Venarum pulſum in muſices pedes Herophilus primus diſcreuit per ætatis gradus. Fiſtulam uerò, quam Græci ſyringa uocant, teſte Euſebio in ſecũdo de Præpar. euangel. Cybele inuenit.

inuenit. Citharæ, ut Plinio placet, repertor fuit Amphion: ut alijs, Orpheus: ut alijs, Linus: ut uerò Diodoro, Apollo, qui lib. quinto inquit: Apollo primùm cithara ſimplici uſus eſt, Marſias uerò tibijs. Sentit idem Higinius. Septem chordas addidit Terpander. Vergilius in ſexto:

Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina uocum.

Octauam appoſuit Simonides, nonam Timotheus. Cithara ſine uoce primus cecinit Thamyras, cum cãtu Amphion: ut alij, Linus. Hæc ex Plinio. At cithara tamẽ longè antè, uti ſuperiore capite oſtendimus, Tubal Hebræus uſus eſt, quam omnino ab ea diſsimilem fuiſſe, quam illi inuenerunt, quos commemorauimus, teſtatur diuus Hieronymus in epiſtola de inſtrumentis muſicis, ad Dardanum, aut quiſquis illius autor eſt, quia de ea re ambigitur, ſcribens citharã apud Hebræos uigintiquatuor chordas habuiſſe, factam ad formam Δ literæ. Dauid etiam ille magnus Dei uates uaria inſtrumenta inuenit, teſte Ioſepho in ſeptimo Antiquitatum, qui ait: Diuerſaq́; faciẽs organa docuit, ut Leuitæ ſecundum ea Deo hymnos edicerent per ſabbatorum dies, aliasq́; ſolennitates. Organorum autem ſpecies huiuſmodi eſt: canora cithara quidem decem chordis coaptata, & hæc cum plectro percutitur. Nabla uerò duodecim ſonos habens, digitis tangitur. & reliqua. Hinc perſpicere licet iſtiuſcemodi organa à Dauid confecta diuerſa fuiſſe à noſtris, quorum nunc uſus in templis eſt perquàm frequens: quandò illa plectro pulſabantur, noſtra uerò inflantur follibus, unde multis meatibus quaſi cicutis imparibus uox

erumpit, concentumq́; efficit. Quanquam Ioſephus hoc loco dicens, Diuerſaq́; faciens organa, uidetur organum pro inſtrumento quocunq; muſico ponere. Idipſum *ſentit* Auguſtinus, *qui inſtrumenta muſicorum cuncta ſpeciatim excellentiora etiam organa uocat.* At *autor noſtri organi tam concinni non proditur, cùm magna eius nominis iactura, ſicut in extremo tertio libro dicetur.*

Sambucam item muſicum inſtrumentum, autore Clemente, Troglodytæ Africæ, *ut* Solino *placet, populi inuenerunt.* Tubam *æneam teſte* Plinio, Piſeus Tyrrhenus *reperit: quod* Diodorus *libro ſexto, non* Piſeo *tantùm, ſed* Tyrrhenis *omnibus tribuit, ita ſcribens:* Tyrrheni *pedeſtri quoque exercitu præualidi tubam primam adinuenerunt, bello admodum utilem.* Non *eo tamen inficias,* Diodorum *in* Plinij *ſententiam ire: quandoquidem iure à Græcis dicitur uictus* Hector, *quamuis à ſolo* Achille *intereinptus fuerit.* Sentit *idem* Vergilius *in octauo* Æneidos, *dicens:*

Tyrrhenusq́; *tubæ mugire per æthera clangor.*

Verùm Acron *ſuper hoc* Horatianum *in poetica arte,*

— Poſt *hos, inſignis* Homerus,
Dircæusq́; *mares animos in martia bella*
Verſibus *exacuit.*

tradit Dircæum *poetam primùm tubam comperiſſe, quoniam is, ut* Porphyrio *dicit, primus tubæ modulos dedit, hac de cauſa.* Nam *cùm* Lacedæmonij, *autore* Iuſtino *lib. tertio, bellũ aduerſus* Meſſenios *gererent, diuq́; extraherent dubium* Martis *euentum, reſponſum acceperunt ab* Apolline, *ſi uellent uincere,* Athenienſi

duce uterentur: à quibus rogati Athenienſes, contumeliæ cauſa ipſis Dircæum quendam claudum, luſcum, omniq; ex parte corporis deformem dederunt. Vſi ſunt auxilio eius Lacedæmonij, quibus ille cantum monſtrauit tubarum, quarum inaudito territi ſono Meſſenij fugam fecerunt, adeptiq; ſunt uictoriam Lacones. Sed in codicibus Iuſtini inuenio Tyrtæum per t, & t in antepenultima, ut in alterutris mendum ſit. Quidam etiam tubæ autorem uolunt Maletum, ſiue Maleũ dictum. Verùm quid multa? cùm tubæ inuentor fuerit Moſes ille diuinus Hebræorum dux, dicente Ioſepho in tertio Antiquitatum: Adinuenit autem modum tubæ ex argento factæ, quæ eſt huiuſmodi, longitudinem habens penè cubiti: eſt autem anguſta fiſtula calamo capacior, præbens latitudinẽ quæ conueniat ori, ad ſuſceptionem ſpiritus, & claßico ſono uicina, quæ Hebraica lingua uocatur Aſoſra. Hæc ille. Sed haud ſcio unde de primis tubæ inuentoribus tãta diſſenſio inter ſcriptores orta ſit: niſi intelligamus alios aliud tubarum genus, ſunt enim plura genera, & alibi inueniſſe. In Latium inſtrumẽta muſica, teſte Dionyſio Halic. Arcades primi omniũ attulerũt, cùm antea fiſtulis paſtoralibus tantùm uterẽtur. Placet inſuper antiquum uſum tibiarum in prælijs ponere. Thucydides itaq; autor grauißimus, tradit Lacedæmonios tibiarum modulis in prælijs eſſe uſos: etenim cùm paratæ eſſent claſſes, & inſtructæ acies, cœptumq; iri in hoſtem, tibicines inter exercitum poſiti canere incœptabant, non uoluptatis cauſa, ſed ut æquali modulatóque ſenſim ingreſſu conuenientes, pugnam capeſſerent. Cuius rei Polybius

libro quarto, & Fabius in primo, Gellius itidem in primo, & Plutarchus in uita Lycurgi meminit. Hunc morem, additis tympanis, etiam nūc noſter peditatus ſeruat: Alyattes quoq; Lydorū rex, autore Herodoto libro primo, in bello aduerſus Mileſios, fiſtulatores & fidicines concinentes habuit: ſicuti memoriæ proditum eſt, Cretenſes prælia ingredi ſolitos, præcinente ac præmoderante cithara greſſus. autor Gellius. At Parthos conſueuiſſe tympanorum ſonitu pugnam inire, teſtatur Plutarchus in uita Craßi, & Appianus Alexandrinus in libro Parthico. Reliqui ferè omnes, ut hodie fit, tubis in prælio utebantur. Vnde Vergilius de Miſeno tubicine inquit:

— Quo non præſtantior alter
Ære ciere uiros, Martemq; accendere cantu.

De origine philoſophiæ, & de duobus eius principijs. & quis primus inuenerit ethicen & dialecticen, ac dialogos introduxerit. Cap. XVI.

P*Hiloſophiam, quam Cicero in Officiorum libris ſtudium ſapientiæ uocat, & in Tuſculanis, uirtutis indagatricem atque uitiorum expultricem, à barbaris ad Græcos fluxiſſe plerique uolunt: nam apud Perſas primùm Magos eorum ſapientes claruiſſe dicunt: apud Babylonios & Aſſyrios, Chaldæos: apud Indos, gymnoſophiſtas, quorum ſectæ princeps, teſte Hieronymo contra Iouinianum, Buddas nuncupabatur: apud Britannos, & Celtas ſiue Gallos, Druides: apud Phœnices,*

Ochum:

Ochum:apud Thraces, Zamolſim, & Orpheum: apud Libycos, Atlantem: quos omnes, autore Laërtio, pro ſapientibus habuerunt. Ægyptij uerò Nili filium Vulcanum fuiſſe dicunt, eumq; philoſophiæ aperuiſſe principia. Sed idem Laertius à Græcis philoſophiam manaſſe affirmat, quoniam apud eos Muſæum & Linum primos fuiſſe ſapientes ferunt. Verùm, teſte Euſebio, primùm philoſophia, ſicuti reliquæ ferè omnes diſciplinæ, ab Hebræis originem duxit. Ex quo philoſophos Græcorum, qui Porphyrionis teſtimonio, amplius mille annis poſt Moſen fuère, Euſebius in 11. de Præparatione euangel. philoſophiam à Iudæis accepiſſe pleniſſimè demonſtrat, quandò nec ipſius nomen philoſophiæ apud eos primùm fuit, ſed deinde: nam Pythagoras omnium primus, Lactantio autore in tertio, philoſophiam, id eſt, amorem ſapiētiæ, & ſe philoſophum, id eſt, amatorem ſapientiæ nominauit, dicens ſolum Deum ſapientem eſſe: antea enim ſophia, hoc eſt, ſapiētia dicta eſt, quæ nunc philoſophia uocatur: & qui hanc profitebantur, ſophi, id eſt, ſapientes uocitati ſunt. Philoſophiæ autem duo fuère principia: alterum, quod ab Anaximandro Ionicum eſt appellatum, eo quòd Thales Mileſius fuerit ex Ionia, & hic Anaximandrum inſtituerit, alterū uerò ex Pythagora Italicum eſt dictum, quoniam eius autor Pythagoras ualdè multum in Italia philoſophiæ operam dedit. Euſebius in 10. de præparatione euangelica, tertium addit, id eſt, Cleaticum, cuius Xenophanes Colophonius autor dicitur. Diuidunt inſuper philoſophiam, autore Cicerone de Oratore, in tres partes, in naturæ obſcuritatem, in

diſſerendi

differendi ſubtilitatem, in uitam atque mores: et primam phyſicam, alteram dialecticam, tertiam ethicam Græci uocant. Quam etiam diuiſionem Plato, ut ait Euſebius, ab Hebræis ſumpſit, ſicuti ſingula ipſius philoſophiæ præcepta. Phyſicæ proprium eſt de mundo, et de his quæ ſunt in eo diſſerere, qua ex Ionia Athenas Archelaus primus importauit. Ethicæ uerò, de uita moribusq́; tractare, quam Socrates comperit. Cicero libro quinto Tuſculanarum: Socrates autem primus philoſophiam deuocauit è cœlo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de uita & moribus, rebusq́; bonis & malis quærere. Dialectica autem, ambarum partium affert rationes, quæ à Zenone Eleate initiũ ſumpſit. Quamuis ſecundum alios, in quinq; partes diuidatur, in phyſicam, metaphyſicam, ethicam, mathematicam, & logicã. Verùm nos iam fines noſtros egreßi ſumus: non enim res definire, & de ſingulis planum facere, ſed de earum initijs docere, noſtri tantummodo eſt muneris: proinde ad inſtitutum opus redeamus. Dialogos, uti apud Laertium diſcimus, Plato omnium primus introduxit, uel potius maximè omnium illuſtrauit: nam Ariſtoteles libro de poetis primo, illud ſcribendi genus inuentum tradit ab Alexameno Scyreo, Teiòue.

Qui primi aſtrologiam adinuenerint, aut quorundam ſyderum curſus, & ſphæram, uentorumq́ꝫ rationem: atque quot illi ſint, & obſeruationes ſyderum in nauigando. Cap. XVII.

Terra

TErra potiſſimum ex ſyderum temperatione fructus fert uberiores, ut nos in eo prouerbio demonſtrauimus, Annus fructificat non tellus: hominumq́; natura, ſi Iulij Firmici, ut ita dicam, ſomnijs credimus, maximè ſyderibus ſubiecta eſt: ait enim, Qui habebit horoſcopum in quarta parte Mercurij, erit ratiocinator: qui in equo, auriga: qui in ſeptima parte arietis, gibber aut gibberoſus. Et alibi: Luna, inquit, candidos, Saturnus nigros, Mars rubicundos gignit. Et hoc ab Ægyptijs profectum dixerim: nam Herodotus de hac religione ita ſcribit: Alia inſuper ſunt ab Ægyptijs excogitata, quis menſis diéſue, cuius deorum ſit, & quo quis die genitus, qualia ſortietur, & quam mortem obibit, & qualis exiſtet. Chaldæi uerò, teſte Diodoro libro tertio, dicebant planetas plurimum conferre ad bona uel mala conſequenda. Vnde Hermione apud Ouidium ita conqueritur:

Quæ mea cœleſtes iniuria fecit iniquos?
Quodq́; mihi miſeræ ſydus obeſſe querar?

Hinc igitur ab hominibus ex obſeruatione cœleſti, inuenta eſt aſtrologia, in qua cœli conuerſio, ortus, obitus, motusq́; ſyderum, arte quadam concluſus eſt. Hanc Ægyptij, ut autor eſt Diodorus, à ſe primùm repertam aſſerunt, alij uerò à Mercurio. Sed idem libro quinto Actinum Solis filium ad eos aſtrologiæ notitiam traduxiſſe docet, id quod Clemens primùm Chaldæis, dein ipſis Ægyptijs aſsignat. At Ioſephus in primo Antiquitatum perſpicuè demonſtrat, Abraham primùm Ægyptijs aſtrologiam inuentam à ſuis maioribus, ut infrà

dicemus, tradidiſſe, cùm in Ægyptum ille aufugerat, & ab his eam inde ſimulq; Chaldæis, qui huius quoq; diſciplinæ autores feruntur, ob iugem operam, quam obſeruandis ſyderibus impendebant, ad Græcos fluxiſſe tradit, in primo contra Appionem dicens: Sed eos etiam qui de cœleſtibus & diuinis primitus apud Græcos philoſophati, id eſt, Pherecydem Syrum, et Pythagoram, et Thaletem, omnes concorditer confitentur Ægyptiorum & Chaldæorum fuiſſe diſcipulos. Cæterum Plinius libro ſeptimo, Atlantem Libyæ filium aſtrologiam inueniſſe dicit. Quapropter Poëtæ tradiderunt hunc ſuſtinere cœlum humeris. Vergilius in ſexto:

—Vbi cœlifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Sed idem Plinius libro ſexto, Ioui Belo hoc adſcribit, dicens: Durat adhuc ibi Iouis Beli templum, inuentor hic fuit ſyderalis ſcientiæ. Et in 5. libro aliter ſcribens: Ipſa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & ſyderum. Alij uolunt Aſſyrios reperiſſe: quibus tamen Seruius ſuper ſexta Ecloga Bucolicorum ait, Prometheum prius aſtrologiam indicaſſe. Verumeninuero horum quos prodidimus, poſtea alios alibi huius rei autores fuiſſe ducimus, quandò à primordio ſtatim orbis, liberi Seth, Adam primi hominis filij, teſte Ioſepho autore ſanè grauiſſimo, in primo Antiquitatum, diſciplinam rerum cœleſtium primùm inuenerunt, qui, ut ne dilaberentur quæ reperiſſent, néue antequàm uenirent ad cognitionem, deperirent, cùm prædixiſſet Adam rerum omnium futurum interitum, duas

columnas

columnas fecerũt,ex quibus una ex lateribus conſtructa erat,altera ex lapidibus, ut ſi lateritia ab imbribus deſtrueretur,lapidea permanens integram ſcripturam legentibus præberet.His igitur in columnis ea quæ ad obſeruationem ſyderum pertinerent,inſcripſerunt. Proinde ab Hebræis *ad* Aegyptios *&* Chaldæos, *& deinde ad reliquos aſtrologiã manaſſe,credere par eſt .Ac tale fuit aſtrologiæ artis, nempe ad ſanarum mentium delirationem duntaxat excogitatæ,initium. Defectus ſolis & lunæ primus* Romani *generis, teſte* Plinio *lib. 2.* Sulpitius Gallus,*apud* Græcos Thales Mileſius *deprehendit: Lunæ curſum,ut idem ait,*Endymion.*Sed defectũ lunæ* Plutarchus Anaxagoram *primùm monſtraſſe dicit, in uita* Niciæ *dicens:Primus autem qui lunaris luminis atq; umbræ cauſam deprehenderit,ac literis mandare auſus ſit,* Anaxagoras *fuit:etenim quòd is antea ignotus eſſet, ex eo probat,quòd cùm* Nicias *male geſtis rebus Siciliã deſerere decreuiſſet,& noctu fortè luna defeciſſet, omnes milites propter rei ignorationem,quanquam paulò antè* Anaxagoras *claruerat,turbati, malum aliquod ſibi portendi arbitrati ſunt. Veneris ſyderis naturam* Pythagoras Samius *inueſtigauit:quod idem eſſe, quem Luciferũ uocamus,qui ante matutinum tempus oritur, & ueſperum,quia poſt ſolis occaſum refulget,* Parmenides *primus animaduertiſſe dicitur . autor* Laërtius *in nono. Sphæræ,teſte* Cicerone *lib.Tuſcul.primo,* Archemides Syracuſanus *repertor fuit,quod* Diogenes Muſæo *adſcribit:*Plinius *uerò in 7.*Anaximandro,*uel potius, ut eſt in ſecũdo uolumine,capite 8,* Atlanti. *Ventorum rationem*

Aeolus

Aeolus reperiſſe fertur: quod ideo proditum eſſe duco, quia, autore Strabone lib. ſexto, & Plinio in tertio, ex fumo inſularum prope Siciliam, in quibus ipſe Aeolus regnauit, incolæ quinā flaturi eſſent uenti, triduò prædicebant, unde etiā Aeolo uentos parêre exiſtimatū eſt. Ventos autem nonnullis placuit eſſe quatuor: ab oriente æquinoctiali Solanum, à meridie Auſtrū, ab occidente æquinoctiali Fauonium, à ſeptentrione Septentrionem, ut unaquæq; cœli regio ſuū haberet uentum: ſunt enim totidem regiones, ortus, occaſus, meridies, ſeptentrio. Ortus & occaſus mobilia atq; uaria, meridies uerò ſeptentrioq; ſtatu perpetuo permanent. Sed qui diligentius rem hanc pertractarunt, tradiderunt uētos eſſe numero octo, reliquosq; quatuor poſuerunt, Eurum, Africū, Chorum, ſiue Caurum, Aquilonem: & id in primis Andronicus Cyrrheſtes: is Athenis, teſte Vitruuio, locauit turrim, & in ſingulis lateribus imagines ipſorum uentorum excul-ptas, contra cuiuſq; flatus, ſupraq; metam marmoream poſuit, ac in ea Tritonem æreum dextera manu uirgam porrigentem, quem ita fabricatus eſt, ut uento circumageretur, ſtaretq; ſemper contra uenti flatum, uirga interim ad eius uenti imaginem uerſa. Eſt itaq; Eurus ab oriente hyberno, collocatus inter Solanum & Auſtrum, inter Auſtrum & Fauonium: ab occidente hyberno, Africus: inter Fauonium & Septentrionem Chorus: inter Septentrionem & Solanum, Aquilo, à uehementi aquilæ uolatu dictus, Græcè Boreas uocatur, ἀπὸ τοῦ βοᾶν, quod eſt clamare, quia ſonoro flatu eſt. Igitur orientales uenti tres ſunt, id eſt, ut ab hyberno orientali incipiamus,

piamus, Eurus, Solanus, quem quidam Vulturnum nũcupant, & Aquilo: ac totidem occidentales, Africus, Fauonius, Chorus. Atq; ita Eurus flat aduerſus Africũ, Solanus aduerſus Fauoniũ, Aquilo cõtra Chorum. Verùm Fauonius clarus & ſaluberrimus eſt, quẽ nos à fouendo nominamus, quòd genitalẽ habeat ſpiritũ: à Græcis Zephyrus uocatur, quaſi ζωὴν φέρων, hoc eſt, uitam afferẽs: quemadmodum auſter nebuloſus & peſtifer, præſertim Romæ, qui à Græcis Notus dicitur, quibus νότις humor eſt. Per hunc modũ Andronicus Cyrrheſtes oſtẽdit unde certi uentorũ flatus ſpirarẽt, quẽ nunc ubiq; gentiũ ſeruant, poſitis in ſummitate locorũ pinnis æneis, per quas uentorũ flatus indicentur. At quoniã uentus nihil aliud eſt, niſi aëris fluctus, & idem fluctus pro locorũ natura, alius alibi cõcitatur: idcirco factum eſt, ut incolæ in ſuis quiſq; regionibus nomina aliquot uentis dederint, eosq; ſuos proprios habuerint, ut Scyrõ Athenienſiũ, ut Circius Narbonenſis prouinciæ, ut Iapyx Apuliæ uẽtus eſt, & alij aliarũ regionũ. Obſeruationes aũt ſyderũ in nauigãdo Phœnices adinueniſſe, autor eſt Plin. in 7. nat. hiſt.

Qui primi geometriam, & arithmeticam inuenerint. Cap. XVIII.

Nilus totius orbis fluuiorum celeberrimus, à ſolſtitio æſtiuo, uſq; ad autũnale æquinoctium, ut Herodotus lib. 2. & Diodorus in 1. teſtatur, immenſa aquarum mole quotannis totam Aegyptum exundat: ex cuius incremento, Aegyptij uim aut penuriã futurarũ frugũ præuident. Aegyptus enim, cùm Nilus in 12. cubitos excre-

ſcit, famen ſentit: in 13. etiamnũ eſurit: 14. cubiti hilaritatem afferunt, 15. ſecuritatẽ 16. delitias, quod iuſtũ fertur eſſe incrementũ: maximum aũt, ætate Claudij principis, fuit cubitorũ 18. ſicut minimũ Pharſalico bello, ueluti cædem magni Pompeij prodigio quodã auerſante: autores Plin. lib. 5. & Strabo 17. Cum huiuſmodi itaq; Nili inundationes limites agrorũ cõfunderent, nũc minuẽdo, aliàs immutãdo, nõnunquã delendo ſigna quædã, quibus propriũ ab alieno diſcerneretur, iterum atq; iterũ metiri eã terrã oportebat: propter quod Strabo 17. geogr. & Herodot. 2. aiunt, nõnullos prodidiſſe geometriã ab Aegyptijs primò inuentam eſſe, quemadmodũ arithmeticã, id eſt, numeralem ſcientiã à Phœnicibus propter mercaturas. Sed Ioſephus utrunq; Hebræis attribuere uidetur, in 1. Antiq. ſic ſcribens: Illi nãq; cùm eſſent religioſi, cùm & eis pabula ad maius tempus exiſterent præparata, tot annorũ circulis ritè uiuebant: deinde propter uirtutes, quas iugiter perſcrutabãtur, id eſt, aſtrologiã & geometriã, Deus eis amplius uiuendi ſpatiũ cõdonauit. Et deinde cùm de Abrahã mentionẽ facit, ſubijcit: Arithmeticã eis quoq; contulit, & quæ de aſtrologia ſunt, ipſe quoq; contradidit: nam ante aduentũ Abrahã in Aegyptum, hæc Aegyptij penitus ignorabant. Artem poſtea, ut M. Tullius autor eſt, Pythagoras multum amplificaſſe dicitur. Geometria, teſte eodem Cicerone De oratore, uerſatur in lineamentis, in formis, in interuallis, in magnitudinibus: quæ ita ſub ſe continet geographiam, quæ ſitum orbis pingit, in qua floruit Strabo tempore Tiberij Cæſaris, & Ptolemæus Traiani & Antonini imperatorum

ratorum principatu. Apud nos Plinius abſolutiſſimè de hac re tractauit, & Solinus in collectaneis.

Quis primus reperit pondera, & menſuras ac numeros, & de uario apud gentes numerandorum annorum modo. Cap. XIX.

Videtur omnino locus exigere, ut antequã hinc digrediamur, quis põdera & menſuras ac numeros repererit, indicemus, cùm præſertim geometriæ atq; arithmeticæ partes ſint, ſcriptoresq; de hac re non planè inter ſe cõſentiant. Eutropius itaq; ſtatim in principio 1. lib. Sidonium menſuras & põdera eo tẽpore inueniſſe tradit, quo apud Albanos Procas, *apud* Iudæos Aza, *apud* Hieroſolymos Hieroboã *regnauit. Alij ſecundũ Mercurium ex Creta, Iouis filium cõperiſſe uolunt. At Plin. lib. 7. in primis hoc Phidoni Argiuo, uel, ut Gellio placet, Palamedi aſſignat: Strabo autẽ li. 5. Phædonẽ Elidẽſem reperiſſe affirmat. Ex quo ita intelligendũ puto, ut alij alijs primũ mẽſuras & põdera inuenerint: uelut* Diog. Laër. *li. 9. affirmat, Pythagorã primũ adinueniſſe Græcis, & Ioſeph. 1. Antiq. dicit, Cain Adã filiũ mortaliũ omnium, ut credere cõuenit, primùm hæc conſtituiſſe. Numerorũ autem repertorem ſunt qui dicãt Samiũ Pythagorã: alij nõ hunc, ſed aliũ Pythagorã Rhegynũ ſculptorem: alij uerò Mercuriũ. Liuius dicit numerũ putari inuentũ Mineruæ. Modus numerãdi annos apud Græcos ꝑ Olympiades fuit, qui aut per notas ſuarũ literarũ numerũ notabant. Apud Romanos, primũ per luſtrũ, quod quinto quoq; anno claudebatur, de quo fuſius lib. prox. cap. 4.*

dicemus. Deinde per clauos, qui idcirco annales uocabantur, aut per Conſules id fiebat. Claui enim in pariete ædis Iouis ea parte qua erat templũ Mineruæ, in ſingulos annos figebantur, ut per eos numerus annorũ colligeretur. Sanè lex priſcis literis ac uerbis ſcripta erat, ut qui Prætor maximus eſſet, Idibus Septembris clauum pangeret: nam quia raræ per ea tempora literæ erant, notæ numeri annorum, claui fuere. Mineruæ autem templo ea lex dicata erat, quòd numerus eius deæ inuentum ſit. Volſinij quoq; clauos numerorum indices habuere fixos in tẽplo Nortiæ Hetruſcæ deæ. Poſtea Conſules id officium fecere, & poſtremò ſolenne claui figendi ad Dictatores translatum eſt. At more intermiſſo, cùm poſt longum tempus peſtilentia laboraretur, & ſeniorum memoria repetitum foret, aliquando eum morbum ſedatum fuiſſe ob clauum à Dictatore fixũ, eius rei cauſa L. Manlius Dictator dictus eſt, qui T. Pinnarium magiſtrum equitum dixit. Bella ſcilicet placatio, uel potius puerorũ certamen, qui ita ſolẽt ludere. Ecquid religionis cultúsue in eo pangendo clauo eſſe potuit, qui parietem tẽpli magis aperiebat, quàm claudebat? Sed ea erat illius temporis calamitas, cùm nondũ ad Romanos perueniſſet Dei optimi maximi cognitio. Nos ſimiliter his ſeptẽ literis, C D I L M V X, numerũ notamus: uel aliis notis, 1 2 3 4 5 6 7 8 9. ſatis omnibus cognitis, ut nihil ſit quod reliquas ponamus, earúmue rationẽ explicemus.

Quis primus medicinam inuenerit, & in quot ea diuiſa ſit partes, ac apud quos olim non fuerit medicorum uſus. Cap. XX.

Medicina

MEdicina quæ ſuis diuinis, ut ita dicam, remedijs haud dubiè mortalibus inter tot morborum undiq; erumpentium genera uerſantibus, magno ubiq; præſidio præſtoq́; eſt, dijs primùm inuentionem ſuæ artis, nec meher cule iniuria, aßignauit: ipſaq́; ab oraculis deorũ multifariàm petita eſt. Hanc enim, teſte Diodoro, uolũt Mercurium apud Aegyptios primùm inueniſſe: ſecundum uerò ueteres, Apis Aegyptiorum rex reperit, quod alij (autore Plin. li. 7.) Arabo Apollinis & Babylonis filio tribuunt, alij uerò ipſi Apollini. Vnde ad Daphnen uir ginem apud Ouidium lib. primo metamorphoſ. dicit:

Inuentum medicina meum eſt, opiferq́; per orbem
Dicor.

Et Oenone apud eundem:

Ipſe repertor opis uaccas pauiſſe Pheræas Fertur.

Macrob. in 1. Satur. huius rei ueram reddens rationẽ, de Apolline ait: Hinc eſt, quod eidem attribuitur medendi poteſtas, quia temperatus ſolis calor morborũ omnium fuga eſt. Clemẽs autem Aegyptijs omnino adſcribit: eius uerò amplificationẽ Aeſculapio primo Apollinis filio. Meruit & in ea arte laudem tertius Aeſculapius Arſippi & Arſinoæ filius, qui præter cætera primus (teſte Cicerone de nat. deorũ) dentis euulſionẽ, ac purgationem alui inueniſſe fertur. Hanc tamen quiſquis primitus inuenerit, hoc quippe pacto excogitaſſe fertur. Nam cùm homines, ut Fabio Quint. placet, ſicut antea diximus, ex obſeruatione rerũ, ea quæ ſalubria aut inſalubria uiſa ſunt, probè notaſſent, huiuſcemodi artem corpora curandi gratia cõfecerũt. Atqui Corn. Celſus inuentionem

artis ſcienter ponit lib.1.ſcribēs: Sæpe cauſa apparet, ut puta lippitudinis, uulneris, neq; ex his patet medicina: quòd ſi ſcientiā nō ſubijcit euidens cauſa, multò minus ea poteſt ſubijcere quæ in dubio eſt. Cùm igitur illa incerta incōprehenſibiliſq; ſit, à certis potius & exploratis petendum eſt præſidium, id eſt, ab iis quæ in ipſis curationibus experientia docuit, ſicut in cæteris omnibus artibus. nam ne agricolā quidem aut gubernatorem diſputatione, ſed uſu fieri liquet. Ac iſtæ cogitationes nihil ad medicinā pertinent, cùm de his rebus qui diuerſa ſenſerunt, non ab obſcuris cauſis, neq; à naturalibus actionibus, ſed ab experimentis, prout cuiq; reſponderant in perducendo homines in eādem ſanitatem, medendi uias traxerint. Notarunt enim, ægrorum qui ſine medicis erāt, alios propter auiditatem, primis diebus cibū protinus ſumpſiſſe, alios propter faſtidium abſtinuiſſe: & leuatum magis morbum eorum qui abſtinuiſſent: itemq; alios in ipſa febre aliquid ediſſe, alios paulò ante eam, alios poſt remiſſionē eius: & optimè ijs ceſſiſſe qui poſt finem febris id feciſſent. Eadem ratione alios inter principia ſtatim uſos eſſe cibo pleniore, alios exiguo, & grauiores eos factos qui ſe impleuiſſent. Hæc ſimiliaq; cùm quotidie inciderent, diligētes homines talia animaduertentes, ad extremū perceperunt quæ ægrotātibus utilia forent. Sic medicinā ortā inter omnes conſtat. Hæc ille. Poſtea medicina in tres diuiſa eſt partes, ut una eſſet quæ uictu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu mederetur. Primā διαιτητικὴν, ſecundā φαρμακευτικὴν, tertiā χειρουργικὴν Græci appellant. Ita morbi aut uictu, aut medicamentis

dicamentis purgantur, manúue curantur. Huius aũt par*tis, id eſt, chirurgiæ inuẽtor dicitur primus* Aeſculapius, *quem Græci tradũt primùm obligauiſſe uulnus.* Sed me*dicina cùm nulla artium, ut* Plin. *ait, inconſtantior ſit, & ſæpius mutetur, quia nulla eſt fructuoſior, longo tempore in nocte denſiſſima delituit, quam omnino perditam, teſte eodem* Plinio *lib. natur. hiſtor.* 29. Hippocr. *genitus in inſula* Co, Aeſculapio *dicata, in lucem reuocauit. nam cùm fuiſſet mos, ut ait* Strabo *in* 8. *geogr. liberatos morbis inſcribere in tẽplo eius Dei, qui auxiliatus eſſet, quò poſtea ſimilitudo proficeret, exſcripſiſſe ea traditur, & ita ex his hãc artem excerpſiſſe, qui teſte* Plin. *lib.* 36. *primus medendi præcepta lõgè poſt hominũ memoriã clariſſimè cõdidit.* Romã *cõſtat primum ex medicis ueniſſe* Peloponnenſem Archagathũ Lyſaniæ *filiũ,* L. Aemilio Paulo, M. Liuio COSS. *ãno urbis* DXXXV. *eiq; ius* Qui*ritũ datũ, & tabernã in cõpito* Acilio *emptã. Is primò uulnerarius, inde ob ſecãdi urẽdiq; ſæuitiã, carnifex appellatus fuit: & cùm alij accurrerent Græculi medici, idemq; facerẽt, omnes ſimul cũ ſua medicina in tædiũ uenerũt.* Quare *à* M. Catone Cenſorio *reprobati, urbe &* Italia *pulſi ſunt, de quibus ipſe* Cato *ad filiũ in hũc modum ſcripſit:* Dicam *de iſtis alio loco,* Marce *fili, quid* Athenis *exquiſitum habeam, & quòd bonũ ſit illorum literas aſpicere, non perdiſcere.* Vincam *nequiſſimum & indocile genus illorum, & hoc puta uatem dixiſſe* Quandocunque *iſta gens ſuas literas dabit, omnia corrumpet: tunc etiam magis, ſi medicos ſuos hic mittet.* Iurarunt *inter ſe, barbaros necare omnes medicina,*

ſed hoc ipſum mercede faciũt, ut fides hisſit, & facilè diſperdant. Nos quoq; *dictitãt barbaros & ſpurios, noſq; magis quàm alios opicos appellatione fœdant.* Plin. *etiã de huiuſmodi carnificibus (ſunt enim & medici peritiſſimi, unicum profectò aduerſus tot morborũ genera hominibus ſubſidiũ) in fronte* 29. *lib.* ait, *Nec dubiũ eſt, omnes iſtos famã nouitate aliqua aucupantes, animas ſtatim noſtras negotiari.* Hinc *illæ circa ægros miſeræ ſententiarum cõcertationes, nullo idem cẽſente, ne uideatur aſſertio alterius.* Hinc *illa infelicis monumẽti inſcriptio,* Turba *ſe medicorũ periſſe.* Et *paulò inferius ſubdit:* Nul*la præterea lex quæ puniat inſcitiã capitalẽ, nullũ exemplum uindictæ: diſcunt periculis noſtris, & experimẽta per mortes agũt, medicoq; tantùm hominem occidiſſe, ſumma impunitas eſt, &c.* Atqui *ſapienter* Babylonij *factitabãt, qui, teſte* Herodot. *lib.* 1. & Strab. *in* 16. *geogr. medicis non utebantur, ſed ægrotos in forũ efferebant, ut uiri qui eos adirent, cõſulerent, hortarenturq; ad ea, quæ ipſi faciendo effugiſſent ſimilẽ morbũ, aut aliũ nouiſſent effugiſſe; nec fas erat quempiam ægrotũ ſilentio præterire.* Idem *factitabant* Baſtetani *homines mõtani, qui id* Hiſpaniæ *latus incolunt, quod ad aquilonem ſpectat, &* Aegyptij. Ex *quo* Strabo *li.* 3. *geogr. cùm de* Luſitanis *meminit,* Baſtetani, *inquit, ægrotos ueruſto ritu* Aegyptiorũ, *in plateis deponũt, ut qui eo morbi genere tentati ſunt, cõmonefacere eos ualeant.* Quanquam *non eundem ſemper ritum* Aegyptijs *fuiſſe,* Herodotus *docet lib.* 2. *ita ſcribẽs:* Iam *uerò medicina apud eos hunc in modum diſtributa eſt, ut ſingulorum morborũ ſinguli*

ſint

ſint medici,non plurium.Itaq; omnia referta ſunt medicis; alij enim ſunt oculis curandis conſtituti, alij capiti, alij dentibus,alij alui partibus, alij morbis occultis. In *medicina uerò deinde quamplurimi floruerunt,& in ijs Caßius Calpitanus, Aruncius Rubrius,Antonius Muſa Auguſto Cæſari chariſs.Gal. tempore Antonini Pij, & non longè pòſt Auicenna.*

De herbariæ & medicamentariæ, atq; melleæ medicinæ inuentoribus,& quæ homines ab animalibus remedia didicerint. Cap. XXI.

NOn *dubium eſt, quin natura herbas aut ſalutis aut uoluptatis gratia, ut multis conſtat exemplis, genuerit: nam Xanthus hiſtoriarum autor, teſte Plin.lib.25. tradit occiſum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente,herba,quam Balin uocant.Picus itidem auis, adactum eius cauernis cuneum, admota quadam herba,exilire cogit. Quinimo Indorum quidam,ait Herodotus lib.2. herba tantũ uictitant.Appianus etiam Alexander ſcribit, Parthos ab Antonio fugatos cùm fame premerentur,in quandam herbam incidiſſe, quam qui comederent,nihil aliarum rerum reminiſcerentur, aut intelligerent, niſi quòd lapides continuè effoderent, quaſi quidpiam magni operis facturi, & ſic debacchati bilem demum euomentes interirent. Quid demũ plura?nihil non herbarum ui effici poſſet, ſi plurimarum uires non ignorarentur.Hæc itaq;, teſte Plinio,erat antiqua medicina, cuius, idẽ teſtis in ſeptimo repertor fuit Chiron Centaurorum iuſtiſſimus, Saturni ex Phyllira*

ſilius,qui & medicamentariam medicinam ad uulnera aut ulcera & huiuſmodi curanda inuenit, quam tamen alij Apollini *aßignant.*Ex *quo ipſe apud* Ouid. *dicit,*

*—*Herbarum *ſubiecta potentia nobis.*

Alij uerò Aeſculapio *eius filio, quem* Ouid. *in 2.* Metamorph. *dicit medicinã hanc à* Chirone *didiciſſe, cùm illi nutriendũ* Apollo *pater tradidiſſet. Alij demum* Samothracũ *filijs, teſte* Euſebio, *adſcribunt. Verùm* Chironẽ *ideo fortaſſe dixerunt hanc primùm cõperiſſe; quia, ut* Plin. *ait lib.25.cap.4.herbã* Cẽtaureã *reperit,qua, ſicut idẽ teſtatur, curatus dicitur à uulnere pedis, inflicto ex lapſu improuiſo ſagittæ* Herculis *ex ſuis manibus, illitæ ueneno hydræ.Nã* Chirõ *cùm attrectaret arma* Herculis, *quẽ receperat hoſpitio,ſagitta in eius pedem decidit.* Ouid.*in 5.*Faſt.

D*umq́; ſenex tractat ſquallentia tela uenenis,*
Excidit, *& læuo fixa ſagitta pede.* Idem *tamen eum ex hoc uulnere periſſe ſentit, ita ſcribens,*
Nona *dies aderat,cùm tu iuſtißime* Chiron,
Bis *ſeptem ſtellis corpore cinctus eras.*

At medicamentorũ quibus morbi curãtur, uſum Celſus *in principio libri quinti dicit antiquißimũ eſſe: autorẽ tamẽ nõ ponit, ſed tradit* Aſclepiadẽ *medicũ peritißimũ magna ex parte cum uſum ſuſtuliſſe,quòd omnia medicamina, & mali ſucci ſint, & ſtomachum lædãt: & definit omnes medicinæ partes ita innexas eſſe, ut ſeparari nequeant:ac ideo medicinã quæ uictu curat, aliquãdo adhibere medicamentũ, & eam quæ medicaminibus purgat,adhibere rationẽ uictus,atq; hoc pacto ſanitatẽ aut conſer*

conſeruari,amiſſámue recuperari. Ad herbas reuertor. Et ſic alij alias herbas inuenerunt, ut Mercurius moly, Achilles achilleã, Aſculapius panacem,cõpluresq́; alias, quod admodũ longum eſſet,minimeq́; neceſſarium perſequi, cùm præſertim Plinius illud ipſum diſertiſsimè prodat. Medicinam uerò ex melle, teſte Plinio, Sol Oceani filius inuenit. Animalia præterea quædã (mirũ quàm multa à beſtijs homo didicerit) nõnullas herbas atq; remedia commonſtrarunt, quæ homini poſtea uſui forent: nam dictamum herbam ad extrahendas ſagittas utilem, cerui hominibus monſtrauere, percuſsi eo telo, paſtuq́; eius herbæ eiecto, id quod Cicero in ſecundo de natura deorum feris capris adſcribit. Idem cerui percuſsi à phalangio, quod eſt aranei genus, aut aliquod ſimile, cancros edendo ſibi medentur. Chelidoniam uiſui ſaluberrimam hirundines docuere, uexatis pullorum oculis illa medentes, id quod Cornelius Celſus libro ſexto, naturæ eius auis, non herbæ aſsignat, ita ſcribens: Si extrinſecus ictus oculum lædat, ut ſanguis in eo ſuffundatur, nihil commodius eſt quàm ſanguine uel columbæ, uel palumbi, uel hirundinis inungere. Neque id ſine cauſa fit, cùm horum acies extrinſecus læſa, interpoſito tempore in antiquum ſtatum redeat, celeberrimeq́; hirundinis. Vnde etiam locus fabulæ factus eſt: per parentes id herba reſtitui, quod per ſe ſaneſcit. Teſtudo cunilæ, quam bubulam uocant, paſtu, uires contra ſerpentes refouet. Hedera apri in morbis ſibi medentur. Ab hippopotamo, id eſt ab equo quaſi fluuiatili (eſt enim animal in Nilo) medici mittere in morbis ſanguinẽ, quod phlebotomare

botomare uocant, didicerunt: aſsidua nanq; is ſatietate grauedinoſus factus exit in littus, recentes harundinum cæſuras perſpeculaturus, atq; ubi acutiſsimũ uidet ſtipitem, imprimẽs corpus, uenã quandã in crure uulnerat, atq; ita profluuio ſanguinis morbidũ corpus exonerat, plagã uerò rurſus limo obducit. Simile quiddam & auis in eadem Aegypto *mõſtrauit, quæ uocatur* Ibis, *ciconiæ ferè ſimilis, & ipſa quoq; ſerpentum pernicies.* Hæc *roſtri aduncitate per eã partem ſe perlüit, qua reddi ciborum onera conſueuere.* Hinc *clyſteris uſum medici primùm didicerunt. Muſtela in anguium uenatu ruta ſibi ſalutem quærit, ciconia origano. De herbis autem primus omnium, quos memoria nouit,* Orpheus *accuratiſsimè ſcripſit: poſt eum* Muſæus, *etſi per idem temporis ambo fuiſſe dicuntur, necnon &* Dioſcorides. Apud nos *primùm* M. Cato, *deinde Pompeius Leneus magni Põpeij libertus, qui exemplaria Mithridatis regis de ui herbarũ, iuſſu Magni Põpeij, omnia, regia præda potiti, in noſtrum ſermonẽ trãſtulit.* Quo *primùm tẽpore Plinius ſe animaduertiſſe ait hãc ſcientiã ad* Romanos *perueniſſe.*

Qui primus magicã artem inuenerit, & à quibus celebrata: & quis modum effugandi dæmones aut incantationes ediderit quibus morbi ſedarentur. Cap. XXII.

E*xigit locus, ut de origine magicæ artis prius dicatur quàm libri finem faciamus, quandoquidem natam primùm à medicina nemo dubitat.* Hæc *itaq; à* Zoroaſtre *in Perſide, autore Pli. lib. 30. ut inter autores conuenit,*

ortum

ortũ habuiſſe fertur. Iuſtinus in principio ſuæ epitomes, hunc Zoroaſtrem qui magicam artem reperit, Bactrianorum regem fuiſſe dicit, qui teſte Euſebio de temporibus, & in 10. de præpar. Euang. plus DCCC. *ferè annis ante Troiana tempora fuit, quo etiã tempore Abraham & Ninus fuerunt, cùm ageretur annus ab orbe condito, ter milleſimus ac* CLXXXV. *At annos deinde poſt* DCCC. *& circiter* XV. *Troia à Græcis capta eſt, qui fuit annus orbis conditi quater milleſimus. Lactantius autem & Euſebius, malos dæmones hanc ſimul cum cæteris improbis artibus inueniſſe tradunt: quam omnium artium fraudulentiſſimam Plinius eſſe aſſerit, miraturq́; quo modo multis ſeculis in toto terrarũ orbe ualuerit: atq; id ob eã cauſam eueniſſe putat, quòd ſola artiũ treis alias imperioſiſſimas humanæ mentis cõplexa, in ſe unã redegerit. Quippe à medicina primò, ut dictum eſt, manauit, ac ſpecie ſalutari irrepſit ſanctior quàm medicina: ita deſideratiſſimis promiſſis addidit uires religionis, ad quam maximè alligantur hominum mentes: poſt hæc miſcuit mathematicas artes, nullo nõ auido de ſe futura ſciendi, atq; ea è cœlo ueriſſimè peti credente. Ita poſſeſſis hominum ſenſibus, triplici uinculo eo uſq; adoleuit, ut in magna humanarũ gentium parte plurimum ualuerit, magnamq́; uim, uti poëtæ teſtimonio ſunt, ſemper habuerit. Nam Vergilius in Damone de Circe ait:*

Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyßis.

Et quemadmodum fruges aliò pellicerentur, Idem:

Atq; ſatas aliò uidi traducere meſſes.

Quinetiam elementa quoq; concuti, & mentes hominum

num turbari, & ſine ullo ueneni hauſtu, ſola carminis uiolentia homines interimi putarunt.] Maro:

Carmina uel cœlo poſſunt deducere lunam. Item,
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Ouidius in Amor.3.Eleg.6.

Carmine læſa Ceres ſterilem uaneſcit in herbam,
Deficiunt læſi carmine fontis aquæ. Lucanus:
Mens hauſti nulla ſanie polluta ueneni,
Incantata perit.

Huius autem ueneficij, quãuis per totũ orbem terrarum peruaſerit, (*Lucano in ſexto* Pharſaliæ, & Apuleio de *magia lib.1.& 2. &* Plinio *in 30. autoribus*) Theſſaliam *in primis infamia flagraſſe conſtat, quòd* Theſſalis *nihil antiquius foret, quàm maleficam artem curioſè perdiſcere, & alios uicinos populos edocere.* Extabant *etiam ætate* Plinij, *ut ipſe teſtis eſt, eius ueſtigia apud* Italicas *gentes in 12. tabulis. Circe etiam Circeum montem habitans iuxta* Caietam, *ex ea arte mirãdos oſtendit euentus.* Ac *tale eſt magiæ inuentum. De hac quis ſcripſerit non planè compertum habemus.* Plin. *lib.30. dicit* Hoſtanem *de ea primùm cõmentatum eſſe: atq;* Pythagoram, Empedoclem, Democritum & Platonem, *ad hanc diſcendã nauigaſſe: hanc reuerſos prædicaſſe, & in arcanis habuiſſe, ſed præſertim* Democritum: *unde magiã* Democrito, *medicinam eadem ætate,* Hippocrate *illuſtrante, floruiſſe approbat, circiter* CCC. *urbis annum.* Idem Plinius *in hac parte longè poſt homines natos haud modeſtiſſimus: Eſt & alia, inquit, magices factio, à* Moſe *etiãnum &* Iochobel Iudæis *pendens. Fuit autem* Iochobel *ipſius*

bel ipſius Moſis mater. Cæterũ ex Plinij ore piaculũ illud idcirco, ut arbitror, temere prodijt, quoniã cũ Deus ſigna quædã edidiſſet, quibus Hebraicus populus facilè crederet, Moſen ſibi ab ipſo ducẽ eſſe cõſtitutũ, rex Pharao(ſic enim Aegyptij patria lingua, teſte Ioſepho in 8. Antiq. regem nominãt) hæc tãquã uana deridens, iuſſit Aegyptiorũ ſacerdotes eadẽ facere, qui ſtatim uirgas in draconem uerterunt. At Moſes ut humanis diuina multo maiora eſſe demõſtraret, uirgã in terrã proiecit, quæ in colubrũ uerſa, Aegyptiorũ uirgas in draconem trãſlatas repente uorauit. Autor Ioſephus in 2. de Iudæorum Antiq. & Euſebius lib. 9. de præpar. Euang. Cùm Moſes igitur hæc & plura alia diuinitus ageret, homines qui magis falſis quàm ueris inhærent, magica arte fieri putabant. Modũ autẽ effugandi dæmones, quibus ſæpæ corpora humana uexantur, & incantationes quibus morbi ſedari ſolẽt, Salomõ rex primus docuit, dicente Ioſepho in 8. Antiq. Præſtitit autem Deus etiã ei, ut contra dæmones, artem ad utilitatẽ hominũ ediſceret, & incantationes inſtituit, quibus ægritudines ſoleãt mitigari: modum etiam coniurationũ quibus obſtricti dæmones ne denuò redeant effugantur, inuenit. Et quonã pacto huiuſmodi dæmones expellerentur, perſpicuè demonſtrat, Vidi etenim, inquit, quẽdam Eleazarũ de gente noſtra, præſente Veſpaſiano, & eius filijs, & tribunis, alióque ſimul exercitu, curantem eos qui à dæmonibus uexabantur. Modus autem medicinæ fuit huiuſmodi, Intulit naribus eius qui à dæmone uexabatur, annulum habentem ſubter ſignaculum radicem à Salomone monſtratam:

deinde

deinde dæmonem per nares odorantis abſtraxit, & repente cecidit homo, poſtea coniurauit eum, iuramentū obijciens Salomonis ne ad eum denuò remearet, id eſt, cātica quæ ille cōpoſuit ſuper eum dicenda uolens, &c. Hodie etiam ſacerdotes noſtri, uti uidemus, ſacris quibuſdam uerbis dæmones ex humanis corporibus exire cogunt, & quibus benedicūt ægrotis ij utplurimū bellè habent. Quam ſanè poteſtatem Chriſtus ſeruator noſter Apoſtolis dedit, cùm apud Marcum euangeliſtam dixit: Ite in mundum uniuerſum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Qui uerò non crediderit, cōdemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur: Per nomen meum dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, & ſi quid mortiferum biberint, non nocebit eis. Super ægrotos manus imponent, & bene habebunt. Hæc aūt mihi hoc loco potiſſimùm cōmemorare placuit, quò legentes facilè intelligerent, diuina uerba longè quàm dæmones aut artem magicam, uim maiorem habere.

De origine necromantiæ, pyromantiæ, aëromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ. Cap. XXIII.

MAgi, qui Perſica lingua ſapientes appellantur, apud Perſas potiſſimùm, teſte Laërtio, deorum cultui uacabant, precando illis uota & ſacrificia faciebant, de eorum ſubſtantia, id eſt, ui ac natura & genealogia diſſerebant, uitam in primis frugaliter uiuentes. Sed uſque eò aucta eſt eorum uanitas, ut non ſolùm obſeruatione

ſyderum

ſyderũ futura prædicere, uerùm artibus quibuſdam ueritatis umbras habentibus, & rerum ac uerborũ maleficijs, & ſcire ſe omnia & facere poſſe profiterentur. Ab *his igitur ſex magices artis ſpecies fluxerunt, necromantia, pyromantia, aëromantia, hydromantia, geomantia, atq; chiromãtia: quãuis* M. Varro *lib. 7. diui. rerũ, illas priores quatuor tãtùm aſsignauerit.* Eſt *autẽ necromantia, diuinatio per cadauera, ut mortuus apud* Luc. *in 6. ſuſcitatus, euẽtũ belli* Pharſalici Sexto Põpeio *prædixit.* Pyromantiã *uocant, qua per ignẽ diuinatur, dũ inſpicimus, quid fulgur, quid fulmen, quidúe ignea uis ſignificet, ut* Tanaquil *Tarquinij Priſci regis uxor, teſte* Liuio *ab urbe cond. &* Dionyſio *in 4. uidens flammã lambere* Seruij Tullij *caput, illum* Romanorũ *regem fore prædixit.* Aëromãtia *diuinatio per aërem, utputa per auium uolatũ, guſtum, cantum, ac uentorũ grandinumq; inſuetas procellas: ut ferrũ, ſicut ait* Pli. *lib. 2. quo in* Lucanis *pluit, ſignificauit* M. Craſsi *in* Parthis *interitum: ueluti quoq; lapides, quibus autore* Liu. *in 1. de ſecũdo bello punico, in* Piceno *pluiſſe nunciatũ fuit, ſtrages illas indicarũt quas* Hannibal *Italiæ intulit.* Hydromãtia, *ex aqua, queẽadmodũ* Varro *prodidit, puerũ uidiſſe in aqua effigiem* Mercurij, *quæ* C L. *uerſibus omnem* Mithridatici *belli pronunciauit euentũ.* Geomantia, *diuinatio per terrarum hiatus.* Chiromantia, *diuinatio per linearum manuũ inſpectionẽ.* Iuuenal. *ſat. 6.* —Frontemq; manumq; Præbebit uati. Quæ *omnia ſuperſtitioſa ſunt, atq; omnino ridicula: nã illis qui ea exercent, egeſtas ſemper imperat: qui, ut* M. Tullius *li. 1. de diuin. prope finem, ait,*

ſibi ſemitã non ſapiunt, alijs monſtrant uiam: quibus diuitias pollicentur, ab ijs drachmas ipſi petunt. Hos igitur tanquã maleficæ ſuperſtitionis homines omnia corrumpentes, omnia inquinantes, ac propterea dignos qui malè ſemper audiant, declinemus, ac potius inſectemur, ut uera ſanctaq; religione imbutos decet.

De duobus diuinandi generibus, & de origine aruſpicinæ artis, & ſortium Præneſtinarum, & quis ſomniorum interpretationem docuerit. CAP. XXIIII.

DVo ſunt, autore Cic. de diuin. uol. 1. diuinandi genera, quorũ unũ naturæ eſt, alterũ artis. Eſt autẽ natura in ijs, qui nõ ratione, aut cõiectura obſeruatis ac notatis ſignis, ſed concitatione quadã animi, aut ſoluto liberoq; motu futura præſentiũt: quod & ſomniantibus ſæpe cõtingit, & nonnunquã uaticinantibus per furorẽ, ut accidiſſe legimus Sibyllæ Erythrææ, & ſacerdotibus nõnullis: cuius generis oracula etiã habenda erant, qualia fuerũt oracula Apollinis, aut Ammonis, aut reliquorũ, in quibus homines crebrò illudebãtur, ueluti quæ arte dæmonũ, humanaq; fraude reddebãtur. Verùm Prophetæ, qui diuino ſpiritu, non furore lymphatico afflati erant, nunquã fallebant. Ars uerò in ijs eſt, qui nouas res coniectura perſequũtur, & ueteres obſeruatione didicerunt, quæ apud priſcos habuit aruſpicinam, auguria, aſtrologiã, & ſortes. Aruſpicina, teſte M. Tullio lib. 1. de diuin. apud Hetruſcos, ut illi futiliter prædicabãt, primùm ortũ habuit: nam, ut idẽ in 2. de diuin. ait, aranti cuidam in

agro

agro Tarquinienſi, & ſulcũ altius imprimenti, ſubitò è terra extitit quidam, qui Tages appellatus, facie quidem puerili, ſed ſenili prudentia, à quo uniuerſa Hetruria aruſpicinã edocta eſt, quæ ab ara & inſpiciendo ſibi nomen uindicauit. Sed Plin. lib. 7. aruſpicij inuentionẽ cuidã Delpho tribuit, ſicut igniſpicij Amphiarao. Hæc autem cõtinet in ſe exta, fulgura & oſtenta: mactata enim hoſtia ad arã, eaq́; aperta, quomodo cor, hepar, & reliqua exta ſeſe haberent, inſpiciebant, ex eorumq́; habitu atque colore futura coniectabant: ut, quo die primùm in ſella aurea ſedit Cæſar, in boue quẽ immolauit, cor non apparuit. Cicero & Appianus Alexand. lib. 2. de bellis ciuilib. auctores. Ex quo futurã infelicitatẽ prædixerũt aruſpices. Oſtenta autẽ ſunt, quæ præter naturam euenientia, futurũ aliquid ſignificant: ut cùm in exercitu Xerxis, auctore Herodoto libro hiſtor. 7. in Europam traiecto, equa bellicoſiſſimũ animal, leporem timidiſſimam feram peperit, quod fertur portendiſſe tantũ exercitum fugam moliturũ. Hæc uerò, ut Cicero inquit, quia oſtendunt, portendunt, monſtrant, prædicunt, oſtenta, portenta, monſtra, prodigia dicũtur. Tertia pars aruſpicinæ in fulmine, & in fulgure & tonitru cõſiſtit. Vergil.

De cælo tactas memini prædicere quercus.

Hæc omnia ſub aruſpicina ſunt. nam idem Cic. ait, Sed quoniam de extis & de fulguribus ſatis eſt diſputatum, oſtenta reſtant, ut tota aruſpicina ſit pertractata. atque hæc eſt aruſpicina, quam qui exercent, tum aruſpices, tum extiſpices nũcupantur. In ſecunda autẽ parte eius diuinationis, quæ eſt artis, auſpicia, ſiue auguria po-

nuntur. Auſpicia *quæ ab auibus inſpiciendis, ſicut augu ria ab auium guſtu, uel garritu dicuntur,* Tireſiam Thebanum *inueniſſe,*Plin.in 7. *autor eſt. Auguria uerò idē teſtis,ex auibus* Caras,*à quo* Caria *dicta eſt, reperit: ex cæteris uerò animalib.adiecit* Orpheus. *Verùm huiuſcemodi augurandi artē quidā à Chaldæis ad Græcos,apud quos* Amphiaraus, Mopſus, Calchas, *ſummi augures fuerunt,à Græcis ad Hetruſcos,ab Hetruſcis ad Latinos ueniſſe uolūt.In auibus autē tria erant diuinādi genera: aliæ enim aues uolatu,ut præpetes,quarū uolatū Phryges,teſte Clemente,primi obſeruauerunt: aliæ cantu, ut oſcines:aliæ guſtu futura prædicebāt.Tertium genus ex tripudio ſoliſtimo futura indicabat. Porrò ſoliſtima tripudia dicebantur auguria, quæ fiebāt quoties offa quæ pullis dabatur,aliquo modo cadebat in ſolum,ac ita à ſolo ſoliſtimū uocamus.Sed hæc augurandi ars quanti facienda ſit,* Moſſolamus *Iudæus uir equidem ſapientiſſimus,perſpicuè demonſtrauit.Is enim,ſicut* Ioſephus *in 1. Antiq.cōtra* Appionem,*ex* Hecatæo *tradit,cùm in bello eſſet,& uates quidam dum iter facerent, ſtatim iuſſiſſet omnes eatenus conſiſtere, quoad ex aue,quæ in proximo erat,augurium ageret, tacitus ſumpto raptim arcu, ac emiſſis ſagittis, auem interemit: ac uati & nonnullis alijs id iniquo animo ferentibus,Quid furitis,inquit,mali dæmones? hæc enim auis ſuæ ipſius ſalutis neſciens,noſtri itineris euentū nobis potuit prædicere? ſi enim præſcire futura potuiſſet,in hunc locum nequaquam ueniſſet, metuens ut ſagittis à Moſſolamo Iudæo peteretur. Cæterùm hæc quantum olim apud omnes ferè gentes au*

toritatis

toritatis haberet,multis in locis teſtatur Cicero *de diuinatione ,præſertim in primo,ſcribens:*Quis *rex unquã fuit, quis populus,qui nõ uteretur prædictione diuina, neq; ſolùm in pace,ſed in bello? & reliqua.* Sed Romani *in primis uſi ſunt,eodem dicente:*Omitto *noſtros, qui nihil in bello ſine extis agunt,nihil ſine auſpicijs domi habent.*Hæc *ille.Apud eos inſuper , ut* Liuius, Dionyſius, *&* Feneſtella *teſtimonio ſunt , ſumma religione augurũ collegium colebatur,quorum ius in* Romana *republica,* Cicero *in ſecundo de* Legibus, *maximum & præſtantiſſimum appellat.* Quid, *quod augur,ut ait* Plutarchus *in* Problematis,*ob nullum maleficium ſacerdotio priuabatur? quia non honoris & magiſtratus, ſed ſcientiæ & artis nomen eſt augur.*Diuinabãt *etiam per ſortes, quas in* Latio Numerius Suffuſius,*teſte* M. Tullio *in ſecundo de diuinatione, primus inuenit , apud* Præneſtinos , *ſculptas in robore literarum priſcarum notis , quæ fortunæ monitu, pueri manu miſcebantur atque ducebantur , de quibus etiam* Tranquillus *in* Tiberio *meminit.* Somniorum *interpretationem , autore* Plinio *in ſeptimo,* Amphictyon *primus docuit , quod* Trogus Ioſeph Iacob *filio attribuit , quem omnino peritiſſimè ſomnia eſſe interpretatum* Ioſephus *in ſecundo* Antiquitatum *itidem affirmat.*Clemens *uerò* Telmeſſinis *aſſignat.* Sed *hæc omnia fallacijs inuenta ſunt , aut ad ſuperſtitionem , aut ad errorem , uel ad quæſtum , quando homines qui hæc profitentur,tantum abeſt ut ulla in parte prodeſſe queant , ut etiam maximè noceant. nam, ſicut* Phauorinus , *teſte* Gellio *libro noctium* Atticarum

decimoquarto, dicebat, Si dicunt proſpera, & fallunt, miſer fies, fruſtra expectando: ſin aduerſa dicunt, & mentiuntur, miſer fies fruſtra timendo. Si uerò non proſpera reſpondent, iam inde ex animo miſer fies, antequam fato fias: ſin fœlicia uentura omnino promittunt, expectatio ſpei te adeo ſuſpenſum fatigabit, ut omnem futurum gaudij fructum ſpes ipſa tibi ademerit. Præterea ecquid iuuat, aut quid affert ad cauendum, ſcire aliquid futurum, cùm id certè futurum ſit, cùm tamen nullo modo prænoſci poßit? Vergilius:

Neſcia mens hominum fati, ſortisq́; futuræ.

Quapropter Moſes *ille ſapientißimus, iſtiuſmodi peſtiferas artes populo ſuo uetuit, mandans ac dicens:* Non *augurabimini, nec obſeruabitis ſomnia, non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid ſciſcitemini.* Et *per illud primum diuinæ legis præceptum,* Vnum *uerum* Deum *colito, iuxtà prohibuit eaſdem, imò* Deus *ipſe.* Quæ *omnia & ſeruator noſter* CHRISTVS *procul nobis eſſe uoluit, cùm dixit, Serua mandata. Sed hæc alibi, cùm de re Chriſtiana agetur.*

LIBRI PRIMI FINIS.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. II.

De Iuris ac legum origine, & qui primi mortalibus leges dederint, & quæ cauſa à principio dandi fuerit. Cap. I.

QVanquã diſciplinarũ liberaliũ originem primo tantùm libro cõplecti, deinde autẽ in reliquis aliarũ rerũ inuentionẽ tradere ſtatuerã, rei tamen magnitudo fecit, ut multò ſanè quàm uolebã, lõgior eſſem. In hoc itaq; ſecundo lib. de Iuris *primùm atq; legis origine cõmodè dicã.* IVS, *ut Paulo* Iuriſconſ. *placet, uno modo bonũ ſemper dicitur.* Lege *uerò nihil aptius eſt ad conditionem humanæ naturæ, dũmodo, ut* Cic. *uult in* 3. *de legib. pro imperio capiatur: ſine ea enim nec domusulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominũ uniuerſum genus ſtare, nec rerũ natura omnis, nec ipſe mũdus poteſt: nam & hæc* Deo *paret, & huic obediunt maria, terræq;, & hominũ uita iuſſis ſupremæ legis obtẽperat.* Eſt *itidem lex, ut Chryſippus definit, diuinarũ humana.umq; rerũ notitia, item recti iuſſio, prauiq; depulſio, donũ* Dei, *dogma hominum ſapientũ, de qua mox dicemus. Ius autẽ, quamuis plurimis modis dicatur,* Vlp. *diuidit in naturale, gentiũ & ciuile.* Naturale *appellat, quod non ſolùm humani generis proprium eſt, ſed omnium quæ in terra, quæ in mari, cœloq; naſcũtur: nam in nonnullis animalibus uidemus maris & fœminæ coniunctionem, liberorũ procreatio-*

nem,educationemq́; quodã iure naturæ, quod,teſte M. Tullio *in* 1.*de leg.in natura poſitũ eſt,& ab ea, hoc eſt, à* Deo *initiũ habet.Ius gentiũ,quo ſolùm homines utuntur.Ciuile, ut* Romanorũ, Spartanorũ, Athenienſium, *quod legibus,interpretatione duodecim tabularũ, plebiſcitis,ſenatuſcõſultis,decretis principũ,& autoritate prudentũ conſtat.*Principis *uerò legis nõ ſcriptæ,ſed in natura poſitæ,ex qua homines deinde leges condiderũt, quæ origo ſit,& quid ipſa ſit,* Cic.*in* 2.*de* Leg *facilè declarat,cuius ideo uerba ponã,*Hanc *igitur, inquit,uideo ſapientiſsimorũ fuiſſe ſentẽtiam,legẽ neq; hominũ ingenijs excogitatam, nec ſcitum aliquod eſſe populorũ, ſed æternum quiddam,quod uniuerſum mundũ regeret,imperandi prohibendiq́; ſapientia.* Ita *principẽ legem illã & ultimam mentem eſſe dicebant, omnia ratione aut cogẽtis,aut uetãtis* Dei.Ex *quo illa lex,quam dij humano generi dederunt, rectè eſt laudata:eſt enim ratio mensq́; ſapientis, ad iubendum & ad detrahendum idonea.* Et *infrà ſubdit:* Orta *eſt autem ſimul cum mente diuina.* Quamobrem *lex uera atq; princeps, apta ad iubendũ, & ad uetãdum,ratio eſt recta ſummi* Iouis.Deinde *ſuggerit,ita concludẽs:* E*ſt ergo lex iuſtorum iniuſtorumq́; diſtinctio,ad illam antiquiſsimam & rerũ omniũ principem expreſſa naturã,ad quam leges hominũ diriguntur,quæ ſupplicio improbos afficiunt, & defendunt & tuentur bonos.* Huiuſcemodi *ergo legum originem hoc loco prodendam cenſeo.*Has *itaq; leges mortalibus omnium prima dedit* Ceres. Ouidius *in* 5.Metamor.

Prima dedit leges,Cereris ſunt omnia munus.

Diodorus

Diodorus itidẽ lib. 6. ait: Nã præter ab ea repertum frumentũ, leges dedit, quibus iuſtè pieq; homines uiuere aſſueſcerent, ex quo & legiferã dixerũt. Herodotus etiam in 6. inquit: Cùm in agrũ Epheſium ingreſsi eſſent, ſub noctem ad urbẽ cõtendebãt, cùm illic à mulieribus ſacra legiferæ Cereris fierent. Et Verg. in quarto Aeneidos, —Mactant lectas de more bidentes Legiferæ Cereri. Idem ſentit Plin. lib. 7. Cæterùm ut alij uolunt, Rhadamanthus primus edidit, poſtea alij alijs primò leges tulerunt. Draco enim primus dedit Athenienſibus, deinde Solon: Aegyptijs Quintus Mercurius, aut Aethiopes, quorum ipſi Aegyptij coloni dicuntur. Minos Cretenſibus, Lycurgus Lacedæmonijs, Tyrijs Charandes, Phoroneus Argiuis, Romulus Romanis, Italis Pythagoras, uti Dionyſio placet, Arcades, ipſis uerò Arcadibus Apollo quartus. Sed ne ueri Dei erga nos diuini muneris immemores uideamur, ipſi primùm hanc rectè beateq; uiuendi normam, ſicuti cætera omnia, acceptam referre debemus: quod nec Ciceronem etiam tam propè, ut mõſtratum eſt, duce natura, ad uerum accedẽtem latuiſſet, ſi ullam ueri Dei unquam cognitionẽ habuiſſet: Deus enim, autore Ioſepho li. 3. Antiq. leges quas deinde hominibus conſtitutas uolebat, primò Moſi tradidit, qui deinde primus legiſlatorum omnium quos cõmemorauimus, quippe quibus, teſte Euſebio, lõgè ætate ſuperior fuit, eas Hebræis dedit. Teſtis idem Ioſephus contra Appionẽ: Dico igitur noſtrum legiſlatorẽ quemlibet qui memorantur legiſlatorũ, antiquitate præcedere: Lycurgus enim & Solon & Zaleucus Locrenus, & omnes qui apud

Græcos mirabiles ſunt, nouelli atq; recentes, quãtum ad illum comparati, eſſe noſcuntur, quando nec ipſum nomen legis fuiſſe olim apud Græcos *agnoſcitur: teſtis* Ho*merus eſt, qui nuſquam in opere ſuo hoc uſus eſt nomine.* Et *paulò inferius addit:* Nam *cùm ſit tempus infinitum, ſiquis eum compararet aliorum legislatorum ætatibus, hũc ultra omnes inueniet.* Euſebius *quoq; in* 10. De *præpar.*Euang. Moſen *multò ante* Cererem, *quæ fertur prima, ut diximus, leges edidiſſe, fuiſſe teſtatur.* A Deo *igitur, quem* Cicero Iouem *uocitat, lex originem habet, & eam mortalium omnium primus* Moſes Hebræis *cõſtituit, quæ cæteris deinceps hominibus condendarũ legum haud dubiè exemplar fuit.* Ac *talis iuris atq; legum origo.* Verùm *hoc loco illud diſputandum uidetur, quid fuerit, quamobrem lex iſta ſcripta non perinde ut altera bona, poſtremò lata ſit, quæ (ut apoſtolus* Paulus *ait) irã operatur, & ſexcentis pœnis mortales obligat.* Contrà *illa prior lex quæ nõ ſcribitur, ſed naſcitur, ac profluuio quodam naturæ fonte in humanum ingeniũ à primo fluit, ſine fraude, ſine dolo eſt, particeps iuſtitiæ, expers iniquitatis.* Quapropter *è re noſtra minus fuiſſe uidetur, ut altera introducta ſit, quæ nobis malo eſt.* Pro*inde operæpretium eſt de origine iſtius legis ſubtilius tractare, & quia diuus* Ambroſius Epiſt.71.*ad* Irenæũ, *illud planè facit, eum ideo ita dicentem attendamus,* Cer*tum eſt, inquit, non fuiſſe legem neceſſariam, quæ per* Moſen *data eſt: nam ſi naturalem legem, quã* Deus *creator infudit ſingulorum pectoribus, homines ſeruare potuiſſent, non fuiſſet opus ea lege, quæ innodauit magis,*

quàm

quàm ſoluit humani generis infirmitatē. Soluit eam naturæ legem Adam, qui uoluit ſibi arrogare quod nō acceperat, ut eſſet ſicut eius creator, qui ita per inobedientiam, contraxit offenſam: nam ſi non rupiſſet imperium, prærogatiuā naturæ atq; ingenitæ ſibi innocētiæ, hæredibus proprijs reſeruaſſet. Ergo quia lex uiolata eſt, ideo præſcriptū nouæ legis neceſſarium fuit, ut uel partē haberet, qui totū amiſerat. Simul quia cauſa deiectionis ſuperbia fuit, debuit ea lex dari, quæ eū Deo ſubiectū redderet: nam ſine iſta lege peccatū neſciebatur, & minor erat culpa, ubi erat culpæ ignorantia. Vnde Dominus ait: Si nō ueniſſem, & locutus fuiſſem eis, peccatum nō haberent: nunc autem excuſationem non habēt. Lata eſt ergo lex, primùm, ut excuſatio tolleretur, cùm præſcriptū antè non eſſet, quod pro ſe quiſq; caueret: deinde ut omnes ſubijcerentur Deo. Sed dices: Lex auxit peccatū, cœpit mihi obeſſe ſcire. Verū dicis: eſt tamen quod conſolari poteſt tuam ſolicitudinem: quia ſi per legem abundauit peccatum, per eādem abundauit & gratia, per IESVM CHRISTVM, ſicut teſtificatus eſt Ioānes, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Habes igitur legē non neceſſariam fuiſſe, ſi illam naturæ legem ſeruare potuiſſemus: ſed quia nō ſeruauimus, idcirco iſta lex per Moſen data, facta eſt neceſſaria, ut doceret me obediētiam, & tranſgreſſionis Adam ſolueret laqueū, qui totam aſtrinxit hæreditatē. &c. Cæterùm extra tripartitā illam iuris diuiſionem, quā Vlpia. fecit, habemus in noſtra religione ius pontificiū, in quo multi cùm memoria noſtra excellunt, tū antea claruerūt

qui

qui olim non ſine honoris præſatione nominabuntur, & in primis Theſeus Pinnius auũculus meus, quẽ nemo aut nimis ualde unquã, aut nimis ſæpe laudauerit. Fuit enim uir põtificij pariter atque ciuilis iuris peritißimus, qui in præclarißimis Italiæ ciuitatibus maximis honoribus functus, ubiq; ſummæ iuſtitiæ uirtutisq́; omnis ſe ſpecimẽ præſtitit: à quo profectò haud longè abeſt Petrus Matthæus eius frater, Iuriſcõſultißimorũ cõſultißimus.

Qui regiã uel popularem ciuitatem principiò inſtituerint, tyrannidemq́ exercuerint, & diadema uel ſeruitium inuenerint, & quis Areopagitarum magiſtratum conſtituerit, aut ſuffragia inuenerit. Cap. II.

QVoniam de legis origine, ſine qua nulla reſpublica conſiſtere poteſt, proximo capite huius uoluminis docuimus, porrò res ipſa poſtulat, ut priuſquam hinc digrediar, quale apud gentes regimen ciuitatis principiò fuerit, demonſtremus. Eſt igitur apud mortales, teſte Platone libro de regno, trifariam diuiſa reipublicæ adminiſtratio: una enim uocatur monarchia, id eſt, unius imperium: altera ariſtocratia, hoc eſt, optimatum regimen: tertia uerò democratia, id eſt, popularis principatus: quarum quæ præferenda ſit, non facilè dixerim: rex enim cui pro libidine omnia licet impunè agere, ac ob id nihil interdum potius eſt, quàm quod in rem ſuam eſſe uidet, rarò bene imperat. Plebs etiam, cui proprium eſt nihil intelligere, aliquanto peius. Pauci uerò, id eſt, optimates, cùm princeps eſſe pro ſe quiſq; optet, nec ſatis

cõcordes regnãt. Quare Diocletianus, *autore* Vopiſco, *dicere ſolitus erat, nihil eſſe difficilius, quàm bene imperare.* Optimè tamen *unus, optimè populus, optimè pauci imperant, ſi boni ſunt.* Ex quo *alij aliam conſtituerunt ciuitatem.* Aegyptij *primi omnium, teſte* Plinio *lib.7. regium principatum habuerunt, ut qui, ueluti ait* Herodotus, *nullo temporis momento poterant ſine rege uiuere: apud quos primus, quod memoriæ proditum ſit, mortaliũ* Menes *regnauit, autores* Herodot. *lib.2. & * Diodor. *in 1. Cæterùm nemo, teſte* Plat. *in lib. de regno,* Rex *creabatur, niſi qui ſacerdotio præditus foret. At ſi ita uſu ueniret ut unus aliquis profanus regnũ per uim adipiſceretur, is poſtea ſacris initiari cogebatur, quò eſſet* Rex, *& ſacerdos.* Diadema *autem, quod regium eſt inſigne,* Liberũ *patrẽ adinueniſſe, autor eſt* Plin. *in 7. cuius nimirum rei* Diodor. *ueram rationẽ reddere uidetur, aiens: Mitra uerò caput ei ligatur, propter dolores, qui fumãte uino, caput aggrediuntur.* Popularem *ciuitatẽ* Attici, *ut* Plin. *in 7. tradit, primi inſtituerunt: ſed ijdem reges etiã habuere, quorum primus fuit* Cecrops Diphyes, *æqualis* Moſis: *nam, autore* Iuſtino *lib.1. ab initio quæque ciuitas & gẽs, rerũ publicarũ imperiũ penes reges habebat, quos ad faſtigiũ huius maieſtatis, non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio prouehebat.* Ex quo, *teſte* Aemilio Probo *in uita* Ageſilai, *apud* Lacedæmonios *reges erant, qui nomine magis, quàm imperio reges appellarentur: & primus rex fuit* Euryſteus, Argis II. Archeſtratus III. Lobotes IIII. Doriſtus V. Ageſilaus VI. Archelaus VII. Telechus VIII. Alcamenes IX.

nes IX. & ultimus. Ninus autẽ, teſtis eſt idem Iuſtinus, rex Aſſyriorũ primus omniũ ueterem gentiũ morem no ua imperij cupiditate mutauit: atq; idem primus omniũ, ſicut ait Euſebius in 10. de præpar. Euang. totius Aſiæ, excepta India, imperio potitus eſt. Verùm quòd Attici popularẽ ciuitatẽ primùm conſtituerũt, uti Plinius prodidit, nemo eſt qui ambigat hoc à uero ualde eſſe alienũ. Hebræi enim, à quibus Ioſeph. in 1. antiq. cæteras nationes originẽ traxiſſe pulcherrimè probat, uti ſuperius oſtendimus, multis antè ſeculis, quàm aut Attici imperarẽt, aut Athenæ cõditæ forent, regnarũt, quorũ reſpublica, eodem Ioſepho autore lib. 20. Antiquitatũ, primò quidem ſub populari poteſtate diu permanſit. Ab his proinde democratiam primũ manaſſe rectius eſt credere, quàm ab Atticis, qui poſteriores fuerunt. Ariſtocratiam, id eſt, optimatũ imperiũ, quale Romani poſt exactos reges diu habuerunt, qui primi conſtituerint, non facilè tradiderim, ſi illud non ſit aßignandum Thebæis, qui (teſte Euſebio) temporibus Nini regis Aegyptijs imperabant, quorum dominatus δυναστεία dicebatur, hoc eſt poteſtas, quòd qui potentiores nobilioresq; eſſent, ijs reipub. adminiſtrandæ imperiũ daretur. Et hoc circiter annum ab orbe condito, ter milleſimũ, & CLXXXV. quo Abrahã natus eſt. Poſt Theſeum tyrannum, primus fuit Phalaris Agrigenti, ait Plin. in 7. propter quod innuere uidetur Theſeum primũ omnium fuiſſe tyrannũ, ſecũdum uerò Phalaridem. Sed Nemroth ex ſtirpe Noë ortus, non multò poſt diluuiũ, Babylone tyrannus fuiſſe perhibetur. Ita ait Ioſeph. in primo Antiquit. Nemroth

quoq;

quoq; filius Chuſi permanens apud Babylonios, tyrannidem exercuit, ſicut à me primò etiam declaratum eſt. Hæc ille. Tyrannum olim uocabant bonum dominum, ac (teſte Trogo) fortem. Vergilius,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni.

Poſtea hæc uox ad eos translata eſt, qui ui quādā ac libidine dominantur, quorū lex eſt, Hoc uolo, ſic iubeo, ſit pro ratione uolūtas: quando omnia potentia & uolūtate metiuntur. Seruitium, teſte Plinio, Lacedæmonij inuenere, quandoquidem Cleomenes Lacedæmonius, teſte Macrob. lib. 1. Satur. ex ſeruis manumiſſis, bellatorū nouem millia conſcripſit, qui quoniā in bello non necabantur, ſed uiui ſeruabantur, ſerui appellati ſunt. Hi ſub corona poſtea uendebātur. Cato: Vt populus ſua opera potius ob rem bene geſtā, coronatus ſupplicatū eat, quàm re malè geſta coronatus ueneat. Reperio tamen, antequàm Lacedæmonij, teſte Ioſepho cōtra Appionē, rerū potirentur, apud Hebræos multos fuiſſe ſeruos, & eius ſeruitutis originē profectā à Chanaan filio Chā, qui fuit unus ex filijs Noë: is enim treis genuit, Sem, Cham, & Iaphet. Quippe Chā cùm uideret patrē Noë fortè ebriū, humi parū honeſtè iacentē, uituperauit eū apud fratres. Quare permotus ſenex, Chanaan nepotē ex filio Cham, ſeruitute mulctauit, re tum noua ac grauiſſima, uti in lib. Gen. cap. 9. eſt. Sed hîc dices: Ecquid fuit, quāobrem Chanaan ob patris peccatum in ſeruitutem datus fuerit, cùm iuxta prouerbium, filius non debeat plecti ob patris culpam? Non equidem de nihilo dubitas: id etenim factum tradunt, ut pœna Chanaā filio illata, dolori eſſet

patri Chā, quando ita ſolent parentes angi filiorum cru ciatu. Nā cum Deus Noë pariter atq; eius filiis antea be nedixiſſet, ſenex poſtea non eſt auſus in filium, etſi im- pium, quicquam ſtatuere: idcirco nepotem puniuit, quò eius pater filij uicem dolens, ſic delicti pœnas daret. Ac tale ſeruitutis initiū, cùm inciperēt homines iam molli- ter uiuere. Forma autem manumittendi ſerui talis apud antiquos fuit, Dominus caput, aliúdue membrum ſerui tenens, aiebat, Hunc hominem liberum eſſe uolo: atq; his dictis, eum de manu emittebat. Areopagitarum autē ma giſtratū, Plutarchus à Solone conſtitutū affirmat, quòd de Areopagitis à Dracone nulla unquā mentio facta ſit. In eo primum Athenis capitis iudicium actum eſt, autor Plin. lib. 7. Areopagus uerò Latinè dicitur curia, ſiue pa gus Martis. Cauſa nominis ex iudicio eſt, quo Mars, qui Græcè ἄρης uocatur, cùm homicidij reus fieret, iudicāti- bus duodecim dijs in eo pago, ut ſcribit Auguſt. in 18. de ciuit. Dei, ſex ſentētijs abſolutus eſt: ubi enim pares ſunt ſententiæ, abſolutio dānationi præponitur. Fuit inde A- reopagitarū magiſtratus, uti dictum eſt, inſtitutus, quo- rum ſumma erat autoritas. Ii erant iudices, qui de capi- talibus cauſis pronunciabant, tāta grauitate, tantáq; in- tegritate, ut noctu, non interdiu, cauſas cognoſcerent, quò non dicentes, ſed duntaxat quæ dicerentur, ſpecta- rent, ſecū́q; pōderarent. Suffragia quibus in deliberādo iudicandóq; utimur, Palamedes primus omniū reperit.

De triplici adminiſtrationis genere Romanæ ci uitatis, & de origine inſigniū regū, & ex qua arbo re fierent magiſtratuū uirgæ, atq; quis primus cen

ſum in

ſum inſtituerit, & de ſenatorio atq; equeſtri cēſu, uel carcerē ędificauerit: & ibidem quid eſſet luſtrū cōditū, ac de initio tributi imponendi. Cap. III.

Ego mediusfidius ſemper illam Plinij ſententiam, Poſteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, tanquam omnium uerißimam plurimi feci. Etenim ne à primordio orbis repetā, quum homines rerū ferè omnium egentes probè degebant, quot nobis florentißimæ ciuitates exemplo ſunt, quæ paucis minimisq; contentæ, dum in illis paupertati parſimoniæq; honos fuit, in dies magis imperio, moribus, bonisq; artibus excelluerunt: at cōtrà ubi diuitiæ, ubi ſacræ pecuniæ fames, ubi uoluptas immigrauit, tunc ire cœperunt præcipites, tunc ſenſim dominandi libido deſideriū per luxum perdendi omnia inuexit? Quod Lycurgus legumlator ſapientißimus proſpiciens animo, numū omnem aureū & argenteū, teſte Plutarcho, irritū fecit, ferreoq; ſolùm utendū imperauit: cuius ſanctionē ut primùm Lacedæmonij exceſſere, ex maximis lōgè minimi ſunt effecti. Sed, ut de cæteris ſileam, hoc potißimū Romanæ ciuitati accidit: ea enim ubi Publicolas, Aemilios, Fabritios, Curios, Scipiones, Scauros, paupertatis continentiæq; amātißimos Imperatores ſibi deligebat, incredibile memoratu eſt quàm breui creſceret, quantumq; cum ipſa præclarè ageretur: contrà, ubi Senator cenſu legebatur, iudex fiebat cenſu, magiſtratū ducemq; nil magis exornabat quàm cenſus, captatio in quæſtu fertilißimo, ac ſola gaudia inpoßidēdo erāt: adeo declinare de ſtatu ſuo cœpit, ut nunquā in aliquo poſtea

cõſiſtere potuerit.Nāq; omne dominationis genus perpeſſa eſt: primùm enim monarchiam (hoc eſt regiũ imperium) habuit:nam Romulus,*auctore* Floro,*eius conditor à Marte genitus & Rhea Syluia, primùm imperiũ tenuit: poſt quẽ ſex deinde* Reges *ſequuti ſunt, ſub quibus (teſte* Liuio *in primo ab urbe condita)* CCXLIIII. *annos monarchia durauit.* Exin *pulſo* Tarquinio Super*bo,qui regũ ultimus fuit,mutata ciuitatis forma,ſequuta eſt ariſtocratia,id eſt,optimatũ principatus:nã pro* Re*gibus,duo Conſules(ut* Liuius *in ſecundo, &* Dionyſius *in quarto teſtãtur)creati ſunt,* L. Iunius Brutus *(qui libertatis uindex extiterat) &* L. Tarquinius Collatinus: *qui Conſules dicti à conſulẽdo,hoc eſt,prouidẽdo: apud eos ſumma totius imperij erat,ij exercitũ ductabant, & ab eorũ magiſtratu(qui annuus erat, uti alibi dicemus) numerus annorum notabatur. Poſt annũ deinde duodecimũ,uel,ut nõ nemo uult, octauũ quàm exacti ſunt* Re*ges,(quod* Liuius & Feneſtella *non ſatis conſtare aiunt) quum* 40.Latinorum *urbes,concitante* Octauio Manilio *Tarquinij genero,coniuraſſent in* Romanos,T.Lar*gius primus Dictator creatus fuit.auctor* Liuius *in* 2. *ab urbe cond.* Quod *inſtitutũ* Dionyſius *libro quinto* An*tiq.putat* Romanos *à* Græcis *ſumpſiſſe, apud quos* Ely*mnetæ,tãquã* Dictatores Romæ,*creabãtur.* At Licinius *ab* Albanis *accepiſſe tradit.* Carthaginẽſes *etiã,auctore* Trogo,Dictatorem *habebãt.* Hic *aũt ſummus fuit in urbe magiſtratus,quippe qui habebatur in ſummo periculo ultimũ remediũ:in ſex tãtùm mẽſes, uti* Feneſtella *ait, durabat:nã eo deſignato,præter tribunatũ omnes magiſtratus*

giſtratus (teſte Polybio uolumine ſuarū hiſtor.3.& Plutar.in uita Fab.Max.) auctoritatē ſuam amittebant: & ideo Dictator dicebatur, quòd is imperaret: quia (ſicut idē in uita Marcelli teſtatur) iuſſa magiſtratuum, edicta Romani uocabant. Itē Dictator non poterat niſi à Conſule dici: neq; alio tēpore, niſi oriente nocte, & ſilentio, ut Liuius lib. ab urbe cond. 8. tradit. Attamē, teſte eodē, lib.4, quū aliquādo Veientes caſtra Romana cepiſſent, A.Cornelius Coſſus Tribunus militū Mamercum Aemylium Dictatorē dixit, quòd augures conſulti urgēte neceſſitate, eam religionē exemiſſent. Poſt annū deinceps CCC. alterū, quàm condita Roma erat, uelut Liuius in 3. prodit, iterū mutata eſt forma ciuitatis, ab Conſulibus ad Decemuiros, quemadmodū ab Regibus antè ad Conſules uenerat: qui, uti quibuſdā placet, tertiò anno depoſiti ſunt, libidine Appij Claudij, qui Virginiā, cuius ſtuprandæ amore deflagrabat, in ſeruitutē aſſerere uoluit. qui quum pro libidine omnia agerent, officiū ſuo cõmodo metientes, ac quod ex ipſorum uſu, non è republica eſſet, in primis facientes, & eos ob id nonnulli Senatores, uti inquit Feneſtella, decē Tarquinios appellarēt, uidetur tunc Romæ magis monarchia quàm ariſtocratia fuiſſe. Hoc pacto exactis Decemuiris, ad prioris formā regiminis reditum eſt. At dein anno CCCX. cõditæ urbis, pro Conſulibus primùm Tribuni militum creati ſunt, A.Sempronius Atracinus, L.Attilius Longus, & T.Cæcilius Siculus. Democratia autem, id eſt, popularis principatus, ſenſim irrepſit, plebe paulatim per ſeditiones adipiſcente nobilitatis magiſtratus: primùm enim,

C.Canulcio auctore, plebeij connubia promiſcua cũ patritijs habere cœperũt: deinde quũ Tribuni plebis *quotidie magis magisq́; inſtarẽt, à patritijs tandẽ conceſſum eſt ut ex plebe* Tribuni *quoq; militũ conſulari poteſtate fierẽt: & ita* P.Licinius *Caluus primus creatus eſt, anno urbis cond.* C C C L V. *Deinde plebs conſulatũ aſſequuta eſt, &* L.Sextius *Lateranus de plebe primus Cõſul factus, anno urbis cõd.* C C C L X X X I X. *Nouiſſimè obtinuit & dictaturã, ſummũ in urbe decus: primusq́; ex plebe* C.Martius Rutilius *Dictator dictus fuit, anno ab urbe cond.* C C C X C I X. *Hæc ex* Liuio *lib.4, & 5, & 6, & 7. ab urbe condita, &* Plutarcho *in uita Camilli.* Eo *deniq; pacto reipublicæ adminiſtratio ex optimatibus ad popularem principatũ uenerat, ex quo nouiſſimè iterum in monarchiam, id eſt, ad unius imperiũ, forma ciuitatis redacta eſt, quæ à* Sylla *&* Mario *(teſte* Appiano *in primo de bellis ciuilibus) cœpit, fracta omni ſenatus poteſtate.* Eam *poſtea* Cæſares *addauxerũt, ſub quibus primùm ipſa* Roma *toto pacato orbe floruit: inde inſequẽtium* Cæſarũ *inertia contabuit, atq; ad interitũ deuenit.* Habuit *igitur* Romana *ciuitas primùm monarchiam, id eſt, regiũ imperiũ: ſubinde ariſtocratiã & democratiã, hoc eſt,* Conſulũ, Dictatorũ, Decemuirûm, & Tribunorum *conſularium poteſtate gubernata eſt: at nouiſſimè rurſus monarchiã, id eſt, tũ* Dictatorũ, *cùm* Cæſarũ *tyrannidem ſæuiſſimam pertulit: unde eius uirium labes facta eſt.* Romanorũ *autem* Regum *inſignia, hoc eſt, faſces cum ſecuribus, corona aurea, ſella eburnea, trabeæ, curules, phaleræ, annuli, paludamenta, prætexta, togæ pictæ,*

ctæ, tunicæq́; palmatæ, & omnia deniq; decora quibus imperij dignitas eminebat, ex XII. *Tuſciæ populis (au ctore* Dionyſio *in tertio, &* Floro, *&* Strabone *in* 5. Geogr.) *quos* Tarquinius *Priſcus ſubegit, originem habuere: quibus* Tarquinius, *ut* Dionyſio *placet, ſimulatq; id ſenatus permiſit, primus uſus eſt. Quare miror* Macrob. *in* 1. *Satur. ſcribere,* Tulliũ Hoſtilium *tertiũ* Roma*norũ regẽ, debellatis* Hetruſcis, *primùm ſellam curulẽ, lictores, togam pictã atq; prætextã inſtituiſſe* Romæ *haberi.* Verùm Romulus *ex more* XII. *Hetruriæ populorũ, qui ſinguli* (Liuio *&* Dionyſio *auctoribus*) *ſingulos* Regi *ſtatim creato lictores dabant: antea* XII. *lictores ſumpſit, cuius ſententiæ eſſe haud* Liuiũ *pœnitet. Alij à numero auiũ, quæ augurio regnum portenderant, cum ſequutũ numerũ autumant.* Hi *magiſtratibus miniſtrabant, faſcesq; uirgarũ alligatos cũ ſecuribus geſtabant.* Eiuſmodi *autẽ uirgas ex betulla arbore fieri cõſueuiſſe,* Plin. *lib.* 16. *cap.* 18. *Nat. hiſt. innuere uidetur, ſic ſcribẽs,* Gaudet *frigidis ſorbus, & magis etiã betulla gallica hæc arbor, mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magiſtratuũ uirgis. Cenſum primus omnium* Ser. Tullus *rex inſtituit, rem, ueluti* Liuius *ait, ſaluberrimã tanto futuro imperio: ex quo belli pacisq; munia nõ uiritim, ut antè, ſed pro poſſeßione pecuniarum, ciues obirent: quorum claſſes (id eſt ordines) quinq; reſcripſit.* Prima *itaq; claſſis fuit ex ijs, qui centũ millium æris aut maiorẽ cenſum haberent, quos in octoginta centurias diuiſit, in quadragenas ſeniorum, ac totidem iuniorum: ſeniores ad urbis cuſtodiam, ut præſtò eſſent, iuniores ut foris bella gere-*

rent, arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hoſtem, haſta, & gladius. Secunda claßis intra centum, uſq; ad quinq; & ſeptuaginta millium cenſum inſtituta, & ex his ſenioribus iunioribusq; uiginti cōſcriptæ ſunt centuriæ, armaq; imperata præter loricam, omnia eadē. Tertiæ claßis in quinquaginta millium cēſum eſſe uoluit: totidem centuriæ ſunt cōſcriptæ. In quarta claſſe cenſus quinq; & uiginti millium: totidē centuriæ factæ. Quinta claßis undecim millibus cenſebatur. Sed iam rationem ineamus, qua nobis conſtet quāti unaquæq; claßis æſtimata ſit. Illud enim primùm ſcire licet, cētum æra (nā æs nummulus erat) non pluris fuiſſe uno noſtro ducato, ſiue coronato aureo nūmo, ac ita mille æra ualuiſſe decem aureos. Primæ igitur claßis cenſus æſtimatus eſt mille aureis, ſecundæ ſeptingentis & quinquaginta; tertiæ quingentis, quartæ ducentis & quinquaginta, quintæ uerò centum & decē. At maximus Seruio Tullo rege cenſus, teſte Plin. lib. 33. fuit aßium centum & decem millia, ex quibus ſumma fit mille & centum aureorum. Et hæc, ut ait idem Plinius, prima claßis: adeo id temporis Romanorum opes exiguæ fuerant, quæ poſthac immenſæ extitere, quando, auctore Tranq. cenſus ſenatorius fuit duodecies centena millia ſeſtertium nūmum. Quam quidem ſummā, ut rectè putemus, notare oportet ſingula ſeſtertia ualuiſſe uicenos quinos aureos, ſic, ut centum ſeſtertia ſummā faceret duorū milliū & quingentorum aureorū: qua ratione colligimus cenſum ſenatoriū fuiſſe ad numerum triginta millium aureorum, & equeſtrem duodecim millium & quingentorum, hoc eſt, conſtitiſſe

ex quingentis ſeſtertijs. Atq; talis origo & forma fuit cẽſus Rom. qui, ut Eutropius ait, adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sed illud uerius Moſi aſsignandũ eſt, qui, ut infrà demonſtrabitur, primus populum recẽſuit. Atqui cẽſus agi dicitur, quum hominũ facultates recenſentur, unde tributi imponẽdi ratio inita eſt: uel quũ numerus ciuiũ putatur. Vtrunq; teſtatur Liuius in uita ipſius Seruij Tulli. Et quũ in cenſendo finis erat factus, luſtrũ conditum appellabatur, quòd tum Seruius exercitũ omnem ſue, oue, tauriſq; tribus luſtrauit, hoc eſt, purgauit: idq; luſtrum quinto quoq; anno Romæ condebatur, quum Cenſores numero duo creabantur, qui cenſum agerent: is poſtea magiſtratus annuus factus, eiq; morũ ciuitatis cura eſt tradita. Item quũ uectigalia & tributa ſoluebantur, tum fiebat ſacrificiũ ciuitatis purgãdæ cauſa. Ex quo perinde Romani annos etiam per luſtrũ numerabant, atq; Græci per olympiades. Cæterũ quum ita quinto quoq; anno luſtrum condi diceretur, ſunt qui putent illud fuiſſe ſpatium quatuor annorũ, argumẽtantes annum quo ſequens luſtrũ incipiebat, dici quintum, qui eſſet primus ſequentis luſtri. Quæ ſanè ratio, ſi uera ſit, ſimiliter indicat olympiada fuiſſe ſpatiũ quatuor tãtùm annorũ, quemadmodum infrà ſuo loco demõſtrabitur. Cenſus autẽ agẽdi, & tributi ex cenſu imperãdi pariter atq; conferendi initiũ factum eſt apud Hebræos, quũ de ea re Deus mandatũ Moſi dederit, ita in Exod. cap. 30. loquens, Quando tuleris ſummã filiorũ Iſraël, iuxta numerum, dabunt ſinguli pretiũ pro animabus ſuis Domino, & non erit plaga in eis, quum fuerint recenſiti. Hoc

autem dabit omnis qui tranſit ad nomē, dimidium ſicli, iuxta menſuram templi. Qui habetur in numero à uiginti annis & ſuprà, dabit pretiū. Ita tributum imperatum eſt in ſingula capita eorum qui uiginti annis maiores eſſent, quiq; arma ferre poſſent. Siclus numus argenteus Hebraicus, quem Græci ſtaterem dicunt, teſte Ioſepho lib. 3. Antiquit. pōdere erat drachmarum Atticarū quatuor: drachma uerò ex ſenis obolis Atticis cōſtat: atq; ſic tetradrachmus ſiclus ualebat quaternos & uicenos Atticos obolos, Hebraicos uerò uicenos. Sed quia dicitur, iuxta menſurā templi, iam ſatis liquet ſacerdotes ponderis menſuræq; genus habuiſſe aliud ab eo quod uulgus uſurparit. Atqui drachma eiuſdem eſt ponderis ac Romanus argenteus denarius, quem Matthæus euangeliſta cap. 22. numiſma cēſus uocat, cuius nota Cæſaris effigies erat: & cap. 20. appellat denariū diurnum, quòd tantū ualeret, quantū mercedis in die dari ſolet operis. Extant etiamnum iſtiuſmodi denarij, Cæſarū figura ſignati, qui pari ſunt pondere atq; numi quos groſſos nūcupant. Ita ſcire licet drachmā Atticā à noſtris groſſum uocitari, & ſiclum quatuor ualere groſſos. Carcerem, quo cuſtodiæ continentur, ad terrorē, teſte Liuio ab urbe cond. Ancus primus ædificauit, quod Eutropius Tarquinio Superbo aßignat: item uincula, fuſtes, cōpedes, catenas, & huiuſmodi ſupplicia quibus homines afficiūtur. Atq; hæc omnia à Romanis Romæ primùm inuenta: nā alibi iſthæc tormentorū genera ad cruciandos homines longè antè in uſu fuiſſe, ex Ioſepho & Herodoto ſatis patet. Vnde quum inſtrumenta ſola ſint, quibus tyranni in primis

ad ſuam

ad ſuam tuendam dominationem utantur, eorum inuentionem rectè Nemroth *primo tyranno aßignemus licet.*

Qui primi cõſtituerint annum, & quàm uarium, & qui inuenerint hunc annũ quo utimur, uel menſes, atq; eos diuiſerint in Nonas, Idus, Calendas: ac quis excogitarit numerum aureum. Cap. IIII.

ETſi de prima anni obſeruatione, ſtatim poſt traditam aſtrologiæ originem, dicendum erat, ad quam potißimùm huiuſmodi ratio pertinet, non poſſunt tamen omnia uno loco explicari: hîc proinde de anno tractabimus. Hunc Aegyptios *primò inſtituiſſe,* Herodot. *lib. hiſt. 2. prodit, ita ſcribens,* Q*uæ aũt humanarũ rerũ ſunt, hæc ita referebant, inter ſe cõſtare omniũ hominum primos* Aegyptios *annum cõperiſſe, diſtinguentes eum in 12. temporum menſes, idq; comperiſſe ex aſtris: eò ſcientius (ut mihi uidetur) hoc agẽtes quàm* Græci, *quòd* Græci *quidem tertio quoq; anno intercalarem menſem introducũt temporis gratia:* Aegyptij *uerò tricenis diebus, quibus 12. menſes taxant, adijciunt huic numero quotannis quinos dies, unde eis ratio circuli temporum conſtat eodem redeũtis.* Herodot. *hactenus.* Clemens *itidẽ comprobat.* Huiuſmodi tamen inuentionẽ *Diodor.* Thebæis *aßignat li. 1. Sed nõ ideo inficior* Diodorũ Herodoto *ſuffragari, quoniã* Thebæi *iuxtà* Aegypti *populi ſunt, à* Thebis, *urbe in* Aegypto, *nominati, uelut* Thebani *à* Thebis *in* Bœotia, *quod apud idoneos auctores obſeruatum eſt: quinetiã, ut ait* Herodot. *in prænotato lib. olim* Thebæ

auctore Romulo, annum x. menſibus conſtitutum habuerunt, à Martio incipientes, qui conficiebatur diebus CCC & IIII. *Romulus enim primum menſem Martium, à patre ſuo Marte: alterum Aprilem, quaſi Aphrilem, à ſpuma, quæ Græcè* ἀφρὸς *uocatur: unde Venus mater Aeneæ nata eſt: tertium Maium, à maioribus: quartum Iunium, à Iunioribus nominauit. Ouidius,*

Hinc ſua maiores tribuere uocabula Maio,
Iunius à iuuenum nomine dictus adeſt.

Sic antè populum in maiores & minores diuiſerat. Reliquos ſex à numero, Quintilẽ, Sextilẽ, Septembrẽ, Octobrem, Nouembrẽ & Decembrẽ appellauit. Verùm poſtremò Quintilis à Iulij Cæſaris nomine, Iulius, & Sextilis Auguſti honore, Auguſtus eſt nominatus. Sed iſte annus quũ neq; ſolis curſui, neq; lunæ rationibus congrueret, Numa Pompilius inde ad lunæ curſum redegit, additis 50. diebus: quibus poſtea ſex alios dies adiecit retractos ex illis ſex menſibus, qui triginta dies habebant, id eſt, de ſingulis ſingulos: eosq; ſex & quinquaginta dies pari ratione partitus eſt in menſes duos: & alterũ, quem primum poſuit, nuncupauit Ianuarium à Iano, qui Latinorum primus Rex fuerat: tanquam bicipitis diei menſem, ut qui tranſacti anni finẽ reſpiceret, ac principium futuri proſpiceret. nã Ianus, quũ uir eſſet æquè prudens atq; ſolers, dictus eſt habere geminã faciem, ut una quæ antè, altera quæ poſt tergũ forẽt, intueretur: id quod ad uigilantẽ ciuitatis cuſtodẽ attinet. Alterum uerò Februariũ uocauit, deoq; Februo dedicauit, qui creditur præeſſe luſtrationibus: quia tũ extremo anni menſe, populus

februaba

ſebruabatur, hoc eſt, purgabatur. Poſtea Numa religionem ſequutus, quòd numero Deus (quemadmodũ Poëta ait) impare gaudet, dedit ſingulis menſibus, Ianuario, Aprili, Iunio, Sextili, Septẽbri, Nouẽbri, & Decẽbri, undetricenos dies: Martio uerò, Maio, Quintili, & Octobri, ſingulos & tricenos. Februarius ſuos octo & uiginti dies retinuit. Ita annus cõficiebatur diebus CCCLV. *Romani deinde, Græcorum more, intercalarem mẽſem conſtituerũt: ut qui præeſſent faſtis libris, quibus totius anni res populi explicabantur, intercalarent, id eſt, uocarent populum, ut quando lege agi liceret, ſcirent. Sed quũ ita uſu ueniret, ut per eam uarietatẽ anni ſæpe nundinæ caderẽt aut in primũ anni diem, in nonáſue, (quibus nefas erat conuentus haberi) permiſſum eſt ut ſacerdotes quando uellent, ſuo arbitratu uocarent. At quũ illi cõmodi gratia, publicanorumq; ex uſu, minus ſuo tẽpore uocarent, tum demũ Cæſar põtifex maximus addidit anno dies decẽ, horaſq; ſex, quorũ dierũ binos ad ſingulos menſes, Ianuariũ, Sextilẽ, & Decembrẽ, adiunxit: in Aprilem autẽ, Iunium, Septembrẽ, & Nouembrẽ ſingulos diſtribuit. Sic C. Iulius Cæſar (auctore Suetonio, & Appiano Alexãdrino, & Plinio) primus omniũ annum ad curſum ſolis accommodauit, ut* CCCLXV. *dierum eſſet, & intercalario menſe ſublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaretur: quod biſſextũ uocant. Cauſa autẽ nominis eſt: quia duobus continuis diebus bis dicimus 6. Calendas Martias, duos dies pro uno cõputantes. Menſes uerò, hoc eſt, lunæ curſus, (qui, uti Cic. in 2. De nat. deorũ ait, quia menſa ſpatia cõficiunt, menſes nominantur)*

nãtur) Thebæos,id eſt ipſos Aegyptios (ſunt enim,ut di ximus,ijdem)omnium primos inſtituiſſe Diodorus affir mat: quod tamen magis Hebræis, qui haud dubiè primi annũ conſtituerãt,tribuendum eſſe uidetur. Atq; annus mẽſes habet XII. *quorũ quatuor, Aprilis, Iunius, Septẽ ber,& Nouẽber,ex triginta cõſtant diebus:at plus uno, ſeptẽ, Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, Auguſtus, Octo ber,& December:minimus uerò Februarius,octo & ui ginti ſuis contentus eſt diebus. Itẽ hebdomadas duas & quinquaginta,& diẽ unũ:dies uerò* CCCLXV. *ac horas ſex,uti dictũ eſt. Præterea quũ apud priſcos Romanos,pontifices, prout ſuprà demonſtrauimus, ita intercalarent, factũ eſt ut mẽſis eiuſmodi rei cauſa, diuiſus ſit in Calendas, Nonas, & Idus, primusq́; dies Calẽdæ dictæ ſint,* ἀπὸ τοῦ καλῶ, *uoco:etenim minor põtifex obſeruabat quando noua primùm appareret luna,qua uiſa,id protinus ſacrificulo regi nuntiabat: tũ facto, ut moris erat, ſacrificio, põtifex incipiebat eos uocare qui in agris eſſent,quò ſcirent feriarũ pariter cauſas,atq; quid eo men ſe agi liceret. Ita calata,hoc eſt,uocata in Capitoliũ plebe,pronũtiabat quot dies à Calendis ad Nonas ſupereſſent:unde Nonæ ipſæ dictæ,quia ſemper dies nouẽ à Nonis ad initium Iduum interſunt. Idus autem circiter medium menſem ponebãt,idq́; uerbũ ab Hetruſcis ſumpſerant,quorũ lingua iduare,diuidere eſt. Igitur ſic cõputabant,uerbi gratia, Vltimum diem Decembris antecedentis menſis notabãt pridie Calẽdas Ianuarias, penultimũ tertio Calendas, atq; ſic alios ſuo ordine,ſurſum uerſum numerando uſq; ad Idus:nã menſibus quatuor, Martio,*

Maio,

Maio, Iulio, & Octobri, ſingulis ſenas dederunt Nonas, reliquis quaternas, ſicut ſingulis quoq; mẽſibus Idus octonas. Verùm modus iſtiuſmodi dierũ menſis numerum incũdi iam uulgatior eſt, quàm ut à nobis ſit rurſum demonſtrãdus, qui profectus eſt ab illa pontificũ intercalatione, quæ durauit uſq; ad annũ urbis cõditæ CCCCL. *quum P. Sulpitio Auerrione, P. Sẽpronio Sopho Lõgo* COSS. *C. Flauius ſcriba ædilis curulis, inuitis Patribus, Ciuile ius repoſitum in penetralibus pontificũ euulgauit, faſtoſq; circa forum in albo propoſuit, ut quando lege agi poſſet, ſciretur. Teſtis Liuius ab urbe cõd. in extremo 9. lib. Poſtea fuit alius modus, quem aureum numerum ob excellens rei artificium appellant, excogitatus à diuo (ut fertur) Bernardo, uel ab ipſo Iulio Cæſare, ſicut lib. diuinorum officiorum 8. extat, ad inueniẽdum diem coniũctionis lunæ, per ſingulos menſes: quo quidem numero noſtri deinceps uſi ſunt ad notandos quoq; dies feſtos, in ſingulos annos, quos mutabiles uocant, quemadmodum eſt Paſcha, Pentecoſte, nonnulliq; alij, eò quòd non ſemper in eoſdem menſium dies cadãt. Fuit ſanè inuentum ſuo dignum auctore, cuius uſus & ratio ita omnibus nota eſt, ut non ſit quòd hoc loco quicquam de aureo numero doceatur.*

Quis horas primus conſtituerit, aut horologia diuerſi generis inuenerit. Cap. V.

H*Oræ, quibus numero 24. dies noxq; conficitur, teſte Macrobio, ab Apolline, id eſt ſole, qui Horus Aegyptiaca lingua uocatur, nomen acceperunt. Quatuor*

itidem

itidem tempora, hoc eſt, uer, æſtas, autumnus, & hyems, quibus annuus orbis impletur, horæ dicũtur: quæ initio duodecim cõſtitutæ ſunt, eiuſq; rei talis fuiſſe origo memoratur, Quodam tẽpore Hermes Trimegiſtus, quum in Aegypto ſacrum quoddam animal Serapi dicatũ, in tota die duodecies urinam facere pari ſemper temporis interuallo obſeruaſſet, per XII*. horas diẽ diuidi debere coniecit. Exinde hic horarũ numerus longo tempore cuſtoditus, poſtea in* XXIIII*. horas diuiſus eſt dies. Horologium aũt ſolarium, in quo umbilici ſolis, quẽ gnomonem uocãt, umbra horas oſtendit, Anaximenes Mileſius Lacedæmone, teſte Plin. lib. 2. cap. 76. primus inuenit; ipſumq́; ἀπὸ τῆς σκιᾶς, hoc eſt, ab umbra, ſciotericõ appellauit. Romæ multò ſerius contigit: in* XII*. enim tabulis, ut auctor eſt Plinius in 7. ortus tantùm & occaſus ſolis nominabatur. Poſt aliquot annos adiectus fuit & meridies: accenſus Conſulis, id eſt præco, eum pronuntiabat, quum è curia inter roſtra & græcoſtaſim ſolem proſpiciebat: à columna uerò ænea ad carcerẽ inclinato ſydere, ſupremam horã pronuntiabat: ſed hoc ſerenis tãtùm diebus, uſq; ad primũ Punicum bellum. At M. Varro primum horologiũ ſolarium in publico ſecundũ roſtra, in colũna ſtatutũ fuiſſe tradit, bello primo Punico, à M. Valerio Meſſala cõſule, Catina in Sicilia capta. Poſtea Scipio Naſica primus Romæ dũtaxat, ut opinor, aqua horas diuiſit æquè noctiũ atq; dierũ, idq; horologiũ ſub tecto dicauit, anno urbis* DXCV*. Cæterũ horologiũ, teſte Vitru. li. 9. De architect. ex aqua Cteſibius Alexãdrinus primus reperit. Vtriuſq; meminit Cic. li. De nat. deor. 2.*

Quid

Quid igitur, inquit, conuenit quum ſolarium uel deſcriptum aut ex aqua contempleris, intelligere declarari horas arte, non caſu? Et alibi, in extremo 2. *Tuſcul. lib. Cras ergo ad clepſydram.* Ita uas uocant, è quo guttatim effundebatur aqua ad horas notandas. Inuentum eſt deinde diuini quodam ingenij acumine, horologium quod nunc frequens cernitur, è metallis, rotis dentatis atque ponderibus, partim umbilicis horas indicantibus, partim teſtantibus tintinabulis. Quin etiam eodem artificio planetarum omnium, ac ſolis & lunæ curſus adeo facilè repræſentantur, ut cælum ipſum propè conſpici uideatur. Eſt etiam aliud horologij genus, ad pyxidis formã excogitatum: item è tenuiſſimis arenis Aegyptijs: quorum tamen auctores (uti in calce operis dicemus) in aperto non ſunt. Sic deniq; quotidie aliquid admiratione dignum hominum induſtria inuenit, uelut pyxidem illam qua nautæ nauigationẽ peritiſſimè moderantur. Et multa demum ſunt, quibus priſca ætas caruit, de quibus nos ſuis locis meminerimus. Illud adijciam, ut alibi horologia à ſole occidente, uſque ad ſolem iterum occidentẽ, perpetuo curſu uigintiquatuor horas deſignant: ſic nũc totus ferè occidens horologia habet, quæ bis in die duodenas horas indicant, ita ut ſemper duodecima hora in media nocte & in meridie notetur: quod profectò quò aptius quadrat, hoc commodius fit, ne quempiam quum uelit ſcire quota ſit hora, tot ſimul numerare oporteat.

Quomodo ab initio alij aliter dies obſeruarint, ac noctes diuiſerint. Cap. VI.

Diem

Diem alij aliter obſeruabãt, quod ab Aegyptijs fluxiſſe uolunt, quos, ut inter nõnullos auctores conuenit, primos omnium annum & menſes conſtituiſſe ferunt. Ii *itaque à media nocte, ad mediam, totum id ſpatium unius diei nomine appellauere.* Romani *quoq; eodem modo diem obſeruabãt, quòd, ut* Plutarchus *in* Problemat. *ait, ortus ſolis initiũ agendi, nox uerò conſilij & præparationis faciat: quippe apud illos, cuiquam etiam diei horæ aliquid actionum tribuebatur.* Martialis,

Prima ſalutantes atq; altera continet hora.
Exercet raucos tertia cauſidicos.
In quintam uarios extendit Roma *labores.*
Sexta quies laſsis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua palæſtris.
Imperat extructos frangere nona toros, &c.

Babylonij *inter duos ſolis exortus, omne id tempus diẽ uocabant:* Athenienſes *inter duos occaſus.* Vmbri *à meridie in meridiem, unum diem putabant: uulgus omne à luce ad tenebras: auctores* Varro, Plin. *in* 2. Gellius, & Macrob. Nos *porrò more* Athenienſiũ, *à ſole occaſo, ad ſolem iterũ occidentem, omne id mediũ tẽpus unũ diẽ eſſe dicimus, ſicut tranſalpini omnes* Vmbrorũ *ritu, à meridie in meridiẽ diẽ ſuũ terminant, prout eorũ horologia, quæ ſuperiori capite poſuimus, indicant: uel eadẽ ratione, à media nocte, ad mediã noctẽ, ueteri* Romanorũ *inſtituto, illorũ dies dici poteſt cõfici.* Nox *uerò, ſicut* Veget. *tradit, in quatuor diuidebatur uigilias, quæ ſingulæ, teſte* Hier. *ſuper* Pſalmos, *trinarũ horarum ſpatio ſup-*

putabantur.

Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo, aut ubi uſus imprimēdarum literarum primò inuentus. Cap. VII.

QVum in dies magis magiſq; hominū ingenia ſola librorū copia uigeant, & ad capeſſendas diſciplinarum liberaliū artes facilius omnes alliciantur, ipſaq; literarum ſtudia mirum in modum ubiq; gentium floreāt, peccare hercle me ducerem, ſi tale inuentū ſilentio præterirem, cuius nos etiam, quantum exiguum tulerit ingenium, augendi gratia, hunc nempe laborē ſuſcepimus, præſertim quum huiuſmodi ſcriptorum libri, uti diuus Hieron. *ad Marcellam ait, ingeniorū effigies, & uera & æterna monimēta ſint.* Quapropter Ageſilaus, *auctore* Plutarcho, *quum bene multi uellent eius corporis ſimulachrū gratis effingere, nunquam id fieri paſſus eſt, animi tantùm monimenta poſteris relinquere ſtudens: illud enim ſculptorum, hoc ſuum: illud diuitū, hoc bonorū opus eſſe ducebat.* Omniū *igitur primus* Anaxagoras, *teſte* Laërtio *uol. 2. librum ab ſe ſcriptū edidit. Gellius uerò lib. 6. ſcribit* Piſiſtratū *tyrannū omnium primū libros publicè legendos præbuiſſe. Sed profectò quis nō uidet perperam* Græcos, *hominū genus in ſui laudē effuſiſſimū, hanc ſibi gloriā uindicare? qui, ut* Ioſeph. *contra Appionē perſpicuè demonſtrat, recētiſſimi ſunt.* Ex *quo haud dubiè multò ante Græcos, antiquiſſimi* Hebræorum, *qui ſacram hiſtoriam ſcripſerunt, &* Aegyptiorū *ſacerdotes, uel Chaldæi libros ediderunt: atq; ita Anaxagoram &* Piſiſtratum *apud* Græcos *tantùm, primos foras dandos libros*

curaſſe,credere par eſt. Deinde *aũt,ut idem* Gellius *teſta tur,ipſi* Athenienſes *numerũ librorũ ſtudioſius accuratiusq́; auxerũt.* Verùm *omnẽ illã poſtea librorũ copiam* Xerxes *Athenarũ potitus abſtulit, aſportauitq́; in* Perſas. Eos *porrò libros uniuerſos multis pòſt tẽpeſtatibus,* Seleucus Macedoniæ *rex, qui* Nicanor *appellatus eſt, referendos* Athenas *curauit.* Ingens *poſtea numerus librorum in* Aegypto *à* Ptolemæis *regibus confectus eſt, ad millia ferme uoluminũ* DCC. *ſed ea omnia priore bello* Alexãdrino *incenſa ſunt.* Cæterùm *Strabo lib.* 13. Geogr. *ſcribit* Ariſtot. *omnium primum bibliothecam inſtituiſſe:ait enim,* E Scepſi *fuere philoſophi* Socratici, Eraſtus & Coriſcus, & Nereus Coriſci *filius, qui* Ariſtotelẽ & Theophraſtũ *audiuit, & ſucceſſor fuit bibliothecæ* Theophraſti, *in qua* Ariſtotelica *inerat:nã* Ariſtot. & *bibliothecã & ſcholam reliquit* Theophraſto, & *primus omniũ,quos ſcimus,libros cõgregauit:&* Aegypti *reges bibliothecæ ordinẽ docuit:* Theophraſt. *uerò eã tradidit* Neleo, Neleus *eam* Scepſim *detulit,ac poſteris tradidit.* Hæc *ille.* Fuit & Pergami *bibliotheca præclariſſima:au ctor* Plin. *lib.* 35. *ſtatim in principio,ubi inquit,* An *priores cœperint* Alexandriæ & Pergami *reges,qui bibliothecas magno certamine inſtituere, non facilè dixerim.* Romæ *bibliothecã* Aſiniũ Pollionẽ *primùm feciſſe,teſtatur idem in prænotato lib.ſcribens,* Non *eſt prætereundum & nouitiũ inuentũ:ſiquidẽ non ſolùm ex auro argẽtóue,aut certè ex ære in bibliothecis dicãtur illi,quorum immortales animæ iiſdem locis ibi loquũtur:quinimò etiam quæ non ſunt,finguntur,pariuntq́; deſideria*

non traditi uultus, ſicut in Homero euenit, quo maius, ut equidem arbitror, nullum eſt felicitatis ſpecimen, quàm ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. Aſinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecã dicando, ingenia hominum rempub. fecit. Sunt etiã plures hodie in Italia bibliothecæ, ſed illa in primis omniũ iudicio lõgè celeberrima, quam diuus Federicus Feltrius dux Vrbini condidit, quam poſtea Guido princeps eius filius, omnis doctrinæ decus, ac doctiſsimorum hominũ præſidium, cùm auro & argento, tum librorum copia adauxit, ornauitq́;. Fuit illud igitur omnino magnũ mortalibus munus, ſed nequaquam conferendum cum hoc, quod noſtro tempore adepti ſumus, reperto nouo ſcribendi genere: tantum enim uno die ab uno homine literarum imprimitur, quantum uix toto anno à pluribus ſcribi poſſet. Ex quo adeo diſciplinarum omniũ magna librorũ copia ad nos manauit, ut nullum amplius ſuperfuturum ſit opus, quod ab homine quanuis egeno deſiderari poſsit. Illud inſuper adde, quòd auctores quoque plurimos, tam Græcos quàm Latinos, ab omni prorſum interitus periculo uindicauit. Quare tantæ rei auctor non eſt ſua laude fraudandus, præſertim ut poſteritas ſciat, cui diuinum beneficium acceptum referre debeat. Itaq; Ioãnes Cuthenbergus natione Theutonicus, equeſtri uir dignitate, ut ab eius ciuibus accepimus, primus omniũ in oppido Germaniæ, quam Mogũtiam uocant, hanc imprimendarũ literarum artem excogitauit, primumq́; ibi ea exerceri cœpit: nõ minore induſtria reperto ab eodẽ, prout ferũt, auctore nouo atramenti genere,

quo

quo nũc literarũ impreſſores tantùm utũtur. Decimoſexto deinde anno, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLVIII. quidã nomine Conradus, homo itidẽ Germanus Romã primò in Italiã attulit, quã dein Nicolaus Ienſon, Gallicus, primus mirũ in modum illuſtrauit, quæ paßim hac tẽpeſtate per totum ferè terrarum orbem floret, de qua plura loquẽdi labore ſuperſedeo, eius inuentorem, ac ſimul unde ad nos delata fuerit, prodidiſſe, haud me parum feciſſe ratus, quum ea omnibus longè notißima ſit: quæ propterea ut ab initio nõ minore quæſtu, quàm hominum admiratione uulgari cœpit, ſic paulatim, uelut auguror, futura eſt uilior.

De primo uſu ſcribendi apud priſcos, etiam per notas, & quando primùm inuenta charta, uel membrana. Cap. VIII.

ANte uſum chartarum, quo maximè humanitas uitæ cõſtat & memoria, palmarum folijs, teſte Plinio in 13. Nat. hiſt. primò ſcriptitatum eſt. Verg. in 6.
—Folijs tantùm ne nomina manda. Deinde quarundam arborum libris, poſtea publica monimenta plũbeis uoluminibus, inde & priuata linteis conficere cœperũt: deinde ceris: nam pugillarium uſum ante Troiana tẽpora fuiſſe teſtatur Homerus. Papyrũ autem poſt Alexandri Magni uictoriã, condita in Aegypto Alexãdria, M. Varro auctor eſt, ante chartarũ uſum ab eo Rege inuentam eſſe, quæ fiebat ex frutice, qui naſcitur in paludibus Aegypti. Verùm contra Varr. qui chartarum uſum non niſi condita in Aegypto Alexandria fuiſſe ſcribit, Plin.

Caſſij Heminæ *Annaliũ ſcriptoris auctoritatẽ adducit. Ille enim tradit,Cn.*Terentiũ *ſcribam,agrum ſuũ in* Ia*niculo repaſtinantẽ,offendiſſe arcam, in qua* Numa rex *ſitus fuerat,& in eadem libros eius repertos,qui è charta erant.Nam* Magnus Alexander *amplius trecẽtis annis poſt* Numam *fuit,qui* Alexandriã,*auctore* Liuio *lib.* 8. *eo anno in* Aegypto *poſuit, qui fuit urbis conditæ* CCCCXXVIII.L.*Papyrio* Mugillano *ſiue Curſore*, C. *Pætilio* Galbo COSS. *Cæterùm Liuius in* 10. De bello *Macedonico,à Caſsio diſſentit,ſcribens duas arcas lapideas,octonos ferme pedes longas,non unam, repertas à foſſoribus in agro* L.*Pætilij ſcribæ,non* Cn.Terentij:*& in altera earum ſepultum fuiſſe* Numam, *in altera uerò eos libros inuentos,de quibus loquimur.*Idem *etiam* La*ctãtius affirmat,&* Plutarchus *in uita* Numæ.*Poſtea uerò id genus chartæ inuentũ eſt, quo nũc paſsim utimur, cuius auctor haud palàm eſt.Hæc autẽ fit ex linteolis cõtritis: nihilominus tamen papyri nomen à frutice ſumptum,ueluti chartæ ab urbe* Tyri, *retinet.* Membranas *à tectu membrorũ nominatas,(eſt enim propriè ipſum coriũ)* Varro *ſcribit per æmulationẽ,circa bibliothecas* Ptolemæi *&* Eumenis *regũ,Pergami inuẽtas fuiſſe: unde uulgò pergamenæ uocantur.* Verùm *ego affirmarem mẽbranas multò antè quàm tradit* Varro, *eſſe repertas, in iiſq; primùm ſcriptitatũ,quando ſacros Hebræorum libros (Hebræi enim,ut oſtendimus,primi rerum geſtarum monimenta condiderunt) è membrana fuiſſe teſtatur* Ioſephus:*nam quum in* 12. Antiquitat. tradit, *quemadmodum* Eleazar *princeps ſacerdotum per* LXXII. *interpretes,*

interpretes,ſacros libros ad Ptolemæum Philadelphum miſerit,ut in Græcum ſermonem uerterentur,ſic inquit, Quum uerò oſtenderent tenuitatem membranæ, uel incomprehenſibilem eorum cõpaginem, Rex miratus eſt. Herodotus etiam in quinto teſtis eſt,priſca conſuetudine in pellibus caprinis & ouillis eſſe ſcriptitatum.Sũt prætere a plura chartarum genera, ut hieratica, antiquitus ſacris tãtum uoluminibus dicata:amphitheatrica,à loco dicta:bibula,& emporetica,inutilis ſcribendo,& inuolucris duntaxat chartarum atque mercium uſum præbens,propterea ἀπὸ τῶν ἐμπόρων id eſt, à mercatoribus nominata.Vſus autẽ ſcribendi per notas,peruetuſtus eſt, quando Tiro Ciceronis libertus, auctore Euſebio, ipſas notas primus reperiſſe fertur. Et eiuſmodi ſcripta furtiua dicuntur, quæ artificio quodam fiunt, ne legi poßint ab alio, niſi ab eo ad quem ſcribuntur.Gellius,Res quaſdam occultas nuntiare Regi furtiuo ſcripto uolebat. Eſt & Cæſar,teſte Suetonio, uſus. Hodie uerò ita frequẽs eſt modus iſte ſcribendi, ut nullus uidelicet ſit neque princeps,neque ciuis, quin ſuas habeat notas, uulgò zipheras nuncupatas.

Quis primus memoriæ artem monſtrauerit, aut qui eiuſdem gloriam adepti ſint. Cap. IX.

PRoximum eſt, ut de memoria dicatur, qua, ut Fabius ait, omnis diſciplina conſtat, quæ & neceſſarium maximè eſt uitæ bonum, & unicus eloquentiæ theſaurus.Huius ars, Plin. in ſeptimo, & Quint. in undecimo

auctoribus) à Simonide Melico primùm inuenta eſt, quæ in re multum ualuit; nam quum aliquando in Theſſalia, teſte Cic. de Orat. epularetur apud Scopam nobilem uirum, & nuntiatum eſſet ei, ut prodiret ad duos iuuenes ante ianuam ſtantes, contigit ut hoc interim ſpatio cōclaue corruerit, ac ea ruina adeo conuiuæ omnes cōtriti fuerint, ut non poſſent internoſci à ſuis, qui humare eos uellent. Tum dicitur Simonides ex eo quòd meminiſſet, quo eorum loco quiſq; cubuiſſet, demonſtrator uniuſcuiuſq; ſepeliendi fuiſſe. Ac ita uidetur memoria ualde iuuari, ſignatis animo ſedibus, aut mutato annulo, qui nos moneat, cur id fecerimus, quod ipſe Fabius latè proſequitur. Memoria autem plurimis præcipua fuit, ut Plin. & Solinus auctores ſunt: Cyrus enim rex Perſarū omnibus in exercitu ſuo militibus nomina reddidit. Cineas Pyrrhi regis legatus, poſtero die quàm Romam aduenerat, utriuſq; ordinis uiros nominatim appellauit. Mithridati regi duæ & uiginti linguæ (tot enim nationibus imperauit) traduntur notæ fuiſſe. Cæſarē uerò ſcribere & legere ſimul, dictare & audire, ſolitū accepimus. Idē etiā, teſte Spartiano, Hadrianus Imperator facere conſueuit.

A quo primùm militaris ars inuenta, & utrum literis præſtet, item in exercitu ordines, & teſſeræ, & uigiliæ, & de primo pugnādi modo. Cap. x.

NVnc uenio ad diſciplinam militarē, præcipuum Imperatorū decus, qua ſola multi quidem mortales æternā ſibi gloriam compararunt: unde tanto literis præferenda

renda uidetur, quanto facta dictis præſtant. Quãquam *illud non facilè Cicero concedendum iudicat, quando, ut ipſe pro* M. Marcello *ait, bellicas laudes ſolent quidam extenuare uerbis, easq́; detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ ſint* Imperatorum. *Certè in armis militum uirtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus multùm iuuant: maximam uerò partẽ quaſi ſuo iure fortuna ſibi uendicat, & quicquid proſperè geſtum eſt, id pene omne ducit ſuum: At gloriæ, quam tu rectè ſcienterq́; ſcribendo adeptus fueris, ſocium habebis neminem.* Ad artem redeo. *Sed hæc in rudi ſeculo admodum turpis fuit, utpote quæ ferino more, ut infrà oſtendemus, exercebatur.* Huius, *ſicut* Ciceroni *lib.* De *nat. deorum 3. placet, inuẽtrix* Pallas *fuit, ex quo* Bellona *dicta eſt.* Papinius,

—*Regit atra iugales* Sanguinea Bellona *manu.*

Vt *uerò* Diod, *ipſe* Mars *morẽ bellãdi reperit.* Martial.

Belliger *inuictis quòd* Mars *tibi ſæuit in armis.*

Sed reperimus apud Ioſeph. *in* 1. Antiq. *uol.* Tubalcain, *qui ante diluuiũ* Noë *fuit, fortitudine cũctis excellentẽ, res bellicas fortiter exercuiſſe: quãobrem apparet militarem artem eſſe antiquiſſimã, proinde eius auctorẽ neu tiquã prodi facilè poſſe ſuſpicor.* Veteres *autẽ ante uſum armorũ, pugnis, unde pugna nomen habet, calcibus, ac morſu certabãt.* Et *hæc prima pugnæ origo fuit.* Lucr.

Arma *antiqua manus, ungues, denteſq́; fuerunt.*

Exin *lapidibus, fuſtibusq́; pugnari cœptum, teſtis* Hero*dotus libro quarto, quum de quibuſdam populis loquitur, qui haud procul à* Tritone Libyæ *fluuio habita-*

bant:ait enim,Horũ uirgines anniuerſario Mineruæ feſto in honorem ipſius deæ inter ſe bifariam diuiſæ,præliãtur lapidibus fuſtibusq́;. Affirmat idem Diodor.lib.1. ſcribẽs,Eodem modo claua & leonis pellis antiquo Herculi conueniunt, quo tempore nondum arma adinuenta,ſed fuſtibus homines iniurias propulſabant, ac ferarum pellibus tegebant pro armis corpora.Plin. uerò in 7.dicit Afros contra Aegyptios,primos prælium feciſſe fuſtibus,quos uocãt phalangas.Verùm paulatim hæc diſciplina tanti fieri cœpit,ut nulla maiore cura, ſtudio ac ordine,apud omnes propè gentes conſtaret, repertis exercitus ordinibus,ſigni dationibus, teſſeris, & uigilijs,à Palamede,bello Troiano:& ſub idem tempus,ſpeculari ſignificatione,à Sinone: auctor Plinius, qui libro quinto & Phœnicibus bellicarum artium inuentionem aßignat,ſed apud Syros,credo. De his ſatis, ſed iam ad ipſa arma tranſeamus.

De primo armorum,& æneorum tormentorum uſu. Cap. XI.

FErunt,auctore Diodoro lib.6.Martẽ primùm fabricatis armis milites armaſſe,cui ob id primus armorum uſus (appellatur enim belli deus) attribuitur: quod etiam Verg.ſenſiſſe uidetur,quũ in principio ſuæ Aenei.dixit, —at nunc horrentia Martis Arma uirumq́; cano. Cæterùm arma,quæ pro omnibus bellicis inſtrumentis auctores uſurpant, alij alia inuenerunt: galeam enim, gladium,haſtam,Lacedæmonij,ut teſtis eſt Plinius in 7. inuenerunt. Herodotus tamen libro 4.putat ſcutum &

galeam ab Aegyptijs Græcis eſſe traditam. Loricã Mydias Meſſenius: clypeos Prœtus & Acriſius inter ſe belligerantes repererunt, ſiue Chalcus Athamantis filius. Ocreas & criſtas Cares, lanceas Aetolos, iaculum cum amento ferunt inueniſſe Aetolũ Martis filiũ. Falcem, ſecundũ Clementẽ, Thraces: haſtas uelitares & pilũ Tyrrhenus. Vſus autẽ uelitũ, auctore Valerio Maximo li. 2. eo bello primùm repertus eſt, quo Capuam Ful. Flaccus Conſul obſedit. Securim Panteſilea Amazonum regina reperit: uenabula Piſeus: arcum autẽ & ſagittas Scythes Iouis filius. Sagittas, ut alijs placet, Perſeus Perſei filius primùm inuenit. Hæc ex Plin. At Diodor. Apollini aſſignat, in 6. ſcribens, Arcus inſuper ſagittandiq́; fuiſſe repertorẽ Apollinem ferunt. Verùm Artabanus, (cuius teſtimonium Euſebius De præp. Euang. lib. 9. citat) Moſen omnium primũ bellica inſtrumenta inueniſſe tradit, qui adhuc iuuenis in Aegypto, teſte Ioſepho in 2. Antiq. primam glorioſè expeditionem in Aethiopes apparauerit. Nec eo tamen cæteri quos memorauimus, minus laudis merentur, quãdo non unius generis arma ubiq; uſurpantur, ſed alia alibi. Nihil quoq; ab initio tam perfectũ excogitatur, cui non aliquid ab inſequentibus commodè addi poſsit. In tormentis Cretenſes ſcorpionem, catapultam Syri, Phœnices baliſtam & fundam, ut teſtatur Plinius, inuenerunt. Vegetius uerò lib. 1. De re milit. fundarum uſum dicit incolas inſularum in mari Hiſpano, quas Baleares uocamus, comperiſſe: unde Strabo libro tertio Geograph. illos optimos funditores eſſe uocitatos affirmat. Idem Vergilius ſentit in primo Georg.

Stupea

Stupea torquentur balearis uerbera fundæ.

Artem bellicarum machinarum, teſte Plutarcho, in uita M. Marcelli, Eudoxus & Archytas inchoarũt. Machinã ad ferẽda grauiora onera primus, teſte Vitruuio, extruxit Cteſiphon, qua uſus eſt ad deportãdas ex lapidicinis columnas Epheſum ad Dianæ fanum. Equum autem qui aries dicitur, in muralibus machinis, auctore Plin. in 7. Epeus ad Troiam inuenit: Vitruuio uerò lib. 10. De architect. Carthaginenſes, ad Gades oppugnãdas. Teſtudines Artemõ Clazomenius inuenit. Et hæc omnia ad hominum perniciem inuenta ſunt, & illud nouitium inuentum in primis, quod bombardã uocant, quo poſt hominum memoriã, nihil terribilius ab humano ingenio excogitari potuit, cuius inuentorem fuiſſe tradunt hominẽ Germanum admodum ignobilem, cui caſu in mentẽ uenit tale quid efficere. Fertur enim homo ad exitiũ humanum natus, ſeruaſſe aliquãdo domi in mortario puluerem ſulphureum, cuiuſdam medicinæ faciendæ cauſa, illudq; texiſſe lapide, ac inde contigiſſe, ut dum ignem ex ſilice propè excuteret, ſcintilla intrò ceciderit, ſubitoq; flamma eruperit, atq; lapidem in altũ tulerit: & ille eius rei caſu doctus, poſtea facta ferrea fiſtula, & puluere cõfecto, machinam reperiſſe, ac eius uſum Venetis in illo bello primùm oſtendiſſe, quod ad foſſam Clodiam eſt cum Genuẽſibus geſtum, qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCLXXX. Is itaq; tam mortiferæ machinæ repertor, pro mercede, opinor, accepit, ut nomẽ eius perpetuò occultaretur, ne omni tẽpore à cũctis mortalibus malè audiret, dignus ſcilicet qui prior ipſe uice Salmonei,

nci,fulmine flagraſſet. Salmoneus enim Aeoli filius, quũ uellet Iouem in fulmінibus iaciendis æmulari, ab eo de cælo tactus ad inferos detruditur: quando hæc fulmini odore,luce,ſonitu,impetu ſimillima eſt: magna enim ui ignis collecti,emiſſis repente aut ferreis aut lapideis pilis,quicquid obuium offendit, quaſſat, diſſipat,frangit, contundit,adeo ut nullus ſanè ſit locus, quanuis natura munitus,quin facilè expugnetur. Ex quo iam uſu uenit, ut in ea hoc tempore omnis ferme uis peditum, omnis equeſtris ſplendor,omnis deniq; bellica uirtus indecorè conſiſtat, iaceat, obtorpeat. Hæc bombarda uocatur, à bombo,id eſt ſonitu,qui βόμβος Græcè dicitur: quidam alij tormentum æneum malunt nuncupare. Eius tamet ſi modò plura fiunt genera, quæ uariè uulgò nominãtur, & unum illud minimum quo nunc pedites utuntur, qui factitio nomine ſclopus uocitatur. Sclopus enim eſt ſonus ille, qui ex buccarum inflatione erumpit. Perſius,

Nec ſclopo tumidas intendis rumpere buccas.

Sed uel alio nomine appellatur Arcuſbuſius, à foramine opinor,quo ignis in puluerem fiſtula contentũ immittitur: nam Itali buſium uulgò foramen dicunt, & arcus, quòd inſtar arcus pugnantibus ſit: quippe hodie huiuſmodi tormenti uſus in primo ſtatim pugnæ loco eſt, quẽ olim ſagittarijs dabãt, quũ à miſſilibus præliari inciperent. Sed iam hinc oratio noſtra ad equũ bellicoſiſſimũ animal ſeſe, non extra utiq; propoſitum, transferat.

Quis primus equitãdi artẽ,aut uſum equos domãdi,uel eorũ ungulas ferreis ſoleis muniendi,ac ornamẽta inuenerit, & bigas atq; quadrigas iũxerit,

& ueh

& uehiculũ cum quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primùm inſtituerint. Cap. XII.

EQuo, *qui magno mortalibus cùm in rebus bellicis, tum in itineribus faciũdis, & uſui & adiumento eſt, primùm omnium uehi* Bellerophontem *Glauci regis filium docuiſſe*, *Plin.in 7. eſt auctor, qui Pegaſum alatũ equũ, quum in Chimæram iret, aſcendit. Horatius in Carm.*

Et exemplum graue præbet ales

Pegaſus terrenũ equitem grauatus Bellerophontẽ.

Sed Diodorus lib.6. ſcribit Neptunum equos primùm domuiſſe, artemq́; equitandi ab illo traditam: alij uolũt, equum hominibus antea ignotũ primum edidiſſe, quod aſſerit Lucanus, dicens,

Primus ab æquorea percußis cuſpide ſaxis

Theſſalicus ſonipes bellis feralibus omen. Exilit.

Et Vergilius, — *tuq́; ô cui prima frementem*

Fudit equũ magno tellus percuſſa tridẽti Neptune.

Frænos autem & ephippia Peletronij, qui Theſſaliæ populi ſunt, primi inuenerũt. Iidem, ut quibuſdam placet, domandorum equorum uſum primi docuere, teſtificante utrunq; Vergilio in tertio Georg.

Fræna Peletronij Lapithæ gyroſq́; dedẽre

Impoſiti dorſo, atq; equitem docuere ſub armis

Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.

Plinius libro ſeptimo idem affirmat. Hos quoq; primos equorum ungulas munire ferreis ſoleis cœpiſſe ferunt. Numidæ, (ut uel hoc ſubiungam, teſte Appiano in libro de rebus Libycis) equo nudo, id eſt, ſine ephippijs, in

bello

bello utebantur. Bigas primùm Phrygum natio iunxit, ut Probus & Plinius auctores ſunt. Quadrigis uerò Erichthonius primus eſt uſus:nam quũ Vulcanus,aucto re Ouidio in ſecũdo Metamorphoſeôn,& Seruio ſuper tertio Georgicôn, impetrato a Ioue Mineruæ coniugio, & illa reluctante,ſemen libidinis proieciſſet in terram, inde natus eſt puer dracõteis pedibus, qui appellatus eſt Erichthonius,quaſi de terra & lite procreatus:nam ἔρις eſt lis, & χθὼν terra.Is ad tegendam pedum fœditatem, iunctis equis,primus omnium uſus eſt curru. Maro,

Primus Erichthonius currus & quatuor auſus
Iungere equos,rapidisq́; rotis inſiſtere uictor.

Affirmat itidẽ Plin.Euſebius tamen hoc illi apud Græcos tantùm adſcribit, dicens, Erichthonius primus quadrigas iunxit in Græcia: erant enim antea apud alias nationes. Id autem fuit Danao regnante Argis. At Arcades iſtuc inuentum Mineruæ aſsignant, & id, credo, apud ſe tantùm:de qua Cicero De nat. deorũ ita ſcribit, Minerua quarta Ioue nata & Coriphe Oceani filia, quam Arcades Coriã nominant, & quadrigarũ inuentricem ferunt. Vehiculum quatuor rotarum, ut teſtis eſt Plinius, Phryges inuenerunt. Pugnare ex equo, ſicut idem ait,Theſſali docuere, qui Centauri dicti ſunt, habitantes ſecundum Pelium montem. Hinc de Centauris fabula orta apud poëtas, quòd ſemihomines, & ſemiequi eſſent:quanuis non me prætereat,quandã fabellam ſuper hac re à Seruio narrari in 3. Georg. quæ uelut nugæ reſpuẽda uidetur. Vera ſunt igitur extra omnẽ controuerſiã,uti etiam Lactant. inquit, quæ loquuntur poëtæ,

poëtæ,ſed figmento aliquo ſpecieq́; uelata, ſicut de Aeolo rege uentorum ſuprà demonſtrauimus. Sed nonnulli tradunt Centauros primos equitare,nō ex equo pugnare eſſe auſos. Diodorus in quinto, Centauros nōnulli uolunt in Pelio à Nymphis nutritos,poſtea equos ſubagitaſſe,exq́; eis Hippocentauros natos. Creditum, quòd primi equitare auſi ſint,ex eoq́; natam fabulam, ueluti equi eſſent hominiſq́; natura. Hæc ille hactenus. Et iſta omnia ex iumentis cōmoda apud alias gētes paulatim inuenta, non defuiſſe illis primis mortalibus credere conuenit:quando ſatis conſtat Hebræos, Aſſyrios, Arabes, Aegyptios, equis, mulis & alijs iumentis à principio uſos,quæ aut dorſo ferunt, uel armis currū trahunt. Sed de quorundam ludorū & ſaltationum origine iam diſſeramus,quando hæc rei bellicæ quoq; augendæ gratia inſtituta ſunt:ſed opus eſt ut modus adſit,ne,ſicut Cicero in Officijs ait,uoluptate elati, in aliquam turpitudinem iuuenes dilabantur.

Quis primus inſtituerit apud Græcos olympicū certamē & alios id genus ludos,& pyrrhicā ſaltationem,atq; palæſtrā: & à quibus inuētus ludus pilæ,aleæ,teſſerarum,ſurunculorū,talorū,par impar,&micare:ac quid ſit teſſera uel talus. Cap. XIII.

QVatuor ludorum genera apud Græcos præcipua fuiſſe comperio,quorum primi & longè celeberrimi olympici appellati ſunt, ab omnibus ferè poëtis decantati, quoniam in Olympo monte apud Piſam & Elidem, oppida Arcadiæ, Ioui dedicati Pelopis honore celebrabantur,

bantur, quos (teſte Diod. *lib.* 5. *&* Plin. *in* 7. *&* Plutar. *in uita* Theſei) *Herculem* Iouis *&* Alcmenæ *filiũ quidã conſtituiſſe, ibiq́; primùm decertaſſe, & palmam conſequutum tradunt. Sed* Euſeb. *in* 10. *De præpar.* Euangel. *dicit in olympico ſtadio* Corylum *Argiuum primùm uictorem fuiſſe declaratum. Alij autem, (ut idem* Diodor. *in* 6, *&* Strab. *in* 8. Geograph. *auctores ſunt)* Herculem *unum ex* Idæis *Dactylis hoc certamen inueniſſe aſſerũt. Verùm idem* Strabo *in prænotato libro ab* Epeis *compertum affirmat. Et inferius ait, ab* Iphito Olympicum *agonem inſtitutum conſtare. Fuit is* Praxonidis, *ſiue* Hæmonis *filius. Sed* Solinus *hoc illuſtrius declarat, ſtatim in principio ſui operis, ita ſcribens, Quippe certamẽ olympicum, quod* Hercules *in honorem ataui materni* Pelopis *ediderat, intermiſſum* Iphitus *filius eius inſtaurauit, poſt excidium* Troiæ, *anno quadringenteſimo octauo.* Herodotus *lib.* 8. *ſcribit olympicum certamen gymnicũ, atq; equeſtre fuiſſe, præmiumq́; propoſitum oleaginam coronam, qua donabãtur uictores. Quapropter* Tigranes Artabani *filius, eo tempore quo* Xerxes *bellum in* Græcia *gerebat, ut idem teſtis eſt, audiens præmiũ* Græcis *coronam eſſe, non pecuniam, generoſam illam meritoq́; laudãdam ſententiam dixit,* Papè Mardoni *(is enim* Xerxi *perſuaſit ut in* Græcos *bellũ moueret) in quos uiros induxiſti nos ad pugnandum, qui non pecuniarum certamen agitant, ſed uirtutis? Celebrabantur autem hi ludi quinto quoq; anno, ſic, ut quatuor anni intereſſent à primo olympiados anno, ad initium & primum annũ ſequentis, ſi uera eſt ratio eorũ qui de olympiadis æquè*

re uidetur, in eadem Theſei uita aiens, Quod ibidem in Melicertæ honorẽ conſtitutũ eſt, noctu agebatur, initiandi magis, quàm ſpectaculi aut celebritatis ſpeciẽ præ ſe ferens. Hæc ille. In ijs autem ludis uictoribus pinea corona dabatur: de quibus etiam Strabo lib. 8 Geogr. meminit, dicens, In Iſthmo Neptuni, quem Iſthmium uocãt, templum eminet picearũ arborũ luco circũcluſum, ubi ludos Iſthmios decertantes Corinthij celebrare ſoliti ſunt. Et Solinus itidem affirmat, ſcribens huiuſmodi ſpectaculũ per Cypſelum, qui, teſte Herodoto in 1. Periandri Corinthiorũ regis pater fuit, intermiſſum, Corinthios olympiade XLIX. ſolennitati priſtinæ reddidiſſe. Quarti Nemeæi, à Nemea ſylua uocitati, quos Argiui, (auctore Strabone lib. 8. Geogr. & Polybio lib. ſuarum hiſtoriarũ 2) celebrare conſueuerũt, ob Herculis memoriam, qui Nemeæũ leonem interfecisſet. Vergilius,

Compreſſit Nemeæ primùm uirtute leonem.

Pyrrhicam ſaltationem pro iuuenibus ad militarẽ artẽ exercendis, Pyrrhus, auctore Plin. lib. 7. in Creta primus inuenit. Solinus uerò ſcribit à Pyrrhico repertam fuiſſe, dicẽs, Pyrrhico repertore equeſtres turmas Creta prima docuit laſciuas uertigines implicare, ex qua diſciplina bellicæ rei uſus conualuit. Verùm Strabo, cuidam Cureti aſſignans, ſecus uidetur ſentire (niſi fortaſſe Pyrrhicus unus ex Curetibus fuerit) in 10. quum de Creta loquitur, Quos principio Curetẽ illis oſtendiſſe ferunt, deinde inſtruxiſſe, ut ſaltationẽ, quam Pyrrhicam appellauerit, ſaltarent. Et alibi idem aſſerere uidetur, ſcribens Curetes primò armiferã ſaltationẽ intro-

duxiſſe, quando Dionyſius Halic. *in 7. apertè demonſtrat* Pyrrhichen *ſaltationē eſſe armatā, & ab ipſis etiā Curetibus, aut à* Pallade *inſtitutam.* Plinius *tamen in 7. manifeſtiſsimè oſtendit, armatā ſaltationē aliam eſſe ab ea quam* Pyrrhicā *uocant, & illam à* Curetibus, *hanc à* Pyrrho *inuentā, & utranq; in* Creta. Trāquillus *autem dicit ludum ipſum quem uulgò pyrrhichen appellant, troiam uocari, & eius originē expreſsit in libro de puerorū luſibus. Quis igitur mentis compos in tanta ſuper huiuſce rei origine ſcriptorū diſſenſione, pro certo quic quā auderet affirmare? De hac ſaltatione inſuper* Apuleius *in* 10. *De aſino aureo, abundè meminit.* Troiæ *uerò ſpectaculum ludicrū quale foret,* Maro *in* 5. *diſertiſsimè tradit, ubi à* Troianis *oſtēdit nomē habere illo uerſu,*

Troiaq; nunc pueri Troianum dicitur agmen.

de quo etiam Sueton. *in Cæſare meminit.* Feſtus *luſum equeſtrē puerorū uocat.* Gymnicos *ludos, id eſt, in quibus nudi & perunctiſe exercebant,* Lycaon, *teſte* Plinio, *primus inuenit.* Funebres Acaſtus, *ut idem ait, in* Iolcho, *poſt eum* Theſeus *in* Iſthmo. Palæſtram, *ut* Diodorus *eſt teſtis,* Mercurius *inſtituit.* Horat. *in* Carm.

Mercuri facunde nepos Atlantis,

Qui feros cultus hominum recentum

Voce formaſti catus & decoræ More palæſtræ.

Aleæ *uerò teſſerarumq; ludum, & pilæ, cæteraq; luſoria animi recreandi gratia inuēta, præterquam talaria,* Lydi *populi* Aſiæ, *teſte* Herodot. *lib.* 1. *omniū primi excogitauerūt. Quare miror* Plinium *ab* Herodoto *diſcrepare, qui in 7. ſcribit* Pythum *quendam luſoriam pilam repe-*

lam reperiſſe: niſi fortaſſe alter eorum de alia pila (ſunt enim plura pilarũ genera) intellexerit. Atqui Lydos eiuſmodi aleatorias artes non tam uoluptatis, quàm compendij gratia excogitaſſe, idem Herod. tradit. Nã quum grauitate annonæ patria premeretur, ſic famem conſolari ſolebant, altero quidem die cibũ ſumentes, altero ludis operã dantes. Eſt uel aliud ludi genus quo calculis in tabula luſoria, id eſt, fritillis & alueolis luditur, inuentũ olim circiter annũ orbis cõd. ter milleſimũ DCXXXV. *à quodã uiro ſapiente nomine Xerxe, qui ita tyrãni ſæuitiam coërcere metu, ac eum documẽto monere uolens, oſtendit maieſtatẽ ſine uiribus, hominumq́; adminiculis, parũ admodum ualere atq; tutam eſſe, quãdo per iſtiuſmodi ludum ſatis patebat regẽ facilè oppreſſum iri, niſi inuigilaret, à ſuisq́; defenderetur. Vocãt hodie hoſce calculos ſeu ſcrupos ſurunculóſue quibus præliando ludimus (eſt enim certamen inſtar prælij) ſchacos, à ſcãdendo forſitan dictos, quòd calculi quum mouentur, in alteram aduerſariã partẽ ſcandere uideantur. Ludus omnibus notus eſt: quare ſatis de eo habeo dictũ, quum monſtrauerim originẽ. Cæterùm de teſſeris ac talis appoſitè aliquid diſputemus, quũ hæc ludicra ſint tam notiſſima, quàm eorũ nomen multis adhuc non planiſſimũ factum uideatur. Sanè teſſerã dicimus, quòd ex omni parte quadrata ſit, quæ octo habet angulos, & ſex latera punctis notata, qua in tabula luſoria plurimùm luditur. Vulgus teſſerã uocitat talũ, ſiue per diminutionem taxillum, qui nũc nuſquã ferè gentiũ in uſu eſt, tantũ abeſt ut ille quid ſit talus intelligat. Porrò talus eſt oſsis genus, quod in*

articulis pedum duntaxat poſteriorũ eminẽs, cõcaua in uertebra ſuffraginũ, quæ eadẽ ſunt in poſterioribus animalium pedibus, atq; genua in prioribus: ligatur ſolidis neruis, forma pene quadratũ, & parte altera concauũ, altera aliquantulũ curuũ, eſtq; animalibus biſulcis, hoc eſt, bobus, ouibus, capris, damis, & reliquis, præterea nullis alijs ſolidas ungulas aut digitos habẽtibus. Hoc genere oſsiculi *ueteres ludebant ſic,* Latus *quod unicũ numerum notabat, canis aut canicula appellabatur: ſiquis iactando caniculam uertiſſet, is numũ unum deponebat, uel quantũ inter ludentes conueniſſet.* Vnde Perſius,

—Damnoſa canicula quantum Raderet. *Cõtrà in altero latere* Venus *ſiue cous dicebatur, ſeptenariũ numerũ ſignificans.* Is *qui eum numerum iactãdo talos reddidiſſet, ſex lucrabatur, & quicquid etiam ex iactu caniculæ depoſitũ eſſet.* Duo *alia latera chius & ſenio nominabãtur, & ille ternariũ, hic quaternariũ ſignificabat: quippe in talis, neq; binarius, neq; quinarius erat numerus.* Igitur *qui chium iactabat, tres numos: qui ſenionẽ, quatuor lucrabatur, qui propterea dexter nuncupabatur.* Perſius, —Q*uid dexter ſenio ferret, Scire erat in uoto.* Si *enim pluribus poſitis talis, eadem foret facies, pro uno accipiebatur, quia diuerſitas numerũ augebat.* Fuit *& alius ludendi modus, per uulturios, ac* Herculẽ *baſilicum.* Plautus, Talos *poſcit ſibi in manum, prouocat me ad aleam, iacit uulturios quatuor:* Talos *arripio,* Hercu*lem iacto baſilicum.* Ita *apud nos ſexcenti ſunt modi ludendi ad aleam: eſt enim alea omnis ferme ludus, qui in uarietate fortunæ conſiſtit, ut ſunt teſſeræ cumprimis,*

& chartæ

& chartæ luſoriæ, cum quibus qui ſe ualde delectāt, maximè omnium ſemper egent. Sed talorum uſus haud penitus obſoleuit. Vidi ego in Flandria *mulieres talis ludētes, quæ multos habebāt uario colore pictos, uel ex ebore factos, quemadmodū ueteres præter naturales talos, ex alia materia factis uſos eſſe memoriæ proditū eſt.* De *origine uerò ludi non habeo quicquā certi tradere.* Ratio *ipſius ludi, quam ſuprà poſuimus, uidetur ſignificare* Romanum *eſſe inuentū: fuit tamen celebris & apud* Græcos: *ſiquidem* Euripides *talorum numerum uſq; ad quadraginta auxiſſe fertur.* Talus Græcis ἀστράγαλος *dicitur.* Alia *quoq; fuerunt apud antiquos ludorum genera, quibus etiam nunc utimur, auctoribus tamē minimè proditis, ut illud, par impar ludere, quū quis numos manu occultat, petitq; ab altero, párne, an impar eorū numerus ſit. Suetonius de* Auguſto, *Scripſit ad filiam, Miſi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos ſingulis conuiuis dederam, ſi uellēt inter ſe poſt cœnam, uel talis, uel par impar ludere.* Itē *aliud, digitis ſortiri: quod fit, quū duo clauſis manibus, uocando certum numerum, ſubinde digitos porrigunt.* Verbi *cauſa, ego tres digitos explico, tu totidem, ipſe quatuor nomino, tu uerò ſex: ita tu qui numerum uocando diuinaſti, iam uiciſti.* Et *quia digiti ita explicati ſubitò apparent, idcirco per metaphoram, micare dicitur.* Varro, *Micandum erit cū* Græco, *utrū ego illius numerū, an ille meum ſequatur.* Italis *ludus notus eſt, uulgoq; la mora appellatur, quaſi* μωρῶν, *id eſt, ſtultorum ludus, quòd digitorum iactatio ſignum ſit leuitatis: ideo uirum grauem micare non decet.*

De quorundam ludorum origine apud Latinos. Cap. XIIII.

LVpercal, quod, auctore Dionyſio, ſpelũca erat ſub mõte Palatino, ab Euãdro ſacrata Pani deo Arcadiæ, qui Lycæus dicitur, ex eo dictum nonnulli autumant, quia ibi per caprum luebatur, hoc eſt, ſacrificabatur: tametſi Plutarchus in uita Romuli propriũ eius celebritatis fuiſſe inquit, ut Luperci canem immolarent. Alij ſcribunt à lupa, quæ ibi Romulum & Remũ nutriſſet, aut quòd hic locus, quod ueriſimilius eſt, Pani Lycæo cõſecratus eſſet: λύκος enim Latinè lupus dicitur) aut quòd Pan lupos arceat. Vnde lupercalia ludicra, quæ, teſte Plutarcho, expiationis cauſa fiebant, Lycæa dicta, à Pane Lycæo numine Arcadico, quem, auctore Liuio ab urbe cond. Romani Ianum uocabant, & idem putabatur eſſe Faunus, uel, ut Feneſtella tradit, Syluanus. Sacrificabatur autem Lycæo, menſe Februario, in hũc ferme modum, Iuuenes nudi Lycæum Pana uenerantes per luxum atq; laſciuiã, currebant, ferentes ſcuticas ex caprinis pellibus factas. Vnde Feſtus tradit crepos, id eſt, Lupercos à Romanis dictos, à crepitu pellicularum, quem faciebant uerberãtes. Mulieres ultrò ſe ad uerbera offerebãt, arbitrantes eam rem ad fœcunditatem conducere. Iuuenalis,

Nec prodeſt agili palmas præbere luperco.

Hoc autem ludicrum Euãder ex Arcadia primus in Latium intulit. Ouidius,

Tranſtulit Euander ſylueſtria numina ſecum.

Teſtatur idẽ Verg. in 8. Liuius, Dionyſius, & Feneſtella.

Quòd

Quòd uerò nudi currebant, Trogus, & Ouidius lib. 2. Faſt. ex imitatione habitus ipſius Dei, cui hæc ſacra fiebant, hunc morem fluxiſſe tradũt. Sed Feneſtella & Seruius alias etiam huius rei rationes reddunt, quas Ouidio latè proſequẽte, ego in medium proferre ſuperſedeo. In ijs autem ludis, (quod non longè ab re eſt) M. Antonius nudus & perunctus, auctore Appiano in 2. de bellis ciui lib. Cæſaris capiti diadema intulit. Erant deinde circenſes: ſic enim appellabantur, quaſi circum enſes: nã, teſte Seruio ſuper 3. Georg. quum rudis uetuſtas nondum loca huiuſcemodi ludis apta ædificaſſet, inter enſes & flumina eos celebrabat, ut ab utraq; parte eſſet ignauis præſens periculũ. Exin circus, id eſt, locus muris ſeptus, ab ipſis circenſibus denominatus, in quo ludi fiebãt, ædificatus eſt: de quo Liuius ab urbe condita ait, Tum primùm circo, qui nunc maximus dicitur, deſignatus eſt locus. Diſponebatur autem circus in formam ſpatij oblongi, & in ſummitate circi carceres erant, unde equi curribus iuncti ad curſum mouebãtur, & quum ad ſummum deueniſſent, reuoluebantur, donec ad priorẽ metam deuenirent. Exercebantur etiam pugiles in medio loco muneribus collocatis. Verg. in 5. Aeneid.

Munera principio ante oculos circoq; locabant.

Solẽnes deinde manſere huiuſmodi ludi Romani, & magni uarieq; appellati. Erãt inſuper Saturnalia, quorum dies lætitiæ pleni erant, & mẽſe Decemb. magnificè apparateq; celebrabantur. Hinc Martial. in Xenijs dicit,

Poſtulat ecce nouos ebria bruma ſales.

In quibus, ut idem teſtis eſt, amici inter ſe munera mit-

tebant, & quæ primò mittebantur, xenia, quaſi hoſpitalia, hoc eſt, ad hoſpites miſſa uocabãtur: ξένος *enim Græcè hoſpes appellatur: quæ uerò remittebantur, apophoreta, quod* ἀποφέρειν *ſignificat referre.* Hæc autem ſacra, Ianus, auctore Macrob. *Saturno, quicum unà concors regnauit, primus inſtituit, quidã à* Pelaſgis, *alij ab Athenienſibus, ut idem dicit, ortũ habuiſſe uolunt.* Et *quoniã ſub Saturno omnia cõmunia erãt, hinc (teſte Iuſti. in 43. ſuæ epitomes) cautum erat, ut Saturnalib. exæquato omniũ iure, paßim in conuiuijs ſerui cum dominis recumberent.* Erant *& ludi gladiatorij, quos diuus Cyprianus ad* Donatum *execratur, Paratur, inquit, gladiatorius ludus, ut libidinẽ crudeliũ luminũ ſanguis oblectet: homo occiditur in hominis uoluptatẽ, & quis poßit occidere, peritia eſt, uſus eſt, ars eſt, ſcelus non tantùm geritur, ſed docetur, &c.* De *eorũ autem origine & cauſa, Iulius Capitol. in uita Max. & Balbini principũ hæc commemorat, Multi dicunt apud ueteres hanc deuotionem contra hoſtes factã, ut ciuiũ ſanguine litato, ſpecie pugnarum, ſe* Nemeſis, *id eſt, uis quædã fortunæ, ſatiaret. Alij hoc literis tradunt, quod uerißimilius credo, ituros ad bellũ Romanos debuiſſe pugnas uidere, & uulnera, & ferrũ, & nudas inter ſe cohortes, ne dimicantes in bello armatos hoſtes timerẽt, aut uulnera & ſanguinẽ perhorreſcerẽt.* Hinc *mos tractus uidetur, ut* Imperatores *ad bellũ proficiſcẽtes munus darẽt gladiatorium.* Habebant *præterea plura ludorũ genera, quæ campus Martius, uti in Offic.* Cicer. *ait, iuuenibus exercitationis bellicæ cauſa ſuppeditabat, quæ nos hîc ſtudio breuitatis omittimus, alibi*

reliqua

reliqua dicturi,lib.4.cap.ult.quum eos exponemus ritus,qui hodie apud nos quoq; ſeruantur, & ludos, qui religionis cauſa in primis fiebant.

Quis primus inuenerit inducias & fœdera, & de eorundem uario faciendorum ritu,ac quot eſſent genera. Cap. XV.

INducias primus omniũ, auctore Pli.li.7. inuenit Lycaon.Sunt aũt induciæ, (nõ eſt enim hoc ſilentio prætereundũ) pactum quoddã & ceſſatio pugnæ, manẽte tamen bello,uti teſtis eſt Gellius in 1. Noctiũ Attic. paucorum dierum:hoc eſt,ut uſq; ad certũ diem non pugnetur, nihilq; incõmodi detur,ſed ex eo die poſtea uti iam omnia belli iure agantur.Quinetiã horarũ quoq; atq; annorũ induciæ ſunt.Gell.enim in prænotato lib.tradit, in primo annaliũ Quadrigarij ſcriptũ eſſe,C.Pontium Samnitem à Dictatore Romano ſex horarũ inducias poſtulaſſe.Liu.uerò ab urbe cond..lib.1,Induciæ,inquit,Veientibus in 40.annos datæ.Et in 7.Cæriti populo in centũ annos.Fœdera idem Plin.eſt auctor Theſeũ primùm cõperiſſe.Sed Diod.lib.6.Mercurio aſsignat, ita ſcribens, Tribuũt præterea Mercurio præconia,diſsidia,ac fœdera,quæ in bellis fiũt.Hæc ille.Verùm ego puto Theſeum apud Græcos dũtaxat fœderis auctorẽ fuiſſe, quãdo ex Ioſeph. De antiq.Iud.facilè deprehendimus, cùm antea, tũ Cecropis tẽporibus, (poſt quẽ teſte Euſeb. in 10. De præparatione Euang.omnia apud Græcos memoria digna narrãtur)fœderis paciſcẽdi morẽ apud Aſſyrios & Aegyptios,nonnulloſq; alios fuiſſe, ſed præſertim apud Hebræos,

Hebræos. Nã *Iacob,qui multò ante Cecropem fuit,apud eundem* Ioſephũ *legimus,cũ Laban ſocero fœdus feciſſe:deinde* Moſen,*(qui auctore* Euſebio, Cecropis *tẽpore fuit) ultrò certũ fœdus obtuliſſe quibuſdam regibus, quum ſibi per deſerta loca tutum iter peteret.* Exin etiã *Ieſum* Moſis *ſucceſſorẽ cum Gabaonitis fœdus percuſſiſſe conſtat.* Q*uapropter huius rei certum auctorẽ temporis longinquitate obliteratum, nequaquam in lucem proferri poſſe duco.* Fœ*derum autem tria olim fuiſſe genera reperio,unum,quum bello uictis dabantur leges à uictore,ipſiusq; ius & arbitrium erat, ex ijs quæ dedita fuiſſent,habere quæ uellet,& mulctare: alterum,quum bello pares æquo fœdere in pacem & amicitiam ueniebant:tunc enim fas erat repeti res,reddiq; ac cõponi eas, per quas poſſeſſio turbata foret.* Tertiũ,*quum qui hoſtes nunquã fuerint,ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe iungendam coibãt,tum ij neq; dare neq; accipere leges debebant,id quod aut uictoris aut uicti eſſe conſtat.* Fœ*dus præterea alio alibi ici conſueuit modo: apud* Romanos *enim,teſte* Liuio *ab urbe cond.uol.1.fecialis ſacerdos ex iuſſu regis,ſumpta ex arce graminis herba pura, ut in noſtris prouerbijs docuimus,feriebat porcum ſilice, dicens,Sic à Ioue feriatur is qui ſanctũ hoc fregerit fœdus, ut ego hunc porcũ ferio,&c.* At Polyb.*lib.3.quũ de primo fœdere inter* Romanos & Carthaginenſes *icto meminit,alium ritũ fuiſſe demõſtrat:ait enim, Simulatq; de fœdere inter partes cõuenerat,fecialis ſumpto in manibus lapide,dicebat, Si ſine dolo malo hoc fœdus facio, dij mihi cuncta felicia præſtent:ſin aliter aut ago aut cogito,*

gito,

gito, cæteris ſaluis, ſolus ego peream, ut hic lapis è manibus meis decidet: & mox lapidē deijciebat. Arabes *autem quoties fœdus faciebant cū alijs, quidā medius inter utrunq; ſtans, acuto lapide feriebat uolā, iuxta maiores digitos ipſorū qui fœdus agebant: deinde ſumpto flocco ex utriuſq; ueſtimento, inungebat eo ſanguine ſeptem lapides in medio poſitos, inter ungendū inuocās* Dionyſiū *&* Vraniā. *Hoc acto, idem qui fuerat ſequeſter fœderis inter amicos cōtrahendi, uadabatur pro hoſpite, aut fortè pro ciue, ſi cū ciue res agebatur.* Quod *fœdus & ipſi qui amicitiā contrahebant, ſeruare iuſtum cenſere.* Scythæ *uerò hoc quippe modo ſanciebāt, Infuſo in grādem calicē fictilē uino, cōmiſcebant eorum ſanguinē qui ferirent fœdus, percutientes cultello, aut incidentes gladio aliquantulum corporis, deinde in calice tingebant ſagittas, ſecurim, iaculū: hæc ſimulatq; feciſſent, ſeſe multis uerbis deuouere, poſtea uinum epotare, nō modò ij qui fœdus faciebant, ſed etiam comites illi, qui erant maximæ dignitatis. Sic ferme apud* Romanos *iuſiurandū inter factioſos confirmabatur, teſtificante* Salluſtio, *qui ſcribit* Catilinā *humani corporis ſanguinē uino permiſtū in pateris circuntuliſſe ſocijs coniurationis, & eos ſingillatim deguſtaſſe, quò inter ſe magis fidi forent.* At*qui hodie illud idem fit inter eos qui ad aliquod inſigne ſcelus faciendū conſpirant.* Item Barcæi *pactionē in hāc formulā conflabāt.* Feriebant *enim fœdus ſuper occultam foſſam, & quoad humus ea ita ſe haberet, tandiu fœdus in ea regione ratum fore ſentiebāt. auctor* Herod. *lib. 3, 4, & 5.* Et *ſic alij alio pacto deniq; faciebant, id quod ſi*

quod ſi perſequi uellem, eſſem profectò longior æquo, ſimulq́; parum utiliter excluderer tempore.

A quo mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationẽ duxerit, ac queis triumphare, aut ouare liceret, & de ritu uſpiam ponendi trophæi. Cap. XVI.

DIonyſium, hoc eſt, Liberum patrem, primùm omniũ multarũ gentiũ ſpolijs onuſtum triumphaſſe, Diodor. lib. Hiſt. 5, & 6, & Plin. in 7, atque Solinus tradunt. Deinde apud pleroſq; populos uſus triumphandi increbruit: nam Carthaginenſiũ Imperatores rebus bene geſtis, triumphũ ducere ſolebãt, dicente Iuſtino libro ſuæ epitomes 19, Haſdrubal grauiter uulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito, interijt, cuius mortẽ tũ luctus ciuitatis, tũ & dictaturæ 11. & triũphi quatuor inſignẽ fecere. Verùm apud Romanos præcipuus triũpho honor fuit: Romulus enim primus omniũ, teſte Dionyſio, deuicto Acrone Ceninẽſiũ rege, lauro coronatus, & quatuor uectus equis, urbẽ ingreſſus eſt, ſpoliaq́; hoſtilia Ioui Feretrio conſecrauit. Cæterũ Liuius de corona laurea & curru in hac põpa, nõ meminit, neq; Plut. in uita Romuli: Eutropius uerò primũ triũphũ Tarquinio Priſco tribuit, deuictis Sabinis. Sed deinceps põpa triũphi inſolens atq; ſumptuoſiſſima, omnẽ priſcæ mediocritatis formã exuit, modumq́; exceſſit: nam triũphãtes uehebãtur equis albis, quibus primus omniũ, (teſte Liuio ab urbe cõd. lib. 5, & Plutar.) Camillus uſus eſt, eiusq́; triũphus

ea de cauſa clarior fuit quàm gratior, & curru inaurato, corona, ut teſtis eſt Gellius, aurea redimitus, & deuictus hoſtis oneratus colla catenis, currum ſequebatur, præeunte ſenatu, & ſic in Capitoliũ aſcendebant ad templum Iouis opt. max. ubi mactato tauro albo, deinde domum redibant. Erat præterea minor triũphus, quæ ouatio appellabatur, uel quia, ut Plutar. ſentit in uita Marcelli, ouis mactabatur: uel quia, ſicut Feſto placet, redeuntes ex pugna uictores milites lætabũdi ingeminabant O literã. Ouandi autem ac non triumphandi, auctore Gel. lib. 5. cauſa erat, quũ aut bella non ritè indicta, neq; cum iuſto hoſte geſta erant, aut hoſtium nomen humile, ut ſeruorum, aut deditione repẽte facta, ſi incruenta uictoria obueniſſet, minúsue quinq; millia hoſtium una acie cecidiſſent: ita enim lege exceptum erat. Et ne prior lex ex cupiditate laureæ antiquaretur, ei altera ſuppetias tulit, quæ Imperatoribus pœnam minabatur, qui aut hoſtium occiſorum, aut amiſſorũ ciuium falſum numerum literis ſenatui auſi eſſent referre. auctor Valerius Max. lib. 2. Non fiebat inſuper ius omnibus triumphandi, licet res triũpho dignas geßiſſent: quod quatinus Liuius uolumine primo de bello Macedonico plenißimè declarat, eius ideo uerba ponam: ait enim, Per idem tempus L. Cornelius Lentulus proconſul ex Hiſpania redijt, qui quum in ſenatu res ab ſe per multos annos fortiter feliciterq; geſtas expoſuiſſet, poſtulaſſetq; ut triũphanti ſibi inuehi liceret in urbem, res triumpho dignas eſſe cenſebat ſenatus, ſed exemplum à maioribus non accepiſſe, ut qui neque Dictator, neque Conſul, neque Prætor res

geßiſſet,

geßiſſet, triumpharet. Et infrà ſuggerit. Et ſenatuſcõſulto L. Lentulus ouans urbem eſt ingreſſus. Ouantes uerò, teſte Pli. lib. 15. myrto coronabantur: quia hæc arbuſcula, ut Plutar. ait, uim maximè bellumq; peroſa eſt, & equo uecti ibant, militibus deinde comitantibus in Capitoliũ, ubi ex oue ſacrificabant, ſicut triũphantes ex tauro. At Lacedæmonij (ut hoc quoq; cõmodùm ſubnectã) auctore Plutar. in uita Marcelli, contrario Romanorũ more, quum bellũ dolo malo confeciſſent, taurũ mactabant: ſin armis rem geßiſſent, gallũ. Sed ad rẽ redeamus. Sabinus Maſſurius, teſte Gell. pedibus ingredi ouãtes dicit, ſequẽtibus eos non militibus, ſed uniuerſo ſenatu. Primus autẽ omniũ, auctore Pli. lib. 15. Poſthumius Tubertus ouans ingreſſus eſt urbem. Fuit item, teſte Cic. lib. poſteriore De inuentione, uſus Græcis, quum inter ſe bellũ geßiſſent, ut hi qui uiciſſent, trophæũ aliquod in finibus ſtatuerent, uictoriæ modò in præſentia declarandæ cauſa, non ut in perpetuum belli memoria maneret. Quare quũ Thebani aliquando Lacedæmonios bello ſuperauiſſent, & æneũ trophæum poſuiſſent, apud cõmune Græciæ conciliũ accuſati ſunt, quòd contrà quàm ritus eſſet, æternũ inimicitiarũ monumentũ ſtatuiſſent. Sed conſuetudo uetus fuit, ut eo loci ubi hoſtes deuicti fuiſſent, arborũ ramos inciderent, & in truncis ſuſpenderent ſpolia hoſtibus detracta, aut in mõtibus idẽ facerẽt. Sic Aeneas de Mezẽtij exuuijs trophæũ poſuit. Verg. li. 11. Aeneid.

Ingentem quercum deciſis undiq; ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaq; induit arma,
Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum

Bellipot

Bellipotens aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaq; trūca uiri. *Cæterùm quum de coronis facta ſit mentio, non alienum erit earum originem ſubijcere.*

Qui primi coronas inuenerint, & de uarijs earū generibus, & à quibus ciues coronandi conſuetudo manauerit, & de uſu coronarum in conuiuijs, inibiq́ locus Vergilij enodatus: ac unde mos, ut coronati ſupplicarent Deo, epularenturq́ in funere faciundo, ac ſpectarent ludos. Cap. XVII.

COronarum repertorē, teſte Plin. lib. 16. ferūt Liberū patrem fuiſſe, qui primus omnium impoſuiſſet capiti ſuo coronā ex hedera: poſtea deorū honori ſacrificantes ſumpſerunt, uictimis ſimul coronatis. Reperimus tamen longè antiquiorē coronarū uſum: nam Moſes, qui multis ſeculis, ut teſtis eſt Euſeb. in 10. De Euāg. præpar. præceßit Liberū patrē, multas aureas coronas fecit, de quibus Ioſeph. plenè meminit in 3. Antiq. quū de ſacerdotiū indumentis loquitur, & in 8. ſcribens, Corona uerò, in qua Deū Moſes inſcripſerat, una fuit, quæ ad hunc uſq; diem permāſit. Principio ex arborū ramis fieri coronas in ludis & ſacris certaminibus mos fuit, poſtea uaria florum miſtura cōponi cœperūt. Has Glycera primùm adinuenit, ut ait Plin. lib. 35. cap. 11. quū de Sicyonio pictore meminit, Amauit in iuuēta Glycerā municipē ſuā, inuentricē coronarū, certādoq; imitatione eius ad numeroſißimam florū uarietatē perduxit artē illā. Verùm idē li. 21. utriſq; hoc potius aßignare uidetur, ſcribēs, Poſtea uariari cœptū miſtura uerſicolori, florūq; inuicē odores

coloresq; accendere Sicyonij ex ingenio Pauſiæ pictoris atq; Glyceræ coronariæ dilectæ admodũ illi, quũ opera eius pictura imitaretur. Paulò pòſt ſubiere, quæ uocãtur Aegyptiæ, ſiue hybernæ, tunc quum terra horret, factæ è bracteis ligneis ſiue eburneis uarijs coloribus infectis. Venerunt deinde è lamina ænea tenui inaurata aut argentata, quæ propter gracilitatẽ corollæ dicũtur. Craſſus autẽ diues, auctore Plin. lib. 21. primus ſuis ludis coronam aureis argẽteisq; folijs dedit, & alij alias, obliteratis tamen eorũ nominibus. Hinc deniq; multijuges coronæ manarũt: erant enim militares coronæ, id eſt, triumphalis, qua donabantur Imperatores: muralis, quam Imperator, dabat illi qui primus muros ſubijſſet: caſtrẽſis, qua eum donabat Imperator, qui primus in hoſtium caſtra pugnans introiſſet: naualis, qua donari aſſolebat is qui primus in hoſtiũ nauem trãſiliuiſſet, & hæ ex auro fiebant. Sed triumphalis ab initio ex lauro fuerat: oleagina, qua, uti antea diximus, uictores in olympico ſtadio donabantur: myrtea, qua ouantes coronabantur: obſidionalis, quam Plin. in 22. cũctis coronis præponit. hãc autem illi qui liberati erant obſidione dabant ei duci qui liberaſſet: & ea graminea erat, ex eo gramine quod ibi natũ fuerat, ubi obſidebantur. Erat præterea ciuica corona proculdubiò celeberrima, quam ciuis ciui à quo ſeruatus fuiſſet in prælio, teſtem uitæ ſalutisq; perceptæ dabat: ea fiebat ex fronde querna, quoniam quercus primùm mortalibus uictum præbuiſſet: uel quia, ſicut Plutarcho placet, Ioui, in cuius tutela ſunt ciuitates, ſacra quercus eſt: uel alijs de cauſis, quas ipſe in uita Coriolani

lani affatim exponit. De hac Plin. lib.16.meminit, appellans eam militum uirtutis inſigne clariſſimũ. Ex quo *non temere* Antonius Pius, *teſte* Capitolino, Scipionis *auream illã, ut ita dixerim, ſententiam frequenter uſurpabat: dictitans, malle ſe unũ ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes occidere.* Hanc *autem conſuetudinẽ ciues coronis donãdi, auctore* Valerio Max.lib.2. Athenienſes *primi omnium introduxerunt, hoc honore uberrimo uirtutis alimento primùm* Periclem *decorãtes.* Erant *inſuper coronæ gẽmatæ, uallares, roſtratæ, & ſpicea, quam* Plin. *lib.18. tradit primam apud* Romanos *fuiſſe coronã.* At *coronas ex cinnamomo, idem auctor eſt in 12, interraſili auro incluſas, primus omnium in templis Capitolij atq; Pacis dicauit* Imperator Veſpaſianus. *Sic demũ eò coronarum luxuria proceſſit, ut* Græci *in conuiuijs, ſympoſijsq; (ita enim* Græcè *compotationes uocãtur) coronis uterentur, infunderentq; in pateris hilaritatis gratia. Cuius rei, ut in tertio huius operis uolumine dicemus,* Iones *auctores extiterũt.* At *illud* Cleopatræ *exemplum occurrit: nã apparatu belli Actiaci, gratificationẽ ipſius reginæ* Antonio *timente, nec niſi prægustatos cibos ſumẽte, cum eo luſit extremis coronæ floribus uenenatis: ſanè procedẽte hilaritate, inuitauit* Antoniũ, *ut coronas biberent: ecquis ſcilicet iſtas timeret inſidias?* Ergo *coniecta in ſcyphũ corona,* Antonio *incipiẽti haurire, oppoſita manu,* En *ego ſum, inquit illa, chare* Antoni, *quam tu noua prægustantiũ diligẽtia caues, adeo mihi, ſi poſſem ſine te uiuere, occaſio & ratio nocendi adeſt.* Inde *eductum è cuſtodia uinctum bibere iuſsit, qui ſumpto potu,*

illico occidit, auctore Plin. lib. Nat. hiſt. 21. Artaxerxem etiam Perſarũ regẽ, in potatione corona eſſe uſum à Plutarcho in uita Pelopidæ accepimus. Ad hũc igitur bibendi morẽ dixerim Poëtã alluſiſſe in 1. Aeneid. illo uerſu,

Crateras magnos ſtatuunt, & uina coronant.

Et in 7. eiuſdem operis,

Crateras læti ſtatuunt, & uina coronant.

Item moris fuit olim Italorum ut coronati ſupplicarent Deo, pro ſe ſuiſq́;. Sic teſte Cic. lib. Tuſc. 1, & ad Att. 8. Neapolitani coronati ac municipia uota fecerunt, pro Pompeio ægrotante. Sic Græci epulabantur, dum funus facerent, idem Cicer. auctor, qui lib. De leg. 2. quũ de ordine exequiarum apud Græcos meminit, ita ſcribit, Sequebantur epulæ, quas inirent propinqui coronati. Sic Romani coronati ludos Romanos ac Apollinares, auctore Liuio lib. extremo 10. dec. 1. & 5. dec. III. ſpectabant. Sicq́; hodie cùm alibi, tum apud Anglos, ſtatis ſolennibusq́; diebus ſacerdotes coronati in ſupplicationibus publicis incedũt, & præſertim Londini ſacerdotes Paulini, menſe Iunio, die diuo ipſi Paulo apoſtolo ſacro, qui ſimul omnia eius diei ſacra coronati curãt, faciũtq́;. Sed iam ad unguẽtum tranſeamus, quod haudquaquam minus quàm coronæ, ad luxum pertinet.

De antiquiſsimo uſu unguentorum, & quãdo primùm ea cognita Romanis. Cap. XVIII.

QVis primus unguenta inuenerit, non traditur. Iliacis tẽporibus non erant, ait Pli. Cui Ioſeph. in 2. Antiq. minus aſſentiri uidetur, ſcribens, Iacob, qui, teſte Euſebio, multis

multis tēpeſtatibus ante Troianū bellum fuit, miſiſſe in Aegyptū ad Ioſeph filium ſuum id temporis apud Pharaonem annonæ præfectū, inter cætera munera, unguētum. Et in 3. eiuſdē operis, quū de purgatione tabernaculi & ſacerdotū ſermonē habet, quam Moſes inſtituit, qui fuit ante CCCL. annos, quàm Troia exciſa eſt, ait, Purificauit autē & tabernaculū & ſacerdotes hoc modo: ſumpſit ſiclos quingentos, & totidē ireos, cinnamomi & calami (eſt autē & hæc ſpecies ſuauis odoris) priorē menſuram, & medietatē horū iuſsit contuſam miſceri, oleiq; oliuarum pondus menſuræ prouinciæ quæ dicitur Bin, duas choas Atticas capiens: quibus permiſtis & coactis facta eſt arte unguentariorū unctio ſuauiſsima, & reliq. Ex quo quum huiuſmodi Hebræorum antiquiſsimos unguēto uſos conſtet, eos huius rei auctores fuiſſe, haud credere abſurdū fortaſſe fuerit: nos tamen hanc rem in medio relinquimus. Sed Plin. in 13. & Solinus prodiderūt, primùm caſtris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexandrum cepiſſe ſcrinium unguentorum, poſtea q; uoluptatem eius à noſtris quoq; inter laudatiſſima atq; etiam honeſtiſsima uitæ bona admiſſam eſſe. Verùm apud Perſas, etiam ante Darium unguenta fuiſſe teſtatur Herodot. lib. 3. ſcribens Cambyſem Cyri filium miſiſſe legatos cum maximis donis ad Aethiopum Macrobiorum regem, inter quæ unguenti alabaſtrum fuiſſe: Regem uerò quum ab Ichthyophagis (hi enim miſſi fuerant) rationē confectura huiuſmodi unguenti didiciſſet, id penitus aſpernatū eſſe. Quando autē primùm ad Romanos unguentum peruenerit, haud propalam eſt. Cer-

tum eſt, teſte Plin. in 13. Antiocho rege Aſiaq; deuictis, urbis anno DLXV. P. Licinium Craſſum, & L. Iuliũ Cæſarem cenſores edixiſſe, ne quis uenderet unguenta exotica, id eſt, externa, & aliunde aſportata.

Qui primi inuenerint aurũ, argẽtum, ferrũ, plũbũ, ęs, fabriliaq; inſtrumẽta, & ignẽ primò, dein è ſilice aut lignis, & folles, atq; lucernæ uſum. Cap. XIX.

EX metallis quibus nunc humanæ cõſtant opes, aurum pretioſiſsimum eſt, cuius habendi tãta mortales libido iam inde ab initio inuaſit, ut in eo effodiendo, iamiam ad inferos propemodũ penetrauerint. Ouid. in 1. Metam.

—ſed itum eſt in uiſcera terræ,
Quaſq; recondiderat, Stygijſq; admouerat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum
Prodierat.

Vnde de hominibus intentè fodientibus, illud Phaletij dictum, Plutonem breui ad ſuperos adductum iri, Strabo in 3. Geogr. commemorat. Quare Diogenes, teſte Laërtio, rogatus cur palleret aurum, admodum ſcitè reſpondit, Quia multos, inquit, habet inſidiatores. Hoc, auctore Plinio libro 7. Cadmus Phœnix ad Pangæum mõtem primus inuenit: ut alijs placet, Thoas, & Eaclis in Panchaia, aut Sol Oceani filius. Argentum uerò Mercurius quintus, unde uiuum argentum uulgò Mercurium appellant, uel Erichthonius Athenienſis, aut Ceacus. Ad Pangæum autem Thraciæ montem hæc metalla ideo, ut mea quidem fert opinio, primùm inuenta traduntur, quoniam ibi, teſte Herodoto

lib.7.aurum & argentũ maximè abundat. Ferrum Idæi Dactyli in Creta adinuenerũt. Plumbum ex inſulis contra Celtiberiã ſitis, (quas Strabo lib. 2. Caßiterides appellat) Midacritus primus aſportauit. Aes in Cypro inſula Cynira Agriopæ filius reperit: item forcipẽ, marculum, uectem, incudẽ, ex Plin. lib. 7. & 34. à quo Solinus diſcrepat, ita ſcribẽs quũ de Creta loquitur, Calthis eadem habita eſt apud priſcos, ut Callidemus auctor eſt, ære ibi primùm reperto. Sicuti nec de ferro Clemens aſſentitur, tradens Selmentẽ & Damnameneũ Iudæos in Cypro inueniſſe. Aerariã fabricam alij Chalybas, alij Cyclopes inueniſſe uolunt, qui ferrariã primò exercuerint. auctor Plin. Atqui æris uſum Pannonios monſtraſſe Clemens tradit. Aes conflare Ariſtoteles ait Lydum Scythã docuiſſe: Theophraſtus Delam Phrygem putat. Strabo uerò lib. 14. Geogr. dicit Telchines populos ferrum & æs omniũ primos eſſe fabricatos, utpote qui harpen, id eſt, enſem falcatum, Saturno fecerint. Compactionẽ ferri Glaucus Chius, teſte Herodot. in 1. excogitauit. Auri cõflaturã ipſe Cadmus, ut ait Plin. inuenit. Cæterùm hæc ferè omnia Diodorus cùm Idæis Dactylis, tum Vulcano aßignare uidetur, ita lib. 6. ſcribẽs, Idæi Dactyli tradũtur ignis uſum, ac æris ferriq́; naturã, quoq́; modo fabricẽtur, in loco quẽ Berecynthũ dicunt, inueniſſe. Et alibi, Vulcanũ, inquit, ferri, æris, argẽti, auri, omniumq́; quæ igne fabricãtur, artẽ inueniſſe ferunt. Verùm huiuſmodi metallorũ uſus in ipſo primordio propè orbis apud Hebræos, qui mortaliũ omniũ primi geniti ſunt, ex Ioſepho De antiq. Iud. in pleriſq; locis fuiſſe deprehẽdimus, quo

lumine 1.ferrariam artem Tubalcain *Lamech filio aſſignat,ſicut Clemens temperiem ferri* Delæ Iudæo *attribuit, quanuis* Heſiodus *Delum ex Scythia fuiſſe affirmet. Quare eorum qui huiuſmodi rerum auctores produntur,alios alibi primos hæc metalla, etſi diu antè reperta,monſtraſſe par eſt credere.* Ignem,*teſte* Diod .*lib 1. quidam ſacerdotes affirmant* Vulcanũ *reperiſſe,& eo beneficio ducem ab* Aegyptijs *cõſtitutũ.* Vitruuius *in 2.* De *architect.dicit arbores ab initio uentis agitatas inter ſe terentes ramos hunc primùm excitauiſſe,inde uerò homines ligna adijcientes conſeruaſſe. Alij hoc* Idæis *Dactylis adſcribunt:ſed rectius profectò factitarent, ſi* Deo *cæli & terræ, ac cuiuſq; rei quæ cæli ipſius ambitu cõtinetur,creatori,ut decet,hoc etiam humanæ uitæ aduerſus uim frigoris præſidiũ,acceptũ referrent.* Ignem *è ſilice* Pyrodes Cilicis *filius inuenit:at eundem ſeruare in ferula* Prometheus *docuit.auctor* Pli.*in 7.* Hîc *magis meo iudicio admiratione dignum occurrit exploratorũ in caſtris paſtorumq; inuentũ,qui quum ad excutiendũ ignẽ, non eis ſemper lapidis occaſio eſſet, ignẽ ex diuerſis arboribus concipere didicerunt,dicente* Plin.*in 16,Calidæ morus,laurus,hedera, & omnes quibus ignaria fiunt.* Exploratorũ *hoc uſus in caſtris paſtorũq; reperit.* Teri*tur igitur lignũ ligno,ignemq; cõcipit attritu, excipiẽte materia aridi fomitis fungi uel foliorũ facilimè conceptum. Sed nihil hedera præſtantius,quæ teratur lauro, laurumq; terat.*Folles *uerò, id eſt, inſtrumẽtum quo attrahitur uentus,atq; emittitur ad ignem excitandũ,*Ana*charſis* Scytha,*teſte* Strab.*lib.2.*Geogr. *reperit.* Lucer*næ uſum* Aegyptij *inuenerunt, auctor* Clemens.

A quibus primū numus aureus inuentus, aut quis argentum & æs ſignauerit, atq; ſpeculum argenteum ſecerit. Cap. xx.

VTinam aurū, ſacra fames, ut Poëta dixit, poſſet è uita hominum penitus tolli, ab optimis quibuſq; cōuitijs proſciſſum: id quod Crates ille Thebanus ita eſſe faciendum exemplo docuit, qui, (teſte D. Hieron. cōtra Iouin. quanuis Laërtius aliter tradat) proiecto in mare non paruo auri pondere, Abite, inquit, peſſum malæ cupiditates: ego uos mergā, ne ipſe mergar à uobis. Quod haud mehercule temere fecit: aurum enim etiam bonos, nedū prauos, tranſuerſos plerūq; agit. Quāto igitur cū rebus humanis felicius ageretur, ſi res ipſæ inter ſe permutarētur, ſicut Troianis temporibus Homerus tradit eſſe factitatū? Quanuis uſum pecuniarū ex quocunq; eſſent metalli genere, antiquißimū conſtet: quia apud Ioſephū legimus, Cain Adam primi hominis filium anxiè in cumulādas pecunias incubuiſſe. Peßimū itaq; uitæ ſcelus fecit, qui primus ex auro denarium ſignauit, quod Pli. lib. 33. penitus latêre dicit, auctore incerto. Verùm Herodot. grauis utiq; auctor in 1. hiſtor. uolumine ſcribit, Lydos primos omniū numū aureū & argenteū ad utendū percußiſſe. Quod Plinius fortaſſe minus ſilētio præteriſſet, niſi ibi, ut opinor, tantùm de Romano numo loquutus eſſet. Romæ autē, ut idē Plin. ait, numus aureus percuſſus eſt anno urbis DCXXXXVII. qui cœpit deinceps ubiq; gentium cudi, & communis eſſe, & ille in primis, qui quòd Romæ cuderetur, Ducatus eſt dictus, à Romano

ducatu, qui magiſtratus à Lōgino fuerat primùm conſti tutus, quem Iuſtinus Imperator Narſeti Italiæ præfecto ſucceſſorē dederat. Argentū primus omnium, auctore Strab.lib.8.Geogr.ſignari docuit Phædō. At Ephorus, ut idem auctor eſt, ſcriptis prodidit primò in Aegina à Phidone ſignari cœptum argentū. Ex quo, ut uidere uideor, huiuſmodi ſcriptores primùm ab Herodoto, qui, ſicut oſtendimus, Lydis hoc aßignat, deinde inter ſe diſſentiūt, niſi in alterutro mendū ſit in dictione Phidone, unius mutatione literæ. Romæ ſignatum anno ab urbe cond. CCCCLXXXIIII. *auctor Plin. Liuius itidem ab urbe cond. teſtatur ſerò eſſe ſignatum argentum. Eutropius uerò in 2. ſuarum hiſt. dicit numum argenteū primùm in orbe eſſe ſignatum, anno urbis Romæ circiter* CCCCLXXXIII, *primi autem Punici belli 6. Nota argēti, uelut Plinius ait, fuere bigæ atq; quadrigæ. Aes Ianus primus ſignauit. Macrob.lib.Saturn.1. Hic igitur Ianus quum Saturnū claſſe peruectum excepiſſet hoſpitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferū illum & rudem ante fruges cognitas uictum in melius redegiſſet, regni eum ſocietate munerauit, quum primus quoq; æra ſignaret: ſeruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille naui fuerat aductus, ex una quidem parte ſui capitis effigies, ex altera uerò nauis exprimeretur, quò Saturni memoriam etiam in poſteros propagaret. Ouidius quoque teſtatur in primo Faſtorum ſcribens,*

Multa quidem didici, ſed cur naualis in ære
Altera ſignata eſt, altera forma biceps?

Et deinde infert,

At bona

At bona poſteritas puppim formauit in ære,
Hoſpitis aduentum teſtificata dei.

Quapropter miror hoc à Plin. *Seruio regi* Romanorũ *aſsignari, lib. 33. ita ſcribente, Seruius rex primus ſignauit æs, antea rudi uſos* Romæ *Timæus tradit: ſignatũ eſt nota pecudũ, unde & pecunia appellata. Quum præſertim ipſe etiã inferius de primo æris ſigno meminerit, dicens,* Nota *æris fuit, ex altera parte* Ianus *geminus, ex altera roſtrũ nauis. Sed* Plin. *ut arbitror, forſitã intellexit Seruium, ſicuti credere par eſt, æs ſignaſſe uel primum apud* Romanos *duntaxat, uel primum, (ut idem in principio lib. 18. cap. 3. dicit) ouiũ boumq; effigie: nã* Ianus *multò ante cõditam urbem, teſte* Macrobio, *in* Latio *regnauit.* Eutropius *autem ſecus etiam ſentit, in 1. ſcribẽs, Saturnum nũmos æreos* Latinis *primùm inſtituiſſe. Sed utcunq; res ſe habeat, Saturni tẽpore, uel paulò poſt inſtitutum ſignandi æris cœpiſſe, iam liquidò liquet. Speculum argenteum, auctore* Plin. *in 33. Praxiteles primus fecit* Magni *Põpeij ætate. Inuenta ſunt item ſpecula ex ferro, plumbo, cryſtallo, uitro, miſtiſq; materijs, in quibus effigiem noſtram contemplamur: ab Aeſculapio primo Apollinis filio. auctor* M. Tull. *lib.* De *natura deorũ 3.*

De origine annulorum, ac primo gẽmarum uſu, & cur digitus ſiniſtræ manus minimo proximus, annulo cingi conſueuerit. Cap. XXI.

QVum *Prometheus, ut poëtæ tradunt, cæleſtem ignẽ furatus eſſet, ferunt* Iouem *illum in monte Scythiæ Caucaſo, ferrea catena uinxiſſe, aquilamq; addidiſſe, quæ iecore eius*

eius aſſiduè renaſcēte perpetuò paſceretur. Martialis,

Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus
Aſſiduam nimio pectore pauit auem.

Poſt hæc Promethcū, *ut ſibi* Iouem *conciliaret, hac arte uſum fuiſſe,* Iupiter *amore* Thetidis, *conſpecta eius pulchritudine, fortè exarſerat: quod ſentictes* Parcæ, *(quarū prouidentia non fallitur) cecinerunt, quicunq;* Thetidi *connubio iunctus eſſet, eius filiū patris gloriā longè ſuperaturū.* Hoc *quū fortè intellexiſſet* Prometheus, Ioui *renuntiaſſe dicitur: qui ueritus talionē, id eſt, ne quod ipſe* Saturno *patri feciſſet, à filio pateretur, omnem de* Thetide *cogitationē depoſuit, & ne erga* Promethcū *parum gratus uideretur, uinculis eū liberauit: & ut liberationis eius perpetua memoria foret, facto ex utraq; re, hoc eſt, ſaxo, àd quod alligatus fuerat, & ferro, ex quo catena conſtabat, annulo, digitū eius ſiniſtræ manus minimo proximū cinxit.* Quæ *prima annuli & gēmæ inuctio fuit: quod* Plin. *lib.* 37. *probè nimirū ſentiens, fabuloſum appellat, dicens,* Fabulæ *primordiū à rupe caucaſea tradūt.* Promethei *uinculorū interpretatione fatali, primumq; ſaxi fragmentū incluſum ferro, ac digito circundatū, hoc fuiſſe annulū, & hoc gemmā.* Quis *tamen inuenerit annulū, ipſe in* 33. *ait omnino ignorari.* Cōſtat *ueteres, ut idē auctor eſt, ferreo annulo eſſe uſos, &, ut* 3. *bell.* Punici Appianus *ait, omnes præter* Tribunos *uſurpaſſe: ac longo certè tempore ne ſenatū quidem* Romanū *habuiſſe aureos manifeſtum eſt, tam ſerò inuenti ſunt: qui in eodem libro inquit,* Nec Iliacis *temporibus ullos fuiſſe annulos uideo.* Nuſquā *certè* Homerus *dicit, quum*

& codi-

& codicillos miſsitatos epiſtolarũ gratia indicet, & conditas arte ueſtes, ac uaſa aurea argenteaq́;, & ea colligata nodi, non annuli nota. Hæc ille. At in Gen. lib. cap. 38. patet Plin. *non inueſtigaſſe annulorum uetuſtatem: ibi enim legimus* Iudam *filium* Iacob *rem habuiſſe cũ* Thamar *nuru ſua, & id feciſſe imprudentẽ, quòd mulier mutato ueſtitu, perſonam diſsimulauerit, ac illi promiſiſſe munus, fideiq́; ſeruandæ pignus dediſſe annulum, & armillas.* Item Ioſeph. *quum in 3. Antiq. de ueſtib. ſacerdotum meminit, quas* Moſes *conſtituerat, qui, ut ſæpius ex teſtimonio* Euſebij *oſtendimus, fuit ante* CCCL. *& eo amplius annos, quàm eſt geſtum bellum* Troianũ. *Annulis etiam in ueſtibus, alijsq́; operibus ueteres* Hebræos *Iliacis temporibus eſſe uſos, ſic ſcribens teſtatur,* Ad *hæc autem, inquit, tertio induitur indumento, quod dicitur* Ephod: *fit enim hoc modo, ut ſit textus eius magnitudine cubiti de cũctis coloribus, auroq́; uariatis, amplectẽs omnem pectoris locum.* Et *infrà,* Vnitur Ephod *cum rationali, annulis aureis per circulos ſingulos ſub æqualitate commiſsis, per uittam hyacinthinam, quæ immittitur pro ligaturis & conſertionibus alterutris annulorum.* Et *deinde ſubiungit,* Quum *ergo per ſe illi quos diximus, annuli ſint infirmi, nec poſsint pondus lapidum ſuſtinere, alij duo maiores, & reliq.* Et *quum de menſa loquitur, quam idem* Moſes *fecerat, ait,* Et *per ſingulos eius pedes ſuperiore labio erant annuli, per quos uectes deaurati mittebantur.* Idem *teſtimonio eſt, iam id tẽporis gẽmas cœpiſſe eſſe pretioſas ac celebres, quum dicat* Ephod, *quod nos ſuperhumerale uocamus, prout infrà dice*

ſrà dicetur, quum de noſtrorum ſacerdotum indumentis ſermo fiet, habuiſſe in utroq; humero duos lapides, onyches, uel, ut alij uolũt, ſmaragdos, & rationale duodecim fuiſſe ornatum lapillis. Hinc igitur, *hoc eſt, ab* Hebr*æis, ſi antea non fuerit, annulorum gemmarũq; uſum fluxiſſe credamus licet, eorum tamen ueluti multarum quoq; rerum obliteratis certis auctoribus.* Macrob. *autem lib.* Satur. 7. *inquit,* Veteres *non ornatus, ſed ſignãdi cauſa, annulum ſecum circunferebant.* Vnde *nec plus habere quàm unum licebat, nec cuiquam niſi libero, & imprimebatur ſculptura materiæ annuli, ſiue ex ferro, ſiue ex auro foret.* Poſt*ea uſus luxuriantis ætatis, ſignacula pretioſis gemmis cœpit inſculpere, & hæc certatim omnes imitatio laceſſiuit, ut homines aliquanto ſtudioſius lapides pretioſos requirerent.* Hinc *factum eſt, ut annulus in digito qui minimo proximus eſt, ſiniſtræ manus geſtaretur, ne pretioſi lapides (eſt enim hæc manus otioſior) frangerentur.* Vel *ideo ille digitus, ut idem* Macrobius *ait, annulo ornatur, quia ab eo neruus quidam ad cor pertinet.* Deinde, *teſte* Plin. *lib.* 33. *gemmas uiolari nefas putarunt, ac nequis annulis amplius ſignaret, ſolidas gemmas addiderunt.* Annuli *inſuper, ut hoc quoq; ponam, apud* Romanos *diſtinxerunt alterum ordinem, id eſt, equeſtrem, cuius ipſi annuli notæ erant, à plebe, ut ſimul cœperunt eſſe celebres, ſicut tunica ab annulis ſenatum tantùm.*

De origine uitri, & electri, & quis primus inuenerit minium, & myrrhina in urbem aſportauerit, & de cryſtallo. Cap. XXII.

Quoniam

QVoniã Plin. lib. Nat. hiſt. 36. de uitri origine elegãter ſcribit, eius ideo uerba ponã, quæ ſunt, Pars eſt Syriæ, quæ Phœnice uocatur, finitima Iudææ, intra mõtis Carmeli radices, paludem habens, quæ uocatur Candebœa: ex ea creditur naſci Belus amnis, quinq; milliũ paſſuum ſpatio in mare profluens, iuxta Ptolemaidem: lentus hic currit, inſalubris potu, ſed cæremonijs ſacer, limoſus, uado profundus, nõ niſi refuſo mari arenas fatetur: fluctibus enim uolutatæ niteſcũt, detritis ſordibus: nunc & à marino credũtur aſtringi morſu, nõ prius utiles. Quingentorum eſt paſſuũ non amplius litoris ſpatiũ, idq; tantum multa per ſecula, gignendo fuit uitro. Fama eſt, appulſa naue mercatorũ nitri, quum ſparſi per litus epulas pararẽt, nec eſſet cortinis attollendis lapidũ occaſio, glebas nitri è naue ſubdidiſſe, quibus accenſis, permiſta arena litoris, translucẽtes nobilis liquoris fluxiſſe riuos. Et hanc fuiſſe originem uitri. De hoc amne Ioſeph. etiã in 2. de bel. Iud. Stadijs, ait, duobus à Ptolemaide Belus amnis diſtat, iuxta quẽ ſepulchrũ Mẽnonis eſt, & uitrea in rotũda ualle arena, quã uẽti ex circũiectis iugis conuehunt, inexhauſta ſeculis ui, ſed ante omnia, mirabili natura, mutandi alia quoq; in uitrũ quæ attigerit metalla. Electrũ, teſte Diod. lib. 6. primò in Baſilia inſula inuẽtũ eſt, quæ Scythiæ ſupra Galatiã oppoſita in Oceano eſt, in quã, ut idẽ ait, tẽpeſtas electrũ plurimũ eijcit, nulla alia in parte orbis repertũ. Nec me præterit fabulas ex lachrymis ſororũ Phaëthõtis fieri tradere. Sed de electro, id eſt, ſuccino, uariæ ſunt ſcriptorũ opiniones, quas Pli. Nat. hiſt.

Nat.hiſt.ult.latè exequitur.Minium quod in argẽtarijs quoq; reperitur,inuentũ eſt,ut auctor eſt Pli.in 33.à Callia Athenienſe,initio ſperãte aurũ poſſe excoqui, arena rubẽte in metallis argẽti,id quod in Epheſiorũ agris,Vitruuio lib.7.Archit.repertũ placet. At minium priſcis Romanis ſacrũ fuiſſe conſtat,quare Iouis ſimulachri faciem diebus feſtis minio illini ſolitã,triũphantiumq́; corpora, ac ſic Camillũ triũphaſſe,idem Plin.teſtatur.Myrrhina,quæ,teſte Plin.Oriẽs mittit, (eſt enim humor ſub terra calore denſatus) Pomp.Magnus primò in triumpho,quem de piratis duxit,in urbẽ inuexit.De cryſtallo quũ in plerisq; locis reperiatur,nullo huius rei ab initio inuentore prodito,non habeo quicquã dicere, niſi quòd Plin.lib.ult.Nat.hiſt.prodit, cryſtallũ gigni gelu uehementiore cõcreto,nec aliubi certè reperiri, niſi ubi maximè hybernæ niues rigent,& glaciẽ deniq; eſſe. Quod Solinus falſum eſſe probat.Nã ſi ita foret,inquit,nec Alabanda Aſiæ,nec Cyprus inſula hanc materiam procrearẽt,quibus regionibus citatiſsimus calor eſt.Verùm hoc ſignificantius à Diodoro in 3.declaratur, ſic ſcribente, Cryſtallus enim lapis ex aqua oritur pura cõgelata, nõ quidem à frigore, ſed diui caloris ui,qua duritiem ſeruet,uariosq́; ſuſcipiat colores.

De origine ſimulachrorũ,& qui primi ſtatuas poſuerint,& Græcos cõtrario Romanorũ more, eas non uelare,& de uſu incendendi thus, cereosq́; ad ipſas ſtatuas:& qui primi thus uendere cœperint: item quædam memoratu digna de imagine Magni Alexandri. Cap. XXIII.

Vt poſſet

VT poſſet eorum memoria retineri, qui uel morte ſubtracti, uel abſentia ſeparati eſſent, idcirco ab hominibus, ut nemo ſanè ambigit, fingendarũ ſimilitudinũ ratio inuenta eſt. Quo fit, ut quũ Deus ubiq; præſens ſit, nihil à principio poſt homines natos, ſtultius uiſum ſit, quàm eius ſimulachrũ fingere. Quam ob rem Moſes uir ſanctus & innocens ac ſapientiſſimus, auctore Ioſepho in 1. contra Appionẽ, & in 17. Antiq. ſuis legibus prohibuit omnino ſimulachrũ fieri, aut in templo poni. Ex quo quũ Caius princeps Petroniũ legatum in Syriã miſiſſet, eiq; mãdaſſet, ut omni ope modisq; omnibus curaret, ſuũ ſimulachrũ in templo Ieroſolymis erigendũ, Iudæi ne patrias leges frangerẽt, adeo reſiſtere cœperũt, ut iamiã ad arma uentum eſſet, niſi, ut idem teſtis eſt lib. 18. Antiq. Agrippa Iudæorũ rex à Caio impetraſſet, ne huiuſmodi ſtatua in templo poneretur. Apud Seres etiam, ſicut tradit Euſeb. lib. De præpar. Euang. 6. lege exceptũ erat, ne ſimulachra colerentur. In Romanorũ quoq; templis Clemens ait ex decreto Numæ, Moſaica dogmata penitus æmulati, annis C. atq; LXX. ab urbe cond. nullã imaginem, neq; fictam, neq; pictam eſſe conſpectã. Aſſerit idem & Plutarchus in uita Numæ. Perſæ itidẽ (teſte Herodot. lib. 1, & Strabone 15. Geogr. ſtatuas non extruebant. Verùm ut ne noſtri peccaſſe uideantur, qui poſtremò colendarũ imaginũ inſtitutũ admiſerũt, alibi cauſam ponemus. Sed unde ſimulachra fingendi uſus profectus ſit, nõ facilè inter auctores cõuenit. Macro. enim ab Hercule autumat, qui lib. Satur. 1, Epicadus, inquit, refert

Herculem, occiſo Geryone, quũ uictor per Italiã armenta duxiſſet, ponte qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus inſtructo, hominum ſimulachra pro numero ſociorum, quos caſu peregrinationis amiſiſſet, in fluuiũ demiſiſſe, ut aqua ſecũda in mare deuecta, pro corporibus demortuorum ueluti patrijs ſedibus redderentur: & inde uſum talia ſimulachra fingendi inter ſacrà manſiſſe. Verùm deinde ſibi magis placere ait, hũc morem à Pelaſgis fluxiſſe. Sanè illi, (teſte Dionyſio Halic. in 1. annal. Romanorũ) poſtquã diu errabũdi in Latiũ uenerãt, in lacu Cutuliẽſi enatã inſulã deprehẽderũt, decima prædæ ſecundũ reſp͂õſum Apollini cõſecrata, erectisq; Diti ſacello, & Saturno ara, illũ humanis capitibus, hũc uirorũ uictimis placare ſe exiſtimabãt, ꝓpter oraculũ, in quo erat, Et capita inferno & patri tranſmittite lumẽ: Saturni ſacra, Saturnalia nominãtes. Poſt hæc Herculẽ ferunt cum Geryonis pecore per Italiam reuertentẽ, ſuaſiſſe illorũ poſteris, ut fauſtis ſacrificijs infauſta mutarẽt, offerentes Diti non hominũ capita, ſed oſcilla, id eſt, parua ora, ad humanã figurã formata, & Saturni aras nõ mactatis uiris, ſed accenſis cereis excolentes. Inde fuit cõſuetudo, ut & cerei Saturnalibus mitterẽtur, & ſigilla, hoc eſt, oſcilla arte fictili fingerẽtur. Alij, auctore Diod. lib. 4. dicũt Aethiopes ſimulachrorũ uſum primùm inueniſſe, & ab eis dein Aegyptios accepiſſe. Sed Lactant. Firm. à Prometheo manaſſe huiuſmodi uſum tradit lib. diuinarũ inſtit. 2. quũ inquit, Verùm quia poëtas dixeram nõ omnino mẽtiri ſolere, ſed figuris inuoluere & obſcurare quæ dicãt, nõ dico eſſe mentitos, ſed primùm omniũ Prometheum

*theum,ſimulachrũ hominis formaſſe de pingui & molli luto,ab eoq́; natam eſſe primò artem ſtatuas & ſimulachra fingendi.Hæc ille.*Reperimus tamen lõgè ante Pro*metheũ,qui teſte* Euſeb. *poſt* Ogygiũ *diluuiũ in* Attica *fuit,ſimulachrorũ uſum fuiſſe:nam* Rachel, *teſte* Ioſeph. *in* 1. *Antiq.quum* Iacob *eius uir è* Meſopotamia *à* Labã *ſocero aufugiſſet,ſimulachra deorũ furata eſt.* Euſebius *etiam ex teſtimonio* Plutarchi *in* 3. De Euang.*præpar. ſimulachrorũ fabricam eſſe antiquiſsimã cõprobat,ſic, ut ſi eorũ originem accuratè exquiramus,facilè inuenerimus* Deũ *ipſum primùm demõſtraſſe modũ fingendarũ ſimilitudinũ,qui ut ſui intelligentiam rudes rerũ cæleſtiũ homines à principio doceret, ſibi humana mẽbra aſſumpſit,ut quaſi oculis occurreret, qualis eſſet. Ait enim,ut eſt in* Geneſ.*lib.cap.*18. *clamor* Sodomorum & Gomorrhæ *multiplicatus,eſt,& peccatum eorũ aggrauatũ eſt nimis. Deſcendam, & uidebo utrũ clamorẽ qui uenit ad me,opere compleuerint.Idem* Exod.*cap.*7, *Immittã manũ meam ſuper* Aegyptum. *Deſcendere hîc & uidere ac immittere manũ,eſt habentis pedes,oculos,& manũ.Quin &* Propheta,*ut planius perſonam* Dei *nobis oſtendat,dat ei aures & faciẽ,*Pſal.16. *canens,* Auribus *percipe orationẽ meã.&* Pſal.50, Auerte *faciẽ tuã à peccatis meis.* At Eſaias *integrũ dat corpus,quũ cap.*6. *inquit,*Vidi *Dominũ ſedentẽ ſuper ſoliũ.*Formulã *igitur fingendæ ſimilitudinis* Dei, *quò eius memoriam facilius animo complecteremur,ipſe* Deus *nobis præmõſtrauit.* Proinde *homo, qui ſuopte ingenio paratus eſt ad imitandum, ſiquid ſit quod ad ipſius diſciplinam,contem-*

plationem,delectationemq́; attineat, Dei *memoriæ reti nendæ gratia, quamprudẽtiſſime ab initio ipſius* Dei *ſimulachrũ ſibi finxit,ut qui intelligebat,oportere ſe cũ, quemadmodũ* Christus *apud* Marcum *teſtatur, diligere ex toto corde ſuo,& ex tota intelligẽtia,& ex tota anima,& ex totis uiribus:idcirco putauit ſe diligentius facturum officiũ,ſi ob oculos exemplar cõtinenter haberet.Atq; iſthæc uera ſimulachrorum origo. Sed cætera proſequamur.*Romæ,*teſte* Pli.*in 34.ſimulachrũ ex ære factum Cereris primũ conſtat ex peculio Sp. Caſſij, quẽ regnũ affectantẽ pater ipſius interemerat. Poſtea à dijs ad homines ſtatuæ tranſierunt,& id quidem, cùm excel lentium uirorũ memoriæ perpetuãdæ,tum uirtutis imi tandæ cauſa:quod* Salluſt.*in initio ſui* Iugurth.*plenè teſtificatur,ſcribens,* Nam *ſæpe audiui* Q. Maximum, P. Scipionem,*præterea ciuitatis noſtræ præclaros uiros, ſolitos ita dicere,quũ maiorũ imagines intuerentur, uehementiſſimè ſibi animum ad uirtutẽ accendi,ſcilicet nõ ceram illam,neq; figurã tantam uim in ſeſe habere, ſed memoria rerũ geſtarũ eam flãmam egregijs uiris in pectore creſcere,neq; prius ſedari,quàm uirtus eorum famam atq; gloriã adæquauerit.*Quare *Atheniẽſes primi ſtatuas publicè poſuiſſe* Harmodio *& Ariſtogitoni tyrannicidis dicũtur,id quod haud prorſus* Plin.*ſcire affir mat.Statuam aureã & ſolidam primus omniũ Gorgias* Leõtinus Delphis *in tẽplo ſibi poſuit,* LXX.*circiter Olympiade:quãuis,ut idem ait,ſtatua ex auro ſolida, quã Græci holoſphyraton uocãt, omnium prima in templo Anaitidis poſita dicatur. Argenteam quidam primam fuiſſe*

fuiſſe uolunt, quam ſibi fecit Pharnaces, *quam* Magnus Pomp.*in triumphis tranſtulit.auctor* Plin.*In* Italia,*teſte* Valer. Max.*lib*.2. M. Attilius Glabrio *primus ſtatuam equeſtrē auream patri ſuo poſuit.* Fiebant *etiam ex ære, ebore, ligno, & marmore.* Romanis *antiquitus, quod non eſt prætereundū, ſtatuas uelare, contrà* Græcis *nudas ponere mos fuit.* Illi *item ſolebant ad eas thus & cereos incendere: teſtis* Cic.*qui lib*.3.*Offic.de ſtatuis* C.Mario *à multitudine poſitis, ita ſcribit, Omnibus uicis ſtatuæ factæ ſunt, & ad eas thus & cerei.* Quem *morem nos retinemus: id quod non fuerat olim, auctore* Plinio *lib*.13.*ubi inquit, Iliacis temporibus, thure non ſupplicabatur.* Thus *autem in* Arabia *naſcitur, cuius aliò uecti mercaturam primi* Arabum Minæi, *uelut idem ſcribit, fecerunt. In hac ſtatuaria arte plurimi olim floruerunt, quos* Plin.*in* 34. *luculenter explicat: ante omnes tamen* Phidiam Athen.*magnis ad cælum fert laudibus, de quo* Fab.*itidem lib*.12.*meminit. Occurrit hic memorandum, uti* Romæ Macrianorum *familia ſolenne ſemper habuit, ut* Alexandrum Magnum,*uiri in auro & argento, mulieres in reticulis & annulis exculptum geſtarent, quòd, ſicut* Iulius Capitolinus *in uita triginta tyrannorum teſtatur, diceretur iuuari in omni actu ſuo, qui* Alexandrum *ſculptum aut auro aut argento geſtaret.* Quare,*ut opinor,* Auguſtus Cæſar *in ſignandis epiſtolis,* Magni *etiam* Alexandri *imagine diu uſus eſt. auctor* Tranquillus.

De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit, aut penicillo piuxerit. Cap. XXIIII.

PRoximũ eſt, ut poſt ſtatuariam artẽ de picturæ initijs primùm dicatur, quãdo illa, effigies rerũ lignis, ebore, metallis, ut dictũ eſt, fingit, hæc imagines colorũ uarietate, aut lineamẽtis quibuſdam ſimilitudines reddens facit. Picturã itaq;, teſte Pli. lib. 7. Gyges Lydius omnium primus inuenit in Aegypto, in Græcia uerò Pyrrhus Dædali cognatus, ut Ariſtoteli placet: ut Theophraſto, Polygnotus Athenienſis. quod haudquaquã idem Plin. lib. 35. cap. 9. approbare uidetur, ſic ſcribens, Sicut Polygnotus Thaſius, qui primus mulieres lucida ueſte pinxit, capita earũ mitris uerſicoloribus operuit, plurimumq; picturæ primus contulit: ſiquidem inſtituit os adaperire, dentes oſtendere, uultum ab antiquo rigore uariare. Incerta igitur de picturæ initijs quæſtio eſt: nam & Aegyptij, eodem Plin. teſte, ante ſex millia annorum apud ſe inuentã, quàm in Græciam tranſiret, affirmant. Græci autem alij apud Sicyonios, alij apud Corinthios repertã dicũt: omnes ab umbra hominis lineis circũducta. Quod Fabius apertè teſtatur in 10. dicens, Nõ eſſet pictura, niſi quæ lineas modò extremas umbræ, quam corpora in ſole feciſſent, circunſcriberet: ac, ſi omnia percenſeas, nulla ſit ars, qualis inuenta eſt, nec intra initiũ ſtetit. Quintilianus hactenus. Talis itaq; prima fuit pictura. Altera, ſingulis coloribus poſtea operoſior inuenta eſt, duratq; talis etiamnum. Linearis, ut Plin. in 35. tradit à Philocle Aegyptio, uel à Cleanthe Corinthio inuenta eſt. Primi eam Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius exercuerunt, ſine ullo etiam colore, Cleophantus Corinthius

colores

colores inuenit. Idem auctor. Penicillo gloriam primus Apollodorus Athenienſis cõtulit. In hac illuſtres fuerũt Timagoras Chalcidenſis, Pythis, deinde Polygnotus, Aglaophon: alij quoq; poſt hos, de quibus Plin. & Fabius Quintil. in 12. affatim ſcribunt, quos ſtudio breuitatis omitto, quum præſertim tale minimè ſit inſtituti operis munus. Non ſilebo tamen de ciue meo, qui nobis ſua induſtria & ingenio picturam uelut de integro in præſentia reſtituit, atq; illos qui in ea olim maximè claruere, gnauiter uel arte refert, uel peritia æquat, adeo ꝓprios ducit de coloribus uultus. Is eſt Raphaël cognomine Sãctus, unde eius quoq; metiri poſſes & mores, & uitam.

De primis plaſtices inuentoribus, & quis rotam figulariam repererit. Cap. xxv.

Conuenit picturæ contexere plaſticen, hoc eſt, figulinam artem, quæ ex terra ſimilitudines itidem fingit. Hanc, ut Plin. in 7. ait, Chorœbus Athenienſis inuenit: ſed idẽ lib. 35. Dibutadi hoc aſſignat, dicens, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi, filiæ opera, quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circunſcripſit, quibus pater eius impreſſa argilla, typum fecit, & cum cæteris fictilibus, induratum igni propoſuit, eumq; ſeruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plaſticen inueniſſe Rhœcum & Theodorum prodant, Demaratumq; Corinthium profugum, qui Tarquinium Priſcum populi terrarũ principis regẽ in Hetruria genuit, comitatos

fictores Euchiram, & Eugrammum, & ab iis Italiæ deinde traditam plaſticen. E proplaſtice, id eſt, forma, quæ ad fingenda alia opera adhibetur, effigiem formare primus inuenit Lyſiſtratus Sicyonius *frater* Lyſippi: *idem hominis figuram gypſo è facie ipſa primus omnium expreßit. Sic res uſq; eò creuit, ut nulla ſigna ſtatuæúe ſine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuiſſe ſcientiam, quàm fundendi æris.* Hæc ex Plinio. *Hinc inſu per plurima uaſorũ fictilium genera reperta ſunt, quæ modò humanæ uitæ uſui ſunt.* Rotam *figulariã, auctore* Euphoro, *ut ait* Strabo *lib.* 7. *Geograph. &* Laërtio *lib.* 1, & Plinio *in* 7. *Anacharſis Scythes philoſophus primus inuenit. In quo tamen ipſe Strabo Ephorum arguit,* Hæc, *inquit, ipſa autem loquor apertè, haud ignarus, quòd hic ipſe non omnia uerißimè proferat, & illud præcipuè de* Anacharſide: *nam quomodo rota ipſa ex eius inuentione eſt, quam* Homerus *antiquior illo nouerit? Ceu figulus cui dextra rotã quatit, ocyus aptam, & reliqua.* Hyperbios Corinthius, *ut alij uolunt, inuenit.* Diodorus *uerò libro* 5. *dicit* Talaum Dædali *ſororis filium reperiſſe.* Figuli *autem, teſte* Plinio, *laudatißimi fuere,* Dimophilus & Gorgaſus.

LIBRI SECVNDI FINIS.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. III.

A quibus primùm inuenta agricultura, & quot ea redundet bonis. Cap. I.

Non ſum equidẽ neſcius quoſdam fore qui uehementer demirabũtur, nos poſtremo ferè loco de inuẽtoribus agriculturæ aliquid tradere diſtuliſſe, quũ præſertim, uti Cic.in Offic.inquit, omniũ rerũ ex quibus aliquid exquiritur, nihil ſit agricultura melius, nil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Verùm nec eo mihi ſuccenſeant, quatenus hoc ipſum conſultò, uel, ut uerius dicã, ex induſtria fecimus, ut longo legentes itinere defatigati, nouum tãdem paſtũ, ſiue, ut ita dixerim, nectar offenderent, quo uires recreare, & ueluti diutinã famẽ explere poſſent. De huiuſce igitur rei initijs hîc cõmodè dicemus, poſtquã demonſtrauero, quantis eã laudibus iure ac meritò præſtantiſſimi auctores efferant, utpote quæ multis abũdat bonis. Columella itaq; in 1. De re ruſt. conquerens ſui tẽporis mollitiẽ, ait, At mehercule uera illa proles Romuli aſſiduis uenationibus, nec minus agreſtibus operibus exercitata, firmiſſimis præualuit corporibus, ac militiã belli, quũ res poſtulauit, facilè ſuſtinuit, duratã pacis laboribus, ſemperq; ruſticã plebẽ urbanæ præpoſuit. Cato itidẽ de agricultura inquit, Fortiſſimi uiri & milites ſtrenuiſſimi ex agricolis gignũtur, minimeq; malè cogi-

& in Latio Saturnus, ut ſuo loco dicemus. Sed omnium primam Cererem, (quæ uti Cic. lib. 2. De natura deorū placet, à gerendis frugibus, quaſi Geres, nominata eſt) mortales agriculturam docuiſſe teſtatur Vergil. in primo Georgicorum, ſic ſcribens,

Prima Ceres ferro mortales uertere terrā Inſtituit. Teſtatur & Ouid. lib. 5. Metamorph.

Prima Ceres unco glebam dimouit aratro,
Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris.

Verùm hæc haud ſcio quantum fide digna ſint, quando illud uerius eſſe duco quod Ioſeph. in 1. Antiq. tradit: dicit enim Cain Adam filium omnium primum comperiſſe terrā colere, primumq; terræ terminos poſuiſſe. Atq; hoc agriculturæ initium haud dubiè fuit. Quapropter, ut dubium non eſt, ex illis quos cōmemorauimus, deinceps agriculturam alios alijs primos monſtraſſe credere par eſt. Sed iam ad alia quæ pertinent ad cultum agrorum, tranſeamus.

Quis primus mortalibus fruges & eas molendi, aut ſtercorandorum agrorum, uel pinſendi frumenti uſum monſtrauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramenta ruſtica inuenerit, uel cribra diuerſi generis. Cap. 11.

Rerum naturam primùm homines glādibus aluiſſe Plin. in procemio 16. lib. auctor eſt. Item & Naſo teſtatur in 1. Metamor. dicēs,

Contentiq; cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus montanaq; fraga legebant,
Cornaq;, & in duris hærentia mora rubetis,

Et quæ

Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.
Deinde inuentum eſt frumentum. Vergil. *in* 1. Georg.
—Quum iam glandes atq; arbuta ſacræ
Deficerent ſyluæ, & uictum Dodona *negaret,*
Mox & frumentis labor additus.

Quod, ut Plin. *lib.* 7. *dicit,* Ceres, *quũ antea, uelut dictũ eſt, homines glande ueſcerentur, inuenit.* Eadem *& molere, & conficere docuit, in* Attica, Italia, *&* Sicilia, *ob id dea iudicata. Idem quoq;* Maro *affirmat, &* Diodor. *uol.* 6. *ſcribens,* Cererem *primam inueniſſe uſum frumenti, quod fortè inter alias herbas naſceretur ignotũ cæteris, docuiſſeq; homines ſeruandi ac ſerẽdi modũ. Sed eidem in* Sicilia *tantum placet eſſe inuentũ, quoniam ijs in locis agreſte triticum oriretur.* Strabo *etiam lib.* 15. *quũ de* Indiæ *fœcunditate loquitur, dicit in* Muſicani *regione frumentum ſua ſponte naſci tritico perſimile. Atqui idem* Diod. *in* 1. *huius frugis inuentionẽ* Iſidi *tribuit. Nec eò tamen, ut opinor, à priore ſententia diſcrepat, quandoquidem ipſe paulò ſuperius* Iſidem *dicit eandem eſſe quam* Cererem *nuncupant. Huic deæ* Ouid. *non modò frumenti, ſed omnium frugum uſum aßignat,*

Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris.

Verùm Iuſt. *lib. ſuæ epit.* 2. *ſcribit ſub* Erichtheo Athenarum *rege, frumenti ſationem apud* Eleuſin *à* Triptolemo *repertã, cui ſcilicet, teſte* Diod. *lib.* 6. *à* Cerere *mandatum fuit, ut id ab ea antè inuentum homines doceret. Sed idem* Iuſtinus *inibi diuerſum ſentiens, hoc potius* Athenienſibus *adſcribere uidetur, dicens,* Primi *lanificij & olei & uini uſum docuere, arare quoq; & ſerere frumenta*

menta, glande uefcentibus monſtrauerunt. Cui Ariſtot. conſentit: aiebat enim, Athenienſes (ſic eos reprehendebat) frumēta & leges inueniſſe: uerùm eos frumētis quidem uti, non item legibus. Quod Diod. probè declarat in 6. ſcribens, Cererem poſt Siculos, uſum frumenti primos Athenienſes docuiſſe. Quo fieri poteſt, ut ſecūdum Cererem, & Siculos, ipſi primi hoc alijs oſtenderint. In Latio autem, teſte Macrob. Saturnus omniū primus docuit: de quo Eutropius ipſe inquit, Saturnus adhuc rudes populos, domos ædificare, terras colere, plantare uineas docuit, atq; humanis moribus uiuere, quum antea ſemiferi glandium tantūmodo alimentis uitam ſuſtentarent. Vſum autem ſtercorandorum agrorū, teſte Seruio ſuper 9. Aen. Pitumnus inuenit, unde & Sterquilinus dictus eſt. Pilumnus uerò eius frater, pinſendi frumenti, propter quod à piſtoribus colebatur. Piſtores autē ſiue piſores à ueteribus uocabantur, qui tam in piſtrino farinam pinſebant, quàm ij qui panē faciebāt, coquebantq;. Hos Romani tardè publicè habuerunt. Plin. lib. 18. cap. 11. Piſtores Romæ non fuerūt ad Perſicum uſq; bellum, anno urbis cond. ſuper DLXXX. Ad rem reuenio. Quanuis Plin. in 17. hunc ſtercorandi uſum iam Homeri ætate fuiſſe, & Augeam regem in Græcia excogitaſſe, diuulgaſſe uerò in Italia Herculem tradat. Boues ad aratrum, Diodor. lib. 4. & 5. ait Dionyſium ſecundum ex Ioue & Proſerpina genitum, uel, ut alij ſentiunt, ex Cerere, primùm iunxiſſe, quum terra prius manibus hominum coleretur. Plin. uerò lib. 7. teſte, aratrum Briges Athenienſis inuenit, ut alij tradunt, Triptolemus, de quo Poëta in 1. Georg. intellexit, quum dixit,

—Vnciq́; puer monſtrator aratri.

Quo in loco Seruius, *Alij, inquit,* Triptolemũ, *alij* Oſirim, *quod uerius eſt: nam* Triptolemus *frumenta diuiſit.* Tacuit autẽ de nomine, *quia non unus in orbe aratri mõſtrator fuit, ſed diuerſi in diuerſis locis.* Ex quo Trogus prodidit Habidẽ Hiſpaniæ *regem barbarũ populũ primò docuiſſe boues aratro domare, frumẽtaq́; ſulco ſerere.* De Oſtre, *ut oſtendimus, ſentit etiã* Tibullus. *Cæterũ omnia ferramenta ruſtica, quibus terra uertitur, ſimul, ut puto, cum aratro* Cererem *cõperiſſe,* Vergilius *proculdubio hoc uerſu demonſtrat,*

Prima Ceres ferro mortales uertere terrã Inſtituit.

Quod *uel* Seruius *approbat, dicẽs,* Ceres *prima omne genus agriculturæ hominibus indicauit: nam quanuis uel* Oſirim, *uel* Triptolemũ *aratrũ inueniſſe dicant, illa tamen omnem agriculturã docuit: quia ferrum dicendo omnia agriculturæ ferramẽta expreſſit.* Verùm *aut illi quos commemorauimus, nouiſſimi, uel alij alibi hæc cõmonſtrarũt: nã, ut* Euſebij *atq;* Lactantij *teſtimonio cõſtat, ante multas tẽpeſtates, quàm eſſet* Ceres, Dionyſius, Saturnus, Triptolemus, *frumenti uſus apud mortales erat, præſertim apud* Hebræos *&* Aegyptios, *uti ex* Ioſepho *cognoſcere licet.* Ille *enim in ſecundo, ubi, ne altius repetã, tradit, quẽadmodũ* Iudæa *caritate annonæ laborãte,* Iacob *ad emẽdũ frumẽtũ filios in* Aegyptũ *miſerit.* Ex *quo quũ* Hebræi, *ut ſuperiore cap. indicauimus, primi omniũ terrã coluerint, porrò extra omnẽ cõtrouerſiã credibile eſt, ab eis tũ agrorũ culturã, tũ fruges ac molẽdi uſum, tũ & ferramẽta ruſtica ad poſteros manaſſe,*

& hos

& hos ea ipſa (nulla enim ars,ut Fabius ait, intra initiũ ſuum ſtetit) deinde adauxiſſe.Cribrorũ genera,teſte Pli. lib.13.è ſetis equorũ Gallia inuenit.Hiſpania ex lino excuſſoria ad excutiendã farinã,& pollinaria ad purgandum pollinem,id eſt,craßiuſculum puluerem.Aegyptus uerò ex papyro,iuncoq́;,poſtea ex pellibus ſuillis Italia.

Quis primus uites & alias arbores plantauerit, earumq́; inſitionem docuerit, & uſum uini repererit,& uino aquam miſcuerit,deq́; nouo uitandæ ebrietatis modo,& qui caupones primi, uel quis oleam & uſum olei & mel adinuenerit, uel ex hordeo potum fecerit,atq; lac coegerit. Cap. III.

Etſi abunde uidetur natura homini ſuppeditaſſe,quũ cum principio talem procreauerit,ut ipſe ex omnibus animãtibus, unus ratione, ſicut ait Cic.ad Deum quamproxime accedere poſſet, tamen quum ſtatim genitus nullo foret ſubſidio fultus, (carebat enim indumentis,ædibus, igne,cibo,præterquam in diem quæſito, multis denique rebus uitæ neceſſarijs, quas deinde urgente neceßitate, quæ rerum magiſtra eſt, ipſe inuenit) non facilè eſt, ut Plin.in initio 7.libri perhibet,æſtimare,natura homini melior parẽs,an triſtior nouerca fuerit. Fatendum eſt tamen, ſi nos his quæ illa nobis tradidit, contenti eſſemus,longè melius res ſeſe habituras.Nam, ut de cæteris ſileam,ecquis modò fieret temulẽtus, quod fœdißimum eſt uitæ dehoneſtamentum, ſexcentorumq́; uitiorum origo, ſi aquam primum à natura potum homini datum, non uinum potaremus, cuius uim, ut infrà dicemus,

eius

eius etiã primus inuentor turpiter perpeſſus eſt? Quare diuus Hieron.*ad* Euſtoch. *De uirginitate ſeruanda, inquit, Sponſa* CHRISTI *uinum fugiat pro ueneno: hæc aduerſus adoleſcentiã prima arma ſunt dæmonum: non ſic auaritia quatit, inflat ſuperbia, delectat ambitio: facilè alijs caremus uitijs, hic hoſtis nobis incluſus eſt.* Et *infrà ſubdit,* Vinum *uoluptatis incendium eſt, unde proximus à* Libero *patre intemperantiæ gradus ad inconceſſam* Venerem *eſſe conſueuit. Propter quod, matronæ* Romanæ *uino ſe abſtinebant: quod tamẽ haud obeſſet, ſi eſſet, ut par eſt, modus in rebus: nam, auctore* Plin. *non eſt quicquã aliud uino modicè ſumpto utilius. Quinetiam* Perſæ *exiſtimabant fomitem eſſe quendam & incitamentum ingenij uirtutisq;, ſi mens & corpus hominis uino flagraret, qui, teſte* Strab. *lib. 15.* Geograph. *de rebus maximis inter uinũ cõſultabant, quas ipſi firmiores putare, quàm quæ in ſobrietate fuiſſent deliberatæ. Cæterùm* Plato *uinũ magis ſenibus utile eſſe ducebat, qui illud in dialogo 2. de* Legib. *non facilè utendum concedit iuuenibus, itẽ militibus in caſtris, ſeruis, magiſtratibus, gubernatoribus, iudicibus, conſiliarijs & liberis operã daturis, quia partus gigni debet ex moderato puroq; ſemine, quòd uino refertus, quaſi rabie concitatus, ſerere minus poteſt, unde filij ſæpe fatui & amentes procreãtur. Sed iam ipſum uini inuentorẽ indicemus.* Vites *& uini uſum, atq; cæterarũ arborũ fructus* Dionyſiũ *inueniſſe* Diod. *lib. 4. auctor eſt, ubi dicit,* Dionyſiũ *orbẽ cũ exercitu perambulantẽ, & uitẽ plantare, & ex racemis uinũ torculari, ex quo ipſum* Lenæũ *appellãt, educere monſtraſſe.*

ſtraſſe. Et alibi uinũ reperiſſe, & arborum fructus teſtatur. Quanquã idem alibi dicit, uites ab eo non eſſe ſatas, uerùm terram cum cæteris plantis ſpõte ſua tuliſſe. Item Verg. hunc uitium ac reliquarum arborum inuẽtorem fuiſſe, aſſerere uidetur, quum de uitibus & alijs arboribus ſcripturus, ſtatim in principio 2. lib. Georg. dixit,

Nunc te Bacche canam. Cæterùm Capella de nuptijs Mercurij, tradit eũ apud Græcos tantùm primum uini uſum edocuiſſe, ſicuti Saturnum apud Latinos, Seruius in 8. Aeneid. & Eutropius teſtimonio ſunt. Alij Icarium Penelopes patrẽ apud Athenienſes id reperiſſe tradunt, eumq́; pòſt dediſſe pœnas, à colonis ebrijs interemptum. Propertius in fine lib. Eleg. 2.

Icare Cecropijs meritò iugulate colonis, &c.

At Athenæus ait apud Aetnã montẽ Siciliæ uitẽ inuẽtã, quòd quũ Oreſteus Deucalionis filius eò regnatũ ueniſſet, eius canis ramũ fortè euellit, quẽ ille defodi iuſſerat, & inde uitiũ germina nata, quæ à nomine canis œnõ appellauit. Vnde apud Veteres Græcos uitis οἴνη uocabatur, & οἶνος uinũ dicitur. Idẽ in Aegypto apud Plinthinã ciuitatẽ, uinũ primò repertũ tradit. Ad Gallos primùm ferunt uinum detuliſſe Aruntem Tyrrhenũ. Is uir nobiliſsimus à Lucumone alũno ſuo domo pulſus, ad Gallos confugit, eiſq́; dulcedine uini allectis facilè perſuaſit ut ſibi auxilio in Italiã uenirent, qui illuc facto agmine concurrẽtes, poſtea pulſis Tyrrhenis, ea terra potiti ſunt. autor Plutarch. in uita Camilli. Quidã autẽ ex arboribus alimenta hominibus à Seculo Venti filio reperta uolũt. auctor Euſeb. in 1. De præpar. Euang. Culturas earũ uel

aliarũ arborũ, teſte Plin. in 7. Eumolphus Athenienſis docuit: quãuis ueriſimilius ſit, id Dionyſiũ priorẽ præſtitiſſe mortalibus, qui eas, ut ſerũt, arbores plãtauit. Inſerendi autẽ arbores modũ primus docuit Saturnus, teſtis Macrob. lib. Saturn. 1. ita ſcribens, Huic Deo inſitiones ſurculorũ, pomorumq; eductiones, & omniũ eiuſmodi fertiliũ arborum tribuunt diſciplinas. Inſitionũ uerò, ut Columella libro ſuo de arboribus tradit, tria ſunt genera: aut enim fiſſam in arborẽ ſurculi inſerũtur, aut inter lignũ & corticem ponuntur, aut gemma alterius arboris, ſed æſtiuo duntaxat tempore in cortice alterius intercluditur. Sed hæc apud poſteros inuenta, quum ſatis conſtet Noë ſtatim atq; egreſſus eſt ex arca, terrã ſtudioſè coluiſſe, atq; uineam primùm omnium ſua manu ſeuiſſe. Vnde arguuntur, qui auctorem uini Liberũ putant. Qua ex uinea quum primũ fructũ cepiſſet, lætus factus bibit uſq; ad ebrietatem, iacuitq; nudus, id quod Ioſeph. in 1. Antiq. tradit. Cauponam, id eſt, tabernã uinariam, primi aperuerunt Lydi populi Aſiæ, ut ait Herodot. quò, credo, ſuis ludis locũ idoneum haberent: nam, quemadmodum ſuprà demonſtrauimus, uaria ludorum genera inuenerant, quippe tale opus in cauponis maximè ſemper feruet. Vino aquã admiſceri, Staphilus Sithe ni filius, ut prodit Pli. in 7. inſtituit. Cuius rei Diodorus luculenter in 5. quum de Dionyſio loquitur, rationẽ red dit, Aiunt quum purum in cœnis uinum detur, omnes Deum ſoſpitem optare bibenti: quum uerò poſt cœnam aqua miſtũ ſumitur, Iouẽ uocare ſeruatorem: nam puri uini potus ad inſaniã redigit, aqua uerò miſtus, uoluptatem læ-

tem lætitiãq; affert, & prohibet inſaniã. Vnde in conuiuijs aquã uino admiſcẽdi mos fluxit, medicamentũ utiq; præcipuũ ad ebrietatẽ uitandã: ſed aliud ponit Plin. lib. 30. cap. 14. ſcribens, Hirundinis roſtri cinis cũ myrrha tritus, & in uino quod bibatur inſperſus, ſecuros præſtabit à temulẽtia. Inuenit hoc Horus Aſſyriorũ rex. Potũ ex hordeo, ut idẽ ait, Dionyſius, id eſt, Liber pater, primus cõfecit, quem, teſte Euſeb. in 2. De Euang. præpar. ceruiſiã uocant: ſecundũ Diod. zythũ dicũt, paulùm à uini ſapore differentẽ. Olim in primis fuit cõmunis Aegyptiorũ potus. auctores Herod. & Strabo. Quod Dionyſius potionis genus eos potiſſimũ cõficere docuit, quorũ regio uites nõ ferret. Quapropter hodie Angli, Scoti, Hyberni, itẽ Galli, Germaniq; omnes Oceani occidẽtalis ſeptẽtrionaliſq; accolæ, eo utũtur potu, qui aduectitij tãtũ uini copiam habẽt. Sed Germani dum ceruiſiã faciũt, admiſcẽt frugibus herbam lupũ, quam uulgò lupulũ uocãt: hæc enim reddit potum ſalubriorẽ. Quanquã Dioſcorides non ualde potionẽ probat, ita lib. 2. ſcribens, Ex hordeo potus fit qui ζῦθος nominatur: is urinam cit, renes & neruos tẽtat, mẽbranis præſertim cerebrũ ueſtiẽtibus officit, inflationẽ parit, uitioſum ſuccũ creat, elephantiaſin gignit. qui eo potus genere perluitur, agilis & ad opus obeundũ expeditus euadit. Hæc ille. Sed eam uim zythus in eos minus habere uidetur, qui à pueritia eo ſunt uſi. Oleam autem Minerua Athenis inuenit. Verg. —Oleæq; Minerua Inuentrix. in hunc ſanè modum: quum enim Neptunus atq; Minerua, teſte Seruio, de Athenarũ nomine contenderent, placuit dijs, ut eius no-

mine appellaretur urbs, qui munus melius mortalibus attuliſſet. Neptunus *percuſſo litore, equũ animal bello aptũ produxit.* Minerua *iacta haſta, oleam creauit, quæ melior iudicata fuit, propterea quòd eſt inſigne pacis.* At Diod. *in 6. dicit* Mineruã *nõ creaſſe primùm oleam, ſed inter alias arbores natã monſtraſſe mortalibus, quibus ignota eſſet.* Etenim, *uti nos infrà apertè oſtẽdemus, ante huius deæ ortum, erat hæc arbor cum alijs ſylueſtribus immiſta: olei tamen uſus, ut* Diod. *ait, aberat, quum eſſet ignota: & eo pacto illam olei exprimendi modum comperiſſe ferunt.* At Cic. *lib.* De nat. deorum *3.* Ariſtæũ Apollinis *filium oleam inueniſſe tradit.* Oleũ *uerò quãquam ipſe* Diod. *ut monſtrauimus, dicit* Mineruam *reperiſſe, tamen lib. 5. hoc* Ariſtæo *aſsignat, ſicut lac coagulare, atq; mel cõficere: quod* Iuſt. *in 13. etiam tradit, quãuis in 2, uti antea diximus, olei uſum* Athenienſes *inueniſſe prodat.* Plin. *uerò in 7. ſcribit oleũ & trapetes, hoc eſt, molam oleariam,* Ariſtæũ Athenienſem, *itẽ mella inueniſſe.* Oleam *præterea lõgo tempore* Athenis *tantùm reperiri, teſtatur* Herodot. *qui lib. 5. dicit,* Epidaurios, *quum eis de agrorum ſterilitate oraculũ conſulentibus,* Pythia *iuſsiſſet ut* Damiæ *&* Auxeſiæ *ſimulachra ex ligno oleæ erigerent, quoniam ferebatur nuſquã gentiũ, niſi* Athenis, *illa tempeſtate oleam eſſe, rogaſſe* Atheniẽſes, *ut ſibi permitterẽt oleã incidere.* Quod *æquè falſum eſſe ex* Ioſephi *teſtimonio deprehẽditur, ac illud,* Mineruam *uel* Ariſtæum *hanc arborem, aut olei uſum primò monſtraſſe: is enim in 1.* Antiq. *ſcribit,* Noë, *quum iam recedentibus aquis, arca in* Armenia *ſuper uerticem*

cuiuſdam montis reſediſſet, emiſiſſe columbam, & eam mox oleæ ramũ ferentem ad illum rediſſe. Quo quidem tempore, ut palàm eſt, nondum erant Athenæ. Deinde in 3. eiuſdem operis, docet Moſen in ſacrificijs oleo eſſe uſum, ad lumina ſeruanda: poſt quem, auctore Euſeb. *in* 10. *De præpar.* Euãg. *Apollo Ariſtæi pater genitus eſt. Ex quo credere conuenit, Mineruã & Ariſtæũ in Græcia duntaxat hæc primò monſtraſſe.* In Italiam *olea omnino tardè peruenit: nam* Theophraſtus, *teſte* Plin. *in principio* 15. *libri, urbis* Romæ *anno circiter* CCCCXL. *negauit, niſi intra* XL. *millia paſſuum à mari naſci.* Feneſtella *uerò dicit, hanc arborem omnino non fuiſſe in* Italia, Hiſpania, *atq;* Africa, Tarquinio Priſco *regnãte, ab anno pop.* Rom. CLXXIII. *Mel & lac cogere Ariſtæũ omnium primum comperiſſe,* Diod. & Plin. *auctores ſunt, cum quibus conſentit* Iuſtin. *in* 13. *licet lib.* 44. *uſum mellis colligendi Gargori regi Curetũ attribuat, qui in* Hiſpania *ſaltus Carteſiorũ incoluit. Sed hic, ut opinor, tãtùm in* Hiſpania *primus fortaſſe huius rei auctor fuit. Verùm hæc Hebræis potius aſsignauerim: ſiquidẽ, teſte* Ioſepho, *& mortaliũ omniũ primi paſtores fuerũt, & apud eos multò ante Ariſtæum mellis uſus fuerat.*

A quibus quædam peregrinę arbores in Italiam translatæ. Cap. IIII.

ARbores *tam magno ſunt mortalibus uſui, ut ſine queis uita degi non poſsit: arbore enim, ut* Plin. *ait, ſulcamus maria, terram uertimus, tecta ædificamus, ſimulachra deorum conficimus: arbores præterea communem ani-*

mantibus uictum ſuppeditant, quarum aliæ peregrinæ ſunt, de quibus hoc loco carptim ac breuiter dicemus. H*æ aliæ alibi naſcuntur, quia nõ omnis terra, ſicuti* Poë*ta inquit, omnia ferre poteſt.* Ex *quo multæ in* Italiam *aliunde translatæ ſunt, ſicut ceraſus, quã* L. Lucullus *poſt uictoriam* Mithridaticam*, teſte* Plin.*lib.* 15. *anno urbis* DCLXXX. *primus uexit è* Ponto. *Teſtatur etiã* D. Hieron. *ad* Marcellã, *ſic lepidiſsimè ſcribens,* Accepimus & *caniſtrũ ceraſijs refertũ talibus, & tam uirginali uerecũdia rubentibus, ut ea nunc à* Lucullo *delata exiſtimarem: ſiquidem hoc genus pomi* Ponto & Armenia *ſubiugatis, de* Ceraſunto *primus* Romã *pertulit, unde & de patria arbor nomen accepit.* At *annis* CXX. *pòſt, trans* Oceanũ, *in* Britanniã *uſq; peruenit.* Et *zizipha & tuberes malorum genera, hæc ex* Africa, *illa ex* Syria, Sext. Papinius *nouiſsimis diui* Auguſti *tẽporibus primus attulit.* Et *Armeniacus & Perſicus arbores, quæ ex nomine ipſo peregrinæ eſſe apparent, quis tamen eas tranſtulerit, nõ facilè dixerim.* Multa *etiam ficorũ genera ſunt, quæ ex alijs gẽtibus ad nos peruenerũt, incertis propemodũ auctoribus, teſtis* Plin. Sed *platanus in primis ex ijs quæ aliunde uectæ ſunt, mirũ in modũ celebrata eſt: quæ ut ad nos uenerit, aut quantũ ei honoris acceſſerit,* Plin. *in* 12. *docet, ſic ſcribẽs,* Sed *quis nõ iure miretur arborẽ umbræ gratia tantùm ex alieno petitã orbe? platanus ea eſt.* Hæc *per mare* Ioniũ, *in* Diomedis *inſulã eiuſdem tumuli gratia primùm inuecta, inde in* Siciliã *trãſgreſſa, atq; inter primas donata* Italiæ, *etiã ad* Morinos *uſq; peruecta, ad tributariũ etiã pertinens ſolũ, ut gẽtes*

uectigal

uectigal & pro umbra pendãt. Dionyſius prior Siciliæ tyrannus Rhegyum in urbẽ tranſtulit eas domus ſuæ miraculũ, & reliqua. At nihil ad noſtrã laurum, quæ nonnullis in locis aliquando in peregrinis arboribus fuit, dicente eodẽ Plin. Notatũ antiquis, nullum genus lauri in Corſica fuiſſe, quod nũc ſatũ & ibi prouenit, &c. Hæc, inquã, poſt hominũ memoriã, feliciſſima arbor eſt, ad cuius cõparationem platanus nihil: quippe non unam habet laurus dotẽ: dicatur enim triumphis, quando triumphantes ea coronati erant: ualet aduerſus fulmina, quare ante limina excubat. Quapropter ferunt Tiberiũ Cæſarem tonante cælo, conſueuiſſe laurea uti corona. Item exornat domos, & idcirco Cæſarũ põtificumq; olim ianitrix erat. quin & pacifera habetur, quam prætẽdi inter armatos hoſtes, quietis ſit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ uictoriarumq; nuntia, addebatur lituis militumq; lanceis, ac Imperatorũ faſces decorabat: abdicat inſuper ignes crepitu, & deteſtatione quadã, & deniq; Apollinis eſt arbor. Quas ob res, tantum eſt huic arbori ſemper honoris habitum, ut eam profanis uſibus pollui fas minimè eſſet, uel quòd fortaſſe unius arborũ Latina lingua nomen uiris imponatur, & cuius folium uocetur Laurea. Appellaui ſuprà noſtrã Laurum, utpote quam noſtræ Vergilianæ familiæ nomini ſacram mei maiores unà cum duobus lacertis, inſigne gentis, ratione nõ inani habuere: id quod carmen illud indicat,

Sum Laurus uirtutis honos pergrata triumphis,
  Ianitrixq; domus, fulmina dira fugo.
Hoſtibus immiſſa & pacem, requiemq; laborum,

Victori palmam lætitiamq́; fero.
Phœbus amat Laurum, & capitis nos illius inſtar,
Formoſam gerimus tempus in omne comam.
Ecce mea gemini ludunt ſub fronde lacerti,
Qui mecum quare hæc, accipe, ſigna colant.
Ver ago perpetuũ, hi primo uer tẽpore monſtrant,
Vnde tenet nomen Vergiliana domus,
Quæ tam immota diu caſuraq́; tempore nullo
Stabit, quàm uiridi fronde perennis ero.

Quid, quòd præterea malorũ pyrorumq́; genera pene infinita quotidie, atq; huc atq; illuc deferuntur, quarum nõnullæ ab auctoribus, ut appia, & pipina, quædã à ſapore, ut quæ ferũt melimela, aliæ ab odore, aliæ à colore nomina habẽt? De his ſatis ſuperq́;: nõ eſt enim ſuſcepti operis munus, peregrinas arbores deſcribere: ſed hæc quãdo ad agriculturã attinẽt, perſtrinximus, ut illi quos res ruſtica delectat, plurimas arbores quæ modò ubique gentium abũdant, aliunde originẽ habuiſſe intelligerẽt.

Quis primis animalibus, rebusq́; aliis nomen impoſuerit, & de primo immolãdi inſtituto, ac carniũ eſu, uſuq́; uictus delicatioris, & more nominãdi eũ cui in conuiuio poculũ tradatur, ac de uſu uenãdi, piſcãdi, & ſalis inuctione, & quis apud Rom. auiaria ferarumq́; uiuaria inſtituerit, aut quæ animalia legionum inſignia fuerint. Cap. V.

QVoniam rus diuerſi generis animalibus abundat, quæ ueluti humanæ uitæ neceſſaria Deus finxit, cõſentaneũ eſt ut ſummatim de ijs aliquid dicatur. Animalibus itaq;

itaq; ſimulac creata ſunt, Adam, teſte Ioſeph. in 1. Antiq. & Euſeb. in 11. De præparat. Euang. nomina impoſuit, quibus etiã nunc uocantur: impoſuit & rebus alijs, quibus iam tum uti cœperat, quod à uero non utiq; abhorrere exiſtimandũ eſt: nam multis rebus cùm ipſi Adam, tũ eius filijs opus fuerat, quæ ſine nomine, internoſci minimè potuiſſent. Iſtuc autem facere, teſte Cicer. in Tuſc. ſummæ ſapientiæ uiſum eſt Pythagoræ. At animalia ſecundũ Plin. uol. 7. Hyperbius Martis filius occidere primus inſtituit, ſicut Prometheus bouẽ. Quod magis Abel Adã filio tribuerim, qui omnium primus, ut Ioſephus eſt auctor, primogenita ſuorũ gregum Deo immolauit. Manauit poſtea iſte immolandi mos tã ad Abel poſteros Iudæos, quàm ad alias quoq; gentes, reiq; apud eas initium fecit ſuillum pecoris genus, ſi Varroni credimus, qui lib. De re ruſt. 2. eius opinionis argumẽtũ ſumit ex eo, quòd initijs Cereris, porci immolabantur, quòd in fœdere feriendo porcus occidebatur, quòd in cõiunctione nuptiali, noua nupta & nouus maritus primùm porcũ immolabat, quòd deniq; priſci Latini, & etiã Græci in Italia idem factitabant. Et illi porci ad ſacrificiũ electi, eximij porci dicebantur, quòd ut maiores & optimi de grege eximerentur. Ritus uerò ſacrificandi talis erat: primùm lotis manibus, hoſtias pura aqua purgabãt, fruges capitibus earũ inſpergentes: deinde precabantur, uotaq; nũcupabant, poſtea hoſtiarum tempora uectibus percutiebant, ac occidentes membratim diuidebãt, ita primitias ex omnibus membris & exta collecta poſtquam farris inuoluiſſent farina, proijciebãt dijs, in altaria, focúmue,

aut aras, hoc eſt, uaſa, quæ tripodes dicebantur, atq; poſtremò ſuccendebant, uina fundentes. Huius moris meminit Vergilius, quum dijs marinis ſacrificium fieret,

Dij quibus imperiũ eſt pelagi, quorũ æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras uoti reus, extaq; ſalſos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Qui uerò immolabant, non deos modò uoce precabantur, ſed etiam aras manibus prehendebant. Idem,

Talibus orantem dictis arasq; tenentem. Quapropter Varro ſcribit, aras primò anſas dictas, quòd à ſacrificantibus tenerẽtur, quæ deinde mutatione literarũ, aræ uocatæ ſunt. Et is hoſtiarũ etiã humanarum dijs immolandarũ modus, quẽ Homerus in ſua poëſi poſuit, & Romani quoq;, teſte Dionyſio Halic. lib. 7. uſurparunt. Carnes autem ſub Saturno, hoc eſt, in aureo ſeculo quũ omnia humus funderet, nullũ comedisse, ſed uniuerſos uixiſſe frugibus & pomis, quæ ſpõte terra gigneret, auctore diuo Hieron. aduerſus Iouinianum, teſtatur Dicæarchus in libris antiq. & deſcriptione Græciæ: & Aſclepiades Cyprius, ætate qua Pygmaleon in Oriẽte regnauit, ſcribit uſum comedendarũ carniũ nõ fuiſſe. Chæremõ Stoicus de uita antiquorũ Aegypti ſacerdotũ ſcribens, narrat eos ex eo tempore quo cœpiſſent diuino cultui deſeruire, carnibus & uino ſe abſtinuiſſe: ouũ quoq; pro carnibus uitauiſſe, & lac, eorũ alterum carnes liquidas, alterũ ſanguinẽ eſſe dicentes colore mutato. Brachmanæ apud Indos, teſte Euſeb. lib. 6. De præp. Euang. nihil animatũ edebant. Ioſeph. lib. 2. de bello Iudaico, & in 13, &

in 13,& 18. Antiq. tres deſcribit ſectas Iudæorum, Phariſæos, Sadducæos, Eſſenos: quorũ nouiſsimos fert ad cælũ laudibus, propterea quòd ab uxoribus, & uino, &, ut Hieronymo *placet, carnibus ſemper abſtinuerint.* Nec *etiam, ſicut idem ſentit,* Hebraico *populo ſtatim poſt peccatum* Adam, *ut carne ueſceretur, à* Deo *conceſſum eſt, hoc eſt, non ante tẽpora* Noë. In Creta, *ut* Euripides *tradit,* Iouis *prophetæ non ſolùm carnibus non ueſcebantur, ſed ne coctis cibis quidem.* Herodot. *uerò in* 1. Babylonios *piſcibus olim tantùm uictitaſſe dicit.* Xenocrates *aũt philoſophus ex* Triptolemi *legibus, apud Athenienſes, tria duntaxat præcepta in templo Cereris* Eleuſinæ, *remãſiſſe ſcribit,* Honorandos *patres, uenerãdos* Deos, *carnibus non ueſcendum.* Lacedæmoniorũ *etiam menſæ ſummæ frugalitatis erant.* Multa *deniq; huiuſcemodi continentiæ exempla referre poſſem, quæ in præſentia non inuitus cõſultò omitto, nonnulla pòſt ad hæc additurus, quum de modo* Chriſtianæ *abſtinentiæ tractabitur in libris inſequentibus.* Secundas *menſas, quæ bellaria nuncupantur,* Iones *primi omnium, teſte* Val. Max. *inuenerunt.* Iidem *& unguenti & coronarum in cõuiuio dandarum conſuetudinem, haud parua luxuriæ inuitamenta repererunt.* Quamobrem *Spartana ciuitas, ut idem auctor eſt, ſeueriſsimis* Lycurgi *legibus obtemperans, aliquandiu ciuium ſuorum oculos à cõtemplanda* Aſia *retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberentur: utpote quæ audierat lautitiam inde etiam immodicos ſumptus, & omnia non neceſſaria uoluptatis genera fluxiſſe.* Quæ *ea omnia ipſa tamen*

Sparte

Sparte nõ potuit ita abſtinere, quin poſtremò receperit: ſiquidẽ apud Græcos paßim cõuiuia magnificè & ſplen didè cõcelebrabantur, quorũ moris fuit nominare eum cui poculum tradituri erant, quò unà biberent. Mos iſte hodie ubiq; propè gentium retinetur, ſed certè quidem neſcio quàm ſalubriter, ne dicam quàm prudenter, ut quis edendo cogatur pro alterius arbitratu bibere. Nã idcircò cibum potumq; capimus, ut corpus nutriatur: quare æquè debemus cibum potione temperare, atq; fabricator murorũ temperationẽ facit aquæ, arenæ & cal cis, quæ ſi nimis dura aut liquida ſit, ut tenacior non eſt ad cõſolidandum murum, ſic cibus multo liquore in ſtomacho fluctuãs, minimè alit. Fuit alius ipſorum Græcorum mos ualde quidem honeſtus, ut in cõuiuio uirorum non accumberent mulieres. auctor M. Tullius in Tuſc. & in Verrem. Redeo rurſus eodem. Vnde poſtea ad Romanos hanc mali contagionem tranſiſſe ueriſimile eſt, apud quos in dies magis magisq; latius ſerpere: nam tan ta erat conuiuiorũ luxuria, ut facilè una menſa patrimo niũ, etſi amplũ, abſumeretur, magnumq; ſæpius reſpub. detrimentum pateretur. Quare Cato uerus in hac parte uates, teſte Plutarcho, aiebat, difficile eſſe eã Rempub. ſaluam fore, ubi piſciculus pluris quàm bos uenit. Quod Iuuenalis Satyra 11. conquerens inquit,

Multos porrò uides, quos ſæpe eluſus ad ipſum
Creditor introitum ſolet expectare macelli,
Et quibus in ſolo uiuendi cauſa palato eſt.
Egregius cœnat meliusq; miſerrimus horum, &c.

Ex quo multæ leges, quas Cato cibarias uocat, de coërcendis

cędis ſumptibus latæ ſunt. Sed quid de Romanis *loquor? nónne illa Cleopatra luxurioſiſſima centies ſeſtertiũ, ut teſtis eſt* Plin. *in 9. hoc eſt, centies centenis ſeſtertijs, quæ faciũt* CCL. *millia aureorũ noſtrorũ, cœnata eſt, hauſto unione pretioſiſſimo? At, ut ueterum mores omittamus, quæ ætas unquã maiore aut cura aut luxu gulæ indulſit, quàm noſtra? palati enim cauſa totũ percurrimus æquor, & ut ait* Hieron. *propter breuem gulæ uoluptatem, terram luſtramus & maria, & ut mulſum uinum pretioſusq; cibus fauces noſtras trãſeat, totius uitæ opera deſudamus.* Iuuenalis,

Interea guſtus elementa per omnia quærũt. Verius *uero igitur eſt quod* Socrates *dictabat, multos propterea uelle uiuere, ut eſſent & biberent: ſe autẽ bibere atq; eſſe, ut uiueret.* Poſſem *in hoc loco multorũ inuitamentorum gulæ inuẽtores prodere, quos tamẽ malo in tenebris iacere, quàm eos nominando, tot cõuitijs obnoxios reddere.* Vſum *uenãdi & piſcandi, quidam, teſte* Euſeb. *in* 1. *De præparat.* Euang. *apud* Phœnices *repertum uolunt: ueluti ſalem & eius uſum* Miſor & Selecb *inueniſſe dicũtur.* Romæ *pauonẽ* Q. Hortẽſius *augurali cœna primus poſuit. auctores* Varro *in* 3. *De agricul. &* Plin. *in* 10, & Macr. *lib.* Satur. 3. *Auiaria, hoc eſt loca in quibus domi aues educantur, primus, teſte* Plin. *inſtituit, incluſis omniũ generũ auibus,* M. Lælius Strabo Brũduſij *equeſtris ordinis. Habuit etiam* Romæ Alexander Imp. *uoluptatis gratia. auctor* Lamprid. Ex quo *cœptum eſt animalia carcere coërceri, quibus natura cælũ aut terram aſſignauerat. nam & leporaria, id eſt, uiuaria ferarum,*

rum,muris undiq; ſepta,auctore Plin.in 8.*à* Fuluio *Hirpino primùm cõdita ſunt,ut etiam hodie nõnulla in Italia extant:diuus enim* Federicus *dux* Vrbini *duo equidẽ fecit,in quibus omne ferarum genus incluſit, ut quoties per negotia liceret,animi cauſa,ſe honeſtiſsimo huiuſmodi uenationis genere exercere poſſet.* At *alibi,& præſertim in* Anglia,*paßim eiuſmodi uiuaria ſunt,quæ quũ roboreis ſudibus ſepta ſint,rectè ueteri uocabulo roboraria dici poſſunt.* Et *hæc loca* Angli *in ſummis cùm uoluptatibus tum opibus habẽt,quãdo nulla apud eos uidetur magnifica uilla,quã uiuariũ ferarũ, ceruorũ & damarũ nõ ornarit.* Nõ *eſt inſuper ab re demõſtrare, tãtũ honoris quibuſdã acceßiſſe animalibus, ut legionũ* Romanarũ *inſignia forẽt:erãt enim ſigna,lupi,minotauri, equi,apri,& aquila,quã legionibus* C. Marius *in ſecũdo cõſulatu ſuo propriè dicauit.auctor* Pli.li. 10.Nat.hiſt.

Quis primus inuenerit linum,retia,nendi texendiq; modum,uel artem fulloniam,& ſaponem:aut qui lanas infecerint, aut repererint lanificij ueſtiumq; uariarum ac pellium uſum,fuſos,aulæa,ſutoriam artẽ,ſericum, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam ueſtem atq; purpuram, & quid ipſa ſit purpura, ac quanto in honore olim & pretio fuerit. Cap. VI.

M*ille lini uſus ſunt, ſed præſertim in uelis faciundis,quod execratione dignum eſt, ad perniciem hominum.* Quod *enim maius miraculũ uideri poteſt, quàm ut herba ſit hoc linum,quæ eatenus* Aegyptum,Syriam, Afri-

cam,

cã, Hiſpaniã, Galliã Italiæ admoueat, ut multi paruo qui dem tẽporis ſpatio, ad ea ipſa loca leuiſsimo etiã uẽtorũ flatu perueniãt? Audax itaq; uita & ſcelerum plena, ut Plin. ait, aliquid ſerere uoluit, ut uentos procellasq; reci peret: ita enim tã paruo ſemine naſcitur, qd' orbẽ terrarũ ultro citroq; portat, hominẽq; ipſum, perinde quaſi parũ fuiſſet in terra mori, cogit perire in aquis, ubi inſe pultus à mõſtris marinis uoretur. Propter quod Pli. ait, haud ſe ſcire quæ execratio ſatis eſſet cõtra inuẽtorẽ. ſed ad rem ueniamus. Linũ Arachne uirgo, quæ Lydia fuit, omniũ prima, teſte Plin. lib. 7. inuenit: quãquã eius uſum apud Hebræorũ antiquiſsimos multò antè fuiſſe cõperimus. Hæc lanificij peritiſsima Mineruã in certamẽ prouocauit, à qua in beſtiolã, quæ arancola dicitur, conuer ſa eſt. auctor Ouid. in 6. Metamorph. Hæc eadẽ retia inuenit, quæ feris auibusq; atq; piſcibus capiũdis tenduntur. Nendi autẽ texendiq; artẽ Palladẽ inſtituiſſe nemo ambigit, quippe quæ Mineruæ ars nominatur. Quod innuere uidetur Naſo in 1. De arte amãdi, his uerſibus,

Quid facis Aeacide? non ſunt tua munera lanæ,
At titulos alia Palladis arte pete.

Et Auſonius libro primo,

Litia qui texunt, & carmina, carmina muſis,
Litia contribuunt caſta Minerua tibi.

Plinius tamen in 7. dicit Aegyptios textilia comperiſſe, qui etiam plurimis litijs texere, quæ πολύμιτα uocant, ſimul inſtituerunt. idem auctor libro 8. Fulloniam artem Nicias Megarenſis inuenit, quam qui exercent, fullones nominantur: ij ueſtimenta curant, poliuntq;, & ad id ſapone

id ſapone utuntur,quem Plin.lib.28.cap.12.à Gallis in-
uentum tradit,Græcè dicitur σμῆγμα quicquid purgat.
Idem lib.27. quum de oſyris herbæ folijs & ſemine tra-
ctat,Smegmata,inquit,faciunt mulieribus ex his. Lanas
infecere primùm Sardibus Lydi,auctor Plin.Vſum ue-
rò lanificij Iuſt.lib.2. Atheniẽſes primos docuiſſe tradit.
Quod ego Mineruæ potius tribuerim, ſiquidẽ illa erat
antequã Athenæ cõditæ forẽt:& quoniã lanificiũ calle-
bat,credibile eſt eã primò lanificiũ monſtraſſe,præſer-
tim Atheniẽſibus,apud quos caſtiſsimè colebatur.Qua-
propter Iuſtinus,ut puto,facilè intelligit Athenienſes la-
nificij uſum primos poſt Mineruam docuiſſe,ueluti eos,
auctore Diodoro, primos ſecundũ Cererẽ, uel Siculos,
frumentũ monſtraſſe probauimus.Fuſos in lanificio re-
perit Cloſter filius Arachnis,teſtis Plin.Illud quaſi præ-
teriens non omittã,olim in plerisq; Italiæ locis, lege pa-
gana ſancitũ fuiſſe,ut ne mulieres fuſos per itinera ambu
lantes torquerent,néue detectos ferrẽt,quòd id aduerſa-
retur omniũ ſpei,præcipueq; frugũ. Hinc cognoſcere li
cet,quàm uana fuerit ueterũ religio: hodie enim Italicæ
mulieres illud paſsim faciũt,ſine tamẽ alicuius rei male-
ficio.Aulæa ornamẽta quibus parietes & aulæ tegũtur,
primùm,teſte Seruio ſuper 3.Georg.in aula Attali regis
Aſiæ,unde nomẽ habent,inuẽta ſunt,poſtquã is populũ
Romanũ fecit hæredẽ. Sutoriæ artis inuentionẽ Plinius
neſcio cui Boëthio aſsignat: ego uerò dixerim Hebræos
primos ſutores fuiſſe, quando ſatis cõſtat Moſen calcea-
tum extitiſſe,cui,uelut in Exod.cap.3. patet,dictũ à Do
mino fuerit, Solue calceamentũ de pedibus tuis.Veſtium
uſum

uſum Palladē inueniſſe Diod.lib.6.auctor eſt.Sed,ut ait Euſeb. quū de rebus Phœnicū in 1. De Euang. præpar. ſcribit, Vſo ex Siculi genere ortus, traditur primus corporibus tegmina ex pellibus ferinis cōfeciſſe. Quod ego illi apud Phœnices dūtaxat tribuendū duco, quādo Adā primus à Deo creatus, pelliceā ſibi ueſtē fecit, quod proculdubio ueſtes faciundi poſteris exemplar extitit. Præterea, quoniā de ueſtibus facta eſt mentio, uidetur locus exigere, ut ſingulorū ueſtimentorum inuentores prodamus. Latus clauus primùm repertus eſt ab incolis Balearium inſularū, quo Caius Cæſar, auctore Trāquillo, ad manus fimbriato uſus eſt, & à latis clauis, qui eius ueſtitus tunicæ inſerti erāt, nomen habet: unde tunica lati claui palmata à genere picturæ dicta. Auri intexēdi modū, uti Plin. in 33, & in 8. eſt teſtis, Attalus rex Aſiæ inuenit, unde Attalicæ ueſtes pictæ. Acu facere excogitauerunt Phryges Idæi, ideoq; phrygiones uocati ſunt, & ueſtes ipſæ phrygianæ. Rectam tunicā Tanaquil prima contexuit. Apud Græcos inuentū eſt palliū, ſicut apud Hetruſcos prætexta, ita nūcupata, quòd eius circuitus & oræ purpura prætexta eſſent: & magiſtratuū ueſtitus erat. Contrà toga alia pura dicebatur, cui nihil purpuræ foret prætextū, qua teſte Plin. in 8. tyrones ac nouæ nuptæ induebantur. Item colores diuerſos intexere Babylonij cœperūt. Martial. Veſte Semiramia, quæ uariatur acu. Vndulatam ueſtem, quæ toga regia dicebatur, qua Seruius Tullus uſus eſt, fecit Caia Cæcilia, quæ eadem Tanaquil uocata eſt. auctor Pli. in 8. & undulata dicta, quòd undis aſperſa foret, quæ fit ex pilis hircorū caprarūq;.

Hoc genus panni, nos ſymballoton uulgò uocamus. Dal*matica ueſtis longa, nõ admodum lata, à* Dalmatis *primùm confecta. Gabanium à Græcis inuentũ eiuſdem ferè formæ, ac* Dalmatica *eſt, manicis eius longitudinem æquantibus, quo* Itali *etiã nunc unà cum Græcis utũtur.* Eorundẽ *Græcorũ inuentũ fertur mantele, quod eſt genus penulæ, quã ipſi μανδύαν uocant, nos uerò mãtelũ, at uulgò cappã, cuius nũc ubiq; gentiũ uſus eſt perquam celebris.* Braccæ *Gallorũ ueſtitus fluxus intõſusq;, ac uarij coloris, unde pars* Galliæ *frigidior,* Braccata *appellata eſt. Sindonẽ ex lino amictũ primùm in urbe Sidone factam conſtat, qua corpus Seruatoris noſtri inuolutum* Matth. *tradit. Hæc de ueſtimentis, quorũ auctores produntur, dicere habui.* Erãt *ueſtes aliæ alijs peculiares, ut toga Romanis & Gallis, ex quo Gallia Ciſalpina Togata nũcupata eſt.* Togam *autẽ ipſam* Tertul. *lib. de pallio ſcribit à Pelaſgis inuentã ad Lydos primùm, à Lydis deinde ad* Romanos *delatam fuiſſe, apud quos diuerſa eius fuerunt genera.* Tunica *interior ueſtis ſine manicis, ſenatoria, eadem nobis linea proxima carni eſt, quam camiſiam uocamus.* Bulla *aurea puerorum nobilium* Romanorum *erat, trabea triumphantiũ, lacerna ludorum ſpectantiũ: militũ uerò, paludamentũ, chlamys, quæ &* Macedonum *Græcorumq; abolla, læna, & ſagũ, quod uulgò ſayon uel cotta dicitur, à quo milites noſtros ſagatos appellamus.* At *ſtola matronarum erat ad pedes uſq; demiſſa, extremaq; in parte inſtita, faſciola exornata.* Atque *hæc* Romanorum *aliorumq; populorum ueſtimẽta propria, quæ uno alteróue tempore ab illis ipſis inuẽta dixerim.*

dixerim. Eſt & cilicium ueſtis genus, confectũ ex uillis hircorum atq; caprarum, quod, teſte Varrone, Cilicia, *unde nomen habet, primùm inuenit, ut illud denſè duplicatũ adhiberetur, ad ſagittarũ ictus excipiẽdos. In eo apud nos ſumma eſt ſanctitatis tutela, quãdo uiri ſanctiſſimi ad domandum corpus proximè carnem utuntur. Pellium uſus frigoris uitandi cauſa, olim apud* Britãnos *fuit, quemadmodũ in noſtra* Anglica *hiſtoria oſtẽdimus. Item apud Scythas.* Ouidius *de Triſt. libro tertio, inter quos exulauit,*

Pellibus & laxis arcent mala frigora braccis,
Oraq; de toto corpore ſola patent.

Apud ueteres Romanos *nõ fuiſſe teſtatur* Tranquil. *ſcribẽs* Auguſtũ *ſolitũ eſſe hyeme ſe quaternis tunicis munire aduerſus uim frigoris: quod utiq; nõ feciſſet, ſi pellib. longè mollioribus uti mos fuiſſet. Poſtea* Neronis *tẽporibus ea mollitia ad ipſos quoq;* Romanos *irrepſit, quãdo* Seneca *in epiſt. frigoris cauſa, meminit de pelliculis uulpiũ & muriũ* Ponticorum, *quas* Itali *zebellinos, & alij præſertim* Angli *ſables uocãt, quæ ut quàm aliæ molliores, ita pretioſiores multò ſunt. Sed longũ etſi nimis facimus, nõ præteribo tamẽ ſericũ, fœminarũ uirorumq; luxuriæ uberrimũ alimentũ.* Hoc Seres Scytharũ *populi, à quibus nomẽ habet, primũ inuenerũt, dicẽte* Plin. *in 6. Primi ſunt hominũ qui naſcãtur,* Seres, *lanicio ſyluarũ nobiles, perfuſam aqua depectentes frondiũ caniciẽ: unde geminus fœminis noſtris labor, redordiẽdi fila, rurſumq; texẽdi: tã multiplici opere, tã lõginquo orbe petitur, ut in publico matrona trãsluceat.* Itẽ Ver. *in 2.* Geor.

Velleraq́; ut folijs depectant tenuia Seres.

Ex his autem Vergilij uerbis multi ſuſpicantur huiuſmodi uellera nõ à uermibus, ut apud nos fiunt, confici, ſed ſua ſponte in frondibus illarum arborum naſci. Cui opinioni Solinus etiam ſuffragari uidetur, quũ ſcribat, Seres aquarum aſpergine inundatis frõdibus uellera arborum adminiculo depectere, liquoris & lanuginis teneram ſubtilitatẽ humore domãtes. Verùm Seruius hoc non minus ſcitè quàm eleganter declarat ſuper 2. Georgic. ubi Maro oſtendit apud alias quoq; gẽtes lanigeras arbores naſci, dicens,

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana? &c. Ait enim, Apud Indos & Seres ſunt quidam in arboribus uermes, qui bõbyces appellantur, qui aranearũ more, fila tenuiſſima deducũt, unde eſt ſericũ. Hæc Seruius. cui Plinius ſuppetias ferre uidetur, quũ in 11. de bombyce Coa loquitur, ſcribẽs, Et in Co inſula naſci traduntur cupreſſi, terebinthi, fraxini, quercus, florẽ imbribus decuſſum terræ halitu animante. Fieri autem primò papiliones paruos nudosq́;, mox frigorũ impatiẽtia uillis inhorreſcere, & aduerſus hyemẽ tunicas ſibi inſtaurare denſas, pedũ aſperitate radente foliorũ lanuginẽ in uellera. Hanc ab his quoq; cogi, ſubigiq́; unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. & reliqua. Bombycinas igitur ueſtes à ſericis non diſtinguũt, quas in filũ retorquere, ac inde texere, in Co inſula Pamphila Platis filia inuenit. auctor Ariſtoteles De animalibus, & Plin. in 11. At ſerici uſus tardè omnino ad nos acceſſit, magniq́; fuit pretij: nã, uti Vopiſcus teſtatur, Aureliano

reliano principe, qui regnare cœpit anno circiter ſalutis humanæ CCLXXIIII. *ſerici libra auri pōdo, id eſt, libra uēdebatur: quare is princeps modeſtiſsimus nunquā holoſericā ueſtē, quæ tota ex ſerico intexta erat, induere uoluit, qua paulò antè primus* Romanorū Antoninus Heliogabalus *homo luxurioſiſsimus uſus eſt, auctor* Lāpridius: *quū id tēporis tantùm in uſu eſſet ueſtis ſubſerica, cuius ſtamē ex ſerico foret, trama autē ex alia materia, cuiuſmodi hodie pannū in primis conficiūt* Flādri, *quē Satin de Bruges uulgò appellāt.* Poſthac, *circiter annū ſalutis* DLV. *ingens ſerici copia per totam* Europam *fieri cœpit, quū per idē tempus duo monachi, uelut* Procopius *auctor* Græcus *tradit, uermiculorū ſemē, hoc eſt, oua ex Serinda* Indiæ *urbe, ad* Iuſtinianū Imp. Conſtantinopolim *attulerint.* Fit autem *ex puro ſerico panni in primis triplex genus, unū uulgò dicitur raſum, quòd in eo nullus utrinq; ſit pilus, apud alios uocatur ſatin: alterū damaſcū floribus intextū, quòd* Damaſci *in Syriæ oppido primò cōfectum ſit: tertiū uillutū, id eſt, uilloſum, quod ex altera parte uillos habet.* Purpura *uerò quo pacto, & quādo ſit inuenta, eſt apud* Pollucē *lib. de uerbis idoneis ad* Commodū *1. qui inquit,* Tyrij *ferūt captū amore* Herculē *cuiuſdā* Nymphæ *indigenæ, cui nomē* Tyros, *quem ſequebatur canis, qui irreptantē ſcopulis purpurā cōſpicatus, pereſa carūcula, ſua ſibi labra cruore puniceo infecit.* Quū *igitur ad puellā adiſſet* Hercules, *delectata illa inſueta tinctura, affirmauit ſibi cū illo poſt hac nihil fore, niſi ad ſe ueſtē afferret, etiā canis illius labris ſplēdidiorem.* Quocirca Hercules *inuēta animāte,*

collectoq́; ſanguine,munus puellæ detulit,primus, ut Sy
rij dictitant,puniceæ infecturæ auctor.Sunt aūt purpu-
ræ,teſte Plin.lib.9. cap.36. piſces ex concharū genere,
quæ ſeptem utplurimū uiuunt annos,cōgregantur uer-
no tēpore,mutuoq́; attrita liquorē quendā ueluti ceræ
emittunt:ſed nobilē illum ſuccū,quo ueſtes tinguntur, in
medijs habent faucibus,quem cum uita euomūt,ideo ui-
uæ capiendæ ſunt.Hinc purpureus color, qui nigrantis
roſæ ſplēdore ſublucet.Eſt eiuſdē concharū generis, ſed
non idem murex piſcis, qui & conchyliū dicitur, cuius
cruore cōficitur color etiam purpureus,quē oſtrum ap-
pellant.Ex quo à bonis auctoribus eiuſcemodi piſcium,
purpuræ,muricis, conchylij nomina, pro ipſo colore
paſsim uſurpantur.Fuit Romæ purpuræ uſus, iam inde
ab initio urbis cōditæ,diſtinguebatq́; ab equite curiā, id
eſt, inſigne erat Romanorū magiſtratuum, quæ idcirco
quamplurimo uendebatur:nā uiolaceæ purpuræ libra
tēpore Auguſti Cæſaris cētum denarijs uenibat, hoc eſt,
decē noſtris coronatis aureis.Poſtea dibapha Tyria, ita
dicta quòd bis tincta eſſet,& apud Tyrios infectores o-
ptimos,in libras,ut inquit Plinius,non poterat emi mille
denarijs,id eſt,centū coronatis.Quapropter quū poſte-
ritas ſemper luxurioſa fuerit,mirū profectò eſt, purpu-
ræ uſum tā rarū, uel potius nobis penitus eſſe ignotū.

De origine architecturæ. Cap. VII.

HOmines primùm more ferarū,in ſyluis &
ſpeluncis naſcebantur, ciboq́; agreſti ue-
ſcendo ibi uitam agebant: poſtea reperto
igne, ut Vitruuio De architectura pla-
cet,

cet,cognitaq́; eius cõmoditate,ad tẽporem propter uim frigoris arcendam, propius accedentes, in unum plures conuenire cœperunt,& in eo cõgreſſu, quicquid uellẽt, iam tum facilè tractare,ut qui rationis participes erant: alij ex fronde tecta facere,alij ſpeluncas ſub montibus fo dere, uti Troglodytæ & Libyæ *quidam populi* Heſperijs Aethiopibus *uicini,teſte* Strab.in 17.Geogr.*factitabant:nõnulli hirũdinum nidos imitantes, ex luto & uirgultis cõdere loca quæ ſubirent.*Et *ſic uſu uenit,ut homines,quorum ad quiduis intẽditur ingenium,ualet,nouis inuentionibus gloriantes,& alij alijs deinde oſtendẽtes, ædificia informare, parietes furcis rectis, & uirgultis interpoſitis luto texere,luteas glebas arefacientes ſtruere,& ut imbres & æſtus uitarent, arundinibus uel fronde tegere, uel ex ulua paluſtri tuguria cõponere cœperint. Quæ ædificia* Vitru.*teſtatur, ſua etiam ætate conſtruxiſſe* Galliam,Hiſpaniam,Luſitaniam,Aquitaniam, Phrygiam. *At etiam* Aegyptus *poſuerat,ſecundum* Diodorum:*imò apud omnes ferè gẽtes,talia hodie uiſuntur: nec mirum,quum ſint qui etiam nunc ſine ædificijs, ſub dio uitam ducant,pars in curribus, ut* Scythæ *propè omnes,pars in campis, ut* Nomades & Saraceni, *in* Africa,*qui* Syluestres *nuncupantur.Atq; eo pacto rem paulatim ad artem, id eſt, architecturam, deductam ferunt, quæ ædificandi rationem docet,quam,auctore* Diod. *in* 6.Palladi *aſsignãt. Quod ego ex* Ioſephi *teſtimonio, aut* Cain Adam *primi hominis filio, aut* Iobal *ex* Lamech *genito potius attribuerim, quorum alter primus, ſicut infrà dicemus,oppidum, alter tabernaculum condidit.*

Vnde deinceps non modò caſas, ſed domos ex lateritijs parietibus & lapide ſtructas, tum deorũ templa quam ornatiſsima facere cœperunt. Sed iam ad ædificiorum diuerſi generis auctóres tranſeamus.

Qui primi luteas aut lateritias domos ædificauerint, & tegulas & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarũ origine, & quãdo primùm marmorum uſus Romæ in ædificiis. Cap. VIII.

DOmos *luteas, teſte* Plin. *lib.* 7. *Doxius* Gellij *filius primus ædificauit, ſumpto ab hirũdinũ nidis exẽplo. Lateritias uerò, hoc eſt, ex lateribus cõſtructas, codẽ auctore, Euryalus &* Hyperbius *fratres Athenis primũ fecerũt. Earũ ſtructuras* Diod. *in* 6. *dicit Veſtã Saturni ex* Rhea *filiam primã inueniſſe.* Domos *ipſas & agros, teſte* Laërtio, *Epimenides Cretenſis primitus expiaſſe dicitur. Tegulas quibus domus teguntur, Cinyra Agriopæ filius in Cypro inſula inuenit. Lapidicinas, hoc eſt, loca ubi lapides effodiuntur, Cadmus Thebis, aut ſicut* Theophraſto *placet, in* Phœnicia. *auctor* Plin. *Verùm ego huiuſmodi rerum inuentionẽ uerius, ut opinor, Cain, aut Seth eius fratris filijs aſsignarim, quando ille, teſte* Ioſeph. *in* 1. *Antiq. mortalium omnium primus oppidũ cõdidit, de quo infrà mentionem planiorẽ faciam: iſti uerò, ut in primo huius operis uolumine demõſtrauimus, columnas duas, id eſt, unam lateritiam, alterã lapideam, ut in eis rerum cæleſtium diſciplinam inſcriberent, cõſtruxerunt, quam primam columnarum atq; laterum originem eſſe dixerim. Quo apparet, in ipſo ferè mũdi primordio domos*

aliaq;

aliaq; ædificia ex diuerſis materijs cōſtruendi uſum fuiſſe. Non eo tamen inficias, eos, quos ex auctoritate Plin. prodidimus, uſpiam deinceps hæc primos docuiſſe. De marmore reſtat dicere, cuius fodiendi cauſa (tantū enim delitiarū olim mortalibus obrepſit) natura ipſa rerū pene acta eſt in planum, mōtes ipſi cæſi, promōtoria mari aperta, uiſcera deniq; terræ in ſexcentas partes dilacerata ſunt. Vnde, ut de cæteris ſileā, ad Romanos tāta marmoris, cuius cōuehendi gratia naues etiam fiebāt, copia uenit, ut M. Scauri ædilitate, auctore Plin. lib. 36. Nat. hiſt. trecentæ ſexaginta columnæ marmoreæ ad ſcenam theatri nō diutius ludorū celebritate duraturi, portatæ ſint. At L. Craſſus orator primus peregrini marmoris colūnas habuit. M. uerò Lepidus primus omniū limina ex Numidico marmore in domo poſuit, magna reprehēſione, qui Cōſul fuit anno urbis DCLXXVI. *Cruſta marmoris primus, teſte Cornel. Nepote, totius domus parietes Mamurra eques Roman. operuit, qui fuit præfectus fabrorū C. Cæſaris in Gallia. Marmore autē ſcalpendo primi omniū inclaruerūt Dipœnus & Scylus, geniti in Creta inſula, prius q̃ Cyrus in Perſis regnare inciperet.*

Qui primi condiderint oppidū, muros, turres, tabernacula, delubra, aut quis primus Deo omnipotenti templum poſuerit, & qui puteos foderint. Cap. IX.

MOrtales ab initio conditis per rura caſis, ut dictum eſt, paulatim inter ſe coëundo è fera agreſtiq; uita ad māſuetiores mores peruenerunt, tuncq́; primùm uinculo quodam

ſocietatis ſimul uiuentes, oppidum, hoc eſt, locum muris munitum, ædificarunt, ut eò opes ſuas cōferrent, ubi nullum eſſet hoſtium periculum: qui inde ciues à coëundo uocati ſunt, & ipſum oppidum urbs, quam colit ciuitas, id eſt, ciuium cœtus, dicta ab uruo parte aratri curua, quo illi antiqui homines ritu Hetruſco, ſulcum ducebāt, intra quem oppidum poſituri eſſent, ut illud foſſa muroq; munitum foret. Hoc primus omnium, teſte Plin. Cecrops condidit, qui fuit, ut Iuſtinus ait in ſecundo, ante Deucalionis tempora, idq; à ſe Cecropiam nominauit, quæ deinde arx fuit Athenis. Aliqui Argos, quod Pelaſgicum, auctore Strabone lib. 8. Geograph. Homerus uocat, à Phoroneo rege antè conditum uolunt, de quo Lucanus in ſexto,

—Vbi nobile quondam, Nunc ſuper Argos arant.

Fuit alterum Argos in Attica: aliud, ut Plin. in 4. eſt teſtis, in Achaia Hippium cognominatū. Quidam etiā Sicyonem prius conſtructam dicunt. Aegyptij uerò multò antè apud ſe Dioſpolin, id eſt, Iouis oppidū, ædificatam aſſerūt: quod fidem propius eſt, quum ipſi omnino antiquiſſimi ſint. De hoc oppido Strab. lib. 17. meminit. Muros Thraſon fecit primus omniū. Turres, ut Ariſtot. ait, Cyclopes inuenerunt: ut Theophraſtus, Phœnices. Quod Verg. Palladi aſſignare uidetur in Bucolicis,

—Pallas quas condidit arces Ipſa colat.

Quæ quidem omnia poſtea inuenta puto, quum Cain Adam filius, qui, ſicut palàm eſt, in ipſo propemodum orbis principio fuit, auctore Ioſepho in primo Antiquitatum, mortalium omnium primus urbem condiderit,

muriſq;

murisq; muniuerit, quã ab Enoch filio ſuo ſeniore Enochiam appellauit. Turrim uerò quæ præ altitudine uix oculis terminari poterat, in eo loco quæ deinceps Babylon uocata eſt, ut idẽ teſtatur, iuuẽtus poſt diluuiũ Noẽ, rurſum uim aquarũ formidans, id ſuadẽte Nemroth, primùm cõſtruxit. Quare Cecropiã, Argos, Sicyonẽ, Dioſpolin, urbes unà cũ turribus poſtea conditas fuiſſe, iam meo iudicio liquidò conſtat. Tabernacula, teſte Ioſepho in 1. Antiq. Iobal filius Lamech fecit, quanuis Phœnices Seculi nepotibus attribuant. auctor Euſeb. De præpar. Euang. Delubra Epimenidem Cretenſem primum ædificaſſe. auctor eſt Diogenes Laërtius lib. 1. At Vitruuius Pythium architectũ primũ omniũ Priene ædem Mineruæ feciſſe tradit. Herodot. tamen lib. 2. Aegyptios, ut nos in primo huius operis uol. ſcripſimus, primos dijs delubra ſtatuiſſe prodidit. Romæ, teſte Liuio, Romulus templum locauit Ioui Feretrio, quod primum omnium more gentis ſacratum fuit. Deo autem omnipotenti Solomon rex Hebræorum ab ortu Adam primi hominis, tribus millibus centum & duobus pòſt annis, primus omnium, auctore Ioſepho lib. 8. Antiquit. Ieroſolymis templum condidit, quod Dauid illius patrem extruere parantem, Deus per Nathan prophetam ab opere, propterea quòd manus hoſtium ſanguine pollutas haberet, reuocauit, eiq; iuſsit, ut id Solomoni filio condendũ relinqueret. Quod quidem templũ cùm miro opificum artificio, tum ingentì auri copia quo ornatũ erat, omnium profectò operum quæ tunc in orbe terrarum extabant, celeberrimum fuit. Secus tamen factitauit Alexander

Romanus

Romanus Imperator, uir in hac parte haud mehercle cõtemnendus, qui, teſte Lampridio, in templis nũquam præter quatuor aut quinq; argenti libras, auri ne guttulam quidẽ, aut bracteolã poſuit, identidem uerſum Perſij repetẽs, In ſacro quid facit aurũ? Puteos, auctore Pli. in 7. Danaus ex Aegypto aduectus in Græciam quæ uocabatur Argos Dipſion, fodit. Quod ſanè abſurdum eſt: nã ut ab ouo, ueluti dicitur, incipiã, conſtat primò Abraham & Iſaac, ſicut patet in Gen. lib. cap. 26. ac deinde alios Hebræos de Aegypto egreſſos, duce Moſe, per ſolitudines multos fodiſſe puteos, quo tempore nondũ Danaus erat: dicente Ioſepho contra Appionẽ, Iam palàm uerò eſt ex prædictis annis, tẽpore cõputato, quia hi qui uocabãtur paſtores, id eſt, noſtri progenitores, ex Aegypto liberati, ante tres & nonaginta atq; trecẽtos annos hanc prouinciã inhabitauere, quàm Danaus Argos accederet. Sed nec Argis quidem Danaus puteos fodit, uerùm eius filiæ: poëtæ enim aiunt, ut teſtis eſt Strabo lib. 8. Argos aquis carere. Vnde Homeri uerſus,

Θεοὶ δ᾽ αὖ θέσαν ἄργος ἄνυδρον.

Dij poſuere Argos lympharum protinus expers.

Sed nõ ipſam regionẽ, quæ amnibus irrigua eſt, aquarũ inopia laborare uolunt, uerùm oppidũ. Vrbem uerò illam, ut Strabo ait, in loco iacuiſſe arido ferũt, in qua magna erat puteorum copia, quos non Danaus, ſicut Plin. placet, ſed eius filiæ fecerunt, teſtificante hoc carmine,

Ἄργος ἄνυδρον ἐὸν Δανααὶ θέσαν ἄργος ἔνυδρον.

Argos aquis uacuum Danaæ ſtruxere redundans.

De primis labyrinthorũ, pyramidumq́ue auctoribus,

ribus,& de mauſoleo ſepulchro,ac de uario apud gentes olim ſepeliendi uſu, & unde apud Romanos mos cremandi cadauera, conſecrandorumq́ Imperatorum poſt mortem, atq; de origine funebris orationis. Cap. x.

OPeræpretium eſt,ut antequam hinc digrediamur, labyrinthos dicamus portẽtoſiſſimũ humani ingenij opus:in ſe enim continẽt mille itinerum ambages,occurſus ac recurſus inexplicabiles,crebris foribus inditis, ad fallendum occurſus,redeundumq; in errores eoſdẽ. Quatuor fuiſſe cõmemorantur:primus in Aegypto, *quem alij regiam Mothærudis principis fuiſſe exiſtimant:alij ſepulchrum* Meridis,*quod etiã* Diodor.*ſentit, plures alij Solis honori extructum ferunt.Hunc Plin.lib.36.ait,à Peteſuco rege,ſiue à Tithoë eſſe cõditum. At* Herodot.*lib. 2.cõmune Aegyptiorũ regum opus appellat, ſeq; illum uidiſſe paulò ſupra ſtagnum* Myrios,*uerſus* Crocodilo*rum urbem conditũ teſtatur,de quo Strabo etiam in 17. meminit. Hinc ſumpſiſſe* Dædalum *exẽplar illius quem fecit in Creta,non eſt dubiũ, ſed cẽteſimam tantùm eius portionẽ imitatum. Alter hic ab Aegyptio labyrinthus fuit, de quo intellexit* Poëta *in 6.Aeneid.dicens,*

Hic labor ille domus,& inextricabilis error.

Et Ariadne apud Ouidium *epiſtola 10,*

Quum tibi,ne uictus tecto morerere recuruo,
Quæ regerent paſſus pro duce fila dedi.

Idem Naſo *in 8.Metamorph.*

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis,

Ponit

Ponit opus, turbatq́; notas, & limina flexu

Ducit in errorem uariarum ambage uiarum.

Plin. quoq́; & Plutarch. in uita Theſei, & Strabo atque D. Hieron. mentionē faciūt. Tertius in Lemno fuit, quē, eodem Plin. auctore, fecere architecti Zmilus & Rholus & Theodorus indigena, cuius Plin. ætate, ut ipſe eſt teſtis, reliquiæ extabant. Quartus in Italia: omnes lapide polito, fornicibus tecti. Italicū Labyrinthum, ſicut teſtatur Plin. ſibi fecit Porſena rex Hetruſcorum, ſepulchri cauſa: de quo Varro, Sepultus eſt Porſena ſub urbe Cluſio, in quo loco monimētū reliquit lapide quadrato, ſingula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm, inq́; baſi quadrata, intus labyrinthū inextricabilē, &c. De labyrinthis ſatis eſt dictum. Sequuntur pyramides, quarū auctores minimè ſunt ſua laude fraudandi, propter uidelicet earum magnitudinē: tam altæ enim in Aegypto fuiſſe traduntur, ut magna omniū admiratio fuerit, qua ratione in tātam altitudinē ſubuecta forent cæmenta. Tres autem pyramides, auctore Plin. inter Memphim & Deltam fuiſſe conſtat, quarum unā ac reliquarum maximā, teſte Diod. lib. 2. CCCLX. hominū millia annis XX. cōſtruxiſſe produntur: quā, ut idem dicit, ſibi fecit ut in ea ſepeliretur, (quando iſtæ pyramides aliud nihil erant niſi ſepulchra) Chemis rex, quem Herodot. Cheopem appellat. Poſt hunc regnum obtinuit, ſicuti Diodor. ait, Cephus eius frater: quidam non fratrem, ſed filium nomine Chabreum regnū tenuiſſe aſſerunt, quod ſimilius uero Diodorus autumat. At Herodot. non Chabreum, (niſi codex mendoſus eſt) ſed Chephrenem, &

non

non filium, uerùm fratrem illius qui primam cōdidit pyramidem, uocat. Coueniunt tamen ut hic, ſiue filius eius, ſiue frater fuerit, alteram pyramidem ædificauerit, arte priori ſimilem, magnitudine quidem imparem. Et *hæ duæ, auctore* Strab. *inter ſeptem ſpectacula mundi numeratæ ſunt. Martialis,*

Barbara pyramidum ſileat miracula Memphis.

Hunc regem, ut Herodot. *&* Diod. *prodūt, ſequutus eſt Mycerinus rex, prioris pyramidis auctoris filius.* Is *tertiam pyramidē lōgè minorē paterna uicenis (uelut teſtatur* Herodot. *in* 2) *pedibus, ex omni parte reliquit.* Hanc *quidam, teſte* Strab. Rhodop*æ meretriculæ ab amātibus poſitam uolunt, narrantes huiuſmodi fabulam,* Quū *ea aliquādo lauaretur, aquila alterū calceū è manu ancillæ rapuit, & in gremium regis iura Mēphi dantis dimiſit: rex demiratus, perquiri mulierē iuſsit, quā in urbe* Nau*cratitarū inuentam uxorem duxit, & mortuæ inde pyramidem cōſtruxit.* Quod Herodot. *prorſus falſum eſſe dicit, quū* Rhodope *mulier longè pòſt fuerit quàm reges qui pyramides feciſſent. Iſti igitur reges quos commemorauimus, pyramidū auctores tradūtur: etſi* Diod. lib. 2, *&* Plin. *in* 26. Natur. *hiſt. à quibus factæ ſint, nō ſatis cōſtare dicūt, iuſtiſsimo caſu obliteratis tantæ uanitatis auctoribus.* Pyramides *autem faciendi, teſte* Plin. *cauſa à quibuſdā traditur, ne plebs eſſet otioſa.* Quare Ioſeph. *in* 2. Ant. *dicit,* Aegyptios *coëgiſſe* Heb. *pyramides ædificare, ut eos huiuſmodi labore attererēt, aut ne reges pecuniā ſucceſſoribus, aut æmulis inſidiātibus relinquerēt uel præberent.* Propter quod ipſe Plin. *hæc opera, regū pecuniæ*

pecuniæ otioſam ac ſtultã oſtẽtationẽ uocat. Verùm ego *hanc potius fuiſſe cauſam opinor, quòd* Aegyptij,*ut ait* Diod.*domos noſtras diuerſoria appellabãt,tanquã breui tempore à nobis inhabitãdas: mortuorum uerò ſepulchra ſempiternas domos,quoniã apud inferos infinitum ſit tẽpus:idcirco domus ædificãdæ curã contẽnebant,ſepulchrorũ magnificẽtiæ (ut ſtultiſsimè fit etiã apud nos hodie) ſummum ſtudium operamq; tantùm impendẽtes.* Q*uãuis nõnulli,teſte* Diod. Aegyptios *huiuſmodi ſepulchrorũ præcipuũ ſtudiũ ab* Aethiopibus *eſſe mutuatos aſſeuerẽt.* Nemo *tamẽ rex ex iis qui eas pyramides cõdiderãt,in illis ſepultus eſt.auctor* Diod.*in* 1. *Mauſoleũ autẽ,id eſt,* Mauſoli *regis* Cariæ *monumẽtũ, auctore* Stra. *lib.*14.Geogr. *Artemiſia eius uxor extruxit, quod,teſte* Plin.*lib.*36.*inter ſeptẽ miracula adnumeratũ eſt.* Mart.

Aëre nec uacuo pendentia Mauſolea.

De *quo etiam meminit* Cicero,Lucanus,Gellius, *&* Vitruuius. *Varius præterea apud gẽtes olim uſus ſepeliendi cadauera fuit: mortui enim* Perſarũ *non prius humabantur,quàm aut ab alite,aut à cane traherentur.* Maſſagetæ *&* Derbicæ *miſerrimos putabant qui ægrotatione morerentur: & parentes, cognatos, propinquos, quum ad ſenectutẽ perueniſſent, iugulatos deuorabant, rectius eſſe ducentes,ut ipſi potius quàm uermes comeſſent.* Tibareni *quos dilexiſſent,ſenes ſuſpendebant patibulis.* Albani Caucaſi *mõtis accolæ, mortuorum curam habere,aut meminiſſe,nefas putabant,quibuscum etiam pecunias defodiebant.* Aegyptij *ſtatim mortuo homine, ferro incuruo cerebrum per nares educebãt, locũ illum*

medica-

medicamentis explētes, dehinc acutiſsimo lapide Aethiopico circa ilia cōſcindebant, atq; illac omnē aluū protrahebant, quā ubi repurgauerant, rurſus odoribus cōtuſis refarciebant, inde iterum conſuebant: ubi hæc feciſſent, ſalicbant nitro abditum LXX. dies: nam diutius ſalire nō licebat: quibus exactis, cadauer ſindone inuoluebāt, gūmi illinentes. Eo *deinde recepto, propinqui ligneam hominis effigiem faciebant, in qua inſerebant mortuū, incluſumq; ita reponebant.* Et *id, ut arbitror, ideo factitabāt, ut eo pacto cōdita cadauera diuturnius incorrupta ſeruarentur: nā* Aegyptij, *teſte Seruio in tertium Aeneidos, ſequuti Stoicorum ſententiam, perſuaſum habebant tandiu animam durare, quādiu duraret & corpus. Aethiopes* Macrobij, *id eſt, longæui, in uitreis ſepulchris mortuos cōdere. Scythæ eos qui à demortuis amati fuiſſent, uiuos infodiebant cum oſsibus mortuorum: regē autem ſuum ubi mortuum ad eas gētes quibus imperaſſet, circuntuliſſent, ſimiliter humo tegebant, atq; cum eo ſepeliebant aliquam eius pellicum ſtrangulatam, & eum qui uina miſcuiſſet, aut qui præfuiſſet nuntijs, necnon omnium rerum primitias.* Naſamones *ſedentes mortuos humabant, obſeruantes, ut dum quis cœpiſſet agere animam, eum ſedentem conſtituerent, ne ſupinus ſpiritum efflaret.* Hyrcani *uolucribus & canibus ſemiuiuos proijciebant. Thraces mortuos ſuos per luſum & lætitiam terræ demandare, prædicantes in qua tot malis liberati eſſent felicitate: contrà edito puero, propinqui eum plo ratu proſequebantur, exponentes quaſcunque neceſſe foret illi, quòd uitam ingreſſus eſſet, perpeti humanas*

calamitates: inſtitutum mehercle inter tot uitæ malá, ſapientiæ plenū. Eorum autē optimates ſimulatq; cōbuſti eſſent, ſepeliebantur. Quidam Aethiopū demortuos in flumē proijciebant, exiſtimantes id optimū ſepulchrum eſſe: aut uitro circundatos domi ſeruabant: aliqui fictilibus cōdebant, atq; infodiebant. Aſſyrij melle condebāt, ac cera oblinebant. Nabathæi cadauera pro ſtercore habebant, regesq; ſuos in ſterquilinijs defodiebant. Taxilli mortuos uulturibus nō ſecus proijciebāt, atq; Caſpij cæteris beſtijs. Quædā Indicæ fœminæ cum uiris cremari ſibi fœliciſsimū glorioſumq; putabant. Bactriani canibus ad hoc ipſum nutritis obijcere ſenes. Quod, ut diuus Hieronymus eſt teſtis, quum Alexandri præfectus Nicanor emēdare uoluiſſet, pene amiſit prouinciam. Parthorum ſepultura, aut auium aut canum laniatus erat. Iſſedonū Aſiaticæ Scythiæ populorū mos erat parentum funera cantibus proſequi, & proximorū congregatis cœtibus, cadauera ipſa dētibus laniare, pecudumq; carnibus miſta comedere, ac capitibus auro incinctis pro poculo uti, quæ, auctore Plin. lib. 4. ultima erant pietatis officia. Herodotus tamen in 4. dicit, illos parentum capitibus nō loco poculi, ſed pro ſimulachro uſos eſſe, immolātes illis quotannis maiores hoſtias multis cū cæremonijs. Hyperborei hoc ſepulturæ genus optimū arbitrabātur, ut ſiquos ſatietas teneret uitæ, epulati delibutiq;, de rupe nota præcipitarent ſeſe in mare profundū. Romani teſte Plin. in 7. poſtquam lōginquis bellis obrutos erui cognouerunt, cadauera cōburere cœperunt. Primus omniū in Cornelia domo, Sylla dictator crematus eſt, ueritus talio

nem, id

nem,id eſt,timens ut ſuum corpus è ſepulchro extraheretur,perinde ac ipſe Marij cadauer eruiſſet. Hinc igitur apud Romanos *cremandorũ cadauerũ uſus increbuit: ſed hũc magis foris quàm domi ſeruatũ eſſe duco, nec tamen ſemper cõbuſta ſunt.Illud uel ſcire licet, apud* Rom.*conſueuiſſe filios & propinquos mortuorum corpora in rogum inijcere.auctor* Cicero,*qui lib.Tuſcul.1. ita de ea re ſcribit,*Metellum *multi filij, filiæ, nepotes in rogũ impoſuerunt. Fuit & apud alios huiuſcemodi mos comburendi.Plin.enim teſtatur in 19.quum de lini generibus loquitur,ſcribens,Regũ inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere.* Optimates *etiã* Thracum,*ut diximus,comburebantur. Sed de hac re funerea plura alibi dicemus,quũ de anniuerſarijs noſtrorum exequijs diſſeretur.*Non *eſt tamen ſilendum de more* Imperatorum *conſecrandorum, qui* Romanis *talis fuit,Sepulto corpore,* Imperatoris *imaginem fingebãt, eamq; in regiæ ueſtibulo ſupra lectum eburneum ponebãt, ad ægroti ſpeciem pallidam, quam circunſtantibus utrinq; ſenatu & matronis nobilioribus, medici inuiſebant quotidie,ſeptimo autẽ pòſt die ubi uiſus erat obiiſſe mortem,iuuenes utriuſq; ordinis lectum humeris in uetus forũ primò,dein in campũ* Martiũ *perferebãt, ibiq; in tabernaculo ad exemplũ turris ſtructo, ac aridis fomitibus oppleto locabant,cum ingẽte aromatũ aceruo.* Hic *cæremonijs patrio more concelebratis,ſucceſſor imperij facẽ tabernaculo admouebat, cæteriſq; ignẽ ſubijcientibus,cũcta cõburebantur:mox è faſtigio quodã aquila dimittebatur,quæ in cælũ credebatur ipſam principis*

animam deferre. Ac iam ex illo, unà cum cæteris numinibus, Imperator colebatur. De hac re Herodianus ſtatim in initio 4. libri latius meminit. Cæterũ hanc conſecrandi rationem poſteritas ſumpſiſſe uidetur ex Cæſaris dictatoris funere, cuius forma non multũ ab iſta fuit diuerſa. Funebrẽ orationẽ de Bruti laudibus primus Valer. Publicola habuit, quæ adeo grata iucundaq́; Romanis fuit, ut ex eo cõſuetudo manſerit, ut qui ſtrenuè pugnando interijſſet, ab optimatibus laudaretur. Dicitur etiam funebribus Græcorum orationibus illa uetuſtior fuiſſe, niſi iam Solon, qui teſte Gellio lib. 17. Tarquinio Priſco Romæ regnante, leges Athenienſibus dedit, huius rei auctor, ut Anaximenes orator dicit, antea fuerit. teſtis Plutarch. in uita Valerij. Apud Romanos deinde, auctore eodem Plutarcho in uita Camilli, quũ mulieres ornamẽta aurea, quibus utebantur, ad conficiendam pateram in Delphum mittendam cõtribuerint, ſenatus decreuit, ut quemadmodũ pro uiris, ita etiã pro fœminis, in funere orationem haberi liceret. Hinc igitur demortuos laudandi mos fluxit, quẽ nos hodie ſeruamus: ſeruamus autem, in laudandis illis, ſi ne quid falſi dicere audemus, qui diũ uixere, ſummopere curarũt, ut ab omnibus bene audirent: nã hoc unũ in primis indiciũ uirtutis & uitij in homine exiſtit. Quippe natura quadã optimus quiſq; inuigilat, ut de ſe reliqui mortales nõ malã imbibant opinionẽ, & poſt mortẽ omni tẽpore bene loquãtur: at ignauiſſimus nõ itẽ. Cuius ſanè rei cõiectura, Plato in epiſt. 2. ad Dionyſ. tyrannũ, ſe duci affirmat, ut credat eſſe aliquẽ ſenſum ijs qui mortui ſunt, rerũ noſtrarũ.

Qui

Qui primi obeliſcos fecerint, aut Romam inuexerint, & inibi locus Plinij emaculatus, & de notis obeliſcorum, & quales eſſent Aegyptiorum literæ. Cap. XI.

LAbyrinthos ac pyramides regum opera omni admiratione digna, ſuperiore capite deſcripſimus, eorum ſimul proditis auctoribus. Sequũtur modò obeliſci, quos reges iuxta certatim fecerunt. Sunt autem obeliſci trabes lapideæ Solis numini ſacratæ, propter quod ad radiorũ ſimilitudinẽ fiebant. Apud Aegyptios nomen habẽt à radio, & planè talis eſt radij forma, dum per feneſtram intrat. Græci à ueru ſimilitudine nuncupant, apud quos ὀβελὸς ueru eſt. Obeliſci primùm in Aegypto, inde Romæ plures erecti ſunt. Primus omnium, teſte Plinio libro 36. hoc opus inſtituit Mitres, qui in Solis urbe regnauit, ſomnio iuſſus: hoc enim ipſum in eo inſcriptum erat. Poſtea & alij Aegyptiorum reges in eadem urbe fecerunt. Sochis enim quatuor erexit, quadragenorũ & octonûm cubitorum longitudine. Rameſes autem is quo regnante Iliũ captum eſt, 40 cubitorum: idem & alium poſuit longitudine undecẽtenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Erant & alij duo, unus à Myrne poſitus, alter à Phio. Hæc ex Plinio uolumine 36. Verùm quidam codices non à Myrne, ſed à Smarre, & nõ à Phio, ſed ab Eraphio habent, ut in alterutris mendum ſit. Vnum Alexandriæ ſtatuit LXXX cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Pheron etiam duos in æde Solis poſuit, hanc ob cauſam: ferunt enim hunc regem, teſte Herodoto libro 2. facinus

admiſiſſe, quòd ſpiculũ in medios fluminis uortices contorſerit, & propter id eueſtigio amiſſo uiſu, decẽnio cæcũ fuiſſe: undecimo autem anno ab urbe Buci oraculum accepiſſe, uiſum eſſe ſibi rediturũ, ſi oculos abluiſſet lotio mulieris, quæ cæterorũ uirorũ expers, ſuo tantũ uiro cõtenta fuiſſet: & ante omnia, quum lotiũ uxoris tentaſſet, ac nihil amplius cerneret, reliquarũ deinde urinã expertũ tandẽ uidiſſe, ibiq; omnes mulieres quas fuiſſet expertus, præter eã (uxorẽ enim duxit) cuius lotio lotus uiſum recepiſſet, concremaſſe: atq; ea calamitate liberatũ, cùm alia in alijs templis donaria poſuiſſe, omnia egregia ad diuturnitatẽ memoriæ, tũ maximè memorabilia ac ſpectaculo digna in templo Solis gemina ſaxa, quos obelos uocant à figura ueru, centenûm cubitorũ longitudinis, octonûm latitudinis. Fuerunt & plures alij in ipſa Aegypto, quapropter Auguſtus Cæſar, teſte Ammiano, duos Romam ex Heliopoli urbe Aegyptia tranſportauit, quorũ unus, qui, ut auctor eſt Plinius, exciſus fuit à rege Semneſerteo, in circo maximo, alter qui à Seſoſtride factus eſt, in campo Martio poſitus fuit. Tertius in Vaticano erat, à Caio principe inuectus, qui etiam nunc eo loci ſtat: de quo Plinius lib. 16. cap. 40. quum de arborũ magnitudine loquitur, Abies admirationis præcipuæ uiſa eſt in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iuſſu, obeliſcum in Vaticano circo ſtatutum adduxit. Hunc, ut idẽ in 36. teſtatur, fecerat Seſoſtridis filius Nũcoreus. Et deinde ſubdit, Eiuſdem remanet & alius centum cubitorũ, quem poſt cæcitatem, uiſu reddito, ex oraculo Soli ſacrauit. Hæc Plinius. Ex his uerbis facilè conijcere poſ-

ſumus,

ſumus, Plin. intelligere de altero obeliſco, quẽ, ut ſuprà oſtendimus, ex teſtimonio Herod. Pheronem, nõ Nunco reum, ut apud Plin. legitur, recepto oculorũ uiſu, Soli ſacraſſe conſtat. Ex quo extra omnem cõtrouerſiam, Plin. locus deprauatus eſt, qui ut emaculetur, loco Nũcorcus, legendũ eſſe duco Pheron, ne duo inter ſe grauiſſimi auctores certare uideantur, quũ haud difficulter fieri potuit, alterũ ex ijs quos Pheron fecerit, eũdem eſſe, quem Caius Romam portarat. Quod demiror Hermolaũ Barbarũ, uirũ utiq; ſagaciſſimi ingenij, non animaduertiſſe, præſertim quum paulò ſuperius admonuiſſet undecimo capite, eiuſdem 36. Plin. uoluminis, ubi Nuncorcus inſcriptus eſt, legendum eſſe Seſoſtridis, nõ Seſotidis: qui, teſte Herodoto, fuit huius Pheronis pater, de quo Plin. lib. 6. cap. 29. meminit, & Strabo lib. 7, & Ioſephus contra Appionem uolumine 2. Non eſt etiam tacitum relinquendum, obeliſcos quamplurimum notis quibuſdam, id eſt, uaria animalium effigie, inſculptos fuiſſe, quæ uel regum gloriam, uel eorum perſoluta uota ſequentibus ætatibus monſtrarent, quæ loco literarum erant, dicente Plin. lib. 36. Etenim ſculpturæ illæ effigiesq; quas uidemus, Aegyptiæ ſunt literæ. Et Cornel. Tacitus lib. ſuarum hiſtor. 13. Primi, inquit, Aegyptij per figuras animalium, ſenſus mentis effingebant, & antiquiſſ. monimenta memoriæ humanæ impreſſa ſaxis cernuntur. Strabo etiam lib. 17. ait, In obeliſcis quibuſdam literæ ſunt, quæ regum illorum diuitias ac potentiã declarant: nam per ſpeciem apis mella conficientis, regem indicabant, cui cũ iucunditate moderante, aculei ineſſe debẽt.

Per accipitrē,rem denotabāt citò factam, quoniam hæc aliarū ferme omnium auis ſit uelociſsima.Per inſtrumenta etiam quædam membráue humana ſcribebant: quod Diodor.ſtatim in principio 4.lib.planè demonſtrat.

A quibus primò aſylum conſtitutum fuerit,& quo nos pacto aſylis utamur. Cap. XII.

POſtquam Hercules migrauit è terris, nepotes eius,auctore Seruio in 8.Aeneid.timentes inſidias eorum quos auus afflixiſſet, Athenis ſibi primi omnium aſylum, hoc eſt, templum miſericordiæ,collocarūt,unde nullus per uim poſſet abduci:nam cōponitur ex α,quod eſt ſine,& σύρω trabo:quod Statius affirmat in 12.Thebaidos,dicens,

Fama eſt defeſſos acie poſt buſta paterni
Numinis,Herculeos ſedem fundaſſe nepotes,
Sic ſacraſſe loco commune animantibus ægris
Confugium. *Cuius Plutarch.etiam in uita Theſei mentionem facit.Verùm ego hoc primum inuentū Moſi ucrius,ni fallor,aſsignauerim, qui, ut auctor eſt Euſebius,longè ante Herculem fuit.Is enim,teſte Ioſepho lib. Antiquit.4.in tribus ex ijs urbibus quas ipſe cōdiderat, dum Hebræum populum in patrium ſolum reduceret, aſylum conſtituit,quod illis tantùm profugio foret, qui minimè ſcientes homicidium commiſiſſent. Secundum hæc,longo deinde tempore Romulus, ut haberet aduenas plures,cum quibus cōderet Romam,ad imitationem Atheniēſis,ut Seruius tradit,aſylum (teſte Liuio in 1.ab urbe cōd.& Dionyſio li.2.) aperuit,quò quiſquis profi ciſceretur,ab omni noxa liberatus eſſet. Ouid.in 3.Faſt.*

Romulus

Romulus ut ſaxo lucum circundedit alto,

Quilibet huc,inquit,confuge,tutus eris.

Vergilius quoq; in 8.ait,

Hinc lucum ingentem, quem Romulus *acer aſylum*

Rettulit. *Fuit & aliud aſylum, auctore Strab.in 8. Geogr.nō procul Trœzene,in inſula nomine Calauria, Neptuno dicatū. Tum aliud quoq; in Aegypto, ad Cano picum* Nili *oſtiū,*Herculi *conſecratū, de quo* Herod.lib. *2.meminit,Erat,inquit,& in eo litore quod nūc quoq; eſt,Herculis templū,ad quod ſiquis cuiuſcunq; hominis ſeruus cōfugiens capiat ſacras notas,ſeſe Deo tradēs, eū nefas eſt tangere.Quæ ſanctio ad meam uſq; ætatē,pror ſus immota perſeuerauit.Fuit etiā in ipſa Aegypto,ſicut cōmemorat Strab.lib.17.& ult. Geogr. Oſiris aſylum, & in Syria Apollinis. Sunt hodie in orbe noſtro Chriſtiano,præſertim apud Anglos, paßim aſyla, quæ non modò inſidias timentibus,ſed quibuſuis ſontibus etiā ma ieſtatis reis patent:quod facit ut manifeſtè appareat,nos id inſtitutū non à Moſe, qui illis duntaxat qui nolentes hominē occidiſſent,aſylum poſuit,ſed à* Romulo *eſſe mu tuatos.Quæ nempe res haud dubiè in cauſa eſt, cur bene multi à maleficijs minus abſtineant manus. Quid, quòd templa noſtra ubiq; gentium iſtiuſmodi ſceleratis hominibus inſtar aſylorū ſunt? & id cōtrà quàm Moſes etiam conſtituerit,qui in* Exod.*cap.21.ita ſanxit, Siquis per induſtriam occiderit proximum ſuum, & per inſidias,ab altari meo auelles eum,ut moriatur.*

De origine theatri,& in eo recitandi comœdias tragœdiaſq; modo, & qui primò Romæ theatrū,

& amphitheatrum ac circũ conſtruxerint, & quare amphitheatrũ arena ſpargeretur, & inibi de frequenti apud ueteres lauandi uſu, ac thermarum origine. Cap. XIII.

THeatri (*quod hemicycli ſpecie conſtructũ erat,* ἀπὸ τοῦ θεάομαι, *quod eſt uideo, appellatũ, Latinè dici ſpectaculum potest*) *conſuetudo, teſte Caßiod. in epiſt. à Græcis ſumpta eſt: nam quũ agrorũ cultores feriatis diebus ſacra diuerſis numinibus per lucos uicosq; celebrarẽt, Athenienſes primùm hoc in urbẽ ſpectaculum tranſtulerunt, theatrum Græco uocabulo appellantes, quòd in eo eminus aſtans turba coueniens ſine aliquo impedimento conſpiceret: apud quos, auctore Euſeb. in 2. De præpar. Euãg. Dionyſius primus theatrum fecit: propter quod, ut mea fert opinio, Seruius ait theatrales ludos in honorem dũtaxat apud ueteres Liberi patris fieri cõſueuiſſe. Plutar. ſimiliter Athenis theatra fuiſſe, in uita Theſei apertè oſtendit. Sanè apud Alexandriam, in Antirrhodo inſula theatrum etiam fuiſſe, Strabo in 17. auctor eſt. Hũc morem Romani quoq;, ut pleraq; alia, in urbem cõſtruendi theatri tranſtulerunt, quod ita diſpoſitum erat, ut à fronte inter duo cornua, ſcena eſſet, dicta* ἀπὸ τῆς σκηνῆς, *quod apud Græcos tabernaculũ ſignificat, ita appellatum à facienda umbra. Scena primò inuenta eſt umbræ gratia, in qua ludi ab eo loco ſcenici nuncupati, à principio facti ſunt, qui, teſte Liuio, anno urbis cond. CCCXCI. C. Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone COSS. peſtilentiæ ſedandæ cauſa inſtituti ſunt. Porrò quum uis*

morbi

morbi nec humanis conſilijs, nec ope diuina leuaretur, inter alias iræ cæleſtis placationes eiuſmodi ludos intro ducere placuit, inſanis certè hominũ mẽtibus, qui putarent Deũ laſciuis ſaltationibus ſibi placatũ iri. Itaq; ex Hetruria ludiones acciti, qui ſine carmine ullo, ſine imitandorũ carminũ actu, ad tibicinis modos ſaltãtes, haud indecoros motus dabant. Res noua ſic bellicoſum populũ delectauit, ut iuuẽtus inde iocularia ſimul inter ſe uerſibus incõditis fundentes, eos imitari cœperint. Hæc ridicula carmina ſine cãtu iactitata, Græcè exodia appellabãtur, ſicut epodia quæ cãtabantur. Et quia hiſter Thuſco uerbo ludius uocabatur, id nomẽ hiſtrionibus eſt inditũ. Poſt annos deinde cẽtũ & uigintiduos, qui fuit annus ab urbe cond. DXII. Liuius Andronicus fabulã uerſibus intextã primus recitandã dedit. Ac ita ludus paulatim in artẽ uerſus eſt, quũ in ſcena comici tragiciq́;, & cæteri poëtæ ſua recitarẽt poëmata: in ea etiã erãt præcones, tibicines, citharœdi & huiuſmodi, qui uel in fine cuiuſq; actus canerent. Hoc ſanè loco non abs re uidetur eſſe aliquid dicere de modo in primis agẽdi comœdias, tragœdiasq́;. Nam quũ Cic. lib. 3. De orat. de Roſcio, qui fuit homo Gallus, & comœdus peritiſſimus, ac eius præceptor in pronuntiationis geſtuũq; exercitatione, dixerit, Nũquã agit hũc uerſum Roſcius eo geſtu, quo poteſt: nõnulli ſuſpicati ſunt comicos & tragicos ſua poëmata recitare ſolitos, & mimos, hoc eſt hiſtriones, præſtò fuiſſe, qui perſonarum inductarum facta dictaq; exprimẽdi cauſa, eorũ uoces geſtibus tãtùm perſequerẽtur: id quod alibi Cic. in Parad. falſum eſſe demõſtrat, quum inquit,

Hiſtrio

Hiſtrio ſi paulò ſe moueat extra numerum, aut ſi uerſus pronuntiatus eſt ſyllaba una breuior aut longior, exibilatur & exploditur. Si igitur hiſtrio geſtu, non itẽ uoce agebat, quî fieri potuit, ut mutus in pronuntiatione reprehẽderetur? Theatralis autẽ ſcena apud antiquiſsimos parietẽ nõ habebat, ſed frõdibus tãtùm tegebatur: poſtea tabulata cœperunt cõponere inſtar parietis, & ſic binis & ſæpe pluribus cõtignationibus cõſtabat. Deinde erat proſceniũ, ſuggeſtum in quo ludi exercebantur. Verg.

—Et ueteres ineunt proſcenia ludi. *In medio orcheſtra, in qua ſenatorũ ſedibus erant loca deſignata, unde omnium agentium geſtus ſpectari poſſent: dicta orcheſtra, quòd in ea ſaltationes fieri conſueuerunt: ὄρχησις enim Græcè ſaltatio dicitur. In cauea uerò, quæ pars media theatri erat, ſubſellia equitum erant in cuneos eodem modo diuiſa. In circuitu hemicycli erant gradus ita diſpoſiti, ut altiores in ambitu ſemper excreſcerent, in his plebs promiſcuè ſedebat. Quibus non erat locus ſedendi, ij ſtantes in cauea ſpectabant: nam ſenatus à populo ſecretus ludos ſpectare. Cuius rei, teſte Liuio in quarto de bello Macedonico, & Plutarcho, Scipio ille Africanus, & Valer. Sempronius Longus cõſules, primi auctores fuerunt, quod & uulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quaſſauit. Valerius autem Max. hoc ex ſententia poſterioris Africani actum eſſe narrat. Caueæ theatri nullis fornicibus obductæ, uelis tegi ſolebant. Ex quo primus omnium Q. Catulus, teſte Plin. in 19. linteis theatro umbram fecit, primusq; byſsina uela duxit. In hanc ſanè formam, theatrum M. Scaurus in*

rus in ſua ædilitate,nō quidē perpetuò duraturū, ſed in triginta tātùm dies ſcenicorū ludorum (principio enim ad tēpus fiebant theatra) primus omnium Romæ *extruxit,dicente* Plin.lib.36.cap.15,Hic *fecit in ædilitate ſua opus maximum omniū,quæ unquam fuere humana manu facta,non tēporaria mora,uerūetiam æternitatis deſtinatione,& reliq:*C.*autē* Curio,*qui bello ciuili in Cæſarianis partibus obijt,in patris funere theatra duo è ligno conſtruxit,quibus inter ſeſe auerſis,ne inuicem obſtreperent ſcenæ,& repēte circumactis,ac cornibus inter ſe coeūtibus,faciebat amphitheatrum,& gladiatorū ſpectacula ēdebat.*Manſurum *theatrum è quadrato lapide,ut ait* Cornelius Tacitus,*primus* Romæ *conſtruxit* Pompeius Magnus,*cuius exemplar ex eo quod* Mitylenæ *erat,poſt deuictum* Mithridatem *ſumpſiſſe, teſtis eſt* Plutarch.*Amphitheatrum autem,qui locus erat ſpectaculorum gratia,forma rotunda,& ueluti,ut ſuprà oſtendimus,ex duobus conſtans theatris,primus omniū, teſte* Cornelio *de geſtis* Neronis,*in campo* Martio *poſuit* C. Iulius Cæſar,*quod paulò poſt,auctore* Tranquillo, Auguſtus *mauſoleū ædificaturus deſtruxit,qui & ipſe amphitheatrum deſtinauit media urbe, quod à* Veſpaſiano *conditū fuit,& à* Tito *conſecratū. auctor* Suetonius *in eorū uitis.Sed quoniā* Domitianus*, ut idem eſt teſtis, omnibus operibus quæ poſt mortē illorū uel reſtituit uel perfecit,ſuū dūtaxat titulū addidit,ſine ulla priſtini auctoris memoria:hinc,ut opinor, illi de hoc amphitheatro* Mart.*ſtatim in principio ſui operis adulatur, dicēs,*

Omnis Cæſareo *cedat labor amphitheatro,*

Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Auguſto etiam Cæſari Herodes *Ieroſolymis theatrũ & amphitheatrum condidit,auctor Ioſeph.in 15. Antiq. In amphitheatro autẽ beſtiarum & gladiatorum ludi celebrabantur:nã permulti capite dãnati,aut in bellis capti, illic cũ feris pugnãdo mortẽ oppetere cogebãtur.Quod epigrammaticus poëta affirmat, de delatoribus dicens,*

—Nec cepit arena nocentes. Seneca teſtatur duos qui ad id certamẽ deſtinati erant,ſibi prius mortem conſciuiſſe.Arena,ut hoc cõmodùm moneamus,aliquãdo pro amphitheatro,id eſt,contentum pro continente, ab auctoribus eleganter ponitur. Martialis rurſus,

Quicquid fama canit,donat arena tibi.

Et id,quoniam amphitheatrũ ſpargi arena ſolebat , uel ne pugnantes fœdarentur cruore occiſorũ, uel ne cruor ſparſus ſpectãtibus eſſet horrori, propter quod iuuenũ multitudo arenam uertendo cruorẽ obtegebat. At quidam aliam ſpargendæ arenæ cauſam cõmentati ſunt,tradentes eã ſterni,ne gladiatores diffluerẽt.Circo(de cuius forma lib.ſuperiore,cap.14.affatim diximus) regnante Tarquinio Priſco,*locus primùm deſignatus eſt , atq; ſimul patribus equitibusq; loca diuiſa,unde ſpectarẽt ludentes. Certamen fuit equorum pugilumq; , qui ex Hetruria acceſiti fuerant. Is Maximus circus dictus eſt. Poſtea duo alij poſiti ſunt,Flaminius &* Neronis.*In hoc obeliſcus olim fuerat,qui nunc* Romæ *in* Vaticano *extat.In circo item,teſte* Dionyſio,*athletæ certabant , qui aut pugnabant,aut currebant,uel luctabantur:quorum certamen tum primò* Romanis *ſpectaculo fuit , quũ* Sp.

Poſthumius

Poſthumius Albinus,& Q. Martius Philippus conſules fuere,anno urbis conditæ DLXVIII. auctor Liu.lib.9. dec.4. Sed horū operū magnificētiæ iam iungatur thermarum luxuria:fuit enim mos priſcorū quotidie lauari, quòd ea res,credo,teſte Celſo,ad proſperā ualet conſeruādam ualetudinē. Ex quo uſu uenit, ut ciuis quiſq; pro opibus,priuata haberet balnea: ſed poſtea creſcēte principum luxuria, publicæ balneæ haberi cœpere: quippe loca aſsignata erant, quæ aut aquis calentibus, aut igne calefactis,lauandi ſudandiue uſum præberēt, quæ Græcè thermas appellarunt. & cùm alibi,tum Romæ in modum prouinciarū, ut ait Ammianus,uidebantur extructæ,in quibus plebs etiā lauaretur:fuitq; adeo populare principibus id cū ea promiſcuè facere,ut Cōmodū, Gordianū,& Galenū iuniores, alios ter, alios quinquies uel ſepties æſtate, bis uerò hyeme in die lauaſſe Capitolinus tradat,in thermiſq; cœnitaſſe. Admittebantur & mulieres,idoneū uoluptatis inſtrumentū. Thermæ in primis celebres Romæ fuere, Agrippinæ,Neronianæ, Titi Veſpaſiani,Domitiani,Antonianæ,Alexandrinæ,Gordianæ,Seuerianæ,Diocletianæ, Aurelianæ, Cōſtātinianæ, Nouatianæ. Hæ magno ſumptu ædificatæ ſunt inſtar ferè urbium. Erant in his areæ ampliſsimæ,erāt porticus, in porticibus exedræ habentes ſedes, in quibus philoſophi, rhetores, reliquiq; quibus ſtudia erant cordi, ſedebant diſputātes. Erat & palæſtra,in qua ſe athletæ exercebant. Erant præterea multa intus loca ad fouendā luxuriam faberrimè extructa. Adeo ueſana dementia,omnium uoluptatum quæſiſſe tentamenta uidētur Rom. principes,cum tanto impendio tam paucis profuturo.

Quis primus inuenerit fabricã materiariam, & & in ea ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normã, libellam, tornum, clauem, circinum, ſecurim, dolia & uaſa uiminea. Cap. XIIII.

FAbricam materiariam, hoc eſt, lignariã, Dædalus, ut Plin. lib. 7. ſcribit, primus omniũ inuenit: & in ea ſerram, aſciã, perpendiculum, id eſt, inſtrumentũ quo plũbo à filo & gnomone pẽdẽte, rectio ſiue obliquitas operis perpenditur, hoc eſt, examinatur: & terebrã & glutinũ, (quod Græci collã nominant) quo ligna cõiunguntur & cõglutinantur. Normã *aũt & tornũ atq; clauem* Theodorus *Samius reperit.* Ouid. *tamẽ lib.* 8. Metamor. *dicit* Perdicem Dædali *ex ſorore nepotem, circinũ, hoc eſt, inſtrumentum quo circuli uertendo deſignantur, & ſerrã inueniſſe. traxerat enim in exemplũ ſpinas in medio piſce notatas, de quo etiã in Ibim ait,* Vt *cui cauſa necis ſerra reperta fuit.* At *ſecundũ* Diod. lib. 5. Talaus, *non* Perdix, *adoleſcens filius ſororis eiuſdẽ* Dædali, *qui ab eo erudiebatur, reperta ſerpentis maxilla, paruulum quum ſecuiſſet lignũ, imitatus poſtea dentium ſerpentis ſpißitudinẽ, ſerram ferream primus omnium fecit: reperit etiam tornũ, & rotam figuli, ut antè monſtrauimus: ita quũ pluribus rebus hominibus profuiſſet, magna laude celebratus eſt. Hunc puerũ* Dædalus *inuidia motus, exiſtimans turpe eſſe, magiſtrũ ab adoleſcente gloria uinci, dolo interfecit.* At *normam, (cuius ratio ut longè alia ſit, ac cõmunis normæ, non modò in menſuris, ſed etiam in ædificijs utilis eſt) inuẽtum* Pythagoræ *eſſe* Vitruuius *lib. 9.*

lib.9.dicit,eiuſq; formā ualde artificioſam ponit. Securim Pāteſilea Amazonū regina inueniſſe fertur. Cæterū ego huius lignariæ artis, uel eiuſdē inſtrumētorū, quāuis alia aliubi uſurpentur, inuētionē potius Hebræis tribuerim, apud quos multò ante Dædalū optimi opifices fuerūt, præſertim in cōſtructione tabernaculi, quod Moſes, qui etiā Dædalo, ut auctor eſt Euſeb. antiquior fuit, Deo dicauit. Vel aſsignauerim Tyrijs, qui, teſte Ioſeph. in 8. Antiq. in ea arte Hebræis lōgè excellētiores fuerūt, propter quod Salomon Deo templū conditurus, ab rege Tyri per literas fabros lignarios, ſicut idem Ioſeph. & Euſeb. teſtimonio ſunt, petijt. Quo pacto autē ex gracilioribus lignis capacia & in uentrē tumentia uaſcula, ueluti ſunt dolia, fierēt, Pſeuſippus, auctore Laertio, docuit. Vaſa ex uiminibus facta, ut quallos, corbes, &c. teſte Ser. in primū Georg. Ceres omniū prima mōſtrauit.

Quis primus mari imperauerit, & ut primò nauigari cœptū ſit, & qui inuenerint artem nauiganti, nauigia diuerſi generis, remū, uela, anchorā, gubernaculum, & pugnam naualem. Cap. XV.

QVis nō fatetur humanū genus merito ſuo inſaniæ audaciæq; coargui, quū ſeſe intra ſuos fines minime ſciat tutū cōtinere? Nā quāuis Deus opt. max. ei abunde cōſuluerit, ſua tamen ſpōte in pericula ruit. Ille enim nobis terram ueluti ſolidū & ad nos ſuſtentandū idoneum elemētum dedit, at nos cælū atq; mare tētamus. Nónne Dædalus fabricatis alis, cælum ipſum adiuit? nonne modò ſæua pecuniæ cupiditate obcæcati, tenui ligno freti mare

non dico ſulcamus, ſed propemodum habitamus? Quod Flac. Horatius dolens, in primo Carminum inquit,

Nequicquam Deus abſcidit
Prudens Oceano diſſociabili
Terras, ſi tamen impiæ
Non tangenda rates tranſiliunt uada.
Audax omnia perpeti
Gens humana, ruit per uetitum nefas.

Et in eum paulò ſuperius qui hoc primùm tentauit,

Illi robur & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commiſit pelago ratem Primus.

Et Propertius libro 3. de Peti naufragio dicit,

Ergo ſollicitæ tu cauſa pecunia uitæ es,
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu uitijs hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Et deinde ſubiungit,

Ite rates curuæ, & leti quoq; texite cauſas,
Iſta per humanas mors uenit acta manus. Idem,
Natura inſidians pontũ ſubſtrauit auaris. & reliq.

Quid deniq;, ut Poëta ait, non mortalia pectora cogit, Auri ſacra fames? Itaq; adeo ab initio mare à mortalibus frequentatum eſt, ut deinceps omiſsis ratibus, quibus primùm eſt nauigatum, naues inſtar domorum ædificauerint, quibus etiam nunc totum ferè pelagus ſternitur. Et ita nauigandi arte comperta, maris imperium ſibi pro ſe quiſque uindicare auſus eſt, in eoq; non ſecus ac in terra bella gerere. Sed iam ad rem ueniamus. Minos, teſte

Strab.

Strab.li.10. Geogr.mari primus imperauit: quod Diod. in 6.Neptuno aſsignat, qui primus nauigãdi artẽ inuenit: ait enim, Neptunus ſecundũ Cretenſes, primus nauigãdi arte inuẽta, claſſem inſtituit, eiusq; præfectus eſt à Saturno factus. Quapropter traditũ eſt poſteris, Neptunũ imperaſſe mari. Cretẽſes omnino iampridẽ, ut Strabo demõſtrat, nauigandi principatũ tenuerũt, à quibus propter id fluxit prouerbiũ, Cretenſis neſcit pelagus, in eũ, qui ea quæ probè nouit, ſe ignorare diſsimulat, ut in noſtris adagijs expoſuimus. Primùm autẽ, auctore Plin. in 7.inuẽtis ratibus, in mari rubro, inter inſulas ab Erythra rege nauigari cœptũ eſt. Quod etiã teſtatur Quintil. in 10.dicens, Si nemo plus effeciſſet eo quod ſequebatur, nihil in poëtis ſupra Liuium Andronicum, nihil in hiſtorijs ſupra pontificum annales haberemus: ratibus adhuc nauigaremus, &c. Ipſas uerò rates ſunt qui non Erythrã regem, ſed Myſios & Troianos priores inueniſſe in Helleſpõto putent, quũ trãſirent aduerſus Thraces. Alij in Britannico oceano primò inuentas prodũt corio circũſutas. Nauẽ, ſicut Plin. lib. 7. ſcribit, primus in Græciã ex Aegypto inuexit Danaus: at alij, teſte Euſeb. in 1. De Euãg. præpar. à Samothracis inuentã dicunt, aut, ut Clemẽti placet, ab Atlante: alij uerò, uelut oſtendimus, à Neptuno, alij à Minerua. auctor Tertul. lib. De militis corona. Verùm ego hoc aliquãto uerius, ut par eſt, Noë tribuẽdum iudico, qui ex teſtimonio Euſebij lib. 10. De præpar. Euang. perdiu ante Danaum & Neptunũ fuit. Is enim uir ſanctus & innocens, auctore Ioſepho in 1. Antiq. quum à Deo diluuiũ ad perniciẽ humani generis

futurum eſſe cognouiſſet, ut aquarum uim euaderet, arcã ſibi ligneã fabricatus eſt, quæ haud dubiè nihil aliud fuit, niſi nauis, & condendorũ diuerſi generis nauigiorum primũ ac unicum poſteris exẽplar. Beroſus itidem Chaldæus, ut Ioſephus *eſt teſtis, eam ipſam arcã nauim appellat. Ac non iniuria igitur & nauigandi & condendarum nauium uſum primum à* Noë, *ante quem, quod memoriæ proditum ſit, nemo mare tentauerat, fluxiſſe credere cõuenit, quum præſertim ab eodem* Ioſepho *accipiamus, illius nepotes, dum alij aliam orbis regionẽ ad habitandum peterent, multis nauibus eſſe uſos. Tibullus autem hoc* Tyrijs *aßignat,* Eleg. 7. *dicens,*

Vtq; maris uaſtum proſpectet turribus æquor,
Prima ratem uentis credere docta Tyros.

Ob hoc hercle, ut puto, quòd Tyrij, *teſte Strab. li. 16. diu nauigãdi arte excelluerũt. Ex quo fit, ut etiã qui poſt tẽpora* Noë, *ad hanc uſq; ætatẽ, huiuſmodi artẽ exercuerũt, nonnihil bene meriti ſint: nam quũ nulla ferè ars intra initiũ ſuũ ſteterit, multa idcirco cùm nauigiorũ, tum cæterarũ rerũ nauticarũ genera reperta ſunt, quæ plurimum artẽ illuſtrarũt, quorũ proinde auctores cõmemorare haud omnino alienũ inſtituto noſtro ducimus. Lõgam itaq; nauem* Iaſon *primus ædificauit, qua apud* Aegyptios, *ut puto,* Diodoro *li. 1. teſte,* Seſoſtris *rex* Aegyptiorum *primus omniũ poſtea uſus eſt. Biremẽ* Erythræi *fecerunt. Triremem* Amoclem Corinthiũ *inueniſſe prodit* Thucydides. *Quadriremẽ* Carthaginenſes, *ſecundũ* Ariſtotelẽ. *Quinqueremem inſtituit* Neſichthon Salaminius, *quod nauigij genus, teſte* Polybio *uol. 1. Romani*

mani primi omniū in Italia, in apparatu primi belli Punici ædificarūt. Sed ab ea ad deciremē Neſigitō, ad XII. *ordines Alexāder Magnus, ad* XV. *Ptolemæus Soter, ad* XXX. *Demetrius Antigoni, ad* XL. *Ptolemæus Philadelphus, ad* L. *Ptolemæus Philopator, qui eſt Tryphon cognominatus. Onerariā nauem Hippius Tyrius inuenit: lembū Cyrenēſes, cymbā Phœnices, celocē Rhodij, circerū Cyprij, lintres Germani circa Danubiū habitātes, ſcaphas Illyrij, quæ nauiculæ maiores ſequūtur naues. Remum autē Copæ inuenerūt, latitudinē eius Plateæ, uela Icarus: Diodor. tamen dicit Aeolum uelis uti nautas primùm docuiſſe. Malū, id eſt, arborē nauis, & antennam Dædalus: hippagines, (hoc eſt, ut Feſto placet, naues quibus equi uehūtur,) Salaminij uel Athenienſes, tectas longas Thaſij: roſtra addidit Piſeus, Tyrrheni anchorā. Eupalamius eandem fecit bidentē. Quod inuentū quidam, auctore Strab. lib. 7. Anacharſidi adſcribunt, qui inuenit harpagonas, id eſt, telum in ſummitate aduncū, quo nauigia capiūtur, ab ἁρπάζειν, quod eſt rapere. Adminicula gubernandi Tiphys, ſumpto à miluo aue exemplo: hæc enim auis, teſte Plin. lib. 10. uidetur artē gubernandi docuiſſe caudæ flexibus, in cælo monſtrante natura, quod eſſet opus in profundo. Claſſe uerò primùm depugnaſſe Minoēm, auctor eſt Plin. Hæc de nauigijs dicta ſatis ſint, quæ quū potiſſimùm merces ultro citroq; conuehendi cauſa reperta ſint, eis utiq; conuenire uiſum eſt mercaturæ inuentores quamprimum ſubtexere.*

Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis inſtitoribus. Cap. XVI.

Mercatura haud equidem paruo mortalibus auxilio eſt, quãdo in aſportãdis mercibus, uitæ humanæ neceſſaria ubiq; locorum ſuppeditat, multarũ quoq; ac maximarũ rerũ uſum experiẽtiamq́; homines edocet, ad barbarorum inſuper neceßitudines regumq́; amicitias contrahendas plurimũ ualere cenſetur. Quapropter Plin. *in* 33. *haud temere putat cõmercia uictus gratia eſſe inuẽta: ſed ibi, ut opinor, de rerũ commercijs loquitur, quæ, ut ipſe tradit, Troianis temporibus in permutãdis rebus ad uictũ neceſſarijs, mortales inter ſe exercebãt, propter quod cũ illis tũc haud dubiè multò præclarius agebatur. Poſthac autẽ reperto, ſicut idẽ ſentit, aureo numo, tanta hominibus lucri cupiditas inceßit, ut merces aſportandi cauſâ, ſeſe ad omnia pericula, uel, ut ita dicã, ad aleã, ueluti etiam hodie fit, exponerent.* Ex quo *uerißimè* Flac. Horat. *de his ait,*

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

De huiuſmodi mercatura Cic. *quoq; in* 1. De offic. *Mercatura autẽ, inquit, ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt: ſin magna & copioſa, multa undiq; apportãs, multisq́; ſine uanitate impertiẽs, nõ eſt admodũ uituperãda: atq; etiã ſi ſatiata quæſtu, uel contenta potius, ut ſæpe ex alto in portũ, ex ipſo portu ſe in agros poſſeßionesq́; cõtulerit, uidetur iure optimo poſſe laudari. Mercaturã etiã, teſte* Plutar. *uiri præclariß. exercuerunt,* Thales, Solòn, Hippocr. & Plato. *Hãc, auctore* Plin. lib. 7. *Pœni inuenerũt: uerũ* Diod. in 6. *Mercurio aßignat, id quod* Galli *quõdã ſibi perſua*

ſibi perſuaſum habuere, qui, ut Cæſar ait, deũ maximè Mercurium colebant, cuius plurima erant apud eos ſimulachra: hunc enim omnium inuentorem artium ferebãt, hunc uiarum atq; itinerũ ducem, hunc ad quæſtum pecuniæ mercaturasq; uim maximã habere arbitrabantur. Sed Plin. ſibi omnino repugnare uidetur, quum in eodem lib. dicat, emere ac uendere inſtituiſſe Liberũ patrem, præſertim quum mercatura, quam ait Pœnos inuenisſe, nil aliud ſit, niſi actus quidã emẽdi uẽdendiq; merces. Quare ita fortaſſe intelligendũ eſt, ut Pœni mercaturam à Libero patre inſtitutam primi exercuerint. Caeterùm neq; hoc primò Pœnis, aut Mercurio, uel Libero patri aſſignãdum ducimus, quãdo ex teſtimonio Ioſephi lib. 1. Antiq. uſum uendendi & emendi multò antè apud Hebræos, hoc eſt, Noë temporibus fuiſſe conſtat. Inſtitores uerò primi, teſte Herod. in primo, Lydi fuerunt. Sunt autem inſtitores, non qui egregiè mercaturam exercẽt, ſed qui à mercatoribus emunt, ut deinde emptas merces minutatim uendant: de quibus M. Tullius libro Offic. primo ita ſentit, Sordidi etiam, inquit, putantur, qui mercantur à mercatoribus, quod ſtatim uendant: nihil enim proficiunt, niſi admodum mentiantur. His item hodie ueſtium linteorumq; uenditores dare ſolent ueſtimenta circunferenda, ac ipſi ab alijs opificibus mercari res minuſculas ad uendendum, qui idcirco omnes urbis uicos ruriq; ex mercatu mercatum circuire parati ſunt, ſuas pariter merces ac amicorum uendendi cauſa: unde uulgò circuitores uocamus, & inſtitores, teſte Vlpiano, dicuntur, quòd negotio gerendo inſtent. At Labeo iuriſ-

cõſultus muliones quoq;,ſtabularios,tabernarũq; præpoſitos loco inſtitorum habet. Quanquam ſunt inſtitores ijdem,atq; mercatores & negotiatores, ſed ut iſti honeſti,ſic illi ſordidi habentur: quemadmodum Cic.*ſicut ſuprà dixi,eorum conditionem rectè tenuerat.*

Quis primus inſtituerit artem meretriciam, & Bacchanalia ſacra,ac qualis pœna adulterij,aut inuenerit tincturam capillorum, uel uſum tõdendi, & quando primùm tonſores Romæ. Cap. XVII.

V*Enerem,quam ex ſpuma maris procreatã, princeps apud nos poëtarum,&* Ouid. *teſtimonio ſunt,impudicam, ad omneſq; diuulgatam libidines fuiſſe propalã eſt, quippe quæ plures ex adulterio filios procreauit:nam ex famoſo* Martis *ſtupro , genuit* Harmoniã, *de qua* Plutar, *in uita* Pelopidæ *affatim meminit:ex* Mercurio Hermaphroditũ,*ex* Ioue Cupidinẽ,*ex* Anchiſa Aeneam, *& ex* Byte Erycem:*quas ob res,amorum gratiarumq;, itẽ pulchritudinis & deliciarũ & uoluptatũ omnium,& libidinis atq; coitus dea habita eſt. Hæc autẽ ne ſola impudica uirorumq; appetens uideretur,omniũ prima, teſte* Lactant.*lib.1.ut eſt in hiſtoria,quam priſci ſacrã appellabant,meretriciam artẽ inſtituit, auctorq; mulieribus in*Cypro *inſula fuit,uti uulgato corpore quæſtũ facerẽt.* Ex *quo apud* Cyprios, *teſte* Iuſt.*lib.18.mos inoleuit, ut uirgines ante nuptias ſtatutas, dotalem pecuniam quæſituras in quæſtum ad litus maris mitterent,pro reliqua pudicitia,libamenta* Veneri *ſoluturas.*Harũ *ex numero* LXXX.*admodũ uirgines rapi,& in naues imponi iuſsit*

Eliſa, quũ illac trãſiret è Tyro fugiẽs, ut iuuẽtus matrimonia, & urbs ſobolẽ haberet. Apud *Babylonios etiam conſuetudo fuit, ut quum rem domeſticã cõſumpſiſſent, unuſquiſq; plebeius ob uictus inopiam, filias ſuas adigeret ad quæſtum corpore faciũdum. Item mulieres ſemel in uita omnibus indigenis cõmunes erant: ſanè ad templum* Veneris *ſedebãt, nodis corolliſq; tẽpora reuinctæ, è quibus aliæ ad diuerticula, quæ aditũ externis præbebant ad mulieres, dum ſe cõferebant, aliæ regrediebantur.* Etenim *quum ſemel illic ſederant, non prius domum redire fas erat, quàm hoſpitũ aliquis pecuniam in ſinum mulieris ieciſſet, ac cum ea conſuetudinẽ habuiſſet.* Mulier *acceptam pecuniã ad ſacrũ uſum reſeruabat, hoſpes uerò dans dicebat, Tanti ego tibi deam* Mylittam *imploro: ita* Aſſyrij Venerẽ *uocant. At pulchriores citò expediebantur, deformiores non item, quas ſæpe uno uel altero anno expectare oportebat. Ac talis erat lex, honoris deæ* Veneri *habẽdi gratia. auctor* Herod. *uol. 1.* Sed Bacchanalia *ſacra uberrimum apud cunctas ferme gentes libidinis ſeminariũ fuere, quorũ, ut idem teſtatur* Herod. *auctor fuit* Melampus Amytheonis *filius, primuſq; ad* Græcos *detulit ex* Aegypto, *ubi ea ſacra fieri cœpere; fœminæ enim ſtatuas cubitales è neruis cõpactas, quibus ingens mentula in uẽtre extabat, per pagos præeunte tibia circũferebant,* Bacchum *canentes.* Deinde *in* Parnaſo *monte* Bacchanalia, *quæ* Græcis Dionyſia *dicuntur, alternis annis acta ſunt, magno cùm hominũ multo mero incalentium clamore, tum tympanorũ crepitu.* Haud *ita multò poſt,* Græcus *quidã homo ignobilis eiuſmodi*

ſacrorũ antiſtes in Hetruriã *uenit,docuitq́; ritus.* Ex Hetruria *ea mali labes mox* Romã *penetrauit, ubi mirãdũ in modũ morbi contagione matronarum pudicitiã corrupit:primò ſacrariũ fœminarum fuit,nec quiſquam uirorum admittebatur:tres in anno ſtatutos dies habebãt, quibus interdiu bacchis initiarentur, ſacerdotes inter ſe matronæ creabantur: quum demũ* Pacula Minia Cãpana *facta eſt ſacerdos,hæc omnia tanquam deorum monitu immutauit,ſanè uiros & cũ primis filios initiauit, nocturnumq́; ſacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus,quinos in ſingulos mẽſes dies initiorum ſacros fecit.* Tum *promiſcuò ſacra uiri fœminis permiſti facere cœperunt,ubi quum per noctis licentiam quiduis ſcelerum unicuiq; edere liceret,nihil facinoris,nihil flagitij prætermittebatur: ſiquidem eo loci ſtupra pariter atq; cædes redundabant, quando qui aut ad* Venerem *pigriores, aut dedecoris minus patientes erãt, (nam poſtremò nemo maior uiginti annis initiabatur)morte afficiebantur: nec id multis cognitum: quum nulla uox quæritantium præ ululatu, tympanorum cymbalorumq́; ſtrepitu exaudiri poſſet, & mortui ex conſpectu illico in ſpecus abderentur. Summa religionis erat inter eos, uiros uelut mente captos, corporis iactatione fanatica uaticinari, matronas* Baccharũ *habitu crinibus paßis cũ facibus ardẽtibus diſcurrere,& mactatos dici à dijs raptos.* Verùm *ad extremũ tantorũ ſcelerũ indicio ad* Sp. *Poſthumium* Albinum,& Q. *Martium* Philippum COSS. *delato,religio peſtifera extincta eſt,anno urbis conditæ* DLXVIII.*Atqui nõ eſt quòd plura veterũ probra uitæ*

repetamus

repetamus, quum nos forſitan magis reprehendendi ſimus, quando apud nos præ Veneris *inſtitutis, parũ* Dei *opt.max.præcepta rite ſeruãtur.* Moſes *enim mulierem adulterã cum adultero, ut in* Leuit.*cap.*10.*eſt, morte mactandã ſtatuit: apud* Romanos *&* Græcos, *adulteriũ crimen etiam capitale fuit:* Arabes *qui* Felicem Arabiã *incolunt, uirũ etiam adulterũ capite mulctabant. Quin &* diuus Clemens *epiſtola ſua prima dicit, ſecundũ hæreſin adulteriũ omnium grauiſsimum eſſe peccatũ, atq; apud iuſtum iudicẽ maiore pœna lui: & tamen ioco habetur. Quid, quòd uxores & uiri palàm multis adulterijs inquinati, eò quòd aut ad nullã aut ad minorẽ pœnã quàm culpa ſit, uocantur, nihil penſi habẽt ſacroſanctũ matrimonij fœdus uiolare? Ita apud nos manſuetudo puniẽdi, illecebra eſt peccandi. Non ſola igitur, ut ipſa cupiebat,* Venus *impudica eſt, nec tamẽ prima fuit, ſiquidẽ ſatis cõſtat iã inde ab initio ferme orbis conditi, fuiſſe mulieres quæ uulgato corpore quæſtũ fecerint. Legimus enim in* Geneſ.*lib.* Iudã Iacob *filium eò rem habuiſſe cũ* Thamar *nuru ſua, quòd ſuſpicatus eſſet illã eſſe meretricẽ, prout mulier talẽ ſe eſſe ueſtitu pariter atq; arte ſimularat. At quãto* Venere *præſtantior* Lucretia *fuit, quæ nõ pudicitiæ omnibus peruulgandæ, ſed cõſtanter ſeruandæ unicũ edidit exemplũ, ſibijpſi mortẽ conſciſcens? Hæc tamẽ nõ facilè multas ſui ſimiles habet, adeo libido creuit, qua mehercule nihil in uita mortaliũ turpius fœdiusq; eſſe poteſt, quando hæc nobis cum belluis communis eſt, & hac una tantùm humanæ uitæ internoſcitur infirmitas. Quapropter* Magnus Alex. *ut teſtis eſt* Plutar. *ſe*

duabus potiſſimùm rebus mortalitatē intelligere aiebat, ſopore ac coitu, quas ſola naturæ infirmitas pareret. Pythagoras uerò rogatus quando cōcumbendum eſſet, Tūc, inquit, quum teipſo infirmior fieri uis. auctor Diogenes *lib.8. Quod nos etſi rectè ſcimus, nihilominus tamen muliebrū illecebris in libidinē trahimur, ueluti canis, ut dicitur, ad uomitū ſuum reuertitur. De his ſatis. Tincturam capillorum, teſte Clemente, Medea primùm inuenit. Vſum autē tōdendi ab Abantibus fluxiſſe ferūt: ita enim huiuſmodi populi quum natura bellicoſi forēt, expeditius cum hoſtibus cominus cōgrediebantur. Teſtatur utrunq; Plutar. in uita Theſei, ſcribens, Vigebat etiā illis tēporibus cōſuetudo, ut qui ex ephebis exceſſiſſent, delati in Delphos, de comis Deo primitias darēt. Acceſſit igitur in Delphos Theſeus, & anteriorē partem capitis arraſit. At Abantes primi hoc tondendi more uſi ſunt, quem quidē nō ab Arabibus, ut quidam exiſtimāt, didicerūt, nec Myſios imitati, ſed quòd natura bellicoſi eſſent, & propè pugnādi ac præter cæteros manus cum hoſtibus cōferendi peritiā tenerēt. Et pòſt paulò infert, Ne igitur ullas hoſtibus ad capiendū anſas darent, tondebantur. Hæc ille. Ea etiā de re Magnus Alex. ſuis ducibus imperaſſe dicitur, ut Macedonū barbas araderent. Tonſores in Italiā ex Sicilia primùm uenēre, anno poſt cond. urbē* CCCCLIIII. *adducēte P. Ticinio Mena, teſtis Varro: antè intōſi fuere. Primus omnium radi quotidie inſtituit Africanus, ſequens diuus Auguſtus cultris iugiter uſus. auctor Plin. uol. 7. Natur. hiſt.*

Multa cùm uetera tum noua inuenta eſſe, quorum auctores ignorentur. Cap. XVIII.

Quanquā probè ſcimus, quantū laudis præmijq; debeatur illis qui olim aliquid ſuo ingenio, uel ad uſum uitæ, uel ad animū excolendum utile, nihil nō neceſſariū excogitarint, eoq; huiuſcemodi rerū auctores hoc uno opere omnes cōplecti, ne quempiā ſua laude fraudaſſe uideremur, diligentius elaboraui: attamen nobis per uetuſtatē, quæ, ut Varro, inquit, multa tollit, pauca non deprauat, id præſtare minus licuit, quòd multis utimur, quæ aut ad ſuos minimè referūtur auctores, aut omnino ad nullos, utpote qui non produntur. Quapropter ſi ſcriptores quos ſequeremur nullos planè habuimus, nemini ſanè mirum ſit, nos quædā ſilentio præteriſſe: quādo illud admiratione dignius eſt, ut plurima noua inuenta ſint, quorū inuentores non tradantur, & ex ijs quædam nec ſcripta habeamus, quo nomine uocari poßint. Nā quid iucundius reperiri potuit horologio? quo nobis, etſi occultato ſole, per tintinabulū ſua, ut ita uidetur, ſponte ſonās, horæ nuntiātur? Aut quid gratius ipſo tintinabulo, quod alij cāpanā, nōnulli nolā nūcupāt, inueniri potuit? quod licet recens inuentū non ſit, Moſis enim tēporibus teſte Ioſeph. in 3. Antiq. eius uſus erat, de quo Mart. ait,

Redde pilam, ſonat æs thermarum, ludere pergis?
Virgine uis ſola lotus abire domum?

Vtriuſq; tamē pariter auctor latet. Sed & aliud meo iudicio admirabilius fuit, inuenire pyxidem illā qua nautæ admodum peritißimè nauigationē moderantur: quis tamen eam repererit, omnino in aperto non eſt. Adde præterea illud tormentum æneū, quod bombardam uocant,

cãt, omni admiratione execrationeq; dignũ, ad perniciẽ hominũ excogitatũ, quod haud adduci poſſum, ut humanũ ingeniũ inueniſſe credam, ſed mehercule potius malũ quempiã dæmonem mortalibus monſtraſſe puto, ut inter ſe nõ modò armis, uerumetiã fulminibus (eſt enim, ut alio loco diximus, quãſimillimũ fulmini) pugnarẽt, cuius auctor Perilli exẽplo, ſicut opinor, monitus, non temere nomen ſuum occultauit, ne in ſe, uti merebatur, primum huiuſmodi tormentũ experiri cogeretur. Perillus enim, teſte Plin. lib. 34. uir Athenienſis, ut Phalaridi Agrigentinorum tyranno poſt hominũ memoriam crudeliſſimo placeret, ex ære taurũ artificioſiſſimũ fabricauit, cui ianuã in latere poſuit, ut quũ reus incluſus ſubiectis ignibus torqueretur, mugitũ, nõ hominis uocem uideretur emittere: pro quo opere quũ à tyrãno pretium poſtulaſſet, in illo ipſe includi omniũ primus à Phalaride iuſſus ſuppoſitis ignibus, artificij ſui uerũ experimentũ præbuit: de quo Ouid. in 1. De arte amãdi ita cecinit,

Et Phalaris tauro uiolenti membra Perilli
Torruit, infelix imbuit auctor opus.
Iuſtus uterq; fuit: neq; enim lex æquior ulla eſt,
Quàm necis artifices arte perire ſua.

Eſt & illud nouum inuentum, in quo uterq; pes utrinq; eius quieſcit, qui equo inſidet: nã ut in marmoreis ſtatuis Romæ cõſpicitur, antiqui non utebantur, nec quo nomine appelletur, apud auctores legitur: uulgò ſtaffa nominatur, quòd in eo pedes commodè ſtent. Sunt & huiuſmodi plurima, ſed illa in primis incitamenta gulæ, quæ hodie tam diuerſi generis ex ſaccaro fiunt: uel

etiam

etiam pars maxima armaturæ, quæ quum ſuis uocabulis haud aptè explicari queāt, nihil eſt quod proferā. Eſt uel nouitiū inuentū illud laneū tegmē capitis, quod biretrū uocāt: ueteres enim omnino caput nō uelabāt, ſicuti teſtantur numiſmata, uel ipſæ ſtatuæ, quæ, ut Romæ *uidimus, apertū caput habent, præſertim quū propalam ſit, nos patrio more eo fingi ueſtitu, quo prorſus utimur. Sed hoc omnino C. Cæſaris exemplo ſignificātius cōprobatur: is enim, auctore* Tranquillo, *quū caluitij deformitatē iniquiſsimè ferret, obtrectatorū ſæpe iocis propoſitā, deficiētē capillū reuocare à uertice cōſueuit, ut illam obtegeret.* Q*uod quidē quis nō uidet, ab eo fieri ſubabſurdū fuiſſe, ſi more patrio, cōmodius decētiusq́; caput, hoc eſt, dehoneſtamentū illud caluitij, obnubere potuiſſet?* Ex *quo apparet, recēs eſſe inuentū hoc operimētum capitis, quo nūc paßim utimur: auctor tamē ignoratur.* Et *ſic huiuſmodi ſexcēta ſunt, quorū iuxtà auctores non ꝑduntur.* Acutius *eſt etiā inueniſſe, & multò utilius, qua ratione frumētū ad decurrētis aquæ impetū molere poſſemus, quāuis nō utiq; recens ſit, tamē apud idoneos auctores ſuo nomine caret, uulgus molēdinū uocat.* Multa *inſup nouißimis tēporib. inſtrumēta muſica inuēta ſunt, quorū auctores iā in obliuionē uenerunt: ex quib. ꝑpter ſuauitatem cōcentus, omni admiratione & laude digna ſunt illa, quæ organa nuncupāt, ualde quidē ab illis dißimilia, quæ* Dauid Iudæorū *rex, ut in 1. huius operis uol. memorauimus, fecerat, quib.* Leuitæ *ſacros hymnos cōcinerēt, ſicut nos his pariter canimus.* Itē *alia id genus ſūt, quæ monochordia, clauicymbala, uarieq́; nominantur:*

eorum

corũ tamen æquè inuẽtores magno quidem ſuæ gloriæ dãno, in nocte denſiſſima deliteſcunt. Non proditur *itidem, quis primus fecerit candelam ex ſæuo, rẽ etſi ſordidam, attamen apprimè utilem: neq; is qui primùm aues ad uenandũ domuerit, quod ſimiliter recens inuentũ eſt. Nec memoriæ proditum eſt, quis annulos primò repererit, quibus apud* Romanos, *ut demonſtrauimus, magnus honos acceſſit. Sed quid miramur eiuſmodi rerum admodum tenuicularum inuentores, diuturnitatem temporis obliteraſſe, quum imprimendarum literarũ artis nuper diuino quodam ingenio excogitatæ, ipſe auctor propemodum in tenebris iaceret? nos tamen pro uirili parte operam impendimus. quemadmodũ alibi appoſitè oſtendimus, ut ab omni obliuionis iniuria uendicaretur. Eſt uel memoria noſtra tegumentum crurum tam commodiſſimè quàm decentiſſimè confectum, quod nos caligas dicimus, etſi caliga calceamenti genus fuerat apud ueteres. aſt auctor tam neceſſarij ueſtitus tamq; honeſti, iamiam in occulto latet.* Extant *plures præterea artes, quæ intra ſuum initium tanquam humile quum minimè ſtetérint, deinde ab inſequentibus auctæ, neutiquam ad ſuos priores auctores, ſed ad eos à quibus incremẽtũ acceperint, perperam, ut in pleriſq; locis huius operis docuimus, referuntur.* Quare *proinde ſi uetera quædã inuenta aut noua minus attigimus, id profectò in cauſa fuit, quòd maluerim paucis uerbis certa tradere, quàm multis incerta perſequi.*

LIBRI TERTII FINIS.

POLYDORI VERGILII VRBInatis in quinq; libros de initiis inſtitutorum rei Chriſtianæ, ad Ioannem Matthæum Vergilium fratrem, procemium.

CHriſtus ſeruator noſter, qui, quemadmodũ ipſe teſtatur, ad nos mortales uenerat, haud Legis reſcindẽdæ, ſed atqueadeo cõfirmandæ cauſâ, iam inde à principio omnia pura, nuda, apertaq́; reddidit, quæ antea Iudæi umbram ipſius Legis ſequuti ſuffecerant, colorarant, fucoſaq́; fecerant, & deniq; quicquid iſti laxarant, ac quò minus pietatis pluſq́; cæremoniarum introduxerãt, ille aſtrinxit, atq; plus pietatis, minuſq́; cæremoniarum eſſe uoluit. Quod Eſaias fore prædixerat, inclamãs, Quo mihi multitudinẽ uictimarũ ueſtrarũ, dicit Dominus? *Cæterùm deinceps ſylua hæc* Iudaicarũ *cæremoniarum ſic paulatim agrũ* Dominicũ *occupauit, ut periculũ ſit, ne aliquando ipſe* Dominus *illud agricolis crimini det, ab eiſq́; petat, Quis enim quæſiuit hæc de manibus ueſtris? Verùm ut non parum multa à Iudæis, ita nõ modica ab alijs gentibus inſtituta, aut caſu, rationéue accepta, tã in frequentẽ uſum & conſuetudinẽ uenêre, ut pro noſtris habeantur. Quod equidẽ fecit, ut putarim me operæpretium facturũ, ſi origines eiuſmodi rerũ omnium quæ ad religionẽ pertinerent, proderẽ, quò luculentius conſtaret, quas* Seruator, *quas Apoſtoli, quas deinde epiſcopi, quasúe alij introduxiſſent. Et id, amantiſsime frater, tuo præſertim rogatu, mihi officiũ præſtandũ duxi, ut dum tu, qui* Græcis *pariter atq;* Latinis *literis es longè eru-*

ditiſsimus,Patauij, quò nuper à ſenatu Veneto philoſophiæ docendæ cauſa accitus es, negotiaris, ne ipſe otiarer. Itaq; omnes noſtræ religionis ritus,eorumq; initia, quinq; libris expoſui,etſi neſcio quàm bene,tamen accuratè,quos ad tres illos de rerum inuentoribus libellos abhinc XVIII. annos, à me & ætate & fortaſſe doctrina tyrone cōpoſitos adiunxi,demonſtrauiq; patres olim in bona illorum parte recipienda,piè ac cum cauſa feciſſe, quippe qui gentes etiā barbaras ad ueræ pietatis cultū ducere auentes, arbitrati ſunt humanitatis condimentis tractādas, quū earū inſtituta haud prorſus horruerint, nec ſuſtulerint,ſed meliora fecerint, quò ne ullū religioni periculū crearetur, ſi uel minus admiſiſſent,minusúe mutaſſent,quemadmodum locis perappoſitis cōmodùm demonſtrauimus. Atq; iſto ipſo labore quem religionis cauſa non inuitus ſuſcepi,Deū opt.max.nobis propitiū reddidiſſe cōfido. Vale,Nonis Dec.Lōdini,M.D.XVII.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. IIII.

De principio Eccleſiæ,Chriſtianæq; religiōis.Cap.I.

QVæ ab urbe cōdito, ad noſtrā uſq; ætatem, quiſq; ad uſum humanæ uitæ neceſſaria primus inuenerit, tribus ſuperioribus libris explicauimus: dehinc uerò de principio Eccleſiæ Dei,ac inſtitutis,& eorum initijs Chriſtianæ religionis agetur, quæ ſola eſt quæ poſſit hominē facere ac

ſeruare

ſeruare beatum. Eccleſia *uox* Græca,*apud nos ſignificat congregationẽ,cœtũ,concilium,multitudinẽ,concionẽ, & utplurimũ accipitur pro hominũ cõgregatione credentium uni uero* Deo,*quos uocant fideles: ac eo pacto* Apoſtolus *epiſtola ad* Epheſios *capite quinto appellat* Chriſtũ Eccleſiæ *caput.* At *uulgus omne,* Eccleſiam *uocitat cunctorũ ſacerdotum ordinẽ, ſingulaq́; templa* Deo *atq; diuis eius dicata.* Hæc *igitur* Eccleſia *hominũ* Deo *uero credentium,ac ſummo cultu eundem ſanctéq; uenerantium eſſe cœpit iam inde à primordio mundi creati, quum* Adam *ac eius filij* Cain & Abel Deum *colere cœperunt:iuuenes enim ſtatim* Deo *ſua obtulere dona, uelut lib.* Geneſ.*extat.* Deinde *creſcẽte hominũ genere,*Eccleſia *magis fuit celebris, uſq; ad* Noë *tempora, quum exigua admodũ facta, ex familia tantũ ipſius* Noë *conſtitit:poſtea pene extincta eſt, ſed paulò poſt per* Abrahã & *eius familiam reſtituta, in ſuo tandiu ſtetit mediocri ſtatu,donec cœperit maiorem in modũ florere per* Moſen,*qui eam mãdatis diuinis,legibus cæremonijsq; adauxit, ſtabiliuit, ornauit.* Poſtremò *eam ipſam* Eccleſiam *populo* Hebræo *per ſuos impios reges, & in primis* Achaz *ad idololatriã impulſo,uti eſt lib.* Paralip.2. *iamiã cadentem* Prophetæ *eatenus ſuſtentarunt,quoad præſtò ei fuit* Chriſtus:*de cuius aduentu cauſaq; aduenĩedi dicturis,aliquanto altius rurſum nobis exordiendum eſt, prodito iam* Eccleſiæ Dei *ortu.* Hebræi *itaq; ab* Heber, *à quo* Abraham *originem duxit, auctore* Euſebio De Euãgel.*præp.lib.7.dicti,qui poſt* Moſen, *teſte* Lactãtio *lib.*Diuin.*inſt.4.à* Iuda,*qui illorũ fuit dux cõtra* Chana

næum, Iudæi appellati ſunt, ante multa ſecula, quàm eſſet Moſes, *abſq; lege aliqua ſcripta, piè ſanctèq; uixerũt, utpote qui naturali quadã ratione, ac mentis acumine, magnitudineq; animi, ueritatem ueramq; pietatẽ conſequuti eſſent. Quorũ principes fuerũt* Enos, *qui primus, ſicuti ſuprà oſtendimus, nomẽ* Domini Dei *inuocauit*, Enoch, Noë: *item poſt iſtius tẽpora*, Abrahã, Iſaac, Iacob, *qui quòd* Deum *uidiſſet*, Iſraël *eſt ab ipſo* Deo *appellatus, & ab eo* Hebræi Iſraëlitæ *nuncupati. Ab hoc 12. tribus* Iudæorũ *profectæ ſunt, ſingulæ à ſingulis eius filijs denominatæ. Præter hos* Iob, *qui etſi homo alienigena, (erat enim è terra* Hus, *in* Arabiæ Idumeææq; *finibus ſita) pietate tamen & innocentia* Hebræis *comparandus eſt. Sed* Ioſeph Iſraëlis *filius in primis uitæ caſtimonia excelluit. Iis igitur ob iuſtitiam cõmiſſa ſunt, ut* Apoſt. Paul. *ait, eloquia* Dei. *Verùm non diuturna fuit in gente integritas: nam poſteaquam famẽ declinaturi primùm* Abraham, *deinde* Iſraëlem *ſequuti, in* Aegyptũ *migrauere, ſenſim ex peſtilenti illius populi cõmercio patriæ pietatis obliti, adeo ſeſe maleficæ ſuperſtitioni addicere, & dæmonibus ſeruire cœperunt, ut nihil ab ipſis* Aegyptijs, *nihil ferè à reliquis gẽtibus, quæ olim ab eis, prout alibi appoſitè demõſtrauimus, ortũ habuerant, religione differrent.* Deus *tamẽ miſertus poſt annũ* CCV. *ut* Ioſepho *placet, quàm* Iſraël *cũ filijs in* Aegyptũ *uenerat, & quàm* Abraham *in eam terrã acceſſerat* CCCCXXX. *duce* Moſe, *per quẽ illis deinde* Lex *data eſt, eos eduxit, liberauitq; ſeruitute, qua ab* Aegyptijs *premebantur.* Pro *ijs diuinis beneficijs, honorẽ* Deo *non habuerũt, ſed depulſa*

pulſa iam ſeruitute, in luxuriã delapſi, ad profanos Aegyptiorum ritus animũ adiũxerunt, atq; deinceps nunquam peccare ceſſarunt, ueluti cæteræ gentes factitabant. Quocirca ſummus Deus ac parẽs omnium, quum uideret malitiã & falſorũ deorum cultus orbẽ terræ occupaſſe, ac iam nomen ſuũ ex hominum memoria pene ſublatum, appropinquante iam termino, quo religionẽ ſuã transferre uoluiſſet ad nouos cultores, ſecundum illud Dauid oraculum, Populus quẽ non cognoui, ſeruiet mihi: miſit in mundum unigenitũ Filium ſuum nuntium & doctorẽ, ad erudiendos mortales præceptis iuſtitiæ ſuæ. Nam ſcire licet Adã qui noſter primus parens fuit, feciſſe contrà quàm Deus mandauerat, ac ob id incidiſſe in pœnam ab ipſo Deo conſtitutã, amiſiſſeq; donũ iuſtitiæ originalis, & illud peccatũ cum pœna in omnem poſteritatẽ perpetuatũ, atq; per peccatum mortẽ ſubijſſe. Deus igitur miſericors uolens homines quos creaſſet, haud perditos, quippe qui ſeipſos ita delictis inquinatos liberare non poterant, tandẽ miſit Ieſum Chriſtũ, inquã, Filium ſuũ, qui per ſanguinẽ ſuum ipſius, redimeret nos, Deumq; Patrem placaret, & idem Pater ſibi genus humanũ reconciliaret, quando idem Deus, ut ait Paulus ad Corinth. epiſt. 2. cap. 5. erat in Chriſto, quem propterea uoluit mortali carne indui, & in crucem tolli, & morte mactari, qui, ut uiua lex, nomen ac templum nouum conderet, pium cultum uerumq; per omnem terram uerbo & exemplo doceret. Sed tamen quò certum eſſet à Deo miſſum, oportuit illum non ita naſci, ſicut naſcitur homo ex utroq; mortali genitus, qui ut cæleſtis appareret,

crearetur ſine opera genitoris, & tunc cõciliator inter Deũ *& homines, ad immortalitatẽ duceret ipſos homines, & ſicuti homo præcepta ſuis factis approbando, cæteros parẽdi neceßitate cõſtringeret.* Idcirco *uoluit mori & afflictionibus cunctis eſſe expoſitus, ut ea tolerãdo uti bonus doctor, doceret illa quoq; poſſe perferri à quocunq; mortali homine, qui non ut humanus corpori ſeruiret, ſed ut, quemadmodũ* Origenes *ex* Apoſtoli *ſententia ſuper* Geneſin *pulcherrimè admonet, exercens bona animi, cuiuſmodi ſunt, uoluptatũ fuga, doloris atq; mortis cõtemptus, cæleſtis effectus, imaginẽ cæleſtis* Dei *acciperet.* Venit *ergo ad nos ſimiliter diuinus ac humanus doctor, id eſt, perfectus* Deus, *perfectus homo, qui uerbũ* Dei, *qui cũ* Patre *ſemper, &* Pater *cũ eo eſt unus* Deus. Ille *tanquã ſol, hic tanquã radius ex ſole porrectus: ille quaſi fons, hic riuus: quia æquè una utriq; mẽs, unus ſpiritus, una ſubſtãtia eſt, ſicut ſolis lumẽ in radio, & aqua fontis in riuo.* Sed *quomodo ad nos uenerit, &* Verbũ *caro, ueluti euangeliſta* Ioãnes *ait, factũ ſit, audiamus* Lucã *ita intonantẽ,* Miſſus *eſt angelus* Gabriel *à* Deo *in ciuitatem* Galilææ, *cui nomen* Nazareth, *ad uirginẽ deſponſatã uiro, cui nomẽ erat* Ioſeph, *de domo* Dauid, *& nomẽ uirginis* Maria. Et *ingreſſus* Angelus *ad eam, dixit,* Aue *gratia plena,* Dominus *tecum.* Benedicta *tu inter mulieres.* Et *parum infrà,* Ecce *concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius* Ieſum. Is *erit magnus, &* Filius Altißimi *uocabitur, & dabit illi* Dominus Deus *ſedem* Dauid *patris eius, & regnabit in domo* Iacob *in æternum, &c.* Dixit, Dauid *patris eius, quoniam*

tam

tam Ioſeph, qui putabatur eius pater, quàm Maria uirgo ex regia ſtirpe Dauid orta erat, ſicuti ex genealogia utriuſq; apertè liquet, quando Ioachim, qui ex Anna uxore hanc puellã genuerat, ſuum pariter genus ad Dauid referebat. Dum igitur pax in terra poſt hominũ memoriam ſumma erat, dum Auguſtus Cæſar uniuerſo orbi imperabat, dũ edicto ipſius Cæſaris, Iudæi, ut in alijs quoq; gentibus fiebat, à Cyrino qui Syriæ præerat, uocãtur, ut tributim dent nomina, dũ deniq; Ioſeph ex Galilæa profectus cum coniuge, ut in tribu Iuda cum ſuis profiteretur, in Bethleẽ oppido Iudææ morabatur quæ terrarũ ferè media eſt, contigit ut uirgo quæ diuini Spiritus hauſtu cõceperat, filiũ páreret, ſine ullo uteri accepto incõmodo, quòd partus diuinus eſſet, de quo iã multò antea ueteres cecinerãt Prophetæ. Eſaias, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium. Et rurſus, Egredietur uirga de radice Ieſſæ. Fuit Ieſſa Dauid regis pater, qui & Iſai dictus eſt, uelut in extremo 10. cap. lib. 1 Paralipomenõ legitur. Extiterunt & alibi argumenta quædã myſterij huius. Romæ regione tranſtyberina, oleũ, ut Euſeb. ſcribit, per idem tempus terra erupit, perq; integrũ diem, perpetuo manauit fluuio. Itẽ Oroſius tradit Auguſtum eodem die uetuiſſe edicto, ſe dominum appellari, manifeſto præſagio maioris dominatus, qui tum in terris ortus eſſet. Fuit hic annus in quẽ ille ſacratiſſimus incidit partus, alter & quadrageſimus imperij Auguſti principis, mundanæ uerò originis XCIX. ſupra centeſimum ac quinquies milleſimum. Octauo deinde die, puer ad templũ delatus, patrio more circũciditur: nõ enim uenerat

ut Legem abrogaret,ſed ut conſummaret:uocaturq́; Ieſus, quod idem Hebraicè ſignificat atq; ſeruator. Haud ita multò pòſt colitur à Magis,pretioſiſq́; munerib. donatur. Magos Perſæ ſapientes uocant,& Chaldæi, quos Græci philoſophos. Deinde matris ſequuta eſt purgatio,ut magis Lex ſeruaretur, quàm quòd luſtratione ali qua opus eſſet, unde omnis labes abfuerat. Tulit uirgo ſecũ puerum ad templum, quem Simeon uir iuſtus miro perfuſus gaudio cupidiſsimè cõplectitur,ac regẽ, & ſer uatorẽ ſuum prophetico ſpiritu profitetur. Vnde Chriſtus ex myſtico chriſmate dictus,quod certo argumento poteſtatis & regni unctus eſt. Chriſtus etiam dicitur unctus,quem Hebræi Meſsiam uocant. Sic Ieſus, id eſt,ſeruator, & Chriſtus, hoc eſt, rex dictus eſt. Anna itidem prophetica mulier Ieſum Chriſtum uidit & agnouit. Herodes uerò audito nomine noui regis, eum perdendum ſtatuit. Quo cognito, Ioſeph diuinitus ante monitus in Aegyptum cum puero & matre aufugit, ubi ſeptem fuit annos. Interim Herodes oraculi neſcius, omnes pueros qui tum in Bethleem erant occidit,qui propter id ſcelus tabo & ſacro igne correptus, cruciabiliter uitam amiſit. Tum Ioſeph iterum per quietem monitus in patriam rediit, & quum audiſſet Archelaum regnare in Iudæa, loco Herodis patris,in Galilæam diuertit,& Nazareth oppidum incoluit,unde puer Nazaræus eſt appellatus. Secundum hæc, quum iam puer 12. eſſet annos natus, Ieroſolyma cum parentibus de more ad diem feſtum agen dum proficiſcitur, ibiq́; in tẽplo cœpit cum doctoribus, cùm percontando, tũ reſpondendo, ſupra ætatem diſputare;

tare: mox parẽtes domo ſequutus, uſq; ad 30. uitæ annũ contentus manſit gratia Dei & uirtute quæ in eo maxima erat. Tum demum Chriſtianæ rei fundamentũ iacturus, & ſuũ negotiũ, propter quod uenerat, geſturus, tinctus eſt à Ioãne propheta in Iordane flumine, ut ea aqua ſpiritali peccata non ſua, quæ utiq; non habebat, ſed carnis quã gerebat, aboleret, & quemadmodũ Iudæi ſuſcepta circunciſione, ſic etiã Gẽtes per baptiſma, id eſt, ſalutaris roris perfuſionẽ ſeruarẽtur. Delegit Apoſtolos 12. & diſcipulos 70. quibus deinde mandaret concionandi munus: ſeu is delectus paulò pòſt quàm prædicationem inchoauerat, ab eo habitus eſt, quod parui refert. Cœpit docere homines, unũ eſſe Deum, & illũ ſolum coli oportere: quòd diligentibus ſe hæreditatẽ cæleſtem donaret, quò ſic eorũ mentes à ſtultitia, qua tenebantur, ad ſapiẽtiam, ab iniquitate ad iuſtitiam reduceret: item debere omniũ maximè mutuã charitatẽ habere, ac cætera præcepta Dei ſincera mente ſeruare: ſe uerò non Deum, ſed nuntiũ Dei profitebatur, qui non ſuum, ſed Patris honorẽ quæreret: inde maxima ſimul miracula edere cœpit, non præſtigijs magicis, quæ nihil ueri oſtentãt, ſed ui ac poteſtatę cæleſti, quæ iampridẽ Prophetis nuntiantibus canebantur: ſic uiam oſtendebat olympo. Quo fiebat, ut populus ex tota Syria ad eum ob eius iuſtitiã, uel ob huiuſmodi miracula conflueret, & præcepta eius audiret, ac à Deo miſſum, Deiq; Filiũ crederet. Docuit præterea modũ orandi atq; ſacrificandi, ut nihil omitteret quod ad ueram religionem faceret, in qua demum cuncti mortales acquieſcerent. Hæc ſunt facta Ieſu Chriſti præce-

ptoris noſtri, quæ miraculis cōſtant: hæc eius doctrina, quæ cōtinetur decretis, quæ ipſe Euāgelium, hoc eſt, bonum nuntiū, appellauit. Cæterùm quò magis hæc à pluribus recipiebantur, hoc acriores inuidiæ ſtimuli exagitabant Iudæorū primores & ſacerdotes uociferantes, legem Dei ob hanc nouā ſuperſtitionē (ſic enim Euāgeliū uocitabant) uiolatū deſertumq́; iri, qui uſq; eò ira obcæcati ſunt, ut omnium Prophetarū oraculorum immemores, non prius machinari ceſſauerint, quàm ipſum Chriſtum in crucem ſuſtulerint, quò ſic per eius mortē, ueteris inſtrumenti myſteriū aperiretur, intelligereturq́;, ac nouum inſtrumentum, quod ab eo eſt cōpoſitum, ueteris fieret perfectio, quia ille in utroq; teſtator eſt. Sed fruſtra opponuntur diuinæ uoluntati humana cōſilia: nam Chriſtus poſt tertiū diē quàm paſſus fuerat, reſurrexit, obtulitq́; glorioſum corpus ſuis diſcipulis cōſpiciendū. Qui fuit annus principatus Tiberij Cæſaris XVIII. Illis per hæc cōfirmatis, quos iuſsit Spiritum ſanctum expectare, qui ad eorū mentes inſtruēdas eſſet è cælo mox paulò uenturus, poſt quadrageſimū diem quàm reſurrexerat, & uidentibus ad Patrē aſcendit, poſt annū trigeſimumtertium, ac menſes tres quàm ad humani generis inſtaurationem in terrā deſcēderat. Verùm prius quàm in cælum rediret, poteſtatem dedit Apoſtolis, qua rempublicā Chriſtianam cōderent, dicens, uti teſtis eſt Matthæus euangeliſta, Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: docentes eos ſeruare omnia quæcunq; mandaui uobis. Et,

bis.Et,Ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi. Et *ſecundum* Marcum, *illud ipſum repetens,*Ite *in mundum uniuerſum, & prædicate* Euangelium *omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit:qui uerò nõ crediderit,cõdemnabitur.*Ioannes *uerò euangeliſta nihil diuerſum cõmemorat,quum inquit,*Venit Ieſus,*& ſtetit in medio,& dicit eis,* Pax *uobis.* Et *quum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus & latus ſuum.* Gauiſi *ſunt ergo diſcipuli uiſo* Domino.Dixit *ergo eis iterũ,* Pax *uobis, ſicut miſit me* Pater,*& ego mitto uos.* Et *quum dixiſſet, flauit in eos, & dixit eis,*Accipite Spiritum *ſanctum, quorumcunq; remiſeritis peccata,remittentur eis,& quorumcunq; retinueritis,retenta ſunt,&c.* Et *hanc Chriſtus æquam omnibus Apoſtolis auctoritatem fecit, poſtquam Spiritũ dederat, ut qui ea deinceps uterentur, ſcirent oportere ſe retinere etiã Spiritũ.*Deinde *Chriſtus in cælum ſe contulit,qui poſt decimum diem quàm aſcenderat,Spiritum ſanctũ ad Apoſtolorũ mentes diuinitus illuſtrandas miſit,qui Ieroſolymis unà erant, & eũ paracletũ expectabant, quo repente afflati, cœperunt loqui alijs linguis, prout Spiritus dabat ut loquerentur. Atq; ipſum Chriſtianæ religionis principium tale fuit, taleq; fundamentum, quod Seruator noſter iecit & deniq; tale frumenti granum,quod ille ſolo condidit.Sed agè,iam dicamus ut illud enatum ſit, quaſue paulatim protulerit opes.*

De Chriſtianæ reipublicæ origine, eiusq; miro à primo incremento,ac Apoſtolorũ Petri & Pauli martyrio. Cap. 11.

Apoſtoli

APoſtoli Spiritu ſupernè accepto, ut ualido muniti præſidio nihil formidantes, audacter incipiũt Chriſtũ Ieroſolymis prædicare, ubi ille paulò antè datus fuerat neci. Sed Petrus in primis Iudæos tanti parricidij intrepidè coarguit, hortaturq́; ut eos pœniteat, ac ueram religionem quamprimũ cõplectantur. Ea concio ita mouit, ut tria millia ſexus utriuſq; eodẽ die baptizata ſint. Confirmat Petrus ſtatim animos iſtorũ miraculo, qui in aditũ tẽpli, ad Specioſam portã, claudũ ex utero matris, Ieſu Nazareni nomine in pedes erexit. Quo uiſo, totus populus ad Petrum & Ioannẽ qui aderat, cucurrit, & ille rurſus concionatur. Poſt hæc à principibus Iudæorũ interrogatus, qua arte id miraculũ edidiſſet, aperit illud nomine Ieſu Chriſti geſtũ, quem illi iniquè crucifixiſſent. Ad hæc indignati principes, iubent, ut ne id nomen amplius apud populum diuulgẽt: quibus Petrus & Ioannes reſpõdent, ſe non poſſe quæ de Ieſu uidiſſent, non loqui: qui quũ perſeuerarent in ea prædicatione, unà cum alijs Apoſtolis in cuſtodiã conijciuntur, ſed ſtatim noctu apertis diuinitus portis in templũ ſe conferunt, ibiq́; docent. Tum iterum à principibus prohibiti ne concionarentur apud populum, reſpondit Petrus ſic, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Quare principes indignati, quum non auderent in Apoſtolos ſæuire, ueriti ſi id tentarẽt, ne in plebe tumultus fieret, Stephanũ unum ex ſeptẽ diaconis, lapidibus confectũ interemerũt, cuius cædes nihil minuit piorum alacritatẽ, quum audiſſent illũ dicentem, Ecce uideo cælos apertos, & Filium hominis

ſtantem

ſtantem à dextris Dei. Interea cõueniebat multitudo uicinarum ciuitatum Ieroſolyma, ad eos afferentes ægrotos, & uexatos à ſpiritibus immundis, qui ſanabãtur omnes. Per hæc creſcebat cœtus Chriſtianorũ, quibus erat cor unum & anima una, atq; omnia cõmunia. Apoſtoli autẽ cõmuniter uiuebant, & quod illis piè offerebatur, (offerebantur autẽ ad illorum pedes à credentibus pretia agrorum) id extra naturæ uſum, pauperibus erogabant. Philippus inter hæc, unus ex ſeptẽ diaconis, Samaritanos ad religionẽ trahit, Simonem magum baptizat. Cucurrit illuc Petrus cũ Ioanne, qui eam gentẽ corroboraret. Paulus non multò pòſt nominis Chriſtiani acerrimus hoſtis, in piorum cœtum ope diuina ducitur. Sed ut illud Dauid carmen euento probaretur, In omnẽ terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terrarum uerba illorum: haud multò pòſt eiuſdem Philippi opera, euangelicus ſermo uſq; etiam ad Aethiopes penetrauit. Philippus porrò poſtquam Samaritanos uera religione imbuerat, quũ Dei monitu Gazam pergeret, quemadmodum in Apoſtolorum actis extat, Eunuchũ Candaces reginæ Aethiopũ præfectũ baptizauit, & Eunuchus deinde reginã ipſam, cum tota familia, bonaq; populi parte, ſic, ut Chriſtiana religio in gènte ſemper uiguerit. Sanè memoria noſtra quũ Clemẽs VII. Rom. põtifex, & Carolus V. Imp. Bononiã negotij cauſa cõueniſſent, accidit ut Franciſcus Aluarez legatus Dauid uulgò Prætogiã dicti, regis Abißinorũ Aethiopũ, qui mediterraneã Africæ partẽ tenẽt, eò Ioãnis Luſitaniæ regis oratore duce, acceſſerit, atq; in ſenatu ſui regis nomine, promiſſum

fidei

fidei obediĕtiæq́; Clemĕti fecerit, anno ſalutis MDXXXIII. *mĕſe* Februario. *Ad rem reuertor. Petrus oraculo admonitus* Ioppe, *ubi Tabithā uita priuatam à morte ſuſcitauit, Cæſaream proficiſcitur, ibiq́; Corneliū Centurionē cum tota eius familia, primū ex gentibus externis, ſacri roris unda eluit. At Paulo id in primis negotiū inter Gentes deinde datū eſt. Dum hæc alibi fiunt, Antiochiæ interim prædicatione diſcipulorum, qui poſt cædē Stephani Ieroſolymis factā aufugerant, multus numerus credentium adiunxit ſe ad Chriſtum, ita ut illi primùm cò loci cognominarentur Chriſtiani. Felix Antiochena ciuitas, quæ prima omnium auſa eſt Chriſtianū proferre nomen, atq́; naſcentis Euāgelij celebrare gloriā. Noſtræ hæc demū religionis origo eſt, quæ uitiorū omnium expultrix, Deo nos cōciliat, & uinculo connectit arctiſſimo, cuius auctor non Saturnus, aut Iupiter, ſed uerus Deus, rerū omnium origo. Accepit ſenſim ſuū deinde incrementū reſpublica Chriſtiana: nam Apoſtoli partiti inter ſe prouincias, Thomas Parthos ſortitus, Matthæus Aethiopiam, citeriorē Indiam Bartholomæus, Andreas Scythiā, Ioannes Aſiā, Petro Galatia, Pōtus, Bithynia & Cappadocia obtigit. Erat Petrus Galilæus ex Bethſaide urbe, Ioannis filius, & Andreæ apoſtoli frater, qui ſeptem inde annos Antiochiæ epiſcopus Tiberio principe fuit. Quo tempore Iacobus iunior Ieroſolymitanæ diœceſi præerat, & is Chriſti frater dictus, quòd ortus eſſet ex ſorore uirginis, & Apoſtolus, non quòd de numero* XII. *fuerit, ſed quia, teſte* Hieron. *in cōmentarijs in epiſt. Pauli ad Galatas, uiderat Chriſtū,*

& poſtea

& poſtea prædicarat: quando omnes, qui eo pacto de Chriſto prædicauiſſent, Apoſtoli nūcupati ſunt: item ſanctus, qui, ut Egeſip. ait, nullum nouit aut uini aut carnis uſum, intonſus, unguēti & balnei expers, & cui ob aſſiduū orādi uſum, genua in camelorū ſpeciē occalluiſſent, quē demū Iudæi è pinnaculo tēpli præcipitatum, quòd Chriſtū prædicaſſet, fullonū fuſte mactarūt. Petrus uerò pluribus in Aſia ciuitatibus nouo religionis ritu inſtitutis, & in ijs Antiochena, ad maiora inde rerū initia, Romā anno Claud. Cæſaris ſecundo, proficiſcitur, docēſq; Euangeliū ſacri pōtificatus fundamentū iacit, cuius plures inde annos cuſtos fuit. Atq; ita reſpub. Chriſtiana paſſim augebatur, quū Maria uirgo mater Chriſti in cælū aſſumpta eſt, qui fuit annus VII. & XL. humanæ ſalutis. Ducitur haud multò pòſt Romā Paulus, qui à Iudæis ad ſuppliciū petitus, Cæſarem ut Romanus ciuis appellauerat. Is etiā ad rē Chriſtianā propagandā mirè intentus, utcūq; in cuſtodia potuit, ſalubriter docere nō prius deſtitit, quàm iuſſu Neronis, eodē die capite obtruncatus, quo & Petrus pedibus in ſublime elatis, cruci affixus eſt. Sic ambo iactis iam ualidis religionis fundamentis, ſunt martyrij coronam adepti: quod uerum eſſe teſtatur Tertull. auctor antiquiſſim. qui florere cœpit anno poſt Chriſtū CLX. Is itaq; lib. 4. aduerſus Marcionē, ſcribit, Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauſerint, ad quā regulā Galatæ ſint recorrecti, quid legāt Philippenſes, Theſſalonicēſes, Epheſij, quid etiā Romani de proximo ſonēt, quibus Euāg. & Petrus & Paulus ſanguine quoq; ſuo ſignatū reliquerūt. Et lib. de præſcriptionib. hæret. ait Cle-

ait Clementem à Petro initiatũ, quò nemo homo poſsit ambigere, eos Apoſtolos apud Romanos auctores religionis fuiſſe. Ac iſta eſt origo reipublicæ Chriſtianæ, quæ etiã Græcè eccleſia dicitur, quæ Chriſti ſeruatoris noſtri documẽtis præceptisq́; inſtituta eſt, atq; per mortem eiuſdem & reſurrectionem fundata, munita, conſeruata, ſed Apoſtolorũ opera mirificè aucta: cuius qui ciuis non eſt, iam ille amiſſa omni benefaciendi facultate, ſeſe tota iuxta errare uia, ac perditum ire certò ſciat.

Quando primùm circuncisio inſtituta, ac de eius duplici genere, & quàm graue uiſum ſit eius rei præſcriptum. Cap. III.

NOs, ſicut Orig. ſuper Geneſin ſciẽter diſſerit, ut incorporeũ eſſe Deũ, & omnipotẽtẽ, & inuiſibilẽ profitemur, ita eũ curare mortalia, & nihil abſq; eius prouidentia geri, neq; in cælo, neq; in terris, cõfitemur. Secundũ hoc itaq;, quòd prouiſorẽ omniũ dicimus Deum, conſequens eſt, ut quid uelit, uel quid hominibꝰ expediat, indicet. Sed quomodo id fiat, Plato in magna epiſt. perſpicuè docet, ſcribens, Deus fabilis nullo modo eſt, ſed ex multa inhæſione hærentiaq́;, ut ita dixerim, circa rem ipſam, & uitæ integritatẽ, repente quaſi ab igne accenſum lumẽ animo innaſcitur, quod ſeipſum alit. Ita innuit Deũ intellectu percipi, quod Propheta multò antè protulit, dicẽs, Signatũ eſt ſuper nos lumẽ uultus tui, Domine, dediſti lætitiam in corde meo. Et rurſus, Et in lumine tuo uidebimus lumẽ. Sic igitur Deus dicitur eſſe loquutus, quũ nobis nota fiũt oraculo ea, quæ eius ſunt uolun

tatis

tatis indicia. Ad hũc modũ Abrahæ inquit, Ego ſum, ecce teſtamentũ meũ tecũ, & eris pater multitudinis gentiũ. Et hæc poſt addidit, Circuncidetur omne maſculinũ ueſtrũ, & circũcidetur caro præputij ueſtri, ut ſit in ſignũ fœderis inter me & uos, infans octo dierũ circũcidetur in uobis. Abraham credidit Deo, uti ſolebat: quia illi attributũ eſt ad iuſtitiã, & ſtatim ipſa die 99. natus annos, ſe & Iſmaëlẽ filiũ ex Agar ancilla ſuſceptũ, 13. agentẽ annũ, & omnes uernas ſuos circuncidit, quò deinceps ſecundũ præceptũ Domini, præputiũ carnis ſobolis ex ſe futuræ circũcideretur. Cuius rei D. Cyprianus rationem reddẽs, ita ſcribit, Quũ iam fidei tẽpora appropinquarent, imperata eſt circũciſio, & pars illa corporis in qua eſt uoluptatũ ſeminariũ, & libidinis officina, iuſſa etiã in paruulis amputari, ut proprij primitias ſanguinis ei, qui totũ ſanguinẽ ſuũ oblaturus erat, offerrẽt. Fiebat autẽ circunciſio ad hunc modum: Præputiũ, hoc eſt, pellis quæ glãdem, id eſt, partẽ uirilis membri ſummam tegit, præp[illegible]batur machæra petrina: eſt enim μάχαιρα uox Græca, & Latinè gladius dicitur. Atq; Deus ita fieri iuſſit, Ioſue dicens, Fac tibi cultros lapideos, & circuncide ſecundò filios Iſraël. Atq; hoc fuit circunciſionis initium, quandoquidem non modò ante Abraham, ſed nec prior Moſe, de uitæ inſtitutis inter gẽtes ſanxit quiſquã. teſtis eſt Ioſephus aduerſus Appionem. Et propterea D. Ioannes Chryſoſt. homil. 52. in Matt. ait circunciſionem omnium aliorum mandatorũ longè antiquiſſimam eſſe. Hinc igitur cõſentaneũ eſt ad alias nationes morẽ circũcidendi poſtea manaſſe: Phœnices enim & Arabes, ſicut

diuus tradit Cyprian. itē Saraceni, ut Iudæi, ueteri ritu circūcidebantur. Plin. Iudæorū, Aethiopū, & Aegyptiorū id fuiſſe inſtitutū, auctor eſt Herod. ſimul & Colchorum ait, ſed ex Aegypto translatitiū. Et quia per id Dei præſcriptio ſeruabatur, ideo circūciſio perinde, uti teſtis eſt diuus Greg. ualebat apud Hebræos. uel ad tollēdū originale peccatū, atq; apud nos unda baptiſmi: hoc diſferebat, quòd per myſteriū circūciſionis nō cōferebatur gratia bene agendi, ſicut fit in baptiſmate. Proderat igitur circūciſio, prout ait Apoſtolus, quū Legē ſeruarent, quū erga carnis motus nō importuni exiſterent, nec ſtatutos legibus terminos ſuperarent, nec aliarū fœminarū niſi cōiugū legitimarū notitiā haberēt, & ea quoq; ipſa poſteritatis tantūmodo cauſa, certis & legitimis temporibus facerent. Iſti circunciſi præputio carnis ſuæ dicēdi erant. Hæc prima, & carnis circunciſio. Altera erat ſpiritus, & perfectior habebatur, quæ nō ſolùm à uetitis toris, uerūetiam à cōceſſis & licitis tēperabat, de qua Moſes ita uaticinatus eſt, Ipſe in nouiſſimis diebus circuncidet Deus cor tuum, ad Dominum Deum tuum amādum. Et prima circunciſio, teſte Lactan. huius ſecundæ figura fuit, ſignificans nudandum eſſe pectus, id eſt, aperto & ſimplici corde oportere nos uiuere, quoniam pars illa corporis quæ circunciditur, habet quandam ſimilitudinem cordis, & eſt pudenda. Vtranq; Apoſtolus innuit, dicens, Non is qui in manifeſto Iudæus ſit, Iudæus eſt, nec ea quæ in manifeſto ſit carnis circūciſio, circunciſio eſt: ſed qui in occulto Iudæus fuerit, is Iudæus eſt: & circunciſio cordis, circunciſio eſt quæ ſpiritu conſtat, non litera,

tera:cuius laus nõ ex hominibus eſt, ſed ex Deo. *Quod & Origenes explicat: Qui uerò purã fidẽ in conſciẽtiæ ſinceritate cuſtodit, iſte circuncifus eſt corde.* Et *diuus* Hieron. *ſuper illud* Hieremiæ, *Omnis autẽ domus Iſraël incircũciſi ſunt corde, ait, Omnis domus Iſraël incircũciſa eſt corde, nõ carne, quæ incircũciſio ducit ad mortẽ: illa enim carnis, hæc ſpiritus eſt.* Hanc, *ut dicit Cyprian. Chriſtus à carne mortali ad animã trãſtulit, quæ ſola mãſura eſt. Cæterũ uiſum eſt præceptũ minimè æquũ, quũ ita præſcriptũ eſſet, Maſculus cuius præputij caro circũciſa nõ fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, quia pactũ meum irritũ fecit. Siquidẽ id accidere nõ poterat culpa pueri, ſed parẽtis: quare admodum graue uidebatur, ut negligentia patris deberet malo eſſe filio. Quapropter putãt illã pœnã indictã eſſe patri, quũ ſubijceretur, Delebitur anima illa. At cõtrà plures ad filiũ referẽdum ducũt, quò uiolatio præſcripti maiori ſit timori, quãdo innocẽs ob alterius culpã plectitur.* Verùm D. Ambroſius *ne[...]m opinionẽ ſatis probat, qui maſculi nomine mentẽ ſignificari autumat, quòd ut ſexu potior ille eſt, ita eius mentis uigor ſit ualidior. Ergo ait, hæc ratio eſt, quòd omnis mens quæ nõ fuerit circũciſa à ſuperfluis corporalibus & purgata ſolẽni munere, ut exuat ſe paſſionibus & uitijs, interibit. Nõ caro, inquit, interibit, nõ homo, ſed anima illa peribit, quia potuit ſalua fieri, ſi habuiſſet purgationem.*

De primo baptiſmatis uſu, & baptizandorũ infantiũ inſtituto, & de baptiſmo non iterãdo, ac modo baptizandi adultos, & quibus diebus. Cap. IIII.

CHriſtus, qui æquè mortalium omnium negotiũ gerebat, uolens uitæ ac ſaluti noſtræ pro æterna ſua pietate conſulere, docuit, quemadmodum ſi cor nudaremus, ſi peccata confeßi ſatis Deo faceremus, ueniam conſequeremur: & ne aberraremus, nobis ſtatim natis gratiã ſuã per baptiſma impertiuit, ut ea aduerſus dæmonũ inſidias muniti, recto itinere ad cæleſtẽ patriã tenderemus. Quapropter Prophetam ante ſe miſit, qui nos inſtrueret ad eam gratiã promerendã. Is fuit Ioannes Zachariæ filius, quo maior ſurrexit nemo, ut ueritas teſtata eſt, ad quẽ anno 15. imperij Tiberij Cæſaris, ſicut Lucas perhibet, factũ eſt uerbum Domini, & uenit in omnẽ regionẽ finitimã Iordani, prædicãs baptiſmũ pœnitentiæ in remißionem peccatorũ, ſicut ſcriptũ eſt in libro ſermonũ Eſaiæ prophetæ dicentis, Vox clamantis in deſerto, Parate uiam Domini, rectas facite ſemitas eius. Tunc, ut Matth. teſtatur, egreſſa eſt ad illum ciuitas Ieroſolymitana, & tota Iudæa, totaq; regio undiq; finitima Iordani, & baptizabantur in Iordane ab illo, cõfitentes peccata ſua. Hoc fuit initium baptiſmi, uel potius gradũ faciẽdi omnibus, qui ſeſe factorũ pœnitentes, mox digni eſſent, qui ad baptiſma Chriſti percipiendum accederẽt. Quod Cyprian. comprobat, ita diſſerens, Præparabat uiã Domino Ioannes, lauãdo exterius corpora, ut præcederet exterius lauacrũ ſequuturũ baptiſma, in quo conferretur animarũ ablutio, & peccatorum remißio. Præceßit quod erat ex parte, ut cõſummatio ſequeretur. Et Chryſoſtomus paria teſtatur, ſcribẽs, Aptè ergo quũ dixiſſet, quòd uenit præ-

dicans baptiſmum pœnitentiæ,adiecit, In *remiſſionē pec catorum.* Idcirco *ſuadebat, ut illos pœniteret, quò ſubſequentē ueniā facilius impetrarent, credentes in Chriſtum.* Vnde *baptiſma illud nullam aliam habuit cauſam, niſi ut inſtrueret ad fidem.* Hæc ille. *Sed ipſe* Ioannes *illud ipſum planū facit, quum inquit,* Ego *quidē baptizo uos in aqua ad pœnitentiam: qui autem poſt me uenturus eſt,(de* Chriſto *loquitur)fortior me eſt,cuius nō ſum dignus ut calceamēta portē: ipſe uos baptizabit in Spiritu ſancto & igne, & reliq.* Ego *uerò dixerim,* Moſen *primitus baptizādi rationē oſtendiſſe,quippe qui baptizauit,ſed in aqua ſolū,id eſt,in nube & mari: quod,teſte* Greg.*Nazianzeno,& baptiſmi* Ioānis *&* Chriſti *exemplar fuiſſe cōſtat, quādo iſta omnia à* Deo *proficiſcebātur.* Quòd *autē baptizati à* Ioanne, *rurſus admouerentur ad lauationē,hoc eſt,baptizarentur, illud perſpicuè cōſtat teſtimonio* Lucæ *in* Apoſt. *actis,in hūc modū ſcribētis,* Factū *eſt autem quū* Apollo *eſſet* Corinthi,*ut* Paulus *peragratis ſuperioribus partibus, ueniret* Epheſum, *& inueniret quoſdā diſcipulos,dixitq́; ad eos,* Num *Spiritū ſanctū accepiſtis,quū crederetis?* At *illi dixerūt ad eū,* Imò *neq; ſit ne* Spiritus *ſanctus, audiuimus.* Et *ait illis,* Quo *ergo baptizati eſtis?* Qui *dixerūt,* Ioannis *baptiſmate.* Dixit *autē* Paulus, Ioānes *quidem baptizauit baptiſmo pœnitentiæ,populo dicēs, in eum qui uēturus eſſet poſt ſe ut crederēt,hoc eſt,in* Ieſum Chriſtū. His *auditis baptizati ſunt in nomine* Domini Ieſu. Et *quū impoſuiſſet illis manus* Paulus,*uenit* Spiritus *ſanctus ſuper eos,& loquebātur linguis, & prophetabant, &c.* Hæc

igitur de cauſa Chriſtus uenit ad Ioannẽ, uoluitq; ab eo baptizari, ut ſuo baptiſmate illius baptiſmũ approbaret, corroboraret, ac demõſtraret neminẽ eſſe quãuis iuſtũ & ſanctũ, quin ea foret ſalutari aqua abluẽdus, quũ ipſe nullius purgationis egẽs ſic luſtrari uoluiſſet. Cuius nẽpe rei Ioãnes optimè gnarus, etſi in materno ſanctus habitus fuerat utero, ꝓhibebat illũ à ſe, aiẽs, Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? *Chriſtus aũt reſpõdẽs, dixit ei,* Sine modò. *quaſi diceret, Poſtea te Spiritu baptizabo, quod ſecundũ Chryſoſt. & fecit. Quin & alios baptizaſſe ſatis cõſtat, teſte Ioãne euãgeliſta cap. 3. ubi ait,* Poſt hæc, uenit Ieſus & diſcipuli eius in terrã Iudæã, & illic morabatur cũ eis, & baptizabat. *Atq; hoc demum baptiſmatis initiũ fuit, hæcq; eſt unda ſalutis, qua perfuſi innocẽtes efficimur, ſine cuius roris luſtratiõe, nulli fas in regnũ intrare cælorũ. Primus autẽ ex gentibus externis, Cornelius cẽturio cũ ſua familia, Cæſareæ à Petro, ueluti proximo capite eſt dictũ, baptizatus fuit, qui propterea quòd primus ex Gẽtib. credidit, primusq; gratiã baptiſmi ſuſcipere meruit, iure primitiæ Gentiũ dici poteſt, uel Origenis teſtimonio, qui ſuper Numeros de eo ſic loquitur,* Ex quibus eſſe arbitror etiã Corneliũ illũ, qui Cæſariẽſis eccleſiæ, cum ijs, cũ quibus Spiritũ ſanctũ meruit accipere, primitiæ meritò dicitur: & nõ ſolũ huius eccleſiæ, ſed fortaßis & omniũ Gẽtiũ primitiæ Cornelius appellandus eſt: primus enim credidit ex Gẽtibus, & primus S. Spiritu repletus eſt, & ideo rectè primitiæ Gẽtiũ appellabitur. *Hac. Orig. Quòd autẽ infantes baptizãtur, id inſtitutũ uetus eſt, & ab Apoſt. introductũ,*

uti affirmat

uti affirmat idẽ Orig. *omnium theologorũ multò ſcientiſſ. is enim in cõmentarijs ſuis in epiſt.* Pauli *ad* Rom. *cap.6.de ea re ita diſſerit, Corpus peccati eſt corpus noſtrũ,quia nec* Adã *dicitur cognouiſſe* Euã *uxorẽ ſuã,& genuiſſe* Cain,*niſi poſt peccatũ.* Deniq; *pro illo,qui natus fuerit,ex lege offertur hoſtia,par turturum, aut duo pulli colũbini,unus pro peccato, alter in holocauſtomata.* Nunquid *nuper editus puer peccare potuit? & tunc habet peccatũ,pro quo hoſtia iubetur offerri,à quo mũdus negatur eſſe aliquis, etſi unius diei fuerit uita eius.* Vnde Dauid, In *peccato cõcepit me mater mea. Secũdũ hiſtoriã enim nullũ matris eius declaratur peccatũ.* Pro *hoc & eccleſia ab* Apoſtolis *traditionem ſuſceperat, ut etiã paruulis baptiſmum daret:ſciebant enim illi quibus myſteriorũ ſecreta cõmiſſa fuerant diuinorum,eſſe in omnibus ſordes peccati,quæ ab initio per aquã & ſpiritũ ablui deberent.* Vt *uerò infantes apud* Iudæos *octauo ab ortu die circũcidebantur, ſic apud nos utplurimũ baptizantur: quod tamen* Angli *in ipſo natali die faciunt, id quod* D.Cyprian.*lib.epiſt.3.ſcribẽs ad* Fidũ, *multis rationibus eſſe faciẽdũ probat,& in primis,quòd homo id ætatis lõgè innocẽtiſſimus ſit.*Porrò *nõ ab re 7.diẽ præteriſſe expectabãt* Iudæi,*quòd is,*Plutar.*in* Probl. *&* Feſto *teſtificãtibus, maximè periculoſus ſit infantibus,ſi uexentur, nec ante eũ terminũ umbilicus reſoluatur, ante quẽ homo propior eſt plantæ quàm animali.*Hũc *quoq; diẽ* Rom.Hebræos *imitati obſeruabãt,uocabãtq; luſtricũ,quo infantes luſtrabãtur,hoc eſt,expiabantur, & ijs nomina imponebãt, marib. qdẽ nono die, unde* Nũdina

dea apud eos colebatur: fœminis octauo, quia in maris cõceptione plus eſſet temporis. Baptiſmo inſuper uel cõfirmationi, de cuius initio pòſt dicetur, ne hæc ſacra forent iteranda, quod per patrũ decreta fieri non licebat. Iginius Roman*us põtifex ſtatuit, ut unus quem cõpatrẽ uocant, uti teſtis intereſſet. Hodie utplurimum ſi mas baptizetur, duo uiri cum una muliere, quæ uulgò commater dicitur, adhibentur, ueluti rei geſtæ teſtes: cõtrà ſi fœmina, duæ mulieres, cum uno uiro: ij uel ſuſceptores nuncupantur, quòd infantem de fonte ſacro ſuſcipiant. At in cõfirmatione unus duntaxat uir ſeu mulier teſtis admittitur, qui puerum uel puellam brachijs ſuſtentet. Quòd autem baptiſma cum confirmatione (alterum enim ab altero pendet) haud iterãdum eſſe patres ſanxerunt, id ab Apoſtolo profectũ eſſe exiſtimant, qui illud colligũt tam ex eius epiſtola ad Hebræos, ubi inquit, Nam fieri nõ poteſt, ut qui ſemel fuerint illuminati, guſtauerintq́; donũ cæleſte, & participes facti fuerint Spiritus ſancti, ſi prolabantur, denuò renouentur per pœnitentiam: quàm ex alia epiſt. ad Roman. Nam Chriſtus quòd mortuus fuit, peccato mortuus fuit ſemel, &c. Ac ita diſputant, Quẽadmodum Chriſtus ſemel mortuus, & ſemel reſurgens iam nõ amplius moritur, ita ſemel per pœnitẽtiam, gratia baptiſmatis nobis collata, iterari nõ poteſt, quia per baptiſmum peccatis priſtinis morimur. Vnde Propheta, Renouabitur ut aquilæ iuuentus tua. Præterea quum Seruator, teſte Marco, dixiſſet, Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, iam tum unumquenq; oportebat & credere & baptizari, ſi cupiſſet ſe ſaluum fore.*

Sed ut illud per ſe quiſq; poterat præſtare, ita hoc ſine aliena ope fieri non poterat. Quapropter Victor *ponti ficum* Rom. *ordine* XV. *decreuit, ut à quocunq; uirilis uel fœminei ſexus* Chriſtiano, *& in quauis natiua aqua, baptiſmum petentes baptizarētur, ſi neceſſitas inſtaret: inſtabat autem neceſſitas, cauſa præſertim infantiū, quibus quum per ætatē non liceret de ſua fide teſtari, à principio, ſicut tradit* Cyprianus, *prouiſum fuit, ut per alios credere profiterentur, quò, quemadmodum aliena culpa, id eſt,* Adam *primi parentis delictum eis quoq; malo fuit, quòd ſtatim nati originali peccato obligarentur, ſic aliena opera bono eſſet, qui idcirco, uelut ait* Ambr. *lib.* De *uocatione* Gentium *ſecundo, ex aliena cōfeſſione credunt, & baptizantur. Atq; hoc pacto cunctorum ſaluti conſultū eſt. Atqui ex* Euangelio *diſcimus, homines alios aliorum pietate apud* Deum *iuuari, quod* Matth. *cap.* 9. *præclarè demonſtrat, ita ſcribens,* Et ecce *uiri adduxerunt illi paralyticum in lecto decūbentem: quumq; uidiſſet* Ieſus *fidem illorū, dixit paralytico,* Bono *animo eſto, fili: remittuntur tibi peccata tua.* Atq; *paralyticus per fidem baiulorū ſaluus factus eſt.* Ita *perſeuerabat in hunc modum celebre baptiſmatis inſtitutum, cuius triplex eſt genus; fluminis, quo* Ioannes *primitus baptizauit: item flaminis, hoc eſt,* Spiritus *ſancti, quod* Chriſtus *inſtituit: & ſanguinis, quo infantes ab* Herode *occiſi, ſunt initiati.* Cyprianus, Hi *nuper cruore lacteo loti, primitias baptiſmi martyrio cōſecrarūnt, tradētes poſteris formam, ubi neceſſitatis articulus excluſerit moram, nō minus ad lauacrū animæ ſanguinem efficacē, quàm ſanctifica[illegible]*

uerbis aquas, maximè quum nec ſanguis hoc elemento careat, ſed aquarum motu per totum corporis alueum fluat. Spiritus uerò ſanctus & aquis & ſanguini ſuperfertur, qui ſubiectos ſibi fouet & abluit, quo baptizãte, idem occiſio quod merſio operatur. Hæc Cyprianus. Illud hîc admonuerim, in uſu ueterum fuiſſe, ut adulti ferè baptizarentur, induti ueſtibus albis. Lactantius,

Candidus egreditur nitidis exercitus undis,
Atq; uetus uitium purgat in amne nouo.

Et id fiebat in paſcha, & pentecoſte, niſi neceſsitas urgeret. Interim autem dum dies ſtatutos expectabãt, de myſterijs religionis erudiebantur, ac ob id catechumeni dicebantur, quòd κατηχεῖν *Græcè, ſit uoce erudire: qui ita myſterijs initiati, & poſtea aqua tincti, lac & mel degu ſtabant, teſte Tertulliano, in libro De militis corona, ubi ait, Aquam adituri. & ſubijcit, Dehinc ter mergitamur, inde ſuſcepti lactis & mellis concordiam prægustamus. Item oleo ungebantur baptizati, ſicut idem lib. primo aduerſus Marc. tradit. Vinum quoq; eis dabant bibere: id quod diuus Hieron. teſtatur, qui explanans illud Eſa. Venite, emite uinum & lac: inquit, Prouocat nos Eſaias non ſolùm ut uinum emamus, ſed & lac, quod ſignificat innocentiam paruulorum: qui mos ac typus in Occiden tis eccleſijs hodie uſq; ſeruatur.*

De ſacerdotij eiuſq; graduum apud Hebræos initiis, ac magno pontificis minoriſq; ſacerdotis conſecrationis myſterio, & quibus uterq; amiciretur indumentis ſacris, & quantum temporis da retur Leuitis ad miniſtrandum. Cap. V.

Rempubli

REmpublicā Chriſtianā duplex genus hominū habet, unum quod profanorū nomine cenſetur, & ijs ſoboli procreandæ ac imperio adminiſtrando fas eſt operā dare: alterum ſacerdotū, quod ſacrificijs faciundis, precibus, & religioni deniq; rite procurandæ uacat. Apud Hebræos idē fuit inſtitutū: ſiquidē principio duces cū populo, deinde Reges reipublicæ curā habebāt: ſacerdotes uerò ſacra curabant, penes quos, teſte Ioſepho lib 3. Antiq. ſacerdotium cœpit ab Aarō, qui primus unctus atq; cōſecratus fuit per Moſen fratrē, dicēte illi Domino, Sume Aaron, & filios eius, & ſtolas, & oleū unctionis, & uitulū qui eſt pro peccato, &c. Quare Moſes cōuocato populo, dixit, Hoc eſt uerbū quod mādauit Dominus fa cere, & applicuit Moſes (ſicut etiā eſt in Exodo ca. 29.) Aaron fratrē ſuum, & filios eius, & lauit eos aqua, & ueſtiuit eum tunica altera ſumma, altera interiore, & præcinxit zona, & impoſuit ei humerale, & cinxit eū ſecundū formam humeralis, & impoſuit ſuper eum logium, & impoſuit ſuper manifeſtationē & ueritatē, & impoſuit mitrā ſuper caput eius, & poſuit ſuper mitrā, ante faciē eius, laminam auream ſanctificatam, ſanctā, ſicut præceperat Dominus. Hæc fuit ſacerdotis primi cōſecratio, & ea quidē nō ſine myſterio. Moſes enim, id eſt lex, ut Orig. placet, quā pōtifex ignorare nō debet, lauit & unxit Aaron ſummū pontificē cū filijs, hoc eſt, puros reddidit coram populo, quia oportet illū & teſtimonium habere bonū ab ijs qui foris ſunt, ſicut Apoſtol. dicit; poſtea ueſtiuit eum duplici tunica, altera miniſterij humani,

humani, altera intelligentiæ ſpiritualis: & præcinxit eum zona, antequã talarẽ tunicam imponeret: hanc ſtolam nuncupant. Induit eum humerali, quod eſt humerorum quidam ex circũductione ueſtis ornatus: humeri autem operũ figuram tenent, ac laboris indicia. Et cinxit eum rurſus ſecundũ formam humeralis, ut cõſtrictus eſſet in uerbo, cõſtrictus in facto. Poſt hæc impoſuit logiũ, quod rationale dicitur, & eſt ſapientiæ indiciũ, quia ſapientia in ratione cõſiſtit, ſuper manifeſtationem & ueritatem. Dabantur & femoralia tanquã indiciũ caſtitatis: ſed quia licebat ſacerdotibus filios generare, ideo Origenes uult per femoralia innui, non eſſe prædicãdum uerbum Dei hypocritis, ne illud ſemen pereat, quaſi tũc ſit utendum femoralibus, ne in ſterilẽ terram ſemina iaciantur. Hæc erant pontificis ornamenta, quorum ordo haud myſterio etiam caret: nam humeralis facta præcedunt, logij ſapiẽtia ſequitur, quia poſt facta quærẽda ſapientia: deinde poſt rationale, manifeſtatio, quoniã non antè alios docere, quàm nos inſtruere debemus. Itẽ additur ueritas, quia ueritas eſt ſumma ſapientia. Poſtremò Moſes ornauit caput Aaron corona, in quo eſſe debet iuſtitiæ Dei ſedes: propterea accepit cidarim, quod eſt operculũ uel ornamentũ quoddam capitis, cui ſuperimpoſuit mitrã, hoc eſt, indiciũ ſcientiæ utriuſq; Inſtrumenti. Ante faciẽ, id eſt à fronte põtificis, laminam aureã ſanctam locauit, in qua ſculptũ erat uocabulũ Dei. Hinc noſtri põtifices indumenta bona ex parte, ſicut mox dicemus, mutuati ſunt. Ita Aaron põtifex ſummus, eſt à Deo creatus: filij uerò eius, Nadab, Abiud, Eleazar, & Ithamar,

mar,

mar, lõgè minorib. cæremonijs initiati ſunt, quippe quibus neq; bina indumẽta tradita, neq; humerale, neq; rationale, neq; capitis ornatus, niſi tãtùm cidaris, qui propterea loco minorũ ſacerdotũ ſunt habiti, quales hodie apud nos ſunt qui preſbyteri uocãtur. Cæterùm libet diſtinctè ex Ioſepho *& Hieronymo ad Fabiolã, de his exponere indumẽtis. Octo enim genera fuere, quorũ quatuor cõmunia põtificibus pariter atq; ſacerdotibus erãt: feminalia, quæ linea erant, & uſq; ad genua & poplites uelabãt uerẽda: nos ea uocamus braccas: poderis ex lino etiã tunica talaris, quam interulã dicunt: cingulũ textũ ſub tegmine triũ colorũ, cocci, purpuræ, & hyacinthini byßino ſtamine: & tyara ex byßino cõfecta rotunda, ut pileus, quaſi ſphæra media ſit diuiſa, ut pars ponatur in capite affabre laborata: fuit olim Perſarũ mulierũ capitis ornamentũ. Pontificũ uerò reliqua quatuor propria indumenta erant: tunica talaris tota hyacinthina, & manicata, in cuius extrema parte circa pedes, 72. pendebãt tintinabula, cũ totidẽ malis punicis, quò põtifex in ſancta ſanctorũ uocalis incederet, moriturus ſtatim, ſi hoc nõ feciſſet. Superhumerale, quod* Hebraicè Ephod *dicitur, ex byſſo, cocco, purpura, hyacinthino, in cuius utroq; humero erant duo lapides onyches, ſeu ſmaragdi:* Ioſeph. *Sardones uocat.* In *ſingulis autẽ inſcripta erant ſena nomina patriarcharũ, hoc eſt, in dextro humero filij maiores natu* Iacob, *in ſiniſtro minores, ut põtifex ingrediens ſancta ſanctorũ, nomina populi pro quo erat* Dominũ *oraturus, portaret ſecum.* Itẽ *rationale, quod erat pãnus breuis, auro & quatuor, haud alio modo ac*

ſuperhumer

ſuperhumerale cōtextus coloribus,cū duodecim lapidibus,quaterno diſtinctis ordine:in primo enim ordine inſerti erãt,ſarda,topazius,ſmaragdus:in altero carbūculus,ſapphirus,iaſpis:in tertio lyncurō,iachates,amethyſtus:in quarto chryſolithus,onyx,berillus. Vltimum ueſtimentum,lamina aurea,cum uitta,qua pontifices tantùm utebantur. Iſti duodecim lapides uidentur ſignificaſſe,ut ait Hieron. *Apoſtolos duodecim,ſicut illi duo ſuperhumeralis portendiſſe* Chriſtum *& eius populū,& quatuor colores retuliſſe quatuor elemēta. Atqui byßinum,quod eſt genus lini ſubtilißimi,terræ cōparari poteſt,quia ex terra gignitur,ſicut purpura mari,quod ex eius cochleolis tingitur:itē hyacinthus aëri,propter coloris ſimilitudinē:coccus igni &ætheri. Sed ad reliqua perſequenda iam recurrat oratio.* Fuit *tamen ante* Aaron, Noë, *qui dicitur altare erexiſſe,& ſuper illud holocauſtū* Domino *obtuliſſe: itē* Melchiſedech, *qui primus ſacrificauit:&* Abraham, Iſaac, *&* Iacob, *qui ſecundum eum itidē fecerunt:ſed illos quadā naturali pietate, non ſacerdotali auctoritate rem diuinā feciſſe conſtat. Alij deinde miniſtri ab alijs cōſtituti ſunt, qui in tabernaculo,hoc eſt tēplo,in miniſtrãdo hærerent. Leuitæ ex tribu* Leui *filij* Iacob, *ſtatim poſt datū ſacerdotiū* Aaron, *& eius filijs,iubente* Domino, *à* Moſe *eligūtur,qui ſemper adeſſent* Aaron *ſacrificiū facienti, excubarent dies ac noctes in tabernaculo,geſtarent arcã & tabernaculum,item uaſa, ac in circuitu tabernaculi locum caſtris ſtatuerēt.* Hos *Græca uoce* Diaconos *appellamus:ſiquidem* Moſes *præcipiente* Domino, *uti* Ioſeph. *eodem lib. teſtatur,*

teſtatur, tribū Leui à profanis officijs ſegregans Deo cō ſecrauit, eiq́; negotiū cuſtodiēdi tabernaculi dedit. Diaconis adiumēto dati ſunt miniſtri, qui illorū dictis audiētes eſſent, & oblationes caperent. Ii apud Hebræos Nathinnei appellantur, hoc eſt, dati aut donati, uel in humilitate Domino ſeruientes: nunc Subdiaconi, quòd Diaconis ſubſint, nuncupantur. At Leuitis iſtis adminiſtrandi tēpus terminatū erat per Legē, quæ, ueluti in extremo 8. cap. Numer. eſt, talis fuit, A XXV. *annis, & ſupra, Leuitæ ingredientur, ut miniſtrēt in tabernaculo fœderis, quumq́; quinquageſimum annum cōpleuerint, ſeruire ceſſabunt, ut poſtea cuſtodiant quæ ſibi commendata fuerint: tum enim uaſa ac alia tabernaculi inſtrumenta ſeruanda curabāt. Item nōnullos alios delegit, qui lucernas ſemper in tabernaculo ardentes curarent. Hos noſtri ceroferrarios interpretantur, uel Græcè Acolythos, ſeu potius Acoluthos, qui res corporis miniſtrant. Poſtea cōſtituti ſunt Oſtiarij, qui æditui ſiue ianitores uocātur, ut ex præſcripto Legis præeſſent tēplo cuſtodiendo, ne impurus quiſquā ingrederetur. Itē Lectores, quorum ordo à Prophetis initiū ſumpſit, qui cōcionarentur, & legerēt: quibus dictū erat, Clama, ne ceſſes. Præcētorū, qui Pſal. canerēt, auctor Dauid, ſiue Aſaph fuiſſe dicitur, qui poſt Moſen primi Pſal. cōpoſuerunt. Erat eorū ordo per ſucceßionē generis, ſicuti ſacerdotiū, qui aßiduè in templo canebant, ad uocem unius reſpōdente choro. Exorcizatores, id eſt, adiuratores (ſic enim noſtri interpretātur) aut increpantes, Salomon inſtituit, qui inuocarent ſuper Catechumenos, uel ſuper eos qui ſpiritibus malis*

uexa-

uexabātur, nomē Domini, ita dæmones ſubigētes, ut ab eis egrederētur, ſicuti ex Ioſepho alibi demōſtrauimus, ipſum Salomonē effugādorū dæmonū inūeniſſe modū. Hæc ſuo ordine, quo apud Hebræos inſtituta ſunt, expoſuimus, ut initiū cuiuſq; rei, qd' noſtri in primis ꝓpoſiti eſt, perappoſitè ꝓderetur. Quæ oïa quū umbra dūtaxat futurorū fuerīt, iā quæ inde cōſequuta ſint, explicemus.

A quo noſter primùm inſtitutus fuerit ſacerdotalis ordo, & quotuplex eſſet ſacerdotium, & quid ſit ſacerdotis manuum impoſitio, ac quis epiſcopus pontifexúe, atq; quale eius munus, & quemadmodum presbyter uel diaconus quondam dictus fuerit epiſcopus. Cap. VI.

IEſus Chriſtus præceptor noſter poſtremò, auctore Euſebio in Eccleſiaſtica hiſtor. & rex & pōtifex fuit, & utrunq; ex teſtimonio Prophetarum probat. quum enim de Ieſu meminit, qui Moſi ſucceſſerat, inquit, Sed & idem Moſes longè per Dei Spiritū præuidens qui ſibi præpararetur ſucceſſor, & prænoſcens eum qui poſt ſe regnū ſuſciperet, maioris ſacramenti miniſtrum eſſe futurum, Ieſum cognominauit eum, qui prius Auſe parentum fuerat appellatione uocitatus, ſciens in huius uocabuli ſacramento, maioris cuiuſdam gloriæ regē, quàm mortalis natura recipit, eſſe ponendum. Ita igitur per gemina hæc appellationis indicia, in altero pontificatus, in altero regalis formæ exprimuntur inſignia, & Ieſus Chriſtus tanquam qui rex & pontifex eſſet, pariter nominatur. Et paulò pòſt infert, Dauid quoq; de Chriſto teſtatur,

tur,dicens,Sedes tua Deus in ſeculũ ſeculi, uirga æquita tis,uirga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam,& odiſti iniquita tem:propterea unxit te Deus,Deus tuus oleo lætitiæ. In quib.uerbis primùm quidẽ eũ Deũ deſignat,deinde per æquitatis uirgã,ſceptrũ in eo regale cõmemorat. Hacte nus Euſeb. Hîc illud appoſitè admonendũ duxi,nõ rectè in Euſebiano codice ſcribi Auſe, teſte diuo Hieron. qui ſtatim in princ. lib.1. comment.in Oſee prophetam, inquit,Oſee enim lingua noſtra ſeruatorẽ ſonat,quod nomen habuit etiam Ioſue filius Nun,antequã ei à Deo uocabulum mutaretur:non enim (ut malè in Græcis codicibus legitur & Latinis) Auſe dictus eſt,quo nihil omnino intelligitur,ſed Oſee,id eſt,ſeruator, & additum eius nomini Dominus, ut ſeruator Domini diceretur. Hæc Hieron. Sed domum redeamus. Is igitur pontifex noſter primus fuit,qui nobis ſacerdotium inſtituit,idq́; duplex eſſe uoluit, alterum ſpirituale,alterum miniſterij plenũ. Sed de hoc poſtea. Spirituale dedit, quum ſe pro nobis obtulit, dicente apoſtolo Petro,Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt,iuſtus pro iniuſtis, ut nos offerret Deo: mortificatus quidem carne, uiuificatus autem ſpiritu. Et ſacerdotium iſtud omnibus iuxtà Chriſtianis commune eſt,ea de cauſa inſtitutum,ut Chriſtum imitaremur, teſte Apoſt.ad Rom.ſcribente, Obſecro uos per miſericordiã Dei, ut exhibeatis corpora ueſtra hoſtiam uiuentem, placentem Deo, rationabile obſequium ueſtrum. Sacerdotij autem huiuſcemodi partes Chriſtianus homo etiam profanus agit,quũ lætus ex animo Deũ uti patrem amat,in omni loco inuocat,precatur, colit,lau-

dat: quod officium uel ſacrificiũ laudis dicitur: itẽ gratiã pro donis acceptis habet: cõtrà idem triſtis pœnitendo Deũ ipſum uelut iudicẽ timet, ueniã precatur, orat, corã dolet, delicta ſpõte deplorat, ut eſt in Pſal.53, Volũtariè ſacrificabo tibi. Idẽ noſter Seruator alterũ ſacerdotium miniſterij inſtituit, quũ dogmata Legis ſequutus, quã nõ ſoluendi, ſed cõſummandi cauſa uenerat, ut poſtquã cælum aſcendiſſet, nobis non deeſſent qui in terris ſacerdotium uerum haberent, XII. elegit pontifices, quos nouo uocabulo Apoſtolos nominauit, ut qui mittẽdi eſſent in diuerſas orbis partes, qui nouum dogma, hoc eſt, Euãgelium, cui etiam uocabulũ innouarat, mortales docerent. Itẽ ſeptuaginta diſcipulos, quos etiã ad concionãdi munus delegerat, ſacerdotes fecit, qui uice filiorum Aaron, ſicut Orig. probatur. apud nos, minores haberentur ſacerdotes, quales nunc Græcè preſbyteri uocãtur, hoc eſt Latinè, ſeniores, quòd canities quæ homini prudẽtiam afferre ſolet, digna ſit honore & munere. Ab his igitur preſbyterorum, ſicut ab illis epiſcoporum cœpit ordo, quippe qui in eorum locum ſucceſſere: quod uel Cypriani teſtimonio conſtat, dicentis, Meminiſſe autem diaconi debent, quoniã Apoſtolos, id eſt, epiſcopos & præpoſitos Dominus elegit. Et poſt eũ, idem Hieron. teſtatur in epiſt. ad Marcellã, aduerſus Montanũ ita ſcribẽs, Apud nos Apoſtolorũ locũ epiſcopi tenent. Hos autem Apoſtolos ac diſcipulos myſteriorũ Dei miniſtros, nõ alijs conſtat initiatos ſacris, niſi ſola Chriſti electione, ſeu uocatione: quod ipſis deinde Apoſt. & poſtremò Rom. põtificibus, ſicut infrà explicabitur, exẽplo fuit eligẽdorum

ſacerdo-

ſacerdotum: ſed ut hæc multis cæremonijs alioq; longè ritu, ita illi ſimpliciter, prout à Chriſto docti erant, illud inſtitutū ſeruarunt. Ad hunc quoq; modum Matthias factus eſt Apoſtolus, ſic ipſi Apoſtoli ſeptem ſibi diaconos inſtituerūt, dicēte Luca in Actis, Et elegerunt Stephanū uirum plenū fide ac Spiritu ſancto, & Philippū, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonē, & Parmenam, & Nicolaū proſelytum Antiochenū. Hos ſtatuerunt in conſpectu Apoſtolorū, & quum oraſſent, impoſuerunt eis manus. Sic Titus in Creta ad præſcriptū Pauli preſbyteros cōſtituit. Sed Bedas rem multò luculentiſſimè docet, Erant, inquit, baptizati Apoſtoli, at non erant ſacerdotes, niſi quum Chriſtus in cœna fecit illos ſacerdotes, dās eis poteſtatem cōſecrandi corpus ipſius uerum, & poſt reſurrectionem, abſoluendi. Ceterùm quum Apoſtolus epiſtola priore ad Timoth. cap. 5. ſic præceperit, Manus citò nemini imponas: aliquis poſſet conijcere eum cuiuſpiam myſterij ſacerdotes initiandi formulam dediſſe, id quod Chryſoſt. homilia in eam epiſt. 16. affirmare uidetur, ita ſcribens, Vbi uerò hæc dixit, illud intulit, quod omniū maximè periculoſum eſt, & in primis Eccleſiam cōtinet, de ordinationibus ſcilicet. Quid ſibi uult? nō ex prima ſtatim probatione, ſed ubi conſideratio diuturna præceſſit, tunc imponito manus. Et Ambr. hunc quoq; locū ita interpretatur, Gratiā dari ordinatoris ſignificat, per prophetiā & manuū impoſitionem. Prophetia eſt, qua eligitur quaſi doctor futurus idoneus. Manuum uerò impoſitiones, uerba ſunt myſtica, quibus cōfirmatur ad opus electus, accipiens auctoritatē, teſte conſcien-

ta ſua, ut audeat uice Domini ſacrificiũ Deo offerre. Sed ipſe Paul. epiſt. 2. ad eundem Timoth. quid eſſet manuũ impoſitio, apertè declarare uiſus eſt, quum ſcripſerit, Quã ob cauſam cõmoneſacio te ut ſuſcites donum Dei quod in te eſt, per impoſitionẽ manuũ mearum: nõ enim dedit nobis Deus ſpiritũ timiditatis, ſed potentiæ, ac dilectionis, & ſobrietatis. Quæ omnia Chryſoſt. ita explanat, Admoneo te ut excites gratiã Dei quæ eſt in te, per impoſitionẽ manuũ mearum: hoc eſt, gratiam Spiritus, quam accepiſti ad Eccleſiæ inſtitutionẽ, ad edenda miracula, ad omne religionis obſequiũ: quippe hãc uel extinguere, uel excitare, in nobis eſt. Hactenus ille. Ac ita per impoſitionẽ manuum, uidetur dari ſacerdoti electo Spiritus ſanctus, quẽadmodum teſte Luca in Actis, quũ de Samaritanis loquitur, baptizati afflantur eodẽ ſpiritu, quo Chriſtus ſuos in primis ornauit, illuſtrauit, muniuit, dicẽs, Accipite Spiritum ſanctũ: quorumcunq; remiſeritis, & reliqua. Fuit enim ille ſolennis ipſius Seruatoris modus benedicendi manu pariter atq; uoce, teſte Hieron. in Matth. quum apud eum oblati fuerint pueri, ut manus imponeret, & oraret, hoc eſt, benediceret. At reuertamur eodẽ. Atq; hinc olim factum uidetur, ut in conſecrando epiſcopo, nil amplius cæremoniarum eſſet, niſi ut multitudo, quæ eius quoq; rei gratia, auctore Cypriano non uno in loco, & præſertim in epiſt. 4. ad Felicem preſbyterum, ſemper epiſcoporum electioni intererat, precaretur, & preſbyteri manus imponerent. Et hæc dicere habui de prima ſacerdotum cõſecratione ab Apoſtolis & patribus uſurpata. At poſt Chriſtum, Petrus in

ſacerdot

ſacerdotio prærogatiuã habuiſſe dicitur, quòd primus Apoſtolorum ordine, & eius ſacroſancti collegij caput fuiſſet. Quapropter diuus Cypr. epiſt. 3. ad Cornelium, cathedram Petri principalem uocat: nam, ne quis erret, nulla alia ratione ſacerdotalis ordo à Romano epiſcopo profectus eſſe dici poteſt, niſi apud Italos duntaxat id factum intelligatur, quum perdiu ante aduentum Petri in urbẽ Romam, apud Ieroſolymos ſacerdotium rite inſtitutum fuiſſe liquidò liqueat: quanquã Chryſoſt. homilia ult. in Ioan. arbitratur Iacobum primũ Ieroſolymitanũ epiſcopum à Petro factum fuiſſe, id quod tamen alij non Petro ſolùm, ſed Ioanni quoq;, ac alteri Iacobo aſsignãt. Imò nemo eorũ illud fecit officiũ, ſi ipſi diuo Petro credimus, qui apud diuũ Clementem, lib. Recognitionum 1. de ea ipſa re ita teſtatur, Septimana iam una ex paſsione Domini cõplebatur annorum, & eccleſia in Ieruſalem conſtituta, copioſiſsimè multiplicata creſcebat per Iacobum, qui à Domino ordinatus eſt epiſcopus, rectiſsimis diſpenſationibus gubernata, &c. Igitur ita Petrus Apoſtolorum princeps fuit, ita Romani pontifices, iam inde ab initio magnæ habiti ſunt auctoritatis. Itẽ apud eoſdẽ Ieroſolymos epiſcopalis cathedra locata ab initio eſt, & utrunq; atteſtatur Euſeb. lib. Eccleſiaſticæ hiſt. 7. ita ſcribens, Deniq; Iacobi cathedra uſq; ad hodiernum diem inibi (de Ieroſolymis loquitur) ſeruatur, atq; in ea ſedent omnes, qui uſq; ad præſens tẽpus ſedis illius ſacerdotium ſortiuntur, & cũ magna ueneratione habetur, uel uetuſtatis uel primi ſacerdotij ſanctificationis obtentu. Hæc Euſebius. Illud idẽ poſtea à diuo Petro Romæ factũ

eſſe, teſtimonio eſt cathedralis celebritas eius diei, qui nunc ubiq; gentiũ ſolennis eſt. Veruntamen *exiſtũt etiã nunc, qui cõtendant* Petrum *in omnes* Apoſtolos *ius habuiſſe: de qua re noſtrum non eſt quicquam decernere, qui ſacerdotij originem tantùm quærimus: tametſi contrà nonnulli aliter cenſent, quia id uidetur* Paulus *ad* Corinth. *epiſt.2.cap.10. negare, ſcribens,* Nam *ſi & amplius quippiã gloriatus fuero de poteſtate noſtra quam dedit nobis* Dominus, *non erubeſcam.* Non *enim dicit, quam dedit* Petrus, *ſed* Dominus. *Et ſubijcit,* Quam *nobis poteſtatem dedit* Dominus *in ædificationem, & non in deſtructionem ueſtri.* Ponit Paulus *ædificare, ut alibi ſæpe facit pro prodeſſe, quò demonſtret officium ſacerdotis eſſe, æquè omnes iuuare, ſi uelit poteſtate ſibi data uti.* Epiſcopus *uerò* Græca *uox eſt, & plus oneris quàm honoris ſignificat:* Latinè *dici poteſt ſpeculator: & propriè, ut* Martianus *ſcribit, ij dicuntur epiſcopi, qui præſunt pani, ac cæteris uenalibus rebus, quæ populis ciuitatum ob quotidianum uictum neceſſariæ ſunt.* Vnde *pontificibus id nomen inditum par eſt credere: quia quemadmodum illi quæ ad uitam humanam ſuſtentandam pertinent, procurare debent, ita horum uigilando, docendo, bene agendo, animarum ſaluti cõſulere intereſt, id quod uel* Clementis *primi põtificis declarat præſcriptum, qui decreuiſſe fertur, ut epiſcopalis cathedra in eminentiore templi loco collocaretur, ſicut hodie ſeruatur, unde epiſcopus undiq; ſpeculari poſſet.* Ex *quo quandiu epiſcopus ſuum eiuſmodi facit officiũ, non imperare, non regnare, ſed tam aptè quàm elegãter dicitur*

ſedere;

ſedere: quo porrò loquendi modo nos quoq; ſcribendo utamur licet. Hinc certè apparet, ut nihil potius eſſe debeat curæ epiſcopo, quàm incolumitas gregis ſibi crediti: quo fit, ut in ciuitate hoc ſit epiſcopus, quod in naui gubernator, in curru rector, in exercitu dux, utpote cuius, ſicut ait Cyprianus, quantum pernicioſum eſt ad ſequentium lapſum ruina, tantum contrà utile eſt & ſalutare, quum ſe per firmamentũ religionis, fratribus præbet imitandum. Væ igitur epiſcopis, ſiqui ſint muneris huius obliti: quia, ut dicitur, cui multum datum eſt, multum quæretur ab eo. Atq; officium ab Apoſtolis inchoatum ac expletũ, uti ſuprà paßim demonſtratur: epiſcopi eſt regere Eccleſiã, concionari, populũ uerbo Dei paſcere, baptizare, & baptizatos cõfirmare, ordinibus ſacris initiare miniſtros Dei, obire, circuire, circunſpicere ſæpius ſuam prouinciã: cuius rei cauſa, à principio ipſi Apoſtoli prouincias inter ſe partiti ſunt, ut in eis nomen Chriſti diſſeminarẽt, ex quo fructus charitatis, pietatis, iuſtitiæ ubiq; abundaret. Res hæc poſtea Paulo in primis Apoſt. curæ fuit, qui teſte Luca in Actis, eas regiones reuiſebat, in quib. antè multa ſanctißimè de Chriſto prædicaſſet, ut cognoſceret quo eſſent ſtatu fratres: & ſublatis erroribus, ſiqui irrepſiſſent in hominũ mẽtes, religio non uiolaretur. Cæterum olim epiſcopi uocabãtur preſbyteri, teſte non uno in loco diuo Hier. & præſertim in epiſt. ad Euagriũ, ubi dicit, qua de cauſa epiſcopi poſthac eſſe cœperint, ita ſcribẽs, Quòd autem poſtea unus electus eſt, qui cæteris præponeretur, in ſchiſmatis remediũ factũ eſt, ne unuſquiſq; ad ſe trahẽs Chriſti eccleſiam

rumperet: nam & Alexandriæ à Marco uſq; ad Dionyſium, preſbyteri ſemper unũ ex ſe electum epiſcopũ nominabant: quomodo ſi exercitus imperatorẽ faciat, aut diaconi eligant de ſe, quem induſtrium nouerint, & archidiaconum uocant. Quid enim facit, excepta ordinatione, epiſcopus, quod preſbyter non faciat? &c. Quid, quod & Chryſoſt. homil. 1. in epiſt. ad Philipp. demonſtrat epiſcopum dictum etiam eſſe diaconum, hoc eſt, miniſtrum? De epiſcopi nomine & officio ſatis dictum habeo: idem uerò põtifex uocatur, à poſſe & facio, ut Scæuola affirmat; ut autem Varroni placet, à ponte; nã põs in Tyberi nomine ſublicius, primùm à põtificibus factus eſt, poſtea ſæpe reſtitutus, quòd ligneus eſſet, necnon cæterorum pontium ſarciendorum cura ad eos delata eſt.

De primo ritu ſacrorum quibus initiantur ij qui ſacerdotes fiunt, & amiciendi uſu, ac ibidem de ſacerdotis officij initio. Cap. VII.

ROmani põtifices Hebræorum ſequuti inſtitutum, primi omniũ ſacris quibuſdam initiare cœperunt oſtiarios, ſiue ianitores, lectores, exorcizatores, acoluthos, ſubdiaconos, diaconos, hoc eſt, Leuitas, quos numero ſeptem ipſi Apoſtoli delegerant, preſbyteros, & epiſcopos, quò ſic per gradus ad ſacerdotium unuſquiſq; promoueretur. Quos quidem ordines Caius Romanus pontifex, qui ex Diocletiani Imperatoris genere ortus erat, primus diſtinxit, quibus tanquam quibuſdam gradibus ad epiſcopatum aſcenderetur. Non nemo id Iginio pontifici, qui diu ante Caium ſedit, aßignat: cũ quo me conſentire minus

nus pœnitet: nã ſic fieri potuit, ut quod Iginius inchoauerat, Caius rite perfecerit. Atq; tum primùm cœperũt apud nos ſacerdotes nouis & ſacris initiari ordinibus, quod uel colligere licet ex Tertull. auctore longè antiquiſſimo, qui lib. De exhor. caſtit. eam rem planam facit, ſcribẽs, Nonne & laici ſacerdotes ſumus? ſcriptũ eſt, Laici ſacerdotes ſumus, regnũ quoq; nos, & ſacerdotes Deo & Patri ſuo fecit. Differentiam inter ordinem & plebẽ, conſtituit Eccleſiæ auctoritas. hactenus Tertull. Illud idẽ conſtat, alio apud nos, ac apud Hebræos modo, iſtos ordines diſtribui: Illi enim in eo ordine perpetuò erant, in quẽ à principio recepti fuiſſent: noſtri aũt gradatim per omnes ordines ad ſacerdotium ueniunt. Fuit iam inde ab initio ſacerdoti in primis negotiũ à Chriſto datũ, ut doceret, baptizaret, cõſecraret euchariſtiam, miniſtraret alijs, ligaret, ſolueret: quod fit quum ſacerdos ut cuſtos & rector, ſcit qui apud Deum aut ligandus aut abſoluẽdus ſit. Item iudicaret de dogmatibus, oraret pro alijs, ac ſacrificium laudis, quod alibi tractabimus, pro ſalute populi offerret. & hæc ex Euãgelijs, atq; Apoſtolorum teſtimonijs cognoſcamus licet. Videant igitur qui ſacerdotes faciunt, quo ſe crimine obligent, ſi ſint ſacerdotes ad ea obeunda munia minus idonei. Sunt autem infiniti, qui tantùm celebrandis Miſſis, quas dicunt, operã dant, & eius rei cauſa ſacerdotes ſunt, perinde quaſi in ea omne conſiſtat officium. Veſtes uerò ſacras quibus noſtri amiciuntur ſacerdotes, ab Hebræis, uti ſuprà cap. 5. dictum eſt, habent: cuius nempe rei argumentum eſt, quòd noſtri tum pontifices, tum ſacerdotes, partim eadem in-

duunt ueſtimenta, utputa zonam, ſeu cingulum, tunicam talarem, quam uocamus albam, tunicam hyacinthinam, ac mitram, partim non longè forma aut colore differentia, cuiuſmodi ſunt amictus capitis tegmen, qui loco cidaris uſurpatur, planeta ſiue caſula, quam uocant, fabrefacta inſtar rationalis, hoc eſt, logij, pallium haud diſsimile ſuperhumerali, & caligæ uice feminalium. Vnde deniq; liquidò apparet, pleraq; omnia ab ipſis Hebræis uno uel altero modo ſacerdotes noſtros eſſe mutuatos, ſicut illos ab Aegyptijs principio ſumpſiſſe ueriſimile eſt. Porrò Aegyptij ſacerdotes ex Pythagoræ præcepto, linteo tantùm ueſtimento, ut puriſsimo mundiſsimoq; in rebus diuinis utebantur: laneum uerò ut profanum uituperabant, quia ab animato decerpitur, conficiturq; ex mortali materia. Contrà linea ideo pura uidebantur, & ſacrificantibus accommodata, quoniam linum ex terra oritur: quæcunq; autem ex terra naſcuntur, munda & pura exiſtimarunt. Hæc & id genus alia Herodotus lib. 2. tradit, & apud Philoſtratum memorat Tyanæus Apollonius. Atqui pari etiam ratione Hebræi Aegyptiorum inſtitutum imitati eſſe uidentur. Ioſephus enim lib. 6. Iudaici belli, ſcribit ſacerdotes ad altare templumq; accedere ſolitos omni uitio carentes, ueſte byſsina, id eſt, linea amictos. Et Hieronymus in lib. de ueſte ſacerdotali ad Fabiolam, dicit tunicam poderin, hoc eſt, talarē, ſuperhumerale, quod & orarium dicitur, feminalia, cingulum, & tiaram, lintea eſſe indumenta. Adde & quod ſcriptum legimus in Ezechiele, cuius uerba ſubijciam, quæ ſunt huiuſmodi, Quū ingredientur

dientur portas atrij interioris, ueſtibus lineis induētur, nec aſcendet ſuper eos quicquam laneum, quando miniſtrant in portis atrij interioris intrinſecus. Vittæ *lineæ erunt in capitibus eorũ, & feminalia linea erũt in lumbis eorũ, &c.* Sic *noſtri ſacerdotes linteis ueſtimētis amicti, templum & altare adeũt, in ſacrorumq́; pompa incedunt, ritu dubio procul ab* Aegyptijs *per manus* Hebræorũ *uſq; ad nos tranſlato: & id, credo, quia, teſte* Cicer. De *legibus, color albus præcipuè decorus* Deo *eſt habitus.* Verùm *quia ſplendidus cultus facit auctoritatē, placuit propterea patribus & bombycinas introducere ueſtes, ut qui arbitrati ſunt, opinor, nequaquam id luxuriæ uitio dari poſſe, quod ad diuini cultus magnificentiam adhiberetur.* Inſignia *pontificatus ab ipſis etiã* Hebræis *omnia ferè accepta, id eſt, linea ueſtis ſumma, quæ niueo candore inſignis uitã undiq; puram admonet: uelut mitra bicornis noui pariter ac ueteris* Inſtrumenti *ſcientiã.* Addũtur *bina cornua, quoniam* Moſes *acceptis tabulis, quibus mãdata* Dei *inſcripta erãt, uiſus eſt ſuis cornutus.* Aureũ *diadema gemmis diſtinctũ,* Cõſtantinus Imp. *primus* Sylueſtro *pontifici* Romano *obtulit, quod ille nõ recepit, ueluti parũ religioni idoneũ, phrygia mitra cãdida cõtentus: ſed pontificũ poſteritas donũ deinde principis haud aſpernata eſt.* Baculus *inſtar* Moſis, *ſeu* Aaron *uirgæ datus, populi uitia caſtigandi poteſtatē attribuit.* Annulus, Chriſti & Eccleſiæ *copulationis, ut pignus habetur: ſicuti chirothecæ purũ manuũ ab omni humanarũ rerũ contagione officiũ, diuinarumq́; adminiſtrationem, & pedũ tegumēta crediti gregis uigilantiſſimam*

tiſſimam curam indicant. Atq; hæc ferè omnia ex decreto Clementis accepta ferunt, quæ undecunq; manarint, magis omnino Hebraica *quàm* Apoſtolica *inſtituta referunt. Quædam quoq; alia ſunt ad uſum ſacerdotũ, myſticè ab inſequentibus quæſita, de quorum initijs nihil omnino certi habeo tradere.*

Vnde mos natus, cur omnes initiati uerticē deradant, ac quàm illud facere olim probroſum fuerit, & ibi de Nazaræorũ ſecta, & quando lege exceptum ſit, quibus initiari non liceret, præſertim per bigamiam, & quomodo liceret, ac unde ipſa bigamia introducta ſit. Cap. VIII.

Commune initiatis omnibus inſigne eſt uertex raſus, præcipuũ ſacri profaniq; capitis diſcrimē, qui admonet ſacerdotes, ſpretis omnibus humanis uoluptatibus, oportere cæleſtia tãtùm meditari. Hoc auctore Beda *in Eccleſiaſtica hiſtoria Anglorũ, ideo per patres in conſuetudinem uenit, legeq; ſancitũ, ut quod à principio ab inimicis probro & ignominiæ eſt datũ, hoc honori deinceps decoriq; haberetur. Siquidē quũ* Petrus, *prout idē prodidit, Antiochiæ cõcionaretur, fuit illi ab improbis ſummum capitis abraſum, ut ludibrio cunctis impendiò magis foret. Fuiſſe aũt radere caput probroſum, hoc arguit quòd quũ* Dauid *miſiſſet nõnullos ex ſuis ad* Hanõ *regē filiorũ* Ammon, *qui eũ patris mortē grauiter mœrentē ſuo nomine cõſolarētur, ille ſuſpicatus eos ueniſſe ad explorandũ terræ ſitum, rerumq; ſtatum, raſit illis capita, præciditq; tunicas uſq; ad nates, atq; ita ignominia notatos domum*

toſ domũ dimiſit. Vnde graue mox ortum eſt inter reges bellũ. Extat hiſtoria lib. Paralip. priore, cap. 19. Item apud Romanos cõſuetudinis fuit, captiuitate liberatos currum triũphantis ſequi, raſo capite, & pileatos, etſi illud nota erat adeptæ libertatis. Sed apud Lõgobardos id in rebus longè poſt homines natos fœdiſsimis habitum: ſic enim Archpertus inuaſo per uim regno, Rhotarim ducem qui Linthperto regio puero fauebat, captũ totõdit. Ego dixerim à Nazaræis, quorũ ſecta apud Iudæos celebris erat, initiũ huius rei ortũ, quòd illi prius ſeruato pilo, denuò poſt magnam uitæ continentiã, caput abraderent, capilloſq́; in ſacrificij ignem inijcerent, ut eo modo ſuæ pietatis perfectionẽ Domino cõſecrarent. Meminit & Ioſephus de huiuſmodi more dedicãdi capillos, quem Nazaræi obſeruabant, lib. 4. Antiq. ſcribẽs, Siquis eorũ nouerit, quos Nazaræos appellãt, comam nutrire, & uino non uti, iſti dum capillos ſuos dedicãt, propter ſacrificia, uenientes ad ſacerdotes corbã offerunt, quod ſignificat munus. Erant Nazaræi, teſte Orig. ſuper Numeros, qui ſemetipſos deuouebant Deo, de quibus lex per Moſen data fuit, ut in ijſdẽ Numeris extat. Sacerdotes uerò Dominus per Moſen, ut in Leuit. patet, capite & barba raſa eſſe uetuit: & apud Ezechiel. præcepit illud idẽ, dicẽs, Sacerdotes caput ſuũ nõ radant, neq; comã nutriãt, ſed tõdeant. Cæterùm Herodot. in Euterpe, & Plin. ſcribunt, ſacerdotes Aegyptios conſueuiſſe deraſis capitibus mœrere, & in luctu eſſe ex morte Apis, qui in Aegypto numinis uice colebatur, ac demum totum corpus eradere, ut nequid eis inter deorum cultum, aut pediculi aliarúmue

rumue ſordium crearetur. Meminit & Apuleius libro Aſini ſui aurei 2. de huiuſmodi ſacerdotib. deraſis. Hinc *igitur, opinor, fluxit ritus* Nazaræorum, *& ab ijs noſtrorum ſacerdotũ, qui iubentur caput radere, & comã nutrire prohibentur.* Hieron. *uerò, quod & in decretis canonicis ſcriptũ leges, raſum caput & coronam quam appellant, ſignificare autumat diuitiarũ omnium dereli ctionẽ: at capillos qui remanent, aliqua ſacerdotibus eſſe retinenda ad ſuſtentationẽ.* His *autem perbellis interpre tationibus bene multi ſacerdotes gaudent, ritusq; ſeruan di cauſa, latè uerticẽ radunt, ſed ex magnis opibus, quas habent, nihil impertire, nihil deponere, nihil relinquere uolunt.* Et *hæc eſt cæremoniarum ſumma.* Paulus *apoſt. in* Cenchreis (*Cenchreæ enim portus eſt* Corinthiorũ) *nutriuit & totondit comam, raſit caluitium, exercuit nu dipedalia. auctor idem* Hieron. *aduerſus* Iouinianũ *lib.* 1. Q*uæ uerò qualiáue eſſent nudipedalia ſacra, dicetur lib. 6. cap. 11. quum de uouendi uſu agetur.* Barbam *iti dem aut comam ne præſul, néue reliqui ſacris initiati nu trirent, ex* Moſis *præcepto, ſecundũ* Apoſt. *præceptũ, primus uetuit* Anacletus *quintus à* Petro Pontifex Romanus, Fuit *& eiuſdẽ decretum, ut epiſcopus à tribus ini tiaretur epiſcopis, ſacerdos uerò ab uno tãtùm, cui ſubeſſet. auctor* Gratianus. At Romanus *epiſcopus à tribus quoq;, ſed certis epiſcopis apud* Lateranum *conſecratur, hoc eſt,* Oſtienſi, Portuenſi *&* Veliterno. Sic Ioannes *quintus, primus cõſecrari uoluit, quem ritum poſtea ſucceſſores ſeruarunt.* Q*uin iam tum mos inoleuit, ut pontifici renuntiato ipſe* Oſtienſis *præſul inter ſacra*

coronam

coronā imponeret, quum ſatis conſtet antea Pontificem uel Imperatoris Cōſtantinopolitani, ſicut infrà dicetur, auctoritate electum, cōſueuiſſe duci ad cathedrā diui Petri, & poſtquā in ea ſediſſet, tū ut rite factum pōtificem haberi, alijs cūctis cæremonijs neglectis. Digamus uerò ne ad officiū ſacerdotis admitteretur, Syricius decreuit, ac, ſi iam admiſſus eſſet, ut ab eo pelleretur, quòd Apoſt. illud antea prohibuiſſet, qui ad Timotheū ſcribens, uoluit epiſcopū unius uxoris eſſe uirū. Sicut ne debiles mēbris aut manci in ſacerdotū numerū reciperētur, Anaſtaſius primus cōſtituit, & utrunq; ex Moſis legibus eſſe dixerim, qui ut mancos procul à ſacerdotio eſſe uoluit, ſic ea ratione iuſsiſſe uidetur, ut pōtifex uirginē tantùm duceret uxorem, quò ab eo digamiam excluderet, quæ iam inde ab initio apud priſcos quoq; impedimento eſſe conſueuit ſacerdotium petere uolentibus: quod teſtatur Seruius, enarrans illud quarti Aeneidos,

Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.

ubi ait, Culpæ, propter antiquum ritum, quo repellebantur à ſacerdotio bis nuptæ. Præterea ne quiſquam minor triginta annis presbyter fieret, Bonifacius primus cenſuit, quia, credo, ea fuit apud Hebræos, teſte Hieronymo in proœmio in Ezechielem, ætas ſacerdotalis miniſterij. Illud deinde decretum Lateranenſis concilij auctoritate, ad epiſcopos eligendos translatum conſtat, eſtq; ſtatutum, ut uigintiquinq; annos natus duntaxat preſbyter creari poſſet, atque hoc ad imitationem, opinor, Leuitarum, qui, uti in Numeris extat, & ſuprà cap. 5. oſtendimus, non antè incipiebant famulari

in taber-

in tabernaculo, quàm totidem nati eſſent annos. Et *illa epiſcopis, hæc preſbyteris legitima ætas, quò utriq; iam conſilio boni, ſacros canones rectè prius noſſent, quemadmodum Cæleſtinus primus iuſſerat, quàm alios regere, uel docere inciperent. auctor* Gratianus.

Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac epiſcopis diœceſes diuiſerint, ac quale fuerit parochorum officium, & de cardinalium ordinis origine. Cap. IX.

SAcerdotio rite inſtituto, uiſum eſt patrib. in primis cõducibile, ut munera diuiderẽtur, quò pro ſe quiſq; ſuum & officiũ noſceret, & impigrè faceret. Itaq; *ſummum rerũ, id eſt, animarũ curandarũ negotiũ preſbyteris datur: & id præcipuè Romæ, ubi* Apoſtolica *ſedes iam locata erat, inſtitutũ cœpit.* Et *ne ea adminiſtratio in promiſcuo eſſet,* Euariſtus *pontifex primus omnium titulos ipſis preſbyteris diuiſit, ſeptẽq; diaconos inſtituit, qui ueritatis gratia cõcionatorẽ obſeruarẽt, imitatus* Apoſto*los, qui, ut ſuprà oſtẽdi, totidẽ ſibi diaconos adminiſtros creauiſſent. Secundo deinde loco, circiter annum ſalutis* CCLXVII. Dionyſius *tã preſbyteris urbis* Romæ, *quã aliarũ getiũ tẽpla, cœmeteria, & parochias quas dicũt, diuiſit: præterea epiſcopis diœceſes diſtribuit, mandauitq; ut unuſquiſq; ſuis finibus ac limitibus cõtẽtus eſſet.* Parochias, *ut hoc demõſtremus, noſtri appellãt ſingula tẽpla diœceſis, & eorũ territoriũ certis terminis diſtinctum, quod qui terunt, hoc eſt, incolunt, parochiani dicũtur, à parochis puto dictas: erãt enim parochi magiſtratus*

ſtratus apud Romanos, qui publicis legatis ligna & ſalem præbenda curabant. Horat. lib. 1. Sermonũ, Et parochi quæ debent ligna, ſalemq́;. Et quia ſine igne & ſale, apud Hebræos, uti infrà dicetur, nullũ fiebat ſacrificiũ, & ut parochi legatis uſui neceſſaria prouidebant: ita ſacerdotes templorũ præfecti ſuppeditant ſuis parochianis, quæ ad ſalutẽ animarum pertinent, non ab re parochias uocamus. Ad propoſitũ redeo. Nec ita multò pòſt Marcellus titulos urbis ab Euariſto primùm preſbyteris datos numero limitauit, decreto ſtatuẽs quinq; & uiginti, ac quaſi diœceſes eſſe, ad baptizandum eos, qui ex gentibus externis in Chriſtianorum cœtum quotidie uenirent, & ſepeliẽdum mortuos. Hæc ex Bibliothecario, Damaſo, Platina, ac alijs uel recẽtioribus ſacræ hiſtoriæ ſcriptoribus, quos miror neq; hoc neq; alio, quod ſciã, loco nõ explicuiſſe, qui eſſent ij preſbyteri, quibus titulos in urbe datos tradunt, unde haud dubiè prima cardinalium origo eſt: ſed ueluti par eſt cõiectare, illi rem, ut ab initio parum claram, ſilentio prætereundã fortè duxerunt, quam Iuriſperiti quidã poſthac inueſtigare tentarunt. Verùm & illi quũ nihil certi haberẽt quod proderent, more eorũ qui quum obſcuri ſint, inani nobilitatis nomine ſibi blandientes, alius ad Achillem, alius ad Aeneã, alius ad Numã Põpilium, ſuũ genus referũt, magnopere conati ſunt oſtendere cardinaliũ ordinẽ ab Hebræis eſſe profectum: & ante omnes, id fecit Siculus Andreas, cognomento Barbatius, qui ut à Beſſarione antiſtite ſeculi noſtri, uerè ultra alios & animi & corporis dotibus cardinale, gratiã iniret, de ea re cõmentariolũ pri

mus edidit. Sed ne hominē ſæpius citando defatigemus, ipſe ſuū iam incipiat narrare cōmētū. Occurrit, inquit, illud quod in 1. Reg. lib. cap. 2. pulcherrimè ſcriptū eſt, Domini enim ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbē. Quā auctoritatē Hoſtiēſis doctor excelſus figurauit ad cardinales: ſicut enim oſtiū regitur cardine, ita & eccleſia Romana regitur conſilio cardinalium. Hæc ille. Vide, non ſecus iſti Iuriſcōſulti aliquoties detorquent ſacras literas quò uolunt, ac ſutores ſordidas ſolent dentibus extēdere pelles. Si fuit id oraculum, ut quandoq; illi qui Cardinales appellarentur, regerent apud Romanos Chriſtianam rempublicam, etſi reor nunquam tale quid ſomniatū eſſe ab Anna, quæ inibi loquitur, cur non potius illud referendum eſt ad epiſcopos & preſbyteros, qui perdiu antea cardinales, id eſt, præcipui ſiue primarij, & nuncupati ſunt, & res religionis geſſerunt? quod ipſe teſtimonio Guidonis archidiaconi Bononiēſis, Iuriſconſulti nō contemnendi cōprobat, dicens, Olim autē in quacunq; eccleſia principales ſacerdotes ſeu epiſcopi, dicebantur cardinales, id eſt, principales. Et inde pergit, Scriptum eſt in Deuter. Si difficile & ambiguū apud te iudiciū eſſe perſpexeris, recurre ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicē qui fuerit illo tēpore: ipſi enim iudicabunt tibi iudicij ueritatē. Et ſubdit, Ecce nūc quòd ſacerdotes Leuitici tēpore ueteris Teſtamēti erant cōſiliarij, & ſic fuerūt de iure diuino, licet nō ſub nomine cardinaliū: ſed huiuſmodi ſacerdotes conſiliarij ſunt Domini cardinales hodie, ſic appellati, &c. Nō animaduertit Siculus illū locū apud nos, iampridē ab epiſcopis & alijs

ſacerdotib

ſacerdotibus inferioribus occupatũ eſſe, qui unà cũ epiſcopo Romano, *amplius mille annis gubernarũt* Romanã *diœceſim, antequã quiſquam illud ſublime cardinalis nomẽ, quale nunc ubiq; latè reſonat, tuliſſet, ac propterẽa ſuos dominos cardinales tardè ueniſſe, ut iure dici poßint apud nos in locũ* Leuitarũ *ſacerdotũ ſucceßiſſe.* Hactenus *de ioculatoria* Siculi *diſputatione.* Cæterũ Guido *archidiaconus proximè uerum acceßiſſe uidetur, qui in cõmentarijs, quos in ſextum iuris* Pontificij *librũ ſcripſit, & Franciſcus Zabarellus cardinalis ex teſtimonio Martini Ciſtercienſis hiſtorici, qui* Innocentij *quarti põtificis æqualis fuit, unà produnt, anno circiter humanæ ſalutis ducenteſimo trigeſimo altero, ſedente quodã* Pontiano, *qui in ordine* Romanorũ *pontificum nõ ponitur, fuiſſe* Romæ *ducẽtos triginta ſex ſacerdotes cardinales, & ſexageſimo ſeptimo deinde anno, Marcellum quem nos diximus diuiſiſſe titulos preſbyteris, cõſtituiſſe quindecim cardinales, qui mortuos ſepelirẽt, & infantes baptizarent.* Hæc *non multum diſcrepant ab ijs quæ ex* Bibliothecario, *Damaſo, &* Platina *ſuprà* commemorauimus. *Sanè hi Marcellum aiunt quinq; & uiginti diœceſes conſtituiſſe, ad uſum baptiſmi, & ſepulturæ: illi uerò ſcribunt eundẽ pontificem quindecim feciſſe cardinales, qui baptizandi infantes, atq; humandi demortuos curã ſuſtinerent.* Atq; *hæc uera cardinaliũ ordinis origo eſt, non fuitq; ab initio aliud cardinalium nomen, niſi excellentioris epitheti notatio, perinde ac id uſurpamus, quum dicimus, ſolanum, fauoniũ, auſtrũ, & ſeptentrionem, quatuor eſſe uentos cardinales, id eſt, primarios:*

ueluti altiſſimæ partes cæli uocitantur cardines, quòd circa illos mundus circumferatur, & ad ſimilitudinē eorum nūcupentur cardines, circa quos ualuæ uoluuntur. Nō fuit itē aliquādiu deinde aliud eſſe cardinalē, niſi ante alios habere curā animarum: quod ut alijs pòſt iudicādum melius relinquā, teſtimonia quæpiā etſi recētiora, ex diuo Gregorio *ſubijciā.* Is *enim lib. epiſt. primo, Corſicæ inſulæ ſacerdotū cœtui, & nobilibus ita ſcribit,* Ea *de re quoniam eccleſia* Alarienſis, Sagonenſis *ſacerdotis diu eſt auxilio deſtituta, neceſſariū duximus* Martinum *epiſcopum fratrē noſtrum, ibidē cardinalē conſtituere ſacerdotē,* Leoni *uerò fratri noſtro operam uiſitationis iniungere.* Ibidē *ad* Ianuarium *archiepiſcopum* Carallis Sardiniæ, *Liberatus igitur de quo nobis ſignificaſti, quia diaconi fungeretur officio, ſi antea non eſt factus cardinalis, ordinatus à te diaconis nulla debet ratione præponi.* Et *infrà ſubdit, Si eius obedientia fueris inuitatus, & eum poſt hæc cardinalē facere uolueris, &c.* Itē *ad* Ioannem *epiſcopum* Squillatinum, *Paſtoralis officij cura nos admonet, deſtitutis eccleſijs proprios cōſtituere ſacerdotes, qui gregē* Dominicū *gubernēt.* Propterea *te* Ioannē Liſſitanæ *ciuitatis epiſcopū noſtrū in* Squillatina *eccleſia cardinalem duximus cōſtituere ſacerdotē, ut animarū curā ſpe futuræ retributionis ſuſceptam impleas, & reliq.* Verùm *quum poſtea* Bonifacius *tertius ab* Imperatore Phoca *impetraſſet, ut in omnes epiſcopos prærogatiuā haberet, omniumq; caput perpetuò foret, uti infrà ſubtilius dicetur, iam tum* Romanus *pontifex multò quam antea unà cum ſuo urbano ſacerdotū ſenatu, cunctis ſine*

ctis ſine cõtrouerſia præſtare auctoritate cœpit, ac ſimul illi preſbyteri, quibus olim tituli dati, quibus Chriſtianorũ animas curãdi munus delatum fuerat, eo cardinaliũ nomine uelut ſupremæ illius dignitatis proprio, cũ primis honeſtari cœpere. Ac ita quod principio prorſum oneri fuit, ſummo tãdem honori eſſe cœpit: nec immeritò, quãdo illi in adminiſtrãda repub. Chriſtiana, ſuo põtifici ſemper præſtò aderãt, ſic uel ijs paulatim decus acceſſit, paulatimq; inter cõtentiones Imperatorum, ac populi Rom. de pontifice creando ſæpius ortas, prærogatiua iusq; ipſius pontificis eligendi partum eſt: adeo ut Innocentius quartus, qui circiter annũ ſalutis MCCXLIII. Apoſtolicam tenere cœpit ſedem, poſtremò publico decreto ſanxerit, ut equo deinceps inſidẽtes rubro uterentur galero, quò maior adhuc ordini accreſceret maieſtas: argumento tamen manifeſto oportere eius ordinis antiſtites ſemper eſſe paratos, pro religionis defenſione offerre ſe in diſcrimen, & ſanguinẽ effundere. Ita deniq; cardinalis nomen celebre reddidit, ita ordinẽ inſtituit ſupremũ. At iſtuc inſigne ad imitationẽ Hebræorum ſacerdotũ datum eſſe uidetur: nam illi tiara utebantur, uti ſuprà diximus, quæ teſte Hieronymo rotũda erat, ut pileus. Inde ad differentiã ordinis, epiſcopi quoq; petaſum ferre cœperũt, qui extrinſecus niger, intrinſecus uerò uiridis eſſet. Dedit poſtea Paulus ſecũdus ueſtẽ coccineã cucullo inſignem, hoc eſt, lacernã (ita ueteres appellaſſe iudicamus) ut hæc etiã cum rubẽti petaſo ordinis inſignia forent, quæ pictores deinde noſtrì nimirũ ualde pij, uel diuo Hieronymo impertiti ſunt, quibus nunc eius ſimu-

t 3

lachrum paſsim in ſacris ædibus ornatū uiſitur, quia dicitur preſbyter Romanus *fuiſſe, etſi per id tempus quo ille uixit, ne nomē quidē tam ſublime cardinalis erat auditū. Faciūt præterea fidē tituli quos hodie habent cardinales, quos uocamus, in locū illorum perpetuo tenore ſucceſsiſſe preſbyterorū, quibus, prout declaratum eſt,* Euariſtus *primùm titulos, deinde* Marcell. *uelut diœceſes digeſſerat, Teſtificatur & illud, quòd fertur* Anaſtaſius *preſbyter cardinalis* S. Marcelli *à* Leone III. *damnatus, reiectusq́; ab ordine, quòd cōtra canonum ſanctiones, quinq; annis parochiam non adiſſet ſuā. Quanquā uel me minimè fugit* Innocentium III. *in ſuis decretalibus epiſtolis appellare ſacerdotes Leuitici generis, fratres ſuos in miniſterio ſacerdotali adiutores: at ea uerba plures Iuriſconſulti rectè ſentientes ad epiſcopos, nō ad cardinales attinere affirmant, quò locū uel ſic tueantur, uel emēdent. Sed iam ſatis de initio ordinis, qui nūc ſupremus habetur, cardinaliū, à pio orti miniſterio, qui tanto deinde incremento auctus eſt, ut omni illo quondā onere leuatus, ſolus ſit totius reipublicæ Chriſtianæ ſenatus. Quo factum eſt, ut urbs etiam* Roma, *lux olim orbis terrarū, atq; arx omnium gentiū, ſuum recepiſſe ſenatū, quo latè regebat, meritò ſibi uideri poſsit, ſimulq́; gaudere quòd hi ſenatores nō cēſu, ſicuti priſci illi* Romani, *ſed uitæ ſanctimonia, doctrina, moribusq́; tēperatis ac moderatis ornati iam inde ab initio, de concilij ſententia cooptari cœperint. Quanquam inficias ire non licet, & huic ſacroſanctæ legi aliquoties derogari: nā pinguis eſt ut iam uulgò dicitur, panis Chriſti, cuius dulcedo iuxtà*

probos

probos ac improbos allicit, & ut illi bono modo, ita hi malo ad eam deguſtandam non rarò aſpirāt. Quare periculum eſt, ne aliquando ſacerdotalis ordo inde labefactari incipiat. Is autem ordo ex triplici initiatorum genere conſtat: ſunt enim aut epiſcopi, & ij quidem numero ſex, Oſtienſis, Sabinēſis, Portuenſis, Tuſculanus, Præneſtinus, & Albanenſis: aut preſbyteri, aut diaconi, neutrorum tamen certo præſcripto numero.

De origine honorum qui Romano pontifici habētur, & de eius auctoritate in omnes eccleſias, atq; quibus illius & epiſcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. Cap. x.

PRimus honos Romano pōtifici habetur, ut ſi minus pulchro honeſtetur nomine, ei ſtatim creato liceat illud mutare. Verbi gratia, non extra iocū dictum ſit, Si homo maleficus antea fortè fuerit, ut Bonifacius *appelletur: ſi timidus,* Leo*: ſi ruſticus,* Vrbanus*: ſi improbus,* Innocentius*: ſi ferox,* Clemens*: ſi malè audierit,* Benedictus*, ut ſaltem nomine pōtifex ornamento ſit dignitati. Eius autem rei auctor fuiſſe dicitur Sergius ſecundus, cui quum* Os porci *diceretur, ad obſcœnam nominis uocem tollendā, datū eſt, ut aliud ſibi nomen optaret. Et illud aiūt ex imitatione* Chriſti *eſſe factum, qui* Simoni Bar-ionæ *nomen* Petrum *indidiſſet. Manauit dein mos ad poſteros, ut qui pōtifices crearētur, omiſſo priore nomine, eligerent ſibi unū aliquod ex pōtificū qui antè fuiſſent, nominibus. Itē* Roman. *pōtifex humeris hominū circunfertur: hoc inde*

natũ quidã arbitrantur, quòd Stephanus ſecũdus, ut populo Romano ob inſignes animi uirtutes uitæq; integritatẽ charißimus ſtatim factus, põtifex humeris omnium præ gaudio exultantiũ fuerit ſublatus, atq; in ædem Seruatoris ad Lateranũ deportatus. Quẽ ritũ deinceps ſeruarunt ſucceſſores, adeo ſemper ueterũ honorũ ac põparum magis quàm morũ tenax eſt poſteritas. Ego tamẽ dixerim illud ab ethnicis pontifices eſſe mutuatos, quando apud Romanos cũ primis mos fuit, ut prædiuites ac primarij uiri lectica ſeruis geſtata ueherentur. Iuuenalis,

Quadriuio? quum iam ſexta ceruice feratur,
Hinc atq; inde patens, ac nuda pene cathedra.

Et lectica hæc Græcè dicitur hexaphorus, quia ſexta ceruice, hoc eſt, ſex ſeruis, ſicut ait Iuuenalis, ferri ſolebat. Martialis lib. Epigram. 4.

Quum tibi non eſſent ſex millia Cæciliane,
Ingenti latè uectus es hexaphoro.

Ius autẽ creandi Romani pontificis uſq; ad tempora Cõſtantini Imperatoris, quum pontificatus potuit cruciatus potius dici quàm dignitas, haud dubiè penes collegium Romanorum ſacerdotum fuit. Poſtea paulatim cœpit eiuſdem collegij, cum populi ſuffragio, ea electio firma eſſe, quã Cõſtantinopolitanus probaſſet Imperator: idq; inſtitutũ durauit uſq; ad annũ ſalutis DCLXXXV. Quo quidem tempore Cõſtantinus quartus Imperator, ſanctitate Benedicti ſecundi permotus ſtatuit, ut quem iam inde ſacerdotum ſenatus populusq; Romanus pontificem creaſſet, is uerè ſucceſſor Petri haberetur, quũ ante id tempus, Conſtantinopolitani principis & Italiæ

exarchi

exarchi auctoritate, ea ſit dignitas rata habita, id quod poſtea haud diu eſt ſeruatum: nam quum paucis pòſt annis Gregorius tertius, ac nonnulli alij deinceps pontifices Longobardorum iniurijs preßi, nihil auxilij à Conſtantinopolitanis principibus haberent, ad Carolũ primò Marctellum, & Pipinum, deinde ad Carolum Magnum ipſius Pipini filium Francorum reges confugere coacti ſunt. Quas ob res, Leo tertius ipſum magnum Carolum fecit Imperatorẽ, cuius ſucceſſores conſueuerunt itidẽ põtificis electionẽ confirmare. Atq; ſic uſu uenit, ut tũ primùm tutela Romani pontificis ab Imperatoribus Cõſtantinopolitanis ad alios translata ſit. Poſtremò circiter annũ ſalutis MLIX. *Nicolaus ſecundus cõcilio celebrato, pontificum electionẽ ad cardinales illos, qui, ut ſuprà diximus, animarũ curam gerebant, tantùm reduxit, idq; hodie ſeruatur. Quod autem per Nicolaum ſanctum eſt, ſcriptũ leges in canonicis decretis, diſt.* XXIII. *Sed ea electio tam à reliquis ſacerdotibus, quàm à populo Romano comprobanda erat, poteratq; optari, qui etiam illius non fuiſſet collegij. At utrunq; breui pòſt tẽpore pene eſt antiquatum: nunc enim cardinales, & ſine populi ſacerdotumq; cõſenſu, & cardinalem tantùm faciunt põtificem Romanum: quãuis nulla lege exceptum ſit, quin iure queant cuiuſuis ordinis uirum pontificem creare. At ea prima, deinde altera tertiáue electionis immutatio cauſa fuit, ſuſpicor, quamobrem nonnullæ eccleſiæ poſthac conatæ ſint pro ſuo iure, ſine Romani pontificis auctoritate, agere: quæ tamen paulatim ad officiũ rediere: nã Græci antiſtites, Simplicio ſedẽte, Romanum*

pontificem omniũ caput eſſe ultrò declararunt: qui fuit annus ſalutis CCCCLXXV. *Is dein* Ioanni *Conſtãtinopolitano epiſcopo id ad ſe honoris reuocare conãti, etiam iuuãte* Mauritio *principe, gnauiter reſtitit, ac breui pòſt recuperata prorſus dignitate,* Phocæ Imperatoris *iuſſu, eſt rurſus princeps omniũ declaratus, etſi* Græcis *argumẽtantibus eo loci debere eſſe* Chriſtianæ *pietatis arcẽ, quo & imperij. Idẽ ut pater* Rauẽnates *epiſcopos ad officiũ reuocauit, quos iampridẽ* Longobardorũ *ac exarcharum temeritas alienauerat. Item &* Mediolanenſes *eiſdẽ furoribus actos, poſt* CC. *annos quàm deſciuerant, ad ſanitatem reduxit. Quin uel* Aquileiẽſes *nõnihil ſub* Gregorio *aberrantes, breui ad obſequiũ retracti, & pallij uſus poſt centũ & quinquaginta annos, quàm eo fuerant priuati, reſtitutus. Atq; ſic* Romanus *pontifex cunctarum eſt eccleſiarũ caput, & id quidẽ ſummo omnium gentiũ conſenſu, ita ut nõ ſit uel impijs hominibus locus iam ullus aliter ſomniandi, nedũ diſputandi relictus.* Ius *autem eligendorũ epiſcoporũ, ſacerdotum, ac diaconorũ, iam inde à principio penes* Apoſtolos, *& dein apud ſacerdotes ciuitatũ, non ſine tamen ſuffragio plebis, atq; iudicio uicinorum epiſcoporũ fuit.* Et *hunc ritũ diu ſeruatum eſſe diuus* Cyprianus *non uno in loco, & in epiſtola præſertim quarta ad* Felicem *preſbyterũ teſtatur, atq; inibi de ea re luculenter ediſſerit. Sed quum iſta lex iampridem refrixerit, nihil eſt quòd hîc* Cypriani *uerba ponamus.* Epiſcopum *uerò ita electum cæteri prouinciæ epiſcopi initiabant, idq; fiebat decreto* Niceni *cõuentus, quo ſancitum erat, ut epiſcopus, ſi fieri poſſet, à*

totius

totius prouinciæ, ſin uerò difficile foret, tum non minus quàm à tribus initiaretur, & id non ſine metropolitani auctoritate. Vtrunq; *hodie penes* Romanũ *pontificẽ eſt: ille enim creat epiſcopos, & initiat, uel ſecundũ* Nicenũ *præſcriptum, initiari, id eſt, conſecrari mandat. At poſt hæc, creatio epiſcoporum in aliam formam mutata eſt à* Bonifacio *tertio: is enim decreuit, ut ab urbium populo ſacerdotumq; cœtu eligerentur, nõ refragante loci principe, & põtifice* Romano *annuẽte his uerbis,* Volumus, *& iubemus. At illud decretum uelut nimis utiq; laudabile citò obſoleuit, cunctis ſemper in peius noſtris delabentibus rebus. Poſtea* Imperator *de ea re conſuli cœpit, ſed id ius* Ludouicus Caroli Magni *filius* Paſchali *põtifici reſtituit, paulò antè* Carolo *patri ab* Hadriano *conceſſum. Veruntamen hodie bona principum noſtrorum pars illud mordicus tenet, imò non modò epiſcopos paſſim quos uolunt, declarant, renũtiant, dicunt, ſine ſacerdotum populiq; ſuffragio, ſed ſunt, qui ſuis duntaxat diplomatibus poſſeſsionem minorum ſacerdotiorum tradant, quod modis omnibus* Simplicius *ac* Gregorius *uetuerunt.* Imperatores *uerò noſtros, occidentales dico, iam inde ab initio penes* Romanũ Pontificem *creandi poteſtas fuit, quando* Leo *tertius, ſicut ſuprà tradidimus,* Carolũ Magnum Imperatorem *fecit, coronaq; qua honeſtãtur* Imperatores, *donauit, quam* Platina *diadema uocat: eſt enim faſcia linea, qua inſigni reges utuntur. Poſtea* Ioannes *duodecimus* Othonem Germaniæ *regem* Imperatorem *creauit. Et poſtremò* Gregorius *quintus, ut ſuam gentem (fuit enim homo* Germanus)

ſingulari

ſingulari quopiā beneficio afficeret, auctoritatē in poſterū tempus eligēdi Imperatoris fecit archiepiſcopis, Moguntino, Treuerenſi, & Colonienſi, item marchioni Brādeburgenſi, comiti Palatino, duci Saxoniæ, & regi Boëmiæ, ut qui ab eis renūtiatus eſſet, Cæſar & Romanorū rex diceretur. ac deinde Imperator ſtatim, ut electionem huiuſmodi Romanus pōtifex cōprobaſſet. Fuit is annus humanæ ſalutis MII. Atq; ſic Germani principes ius illud acquiſiuerūt, quod etiānum habēt, retinēt, cōſeruāt.

Qui primi notarios in urbe Roma conſtituerint, qui res martyrum geſtas ſcriberent, & ibidē de protonotariorum ac cubiculariorum origine. Cap. XI.

Augebatur principiò aſſiduè inter ſæuas Romanorum principum perſequutiones, piorum numerus, & quò magis illa feritas debacchabatur, hoc plures quotidie eiuſmodi tormenta ſubire non formidabant, ut iam multitudo Chriſtianorum multò eſſet ipſis Imperatoribus ſuſpectior quàm religio. Ne igitur memoria tot fortium factorum, quibus nunc fulget religio, inſtar ſolis & lunæ, ullo unquam tempore hominū mentibus excideret, néue poſteritatem quandoq; lateret, quonam pacto illa ubiq; gentium propagata fuiſſet, Iulius primus Romanus pontifex, omnia ad rem ſacram pertinentia per notarios literarū monimentis mandanda curauit. Ii ab initio fuiſſe uideri poſſunt, quos hodie protonotarios uocant, quorum officiū eſt, res præcipuè geſtas cōſcribere. Ab hac opinione ſunt qui diſſentiant: ego tamen tam

pium

pium factũ Clementi malim aſsignare, quem conſtat regiones ſeptem notarijs diuiſiſſe, qui diligenter res martyrum geſtas ſcriberẽt: ſed illud poſtea Antherus ſtabilius reddidit. Quod ſicut Clementis & Antheri fuit inſtitutũ, ita fieri potuit, ut ſucceſſorum incuria intermiſſum, à Iulio poſtremò fuerit renouatũ. Atq; tale noſtri protonotarij habuere principiũ. Reperio etiam Fabianũ, qui Anthero ſucceſsit, & Caiũ deinde regiones diuiſiſſe diaconis, qui itidẽ geſta martyrũ literis mandarent. Verùm hoc munus tempeſtate noſtra, excuſſo ſcribendi onere, in ordinẽ abijt haudquaquã indecorum, etſi uenalis eſt. Sũt hodie protonotarij Apoſtolici numero ſeptẽ, qui, ut dictũ eſt, in illud collegium pretio cooptãtur. Sunt præterea extraordinarij ſine numero à pontifice gratuitò creati, qui eius dignitatis priuilegijs perinde gaudẽt, atq; alij, cõmodum aliud non cõſequũtur. Omnes equitãdo pileo utuntur nigro, quod inductũ dixerim, ut à cardinalibus & epiſcopis, per hoc inſigne internoſcerẽtur, quãdo æquè omnes linteam togã induunt. Ita cõiectura percipiamus licet, quum minimè tradatur, quandò primùm petaſati incedere cœperint, & eorum collegia à quo fuerint primùm uenalia facta. Leo primus ad res diuinas intẽtus, quũ populus frequẽs ex omni parte orbis Romã ueniæ cauſa concurreret, Apoſtolorũ ſepulchris cuſtodes ex Romanis addidit ſacerdotibus, & eos cubicularios appellauit. Illud bonus põtifex ea de cauſa feciſſe uidetur, quò augeretur pietas eo loci orantiũ, quũ animaduerterẽt diuorum reliquias nõ ſine ueneratione ſeruari. Sed memoria noſtra obſoleuit iſta cõſuetudo, quũ pauci

certò

certò ſciant ubi loci ipſa Apoſtolorum oſſa iaceãt. Quare à ſepulchris ad cubiculum pontificis cuſtodiendum, cubicularij huiuſmodi traducti dicuntur, quos Leo X. *in collegium redegit.*

Vnde natum, cur ſacerdotum ordo in uarios abierit munerũ gradus: & de primo pallij uſu, eiusq; forma, ac primordio collegij reſidentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdicendiq; contumacibus ſacris, hoc eſt, eos excõmunicandi, ut dicitur. Cap. XII.

I*Am inde ab initio, quum ubiq; ferè gentili flamines ſacerdotes præeſſent, & illis alij, qui archiflamines, id eſt, primarij ſacerdotes nuncupati ſunt, ad quos ſacrorũ omniũ ratio referebatur, placuit, auctore Apoſtolo* Petro, *ſicut* D. *Clemens in ſuo Chriſtianæ religionis compẽdiario libello perhibet, ut ſimiliter in ſingulis gentium quæ religionem in poſterum complecterentur, urbibus, in locũ flaminũ epiſcopi ſubſtituerentur, & in qualibet prouincia, archiflaminis uice, unus archiepiſcopus cõſtitueretur, cui reliqui illius regionis epiſcopi ſubeſſent, id quod nos in hiſtoria noſtra Anglica oſtendimus in* Britannia, *quæ nũc* Anglia *eſt, auctore* D. Gregorio, *eſſe factũ.* In*nocent. quoq;, ut in decretis canonicis eſt, hinc noſtrorũ ſacerdotũ & epiſcoporũ differẽtiã introductã affirmat. Ii archiepiſcopi modò primates, modò Graia uoce patriarchæ, hoc eſt, patrũ principes dicti, quatuor principiò fuere,* Romanus, Antiochenus, Alexãdrinus, Ieroſo*lymitanus: poſtea translata* Byzantiũ *imperij ſede, additus*

ditus eſt Cōſtantinopolitanus. Verùm poſthac ambitione paulatim modeſtiā è pectoribus hominū detrudente, plures creati ſunt, uſq; uenit ut huiuſmodi ordini plus aliquid dignitatis ac maieſtatis acceſſerit. Et quoniam hiſce pontificibus ſedes in ijs præſertim locis, qui inſigniores eſſent, datæ ſunt, idcirco & metropolitanos uocamus, quòd unuſquiſq; hodie in ea præſit urbe, quæ eiuſdem prouinciæ metropolis, id eſt, mater ac caput eſt. Primates tamen ac patriarchæ antecellunt auctoritate archiepiſcopis metropolitanis, ſicut patet ex decreto Aniceti, qui ſtatuit, ne epiſcopus crimen metropolitani ſui ad aliū niſi ad primatē, aut ad ſedem Apoſtolicam deferret. Eiuſdem etiam decretū fuit, ne archiepiſcopi niſi ex ſingulari titulo, primates nominarētur. Ii autem meritò patriarchæ uocantur, cæteri archiepiſcopi nominātur, uel, ut quidam uolunt, metropolitani. Hos *Clemens primus pallio, cuius uſum introduxit ipſe primus, ornauit, uoluitq; ut eis crux præferretur, quibus nunc potiſsimùm inſignibus, ab reliquis epiſcopis diſtinguūtur. Marcus tamen pontifex inſtituit, ut epiſcopus Oſtiēſis, quòd ab eo* Romanus *cōſecraretur, pallio quoq; uteretur. Eſt autē pallium ueſtis ſumma lanea & candida cui utrinq; pendent duæ faſciæ, & ad humeros circulus ductus, ac quatuor purpureis crucibus inſignita eſt. Huius ſanè inſignis rationē* D. Gregor. *ad maximū epiſcopū Salonitanū ſcribēs, ſciēter reddit, qui dicit illud humanitatem & iuſtitiā ſignificare, ut ij qui illo utūtur, foris ſummiſsè ſe gerāt, id eſt, mites ſint, & intus animū æquum habeant, hoc eſt, iuſtitiam colāt.* Ex *eodem quoq; fonte manauit, inter*

inter reliquos initiatorũ ordines, diuiſio officiorũ, ut ar chidiaconi diaconis, archipreſbyteri preſbyteris, & ijs omnibus præpoſiti uel decani quos uocant, præeſſent, quibus par quoq; creuit honor. Hinc etiã *inſtituta ſunt collegia ſacerdotũ, qui in templis præſertim cathedralibus, omni tẽpore ſacris operã darent.* Hos Græcè *canonicos, hoc eſt, regulares uocamus, ut qui rite inſtituti, cæteris uiuendi normã præberent.* Iſtorũ *autem collegarũ abhinc* ccc. *& eo amplius annis, apud noſtros* Anglos, *tempore regis* Ioannis, *quũ humana pariter, ac diuina permiſta forent, diuortiũ factum eſt: ſed auctor ſectæ nõ traditur, quod ſciã, ſi non fuit diſcordia, quæ fortè uoluerit aliquot ex collegio pecunioſos ſacerdotes pretio ſeiũctos alijs dominari.* Id *enim tẽporis quũ regis* Ioãnis *edicto cuncta paßim tẽpla ſpoliarentur, aliqua diruerẽtur, ſacerdotũ bona prædæ darẽtur, facilè omnis adminiſtrorum grex diſsipatus eſt: poſtea mortuo rege accidit, ut canonici ad ſua redierint collegia, & eos qui primi fuerũt, oportuerit erogare pecuniã, tam ad ædes ſacras ſarciendas, quàm ad ea cõparanda quæ ad cultum pertinerent diuinum.* Hinc *igitur factum eſt, ut nõnulli canonici curam rerũ omnium collegij ſuſceperint, reliquis collegis forſitan ſuæ cauſæ indormientibus, ſoliq; emolumẽta capere cœperint, quæ patres olim cunctis iuxtà collegis canonicis cõſtituerint, qui ſuo tempore ſacris operã dediſſent.* Ita *republica collegarum in paucorum poteſtatẽ deducta, aut tunc, aut ſtatim pòſt, ij noui principes canonici nullos ex canonicis ab epiſcopo factis, in ſuã ſocietatem admittebant, niſi pretio, quod partim ad ſarta*

templo-

templorum tecta tuenda, partim ſibi, partim uerò tẽpli miniſtris partiebãtur: & ut ea emptio non uideretur fieri contrà ac liceret, à Romano pontifice impetrarũt, ut à uenientibus in ſuum nouũ collegium, ſine criminis nota, pecuniam acciperent. Hodie qui in collegijs ſacerdotum ita dominantur, uulgò reſidẽtiarij uocitãtur, quòd ad tẽpla ſoli maneant: nã licet alij canonici dies noctesq; in templis, ad res ſacras laborem, curam & operam impenderent, nihil tamen lucrifacerent. Durat inſtitutũ uarijs legibus ab ipſis reſidentibus corroboratum: ſed una quidem lex illa primaria eſt, ut domos maximè hoſpitales habeant, & præſertim diuitibus qui ad eos pro ſuo iure continenter confluunt, id quod inuidiã illis reprimit, quum ita menſis ſeruire cogantur. Atq; ex eo inſtituto ſequutum eſt, ut bona pars canonicorum ex ſuis collegijs expulſa ſit, quãdo multi illorum ſeu religionis, ſiue paupertatis cauſa, nolũt, neq; poſſunt pretium dare, qui nõ prohibiti dubio procul, in obeũdis ſacris tam libentiſſimè quàm diligentiſſimè ſuum officiũ præſtarent. Quapropter haud fortaſſe ab re eſſet, ſi patres præſcriptum canonicis quondã à collegiorum fundatoribus datũ, tandẽ aliquando ſeruandũ curarent, prout alibi ubiq; gentiũ, illud ipſum inuiolatũ eſſe conſtat. Item ut homo homini facilè ſemper præſtat, ita expedit ut maiora munia præſertim ſacra illis deferãtur obeũda, qui doctrina & uitæ ſanctimonia alijs antecellunt, id quod Chriſtus admonuit, quũ dixit, Homo quidã peregre proficiſcens uocauit ſeruos ſuos, & tradidit illis bona ſua, & huic quidem dedit quinq; talenta, alij autem duo, alij uerò unũ,

unicuiq; ſecundum propriam uirtutẽ. Q*uapropter* An*therus pōtifex cenſuit epiſcopū, omiſſo primo epiſcopatu,ad alterū neceßitatis cauſa & utilitatis, nō ſuijpſius, ſed creditarū ouium,poſſe trāsferri: quod antea per decretum* Nicenæ *ſynodi,fieri minimè licebat.*Et Antherū *illud mouiſſe crediderim, quòd* Petrus *ea de cauſa, relicta epiſcopali ſede* Antiochena,*ſe* Romā *cōtulerit, ibiq́; aliquot annos epiſcopatum obiuerit. Cæterùm hodie à pleriſq; contrà fit,ad utilitatē ſuam,non ad ſuſceptū munus reſpicientibus,ut habeāt unde ſe mollius curēt, quibus haud dubiè* Dominus *tempore ſuo dicet,Serui mali: tollite itaq; ſeruos inutiles, & eijcite in tenebras exteriores: illic erit fletus & ſtridor dentium.* Q*uum per hunc modum epiſcopi, & archiepiſcopi dati eſſent, qui in ea incumberent, quæ in ſuorum ſacerdotū rē eſſe ducerēt, iusq́; dicendo, reddendoq́; illos regerent,* Caius *primus ſtatuit, ut ſacerdos ne coram iudice profano conueniri poſſet,quò ſic cūctos deterreret,ne Chriſtos* Domini *tāgerēt. At ne quiſquā fraude dolóue circūueniretur,*Eutychianus *ſanxit,ut accuſatio coram iudice ſcripto conſtaret,ſicut* Cornelianum *decretum eſt,nequis à ſacerdote,niſi religionis cauſa,exigeret iuſiurandum,quod non credentibus & ſuſpicioſis faciēdæ fidei cauſa,inſtitutum conſtat, cuius apud ueteres talis fuit forma.* Cicero *ad* Appium Pulchrū,*De me tibi ſic conteſtans omnes deos, promitto.*Et Aeneas *ad* Didonem,*apud* Vergil.

Funeris heu tibi cauſa fui,per ſydera iuro,
Per *ſuperos. Aut per rem charam mos fuit iurare.* Ouidius *ad amicam quæ peierauerat,*

Perq́;

Perq; ſuos illam nuper iuraſſe recordor,
Perq; meos oculos, & doluere mei.

Item, teſte Feſto, lapidem ſilicē tenebant iuraturi per Iouem, hæc uerba loquentes, Si ſciens fallo, tum me Dieſpiter ſalua urbe, arceq́;, bonis eijciat, ut ego hunc lapidē. Prætere a nulli, quemadmodū teſtatur Liuius, licebat magiſtratū plus quinq; dies, niſi qui iuraſſet in leges, gerere. Hunc pene morē, pōtifices noſtri, Reges, ſacerdotes, Prætores ac cæteri omnes præfecti ſeruāt, qui ita iurāt, antequam ad ea munera obeunda admittātur. Sed illud maximū ius erat iurandū, quod quiſq; nomine fidei dabat, ita ut, teſte Dionyſio, magiſtratus plurimas litium diſceptationes ex fide dijudicarent. Quapropter Numā Fidei deæ templū poſuiſſe, ſacraq́; fieri inſtituiſſe idē tradit. Apud Hebræos talis fuit uſus. Hierem. Et iurabis, Viuit Dominus, in ueritate, & iudicio, & iuſtitia. Hos enim, ut ait Hieron. iuſiurandum habet comites, quibus ſi caruerit, periurium erit. Et Abigail uxor Nabal ad Dauid, Nunc ergo, domine mi, uiuit Dominus, & uiuit anima tua. Hiſtoria eſt in 1. Reg. lib. Apud nos ita iurat Apoſt. Teſtis eſt mihi Deus. Sed longè uſitatiſſimus iurādi modus eſt, per Euangeliū, quē Iuſtinianus Imp. uti in eo lib. eſt quem Authenticū appellauit, titulo De ſanctiſſimis epiſcopis, inſtituit. Poſtea ita uſu uenit, ut hodie qui iuſiurandū iurat, corā magiſtratibus utplurimū Euangeliorū librū aut dextra manu tangat, aut oſculetur, dicens, Ita me Deus, & hæc ſancta Euangelia iuuent: quòd quemadmodū Euangeliū noſtræ religionis fundamentū nulla de cauſa uiolari debet, ita iuſiurādum nullo pacto

ſrangendum ſit. Quòd autẽ noſtri pontifices ſolent contumaces, hoc eſt, ſuperbos, ac idcirco iuris cõtemptores minimeq́; obedientes, aut delictũ aliquod delinquentes excõmunicare, ut uulgò dicunt, illisq́; ſimul interdicere ſacris, hoc ex Iudæis ſumptũ eſt, quorum moris fuit, eos ignominiæ cauſa extra ſynagogam, id eſt, congregationem eijcere, qui dicto minus audientes, contra Legẽ, uel pontificũ ſeu populi mandatum aliquid feciſſent, quod perinde erat atq; apud nos interdicere ſacris: illudq́; uerum eſſe Euangeliſta Ioãnes affirmat, ſcribens, Iam enim cõſpirauerant Iudæi, ut ſiquis eum cõfiteretur eſſe Chriſtum, extra ſynagogam fieret. Alludit ad illud & Paulus ad Corinth. epiſtola priore, cap, 5. quum iubet, ut ſtuprator ſuæ nouercæ exterminetur, quò ſic pœnitendo tanti ſceleris animã non amittat, ita ſcribẽs, Tradatur ſatanæ ad interitum carnis, quò ſpiritus ſaluus ſit in die Domini Ieſu. Hos religionis hoſtes diuus Cyprianus abſtentos paßim appellat, quòd reliqui homines ab eis abſtinere debeant: qui tamẽ utitur ſupino iſtius uerbi abſtineo, minimè uſitato. Reperio hunc puniendi morẽ à Druidibus Gallorũ ſapientibus quondam uſurpatum: illi enim, uti Cæſar in ſuis Cõmentar. teſtatur, ſiquis aut priuatus aut publicus eorũ decreto non ſtetiſſet, ſacrificijs interdicebant. Et hæc pœna apud eos grauißima, quoniã quibus ita erat interdictũ, ij numero impiorũ ac ſceleratorũ habebantur, ab ijs omnes decedebãt, aditũ ſermonemq́; defugiebant, nequid ex contagione incõmodi acciperent, neq; ijs petentibus ius reddebatur, neq; honos ullus communicabatur. Hæc omnia ita cum noſtra religione conſentiunt,

ſentiunt,ut non temere quis crederet,nos huiuſmodi deuouendi execrãdiq́; modum potius ab ipſis Druidibus, *quàm à* Iudæis *eſſe mutuatos. Atq; hoc unicum telũ,terrificumq́; fulmen eſt,quo põtifices noſtri ſolo nutu, mortaliũ animas etiã ultra tartara mittũt, propter quod minus utiq; eſt in quenquã præcipitanter torquendũ. Iſtud cenſuræ,id eſt,correctionis genus apud ueteres* Chriſtianos *in uſu fuit,id quod* Tertul. *in* Apolog. *apertè demonſtrat,quũ meminit de eorum cõuentibus,ita ſcribẽs, ibidem etiã exhortationes,caſtigationes,& cẽſura diuina: nam iudicatur magno cum põdere,ſi quis deliquerit, ut à cõmunicatione orationis,& cõuentus, & omnis ſancti cõmercij relegetur: præſident probatiſsimi quiq; ſeniores,honorẽ iſtum non pretio, ſed teſtimonio adepti.*

Qui primi inſtituerint ut uirgines conſecrarentur,& unde fluxerit mos uelandi caput,illudq́; aperiendi uiris principibus,atq; oſculandi põtificum pedes & manus,item oſculo ſalutandi, ac ipſos pedes mutuò lauandi. Cap. XIII.

QV*òd uirgines ſacrantur,id eſt,uota caſtitatis,facientes religioni addicuntur,* Pij *primi præſcriptũ eſſe uidetur, quod in decretis canonicis eſt,* Virgines *non uelentur ante* XXV. *annos,niſi fortè neceſsitate periclitantis pudicitiæ uirginalis. Et non ſunt conſecrandæ,niſi in* Epiphania, *& in ſabbato* Paſchæ, *& in* Apoſtolorũ *natalitijs,niſi mortis cauſa urgente,& reliqua.* Porrò *eam prærogatiuam* Apoſtolorum *feſtis diebus datam aiunt, quòd illi ante omnes, uirginitatis amatores, cultoresq́;*

fuiſſent. Id initiũ fuiſſe monacharũ, ac incrementũ inde ſuum ſenſiſſe, declarat decretũ Soteri, qui ſecundo loco ſucceßit Pio. Is inſtituit, ne monacha ulla palam, quã uocant, attrectaret, néue thus in acerram poneret, dum ſacrificia fierent. Fuit ille annus ſalutis circiter CLXXV. Vnde uidetur monacharũ inſtitutum iam tum apud Romanos non fuiſſe ignotum. Quare miror quoſdam eſſe, qui tradant Marcellam, quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit, primã fœminarum auſam eſſe illud Romæ profiteri. Verùm ab ipſis Apoſtolis ortũ uidetur, ut mulierum ſacrarũ congregatio in Chriſtiana religione eſſe cœperit: quum enim Paulus priore epiſt. ad Timoth. ſcribat, Viduas honora, quæ ueræ uiduæ ſunt. Porrò quæ uera uidua eſt ac deſolata, ſperat in Deo. Et ſubijciat, Vidua eligatur, nõ minor annis ſexaginta, quæ fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis hominũ teſtimonio comprobata, ſi filios educauit, ſi fuit hoſpitalis, ſi ſanctorũ pedes lauit, ſi afflictis ſubminiſtrauit, ſi in omni opere bono fuit aßidua. Item pergat, Quòd ſiquis fidelis, aut ſiqua fidelis habet uiduas, ſuppeditet illis, & non oneretur eccleſia, &c. Apparet uiduas ueras & deſolatas, hoc eſt, ut Chryſoſt. ſentit, rerũ omnium humanarum curas negligentes, ſpeſq; ſuas in Domino ponentes, iam tum electas, ac eccleſiæ, id eſt, cõmunitatis ſumptibus nutritas, & deniq; tales propemodũ fuiſſe, quales nos hodie habemus monachas, excepto quòd noſtræ nõ modò ſecundũ Apoſtolicũ præſcriptũ, ſexaginta annis, ſed utplurimũ uiginti minores eligũtur, quæ quũ aliquãdo carnis titillatione impulſæ à cõtinẽtiæ legibus aberrẽt, profectò religio non

non mediocre inde dãnũ ſui honoris facit. Quippe ideo Apoſtolus, teſte Ambr. in lib. De uiduis, iuniores uiduas minus recipiendas in numerũ eccleſiæ uiduarum decreuit, quòd illæ haud facilè poſſent præſtare officia quæ ad ueras uiduas pertinerent. Hinc perſpicuè intelligere licet, iam tum cœpiſſe fœminas per hunc modũ Deo dedicari, & Apoſtolos primùm, ac deinde noſtros pontifices exemplo Veſtalium uirginũ, induxiſſe fœminarum religionem in eccleſiam Dei, ut uterq; ſexus Domino in caſtitate ſeruiret. Sicuti uelare caput, ſecundum Apoſtoli ſententiam eſt, qui ad Corinth. ait, Omnis uerò mulier orans aut prophetans, non uelato capite, dehoneſtat caput ſuum. Vnde Linus ex mãdato Petri cõſtituit, ne qua mulier niſi uelato capite, teplũ ingrederetur: quod uidetur ab Hebræis accepiſſe, quorum fœminis, ſicut ait Tertull. lib. De corona militis, tam ſolenne fuit uelamen capitis, ut inde internoſcerentur. Item põtifici non licebat caput aperire, dicente Moſe, Põtifex caput ſuũ non diſcooperiet. Vel à Latinis ſacerdotibus mutuatus, ut per hoc quoq; ſic eorum ritus ad honeſtiores uerteret uſus. In ſacrificijs enim, quemadmodũ ait Plutar. in Problemat. Itali, auctore Aenea, obnubebant caput, quòd is quum rẽ diuinã faceret, prætereunte Diomede, qui, teſte Seruio, Palladium quod ex oraculo iuſſus erat reddere Troianis, tunc referebat, ne cognitus interrumperet ſacrificiũ, caput uelauit, atq; ita conſpectũ hoſtis euitauit. Cõmemorat rẽ hanc Maronianus Helenus in 3. Aeneid.

Et poſitis aris, iam uota in littore ſolues,
Purpureo uelare comas adopertus amictu,

Ne qua inter ſanctos ignes, in honore deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc ſocij morem ſacrorum, hunc ipſe teneto,
Hac caſti maneant in religione nepotes.

Cæterùm apud Arabes & Carthaginenſes, fœminæ non modò religionis, ſed honeſtatis cauſa, caput & faciē uelabant, quod uelamē pro galea illis eſſet. auctor Tertull. *qui de ea re librū ſcripſit.* Magiſtratibus *uerò & alijs potētioribus caput aperimus, tanquā omnia noſtra illis patēre debeāt.* Idem Plutar. *auctor.* Hinc *haud dubiè nobis mos eſt, & orare aperto capite, & ſuperiores reuereri: id quod* Apoſt. *uoluit, dicens,* Omnis *uir orans, aut prophetans uelato capite, probro afficit caput ſuū.* Hæc *ille.* Sed *ad rē redeamus.* Eſt *igitur ſacrādarū monacharum inſtitutū multò uetuſtius, quàm quæuis alia monachorū religio: eſt item excellētius: quippe nulla, ut ait* Aug. De *bono uirginali, uirgo ſacra naſcitur, nec eſt hæc proles carnis & ſanguinis.* Si *harū quæritur mater, religio eſt.* Non *parit uirgines ſacras, niſi uirgo ſacra, uirgo illa quæ deſpōſata eſt uni uiro, id eſt* Chriſto. Talis *uirgo ſacra fuit* Petronilla, *talis* Cæcilia, *talis* Agnes. Poſtea *in collegia coiuere, ac ſanctiſſimis uiuendi legibus à patribus acceptis, uitā uirginitate dignā agere cœperūt.* Mos *deoſculandi pedes pontificū, ne longè exēpla petamus, à* Chriſto *præceptore noſtro cœpit.* Is *ſummus ſacerdos & pōtifex maximus tulit, ut mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, ſicut teſtis eſt* Lucas, *ſibi pedes primùm flens lachrymis rigaret, capilliſq; tergeret, ac deinde deoſcularetur, ueluti apud* Hebræos *mos fuerat* Chriſtos Do-

mini

mini uenerari. Voluit item proculdubio Cornelius Centurio pedes apoſtoli Petri oſculari, ſed pater mãſuetudinis plenus id fieri non eſt paſſus, qui eleuans eum ſibi ad pedes iacentẽ, dixit, Surge, & ego ipſe homo ſum. O uocem memorabilẽ, atq; ſalutarem! ſi bene multi hodie ſeſe quoq; homines tantum eſſe perpenderẽt, qui propterea quòd ſacerdotio præditi ſint, planè ſe reliquorũ mortalium, longè poſt hominum memoriam imperioſiſſimos dominos præbent, nõ cõmunes patres, uti fieri deberet. Ita uſu uenit, ut nos pontificum noſtrorũ pedes exoſculemur: illudq; inſtitutum à Romanis põtificibus dixerim, quò mos ille oſculãdi antiquus à deorũ etiam cultoribus ſeruatus, ad ueram pietatẽ uſurparetur. Perinde quandoq; expedit, ad alliciẽdos hominum animos ad ueram religionem, ut quod apud illos honori antea fuerat, non tollatur penitus, ſed ſanctiore inſtituto ad conſimilẽ adhibeatur cultum. Nam, ut Plutar. teſtatur, ſacerdotibus Romanis nec habere nec petere magiſtratum permittebatur, lictore tamen & ſella curuli utebantur, ut ijs deliniti ultra non quærerent: in templis prope ianuam lecticam habebant, tanquam cuſtodes & refugium: pedes ijs reliqui oſculabantur. Quin & alijs ſummis uiris id genus honoris habebatur, cuius rei teſtis eſt Seneca, ſcribens Caium Cæſarẽ porrexiſſe ad oſculandũ ſiniſtrum pedem Põpeio Pœno, ut ita oſtenderet ſocculũ auratum, margaritisq; diſtinctum. Idem Pomponius Lætus affirmat, ita ſcribens, Imperatores antea manus exoſculãdas nobilibus præbebant, pòſt ſuis manibus ſubleuabant ad oris oſculũ, uulgus genua exoſculabatur. Diocletianus

edicto ſanxit, uti omnes ſine generis diſcrimine, proſtrati pedes ſibi exoſcularētur, quibus etiam uenerationem quandā adhibuit, exornans calceamenta auro, gemmis, & margaritis, quod feciſſe antea Caium Caligulā memorant. Is honos hodie Romano pontifici fit, qui adeūtes ſe ad ſacra pedum oſcula admittit: cæteri uerò antiſtites dexterā manū auerſam adeuntibus religioſè oſculandam porrigunt, quod uel ab ethnicis ſumptum conſtat. Plin. enim lib. 11. dicit religionem aliquam eſſe in dextera, quæ in fide porrigitur, quæ oſculis auerſa appetitur. Teſtatur idem Apuleius libro aſini ſui ſecundo, ubi quū de propheta Aegyptio meminit, ait, Et cum dicto iuuenem quēpiam linteis amiculis intectū, pedesq; palmeis baxeis indutū adusq;, deraſo capite producit in mediū, huius diu manus deoſculatus, & cætera. At contrà faciebant Numidiæ reges, qui teſte Valerio Max. more gētis ſuæ, nulli mortaliū oſculum ferebāt. Solemus inſuper & oſculo ſalutare, id quod antiquum eſt, quando ſatis conſtat Hebræos ſic conſueuiſſe in oſculum excipere hoſpites, atq; hoc pacto ſalutare adeuntes ſe. Ad hunc modum Iacob ut uidit puellam Rachel, ore eſt prius oſculatus quàm illi indicaret ſe eius eſſe amitinum. Et Labā pater ipſius Rachel ut nouit Iacob filiū Rebeccæ ſororis ſuæ, cōplexus eſt eū ruens in oſculum. Sic Chriſtus ſalutantes ſe oſculari ſolitus erat: ſic Paulus beneuolentiæ animorumq; charitatis oſculo ſalutandū cenſuit, qui in extrema ſecūda epiſt. ad Corinth. ſcripſit, Salutate uos mutuò ſancto oſculo. Hinc ego dixerim apud Romanos inſtitutum fuiſſe, ut mulieres cognatos ore oſcularentur: cuius

rei etſi

rei etſi Plutar. in Problem. alias ponit cauſas, quòd mulieribus Romanis uini uſus interdictus eſſet, & idcirco ne bibẽtes laterẽt, ſed domeſticorũ congreſſu redarguerẽtur, oſculãdi cõſuetudinẽ introductã. An quòd mulieres Troianæ quum ad Italiæ litus acceßiſſent, & uiri ad ad unũ omnes in terrã deſcendiſſent, naues incenderũt, quia ſe iã diuturni laboris pertæſas maris tæderet, quæ metu deinde uirorũ pauidæ, oſculãdo ac blãdè appellãdo mitigaſſent eorũ animos, ſibiq; reconciliaſſent? Hinc mãſit poſtea cõſuetudo, ut hac inter ſe comitate uterentur, fuitq; præcipuũ cognationis ſignũ, poſt cognatorũ cõnubia lege prohibita. quod nũc ubiq; gẽtiũ ſeruatur, & præſertim apud Anglos, quorũ mulieres non cognatos modò, ſed quoſcũq; generatim oſculo tãtùm ſalutãt, reſalutantq;, & illud quidẽ prioribus uti dicitur, labris, tam decẽtiſsimè q̃ honeſtiſsimè faciũt. At quæ regio ſunt ſanguine editæ nõ oſcula inferiorib. libãt, ſed manũ auerſam porrigũt, perinde ac uiri inter ſe ſalutationis cauſa, ſolẽt dextrã iũgere dextræ. Quòd ſacerdotes ante diẽ feſtũ Paſchæ ſibi inuicẽ, quodq; profani q̃ ſuperiores ſunt, inferioribus pedes lauãt, id fuit etiã Chriſti inſtitutũ, qui ut humanitatis documẽtũ omnibus præberet, Apoſtolis pedes eodẽ die lauit, quibus prout Ioã. cõmemorat, & dixit, Vos uocatis me magiſter & domine, & bene dicitis, ſum etenim. Si ergo ego laui pedes ueſtros dominus & magiſter, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Excẽplũ enim dedi uobis, ut quemàdmodũ ego feci uobis, ita & uos faciatis. Quod inſtitutũ mãſit poſtea cũ oſculãdi ritu, & utrũq; cõmemorat Tertul. lib. ad uxorẽ altero:

Qui

Qui primi apud Romanos inſtituerint ſacerdotes, flamines, uirgines Veſtales, pontificem maximum, ſalios, feciales, patrem patratum, regem ſacrificulum, augures, epulones, ſodales, Titios, & aruales, ac ſingulorum officia, & quæ procurarēt ſacra, & de primo lectiſternio, atq; librorum Sibyllinorum origine. Cap. XIIII.

FLamines, id eſt ſacerdotes, Numa *Pompilius ſecūdus* Romanorū *rex inſtituit: is enim* Rex *creatus nihil prius habuit, quàm præferocē populū ad pacis & iuſtitiæ cultum à rei bellicæ ſtudijs auertere, ſacriſq; obligare.* Itaq; *primū conſtituit annū ad curſum lunæ, digeſtū in duodecim menſes, uti alio eſt loco à nobis dictū, feſtoſq; deinde dies: flaminem unū* Ioui *creauit, qui dialis eſt dictus, eum inſigni ueſte curuliq; ſella ornauit.* Is *mortua uxore, ut ait* Plutarch. *in* Problem. *ſacerdotio ſe abdicabat, uelut alter cenſor uita priuato collega, magiſtratu abibat.* Nō *uehebatur equo, neq; noctem unā extra urbē manebat, ut ſi longius profectus eſſet, ne ſacra, eius abſentia negligerentur.* Itē *iurare eidem minimè licebat, eò quòd tormenti quoddam genus ſit homini libero iuſiurandum, præſertim ſacerdoti, cui quū diuina credita ſint, paruā habere fidem, abſurdum cenſetur.* Vtinam *utrunq; noſtri attenderent epiſcopi in primis, qui ad ſuum munus fungendum haud ſemper præſtò ſunt, propter quod res religionis meliore in caſu minus ſunt: & noſtri magiſtratus, qui uolūt pro re etiā minima, ſacerdotes iureiurādo adigere, quū ijs in primis illud tātū fari liceat,* Eſt, *eſt,* Non

eſt, Nō,nō.*Sed domū repedemus.*Duos deinceps *Numa adiecit flamines,Marti unum,alterum* Quirino.*Plutar. huius rei auctorem facit* Romulum,*aitq́; ab eo flamines* Ioui *&* Marti,*non à* Numa *creatos:cui opinioni* Liuius *minimè aſſentitur.*Hos *ab inſigni quod capite geſtabāt, quaſi filamines dictos exiſtimāt quidā, alij à pileis quaſi pilamines: ſed infula quæ illorū capitibus hærebat,quæ flamina,ut* Dionyſius *ſcribit,eſt dicta, ijs uerius quàm uox alia nomē dedit.*Item *uirgines* Veſtales Numa *legit.* Quæ *ſacra in* Italiam *per* Aeneā *adducta fuerunt.Verg.*

Sic ait,& manibus uittas Veſtamq́; *potentem,*
Aeternumq́; adytis effert penetralibus ignem.

Veſtam *matrem* Saturni, *& alteram ex* Ope *filiam ferunt:de hac uirgine* Ouidius *in* Faſt.

Semine Saturni *tertia* Veſta *fuit.*

Et *modò eam ignem ponit,dicens,*

Nec tu aliud Veſtam *quàm uiuam intellige flāmam.*

Modò *terram,*

Sic inceſta perit,quia quam uiolauit,in illa
Conditur,& tellus Veſtaq́; *numen idem eſt.*

Bene *conuenit,ut* Veſta *terra ſit,& ignis,quia terræ incluſus eſt ignis,id eſt,naturalis calor,quibus cūcta producūtur.*Poſuit *illi templum* Albæ Aſcanius.Fuit *&* Romæ *ædes inter* Palatium *&* Capitoliū,*forma pene ſphærica,qua terra pingitur,cōſtituta.*Tradit Aulus Gellius, *primæ quæ huiuſmodi ſit adhibita miniſterio,* Amatam *nomē fuiſſe,ac propterea reliquas deinceps omnes* Amatas *appellatas:diciq́; nō electas,neq; creatas* Veſtales, *ſed captas, eò quòd capiebatur à pontifice de manu patris*

Veſtalis

Veſtalis uirgo:neq; capi poterat minor annis ſex, neq; maior decẽ,& quæ ex ſeruis nata, aut corpore manco, ſenſúue diminuto foret.Romæ primò Gigania & Berenia captæ,mox totidẽ additæ,Camilia & Tarpeia.Huic numero Seruius Tull.duas nouiſsimè adiecit.Hæ decem primos annos ſacrorũ ritum perdiſcebãt,totidem deinde operam dabant ſacris,tertio decẽnio rudes & nuper captas inſtruebãt:poſtea uerò ſiqua id ætatis nubere uoluiſſet,fas erat alterũ mallet ſequi.Cæterùm quando illis quæ coniugiũ ſequutæ fuiſſent, malè uertiſſet,plures ad mortẽ uſq; in religione perſeuerabãt. Stipendiũ ijs Numa de publico ſtatuit,& eas deniq; perpetua uirginitate alijsq; cæremonijs uenerabiles fecit: carpento uehebantur,magiſtratusq; illis aſſurgebant,ac fortuito occurſu, ſontẽ ſupplicio eximebant: ignem perpetuũ ſeruabant, qui ſi per incuriã extinctus eſſet, cuſtos flagro à põtifice maximo,cui ſuberant,cædebatur.Siqua inceſti cõuicta eſſet,ante ora ciuium,mœſto ſilentio efferebatur, uiuaq; circa Collinam portã,in ſubterraneum ſpecum dimiſſa, terraq; ſtatim ſuperiniecta necabatur. Atq; hoc ſacerdotium Alba oriundũ per hunc modum fuit Romæ inſtauratum.Pontificẽ præterea maximũ Numa Martiũ Marci filium ex patribus creauit, cuius poteſtati omnia ſacrorum iura ſubiecit, ac quibus hoſtijs, quibus diebus, ad quæ templa,ſacra fieri oporteret, formulam docuit, conſtituitq; eum,teſte Feſto,iudicem ac arbitrum rerum æquè diuinarum ut humanarũ. Fuit id,credo,certũ portentum,quo eſt ſignificatũ,urbem Romã poſtremò perinde pontificia maieſtate,qua nunc latè patet, gentibus

moderá-

moderaturam, atq; olim potentia imperaſſet. Idem *Gradiuo Marti duodecim ſacrauit ſalios, tunicæq; pictæ inſigne dedit, & ſuper tunicam, æneum pectori tegumentum, cæleſtiaq; arma, quæ ancilia appellantur, ferre, ac per urbem ire canentes carmina, cum tripudijs ſolẽniq; ſaltu, unde nomẽ traxerũt, iuſsit.* Videtur Numa *in hoc, uelut in pleriſq; alijs,* Hebræos *æmulatus: legimus enim* Dauid *ante arcam fœderis ſaltando proceſsiſſe.* Ancile *ſcutum breue ac rotundum, regnante ipſo* Numa, *è cælo lapſum in ſæuientis peſtis remedium, uulgò crediderũt.* Ouidius *in* Faſtis,

Ecce leui ſcutum uerſatum leuiter aura
Decidit, à populo clamor ad aſtra uenit. Et *infert,*
Atq; ancile uocant, quod ab omni parte reciſum eſt,
Quaq; oculis ſpectes, angulus omnis abeſt.

Et quũ aruſpices reſpondiſſent, illic fore orbis imperiũ, ubi ancile illud cõſiſteret, diligentia Numæ *ne ab hominibus unquã auferri poſſet, à* Mamurio *fabro multa ſimilia facta ſunt, & in tẽplo* Martis *poſita.* Inter *tot ſacros ordines, poſuit & feciales ſacerdotes, quibus id dedit negotiũ, ut* Romani *nullũ iniuſtè bellum inferrent cuiquã.* Cneus Gellius Analiũ *ſcriptor id ab* Ardeatibus *prodidit acceptum, alij ab* Equiculorum *gente.* Satis *conſtat* Numam *bellum* Fidenatibus *indicturum ob excurſiones in* Romanum *agrum factas, ne non omnia rite fierent, feciale eius, & collegium poſtremò cõſtituiſſe.* Ij *ſiqua per iniuriam* Romanis *adempta eſſent, repetebant ab hoſte: quæ ſi minus reddita eſſent, bellum compoſito ad id carmine indicebant.* Pari *poteſtate petentibus iuſtè res,*

dabant

dabant ſontes ad ſuppliciũ, legatorum iniurias uindicabant. Ad hós itẽ pertinebat, *fœdera iure percuſſa tueri, pacẽ ſancire, eãdẽ ſi minus legitimè pacta eſſet, irritã facere, & ſiquid* Imperator *uel exercitus deliquiſſet, ſcelus expiare.* Feciales *autẽ à fero ſiue à facio dicti, quòd apud eos belli pacisq; ferẽdæ ſeu faciẽdæ ius eſſet.* Fuit & *ſacerdotiũ* Patris *patrati, qui* Romæ *ad iuſiurandũ patrandũ, hoc eſt, ad fœdus ſanciẽdũ eligebatur: fecialis eũ faciebat, uerbena caput capilloſq; tangẽs.* Primus Romæ *fecialis* Marcus Valerius *Patrẽ patratũ* Spuriũ Fuſium *fecit.* Poſt *exactos reges, cœpit rex ſacrificulus creari: is primus fuit* Manius Papyrius, *q ne in re ulla* Regis *præſentia deſideraretur, ea ſacra obibat, quæ* Reges *facere conſueuiſſent.* Et *id ſacerdotiũ põtifici maximo ſubiecere, nequid regiũ nomẽ recenti libertati officeret.* Erant *præterea augures, de quorũ origine alibi diximus.* Epulones *qui indicẽdi* Ioui *cæteriſq; dijs epulas poteſtatẽ habebant, ueteres põtifices inſtituere: nã, ut inquit* Cic. *pontifices propter multitudinẽ ſacrificiorũ, tris uiros epulones eſſe uoluerunt, qui triũuiri epulones appellabãtur.* Iis *poſtea præpoſitus eſt rex ſacrorũ, id eſt, ſacrificulus.* Additi *deinde fuerũt alij tres uiri, qui ſacris libris legẽdis, carminibuſq;* Sibyllæ *præeſſent.* Iſti, *quoties prodigia magnos aliquos rerum euentus auſpicantia emergerent, lectiſternijs ad puluinaria deorum factis, ſacris ſupplicijſq; placabant, qui & ſodales* Titij *uocabantur, ſic ſeptemuiri epulones dicti ſunt.* Hos Titios *ſodales, auctore* Cornelio Tacito, Romulus *inita cum* Tito Tatio *ſocietate, primus creauit.* Idẽ *primus, uti* Plinius *perhibet,*

bet, aruales ſodales inſtituit, ſeq; inter alios, duodecimũ fratrem appellauit, ut arua fruges ferrent: & propterea eius ſacerdotij inſigne fuit ſpicea corona. auctor Gellius. Sacra quæ iſtiuſmodi ſacerdotib. in primis curæ eſſent, hæc fuiſſe reperio, lupercalia, Saturnalia, de quibus alibi meminimus. Bonæ deæ (quam alij aliam fuiſſe dicũt) ſacra in Auentino in eius templo fiebant, ad quæ uiri nõ ingrediebantur. Floralia deæ Floræ pridie calẽdas Maij dicata. Hanc Liuius & Dionyſius meretricem fuiſſe tradũt, cui ut deæ ob id magnus eſt habitus honos, quòd populum Romanũ feciſſet hæredem, quæ & fructibus cunctis præeſſe credebatur: colebatur autem à meretricibus cum coronis & ueſtium uarietate, temporis lætitiã florumq; ſignificãtibus. Terminalia, quòd Numa rex Ioui Terminali lapides ſacraſſet, terminosq; poſuiſſet in agris, quo unuſquiſq; ſuis finibus cõtentus eſſet. Romani poſtea eius pietatis monimenta diu ſeruarunt, terminos ipſos deos uocãtes, ut fidos agrorũ finiũ cuſtodes: quibus ſacrificabant, non animal ullũ immolãtes, (nam impium ducebant ſacros cruentare lapides) ſed liba fructuumq; primitias offerentes. Vinalia, quæ cauſa uini, ſicut robigalia cunctorũ, circiter VII. calendas Maij celebrabantur, quia tunc robigo ſegetes ſoleat occupare. Bacchanalia, quæ nos ſuprà lib. 3. & Liuius dicit ex ſenatuſconſulto, ut bonis moribus peſtifera, Roma expulſa fuiſſe: noctu enim fiebant, ubi nudus uterq; ſexus impuriſſimè cõmiſcebatur. Cerealia Cereris deæ ſacra, quæ Triptolemus primus inſtituit. Sacerdotes ueſtibus utebãtur albis, & noctu cũ facibus currebãt, uinũ nõ bibebant. Inſuper

x

& ieiuniũ inſtitutũ quinto quoq; anno, prodigiorũ cauſa. Ouid: *etiam à* Venere *abſtineri dicit, quòd caſtitati præſit.* Solitaurilia, *quum tribus hoſtijs diuerſi generis, tauro, ariete, & uerre, immolabatur.* Feſtum *diem ſeptimontium* Plutar. *in* Problematibus *ponit, quũ ſeptimus mons eſt urbi quaſi tum demum finitæ additus.* Quinquatria, *quæ* Mineruæ *calendis* Martij *quinq; dies fiebant, quo tempore, ut teſtatur* Hieron. *munus* Mineruał *appellatum, pueri quando uacabãt, magiſtro offerebãt. Item quinquatres minores eidem* Mineruæ *ſacri,* Idibus Iunijs, *quando tibicines perſonati per urbem incedebãt, ut illi qui aliàs ebrij* Tybure Romam *reducti fuiſſent, indicarentur perſonati eſſe inter alios ignotos.* Ouid.

Cur uagus incedat tota tibicen in urbe,
Quid ſibi perſonæ, quid toga longa uelint?
Callidus ut poſſit ſpecie numeroq; ſenatus
Fallere, perſonis imperat ore tegi,
Admiſcetq; alios, ut & hunc tibicina turba
Augeat, in longis ueſtibus ire iubet.

Ac plura alia feſtorum dierum genera uana ſuperſtitione obſeruabantur, quæ exponere nimis omnino otioſum foret. Erant *& ludorum uaria genera, ut* Circenſes, *gladiatorij,* Megalenſes, *ita dicti quòd in honorem* Magnæ *matris deorum fiebant:* Græci *enim* μέγα *magnum dicunt.* De ijs Herodianus in Commodo *ita ſcribit,* Veris *initio ſtato ſolenniq; die, pompam* Matri deûm Romani *celebrabant: in ea quæ apud quenque ſunt diuitiarum præcipua, ſupellexq; pleraque imperatoria materiæ aut artis ſpectandæ præferri ante deam ſolent, paſ-*

ſimq;

ſimq́; omnibus ludendi licentia permiſſa, ſic, ut perſonas induant quas cuiq; libitum, nullamq́; non magiſtratuum quoq; imaginem, prout cuiuſq; ſtudium repræſentent, ita ut non temere à falſis ueros dignoſcas, &c. Sed pro hominum ſalute, ludi in primis ſeculares celebrabātur, cum lectiſternijs, quorum initium dæmonum utique malorum operatione factum conſtat. Siquidem Valeſius quidam uir locuples, tribus quos habebat filijs peſtilentia laborātibus, dum ante focū ſuos penates orat, ut ſaluis pueris in ſuū caput id mali uertatur, ecce tibi, uox repentè audita, filios ſaluos fore, ſi Terentū duxerit, ibiq́; ex Ditis patris & Proſerpinæ ara petita aqua recrearit. Pater quanuis anxius, quòd longius ſibi eundū eſſet, tamen ex ſua uilla ire pergit, alteraq́; nocte ad campum Martium per Tyberim delatus, quum in naui non eſſet ignis, iubetur à gubernatore ire Terentū ad locum proximū: qui audito Terenti nomine, iam certò ſciens eò ſe perueniſſe quò deorum uocaret oraculū, aquā calefacit, datq́; bibendā pueris. Illi epota aqua, ſalutari quiete ſopiti, continuò omni morbo liberātur, uocatoq́; parenti narrāt ſe à dijs adiutos, admonitosq́; ut eo loci mactatis furuis, id eſt, nigris hoſtijs, lectiſternia ac ludi nocturni ad aram Ditis & Proſerpinæ fierēt. Valeſius maiorē in modū gauiſus incipit primo quoq; die terrā fodere aræ erigēdæ cauſa, ſed ibidem reperta ſub terra ara, Diti patri & Proſerpinæ inſcripta, hoſtias mox immolat, tribusq́; cōtinuis noctibus, quia totidem filij morbo leuati fuerāt, lectiſternia atq; ludos facit, aramq́; terra obruit, prout ante fuerat. Poſt hæc Val. Publicola, qui primus

ſuit Romæ Conſul, idem ſacrũ ægrotantibus ſuccurrendi gratia celebraſſe dicitur, ſed non ſolenni pompa. Ex quo Liuius lib. 5. de ijs ludis ita ſcribit, *Triſtẽ hyemẽ grauis & peſtilens omnibus animalibus æſtas excepit, cuius inſanabilis perniciei quando nec cauſa nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex ſenatuſcõſulto aditi ſunt, duumuiri ſacris faciundis lectiſternio tunc primum facto, per dies octo, Apollinẽ, Latonamq́; & Dianam, Herculem, Mercurium, atq; Neptunũ, tribus quàm ampliſsimè tum apparari poterat, ſtratis lectis, placauere. Priuatim quoq; id ſacrũ celebratũ. Lectis enim antiqui cubantes, epulabantur, aut deorum iræ placãdæ cauſa, in templis cõuiuia cõcelebrabantur tribus dijs, Ioui, Iunoni & Mineruæ: & ſimulachrũ Iouis in lectulo ponebatur, Iuno uerò & Minerua in ſellis conſedebãt: ſiquidem fœminæ cum uiris cubantibus, auctore Valerio, ſedentes cœnitabant. Ita ſeptẽ epulones conuiuia celebrabant ad deorũ puluinaria, quæ lectiſternia appellata ſunt.* Et hæc origo lectiſterniorũ, atq; ludorum ſecularium, qui ita uocati ſunt, quòd ſemel in uno ſeculo (eſt enim ſeculum centum annorũ ſpatiũ) fierent, tametſi mos non ſemper ſeruatus eſt. Iam oportet demonſtrare, & unde illi libri Sibyllini, de quibus ſuprà facta eſt mentio, ad Romanos allati fuerint, quos ſumma religione iuxtà ac obſeruãtia cuſtodiebãt, & quũ dij publicè conſulẽdi eſſent, ad eos libros tãquã ad oraculũ quindecim uiri adire ſolebãt. Itaq; Dionyſius libro 4. ſcribit anum quandã incognitã tuliſſe libros nouem ad Tarquiniũ Superbũ, affirmãtem eſſe eos deorum oraculis plenos, dixiſſeq́; uelle ſe uendere non

minus

minus trecentis Philippeis aureis, & Rege rem ludibrio habente, illam tres corám combuſsiſſe: ac rurſus pro reliquis idem pretium poſtulantem, rege tum magis anus inſaniam deridēte, tres alios exuſsiſſe, atq; iterū rogaſſe ut pretium daret, tum regem miratū conſtantiā mulieris emiſſe libros tres: &, quia anus accepto pretio nuſquam poſtea uiſa eſt, iam tum creditū, eam Sibyllam fuiſſe, cui, quemadmodū Poëta ait, magnā mentem animumq́; Delius inſpiraſſet uates: nā Sibylla dicta eſt, quòd Dei noſſet conſilium: σιὸς enim lingua Aeolica Deus uocatur, βουλὴ autem conſilium. Curabant & Apollinares ludos, qui, teſte Liuio, libro decadis tertiæ quinto, primùm inſtituti ſunt bello Punico ſecundo, uoti Apollini ob uictoriā adipiſcendā, hoc eſt, ad expellendum Annibalem ex Italia. Data ſunt Prætori duodecim millia æris, ad rem diuinā, & duæ hoſtiæ maiores, ac iuſſum ut Græco ritu ſacrum faceret Apollini, boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ boue fœmina aurata, & in circo maximo populus coronatus ludos ſpectaret, atq; matronæ ſupplicarent, uulgoq́; apertis ianuis, in propatulo epularentur, quò dies celeber omni cæremoniarū genere fieret. Plebei conſtituti poſt exactos Reges, pro plebis libertate, ſeu pro reconciliatione, poſt ſeceſſum ab ea factū in Auentinū montem. Et demū id genus permulti fuere, qui penitus obſoleuerunt. Tātùm ex omnibus, uſq; ad hunc diem, durāt taurij ſiue taurilia ludi apud portā Tergeminam quotānis celebrati, qui prius, ſicut tradit Varro, in circo Flaminio edebantur, &, auctore Feſto, inſtituti dicuntur, quòd regnante Tarquinio Superbo,

incidiſſet peſtilentia in mulieres grauidas, quæ contracta fuerat ex carne taurorum diu uendita populo: ob hoc ludi taurij dicti, & dijs inferis dicati ſunt. Habebāt *inſuper & conuiuiorum celebrationes, quæ aut erant cōuiuia pōtificalia, quæ in ſacrificijs à ſacerdotibus parabantur: aut triumphalia, quæ poſt uictoriam* Imperator *uel dux populo dabat: aut funebria, ut ita honor haberetur demortuo.* Dabantur *item uiſcerationes, id eſt, caro cruda, congiaria, & miſſilia, quæ ſpargebantur, ut puta linea, odores, unguenta, cùm alijs temporibus, tum maximè Saturnalibus in theatro, ut Suetonius in Caligula, Sparſit & miſſilia uariarū rerum. Atq; tale fuit apud* Romanos *rerum ſacrarum initium, quarum bonam nos partem accepimus, uti appoſitè per nos explicatur.*

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. V.

Vnde noſtris conſuetudo ſit feſtis diebus exornare tēpla, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasq; miraculorū ponere, itē cōuiuari, quum quis præſertim ſacerdos primam celebrat miſſam. Cap. I.

S*Vperiore uolumine, quo deniq; pacto Chriſtiana religio propagata fuerit inter mortales, & de initio ſacerdotij apud Hebræos &* Romanos, *ac nouiſſimè apud nos, & illud in quot officiorum*

rum gradus abiuerit, abunde explicauimus: nunc autem peregrinos ritus ab ethnicis, id eſt, gentibus non Chriſtianis (ἔθνος enim gens dicitur) acceptos, atq; reliqua perſequemur, quæ noſtri iam ſuſcepti ſunt muneris. Quum igitur multa ab Hebræis, & non pauca ab Romanis cæteriſq; ethnicis ad nos inſtituta manauerint, poſcit locus ut appoſitè ea perinde cõmemoremus, quæ ab his acceperimus: atq; minimè conuenit tacita relinquere quæ ab illis ſimus mutuati, quum præſertim illa ipſa meliora fecerimus, ad melioremq; uſum adhibuerimus. Sunt itaq; multi ritus propè germani, ex quibus & hic eſt. Porrò apud nos feſtis diebus templa & domus nuptiales aulæis exornantur: lauro, hedera, alijsq; feſtis frondibus ueſtiuntur fores, ac ueſtibula decorantur coronis, ſparguntur q; floribus. Quæ hercle omnia ipſi idolorum cultores antea ſeruabant. Vergilius,

Nos delubra deûm miſeri quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſta uelamus fronde per urbem. Et alibi,
—Et uarijs florentia limina ſertis.

Item Iuuenalis teſtatur,

Poſtibus & denſos per limina tende corymbos.

Lauros quoq; adhiberi ſolitas cauſa gaudiorũ, indicat, quum ait, *Pone domi lauros, duc in capitolia magnũ*
Cretatumq; bouem. Tradit idem Tertull. *Quid, quòd Martinus primus Romanus pontifex hæc eadem, quæ in canonic. decretis, cau. 26. quæſt. 7. ſcripta leges, & teſtatur, & uetat? Conſimiliter ritus offerendi cereas imagines, ab iiſdem eſt profectus: quũ enim Pelaſgi (teſte Dionyſio Halicar. quẽ etiã alibi ſuper hac re citauimus)*

ſedibus pulſi Dodonam perueniſſent, ibi accepto reſpō-ſo, quo admoniti ſunt, ut Siculorum cōtinentem terram quærerent, in Latium demum poſt multos errores uenientes, in lacu Cutillienſi enatam deprehenderunt inſulam, quam Cotilliam nominarunt. Hoc igitur quaſi omine ſuſcepto, has ſibi prædictas eſſe ſedes didicerūt, pulſisq; inde Sicilienſibus incolis, regionem ipſi tenuerunt, decima prædæ ſecundum reſponſum Apollini conſecrata: erectoq; Diti ſacello, & Saturno ara, illum humanis capitibus, hunc uirorum uictimis placare ſe exiſtimabant, propter oraculum, in quo erat,

Et capita inferno, & patri tranſmittite lumen.

Saturni ſacra, ut quidam uolunt, Saturnalia nominantes. Poſt hæc ferūt, Herculem cum Geryonis pecore per Italiam redeuntem, ſuaſiſſe illorum poſteris, ut fauſtis ſacrificijs, infauſta mutarent, offerentes Diti nō hominum capita, ſed oſcilla ad humanam effigiem formata, quaſi parua ora, ut pars pro toto foret: & Saturni aras non mactatis uiris, ſed accenſis cereis excolētes, quia φῶς nō ſolum uirum, ſed etiam lumē ſignificat. Inde ergo ualuit conſuetudo, ut Saturnalibus & cerei miſſitarentur, & ſigilla, id eſt oſcilla, arte fictili fingerentur, ac uenalia exponerentur, quæ homines pro ſe ac ſuis piaculis Diti & Saturno offerrent. Hæc quodammodo noſtra uaticinabantur ſacra: nam ſic & nos eadem ex cera ſigillaria, hoc eſt, imagunculas templis offerimus, & oſcilla: quoties enim pars aliqua corporis læſa fuerit, utputa manus, pes, mamilla, ſtatim uota facimus Deo, & eius diuis, quibus mox recuperata ſanitate, illam manū, illum pedem,

pedem, illam mamillam ex cera formatam offerimus. Quæ conſuetudo ſic increbuit hactenus, ut iſtiuſmodi ſigillaria ab hominibus ad reliqua animalia transferint: ſanè ſic pro boue, ſic pro equo, ſic pro oue, oſcilla tẽplis ponimus. In qua re quiſpiam uerecundè ſcrupuloſus for taſsis dicet, ſe planè neſcire, an nos priſcorũ religionem potius uel ſuperſtitionem æmulemur, quum talia Chriſtianæ eccleſiæ rectores etiamnum admittant: quãdo, au ctore Catone De re ruſtica, ſic Romanorum moris fuit, pro bobus, ut ualerent, uota facere, cuius rei modum ual de mehercule ridiculum ille ibidem ponit. Hinc etiã con ſentaneum eſt fluxiſſe, ut nos quoq; cereos offeramus, illisq́; accenſis cælicolas colamus, ſicuti ad Saturni aram eſt factitatum, quod præſertim in feſto purgationis Virginis die obſeruatur, ut quaſi ipſi cerei ſint apud nos loco agni anniculi, columbarum & turturum, quæ munera Moſes conſtituit à puerperis luſtrico die ad templum deferenda. At uſus penſilium lychnorum, ſiue, ut Seruio placet, lychinorum, hoc eſt, lucernarum uel lampadum, quas uocant, à lucernis ueniſſe uidetur, quas Moſes in tabernaculo accenſas ſeruari inſtituerat. Quòd uerò tabellas in templis affigimus, quibus miracula inſcripta ſunt, ut ea ad poſteros teſtatiora ſint, hoc ex Græcis eſt, apud quos, teſte Strab. lib. Geograph. 8. mos fuit in tẽplo eius Dei qui auxiliatus eſſet, & præſertim Aeſculapij, quod Epidauri inſigne erat, tabellas appẽdere, in quibus mor bi ſanati erant inſcripti. Sic à Romanis ſumptum eſt, ut & ſacerdotes pariter atq; profani, diebus feſtis cõuiuia nõ ternis aut ſenis ferculis, ſed uicenis, ſi fieri poßit, ſuis

præbeant amicis. Quinetiam iam ita uſu uenit, ut non cenſeatur eſſe feſta ac ſolennis dies, niſi ſit opiparo comitata conuiuio. Eſt & illud ab iiſdem ethnicis, ut ſacerdotes noſtri quum primum rem diuinam faciunt, hoc eſt, primam celebrant miſſam, conſacerdotes & amicos cõuiuio accipiãt, eundemq; diem nõ minus religioſè quàm natalem colant, uti auſpicatò ſacerdotalem introitũ adeuntes: & id quidem non immeritò, quoniam ex illo uita tantùm, ex hoc uerò uita ſancta producitur. Ita apud ueteres, idem dies quo quis ſacris initiabatur, natalis ſacrorum appellabatur, religioſoq; ientaculo celebrabatur. Vtrunq; Apuleius lib. Aſini undecimo teſtificatur, quum ita ſcribit, Exhinc feſtiſſimum celebraui natalem ſacrorum, & ſuaues fuerunt epulæ, & faceta conuiuia: dies etiam tertius pari cæremoniarum ritu celebratus, & ientaculum religioſum. Cæterùm noſtri iam inde à principio conſueuerunt in tẽplis die cœnæ Domini epulari: teſtis Tertullianus, qui in Apologetico, & libro ad uxorem 2. De ethnico, ait, Quis enim coniugem ſuam ad Dominicum conuiuium dimittet? Sed de ritu hoc plura mox infrà lib. 6. cap. 4. commemorabuntur.

Vnde apud noſtros moris ſit ſpargere pecuniã in populum, dare epulum & ſtrenam, ducere choreas, edere ſpectacula, exire Calend. Maij in agros, currere Cal. Martijs per arua cum faculis accenſis, & per Dominica natalitia miniſtrum quempiam facere dominum, ac ante initium quadrageſimæ inducere perſonas.

Cap. 11.

Præter

PRæter ea quæ proximè expoſuimus, ex eodem ethnicorum luxuriæ fonte manauit, ut quum corona redimitur Romanus *pōtifex,* Imperator, *&* Rex, *alijúe principes aliquo inſigni honeſtantur honore, mos ſit ſpargere in populū, non ueſtes, nō unguenta, id quod* Romanos Imperatores *factitaſſe ſuperiore capite oſtendimus, ſed numos argenteos, uel aureos, quò ſic futuræ liberalitatis ſignum ab inita ſtatim dignitate appareat. Solent ſimul epulū, hoc eſt, publicum conuiuiū ciuibus, & præſertim in nuptijs, dare, quod ueteres præcipuè* Romani *ſiue in triumphis, ſiue in ludis, ſiue in funere ad ſepulchrum, pro hæreditatum facultatibus facere conſueuerant.* Iuuenalis,

Vnde epulum poßis centum dare Pythagoreis.

Et Tranquillus *idem paßim atteſtatur.* Eſt *haud dubio procul & ab ijſdem uſus dandi ſtrenam, id eſt, munus quod in principio anni, boni ominis gratia datur: quādo idem* Tranquillus *ſcribit, equites* Romanos *ſolitos fuiſſe quotannis ſtrenam Auguſto Cæſari in Capitolio etiam abſenti* Cal. Ianuar. *conferre: quod hodie etiamnum apud nos ubiq; ſeruatur, diuerſo tamen modo,* Itali *enim ſummi uiri dant infimis, in Anglia uerò inferiores deferunt ſtrenam ſuperioribus, &* Regi *cuncti principes, qui tamen dantibus aliquid contrà donat, quò liberalitas, ut boni ominis nuntia mutuò communicetur. Quod etiam ſine munere, eum primum anni incipientis diem, more ueterū, ut eſt teſtis* Plin. *lætis precibus nobis uicißim fauſtum generatim ominamur. Itē imitamur & gnauiter ipſos priſcos in pſallendo ſaltādoq;:*

nam

nam illi ita in ſtatiuis ferijs factitabant: teſtis Vergilius,

Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.

Idem, Immemores noſtri feſtas duxere choreas.

Morem autẽ eiuſmodi choreas ducendi Liuius *ab* Hetru*ſcis ad* Romanos *profectũ dicit. Sed & hæc omnia* Zacharias *pontifex ſimul teſtatur, ſimul prohibet, Siquis* Cal. Ianuarij *ritu ethnicorũ colere, uel aliquid plus noui facere propter nouũ annũ, aut menſas cum lampadibus, uel epulas in domibus præparare, & per uicos, & plateas cãtatores & choreas ducere auſus fuerit, anathema ſit. Scriptum leges hoc præſcriptũ in decretis cano. cau. quam ſuprà in conſimilẽ rem adduximus. Verùm quàm bellè ſeruetur, ex eo licet exiſtimare, quòd nũc nulla alia de cauſa ſit gratior feſtus dies iuuentuti, quàm ut otiũ ſit ad choreas ducẽdas, & id cum primis apud* Italos. *Solemus uel more priſcorũ, ſpectacula edere populo, ut ludos, uenationes, palæſtras, curſus haſtarũ, equorumq; ad metã è carceribus, recitare comœdias, itẽ in templis uitas diuorũ ac martyria repræſentare, in quibus ut cũctis par ſit uoluptas, qui recitant, uernáculã linguam tantũ uſurpant. Sic olim apud* Romanos *in primis, in theatris poëtarum recitabãtur poëmata, in amphitheatris beſtiarũ, gladiatorúmue ludicra fiebãt, uarijq; per urbem ludi quibus plebs oblectaretur. Eſt item conſuetudinis, ut iuuẽtus promiſcui ſexus lætabunda* Calend. Maij, *exeat in agros, & cantitans inde uirides reportet arborum ramos, eosq; ante domorum fores ponat, & denique unuſquiſq; eo die aliquid uiridis ramuſculi uel herbæ ferat, quod non feciſſe pœna eſt, præſertim apud* Italos, *ut madeſiat.*

madefiat. Hæc uel à Romanis accepta uidentur, apud quos ſic Flora cunctorũ fructuum dea menſe Maio laſciuè colebatur, ſicut ſuprà diximus: uel ab Athenienſib. ſunt, quòd illi in fame in tẽplo Delphico, εἰρεσιώνην, id eſt, ireſionem ponebant, hoc eſt, ramũ oliuæ, ſiue lauri, plenum uarijs fructibus. auctor Herodotus. Sic nos tunc eo anni tempore, quum uirent omnia, quaſi per hũc modũ, fructuũ ubertatẽ ominamur, ac bene precamur. Item in Vmbria præſertim inſigni regione Italiæ, unde nos oriundi ſumus, conſuetudo eſt ut quotannis pridie Calend. Martias, id eſt, ea nocte quæ primũ diem menſis Martij præcedit, crebros paßim faciant ignes, & pueri facibus, quæ ex arundinibus iam aridis utplurimũ fiunt, accẽſis per arua currant, ut precãtes fœcunditatẽ agrorũ, tum terra iam fœtum parturiente. Quod acceptum dixerim ab ipſis quoq; Romanis, qui quaſi per manus talia nobis ſacra, ſeu celebritates, uel obſeruationes tradiderunt: illi enim, ut antea oſtendimus, Cerealia Cereri ſacra colentes, cum facibus noctu currebant, quòd Ceres ipſa gerendis fructibus, prout Ciceroni placet, & nos alibi docuimus, præſit, & quaſi Geres nominata ſit. Eſt & illud ab ijſdem ad poſteros profectũ, quamobrẽ nũc per Dominica natalitia, noſtri miniſtri poteſtatem in dominos habeãt, atq; unus eorũ dominus creetur, cui cũcti domeſtici ſimul laſciui & hilares pareant, unà cũ ipſis dominis, hoc eſt, patribusfamiliâs. Siquidẽ hanc libertatem ſerui apud Romanos, uti in Iuſtini epitome eſt, Saturnalibus habebant. Inſtitutũ hoc apud Anglos præcipuè cuſtoditur. Sed aliud fuit olim apud gentes ſeruorũ nomẽ, quod bellorum

bellorũ leges attulerant,ubi capti eſſent:nos autẽ Dei benignitate ac prouidẽtia liberi ferè omnes ac fratres, auctore Chriſto,uniuſq; ciuitatis Dei ciues ſumus, ac propterea quos habemus domi miniſtros, ſerui appellandi non ſunt,nedum habendi, quod permulti impudẽter faciunt. Atq; hoc libertatis munus uni Chriſtianæ religioni duntaxat acceptũ referre debemus. Poſt hũc, alius paris propè laſciuiæ ludus ad nos trãſijt:nã ut illi in quinquatrijs minoribus,& megalẽſibus, perſonati per urbẽ ludendo incedebant, ita noſtri morẽ induendi perſonas non uno uel altero die,nec ſacrorum cauſa,ſed turpi inſaniendi ſtudio,duos continuos menſes ante quadrageſimæ initiũ,ſtolidè ſeruãt, ſub quibus inueterata iam delirandi licentia, ſexcẽta flagitia quotidie faciũt, & illud impune, perinde quaſi eo modo cuiq; liceat eſſe ſcelerato,nihilúe maleficij credatur committi, ſi uera hominis facies nõ uideatur,perinde ac non pateamus etiam Deo, quem nemo ambigit fandi atq; nefandi iuſtum eſſe iudicem,qui & improbos pœna, & probos præmio ſemper afficiat. Vna omniũ regionũ Anglia eiuſmodi perſonatas belluas hactenus nõ uidit,nec quidẽ uult uidere:quãdo apud Anglos,in re hac præ alijs certè ſapiẽtiores,lex eſt, ut capitale ſit, ſiquis perſonas induerit. Et quia ſub idẽ tempus illud ieiunium quadraginta ſex dierũ nobis anniuerſariũ indicitur, ideo quotãnis cuncti ubiq; gentium in noſtro Chriſtiano orbe,ſtudioſius ſolito adipatis ueſcuntur cibis,& non parũ multi quibus præcipua uẽtris cura eſt, ad uomitũ ſaturantur, quaſi expleturi futuram famẽ,quum tamẽ eorũ etiã intemperatior futura

ſit abſti

ſit abſtinētia: nam quãuis ab eſu panis & carnium abſtineant, bellarijs ſe farciũt, & azymum panem pro fermentato deuorantes, de ieiunio gloriantur. Sic peccata undiq; accumulant, ne aduentante Paſcha, *uacui aut fruſtra ad ſuos ſacerdotes adeant, à quibus per cõfeſſionem maleficiorum onere leuandi ſunt.* Et *hæc omnia ex* Ro*manorum* Bacchanalibus *ad nos fluxiſſe dixerim.*

Vnde fluxerit mos ungendi ſacerdotes & Reges, item baptizatos, id eſt, confirmandi, ac morbo periculoſè laborantes. Cap. 111.

Qvum Moſes tabernaculum ædificaret, fuit illi à Deo præceptum, ut ſacrum conficeret unguētum, quo ipſum opus unà cum uaſis, ac ſimul ſacerdotes & Reges *perungi poſſent, qui uocarentur ad ſacerdotium, uel regnum.* Quo *facto, uſus inde increbuit, ut quemadmodũ olim* Roma*nis* Imperatoribus *indumentum purpuræ inſigne fuit regiæ dignitatis initæ, ſic* Hebræis *unctio ſacri unguenti nomen ac poteſtatem regiã conferret. auctor* Lactant. Q*uapropter* Aaron *& filij eius primùm à* Moſe, *poſtea* Saul *primus* Hebræorum *rex à* Samuele *propheta unctus eſt, auctor* Ioſephus, *lib.* Antiquitat. 6. Dumq; Saul *puerũ præmiſiſſet, ſumēs* Propheta *(de* Samuele *loquitur) uas olei ſuper iuuenis caput effudit, cumq; cõplexus ait,* Eſto *tu* Rex *conſtitutus à* Deo, *&c.* Ita *mos inoleuit, ut hoc deinde modo tã* Reges *quàm ſacerdotes conſecrarētur, quibus propterea ſumma ab omnibus haberetur reuerētia, ut chariorib.* Deo, *dicēte* Domino *Pſal.* 104. Nolite *tãgere chriſtos meos, & in* Prophetis *meis nolite malignari.*

malignari. Vocat *chriſtos perunctos, hoc eſt,* Reges & *ſacerdotes.* Docet Cyprianus *huius rei myſterium,* Hoc *oleo,inquit,antiquitus ſacerdotes ſacrabãtur,&* Reges: *& ipſi altariũ lapides delibuti,ſpiritalem intelligi uolebant ſacris myſterijs ineſſe pinguedinem:& ſicut oleum fluentibus & humidis quibuslibet ſuperfertur, ita excellentia ſacerdotalis & regiæ dignitatis ſecũdum formam* Dei & *Chriſti, ſub ſe omnia continens, regimen & munimen tam actiuæ quàm cõtemplatiuæ uitæ obtinet. & reliqua.* Manauit *& ad poſteros huiuſmodi* Regum *atq; ſacerdotum conſecrationis ratio, qui nunc apud nos ſimiliter ſacro perunguntur chriſmate, etſi longè alijs cæremonijs, prout à patribus inſtitutum eſt.* Sic *Chriſtiani omnes quum baptizãtur,ſic ædes quum ſacrantur,unà cum calicibus chriſmate linuntur, quod primùm diuus* Syluester*,teſte* Innocẽtio *tertio,in epiſtolis decretalibus, fieri præſcripſit.Sed iam ad Chriſti unctionẽ ueniamus.* Solet *à ſtudioſis quæri, quonam pacto* Ieſus *fuerit unctus,& à quo: quã ſanè rem quum* Euſeb. *in hiſtoria nõ minus uerè quàm doctè explicet,idcirco placuit eius uerba ſubijcere,ut rei plus fidei eſſet,quæ hæc ſunt,* Qualiter *Chriſtus effectus ſit,* Dauid *teſtatur dicens,* Dilexiſti *iuſtitiã,& odiſti iniquitatẽ,ꝓpterea unxit te* Deus Deus *tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis.*Sic *indicat,quòd unctus ſit* Deus *à* Deo, *nõ oleo cõmuni,ſed oleo lætitiæ: nec ſicut participes eius,id eſt,illi qui in imagine præceſſerant,ſed præ participibus eius.*Per *oleum uerò lætitiæ in ſacris literis, myſtico ſenſu ſpiritus* S. *deſignatur.* Sed *de põtificatu eius, idem* Dauid *alio in loco tale aliquid*

quid

quid arcanis deſignat eloquijs,tanquam ex perſona Patris de Filio pronuntiantis, De uentre,inquit,ante luciferũ genui te. Iurauit Dominus,& nõ pœnitebit eũ, Tu es ſacerdos in æternũ, ſecundũ ordinem Melchiſedech. Hic autẽ Melchiſedech ſacerdos fuiſſe Dei ſummi refertur,ſed quia non oleo cõmuni perunctus,neq; ex ſucceſſione generis ſuſceperit ſacerdotiũ, ſicut apud Hebræos mos erat, ideo ſecundũ ordinem eius ſacerdos futurus dicitur Chriſtus, qui non olei liquore, ſed uirtute cæleſtis ſpiritus conſecretur. Hæc Euſeb. Diuus quoq; Hieron. diſſerens locũ Pſal. Nolite tangere chriſtos meos,quẽ ſuprà citauimus, ſi modò Hieron. ſint cõmẽtarij in omnes Pſalm. ſcripti,de eadem re perbellè docet,aiens, Erubeſcant ergo Iudæi,qui dicunt,quoniam ſi non aliquis ungatur regali unguento, non poteſt Chriſtus uocari: hoc enim dicunt, quoniam Dominus noſter nõ eſt Chriſtus, quia non eſt unctus unguento regali. Ecce ante legẽ,patriarchæ non uncti regali unguẽto,Chriſti dicũtur. Chriſti autem ſunt,qui Spiritu ſancto unguntur. Ergo & Dominus noſter iuſtè uocatur Chriſtus,& reliq. Orig. itidẽ latè meminit de hac Chriſti unctione, in homil. 12. ſuper Leuitic. Iam liquidò conſtat quod exponere polliciti ſumus. Chriſma uerò Græca uox eſt,& idẽ Latinè eſt atq; unguentum, ἀπὸ τῆς χρίσεως, quæ eſt unctio. Fiebat autẽ ex myrrha electa, ireo,cinnamomo, & calamis,qui,teſte Plin. in Arabia, India, & Syria, odorati naſcuntur, quæ ſimul contuſa oliuarum oleo miſcebantur, ſic unguentum ſuauiſſimum conficiebatur, quo Moſes ipſos ſacerdotes & tabernaculum illiniens purgauit. auctor Io-

ſeph.li.3.Antiq.At noſtri ex oleo & opobalſamo,quod eſt,ut idem Plin.lib.12.tradit,balſami arbuſculæ ſuccus, chriſma faciunt, quod Fabianus pont. decreuit, ut quotãnis renouaretur in cœna Domini, uetus cõbureretur. Quidam qui de ijs rebus minus ſcitè ſcribunt,hũc errorem non animaduertunt,arbitrantes balſamum ſuccum eſſe, non arborem, quod omnibus odoribus præfertur, uni terrarũ Iudææ conceſſum. Dioſcorides etiã in Aegypto naſci ait.Lignũ uerò balſami xylobalſamũ nuncupatur. Quòd autem epiſcopi baptizatos poſtea chriſmate inungunt, id Clementis primi præceptum eſt, qui iuſſerat infantes à baptiſmo ſtatim confirmatũ iri, ratus non eſſe perfectũ Chriſtianum, qui illud ſacrum per incuriã, nõ inuitus prætermiſiſſet. Et hoc ea ratione fit,ut in eos per impoſitionẽ manus põtificis, Spiritus ſanctus infundatur uberius:quod ab Apoſtolis fieri cœptum,in Actis teſtatur Lucas, ſcribens, Quum autẽ audiſſent Apoſtoli qui erant Ieroſolymis, quòd recepiſſet Samaria ſermonẽ Dei,miſerũt ad eos Petrũ ac Ioannẽ,qui quum deſcendiſſent,orauerũt pro ipſis,ut acciperent Spiritũ ſanctũ, nondũ enim in quenquã illorũ illapſus fuerat, ſed baptizati tantùm erãt in nomine Chriſti Ieſu.Tũc imponebãt manus ſuper illos,& accipiebant Spiritũ ſanctum. Atq; hoc initiũ fuit confirmationis,quæ à ſolo epiſcopo adminiſtratur in hunc planè modũ.Primùm quod infantis nomen ſit,rogat: poſtea in frõte eius circũducit ſuo pollice ſignũ crucis,ungendo chriſmate,dicẽs,uerbi gratia,Paule,uel Paula,ſigno te ſigno crucis,& cõfirmo te chriſmate ſalutis, in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti,

ut replearis eodem Spiritu ſancto, ac habeas uitam æternam, Amen. Poſtremò alteram infantis malā leuiter manu tăgit: ſi uerò ſit adultus, grauius uerberat, ut eius myſterij reddatur perpetuò memor, dicens, Pax tecum. Sic quoq; ab iiſdem Apoſtolis uſus ungendi periculoſè laborantes manauit, dicente euangeliſta Marco, quum de diſcipulis loquitur, Egreſſi prædicabant ut pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eijciebant, & ungebăt oleo multos ægros, & ſanabant. Hinc igitur apparet natum, ut hodie oleo, non admiſto opobalſamo, animas ex morbo agentes ungantur. Cuius rei meminit & beatus Iacobus in epiſt. ſua, unde quidam malunt illum morem ungendi ægrotos manaſſe. Ea ratione poſthac Felix IIII. mandauit ut morientes ungerentur.

De initio coniugij ſacerdotalis apud Hebræos, & quando illud occidentalibus ſacerdotibus interdictum fuerit. Cap. IIII.

POſcit locus ut antequam ad alia tranſeamus, aliquid appoſitè de initio cōiugij ſacerdotalis ſpeciatim dicamus. Itaque Hebræis ſtudium in primis fuit propagare genus, quòd fortaſſe orbis, qui poſt diluuium habitatoribus uacuus erat, oppleretur hominibus. Manſit & ea cura poſteris, quamobrem, ut ait Auguſtinus De bono coniugij, fas ijs eſſet plures habere uxores. Arguit idem, quòd eorum legumlator Moſes omnibus æquè coniugium conceſſit, ipſis etiam ſacerdotibus, ne naturali mulierum cōiunctione priuati, ad minus licita temere prolaberentur. Propterea ſiqua mulier non genuiſſet, pro-

bro habebatur: quod Anna Helcanæ uxor dolens, ſicut in principio primi Regũ lib. legitur, uouit Domino Samuelem filiũ, priuſquã cõciperet. Sed ad Moſen redeo. Is auctore Ioſepho, lib. Antiq. 3. cap. 14. conſtituit, ut ſacerdotes uxores ducerẽt, etiã uiduas, quæ neq; captiuæ, neq; ancillæ, neq; quibuſuis de cauſis per factum diuortiũ, repudiatæ à prioribus uiris eſſent: ſummo uerò pontifici uoluit uirginẽ nuptũ dari. Et hæc apud Hebræos matrimonij etiã ſacerdotalis ratio fuit, quam ab omnibus obſeruari oportere Seruator noſter demõſtrat, dicẽs, Scriptũ eſt, Propter hoc relinquet homo patrem & matrẽ, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unã. Quod ergo Deus cõiunxit, homo non ſeparet. Noſtris aũt ſacerdotibus Apoſtolus in primis Paulus (quia Deus, uti Cyprian. ait, continentiam ſuadet, non iubet) modum contrahendi matrimonij præſcripſit, ita ad Timoth. ſcribens, Oportet igitur epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, unius uxoris maritum. Et paulò inferius, Diaconi ſint unius uxoris mariti. Sic cõplexus eſt omnes ſacris initiatos ordinibus. Quod epiſcopis eſt cõceſſum, illud ipſum & preſbyteris datum, quandoquidẽ ex teſtimonio Hier. alibi diximus, olim epiſcopos uocitari preſbyteros. De ſubdiaconis ſiletur, quorũ tunc ordo haud ſacer erat. Item Sylueſter primus, gradus in ordinibus ſacerdotalibus cõſtituit, ut unuſquiſq; uno tãtùm ordine cõtentus eſſet, & unius ſolùm uxoris uir. Eſt operæpretium audire quoſdam ex noſtris theologis ſuperſtitioſè uerecundos, detorquere hunc locum ad rem familiarem moderandam, affirmãtes per hæc Apoſtolũ ſignificare, epiſcopum

epiſcopum non deberenisi unum habere epiſcopatũ, & preſbyterũ itidem unũ ſacerdotiũ poßidere. Super quare Hieron.*ad* Oceanum *ita diſſerit,*Quidã *coactè interpretantur,uxores pro* Eccleſijs,*uiros pro epiſcopis debere accipi, & hoc in* Nicena *quoq; ſynodo à patribus eſſe decretũ,ne de alia in aliam eccleſiã epiſcopus transferatur,ne uirginis pauperculæ ſocietate contempta,ditioris adulteræ quærat amplexus,& reliqua. Sed multò futilius nuptias deteſtantur atq; perhorreſcunt, nec uolũt credere* Paulũ *loquutũ eſſe uxori,quũ ſcripſerit,Sanè rogo & te cõpar germana, adiuua eas, &c.*Id *quod rectè quadrat,ut mulieri mulieres cõmendẽtur.*Nec *obſtat quòd* Hieron.*ad* Euſtochiũ *ſcribens aliter ſentire uideatur,nempe ſic decuit,ut uirginis auribus utcũq; multorum exẽplis uirginitatem inculcaret.* Et *deniq;* Apo*ſtolum uirginẽ prædicant,ex eo potißimùm quod dixit,* Nam *uelim omnes homines eſſe ut & ipſe ſum: quum* Apoſt.*per hæc innueret, ſe iam à cõplexu & cõmercio uxoris abſtinere,& mente & corpore caſtum eſſe:quod uel* Auguſt.*de bono coniugij declarat, dicens,* Sed *noui quoſdam qui murmurant:*Quid,*inquiũt, ſi omnes uellent ab omni concubitu abſtinere,unde ſubſiſteret genus humanum?*Vtinam *omnes hoc uellent,duntaxat in charitate,de corde puro,& cõſcientia bona, & fide perfecta,multò citius* Dei *ciuitas cõpleretur, & acceleraretur terminus ſeculi.* Quid *enim aliud hortari apparet* Apoſtolum,*ubi ait,*Velim *omnes eſſe ut & ipſe ſum? aut alio loco,*Hoc *autẽ dico,fratres,tẽpus breue eſt,ſupereſt ut qui habent uxores,tanquã non habeant.hæc* Auguſt

Arguit Paulus ita ſe feciſſe, dicens, Annon habemus poteſtatem ſororē mulierē circūducendi, ſicut & cæteri Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas? Appellat uxorē Paulus ſororē, quòd eam iam loco ſororis haberet: quanuis Hieron. aduerſus Iouinianū, hūc locum magis piè quàm ex re ipſa tractet, quippe qui intelligi uult eas mulieres, quæ ſecūdum Iudaicū morem ex ſuis facultatibus, quod opus erat magiſtris adminiſtrabāt, ſicut Sunnamitis Heliſæo ſuppeditarat, quod omnino à ſancti uiri mente nō diſſonat. Sed propoſitum ſequamur. Teſtatur idem Clemens Alexandrinus epiſcopus, quem Euſebius libro Eccleſiaſticæ hiſtoriæ tertio citat, & ait, Sed & Paulū non tædet Apoſtolum, in quadā epiſtola ſua mētionem uel ſalutationem facere cōparis ſuæ, quam ſe ideo negat circūducere, ut ad prædicationē Euangelij expeditior fiat. Affirmat illud idē Ignatius Antiochenus epiſcopus, qui cum Paulo uixit. Si dubitamus adhuc, audi quæ idē Clemēs aduerſus hoſce ſcrupuloſos ſanctos, qui nuptias ſpernunt, ſcribat, An & Apoſtolos improbant? Petrus etenim ac Philippus & uxores habuerunt, & filias etiam uiris nuptū dederunt. Et ſequitur, Aiunt beatū Petrum quum uidiſſet uxorem ſuam duci ad paßionem, gauiſum eſſe electionis gratia, & pòſt eā proprio nomine appellantem dixiſſe, O cōiunx memento Domini. Sed ecquid eſt cur in re clara moremur? quando Paulus ita ad Titum ſcribit, Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut conſtituas preſbyteros per ſingulas ciuitates. Siquis eſt ſine crimine, unius uxoris uir, habens filios fideles. Hæc ille. Hunc igitur Apoſtolicum contrahendi matrimonij ritum

ritum diu ſeruatum cõſtat. At poſtea res adſtricta eſt, ea quidem ratione, ut ſacerdotibus & diaconis liceret uirginem habere uxorẽ, quæ ſi prior naturæ conceſſiſſet, nequaquã fas eſſet uiro alterã ducere: ſin illa ſuperſtes fo ret, tum uidua perpetuò ſecundos non contaminaret hymenæos. Sic uirgines nubebant, ſpem & uotũ uxoris ſemel tranſigentes, & adhærebant ad unũ maritũ, & maritus ad unã uxorẽ, ut ad unũ corpus, unãq; uitã, ne ulla cogitatio ultrà, néue longior cupiditas eſſet. Græci eiuſmodi nuptiarũ morẽ hodie retinent: nã quum olim, teſte Gratiano, *diſt. 31. habita* Niceæ *ſynodo, quæ prima fuit, quã terra uidit* Græcia, *agitatum eſſet, ut ſacerdotes, diaconi & ſubdiaconi, ſe cum uxoribus non amplius cõmiſcerent, reclamãte in primis* Paphnutio *antiſtite ex* Aegypti *partibus, uiro ſancto ac cælibi, qui iam tum, ut ex hiſtoria* Ruffini *conſtat, miraculis clarebat, illud non aliud eſſe, niſi præbere cũ uiris tum mulieribus peccandi occaſionẽ: unicuiq; poſtremò data fuit facultas utrũ mallet ſequendi.* Ita *ſacris initiati matrimoniũ cõtinuarunt. Poſt hæc ſextus cõuentus, qui nouiſſimus & celebratiſſimus fuit, oriẽtali populo, auctore eodẽ* Gratiano, *uiuẽdi regulã præſcripſit, ac demũ permiſit ſacerdotes, diaconos atq; ſubdiaconos, uxores habere, quas priuſquam ſacris initiarẽtur ordinib. duxiſſent.* Verum *quẽadmodũ decet, ut ſacerdos manus abſtineat ab omni macula peccati, qui ſemotus intra tẽplũ, uſib. ſacerdotalibus ac* Dei *miniſterio uacet, quũ præſertim eſt ſacrificiũ facturus, quò dies & noctes meditetur de lege* Domini, *q ait, Sancti eſtote, quia & ego ſanctus ſum* Dominus Deus *ueſter:*

ita pari ratione,in eadē ſynodo decretū fuit,ut ſacerdotes cū diaconis & ſubdiaconis,rem diuinā uiciſſim facerent,aut in tēplis adminiſtrarēt,& unuſquiſq; ſuæ uicis tempore,religionis cauſa ſecubaret. Quod ab Hebræis *ſumptū conſtat,id etiā quod* Apoſt. *præcipit,dicens,* Ne *fraudetis uos inuicē,niſi ſi quid ex conſenſu,pro tēpore, ut uacetis ieiunio & orationi,& rurſum ad idipſum cōueniatis, &c.* Quin & *ethnici religionis cauſa,à fœminæ cōplexu ſecubare ſolebāt, in ſacris præſertim Cerealibus.teſtis eſt* Ouid. At Occidentalibus *paulatim eſt connubiū abrogatū. Syricius enim primus ſacerdotibus & diaconis, ut ait* Gratianus *diſt.* LXXXII. *coniugio interdixit, qui circiter annū ſalutis humanæ* CCCLXXXVII.*ſedere cœpit.* Idē *inſtituit,ut quicunq; aut uiduam, aut ſecundā duxiſſet uxorē,ab ordine ſacerdotali pelleretur: ſic per hoc uoluit, ut deinceps digamus ad officiū ſacerdotis non admitteretur,prout ſuprà cōmemorauimus.* Pelagius *ſecundus deinde ſtatuit, ut ſubdiaconi uel uxores à ſe ſepararent,uel illis contenti, ſacerdotiorum poſſeßione cederent,& quum neutrū admiſiſſent, iuſsit ut omnino uxores,exēplo poſt homines natos importuniſſimo ab ſe ablegarent.* Verùm *id decretum* Greg. *qui* Pelagio *ſucceßit,iniquum cenſuit, ut* Euangelio *contrarium, quod iubet uxorē ſtupri cauſa tantùm dimitti, & idcirco ſanxit,ut nullus amplius fieret ſubdiaconus, niſi ſe caſtè uicturū prius promiſiſſet, quò ſic cunctis legem continentiæ imponeret.* Voluit, opinor, Greg. *minores coërcere,ut illorum exēplo, maiores ex* Syricij *decreto mox ſua ſponte matrimonia ſpernerent.* Eò *quoq; pertinet,*

net,quum in ſuo dialogo laudat preſbyterū quendā, qui preſbyteram ſuam,id eſt uxorē,ut ſororē abſtinendo coleret. Cæterùm non tenuit quempiam tum primùm iſta Gregoriana lex, ſicut antea Caliſti decretū nō eſt ſeruatum,quē idem Gratianus auctor eſt, primum ſacerdotibus uniuerſis indixiſſe cælibatum. Alij id Eugenio poſt Greg.attribuunt. Præterea illud ipſum cùm Meldenſi ſynodo,tum Carthaginēſi eſt magno omniū cōſenſu ſtatutū,ſicut in canonicis decretis diſt.XXXII.& LXXXIIII.legimus. Ita alijs deniq; ſuper alijs promulgatis legibus,non ante pontificatū Greg.ſeptimi, qui anno ſalutis MLXXIIII.eſt pontifex creatus, coniugiū adimi occidentalibus ſacerdotibus potuit. Quod ueriſſimum eſſe teſtatur Leo nonus,qui paulò ante iſtum Gregor. ſedem tenuit Apoſtolicā,ita aduerſus quendam abbatē nomine Nicetam,ſcribens,Omnino confitemur,nō licere epiſcopo, preſbytero & diacono propriam uxorē cauſa religionis abijcere à cura ſua, ſed ut ei uictum & ueſtitū largiatur, ac nō ut cum illa carnaliter ex more iaceat, ſicut & ſanctos Apoſtolos legimus feciſſe,beato Paulo apoſtolo dicente, Annon habemus poteſtatem ſororem mulierem circunducendi? Hæc ille apud Gratianū. Sed ne plura,ut,cōtrà atq; noſtrum eſt inſtitutum,ne uideamur res potius definire,quàm earum initia prodere. Illud tamen dixerim,tantum abfuiſſe,ut iſta coacta caſtitas illam cōiugalem uicerit,ut etiam nullius delicti crimen maius ordini dedecus, plus mali religioni, plus doloris omnibus bonis impreſſerit,inuſſerit,attulerit, quàm ſacerdotum libidinis labes. Proinde forſitā tam è repub. Chriſtiana,

quàm ex ordinis uſu eſſet, ut tandem aliquando ius publici matrimonij ſacerdotibus reſtitueretur, quod illi ſine infamia ſanctè potius colerent, quàm ſe ſpurciſſimè eiuſcemodi naturæ uitio turpificarent. Quod ne id accideret, ſummæ etiam ueteribus curæ fuiße conſtat: quando apud Rom. flamen dialis, uti ſuprà demonſtrauimus, ea de cauſa, mortua uxore, ſacerdotio ſe abdicabat, quia uita ſacerdotis nõ modò deberet eſſe quamcaſtiſsima, uerumetiã omni turpioris intẽperantiæ ſuſpicione carere.

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fuerit contractum, & intra quos cognationis gradus tam apud illos, quàm pòſt apud nos: ac ibidem, an ulli unquam per leges licuerit plures ſimul habere uxores, & ius connubij filiorum eſſe in poteſtate parentum, atq; unde mos ſit ut puerperæ purgentur. Cap. V.

VT ſuprà de ſacerdotali coniugio eſt non intempeſtiuè explicatum, ſic hoc loco de reliquorum Chriſtianorum, deq; cõtrahendi modo aptè diſſerẽdum, quò in ducendis uxoribus pateat, quotus neceſsitudinis gradus legitimus ſit, quandoúe uxorum multitudo fuerit interdicta. Itaq; iam inde à principio orbis, cœpere fratres & ſorores inter ſe matrimonio iungere, quum non haberent remotiorem propinquitatem, cum qua copularentur. Vnde cõtigit, ut Adã unus homo, ſimul pater, ſimul ſocer eſſet: & Eua eius uxor ſimiliter utriq; liberorum ſexui & mater & ſocrus. Durauit uſq; eò hæc apud Hebræos cõiugij ratio, dũ paulatim charitas effecit, ut homines

mines

mines quibus cordi eſſet cõcordia, diuerſarũ neceßitudinum uinculis necterẽtur, ne unus in una multas haberet, ſed ſingulæ diffunderentur in ſingulos, ac ſic ad ſocietatem uitæ ſtudioſius conciliandã, plurimæ neceßitudines plurimos cõplecterentur. Hinc *deniq; ad cõſobrinas & neptes, ad aliasq; minus propinquas tranſitũ eſt.* Sic Abraham *Saram ex* Aram *fratre neptem in matrimoniũ duxit: ſic* Iacob Lyam *&* Rachel *filias* Laban *auunculi: ſic alij alias poſtremò nullo ſibi genere propinquas.* Fuit *tamen illius curæ, teſte* Auguſt. *De ciuit.* Dei. *lib.* 11. *propinquitatẽ, ne propaginũ ordinibus ſe ſenſim dirimens longius abiret, & propinquitas eſſe deſineret, nondum procul locatã rurſum matrimonij uinculo colligare, & quodãmodo reuocare fugientẽ, quòd per id, in una familia uel tribu opes in perpetuũ remanerẽt.* Ac *ideo de ſuo genere uirorũ & fœminarũ paria iungi uoluit* Moſes, *dicẽs,* Omnes *uiri ducant uxores de tribu & cognatione ſua, & cunctæ fœminæ de eadẽ tribu maritos accipiant, ut hæreditas permaneat in familijs.* Hoc *ſcriptũ leges in* Numeris. At *nunquã licuit plures ſimul habere uxores, uetante* Domino *ac dicente* Adã *primo parenti, cui* Euã *copulauit uxorem,* Propterea *deſeret homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam.* Sic Deus *per unum par hominũ, hoc eſt, maris & fœminæ, uoluit coniugium confici.* Verùm *uti mulierum inopia in cauſa fuit, quamobrem fratres à principio ſibi ſorores coniugio ſociarint, ſic paucitate populi factum uidetur, ut* Hebræorum *quidem propagandæ ſobolis ſtudio, plures interdum uxores ſimul habuerint:*

primusq;

primusq; eam legẽ uiolare auſus fuerit Lamech, qui, ut in Geneſ. libro eſt, duas ſimul habuit in matrimonio fœminas, cuius poſtea cõplures extiterũt imitatores. Quod facinus D. Auguſt. ita diluit, diſſerens, Obijciuntur Iacob quatuor uxores, quia mos erat, crimẽ non erat. Sicut patriarchæ coniugibus accipientibus ſemẽ ſuum miſcebantur, non cõcupiſcentia perficiendæ uoluptatis, ſed prouidentia propagandæ ſucceßionis: ſic Apoſtoli auditoribus admirantibus doctrinam ſuam condelectabantur, non auiditate cõſequendæ laudis, ſed charitate ſeminandæ ueritatis. Hactenus ille. Tertull. uerò lib. ad uxorem primo, ait id factum, ut eſſet quod noua lex reſcinderet. Et Chryſoſt. homil. 55. in Geneſin, de ea re ſcribit, Tum enim quia principia erant, permiſſum fuit cum duabus, uel tribus, uel pluribus uxoribus miſceri, ut humanum genus propagaretur, & pietas incrementum acciperet. At Chriſtus adueniens omnem illam ueterem conſuetudinem aboleuit. Vides, quomodo non oporteat conſuetudinem prætexere, ſed quod iuſtum eſt inquirere, &c. Inde par eſt credere, ad barbaros eũ ritũ manaſſe, qui, uelut ſuprà oſtendimus, ſinguli binas pluresq; pro opibus, uxores ducebãt, quod Saraceni ex Mahumeti præcepto turpiter ſeruãt. Sed ad propoſitum redeamus. Poſtremò Moſes moderaturus nuptijs, ſtatuit, ne quiſquam primo uel altero cognationis gradu propinquã duceret uxorem, ut ipſa neceßitudo libidine concumbendi nõ turparetur, quam ethnici eo modo maximè inquinabant: nam Medi, Arabes, & pleriq; alij, ſicut in 1. huius operis uol. quũ de matrimonij origine prodidimus, eſt demonſtratum,

tum,ſorores cum matribus ductabant uxores. Romani uerò neptes ad ultimũ ſibi copulabãt, eiusq; rei initium Plutarch.in Problem.ponit,ſcribẽs, Superioribus enim tẽporibus qui ſe aliqua neceſsitudine attigiſſent, uxores nõ ducebant,quemadmodum nec nunc quidem ſorores. Sed nõ ita pridem factum,ut neptes uxores ducere permitterent. Vir quidam ſanè pauper, cæterùm bonus & cum primis popularibus acceptus, quũ neptem cui dos ampla eſſet relicta,in matrimonium accepiſſet, locuples ex eo & copioſus factus eſt: eius rei accuſatus, iudicio multitudinis abſolutus eſt.Plebiſcitum deinde factũ, ut in ducendis uxoribus, ad neptes uſq; aſcendere liceret, ſuperiore neceſsitudine prohibita. At noſtris,quorũ iuſtitia ſecundũ præceptum Chriſti,plus quàm Phariſæorum,nedum aliorũ abundare ſemper debuit,modus con trahendi matrimonij multò honeſtior eſt datus,quo per mulieres & honore & poteſtate augerentur, ſi multos habere uiderentur affines,utúe ne barbarico more ſinguli plures ductarẽt uxores,aut nulla habita propinquitatis ratione,cũ quibuſuis mulieribus ſeſe matrimonio iungerẽt,neúe libidine fortè flagrantes puellas ſpe connubij ad ſtuprũ illectas uiolarent,ac mox optati cõpotes quũ remotis arbitris fidẽ dediſſent, eas deſiderio fraudare uolẽtes,pacto ſtare,quod ſæpe fit,negarẽt. Itaq; primò Apoſtolus uxorũ multitudine interdixit,ad Corinth.ſcribens, Attamẽ propter ſtupra uitãda,unuſquiſq; ſuã habeat uxorẽ,& unaquæq; uirũ ſuũ habeat. Deinde Fabianus,teſte Gratiano,præter illos duos gradus, primũ & ſecundũ per Moſen prohibitos, primus tertio & quarto noſtris

to noſtris

to noſtris interdixit, quo deinceps nemini fas eſſet, mulierem affinitate coniunctã citra quintũ gradũ uinculo ſibi cõiugali ſociare, propterea quòd eſt neſcio quid naturalis uerecundiæ nobis innatũ, quò facilè abhorreamus ab eiuſmodi propinquorũ colligatione, corporũ cõmiſcendorum cauſa. At Iulius deinde ut populo Chriſtiano arctiores paulatim morum limites poneret, prohibuit, *ne uſq; ad ſeptimum gradum matrimonia cõtraherent:* quod & D. Gregorius cõprobauit. Ad extremum uerò *quum iſtiuſmodi patrum ſeueritas efficeret, ut in ſua iam quiſq; ciuitate minus connubium ſibi inueniret, cogereturq́; per hoc, aut à finitimis petere, aut illis dare, unde hæreditas ſæpenumero diſtraheretur, placuit* Innocẽtio III. *Chriſtiani populi cõmodo tempeſtiuè prouidere.* Is *enim* Fabiani *decretũ iampridem antiquatum reuocãs, ſtatuit ut cũctis dein in perpetuum liceret eas in matrimonium ducere, quæ neq; cognationis, neq; affinitatis gradu primo, altero, tertio & quarto ipſos attingerent: quod hodie rite ſeruatur.* Extat id decretum in lib. Decretalium *epiſt. 4. eo cap. cuius principium eſt,* Non debet. *Eſt etiam modus inter cognatione, quam dicunt ſpiritualẽ, copulatos, poſitus à* Theodato *pontifice, qui primus ſanxit, nequis eam puellã duceret uxorem, quã ex baptiſmi fonte leuaſſet pater. Eſt & ex quadã honeſtate* à Gregorio, *& poſt eum ab* Alexandro *tertio ſtatutum, ne ſponſam fratris relictam, frater in matrimonio haberet, ne* Hebræorum *uideretur imitatio, apud quos, ut frater fratris ſine liberis mortui uxorem duceret, ſobolis ſuſcipiendæ atq; perpetuandæ cauſa fas erat.* Item Euariſtus

riſtus primus decreuit, inceſtũ haberi cõnubiũ, cui ſacerdos non adfuiſſet, conſecraſſetq́; illud, ac niſi puella à parentibus ſolenni more uiro deſponſa foret. nõ nemo Sotero id aſsignat. Sic nuptiarũ arbitriũ iam inde ab initio in parentũ poteſtate fuit, quando Moſes de ea re ita ſanxerat in Exodo ſtatuens, Si ſeduxerit quis uirginẽ nõdũ deſponſatã, dormieritq́; cum ea, dotabit eam, & habebit uxorẽ: ſi pater uirginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modũ dotis, quã uirgines accipere conſueuerunt. Sic filius Tobiæ Sarã, tradente Raguel patre puellæ, duxit uxorẽ. Talia ethnici quoq; ſeruabant, uel teſte Terentio, qui in ſua Andria facit Simonẽ patrẽ parãtẽ nuptias filio Pãphilo ualde inuito. Idẽ teſtificatur Apuleius, qui ſexto Aſini libro facit etiam Venerem argumentantẽ, nõ uideri legitimas inter Cupidinẽ & Pſychẽ nuptias, propter diſparilẽ generis conditionẽ, & quòd res acta eſſet furtim, ſine teſtibus, patre non cognoſcẽte. Sed Catullus præclarè quidẽ carmine ſuo nuptiali, eam ipſam, ut ita dicam, naturæ legem cui parendum ſit, edocet,

At tu ne pugna cum tali coniuge uirgo,
Non equum eſt pugnare, pater cui tradidit ipſe,
Ipſe pater cum matre, quibus parẽre neceſſe eſt.
Virginitas non tota tua eſt, ex parte parentum eſt,
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia ſola tua eſt, noli pugnare duobus,
Qui genero ſua iura ſimul cum dote dederunt.

Vnde meritò iam pudeat Chriſtiani nominis uiros, qui poſthabitis tam noſtris quàm priſcorum legibus, clandeſtina quotidie ſponſalia faciunt, qui propterea nihil mirentur,

rentur, ſi matrimonia ipſa minus ſibi proſpera ſint. Et *ſponſalia poſtea utriuſq; ſponſi & ſponſæ cõſenſione rata fiebãt.* Et *illud etiã ab Hebræis acceptum uidetur: ita enim* Rebecca *quũ peteretur uxor* Iſaac *filio* Abraham, *à* Bathuele *patre interrogata eſt, nũ uellet nuptum dari ipſi* Iſaac. *Sic nunc apud nos cõſenſus in matrimonij fœdere faciundo exquiritur, quia ſatis conſtat* Chriſtum *de ea re nihil innouaſſe, quũ apud* Matthæũ *dixerit,* Quod Deus *coniunxit, homo non ſeparet. Cæterùm haud una eſt iſtiuſmodi cõſenſionis uerba proferẽdi formula: nam apud* Italos, *uir ætate grauis interrogat uirum & fœminam, nũ alter alteri uelit nubere.* Apud *Anglos ipſi pactum faciunt: uir enim ita ait, ut eorum uerbis utar,* Ego *te mihi uxorẽ accipio: & illa,* Ego *te mihi maritũ. Poſt hæc, iunctis dexteris, inter ſe oſculãtur, & uir annulum inſignem uelut rei geſtæ teſtem, ac cõiunctionis pignus, ſpõſæ digito, qui minimo dexteræ manus proximus eſt, indit.* Vtrunq; *à ueteribus, qui ante initium noſtræ religionis eo ritu utebãtur, quemadmodum ſuprà in primo libro demõſtrauimus, ad nos manauit, teſte* Tertull. *qui lib.* De *uirginibus uelandis, ita ſcribit,* Si *autẽ ad deſponſationem uelantur, quia & corpore & ſpiritu maſculo miſtæ ſunt, per oſculum & dexteras.* Et *in* Apologetico, *quum de continentia mulierũ* Romanarũ *amiſſa inquit,* Circa *fœminas quidẽ, etiam illa maiorum inſtituta ceciderunt, quæ modeſtiæ, quæ ſobrietati patrocinabantur, quum aurũ nulla norat, præterquã unico digito, quem ſponſus oppigneraſſet pronubo annulo.* Hæc *illc.* Quòd *autẽ puerperæ purgãtur, hoc ab* Hebræis *eſt acceptũ: in*

Leuitico

Leuitico enim ſcriptum legimus, Si mulier ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immũda erit ſeptem dieb. & die octauo circũcidetur infantulus, ipſa uerò triginta trib. dieb. manebit in ſanguine purificationis ſuæ: ſin fœminã peperit, immũda erit duabus hebdomadis, & ſexaginta ſex dieb. manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Quum expleti fuerint dies luſtrationis eius pro filio, ſiue pro filia, deferet agnũ anniculũ in holocauſtũ, & pullũ colũbæ ſiue turturẽ pro peccato, & reliq. Cæterũ apud nos nõ eſt eiuſmodi luſtrationi ſtatutũ tẽpus, ne mulieribus diutius expectãdo, ut Innocẽtius ait, pœna qua pariẽdo afficiũtur, cõuerti uideatur in culpã. Solẽt tamen hodie honeſtatis cauſa, non ante mẽſem à partu exactũ purgari, quæ tũc matronis aliquot comitatæ tẽplũ adeunt, & loco agni, colũbæ, uel turturis, cereã cãdelã offerunt, & cùm alibi tũ in Anglia, illud etiã linteũ, quo infans ex ſacro baptiſmatis fonte ſuſceptus inuoluitur, quod uulgo chriſmatorium uocãt, quòd eo abſtergatur chriſma, quo infans eſt unctus: qui ſi fortè ante diẽ purgationis matris moriatur, eo ipſo linteo circũſeptus ad ſepulturã datur.

De principio ſacrarum ædium, atq; ubi ſit præcipuus orandi locus, ac de altarium & cœmeteriorum initio, & quando primùm crux cœperit haberi honori atq; uenerationi. Cap. VI.

Hactenus de fundamento templi ſpiritualis, dein de eius quod eſt ex materia dicẽdum. Illius apud nos conditor fuit Chriſtus, qui docuit, ut Deum ſpiritu coleremus, Apoſtolo dicente, Orabo ſpiritu, orabo & mente:

pſallã ſpiritu, pſallã & mente. Et *quoniã ſpiritus noſter corpore continetur, hinc factum eſt ut continens corpus dictum ſit templũ.* Vtrũq; *affirmat idem* Apoſtolus, *ſuis ita ſcribens* Corinthijs, An *neſcitis quòd tẽplũ* Dei *eſtis, & Spiritus* Dei *habitat in uobis?* Templũ *tale ex carne & oſſibus cõſtans, rerũ omnium opifex* Deus *principio finxit.* Is *fuit* Adam *noſter primus parẽs, uti ſuprà diximus.* Ex *materia poſt hæc* Moſes *primo tabernaculum* Deo *poſuit, ubi preces & pia uota illi exoluerentur, & in eo facta eſt arca, in qua lapideas clauſerũt tabulas, in quibus inciſæ erant leges.* Deinde Salomon *rex tẽplum* Ieroſolymis *magnificẽtiſſimo apparatu ædificauit.* Hæc *fuit ſynagogæ materia, ut uulgò nunc uocatur, ſpiritualem nominat* Dominus, *ita alloquens* Moſen, Sume Aaron *& filios eius, & omnẽ ſynagogam conuoca, &c.* Salomon *autẽ iuſſu* Dei, *qui patrẽ eius* Dauid *eo opere faciundo prohibuerat, mandauerat q; ut filio condendum relinqueret, templũ illud ſanctum ac religioſum fecit, cõſecrauitq; ipſi* Deo, *hoſtiarum numero pene infinito, cui* Dominus *nocte apparuit, & ita fatus eſt,* Audiui *preces tuas, & elegi locũ iſtum mihi domũ ſacrificij:* Si *clauſero cælũ, & pluuia nõ fluxerit, & præcepero locuſtis ut deuorẽt terrã, & immiſero peſtilentiã in populũ meũ: cõuerſus autẽ populus meus, ſuper quẽ inuocatũ eſt nomẽ meũ, & deprecatus me fuerit, & eũ pœnituerit, ego exaudiã de cælo, & propitius ero peccatis eorũ, atq; ſanabo terrã eorũ:* Oculi *quoq; mei erũt aperti, ac aures meæ erectæ ad preces eius qui in loco iſto orauerit.* Hæc *ex lib.* Paralip. 2. *quæ eò pertinent, ut cuncti mortales intelligant*

telligant præcipuũ precãdi locũ eſſe templũ Deo *dicatum, id quod Chriſtus apud Mat. cap. 21. comprobat, uſurpãs illud Eſaiæ,* Domus mea*, domus deprecationis uocabitur.* Et *cap. 33. idẽ affirmat reprehẽdendo auaritiam ac impietatẽ* Phariſæorũ*, quibus pluris erat aurũ quàm ſacroſanctũ templũ, quum inquit, Væ uobis, quia dicitis, Quicũq; iurauerit per templũ, nihil eſt: qui autẽ iurauerit per aurũ templi, reus eſt. Stulti & cæci, utrum enim maius eſt, aurum, an templũ quod ſanctificat aurũ?* Et *ſubijcit, Qui ergo iurauerit per templũ, iurat per illud, & per cũ qui habitat in ipſo. Poſt* Euangeliũ *dogma inter gentes diuulgatũ, ubi loci prima ædes* Seruatori *noſtro dicata fuerit, pro certo ponere nõ auſim, ne diuinare potius quàm ueritati inhærere dicar: ſed in re parum nota coniectare licet.* Porrò *à Chriſti ſtatim aſcenſu in cælũ,* Iudæi *cœperũt* Chriſtianos *crudeliter perſequi, deinde* Nero *princeps, deinde* Domitianus*, deinde alij, & poſtremò* Diocletianus *ac* Maximianus *acerbiſſimè afflictarũt.* Quo *ferè toto tẽporis interuallo, tantũ aberat ut aliquod tẽplũ à noſtris* Chriſtianis *publicè ædificaretur, ut etiam omnia eſſent occulta, & ſacella potius, atq; eadẽ abdita & plerũq; ſubterranea, quã apertis in locis ac publicis fierẽt.* Eſt *tamen cõſentaneũ credere, in remotis locis, quò nõ facilè peruaſerat ille tyrãnorũ furor, fana aliqua interim aut ædificata, aut quæ primùm dæmonũ fuerãt,* Chriſto *dicata ab* Apoſt. *fuiſſe, qui ubiq; gẽtiũ omni tẽpore ad propagãdã religionẽ totis uirib. incubuerãt: quod aut in* Aethiopia *à* Matthæo*, aut in* India *citeriore à* Bartholomæo*, aut in* Scythia *ab* Andrea*,*

quorũ prædicatione ijs gentibus Chriſtianæ pietatis lux ab initio affulſit, factũ eſſe & crediderim, & dixerim. Nõ *abhorret præterea à fide, aliquã ædem fuiſſe principio à* Iacobo Ieroſolymis Deo *dicatã, qui ibidem cathedram primus locauit, primusq́; rẽ diuinã ritu Apoſtolico facere cœpit. auctor* Euſebius. Nec *mirũ alicui eſſe debet, ſi talia ac huiuſmodi bene multa alia minus literis prodita ſint, quod ſcriptorũ inopia factũ eſt.* Romæ *non reperio, quod ſciã, aliud antiquius templũ ædificatum, aut dicatũ, uel ad uſum ſacrorũ fuiſſe conuerſum, quàm thermas* Nouati *in uico* Patritio, *quas* Pius *põtifex Praxedis eximiæ ſanctitatis fœminæ rogatu, diuæ* Pudentianæ *eius ſorori conſecrauit. qui fuit annus circiter* CL. *ab eo qui humanæ ſalutis fuit primus.* Iginius *tamen qui* Piũ *præceſſerat, auctor fuit ut templa ſacris dedicarentur cæremonijs, ut alibi fuſius dicetur quum de feſtorũ dierũ celebratione agetur: quod fidem facit, iam antea loca aliqua* Deo *dicata fuiſſe: ſed ubi loci id factũ fuerit parum liquidò traditur.* Nec *ita multo pòſt* Caliſtus *iam ſeſe tyrannorũ odio ſenſim remittente, ædem in tranſtyberina regione, beatæ* Virgini *ſtruxit, cœmeteriumq́; ex ſuo nomine condidit uia* Appia, *ubi multorũ martyrum repoſiti erant cineres. Viſuntur hodie ijs in locis & ſacella quædã, quibus occultò rem diuinã priſci illi pietatis cultores feciſſe dicuntur, quòd, uti oſtẽdimus, publicè nõ liceret.* Cœmeterij *cõdẽdi inſtitutũ* Abrahæ *aſſignãt, qui, ſicut patet apud* Ioſephũ, *dicitur emiſſe ab* Ephrõ Etheo *filio* Saor *prope* Hebron, *quadringentis ſiclis ſpeluncã duplicẽ, & agrũ circa eam, ſepeliſſeq́; in ea* Sarã *uxorẽ*

ſuam

ſuam,inibiq́; ipſe deinde repoſitus fuiſſe. De *uario apud alias gẽtes olim ſepeliendi uſu,alibi ſuo dictũ eſt loco.* Al*tare,ut legitur in Geneſi,*Noë *primus omniũ fecit, & ſuper illud* Domino *holocauſtũ obtulit.* Quod *inſtitutum etiã hodie ſeruatur.* Bonifacius *uerò tertius auctor fuit, ut altaria cãdidis operirẽtur ac linteis pãnis.* Crux *olim ſontiũ ſupplicium erat, & id quidem infame:quod ideo* Seruator *noſter ſubire uoluit,ut qui mitis aduenerat,& humilibus & infirmis opem ferret,& omnibus ſpem ſalutis oſtenderet, quando nihil ei in morte ſeparatim ab alijs accidiſſe cernerent.* Proinde *eo genere mortis afficiendus fuit,quo humiles & infimi ſolent,nequis eſſet omnino,qui eum nõ poßit imitari.* Huic *rei poſtea honor acceßit.* Euſebius *libro* Eccleſiaſticæ *hiſtoriæ nono,auctor eſt* Conſtantinũ Imperatorẽ *eo die,quo cũ* Maxẽtio *ad pontẽ* Miluium *conflixit,ſereno puroq́; cælo crucem uidiſſe,eamq́; coluiſſe, ac auditã supernè uocẽ,* Cõſtantine,*in hoc ſigno uinces.* Nõ *defuit oraculo euentus: uicit cùm hoſtẽ inſigniter, tũ cæteris bellis quæ deinceps geſſit,par felicitas adfuit.*Helena *poſt hæc,eius mater, religione inſigni ac pietate mulier,per quietẽ monita,* Ieroſolyma *petijt,quæſitũ* Dominicã *crucẽ.*Ita *fortè accidit, ut* Veneris *ſimulachrũ eodẽ eſſet loci ab impijs* Chriſtiani *nominis inimicis collocatum, quò omne* Dominicæ *paßionis monimentum aboleretur,* Chriſtianiq́; Venerẽ *loco* Seruatoris *colerent.*Cæterũ *loco ruderibus purgato,crux reperta eſt,& cum illa duæ aliæ,unde duo pepẽderãt latrones:ſed titulus ille,* Ieſus Nazarenus, *rex* Iudæorũ, *etſi uetuſtate propemodũ abolitus, indicio fuit*

ut crux uera internoſceretur, quæ admota mulieri mortuæ uitā illico reſtituit. His *Conſtātinus princeps motus, edicto uetuit quenquā deinceps eo ſupplicio necari. Sic res quæ antea mortalibus probro fuerat, uenerationi eſſe cœpit: & ob illud in primis, quòd Chriſtus in cruce uulnera paſſus eſt, & eius ſanguis propter noſtrā ſalutē effuſus, in quo qui* Dei *mandata obſeruauerit, is ſpem certā ponere poteſt.* Idem *poſtea uoluit* Theodoſius *ſeruari, qui (ut in Codice iuris ciuilis eſt) lege prohibuit, ſignū* Seruatoris *in ſolo uel in ſilice aut in marmore humi poſito inſculpi, ne hominū pedibus tereretur.* Vide *quàm importunum ſit, uidere paßim hodie in templis ſignum illud, id eſt, nomen ipſius* Seruatoris, *in æs uel lapidibus, quibus mortuorum ſepulchra teguntur, inciſum, itē cruces ac diuorum imagines impreſſas, quæ aßiduis calcantiū ueſtigijs obtrita latè reſplendent, quò ſic noſtrā notiorem faciant religionis negligentiā, quū præſertim res eiuſmodi antiquis etiā religioni fuerint.* Sanè Romæ *olim locus fuit* Doliola *uocatus, quia inuadentibus* Gallis Senonibus *urbem, ſacra in eodem loco doliolis repoſita fuerunt: qua de cauſa, eo loci ne ſpuere quidem alicui licebat. auctor* Feſtus.

De primo ac uetuſtiſsimo apud Hebræos ſacrificandi ritu, ac feſtorū dierū obſeruatione, dedicandiq́ꝫ tēpla inſtituto, deq́ꝫ ignis myſterio. Cap. VII.

A*Dam primus parens ex* Eua *duos ſuſcepit filios,* Cain *&* Abel*: pietatis hic cultor, contemptor ille: hic paſtor, ille agricola fuit: hic mero lacte & primogenitis gregum,*

gum, uelut tradit Ioſephus, primùm litauit, ille frugum primitias Deo *obtulit. Secũdum hæc, ſacerdotio inſtituto, Aaron cum filijs, ac deinde alij uarijs cæremonijs ſacrificarunt. Quæ ferè omnia ex* Ioſepho *in unum collecta, operæpretium duxi quàm breuiſſimè potero explicare. Tribus ab initio ſacrorum generibus* Hebræi *uſi ſunt, quorum unum holocauſtum dixerunt, quando primores gentis ſiue bouem, ſiue agnum, ſiue aliquod aliud animal, modò anniculũ maſculumq́; fuiſſet, immolabãt: tum ſacerdos uictimali cruore orã altaris perfundebat, inde hoſtiam membratim diſiectam ſuper aram cremabant.* Alterum *genus plebeium, & pro gratiarum actione fiebat, in quo animalia maiora anniculis offerebant, cruoreq́; ſuper arã diffuſo, renes, adipẽ, omenta imponebant flammis: pectora & crura dextera ſacerdotibus dabantur: quæ ſupererant intra biduum illi edebãt, qui ſacrificium feciſſent. Inopes columbas aut duas turtures offerebant, quarum altera in holocauſtum abibat, alteram ſacerdotes ſortiebantur.* Tertium *longè perfectiſſimum omnibus æquè mortalibus cõmune, quod laudis ſacrificium dixerũt. In* Pſalmo 115. *Dirupiſti uincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiã laudis.* Et *in epiſtola ad* Hebræos, Per *ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis ſemper* Deo, *id eſt, fructum labiorum confitentium nomini eius.* Peccata *uerò ſic expiabant: qui imprudens deliquiſſet, agnam aut hœdum anniculum offerebat: qui occulti criminis conſcius, ariete eum expiari oportebat.* Omnibus *ſacrificijs farina mundiſſima ex præſcripto legis adijciebatur: adhibebatur & oleum, quod ſacris infundebatur.*

Agnus manè & ueſperi immolabatur: ſabbatis geminatæ hoſtiæ ad aras admouebãtur. Principio mẽſis, duo boues cũ uno ariete, hœdo uno & ſeptẽ anniculis agnis, piaculi nomine mactabantur. Septimo ineunte menſe, taurum, arietem, & ſeptenas agnas cum uno hœdo immolabant. Alij ciebantur bini hœdi: horum unus extra fines miſſus multitudinem expiabat, alter in ſuburbanis cum totis uelleribus cremabatur: pontifex taurum in id ſacrum, & arietem in holocauſtum dabat, &c. quæ ipſe Ioſephus *latè proſequitur.* Item *habebant & certos dies feſtos, qui ſecundum eundem* Ioſephum, *&* Origenem *ſuper* Numeros, *ita obſeruabantur. Primus ſolennis* Dei *erat, qui appellabatur indeſinens: de ijs enim mandabatur, quæ ſine ulla prorſus interruptione, matutinis & ueſpertinis ſacrificijs offerebãtur, quia iuſtus debet ſemper diem feſtum agere, id eſt orare. Alter erat ſabbatis, quo die nihil agere licebat.* Tertius *neomeniæ tubarum, primo die menſis ſeptimi, in quo offerebatur & hoſtia.* Neomenia *autem dicitur noua luna: erat ergo iſte dies feſtus, quum luna innouabatur.* Quarto *loco* Xantico *mẽſe, unde principium ſumebat annus, ſub plenilunij diem, id eſt, circiter* XIIII. *diem lunæ, ſole in arietem trãſeunte, quia ijs diebus ex* Aegypto *egredi contigiſſet, myſticũ agnum occidebant, ac paſcha dicebatur, id eſt tranſitus.* Et *in eo menſe primo aliud ſolẽne paſchæ, ut dictum eſt, aliud azymorum erat: & licet coniuncta uiderẽtur azymis paſchæ ſolennia ſacra, principium tamen azymorũ tantùm ad finem paſchæ coniungebatur.* Et *paſcha ille ſolus dies appellabatur, in quo agnus occidebatur: reli-*

qui

qui uerò azymorum dies uocabãtur: & id ſolēne ſeptem diebus celebrabatur. Altera die primitias frugum offere bant, & ex eo dicebatur celebratio nouorum, quæ feſta dies ordine ſexta habebatur. Poſt ſeptem autē hebdomadas paſchæ, pentecoſtes, & id tēpus aſarca, id eſt, quinquageſimam uocabant, tum panes frumentatos offerebant. Deinde ſequebantur ſolennia ſacra ſeptimorum: ſicut enim inter dies ſeptimus quiſq; feſtus agebatur ſabbatum, ita inter menſes, ſeptimus quiſq; mēſis ſabbatum erat, & uocabantur ea ſacra, ſabbata ſabbatorum. Poſt hæc ſeptimo mēſe alij agebantur feſti dies. Sanè XV. *die, tempore ad hyemem uergēte, tabernacula fiebant, quæ dies Græcè Scenopegia dicebatur, quia in umbraculis eſſent eſcas ſeptem diebus, ob id quòd eorum maiores ex Aegypto remigrantes domum, tabernaculis uſi eſſent. Decima uerò die ſolenne erat repropitiationis: in hac ſola die pontifex induebatur omnibus pontificalibus indumentis, & tunc ingrediebatur ſancta ſanctorum. auctor Orig. ſuper Leuiticum. Die* XV. *Decembris Encænia, id eſt, feſti dies initiales, hoc eſt, dedicationis templi, quia tum templum Ieroſolymis ab Antiocho pollutum, poſtremò à Iuda Machabæo expiatum rurſumq; dedicatū eſt: nam antea Salomon circiter decimum diem ſeptimi menſis, id eſt, Septembris, id fecerat, ſimulatq; illud ædificaſſet, & dein à Iudæis illis qui illud ipſum inſtaurarant, circiter diem duodecimum menſis primi, eſt rurſus conſecratum, quos ſeruitute Babylonia liberatos, per Eſdram in ſuas ſedes reſtitutos conſtat. Sic ſemper ille dies poſtremæ expiationis dedicationisq; ſolennis fuerat a-*

pud poſteros. Cæterùm dedicationis inſtitutũ multò anti quiſſimum eſt, quando iam inde à principio tabernaculum à Moſe factum ita dedicatũ fuit, quum ipſe primùm eo iam perfecto uti cœpit: nã ſicut Chryſoſtomus in epiſtola Pauli ad Hebræos ait, dedicare aliud nihil eſt niſi utendi initium facere. Atq; hic tum Iudæorum fuit ſacrorum ritus, qui animalia tãtùm propter conuiuia nata abſumebant. Ignis autem, ut in Leuitico eſt, ſemper in altari ardebat, quem ſacerdos nutriebat, ſine quo, nullũ fas erat ſacrificium facere. Sic in igne præter alia elemẽta, ſacra omnia cõſiſtebant, quòd is, credo, proximus cælo ſit, quòd in ſpecie ignis Deus Moſen primùm alloquutus, quòd de cælo holocauſta accepta rapuiſſet. Apud nos itidem nullo magis honore, quàm cereis candelis decorantur extrinſecus cælicolæ. Eadem in primis ratione, ita opinor, à Veſtalibus perpetuus ſeruabatur, ac ante Romanos Imperatores deferebatur: quoniã deniq; Deus noſter ignis comburens eſt, ac propterea meritò ſacer habetur. Ita Perſæ, teſte Herodoto, ignem Deũ eſſe arbitrabantur: contrà Aegyptij belluam animatam uocabant, quòd omnia uoret. Item ex Moſis præcepto, in omni ſacrificio adijciebatur ſal, quia is ſit præcipuus corruptionis expulſor.

Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus malis humanas immolaſſe hoſtias, & ibidem quid eſſet uer ſacrum, & quando primùm eorum oracula obmutuerint, ac de primo uſu aquæ quam dicimus ſanctam. Cap. VIII.

SEd agè,iam dicamus de dijs gentium, deq́; eorum ſacrificijs ac myſterijs, qui tamen tantum aberat,ut dij eſſent,ut etiam cacodæmones ſeſe præberent, nullaq́; alia hoſtia niſi humana litari uellent:quaſi cruoris humani repleti tum demum propitij eſſent,quũ maximè læſiſſent. O dementiam hominũ!ô infelicem uitam! Ecqui erãt iſti dij,qui ſuos cultores parricidijs inquinabãt,omnibus generatim malo erant?Pater filiũ unicum, mater dilectam filiam dæmonibus tanquã ouem mactabat. Iudæi qui lege neglecta aberrauerant,in ualle filiorum Hẽnon, teſte Hieron.quam Chriſtus apud Matthæum gehennam nominat,filios igni exuſtos deuouebant,immolabãtq́; dæmonio Moloch. Rhodij hominẽ Saturno immolabant. In Salamine inſula,homo Agraualæ Cecropis filiæ cædebatur.Diomedi in templo Palladis, quod etiam ipſi Diomedi & Agraualæ cõmune erat,homo offerebatur, qui ab adoleſcentibus ter circum aram ductus,tandem à ſacerdote haſta percuſſus,& in rogo impoſitus cremabatur.Apud Cypros,humanam hoſtiam Ioui Teucrus immolauit, idq́; genus ſacrificij poſteris tradidit, quod poſteą imperante Hadriano eſt ſublatũ. Erat lex apud Tauros gentem inhumanam feramq́;,ut Dianæ hoſpites immolarẽtur,Galli Heſum atq; Teutatẽ humano cruore placabant. Vnde Lucanus,

Et quibus immitis placatur ſanguine diro
Teutates,horrenſq́; feris altaribus Heſus.

Apud Chios,Dionyſio Omadio dicto,homo etiam crudeliter diſcerptus immolabatur.Apud Aegyptios,Helio poli

poli tres in die homines quos inquirebant, ſi mundi eſſent, Iunoni mactabāt. Lacedæmonios etiam Apollodorus ſcribit hominem Marti immolare ſolitos. Phœnices bellorum aut peſtilentiæ calamitatibus laborantes, amiciſſimos Saturno ſolebāt immolare. Hiſtrus, qui res Cretenſiū ſcripſit, auctor eſt, Curetas olim Saturno puerorū hoſtijs ſacrificia feciſſe. Laodiceæ, quæ Syriæ urbs eſt, Palladi uirgo immolabatur. Et apud Arabas, in ſingulos annos puer immolatus ſub ara ſepeliebatur. Item Thraces, Scythæ, Carthaginenſes, & omnes ferè Græci, quum præſertim in bella eſſent exituri, hominem mactātes ſacrificabant. Item Gallis mos fuit, ut qui eſſent affecti grauioribus morbis, quiq; in prælijs periculisq; uerſarētur, aut pro uictimis homines immolarent, aut ſeipſos immolaturos uouerēt. Germani itidē Mercurio certis diebus humanis litare hoſtijs fas habebant. auctores Cæſar & Tacitus. Quid, quòd illud idē omnes cōmuniter barbari factitabant? At Romani, qui ſemper manſuetudinis & humanitatis gloriā ſibi uindicarāt, nónne ijſdē ſacris immaniores reperiūtur? ſiquidē Saturnus in Latio eodē genere ſacrificij cultus eſt, non quidē ut homo ad aram immolaretur, ſed uti in Tyberim de ponte Miluio mitteretur, quod ex reſponſo quondā factitatū, Varro auctor eſt, cuius reſpōſi ultimus uerſus erat, Et capita infer no & patri trāſmittite lumen, id eſt, hominē. Verùm id genus ſacrificij poſtea ab Hercule eſt immutatū, ut pro ueris hominibus, imagines ex ſcirpo iacerentur, ſicut ſu pràdemonſtrauimus, quod in Faſtis Ouidius latè docet. Fuit uel mos quōdā cùm Italis alijs, tū Romanis, ubi res

ſuas in

ſuas in periculo uerſari cerneret, uouēdi quæcunq; proximo uere nata eſſent apud ſe animalia immolaturos: unde id uer ſacrū dictū eſt. Liuius lib. 4. decad. quartæ, Ver *ſacrū factū erat priore anno, id quū* P. *Licinius pōtifex nō eſſe rectè factū renuntiaſſet, patres deintegro faciendū cenſuerunt, & uidendū quod natum eſſet pecus inter* Cal. Martias, & Idus Maias. *Feſtus inter ea animalia, pueros etiā conuotos ait, ſcribens, Sed quum crudele uideretur pueros ac puellas innocentes interficere, perductos in adultā ætatē uelabāt, atq; ita extra fines ſuos exigebant. Quod ſanè inſtitutum tametſi humano parcebat ſanguini, non eò tamē à crudelitate uacuum erat: ecquid enim crudelius cenſeri debet, quàm priuare homines innocētes patria, qua cunctis mortalibus charius eſt nihil?* Ita *facinus pariter crudele ut impium, deorū cauſa edebatur.* Philo, *qui* Phœnicū *hiſtoriam ſcripſit, priſcis morē fuiſſe tradit, ut in magnis periculis princeps dilectiſſimū ex liberis, ulciſcenti dæmoni quaſi redēptionis præmiū traderet, & ſic traditū myſticè iugularet.* Non *erāt præterea cōtenti mali dæmones multijugibus hominum cædibus, niſi etiā mulieres pro ſuo iure ſtuprādas curarent.* Sanè Alexādriæ *ſimulachrū* Saturni *religioſiſſimè colebatur, cuius ſacerdos* Tyrannus *nomine, matronas eius ciuitatis quas elegiſſet, tanquā à* Deo *accitas, noctu ad ſimulachrū ductabat, ibiq; extinctis repēte luminibus cū eis rē habebat.* Sic Tyrānus *cōmunis adulter libidinē explebat,* Dei *mentitus perſonam. teſtis* Ruffinus *lib.* 11. Eccleſiaſticæ *hiſtoriæ.* Itē *apud* Naſamones, *uti ſuprà cō memorauimus, quum de coniugij origine prodidimus,*

mos

mos erat,uti ſponſa prima nocte cum ſingulis conuiuis coiret,deæ Veneris *gratia. Cæterùm ſi homines ueluti ſapientiores ab huiuſmodi truculentiſsimis fœdiſsimisq́; immolationibus paululũ abſtinuiſſent, quid præmij cõſequerentur,imò quid noxæ, quidúe ſupplicij ſubire cogerentur,oſtendamus.*Dionyſius Halicarnaſſeus *in primo* Antiquitat. *ait* Iouem *&* Apollinem,*quoniam decima hominũ non fuiſſet eis immolata,magnas* Italis *calamitates induxiſſe, uſq; eo ut nulli fructus ad maturitatẽ uſq; permanerent,ſed immaturi defluerẽt,fontes alij bibi non poſſent,alij deficerent,mulieres abortum facerẽt, homines & pecora paßim uarijs morbis perirẽt, donec decima reddita ſit.*Diodorus *itidem teſtis eſt,* Carthaginenſes,*ut diximus,*Saturno *humanas hoſtias ſolitos immolare,& quum uicti eſſent ab* Agathocle *rege* Siculorum,*iratum ſibi* Deum *putauiſſe,atq; ut diligentius piaculũ ſoluerent,ducẽtos nobiliũ filios, exemplo lõgè poſt homines natos crudeliſsimo, etſi reipub. nomine edito, immolaſſe.Eiuſmodi fœda facinora iam antè in* Pſal. *cẽteſimoquinto prædicta ſunt,* Et immolauerũt filios ſuos & filias ſuas dæmonijs.*Poſſem adducere plura tanti ſceleris exẽpla,quæ breuitatis ſtudio præterire libuit.* Fallebãt *præterea mortales eiuſmodi dæmones amphibologijs, nodoſis & flexiloquis reſpõſis, id eſt, ita ambiguis ut in ambas partes agi poſſent.* Vnde Vergilius,

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroq́; remugit,
Obſcuris uera inuoluens.

Quale fuit illud Apollinis *ad* Pyrrhum *Epiri regem reſponſum,*

ſponſum, Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe.
Et ad Crœſum Lydorum regem,

Intrepidus ſi Crœſus Halim tranſmiſerit amnem,
Imperium perdet magnum regnumq́ſ ſuperbum.

Ambo uicti ſunt, hic à Cyro Perſarum rege, ille à Romanis, qui ex oraculo ſe ſuperiores fore ſperauerant. & talia id genus ſexcẽta ſunt. Sed & à noſtris recentioribus unũ petamus exẽplũ. Syluestr enim ſecũdus Rom. pontifex haud bonis artibus põtificatũ adeptus, ut cupidus regnãdi malũ dæmonẽ de lõgitudine uitæ conſuluit, ille reſpõdit, ut ſi caueret Ieruſalẽ, diu uiueret. Imprudẽs Syl ueſter ſtatuit Ieroſolyma urbẽ Iudææ non adire, ſed quũ in æde ſanctæ crucis dicta in Ieruſalẽ, quarto demũ poſt anno rẽ diuinã faceret, oraculi ſtatim memor, fato moriturũ ſe cognouit. Faſſus igitur delictũ publicè, iuſsit moriẽs ut ſuũ cadauer equis daretur trahẽdũ, & quo loci illi demũ cõſtitiſſent, eodẽ humari. Diuino igitur nutu, ad tẽplũ Lateranẽſe puenere, ubi & ſepultus eſt. Sic Deus oſtẽdit apud ſe locũ ueniæ unicuiq; quãuis ſcelerato relictũ eſſe, ſi in uita aliquãdo pœnituerit. Atq; talis erat inter gẽtes religio, quæ nõ parcebat pias ſcelerare manus. Sed meliora canamus. Quis eos deos tã maleficos domeſticatim ſuos cultores iugulantes, de medio mortaliũ omniũ ſuſtulit, niſi Seruator noſter? Quippe ſic ipſe apud Ioan. cap. 12. inquit, Nũc princeps mũdi huius eijcietur foras. Siquidẽ diabolus ante id tẽpus, amplã habebat in homines poteſtatem. Cõciderũt itaq; poſt eius aduẽtum uetuſtatis tenebræ, & quæ figuris tegebãtur, diuina retexit ſententia. Nam dũ in Aegypto cũ Ioſeph & matre fuit, eo

fuit,eo tẽporis ſpatio,ſimulachra deorũ quos id tempo-ris gẽs illa ſtulta & omniũ errorũ mater coluit,ſua ſpõ-te cecidiſſe dicuntur.Poſt hæc,imperãte Hadriano,tum demũ ubiq; gentiũ pernicioſæ nefariæq; ſublatæ ſunt im molationes,tũ Delphici Apollinis, *tum* Ammonis,*alio-rũq; uanorũ deorũ oracula penitus muta extiterũt: nã, teſte* Cic.lib.De *diuinat.2.iam diu antè ſenſim ſilere cœ-perant,ſic,ut eius ætate, qui paulò ante* Chriſti *aduẽtum uixit,ferme conticeſcerent.* At *tum deniq; potentia dæmo-num infracta iacuit: quod* Porphyrius, *uti* Euſeb. *dicit,* Chriſtiani *nominis hoſtis,in libro quẽ aduerſus religio-nem noſtrã ſcripſit,hoc modo teſtatur,* Nunc *uerò mirã tur,inquit, ſi tã multos annos peſte ciuitas uexetur, quũ &* Aeſculapius,*& alij dij lõgè abſint ab ea: poſtea enim quàm* Ieſus *colitur, nihil utilitatis à dijs conſequi poſſu-mus.* Hæc *uerba illius ſunt.* Chriſtus *ergo* Ieſus *dijs illis potentior eſt:ita demũ ſequutũ eſt quod* Dominus *apud* Zachariam *prophetam perdiu antè annuntiarat eſſe fu turum,dicẽs,*Diſperdam *nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra.* Ecce *magnum ueræ religio-nis argumentum,ecce certum ueritatis elogiũ, ecce uni-uerſo humano generi redditam libertatẽ,ac mundo ful-gentiſſimum lumen:quæ utinam gentes,quæ in tenebras paulatim relapſæ ſunt,agnoſcerent,ne perpetuò aberra rent:non ceſſant enim oracula noſtra,eſt* Deus *nobiſcũ, dum bene agimus, ſemper.* Dæmoniaci *quos uocamus, ſiqui ſint,à noſtris ſacerdotibus nomine* Ieſu *liberantur, dæmones procul effugantur, ſolo etiã ſacræ aquæ aſper ſu.*Fuit *iã olim uſus luſtralis aquæ in* Leuitis *cõſecrãdis:*

nam

nã ſic Dominus,ueluti eſt in Num.cap.8. præcepit Moſi,Tolle Leuitas de medio filiorum Iſraël,& purificabis eos iuxta hũc ritum: Aſpergantur aqua luſtrationis,& radant omnes pilos carnis ſuæ. Quo factum eſt,ut Alexander primus Romanus pontifex auctor fuerit, ut huiuſmodi luſtralis aqua conſecraretur, & ad dæmones effugandos in templo domiq; ſeruaretur.

Qui primus docuerit modum orandi, ac de loco, aſsiduáq; precatione, & cur in oriẽtem uerſi oremus, templáq; noſtra eôdem ſpectent, ac unde mos concionandi,& de perfecto concionandi modo. Cap. IX.

PRoximum eſt,ut uel de noſtrarum cæremoniarum ratione dicamus, quæ nõ animaliũ cruorẽ,non hominũ cædẽ,ſed ſincerã fidẽ puramq; mentẽ poſcit. Et quia Deus ea potiſsimùm de cauſa,uti ſuprà expoſuimus,nos fecit,ut ſtatim geniti ipſum coleremus,atq; ut Chryſoſt. homil.23. in Matth.ait,bonis potiremur æternis, eaq; tantùm precando poſtularemus,ideo à perfecto orandi modo initiũ faciemus. Duo ſunt,Lactantio teſtificãte,quæ Deo à nobis offerri debeant,donum & ſacrificium:donũ in perpetuum,ſacrificium ad tempus: de hoc paulò pòſt. Donum eſt integritas animi:ſi enim Deus non uidetur,ijs rebus coli debet quæ nõ uidentur,cuiuſmodi ſunt uirtutes animi,& iuſtitia,ad quam haud dubiè,ſicut Cic.De legibus ſuſpicatur,nos eſſe natos intelligere debemus. Summus igitur colendi Dei ritus eſt, ex ore iuſti hominis ad Deũ directa laudatio: quæ tamẽ ipſa ut Deo ſit accepta,

& manſuetudine & timore & pietate maxima opus eſt. Quod in primis illi priſci Hebræi, prout nõ uno in loco ſuprà demonſtrauimus, factitarunt, atq; ut nos illud ipſum faceremus, Seruator noſter Chriſtus primus iuſſit, dicẽs, Eſtote ergo perfecti, quẽadmodum & Pater ueſter cœleſtis perfectus eſt. Et inde ſubiũgit, Tu autẽ quũ oras, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio tuo, ora Patrem tuũ qui eſt in occulto, & Pater tuus qui uidet in occulto, reddet tibi. Orantes uerò nolite multum loqui, ſicut ethnici faciunt: putãt enim quòd in multiloquio ſuo exaudiãtur. Et ſubdit, Sic ergo uos orate, Pater noſter, qui es in cœlis, ſanctificetur nomẽ tuũ. Adueniat regnũ tuũ. Fiat uoluntas tua, ſicut in cœlo & in terra. Panẽ noſtrũ quotidianũ da nobis hodie. Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Et ne nos inducas in tentationẽ, ſed libera nos à malo. Amen. Hæc ex euãgeliſta Matthæo, apud quẽ Hieron. nõ quotidianũ, ſecundũ Cypriani ſententiã, ſed ſuperſubſtãtialem panem legit. Contrà & Cyprianus legit nõ dimitte, ſed remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus. Et hæc admonui, ut utranq; lectionem intelligas hauquaquã ex recẽtioribus eſſe, & rectius legi remitte, quã dimitte. Cyprianus in expoſitione huius Dominicæ precationis non iniuria quoſdam admonet, qui plus ſapere quàm oporteat uideri uolentes, hanc ut uulgarẽ & cunctis communem minus uſurpant, qui inquit, Quæ enim poteſt magis ſpiritalis eſſe oratio, quàm quæ à Chriſto nobis data eſt? à quo nobis & Spiritus ſanctus miſſus eſt? Quæ uera magis apud Patrẽ precatio, quàm quæ à Filio

lio, qui eſt ueritas, de eius ore prolata eſt? ut aliter orare quàm docuit, non ignorantia ſola ſit, ſed culpa: quando ipſe poſuerit, & dixerit, Reijcitis mandatum Dei, ut tra ditionem ueſtrã ſtatuatis. Oremus itaq;, fratres dilectiſſimi, ſicut magiſter Deus docuit. Hæc ille. Quomodo autem orandũ ſit, Chriſtus ipſe apud Ioannẽ docet, dicens, Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, ſpiritu ac ueritate oportet adorare. Cyprianus itẽ ſecretò orandum eſſe ex præcepto Dominico demonſtrat, quia Deus non uocis, ſed cordis auditor eſt: nec admonendus eſt clamoribus qui cogitationes uidet. Hoc planũ fit exemplo Annæ, ut in 1. Regum eſt, quæ loquebatur in corde ſuo, & labia eius mouebantur, & uox eius non audiebatur, & exaudiuit eam Dominus. In Pſalmis quoq; legimus, Dicite in cordibus ueſtris, & in ſtratis ueſtris, & trãſpungimini. Hieremias itidem admonens, ait, in ſenſu tibi debet adorari Deus. At precationis locus, cum primis eſt tẽplum Dei, ut ſuprà cap. VI. memini, quod Chriſtus demõſtrat apud Luc. cap. XIX. ex Eſaia, Domus mea, domus precationis eſt. Hoc inſtitutum etiã Apoſtoli cõſeruarunt, quando Petrus & Ioannes aſcẽderunt in tẽplũ, ad horã precationis nonã, ut eſt in Actis. Debent item eſſe aſſiduæ preces, id quod teſtatur parabola Chriſti de uidua, quæ orando iniquum iudicem ad iuſtitiã flexerat. Cæterùm ut rationẽ cum Deo habere poſſemus, quoties ipſam Dominicã precẽ cũ Angelica ſalutatione recitaremus, eſt modus orãdi poſtremò inuentus, per calculos, ut ita dicã, ligneos, quos uulgus modò preculas, modò pater noſtros appellat. Ii numero quinquagintaquinq; ita

ordine diſtinguuntur, ut poſt denos, ſinguli maiuſculi aſ figantur filo, ſunt enim perforati & quot hi ſunt, toties Dominicam *precem, quot illi, toties* Angelicā *ſalutationem ter numerū ineundo recitēt, terq́; ſymbolū breuius inſerant.* Et *id diuæ* Mariæ *uirginis pſalterium nuncupāt.* Eius *rei auctor fertur* Petrus *eremita, homo* Gallus, *ciuis* Ambianenſis, *qui abhinc annos* CCCCXXX. *hoc eſt, circiter annū ſalutis humanæ* MXC. *ſanctitate floruit, egitq́; cum* Vrbano Romano *pontifice, ut bellum* Aſiaticū *à noſtris ſumptum fuerit, quo* Ieroſolyma *recepta ſunt.* Hodie *tantus honor eiuſmodi calculis acceßit, ut non modò ex ligno, ſuccino, & corallio, ſed ex auro argentoq́; fiāt, ſintq́; mulieribus inſtar ornamēti, & hypocritis præcipui fucoſæ bonitatis inſtrumenti.* Mos *eſt præterea ut in orando ac ſalutando* Deo, *quis in orientē ſolem cōuertatur.* Vtrunq́; *apud priſcos ſeruabatur, dicente* Apuleio *in ſecundo,* Tunc *in orientē obuerſus uel incrementa ſolis auguſti tacitus imprecatus, &c.* Quod *propriū eſt ueri oratoris ex myſtica religione, quoniā* Chriſtus *ſol eſt iuſtitiæ, teſtis diuus* Hieron. *in* Ezechielē. *ea nempe de cauſa, templa noſtra ita ædificata ſunt, ut eorum princeps altare in* Orientē *uerſus uergat, in quo ſacerdos rem diuinam faciendo ſemper ipſum* Orientem *aſpiciat, unde precationes noſtræ iugiter uelut inſtar ſolis, oriantur.* Atqui *apud* Hebræos *hoc fieri non licebat, quibus præcepit* Dominus *per* Moſen *in* Deuteronom. *nequaquā more aliarū gentiū, contra* Orientē, *ſed quoquouerſum intuentes contra templum,* Deū *orarent, ne uiderentur ſolem, uti factitabant idolorum cultores, colere.*

lere. Idem Hieronymus teſtis. Vnde Danielem apud Babylonios ad eũ modũ oraſſe legimus. Itẽ quũ apud Marcũ cap. 11. legamus, Et quũ ſteteritis orantes, remittite, &c. uidetur precantiũ quoq; moris fuiſſe, ut ſtando orarent, quia qui ſtat, diligentius animũ intẽdit in rem, quã agit. Idẽ Seruator iuſsit, ut præcepta Legis diuinæ à Deo per Moſen populo Hebraico datæ, à nobis itidẽ ſeruarentur, quum inquit, Si uis ad uitam ingredi, ſerua mandata: quorũ capita hæc ſunt, Vnum Deũ colito. Nullius animalis effigiẽ colito. Per Dei nomen haud fruſtra deierabis. Feſtos dies piè & ritè celebrato. Parentes uenerare. Hominẽ ne occideris. Adulterium fuge. Furtũ non feceris. Nil alienũ cõcupiueris. Nec falſum dixeris teſtimoniũ. Hæc igitur fuit prædicationis materia, unde eſt concionãdi mos natus. Moſes enim poſtea primus habita concione, populum de eiuſmodi præceptis, & Lege Dei docuit, eumq; per hæc ad bene beateq; uiuendũ inſtituit. Ioãnes Baptiſta exin in deſertis Iudææ locis cõcionatus eſt, cõcionatus & Seruator noſter, eiusq; muneris obeundi negotiũ Apoſtolis mandauit, dicens, Ite in mũdũ uniuerſum, & prædicate Euãgeliũ omni creaturæ. Quod hodie nonnullos ex noſtris theologis, quũ cõcionãtur, facere pudet, ſeu tædet: quippe qui ut narrationis uice, curſim ac carptim aliquid in Euãgelio interpretãtur, perinde quaſi nihil ſit, quod de eo amplius doceatur, quo facto, ad ſuas cõfictas quæſtiũculas trahuntur, ibi digladiãtur, uelut furoribus acti ſeſe macerãt, detorquentes quò uolunt ſacra ſcripta, in cõuitia rumpunt, omnia clamoribus miſcent: dein euaneſcẽte furore, ad hu-

miliora ueniunt, rationem annonæ agitant, nunc iocos ſpargunt, nunc captāt, circulatores planè agūt, & ob illud ipſum ab inſipiēte plebe collaudantur. Atq; hic concionandi modus & frequētius uſurpatur, & uulgò ſummus habetur. Sed utinā non peiora crebrò diſſeminarēt: ut enim nullū hominū genus eſt ſalutarius religioni, ſi uera canant, cōtrà ſic nō eſt peſtilentius aliud, ſi ad gratiā cōciones ad populū habeāt: quippe ubi ſemel ſanctitatis nomen ſunt adepti, tum maximè omniū nocent, quia eis maximè creditur. Faceſſant proinde, qui docere nihil uolūt quò melius uiuatur. At nōnulli quorū intereſt hoc fungi officio, nihil omnino docēt, adeo, ut eſt in prouerbio, canes muti non iniuria appellari poßint. Ita aut uanitate aut ſilentio Chriſtum obſoleſcere inter piū populū ſinunt. Quare lōgè multū religioni utile foret, ſi doctores noſtri tā ſæpe quā grauiter cōcionando Euangeliū declararent, ac aliud præterea nihil, niſi quod mater eccleſia firmißimū ueritatis fundamētū iampridē accepiſſet, probaſſet, confirmaſſet. Sed iam modū ipſum cōcionandi quābreuißimū ponamus. Concionator qui ea docet quæ ad religionē pertinēt, qui debet docendo formulam tenere, per quā ſermone, uoce & geſtu auditorē facilius inſtruat, eſt idem atq; orator cauſarū forenſiū, à quo artem dicendi mutuetur neceſſe eſt, ſi uelit rectè ac ornatè dicere. In concionatore itaq; noſtro oportet eſſe eloquutionē, memoriā, & pronūtiationē. Eloquutio eſt accommodatio uerborū idoneorū, ad inuētionem. Memoria, firma animi uerborū ac rerum diſpoſitionis perceptio. Pronuntiatio uerò, uocis & uultus geſtusq; moderatio

deratio. Concionator ſic præparatus primùm omnium debet inuenire, hoc eſt, excogitare res ueras. Quæ quidem inuentio in plures diuiditur partes: in exordiũ, narrationem, diuiſionem, confirmationem, concluſionẽ & cõfutationem. Exordium *eſt principium orationis, per quod animus auditoris apparatur ad audiendum.* Narratio, *per quam exponitur res de qua eſt dicẽdum, ut auditor fiat beneuolus, docilis, atq; attentus.* Diuiſio *ſiue diſpoſitio, eſt diſtributio ac rerum ordo, qui demõſtrat, quid quibuſq; locis ſit collocandum.* Et *in partes duas tresúe ad ſummum, res ipſa diuiditur. Ac ita ex ordine, oratio hos duos uel tres habet locos, ad quos eundo contendat, ſeq; recipiat, quæ in curſum concitata ſine his, nuſquam conſiſtere poterit, & ob id tam ſæpe in medio curſu turbabitur, quàm auditoris animus continenter implicabitur, nec memoria retinebit quæ audierit. quapropter concionator eiuſmodi partitionem facere debet, ut nullo ferè negotio reminiſci queat, quoto quodq; loco poſuerit: atq; idem etiam faciet auditor, qui ſuo loco expectabit quod ſcire cupit. Confirmatio, eſt probatio argumenti, id eſt, materiæ uel rei tractatæ, cũ aſſeueratione. Concluſio, quũ breuiter colligitur, repetiturq;, quibus de rebus uerba facta ſint, quò auditor, ſi memoriæ mandauerit, ad idẽ quod ipſe meminerit, reducatur. Atqui cauendum, ne concluſiò ab exordio aut à narratione repetatur, quod extra propoſitũ foret: idcirco initium enumerationis repetitioniſq; iſtiuſmodi à diuiſione faciẽdũ eſt. Itẽ uel illud eſt curãdũ, ut in partitione nihil omittatur quod ad rẽ attineat, neq; quicquã redundet:*

redundabit autem, ſi quid ponatur in una parte, quod in alia ſit cõprehenſum. Si, exẽpli cauſa, ponas ſic, Primùm dicã de origine matrimonij, deinde de auctore ipſius matrimonij. Vide, iſta poſterior pars ſupuacanea eſt, quia continetur in ſuperiore: nã ille qui primus matrimoniũ inſtituit, eius rei auctor fuit. Eſt itidẽ uitioſa, ſi proponas ſic, Demonſtrabo me hoc non feciſſe, demõſtrabo me nõ potuiſſe, ſi uoluiſſem. hoc probato, illud alterum uacat. Igitur partitio debet eſſe clara, aperta, breuis, nullis fulta inuolucris, aut uerbis ſuperuacaneis. Rurſum ſi de ueritate religionis cõtra hæreticos agas, & diuidas uarios eorum errores in partes, tum partitio nimis implicata erit: quare diuidendo generales tantùm cõplecti oportebit. Confutatio eſt locorũ contrariorũ diſſolutio, qua noſtri theologi in ſuggeſtis ſermocinando nonnunquã utũtur, magis ad oſtentationem doctrinæ, quàm ad utilitatẽ ueritatis, qui tale quid ſæpe dedita opera in diſceptationem quæſtionemq; uocant, Vtrum Deus ſit cauſa peccati necne: & contrarium quod eſt ueritati, tantis primo corroborant argumentis, tamq; neruoſè obligant, ut nõ infundere in aures auditorũ modò, ſed in animis uideantur inſcribere, qui pòſt non facilè diſſoluere poſſunt. Ita tantùm abeſt, ut utile ſit tales habere quæſtiones, quibus rudioris ingenij homines ſæpius in errorem trahuntur, in eòq; uerſantur diu. Poſt hæc cõcionatori noſtro opus eſt pronuntiatio, quæ in uocis figuram, & corporis motum diuiditur. In principio itaq; orationis, uox ſedata demiſſaq; eſſe debet: nàm ſi acuta foret, fauces uulneraret, ac ſeipſam defatigàret ocyus. In narratione, uocum

uarietate utẽdum eſt,ut quo quidq; pacto geſtum actũq; ac ſcriptum ſit,ita narrari uideatur: quare uerba modò clariora, modò grauiora uſurpanda ſunt, quo omnium perſonarum ſenſus atq; animi exprimãtur. In diuiſione uocem quamclariſſimã adhibere oportet, ut auditor planè intelligat quid ſibi ſit attendendũ. In cõfirmatione argumẽti ſono uocis mediocriter adaucto uti decet, & ſtrenuè probando quod uolumus, interdũ acriter, interdum leniter dicemus. In concluſione uox continẽs & modica ſit, ut uoci iam defatigatæ auxiliũ ferre queat. Concionator præterea debet hortari, & id quidẽ plenis faucibus, uoce quamclementiſſima: item caſtigare, uoce acriori, raris interuallis, cũ uociferatione nõ utiq; muliebri, ſed uirili, quò magis auditorẽ deterreat. Itẽ conſolari, uoce lamentabili: itẽ conqueri, cũ uocis mollitudine, ut auditoris animũ ad miſericordiam perducat: ac iocari interdũ, uoce faceta, cũ tenuis ſignificatione riſus, ad recreãdos animos aliquãdiu ad audiendũ intentos. Hanc uocis figurã ſequi debet motus corporis, qui eſt geſtus & uultus moderatio quædã, quæ pronuntianti concionatori conuenit, ac reddit probabiliora quæ pronuntiantur. Itaq; ſi erit ſermo in exordio, ſtandum eſt in ueſtigio, dimiſſis oculis, recta ceruice: ſi in narratione, leui dexteræ motu, ac collo paululũ à ceruicibus dimiſſo: ſi in partitione, brachio & digitis celeriter porrectis: ſi in confirmatione, uultu graui, geſtuq; cõſtanti: ſi in concluſione, aſpectu minimè mobili: ſi in cohortatione, geſtu paulò celeriore: ſi in caſtigatione, uultu acriori, capitisq; ictu frequenti: ſi in conſolatione, uultu triſti: ſi in conqueſtione

mœſto ac turbato: ſi uerò in ioco, hilariore, uelut à natu ra ipſa nobis datum eſt, ut eiuſmodi noſtras actiones uo ce pariter atq; corporis motu iuuaremus. Iſthæc autem naturæ ars eximia, ad noſtrum maximè omnium perti net cōcionatorem religionis patronum, qui id officium facit, ut pietatem, ut charitatem, ut iuſtitiam in auditorū animis inſerat, eosq; à cunctis ſimul deterreat uitijs, ac omnes illorum malas præcīdat affectiones, quem idcir co, ſi mouere uelit, oportet in dicendo eſſe modò grauē, acrem, ardētem, acutum, ſubtilem, copioſum, ornatum: modò uerò tenuem, ſubmiſſum, modicum, temperatum, quemadmodum res poſtularit. At ea ipſa omnia præſta bitne concionator ille, qui dicendo nihil narrat quod propoſuerit, nihil probat, nihil concludit, quia ſermo nem ſuum in nullas diuiſit partes, nihil animum audito ris monet, excitat, flectit, quòd uno eodemq; uocis ſono, ſine ullo corporis motu continenter loquitur, ſic, ut ma gis æs ſonans, quàm hominem eſſe iudices? Verùm idem domi officiū gnauiter facit: ſi miniſter enim paulùm pec cauerit, eum uultu aſpicit acriore, itē uoce atrociori re prehendit, corripit, atq; caſtigat, quò ſic ab errore auer tat. Cæterùm forſitan inquies, Non uſpiam eſt quiſquam omnium qui ita concionetur. Imò certè quidē cùm apud alios, tum apud noſtros Anglos, nonnulli minuti theolo gi haud aliter ſermonem habent in celeberrimo etiā ho minū conuentu, qui contra ſui priſci rudioris ſeculi mo rem & conſuetudinē facere nolentes, rhetorica, quā etſi callent, uti non ſibi licitū eſſe putant. Bone Deus, quan tum in ſuggeſto laborant, ſudāt, pugnant, quum aliud ex

alio ex tempore ſuggerentes, illi ipſi tanquam uolitãtes auiculæ, neſciant quò dicẽdo ſint peruenturi. Hinc pro*fectò ſcire licet, quã cõmodum tibi, quamq; frugiferum & fructuoſum auditori ſit, ſi, uerbi gratia, ex ea* Euan*gelij parabola,* Exijt *qui ſementẽ faciebat, ad ſeminandũ ſemen ſuum, argumentum ſermonis habendi ſumas, deinde in partes diuidas, dein propoſitas partes rite declares, ſubtiliterq; confirmes, & enucleatè explices, atque poſtremò concludas, id eſt, breuiter repetas, quid circa eiuſcemodi partes docueris. Ac tu per hunc modum, tam facillimè tui ſermonis ſementem facies, quàm commodiſſimè auditores eius fructũ capient. Atqui ut omnis orationis pars ex ſuo genere conſtat, illud in primis noſtri Chriſtiani concionatoris intereſt non ignorare, tria eſſe genera cauſarũ, demonſtratiuũ, deliberatiuum, & iudiciale: & ſe ut illa duo ſuperiora recipere debere, ita in tertio nihil eſſe quod ipſe uerſetur. Demõſtratiuũ enim eſt, quod in laudẽ uel uituperationem cuiuſpiã attribuitur: hoc cõcionator utitur, quũ, uerbi cauſa, demonſtrat quanta ſit* Dei *maieſtas, quanta potentia, quãta iuſtitia, quãta miſericordia, ut nequis diffidat eius promißis, nequis exiſtimet aut ſperet poſſe ſe meritas effugere pœnas, nequis deſperet, ſi reſipiſcat: aut ubi deterret peccãtes, cum reprehẽſione culpæ, & uituperatione facti.* Ex *huiuſce præterea demonſtratiui generis fonte manat omnis uis funebris orationis, quæ hodie eſt in uſu, quãdo tota in demortui laude uerſatur.* Deliberatiuũ *aũt poſitũ in cõſultatione, habet in ſe perſuaſionẽ & diſſuaſionem: hoc in genere concionator permanet, quando hortatur*

popu

populum ad bene beateq; uiuendum, tunc etenim ſuadet pariter atq; diſſuadet, quũ caſtigat, uitiaq; deteſtatur. In his duobus dicendi generibus uerſatus eſt apoſt. Paulus, *in ea oratione, quum, ut eſt in* Actis *cap.* 13. *ad plebẽ habuit, ubi primùm laudat* Deum, *ac potentiã eius oſtẽdit, dicens,* Deus *populi huius delegit patres noſtros, & populũ in altum extulit, quum eſſent incolæ in terra* Aegypti, *& brachio excelſo eduxit eos ex ea. Deinde auctores necis* Ieſu *uituperat, quum ait,* Principes *eorũ nulla cauſa mortis inuẽta, petierũt à* Pilato *ut interficeret eũ.* Pòſt *perſuadet, ut* Chriſto *credant, quũ inquit,* Notũ *igitur ſit nobis, uiri fratres, quòd per hunc uobis remiſſio peccatorũ annũtiatur, & ab omnibus à quibus nõ potuiſtis per legẽ* Moſis *iuſtificari, per hũc omnis qui credit, iuſtificatur.* Poſtremò *diſſuadet de errore, in quo uſq; ad id tẽporis fuiſſent, ubi ait,* Videte *ergo ne ſuperueniat uobis quod dictum eſt in* Prophetis, Videte *contẽptores, & admiramini, & euaneſcite, quia opus operor ego in diebus ueſtris, quod nõ credetis, ſiquis enarrauerit uobis, &c.* Quòd *uocis figura atq; corporis motu dicẽdo ſit utẽdũ,* Chriſtus *ipſe paſſim in* Euãgelio *demõſtrat: ſed ne longũ ſit, quũ* Lazarũ *à mortuis excitauit, illud fecit: primũ enim attollẽs ſurſum uerſum oculos, dixit,* Pater, *gratias tibi ago, quoniã audiſti me.* Deinde *uoce magna clamauit,* Lazare *ueni foras. ſic uoce & geſtu rẽ peregit.* Hæc *breuiter dicere habui de recto cõcionandi modo.*

De initio ſacrificij noſtri, hoc eſt, euchariſtiæ, ac primo eius uſu tam ſpecie panis & uini, quàm panis tantùm, atq; cur manè, non ueſperi more Chriſti, ea

ſti, ea ſumatur: & quibus ſacrificij huius faciendi adminiſtrandiq́; poteſtas data fuerit. Cap. x.

Sacrificium noſtrum eſt orare & colere Deum, ac eundē ſemper habere in corde conſecratū, quoniā Dei templum ſumus. Hoc ſacrificiū Seruator noſter Deo Patri obtulit pro ſalute noſtra, reliquitq́; nobis illud idem faciendum. Etſi *ſunt qui ſentiant euchariſtiā à Chriſto inſtitutā non rectè ſacrificiū appellari, quòd per hoc aliquid* Deo *ex rebus noſtris offeramus, per illud uerò, beneficium à* Deo *accipiamus: tamē quia iam inde ab initio ita uſu uenit, ut, teſte* Tertulliano, *ſacrificium uocaretur, nos religionis morem ſeruandum ducimus.* Ad rē *redeo.* Is *qui omnia quæ uentura erant, ab æterno nouerat, poſteaquam appropinquare tempus uiderat, quo pati oportebat, affatur diſcipulos, quos totius myſterij ſibi teſtes delegerat, qui deinde omnia quæ facta eſſent, inter omnes gentes pia prædicatione uulgarent:* Paſcha, *inquit, dilectiſſimi, poſt biduum, ut ſcitis, fiet, & iam ſimul illud futurū eſt, ut* Iudæis *traditus patiar: cæterū cu pio priuſquā hæc fiant, id ſolenne uobiſcum celebrare.* Hæc *ait, ac eodē momēto duos ex diſcipulis* Ieroſolyma *mittit, qui locū parēt, nec multò pòſt ipſe cū alijs ſequutus in urbē uenit.* Hic *ubi cœptū eſt diſcūbi, accepit panē, & quū egiſſet gratias, fregit, deditq́; diſcipulis ſuis, & ait,* Accipite, *comedite, hoc eſt corpus meum.* Et *accipiēs calicē, gratias egit, & dedit illis, dicēs,* Bibite *ex hoc omnes: hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamēti, qui pro multis effunditur, in remiſſionem peccatorū.* Sic *ſub panis &*

nis & uini ſpecie,corpus ſuũ & ſanguinẽ uerbo conſecratum ſingulis ſumendũ obtulit,mandauitq; ut tale ſacrificiũ fieret deinceps in ſui memoriã:at mox poſtquã è morte ſurrexerat, accubuit incognitus ad Emmaus *caſtellũ,cũ duobus ſuis diſcipulis,accepitq; panẽ,& benedixit,ac fregit,atq; porrexit illis.*Tũ *diſcipuli,ſicut* Lu*cas perhibet,cognouerũt eum,& ipſe euanuit à conſpectu eorũ.*Hic *diſcipuli corpus Chriſti ſub una panis ſpecie ſumpſerũt,nulla uini ab* Euangeliſta *mentione facta.* Q*uem ſanè inſtitutũ ritũ eccleſia deinceps retinuit, quæ ad hũc modũ cenſuit,profanis hominibus euchariſtiam adminiſtrandã,quòd tũ demũ nouũ inſtrumentũ, id eſt, myſteria oĩa religionis perfecta,conſummata,ſtabilitáq; eſſent per mortẽ Chriſti.*Nanq; *nõ fuerat* Euangeliũ *ante crucẽ,uti* D.Hieron.*aduerſus* Iouinianũ *affirmat, & Chriſtus teſtatus eſt,qui in cruce moriẽs inclamauit,* Cõ*ſummatũ eſt.Sed reliqua perſequamur.* Alexãder *poſthac* V I I.*à* Petro,*Pontifex cõſecraturus primus aquam uino miſcuit,inſtituitq; ut oblatio ex azymo nõ fermentato,ut antea cõſueuit,fieret pane,& hoc ut purior materia eſſet,uel quia Chriſtus azymo cõſecraſſet,aut quòd* Dominus *per* Moſen *præcepiſſet,ut omnis oblatio abſque fermẽto fieret,ſeu quia ex eius latere,dũ in cruce pẽderet,exiſſet ſanguis & aqua.* At D.Cyprianus *li. epiſt.* 2.*aliã huiuſce rei rationẽ ponit.Legimus enim in* Apo*calypſi,*Aq*uæ quas uidiſti,ſuper quas ſedet meretrix populi,&c.*Hinc *ait in ſacris literis ſæpe aquas ſignificare populũ,& proinde inquit,Sic autẽ in ſacrificãdo, in calice* Domini *offerri aqua ſola non poteſt, quomodo nec uinum*

uinum ſolū poteſt: nā ſi uinū tātùm quis offerat, ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine nobis: ſin uerò aqua ſit ſola, plebs incipit eſſe ſine Chriſto quando autem utrūq; miſcetur, tūc ſacramentū ſpirituale & cæleſte perficitur. Sumpſerūt autē eucharistiā Chriſtiani iam inde ab initio in dies ſingulos manè & ieiuni, quod teſtatur Tertull. lib. altero ad uxorem de muliere Chriſtiana ethnico homini nupta, Non ſciet, inquit, maritus quid ſecretò ante omnem cibū guſtes? Item lib. Definitionū eccleſiaſticorū dogmatum, Quotidie euchariſtiæ cõmunionem percipere, nec laudo, nec reprehēdo, omnibus tamē Dominicis diebus cõmunicandum ſuadeo, & hortor, ſi tamen mens in affectu peccādi nō ſit. Hæc ille. Cur uerò manè, & nō ueſperi, apud nos ſacrificetur, quum ſatis conſtet Chriſtū poſt cœnam, myſticum calicem obtuliſſe, id cauſæ eſt, quòd, teſte eodē Tertull. Chriſtū offerri oportebat circa ueſperam diei, ut hora ipſa ſacrificij oſtenderet occaſum & ueſperam mūdi, ſicūt in Pſal. ſcriptum legitur, Eleuatio manuum mearum ſacrificium ueſpertinū. Nos uerò reſurrectionem Domini manè celebramus, quia paſsionis eius memoriā in ſacrificijs omnibus in primis conſeruamus. Sed id ſalutare inſtitutum poſtea non continuatum primus omniū ſuo decreto renouauit Anacletus, iuſſitq; ut qui ſumere nollent, tanquā impij è ſacris ædibus eijcerentur: quemadmodum Victor uoluit, ut illis qui capturi eſſent, ſi ob acceptā iniuriam, aut uetus odiū, reconciliari prius recuſaſſent, ſacris interdiceretur. Verùm frigeſcente paulatim deinceps hominum pietate, illud antiquatum eſt: ex quo Zephyrinus, qui centeſimo circiter

poſt

poſt anno, Anacletũ eſt ſequutus, ſtatuit, ut omnes Chriſtiani qui pubertatis annos attigiſſent, minimum ſemel quotannis caperēt paſchali die. Fabianus uerò ut ter id fieret, poſtea ſanxit. Sed Zephyrini decretũ, ut factu minus difficile ſtetit conſtantius: quod Innocentius tertius dein ſua corroborauit auctoritate. Euchariſtia autem in templis continenter aſſeruatur, ad ægrotãtium commoditatem, ut ſine eo uiatico, ne hinc abeant, ut eſt de cõſec. diſt. 1. Quod poſtmodum ſcitum Innocentius idem III. & Honorius III. confirmarunt. Quum ita paulatim à pietate tantum diſceſſum foret, ut niſi quiſq; ſemel quotannis euchariſtiam caperet, mos tamen antiquus manſit, quandoquidem & ſacerdos qui rem diuinam faciebat, & diaconi cum reliquis ſacrorum miniſtris, quocunque ſolenni die euchariſtiam ſumebant. Quam conſuetudinem nunc monachi noſtri in primis retinēt, quo ſic populus ad priſtinum inſtitutũ exemplo ſi minus excitatur, cohortatione tandem aliquando reuocetur. Poteſtatem uerò noui ſacrificij faciendi corporis & ſanguinis ſui, adminiſtrationiſq; eiuſdem Seruator noſter Apoſtolis nouæ legis ſacerdotibus ab initio dedit & cõceſſit, ueluti ſuprà dictũ eſt, ſic, ut Chriſtianus populus ex manibus ſacerdotum accipere ſuo tẽpore, euchariſtiã ſemper poſthac paratus fuerit. Quod porrò Tertull. lib. De corona militis, præclarè demonſtrat, ubi ita ſcribit, Euchariſtiæ ſacramentum & in tempore uictus, & omnibus mãdatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu quàm præſidentium ſumimus. Auctor hic & alibi, præſidentes appellat preſbyteros.

Qui primùm poſt Chriſtum, eo ritu ſacrificare cœperint, quem ille docuiſſet, & qui deinceps modum rei diuinæ faciendæ, quam miſſam uocant, auxerint, & de oſculo pacis inter ſacra, atq; quãdo id fieri non liceat, ac de benedictione ſacerdotis poſt ſacra, & de circunuerſione frequenti eiuſdem in altari. Cap. XI.

N*Vda ab initio omnia & ſimpliciter myſteria à Chriſto tradita apud Apoſt. erã, nuda omnis cæremoniarũ ratio, plus pietatis habens quàm apparatus: nam ſatis conſtat Petrũ, qui uel primus omnium, ut Apoſtolorum princeps, uel unà cum alijs Apoſtolis, rẽ diuinã eo ritu, quem à Chriſto accepiſſet, identidem fecerat, poſt conſecrationem continuò inferre ſolitum Dominicã precem. Auxit inde hæc myſteria Iacobus Ieroſolymitanus antiſtes, auxit Baſilius, alijq; alia ſubinde inſtituere. Cæleſtinus miſſæ introitũ, cuius initiũ eſt Pſal. Iudica me Deus. Damaſus cõfeßionẽ, quæ fit à ſacerdote, priuſquã altare conſcendat: quidã tamen Pontiano aßignant. Greg. antiphonã, quæ introitũ ſequitur, & ob id uulgò eodẽ nomine nũcupatur: itẽ ut nouies Kyrie diceretur, & antiphona poſt Epiſtolam, Euangelium, & cõmunionẽ. At antiphonam poſt epiſtolã, graduale appellant, quòd diaconus aſcendat in editiorẽ gradũ, ad pronuntiandũ Euangeliũ. Telephorus hymnũ, Gloria in excelſis Deo. Gelaſius primus orationes, id eſt, precũ clauſulas, quas uocãt. Epiſtolã & Euangelium Hieron. & quũ id legeretur, ut cuncti qui ſacris intereſſent, curui ac uenerãtes ſta-*

rent,uti expeditiores ad Euangelicũ dogma defendẽdũ, uel animaduertendũ, quòd ſtando magis quàm ſedendo facere ſolemus, Anaſtaſius primùm cõſtituit. Alleluia ex Ieroſolymis translatitiũ eſt. Symboli decãtatio fuit Marci põtificis primi decretũ,ut feſtis diebus poſt Euangeliũ decantaretur, ac idẽ recitaretur à populo, qui ſacrorũ cauſa adeſſet. Innouauit & id decretũ poſtea Damaſus. Antiphonã,quã Tractũ uulgò appellãt,& hymnos, Gelaſius fecit,ac præfationes quæ Canonẽ præcedunt,cãtu quidem & ſermone eleganti cõpoſuit, quæ, ut teſtatur Pelagius,nouẽ numero ſunt:decimam ad honorem Deiparæ uirginis Vrbanus addidit. Quòd thus adoletur ad altare,id primus fecit Aaron,dicẽte Domino ad Moſen, Pones altare contra uelum, & adolebit incenſum ſuper eo Aarõ ſuauẽ fragrãs: ſicut in Exodo eſt. Deinde apud nos Leo III. illud idem fieri ſanxit,quod etiam ab ethnicis ſeruabatur. Hinc Verg. in I. Aeneid. de Venere ait,

—Vbi templum illi,centumq; Sabæo

Thure calent aræ. Vſus lauandi manus ex ueteri quoq; Inſtrumẽto eſſe uidetur, quòd Iudæi non rem modò diuinam,ſed conuiuiũ etiam à lauatione manuum inchoare conſueuiſſe dicuntur,quippe qui nefas ducebant edere panem manibus illotis, cuius rei crimẽ diſcipulis Domini aſcribebant. Vel ab ethnicis ſumptum eſt,apud quos ſacrificantes primũ omniũ manus lauabãt, quemadmodum ſuprà lib.3.cap.5. demonſtrauimus: &, teſte Heſiodo, uetitum erat, ne quis manè Ioui uinum libaret manibus illotis, ne ſacrorum nitor pollueretur, qui & conuiuia lotis prius manibus inibant. Verg.

Iam pater Aeneas & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, ſtratoq; ſuper diſcumbitur oſtro,
Dant famuli manibus lymphas. In præfationibus, ut ſanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus ſabaoth, cãtaretur, Sixtus primò ſtatuit, quod ab Eſaia propheta ſumptum eſt. Canonis partẽ, Te igitur, quæ dein initium eſſe cœpit, Gelaſius dedit: ſicuti ante eum Syricius Cõmunicantes, quod nunc tertio loco ponitur. Ex quo apparet, ipſum Canonẽ neq; ab uno integrũ, neq; in eã formã digeſtũ, ex qua modò cõſtat: cuius rei uel fidem facit, quòd Alexãder primus, qui Gelaſiũ & Syricium longo tẽporis interuallo præceſſit, ob memoriam paſſionis Chriſti poſuit, Qui pridie quàm pateretur, uſque ad illa uerba, Hoc eſt corpus meũ. Quocirca ſatis liquet, illud tum Canonis fuiſſe principium, quando, ſicut diximus, Gelaſius circiter CCCLX. & eo amplius annos poſt Alexandrum ſedit. Leo deinde adiecit, Hãc igitur oblationẽ, uſq;, Placatus accipias. Gregorius tres ſubiunxit poſtulationes, Dieſq; noſtros in tua pace diſponas, atq; ab æterna dãnatione nos eripi, & in electorũ tuorum iubeas grege numerari. Eiuſdem quoq; primi Leonis eſt, Sanctum ſacrificium, immaculatam hoſtiam. Sic alij alia addiderunt. Finito canone, dicitur, Pax Domini: hic oſculũ pacis datur inter ſacerdotes mutuò, quod Innocentij primi inuẽtum eſt: uelut Leonis II. ut pax in ſacrorũ cæremonijs aſtanti populo circunferretur. Et utrunq; ex imitatione Seruatoris, qui conſueuerat ſuos præſertim diſcipulos abeuntes, uel ad ſe redeuntes deoſculari: id quod Iudas proditor ſignificantius declarauit, qui præceptorem,

ut in Euangelicis literis legitur, oſculo tradidit. Verùm quũ Miſſa pro mortuis celebratur, id nõ fit, pro eo quod haud nobis cum illis per pacis oſculum, communicandũ eſt, quos nondum certò ſcimus eſſe in gratia cum Deo. Quare cadauera etiam mortuorũ aditu & manſione tẽpli uſq; eò prohibentur, dum res diuina fiat. auctor Gulielmus Durantus, libro diuinorũ officiorum ſeptimo. Solent item ſacerdotes noſtri peractis ſacris, benedicere populo dextera manu in eũ extenſa, ac in ſignum crucis circunducta, quod epiſcopi inter ſacra, & põtifices Romani alijq; maiores antiſtites, etiã eundo factitant: quod ab Hebræis eſt: quippe in Leuitico legimus, Aaron poſt factam rem diuinam, conſueuiſſe extendere manum in populum, ac illi benedicere. Seruauit uel hũc ritũ Chriſtus, quem Lucas ait paulò antè quàm in cælũ rediſſet, eleuatis manibus benedixiſſe ſuis diſcipulis. Sed ad rei diuinæ rationem reuertamur. At reliquas Antiphonas Græci, Reſponſoria uerò quæ nouitio quidem uocabulo ſic dicũt, Itali primùm inueniſſe tradũtur. Sunt qui reſponſorium etiã Gradale uocẽt, quòd iuxta gradus ſuggeſti cantetur. Cæterùm Gelaſius & Gregorius multas orationes, id eſt, preces inuenere, ac ad lectiones & Euãgelia, reſponſoria, id eſt, offertoria, quæ uocant, adiunxerunt, uel Gregorius ipſe quaſi de integro modum rei diuinæ edidit. Fecit illud ipſum & Ambroſius Mediolanenſis antiſtes. Quapropter habito deinde epiſcoporũ conuentu, decretũ fuit, ut quæ & Ambroſius digeſſiſſet, Mediolanenſis tantùm ſacerdotum cœtus, ſicut hodie fit, ſeruaret, & Gregoriano inuento reliqui uterentur.

Quòd

*Quòd uerò ſacerdos dicendo,*Dominus *uobiſcũ, ſæpius ad populũ in altari ſe uertit, hoc de* Hebræorũ *quoque cæremonia ſumptum cõſtat, quorũ ſacerdos inter ſacra ſeſe circũagebat, aſpergendo ſanguinẽ animalis immolati.* Quod,*teſte* Apulcio, *&* Ethnicorum *ſacerdotes circa aras factitabãt, quum præſertim reſponſa daturi, diuino, uti credebant, ſpiritu afflati agitarentur.* Vnde *dubio procul ab alterutris apud nos ſunt huiuſmodi in altari circunuerſiones.*

Vnde mos ſit, ut poſt rem diuinã factam, diaconus pronunciet, Ite, miſſa eſt: & unde miſſa & cæremoniæ dictæ: atq; quid re ipſa ſit miſſa, qualesúe cæremoniæ. Cap. XII.

Acta re diuina, diaconus ad populũ conuerſus pronũtiare ſolet, Ite, miſſa eſt. Cõuenit hoc loco, ut huius nominis miſſæ originem explicemus, ne quis ut ſordidũ & peregrinũ reſpuat: quando hactenus permulti id indagare conati, rem in incerto reliquerũt, quippe qui non unde natũ eſſet, ut libamento iã libato, id eſt, ſacrificato, per hũc modũ poteſtas fieret abeundi uolẽtibus, prodiderunt, ſed circa uim illius uerbi Miſſa *aberrantes, delirationem quandã ſomniarunt, nõ animaduertentes noſtros ſacerdotes illud ex moribus inſtitutiſq; priſcorum eſſe mutuatos, ſicut pleraq; alia, uti appoſitè memorauimus. Cæterùm ne nos etiã aliquid diuinaſſe potius, quàm rẽ certã prodidiſſe dicamur,* Apuleij *teſtimonium cũctis certè probandũ ducemus in medium, unde moris huius originem abunde haurire licebit.* Is *enim libro ſui Aſini*

aurei 11. quũ ſe dicit in ſacris deæ Iſis interfuiſſe, ſic rem declarat, At quũ ad ipſum iã tẽplũ peruenimus, ſacerdos maximus, quiq; diuinas effigies progerebãt, & qui uenerãdis penetralibus pridẽ fuerant initiati, intra cubiculũ deæ recepti, diſponunt rite ſimulachra ſpirantia. Tũc ex ijs unus quem cuncti grãmatea (ſic Græci uocant ſcribã) dicebant, pro foribus adſiſtens, cœtu paſtophorũ, quod ſacroſancti collegij nomẽ eſt, uelut in cõcionem uocato, indidẽ de ſublimi ſuggeſto, de libro, de literis, fauſta uota præfatus, principi magno, ſenatuiq;, & equiti, totiq; Romano populo, nauticis nauibus, quæq; ſub imperio mũdi noſtratis regũtur, renũtiat, ſermone rituq; Græciẽſi, ita, λαοῖς ἄφεσις, populis miſsio. Quam uocẽ feliciter cũctis euenire ſignauit populi clamor inſequutus. Exin gaudio delibuti populares, talos, uerbenas, corollas ferẽtes exoſculatis ueſtigijs deæ, quæ gradibus hærebat argento formata, ad ſuos diſcedunt lares. & reliqua. Iſtæ duæ Græcæ dictiones ſignificant populis miſsionem, & uerba ſunt Græcanico more & lingua pronũtiata, quæ Græci Latiniq; iuxtà uſurpabant, poſt cuncta celebrata myſteria, ut diceretur miſsio populis, id eſt, uel datur, uel eſt, ut tum demũ omnibus abire fas eſſet. Idẽ igitur mos à noſtris etiã ſeruatur, ut pactis ſacris, per diaconũ pronũtietur, Ite, Miſsa eſt: quod idem eſt, ac ilicet, hoc eſt, ire licet. Nõ eſt præter conſuetudinẽ quòd Miſſa, non miſsio pronũtiatur, quãdo noſtræ religionis auctores promiſcuè miſsionẽ & Miſſam uſurpare, diuus Cyprianus teſtatur, qui remiſſam peccatorum, ac id genus alia permulta ſæpe ſcribit, ut ad Fortunatum de exhortatione

martyrij,

martyrij, In aquæ, inquit, baptiſmo percipitur peccatorũ remiſſa. Hinc ergo totũ quoq; ſacrificiũ Miſſa eſt nominatum. Quod uocabulum Ioannes Reuchlinus homo Germanus, ac literarũ Hebraicarũ cum primis ſciẽs, lib. De rudimentis Hebraicis ſecundo, docet Hebraicũ eſſe, ita ſcribens, Inde uenit per additionem he literæ in fine מסה id eſt, oblatio, quæ fit ſuperiori Domino, propter debitum munus perſonale. Deuter. 16. Oblationẽ ſpontaneam manus tuæ, quam offeres, iuxta benedictionem Dei tui. Quod nomẽ nos Chriſtiani ſacrificio noſtro impoſitum retinemus, uſq; ad hoc tempus, ut à nobis appelletur Miſſa, quod à Græcis liturgia. Nota igitur, quòd Miſſa neq; Græcũ neq; Latinũ eſt, ſed Hebraicũ. Hæc ille. Mihi uerò prior ratio ꝓbatur, ut magis appoſita. Miſſa autẽ, ſi quæras quid ſit, ratio eius uſus indagatrix poteſt fortè tibi rem ſic definire, Miſſa, eſt corporis & ſanguinis Chriſti conſecratio: quando ea conſecratio perinde ſumma & caput miſſæ eſt, ut adeptæ uictoriæ cõcelebratio triumphus dicitur. Hanc igitur miſſam tanti myſterij monimentum, hoc eſt, unicum noſtræ religionis ſacrificium, optimi eccleſiæ patres rite ſtuduerunt reddere cunctis mortalibus perquàm frugiferam atq; fructuoſam, quæ idcirco ex multis conſtat diuinis hymnis, Dei optimi maximi laudibus, precationibus, gratiarũ actionibus, & ſacris ſcripturis, è quibus animus noſter audiẽdo, in ſpem bonam ſuæ ſalutis uocatur, item illis oblectatur, & paſcitur. Pateat iam reditus ad propoſitũ. Sic Romanis placuit, omnem diuinum cultum cæremonias appellare, à Cæritib. Hetruriæ populis. Ij enim olim capta

urbe Roma à Senonib. Gallis, ſacra Romanorũ à Veſtalibus inuecta perbenignè receperũt, uſq; eoq́; ſeruarũt, dũ patria à Camillo eſſet recuperata. ſicut Liuius lib. ab urbe cõd. 5. latè demõſtrat. Cuius beneficij Quirites memores, poſtea omnia quæ ad religionẽ colendã pertinerent, cæremonias nuncuparunt; quãuis ſint, qui eas à ca rendo dictas malint. Sunt enim cæremoniæ inſtrumenta religionis, quæ uelut terra, ſine illis coli non poteſt, per quas, in animis noſtris renouatur pietas, fundamentum, uti Cic. ait, omniũ uirtutũ, quæ corpus cũ mente ad Deũ uenerandũ trahit. Si uelimus igitur agrũ Dominicũ bene excultũ, eiuſmodi cæremoniarũ culturã adhibendam curemus. Quòd ſemel tãtùm die ſacrificabatur, hoc Alexandri primi, teſte Gratiano, eſt decretum: ſicut & illud Telephori, quòd Dominico natali die ter ſacerdos rẽ diuinam facit, & primò in media nocte, quũ Chriſtus eſt natus: deinde luceſcente aurora, quãdo paſtores natum inuiſerũt: poſtremò ubi prima lux humano generi affulſit, quum prius nulli ante tertiã diei horã fas eſſet ſacrificare. Adijcitur & alius myſticus ſenſus, ut triplici actu ſtatus triplex gentium ſignificetur: primus, qui ſine Lege fuit, quum omnia fuerunt tenebris circũfuſa: alter lucis & tenebrarum ſimul particeps, quum poſt datã Legem fuit omnino aliqua Dei cognitio, ſed nondum perfecta: tertius gratiæ eſt, cui ſol, id eſt, ueritatis lux affulſit. Præterea Felix primus ſanxit, ut nuſquã niſi in ſacro loco, ſi per neceſſitatem liceret, & à uiris ſacris initiatis Miſſa celebraretur, quòd ipſius rei diuinæ faciundæ à principio ſolùm Apoſtolis, hoc eſt, ſacerdotibus à Chri-

ſto poteſtas facta fuiſſet. Anacletus quoq; huius rei ſtudioſus uoluit, ut ſacerdos nonniſi coram ſaltem duobus ſacrificaret,quò,credo,ne ille fruſtra bene precando diceret, Dominus uobiſcum, ſi minus quàm duo ſacris intereſſent. Propterea non rectè faciunt, qui ſine arbitris ſacrificãt.Gratianus hoc præſcriptum Sotero attribuit, qui fortè illud parum cuſtoditum renouauit.

Quare nonnulla tam Hebraica quàm Græca uel Syriaca uerba in Miſſa uſurpentur,& ibidem de eorum ſignificatione. Cap. XII.

Illud inſuper haud omittendũ duximus, quod facit ad quarundã uocũ cognitionẽ, quæ ut peregrinæ, inter ſacra facienda à pluribus frequẽtãtur ſacerdotibus, quàm intelliguntur. Sunt enim uerba quædã Hebraica,quædã Græca aut Syriaca.Hebraica & Syra, teſte D. Hieron. ad Marcellã,ideo immutata ab initio manſerũt,quia uel interpretes,uel Apoſtoli, id faciendum minus curarunt, ut quoniam primùm religio apud Iudæos, uelut ſuprà demõſtrauimus, cœperat, nihil ad credentiũ offenſionẽ innouarẽt,ſed ita ut à puero imbiberãt,traderẽt: poſtea uerò quàm in uniuerſas gentes Euãgelij ſermo dilatatus eſt,non potuiſſe ſemel ſuſcepta immutari,idẽ auctor eſt. Cuius etiã rei Orig.rationẽ reddẽs,aſſerit,propter uernaculam cuiuſq; gentis linguã,non poſſe uerba quãplurima ita apud alios ſonare, ut apud ſuos: ac multò propterea melius eſſe, non translata ponere, quàm illorum uim interpretatione tenuare. Hac ratione Græcos primùm uocabula illa Hebraica ſuis cõmiſcuiſſe,par eſt cre

dere, utpote deſperãtes poſſe ſe abſolutũ ſenſum ſuo ſermone reddere, & ſic noſtros nihil deinde plus auſos, & Hebraica & Græca permiſiſſe ſtare. Atqui id cõſultò factum nõ nemo falſè putat, quo ad imitationẽ eius tituli, qui ſuper crucẽ Seruatoris poſitus fuerat, perinde Miſſa triplici lingua cõſtaret, ac illũ ſcriptũ fuiſſe Hebraicè & Græcè & Latinè tradit euãgeliſta Ioãnes. Sed iam ad interpretationem ipſorum uerborum aggrediamur. Ieſus Hebræũ nomẽ, ut Hieron. indicat, apud nos ſeruatorem ſignificat. Chriſtus ex myſtico chriſmate unctus dicitur, quẽ Iudæi Meſsiam appellant. Idẽ dictus eſt Nazaræus, id eſt, ſanctus ſiue conſecratus, uel à Nazareth oppido Galilcæ, in quo eſt genitus & nutritus. Itẽ Emmanuel, quod Hebræũ eſt uerbũ, & nobiſcũ Deus. Rabbi, idem ac dominus, ſiue magiſter, uel præceptor: nam apud Hebræos, à multitudine ſcientiarũ dicta eſt uox. Paracletus Græcum uerbum, id eſt, παράκλητος, & ſignificat aduocatum, doctorem, hortatorẽ, conſolatorẽ. Sic Seruator pollicitus eſt mittere paracletũ, hoc eſt, Spiritũ ueritatis, qui diſcipulos doceret. Et illud notiſsimũ eſt, Paracletum per e ſcribendũ in penultima, eamq; producẽdam: nam ſi legeris paraclytũ per y in penultima, facies Chriſtum ſceleratorũ conſocium, qui ſuis diſcipulis promiſit fore, ut Pater eius nomine, talẽ ad ipſos mitteret doctorem: quippe paraclytus apud Græcos, nomen eſt compoſitum à παρὰ præpoſitione, quæ præter, & κλυτὸς, quod celebrẽ, inclytumq; ſignificat. Ergo quum ea præpoſitio hoc loco pro ſine ponatur, & cum κλυτὸς coniuncta, pro eo qui ſine fama eſt, ac planè infamis, nõ utiq; conuenit

uenit Chriſti promiſsioni. Imò atq; adeo hinc uidere licet, quàm parum rectè faciant ſacerdotes, qui ita apud euangeliſtã Ioannẽ legunt: ſeu quàm turpiter peccẽt, qui etiã de errore moniti, tantum abeſt ut uelint rectã tenere uiã, ut ſcientes delirent, perinde quaſi non ueritatis, cui Chriſtus ſeſe cõparauit quum dixit, Ego ſum uia *& ueritas, ſed conſuetudinis quãuis deprauatiſsimæ obſeruatores eſſe debeant.* Bone Deus, *ecquid reliquorum munerũ functionis ab eiuſmodi expectari poteſt, qui ab alijs docti ſcire nihil uolunt? Sanè ſic* Simonem, *ſic* Iacobũ *penultima ſyllaba correpta pronuntiant, etſi longa eſt, quum apud* Græcos *per* ω, *quod longum eſt, ea nomina ſcribantur. Ad prima redeo.* Paſcha Hebræũ *uocabulũ, nõ* Græcũ, *prout* Hieronymus *affirmat, & trãſitum ſonat, quòd* Iudæi *tũc ex* Aegypto *in patriã remigraſſent.* Epiphania Græcũ *uerbũ, apud nos apparitionẽ uel oſtẽſionẽ ſignificat, hoc ideo, quia eo die* Seruator *ſtella proditus eſt, & trigeſimo deinde anno adhuc mũdo ignotus quũ ueniſſet ad* Ioannẽ, *ut baptizaretur, cognitus eſt, intonante de cælo* Patre, Hic *eſt* Filius *meus, &c. Itẽ* pentecoſte Græcè, *quinquagenaria* Latinè *dici poteſt, quòd uſq; ad hãc celebritatẽ, à reſurrectiõe* Domini, *interſint quinquaginta dies, ut infrà fuſius explicabitur.* Scenopegia, *uox cõpoſita, dicta eſt à figẽdis tabernaculis, quia in ſolitudine priſci* Hebræi *illis uſi eſſẽt, & erat feſtus dies. Noſtri perperã addunt aſpirationẽ. item encænia, feſti dies initiales, hoc eſt, dedicationis templi.* Kyrie eleeſon *uerbum cõpoſitum, ex* κύριε, *quod ſignificat* Domine, & ἐλέησον, *quod eſt, miſerere.* Alleluia *duo itidem uerba &*

Hebraica,

Hebraica,atq; idem ac laudate Deũ: *Ia enim, teſte* Hie-*ronymo, ex decem nominibus, quibus apud* Hebræos Deus *uocitatur,unum eſt. Antiphona Græcis uox reciproca,quòd uiciſsim canatur.*Homilia Græcè, Latinè *di citur colloquiũ,ſermo.*Canõ Græca *uox,regulã ſignificat.*Hoſanna, Hebræo *ſermone perinde ualet, atq; apud nos,*O Domine *ſaluum me fac.Sabaoth* Hebraica *quoq; uox,& idẽ atq;* Latinis,Dominus *omnipotens,ſiue* Dominus *uirtutum,aut exercituũ.*Euchariſtia Græcis *gratiarum actionẽ ſignificat,ſicuti Euangelium bonũ nuntiũ.*Pſalmus *& hymnus,utrunq;* Græcum,ac alterũ Latinè *canticum,alterũ laus dicitur.*Paradiſus Graia *uoce, pomariũ,hoc eſt,hortus conſitus pomis.*Parabola Græcè *dicitur,*Latinè *comparatio,ſimilitudo.Symbolũ collationem ſignificat,quia Apoſtoli ſiue patres in unũ con tuliſſent, quod unuſquiſq; de Deo ſenſerit.* Petrus Græcis *ſaxũ,uelut Cephas Syro ſermone,ſoliditas, quòd* Petrus *ſolidus fuiſſet in confeſſione ueritatis.Phylacterium* Græcũ *uocabulum,*Latinè *cuſtodia dicitur, quòd in ijs ſeruetur memoria Legis:ſicut apud nos regulæ iuris habentur.* Synagoga *cõgregatio à noſtris dicitur, nos etiã Graia uoce eccleſiam uocamus.* Mammona, *ut probat* Hieron.*Syriacũ eſt nomẽ,ſingularis numeri,generis maſculini, & apud nos diuitias ſignificat.* Ethnicus, *uox* Græca,& Latinis *homo alterius ſectæ.Proſelytus,Græcum uerbũ,nobis aduena:ſic enim illũ uocabãt* Hebræi, *quẽ ex aliena natione,in ſuæ legis conſociationem recepiſſent.Scãdalizare,Græcũ uerbũ,Latinè eſt offendere: ſicut angariare Perſicũ, & ſignificat adigere, compellere.*

lere. Golgotha, Syra eſt uox, non Hebræa, & Hieron. oſtēdit ſignificare locū calui, ſiue caluariæ. Ita dictus eſt locus Ieroſolymis, ad ſeptentrionalē partē montis Sion, quòd in eo iacerent capita hominū damnatorū. Corbana, quam etiam uocāt gazophylacium, nomē ex lingua Perſica & Græca compoſitum, & ſignificat arcam in qua ſeruabantur templi pecuniæ, ſeu munera quæ uſui erant miniſtris: nam corbā, ex teſtimonio Ioſephi, quod in ſuperiore libro citauimus, quum de radēdo capite Nazaræorum ſermo fuit, apud Hebræos ſignificat munus, unde corbana dicta uidetur. Eleemoſyna, largitio, quæ inopi fit, Græca uox, & miſericordiam ſonat. Gehenna locus erat in ualle filij Ennon, in ſorte tribus Beniamin, ubi filij Iſraël, erectis aris, ſacrificabant, ac filios exuſtos igni deuouebant, immolabantq; dæmonio Moloch, quā Deus, uti apud Hieremiam legitur, cōminatus eſt ſe mortuorū cadaueribus impleturū: apud nos, pro loco inferorum accipitur. Diabolus Græcū uerbum, ſonat delatorē, ſiue calumniatorē. Beelzebub, Hieronymus docet idem eſſe bel, beel, & baal, & Hebræis idolū, & Zebub muſcā, quaſi dicas idolū muſcæ: εἴδωλον enim ſimulachrū ſignificat, & ſic hoc nomine ſpurciſſimum fuiſſe idolū. Abyſſus Græca uox, Latinè uorago dicitur. Phantaſma Græcis, uiſum per ſomnū uidere eſt, Latinè ſpectrū dicitur. Sed ne per hæc peregrina longius gradientes, uiſum etiam nos uidere uideamur, iam ad finē ueniamus. Amē uox Hebræa eſt, Latineq;, ſicut declarat Aquila, uerè, ſiue feliciter, uel fiat, Hieronymo teſte in Pſalmos, ubi ait, Fiat fiat, Hebræis legitur amen amen. Erat quippe germanum

manum conſimileq́; Hebræorum inſtitutis,in ueterũ religione,fęliciter,quod ſuprà ex Apuleij lectione cõſtat, atque hic amen, quo ſignificatur, ut ea quæ ſuprà ſunt uerè dicta,confirmentur.Super ea re extat breuis epiſtola D.Hieronymi ad Marcellã.Hæc paucula libuit exponere,ut unicuiq; rem diuinã facturo,obuia eſſet eiuſmodi uerborum ſignificatio.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. VI.

De pio pœnitẽdi initio,atq; duplici pœnitentię, quam uocãt,genere, & de primo cõfitendi delicta inſtituto,& qualis ſit publica confeſsio, ac ibidem de triplici purgatione priſcorũ. Cap. I.

PRincipium religionis Chriſtianæ cum unctione Chriſti,& regum,item originem & exitum coniugij ſacerdotalis, & modum contrahendi, ac ritũ ſacrificandi,cùm apud Hebræos,tum apud noſtros,iuxta & orãdi, & quãtũ mortalibus ipſa Chriſtiana religio profuerit, ſuperiore libro expoſuimus: iam idcirco & alia quæ ad inſtitutum pertinent opus, diſſeramus. Primùm omnium ſcire licet pœnitendi initium à Deo profectũ eſſe, qui ita pro ſua erga nos miſeros mortales miſericordia, factum uoluit, quod probat atq; affirmat Tertull. in eo lib. quẽ de pœnitentia, quã uocamus, compoſuit, ubi inquit, Omnibus delictis ſeu carne,ſeu ſpiritu,ſeu facto,ſiue uolũtate commiſsis, qui pœnam per iudicium deſtinauit,idem & ueniã per pœ-

*nitentiam ſpopõdit,dicens ad populũ,*Pœnitere,*& ſaluũ faciam te.& iterũ,*Viuo,*inquit* Dominus,*& pœnitẽtiam malo quàm mortẽ.* Ergo *pœnitẽtia uita eſt, quum præponatur morti.*Et pergit,*Bonũ eſt pœnitere an nõ? Quid reuoluis?* Deus *præcipit.* Atenim *ille nõ præcipit tantùm,ſed etiam hortatur.Inuitat præmio ad ſalutẽ, iurans etiã.*Viuo *dicẽs,cupit credi ſibi.* O *beatos,quorum cauſa* Deus *iurat!*Hucuſq; *ille.*Hinc *homines pœnitendo cœperunt ſeſe* Deo de *peccatis purgare,ut in* Leuit. *eſt, cap.5.* Deinde Seruator *noſter ut nos ex omni parte immortalitate donaret,poſtremò portionem ſalutis,cæleſtẽq; paſtũ nobis propinauit apud* Ioã. *Euang.cap.6.dicẽs,Caro enim mea uerè eſt cib.& ſanguis meus uerè eſt potus.*Q*ui edit meã carnẽ,& bibit meũ ſanguinẽ,in me manet,& ego in illo.*Et *pergit,*Q*ui edit hũc panẽ,uiuet in æternũ.*Verùm *quia non decebat,ut quiſpiã non mundus tam purũ nectar hauriret,tamq; ſalutarẽ ambroſiã eſſe auderet,idcirco* Apoſt.*docuit,ut accedendũ eſſet ad ea ſumenda,aiens;*Itaq; *quicunq; ederit panẽ hũc,aut biberit calicem* Domini *indignè,reus erit corporis & ſanguinis* Domini.*Probet autẽ homo ſeipſum,& ſic de pane edat,& de calice bibat: nã qui edit aut bibit indignè, iudicium ſibijpſi edit & bibit,&c. Sed quomodo probabit ſe homo, quũ nemo poßit eſſe tam prudẽs, tã ſagax, quin aliquando labatur?* Quod Deus *opt.max.ſciens, pro ſua benignitate aperuit nobis portũ ſalutis, ut huic neceßitati,cui fragilitas carnis ſubiecta eſt,medicina pœnitentiæ ſubueniret: nam præcurſorem miſit* Ioannẽ Ba*ptiſtam clamantẽ,*Pœnitentiam *agite. Attende,hoc loco*

ſpiritualis

ſpiritualis pœnitentia tractatur, quia omnis noſtra uita aliud nihil eſſe debet niſi pœnitentia, quæ facit, ut quis, uelut ait Apoſt. transformetur per renouationē mentis ſuæ, & ad ſe reuertatur, dolendo peccatū ſuum, dicente Seruatore, Qui odit animā ſuam in hoc mūdo, in uitam æternā cuſtodiat eam. Et hæc interior eſt, ac Euangelica dicitur pœnitētia, cuius fructus eſt exterior, quæ agitur per corporis afflictationē & uoluptatū cōtemptū: atq; ut iſta ficta, uti in hypocritis apparet, ita illa nō niſi uera eſſe poteſt. De ea meminit Tertull. in libello definit. dog. eccleſ. Pœnitentia uera eſt, inquit, pœnitenda non admittere: & admiſſa deflere. Satisfactio pœnitētiæ eſt, cauſas peccatorū excidere, nec earū ſuggeſtionibus aditum indulgere. Modus autē pœnitendi eſt, ut ab amore uirtutis, non à uitij odio, te incipiat pœnitere. Exempli cauſa, Amato caſtitatem, in eaq; acquieſcito, tunc tibi ſtatim poſt turpioris intemperantiæ odium ſua ſponte obo rietur. Id modi pœnitendi præſcribitur Pſal. 44. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem. Atq; hoc piū eſt pœnitendi initium. Præpoſterè igitur agunt, qui à peccato inchoant pœnitentiam, quia illud metu pœnæ, non uirtutis amore, qui uitiorū omniū fuga eſt, facere uidentur. Quapropter Chriſtus quum uellet diſcipulis uerum integritatis exēplar monſtrare, conſueuit puellū lōgè innocentiſſimū in medio ſtatuere, iubēs ut ſimiles illius efficerentur, ſi auerent ingredi in regnū cælorū, quò eos ſic præſentis uirtutis imagine, ad pœnitendum beateq; uiuendum facilius induceret. Siquis igitur aut cupiditate uictus, aut libidine impulſus, aut errore deceptus, aut ui coactus

coactus ad iniuſtitiam lapſus fuerit, non deſperet: poteſt enim per hunc modum reduci ac liberari, ſi pœniteat actorum, & ad meliora conuerſus ſatis Deo *faciat, & ita reſipiſcat, quò & errati pigeat, caſtigetq́; ſeipſum ſtultitiæ, & cõfirmet animũ ſuũ ad rectius uiuendũ: quoniã ſicut nihil prodeſt malè uiuenti anteactæ uitæ probitas, quia ſuperueniens nequitia iuſtitiæ facta delet, ita nihil officiunt peccata uetera correcto, quia ſuperueniens iuſtitia labem uitæ prioris abolet. Vtrunq; ipſe* Dominus *apud* Ezech. *nobis denuntiat, Si impius egerit pœnitentiam, omnium iniquitatũ eius non recordabor. Si autem auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, omnes iuſtitiæ eius quas fecerat, non erunt in memoria. Atq; ita ultima facta aut nobis bono, aut malo ſunt. Sed propterea quòd nihil prodeſt incluſam habere conſcientiam, quia patemus* Deo, *idcirco poſtquam ſatis delictorum nos pœnituit, deinde oportet ultrò aperire animũ, & perniciem uitiorũ ipſi* Deo, *qui mederi, & uerã atq; perpetuã ſanitatẽ reddere poteſt.* Appetenda *eſt hæc omnibus medicina, quoniam in maiore periculo uerſatur anima quàm corpus.* Et *quia* Seruator *noſter ut humana indutus perſona ubiq; nobiſcum præſens eſſe diu noluit, proinde ſui uicarios cõſtituit homines mortales, id eſt,* Apoſtolos *ac diſcipulos ſuos cũ primis, quibus dixit,* Quorũcunq; *remiſeritis peccata, remittẽtur eis, & quorũcunq; retinueritis, retenta ſunt: ut illis noſtra cõfiteremur delicta, tanquam ueris iudicibus, & ab iiſdẽ aliqua affecti pœna, per diuinã gratiam remiſsionẽ acciperemus.* Ante Chriſti *aduentũ, ſat erat mente fateri* Deo *cõ*

miſſa, clamante Propheta, Dixi, cõfitebor aduerſum me iniuſtitiã meã Domino, & tu remiſiſti impietatẽ peccati mei. Et *iſtuc exemplũ cõfitendorum delictorũ ab Adã & Cain eius filio, qui ſe peccaſſe corã* Deo *nõ negaſſent, editum eſſe ad imitandũ,* Tertull. *lib. aduerſus* Marcionẽ *ſecundo docet.* At *iſtiuſmodi confitendi peccata principium fuiſſe non incertũ habetur, quod quærere & inueſtigare noſtræ ſunt partes.* Sed *poſtquam* Deus *ipſe noſtræ ſalutis cauſa factus eſt homo, neceſſum fuit homini qui eius locũ in terris tenet, aperire pectus, & totam nudare uitam, per confeßionem, quæ conſcientiæ uox eſt, uti mereremur ueniam, quam* Ieſus Chriſtus *per paßionem ſuam nobis impertitus eſt.* Atq; *hoc apud nos* Chriſtianos *fuit primum cõfeßionis inſtitutũ, ad quod beatũ* Iacobũ *alluſiſſe ferunt, quũ dixit,* Cõfitemini *inuicẽ alius alij delicta, & orate pro uobis inuicẽ, ut ſanemini.* Illud *ſic nos* Deo *reconciliatos uoluiſſe uidetur, ut remißis uicißim offenſis, amicius inter nos uiueremus.* Fuit *illa omnino confeßio, quam publicam uocant, quæ poſtea, ut quidã, quibus omnino plus ſapit palatus quàm cor, tradunt, exemplo patribus fuiſſe uidetur, ut ſecretiorẽ inſtituerint, qua, priore omiſſa, nũc utimur maximè neceſſaria, quando per eam, cùm corporis, tum animi uitijs fœdè labentes,* Deo *ſemel atq; iterum reconciliamur.* Verũtamen *ego affirmare auſim, huiuſce ſecretioris cõfeßionis auctorem fuiſſe* Chriſtum, *qui, quemadmodum ſuprà oſtendimus, auctoritatem fecit* Apoſtolis *remittendi pariter atq; retinẽdi aliorum peccata.* Qua *ſanè poteſtate ecquo illi pacto uti potuiſſent, niſi iam tum mortales cœpiſſent*

cœpiſſent eis de ſuis cõfiteri delictis? Quippe ſolus Deus *ſcrutator eſt humani cordis, ex quo omnia ferè mala quæ ab homine in hominẽ proficiſcũtur, iugiter manãt. quod & factum eſſe teſtatur* Lucas *in* Actis *cap. 19. qui poſtquã oſtendit filios Sceuæ* Iudæi *principis ſacerdotũ auſos fuiſſe inuocare nomen* Domini Ieſu, *ſuper eos qui haberẽt ſpiritus malos, quẽadmodũ* Paulus *faciebat, & ob id uulneratos fuiſſe ab homine ſpiritu uexato, inquit,* Hoc autẽ *innotuit omnibus* Iudæis *ſimul &* Græcis, *qui habitabãt* Ephesi, *& incidit timor ſuper illos omnes, & magnificabatur nomen* Domini Ieſu, *multiq́; credẽtium ueniebãt, hoc eſt, ad* Paulũ, *confitentes & annuntiantes facta ſua.* Et *hæc uera confeſſio, & initiũ ſecretioris cõfeſſionis fuit.* Q*uare parũ omnino prudentis, ne dicam ſpontè errántis eſt, aliter uel credere, ſeu tradere, quum eiuſmodi argumẽto rei nihil profectò uideatur eſſe probabilius.* At *ſunt, qui ſcribant, confeſſionẽ hanc apertam fuiſſe, qui neceſſe eſt, uel intelligãt eſſe eos homines de manifeſtis actibus confeſſos, quæ res cõfeſſionẽ nõ requirebat, uel non intelligãt, quod dicũt: ſi enim de occultis delictis palàm cõfeſſi forent, iam tum anſam dediſſent inimicis ad obijcienda ſua ſibi facinora cũ dedecore, quod morte magis uir ſanæ mentis fugere debet: ex quo confeſſionẽ minimè apertã fuiſſe ſatis conſtare poteſt.* Atqui *controuerſia de noſtra confeſſione ſecretiori ex eo orta uidetur, quòd eius* Tertull. *ſcriptor antiquiſsimus nihil meminerit, id quod tamen admirationem efficere minus deberet, quia res noua ac in nonnullis eccleſiis adhuc inuſitata haud ſtatim potuit in animos hominum gene-*

ratim irrepere, quũ præſertim per pudorẽ non facilè liceat admiſſa cuiuis prodere. Cæterùm ut modus prioris cõfeßionis priſcorum diluceat, Tertulliani, qui de ea re luculenter agit in lib. quẽ de pœnitentia ſcripſit, uerba ſubijciam, quæ eiuſmodi ſunt, Is actus qui magis Græco uocabulo exprimitur, & frequentatur, exhomologeſis eſt, qua delictum Domino *noſtrum confitemur, nõ quidem ut ignaro, ſed quatenus ſatisfactio confeßione diſponitur, cõfeßione pœnitentia naſcitur, pœnitentia* Deus *mitigatur.* Itaq; *exhomologeſis proſternendi & humilificandi hominis diſciplina eſt, conuerſationem iniungẽs miſericordiæ illicẽ.* De *ipſo quoq; habitu atq; uictu, ſacco & cineri incubare, corpus ſordibus obſcurare, animũ mœroribus deijcere, illa quæ peccauit, triſti tractatione mutare. Cæterũ paſtũ & potum pura noſſe, nõ uẽtris ſcilicet, ſed animi cauſa.* Plerunq; *uerò ieiunijs preces alere, ingemiſcere, lachrymare, & mugire dies noctesq; ad* Dominum Deũ *tuum, preſbyteris aduolui, & aris* Dei *adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis ſuæ iniungere. hæc* Tertullian. Mos *iſte talis confeßionis flebilis & lamentabilis etiam nunc in die præſertim* Dominicæ *cœnæ, multis in eccleſijs obſeruatur, qui proculdubio hinc acceptus eſt.* Poſtremò *ſequitur, ut ſatis* Deo *faciamus: quod fit quũ iuſſu ſacerdotis, cui ſaßi ſumus cõmiſſa, facimus fructus, uti* Ioãnes *prædicabat, qui deceant pœnitẽtiã: nam, uti Cyprianus ait, pœnitentiam ille agit, qui diuinis præceptis mitis & patiẽs, & ſacerdotibus* Dei *obtẽperãs, obſequijs ſuis & operibus iuſtis* Dominũ *promeretur.* Atqui Innocentius *tertius*

tertius cōſtituit,ut qui iā doli capaceseſſe cœpiſſent,ſi nō ſæpius,at ſemel quotānis cōfiterētur peccata illis ſacerdotibus,qui eorū animarū curā haberēt. Atq; hic eſt ueræ purgationis modus, ut quod dicto factóue quotidie peccamus,illud pura cōſciētiæ uoce,pijsq; actibus expiemus,nō autē Iudaico ritu,arietis ſanguine,aut more priſcorum teda,ſulphure,uel aqua. In ſacris ferè omnibus ethnicorū tres erāt iſtæ purgationes,nā aut teda purgabātur & ſulphure,aut aqua abluebātur,aut aëre uētilabantur. Triplicem purgationem Ouid. notat illo uerſu.

Terq; ſenem flamma, ter aqua,ter ſulphure luſtrat.

Et Vergilius idem, —Ter ſocios pura circunluit unda,
Spargens rore leui & ramo fœlicis oliuæ,
Luſtrauitq; uiros.

Item ouum uſurpabant. Iuuenalis,

Niſi ſe centū luſtrauerit ouis. Sic & in hoc delirabant:nō enim corpus,ſed animus eſt purgandus, utpote cuius abſq; nutu,atq; renutu,nemo quiſquā fit nocens.

Qui primi inſtituerint horas canonicas,ac ſanxerint ut pſalmi à choro alternis canerentur, ac quàm parum frugifer ſit cantus in domo Domini mollior atque delicatior,& ibidem de origine chori,& qui diuorum uitas ſcripſerint. Cap. 11.

PReces horarias ſiue canonicas, quas uocant,Hieronymus primus, Euſebio Cremonenſi & pleriſq; alijs qui cum eo uixerant, inſtituiſſe fertur, quibus diuinæ in templis laudes canerentur, ut ex ſacra patet hiſtoria, quas patres deinde receperunt imitati carmen Dauid,

Septies in die laudem dixi tibi. Sunt autē qui tradant, & in primis D. Cyprianus, morem celebrandi, primã, tertiam, ſextam, & nonã horã à Daniele ſumptum, quòd ille ter in die poſitis humi genibus, patrio ritu manè, hora ſexta & nona precari conſueuiſſet. Ita, teſte diuo Hieronymo, tria ſunt orandi tēpora, manè, id eſt, hora tertia, quũ Spiritu ſancto afflati ſunt Apoſtoli: ſexta, quũ edendũ eſt. Sic Petrus Apoſt. uolens cibũ capere, aſcēdit circa horã ſextã in cœnaculũ, orandi cauſa: nona, tum idē Petrus & Ioannes perrexerunt ad templũ, precãdi gratia. Fuit uel illud priſcorũ inſtitutũ, quũ apud illos ſic oraretur, teſte Apuleio, qui lib. 11. ita ſcribit, Rebus iam rite cõſummatis, inchoatæ lucis ſalutationibus religioſi primã nuntiantes horam perſtrepunt. Matutinas precationes uocat hoc loco Apuleius non ineleganter ſalutationes, oſtenditq; modum orandi diuiſum in horas ſacrificijs legitimas fuiſſe. Poſtea, quod ſatis cõſtat, Pelagius ſecũdus decreuit, ut ipſæ ſeptem canonicæ horæ quotidie à ſacerdotibus recitarentur, uelut præſens remediũ humanæ imbecillitati futurum, quo ſicuti iuſtus ſepties in die, quemadmodũ ait Salomon, fortè per inconſiderantiam cadit, ita per orandi curam, toties reſurgat, conualeatq;. Singulis autem horis Gregorius præfatione dedit initium Pſalmi Dauid, Deus in adiutorium meum intende: Domine ad adiuuandum me feſtina: ſubiecitq; hymnum illũ, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, de quo alibi dicemus. Vt totidē etiã horæ in honorē Deiparæ uirginis quotidie recitarētur, inſtituit Vrbanus ſecundus in cõcilio, quod in Gallis ad Claromontē habuit.

At

At Hieron.rogatu Damaſi digeſsit Pſalterium quod uocant, id eſt, Pſalmorũ lib. in 7. partes, ad numerum dierũ unius hebdomadæ, ut quilibet dies certum Pſalmorũ numerum haberet, qui caneretur: quod ita diſtinctum nũc ex ipſius Damaſi decreto in omnibus tẽplis legitur. Fertur idem pontifex omnium primus hymnum Gloria patri, &c. qui tribus diuinis perſonis redditur, ad extremum quenq; pſalmum adiecisse, quem in Niceno conuẽtu prius editum, memoriæ proditũ eſt. Item primus inſtituit, ut chorus alternis pſalmos caneret: quanquam non nemo tradit, id antea ab Ignatio epiſcopo Antiocheno inſtitutũ fuiſſe, quippe qui per quietem audiuiſſet angelos ad eum modum uiciſsim pſalmos cõcinentes: id quod unus uel alter à Dauid mutuatus eſſe uidetur, qui, teſte Ioſepho lib. Antiquit. 7. dicitur ſeptem cõſtituiſſe choros, & eos canentes ac præcedẽtes ipſe ſubſequutus, dũ arca Ieroſolyma deportaretur. Vel Aſaph imitati ſunt, qui, ut ſuprà diximus, etiam apud Hebræos, auctor fuit ordinis eorũ qui pſallerent. Fuit omnino iam inde ab initio mos noſtris cõcinere de rebus ſacris, dicente Tertull. ad uxorẽ, Quid maritus ſuus illi, uel marito quid illa cantabat? Id hodie apud Germanos cum primis ſeruatur. At D. Auguſt. lib. Confeſsionum 9. ait Ambroſium Mediolanenſem antiſtitẽ, hunc canendi hymnos & pſalmos morem primùm apud occidẽtales inſtituiſſe populos: quod non utiq; multum abhorret à ſententia eorum qui Damaſo aſsignãt: nam quũ ambo per idẽ tempus fuerint, & quod unus cœpiſſet, ab altero ratum haberi oportuerit, non iniuria & ambo eius rei auctores dici poſſent. Verũ

quantũ iã tunc illud inſtitutũ utile eſſe cœperit, idẽ Aug. lib. ſuarũ cõfeſſionũ 10. planum facit, quippe qui à Deo ueniam petit, quòd diligentius cantum, quàm ſacrorum uerborũ pondus attẽdiſſet. Sed hodie nihilo plus è republica noſtra eſſe apparet, quando cantores noſtri ita in templis cõſtrepunt, ut nihil præter uocem audiatur, & qui interſunt, eiuſmodi uocũ concentu, quo eorũ aures maximè calent, contenti, de ui uerborũ minimè curant. Vnde eò uẽtum eſt, ut apud uulgus, omnis ferè diuini cultus ratio in iſtis cantoribus ſita eſſe uideatur, quos bona pars populi, ut audiat, in ſacras ædes uelut in theatrum concurrit, eos pretio conducit, eos fouet, eos deniq; ſolos domui Dei ornamento eſſe exiſtimat, tantò molliores & delicatiores in cantu flexiones & fictæ uoculæ uulgus magis delectant, quàm certæ & planæ: ac ei gratior eſt ſonus, qui tremulo è gutture funditur, quàm qui cũ grauitate editur. Quare dubio procul ex religionis uſu foret, ita conſtituere, ut canentes hymnos modulatè diſtinctéq;, more fermè legentium, pronuntiarent, eo quidem ſono, quo nunc apud nos, in Canone ſacro, præfationes & Dominica precatio canitur. Quod diuum Athanaſiũ Alexandrinum epiſcopum olim in diœceſi ſua feciſſe Auguſt. in prænotato li. atteſtatur, atq; magnopere laudat. Chorus autem multorum uocibus conſtat, ita ut ex pluribus una reddatur, fiatq; concentus ex diſſonis. auctor Seneca, & Macrobius. Chorum à χαρᾶ, id eſt, lætitia, dici autumat Plato lib. 2. De leg. Ego uerò dixerim huiuſmodi cantica bene magna ex parte, à ueteribus ad noſtras cærcmonias eſſe translata, apud quos ad ſymphoniam

ſacrifica-

ſacrificabatur, teſte Liuio lib. ab urbe cond. 9. ubi ait tibicines ſolitos præcinere ſacrificijs. Sed uel id planius facit pes ſpondeus ita dictus, quòd in ſacrificijs libantes eo maximè uterentur: nam Græci σπονδὴν, libamina appellant. Numa Pompilius hunc pedem pontificium nuncupauit, quum ſpondei melos, id eſt, cantu, patrios placaret indigetes. Præterea thure incenſis altaribus, tibicinē ſpondeum canere iubebant, ut duabus lōgis ſymphonijs quaſi duplicibus & iugibus uocibus, proſpera deorum uoluntas firmaretur. Sic Cicero tradit pudicam mulierem, quum uiolenti iuuenes eius fores frangerent, admonuiſſe tibicinam, ut ſpōdeum caneret: quod quum illa feciſſet, tarditate modorum & grauitate cantus, illorum furorem conſedaſſe. Meminit & huius rei Quintil. in 1. De inſtit. oratoria. Sed ad Damaſum redeamus. Is quoq; inſtituit, ut ad ſingulas horas canonicas recitaretur, preſſa tamen uoce, ſymbolum, quod ad differentiam Niceni ſymboli, uulgò breuius & Apoſtolorū appellatur: quāuis certius ſit, ut multi tradunt, iſtud, nō illud, in Niceno concilio editum. Vitalianus uerò canendi modum inuenit decentiſſimum, quo hymni ſacri canerētur, quod ante eum Gelaſio & Gregor. etſi non nemo aſſignat, adhibuitq; ad eum organa. De eiuſmodi muſico inſtrumento affatim tradidimus ſuprà lib. 1. cap. 15. quū de inſtrumentis muſicis dictū eſt. Vitas diuorū, quas lectiones appellamus, Paulus Diaconus & Iſuardus monachus circiter annū ſalutis DCCC. rogatu Caroli magni ſcripſerunt. Et quoniā quū aliàs, tū præſertim imperante Diocletiano, Damaſus & Euſeb. teſtantur, ad decē & ſeptē Chriſtia-

norũ millia, diebus tãtùm triginta, per diuerſas prouincias afflicta ſupplicijs fuiſſe, difficile erat ſingulorũ uel uitas deſcribere, uel diem feſtum cuilibet dare, illi propterea cõpoſuerũt lectiones, quas appellamus, quæ martyribus pluribus, cõfeſſoribus, quos uocant, uel uirginibus conuenirent, quas patres de concilij ſententia poſtea cõprobarunt, certisq́; diebus qui ipſis diuis ſacri haberẽtur, recitari inter horas canonicas mãdarũt. Poſt hæc quidam putantes fore ut quis in multiloquio ſuo facilius exaudiretur, preces alias inſtituere, quædam mutuati ab his canonicis, quas ad diſtinctionem ſuarũ, Romanas *appellarunt: nam* Benedictus *ſuis monachis certum orandi modum præſcripſit, item* Bernardus *ſuis,* Dominicus *ſuis. Quin & ſinguli prouinciales antiſtites idẽ fecerũt, ut hodie alij alias preces uſurpẽt, & id factum ſit, uel* Ro*manorum pontificum conſenſu, qui nihil reſpuere uoluerunt quod diuinum augeret cultum, tametſi Chriſto breuior, non item longior precandi modus probatur.*

De initio ieiunij, & primo eleemoſynæ uſu, ac ibidem quale uerum ſit ieiunium, atq; de ieiunij aduentus quem uocant, & quadrageſimæ uario primordio, & unde dicta ſit, ac feriæ quartæ cinerum, quatuorq́; temporum inſtituto. Cap. III.

D*Ocet diuus Auguſtin. in ſermone* LIX. *de tempore, ad fratres, precibus, de quibus iam abunde ſupra diximus, duas eſſe alas annectendas, ieiunium, & eleemoſynam, hoc eſt, ut uocamus, largitionẽ miſericordiæ cauſa inopi*

factam,

factã, quò celerius in cælum aduolare, id eſt, Deo longè acceptiſſimæ fieri queãt: quia bonæ ſiunt illæ preces, uti in Tobia eſt, quas ieiunium & eleemoſyna comitatur. Ieiunij initium ab urbe ſtatim condito factum eſt quũ primis noſtris parentibus in amœniſſima terræ parte, cui paradiſus Graia uoce nomen fuit, conſtitutis interdicta eſt arbor, à qua abſtinerent, ut ſic obtẽperando, beatiſſimam uitam degerent, malorum omnium expertem, terra ſua ſponte ferente omnia, & Deum creatorem ſuum ſpiritu, uti minus mole corporea onuſto, facilius colerẽt. Imò, ut Ambroſius ait, primus mundi uſus cœpit à ieiunio, qui in lib. de Helia & ieiun. ita ſcribit, Quinto die produxerunt aquæ repentia animarũ, & uolatilia uolantia ſuper terram, & adhuc ſeruabatur ieiuniũ. Sexto die beſtiæ ſunt creatæ, & cum beſtijs orta edendi poteſtas, & uſus eſcarum: inde lex de ieiunio lata eſt, pœnaq; uiolatori indicta, dicente mandato Dei, De ligno quod eſt ſcientiæ boni & mali non comedetis: qua die autem ederitis ex eo, morte moriemini. Hactenus Ambr. Ita nihil prius Deus præſcripſit homini, quàm ut abſtineret. Atq; ieiunij talis fuit origo. Verũ abſtinẽtia haud diuturna in parentibus fuit: nõ multò pòſt commiſerunt ut alteram, credo, precationum alam experirentur: qua propter dum in cælo eſſe ſibi uidebantur, amœniſſimo domicilio ſedeq; illa beatiore expulſi, ſeſe nudos ſubitò repererunt, ac tum primùm alienis opibus egentes, à Deo pelliceas tunicas accepere, quibus operirentur: inde rerum omnium magis indigentes ſolum laborioſè uertere, & per ſudorem ac ærumnam uitam agentes, expecta-

expectare fructus terræ, quæ iam cohibita nihil ultrò amplius ferebat, coacti ſunt. Subijt & morbus, tetareq; cœperũt frigora & æſtus inſueta corpora, ſicuti oraculum prædixerat ea uitæ incõmoda adeũda eſſe, ſi minus diuinæ legi paruiſſent. Et hinc ſimul eleemo ſynæ uſus eſſe cœpit, qui inter omnes gẽtes, tãtũ deinceps increbuit, quantũ pauperies ſemper ſerpſit. Sed hanc non uno humanitatis uel liberalitatis genere metiri licet: quodcũq; enim charitatis officiũ in alterũ præſtatur, id eleemoſyna eſt. Cæterùm Moſes primus eleemoſynæ dandæ uſum introduxit, dicens, ut in Deuteron. extat, Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecũ uerſatur in terra. Quod uel Chriſtus approbauit, quũ inquit, Date eleemoſynã, & ecce omnia munda ſunt uobis. Et rurſum alibi, Vendite quæ poſsidetis, & date eleemoſynam. Magna nempe uis eleemoſynæ, quũ in ea tam bene omnia bona noſtra locata uelit Seruator. Sed quibus danda ſit, audi D. Hieronymum cum Seruatore docentem, & dicentem, Vade, uende omnia tua, & da pauperibus. Pauper non utiq; ille, qui mẽdicitate & ſquallore coopertus eſt, & tamen nõ recedit à uitijs, ſed qui bonus eſt. hæc Hieron. Et Salomon, Da miſericordi, & ne ſuſpicias peccatorem. Illis igitur, teſte etiam Ambroſio, quos ſcimus ignauè potius, quàm ex neceſsitate oſtiatim de cibo rogare, debemus cõſulere, ut bene agãt, ac eos obiurgãdo commonefacere, ut ſine uitæ ignauia, uelint in ſudore uultus, ſicut diuina iubet iuſtitia, & quæritare uictum, & eſſe panem ſuum. Et hæc ut magis

pia &

pia & ſalutarior, eleemoſyna ſpiritualis nuncupatur. Eſt tamē cōmuniter danda eleemoſyna omnibus egentibus, quando ea non tam accipientibus quàm dantibus prodeſt. Sed de ieiunio iam agamus. Manauit & illa ieiunij ratio ad poſteros: enimuero carnis ac uini uſus ab Adam ad Noë *uſq; ignotus fuit, ut infrà cap.6. demonſtrabitur.* Cibo *ſe abſtinuit* Moſes *40. dies, ut dignus eſſet, qui* Legē *acciperet à* Deo: *neq; enim, ſicut* Ambro. *in eodē libello de ieiunio ait, introiſſet in nubem, & uocē* Domini *loquētis de medio igne, ſine periculo audiuiſſet, niſi munitus armis ieiunij fuiſſet: quippe quòd uitioſas corporis partes cōprimit, hominemq; puriorem reddit ad res diuinas tractandas. Deinde abſtinuit* Helias *& poſtremò* Seruator *noſter dies totidē.* Item *Niniuitis* Ionæ *prophetæ opera & cohortatione, pœnitentibus per ieiuniū uenia datur.* Ita Iudæi *abſtinere cōſueuerūt, quoties à* Deo *opem aduerſus calamitates implorare, aut eū iratum placare, uel aliquid uſui uitæ neceſſariū rogare, ſeu acceptorū beneficiorum memoriā redintegrare, uel dies feſtos agere uoluiſſent. Demū* Chriſtus *& ieiunium obſeruandum eſſe, & ieiunij modum docuit, quū apud* Matth. *cap.6, dixit,* Tu *uerò quum ieiunas, unge caput tuū, & faciem tuā laua, ne cōſpicuū ſit hominibus te ieiunare, ſed patri tuo qui eſt in occulto, & pater tuus qui uidet in abdito, reddet tibi in propatulo.* At *ieiunio uidetur nomē inditū ex inteſtino, quod ieiunū dicitur: quia teſte* Corn. *Celſo lib.4. nunquā quod accipit, cōtinet, ſed protinus in inferiores partes uentris mittit: hoc argumēto, ut more ieiuni inteſtini, minus nos cibis oneremus,*

remus, quũ abſtinemus, quod propriũ cõtinẽtiæ eſt. Verum autẽ ieiuniũ ſeruat, nõ qui à carnibus tantũ cœnaq; abſtinet, id quod uulgus abſolutũ ieiuniũ exiſtimat, ſed qui ſimul & affectionibus aliquid adimit, ut minus permittat iræ quã ſoleat, minus ſuperbiæ, minus cupiditati, nihil uoluptati, ac patiẽter ferat ſiquid aduerſi inciderit. Hæc omnia Epictetus Stoicus *duobus uerbis, quæ frequentiſſimè uſurpabat, pulcherrimè cõprehẽdit, Suſtine, & abſtine.* At Origenes *in hãc quoq; ſententiam,* Vis, *inquit, oſtendã quale te oporteat ieiunare ieiuniũ? ieiuna ab omni peccato, nullũ cibum ſumas malitiæ, nullas capias epulas uoluptatis, nullo uino luxuriæ concaleſcas, ieiuna à malis actibus, abſtine à malis ſermonibus, cõtine te à cogitationibus peſſimis, noli cõtingere panes furtiuos peruerſæ doctrinæ, nõ cõcupiſcas fallaces philo ſophiæ cibos, qui te à ueritate ſeducãt: tale ieiuniũ* Deo *placet.* Vt *igitur ad hanc tanti præmij meſſem ſæpius uigilaremus, ut ad cæleſtiũ bonorũ guſtũ eniteremur frequentius,* Apoſtoli *uolentes* Chriſtianos *imitaturos eſſe* Seruatoris *abſtinentiã, inſtituerũt, in quadraginta dies ieiuniũ ante* Paſcha *ſeruandũ.* Id *eſſe uerum teſtis eſt diuus* Hieron. *in epiſt. ad* Marcellam, *aduerſus* Montanũ, *qui plures quadrageſimas ſeruãdas prædicabat, ſcribẽs,* Nos *unam quadrageſimam ſecundũ traditionẽ* Apoſtolorũ, *tempore nobis cõgruo ieiunamus, illi tres in anno faciunt quadrageſimas, quaſi tres paſſi ſint* Seruatores, *nõ quò & per totũ annũ, excepta* Pẽtecoſte, *ieiunare nõ liceat, ſed quòd aliud ſit neceſſitate, aliud uoluntate munus offerre, & reliqua.* Imò, *ſi* Chryſoſtomo *credimus,*

ipſius

ipſius Chriſti inſtitutũ eſſe uidetur, qui homil. x. in Gen. de ea re ita ſcribit, Nã queãdmodũ in uijs publicis ſunt ſtationes & diuerticula, in quibus feßi uiatores & reſpirant & quieſcunt, ut alacrius poſtea iter ſuũ conficiant: & ſicut in mari ſunt portus, ut in eos ſe recipiãt nauigãtes, dum uentorũ impetus conquieſcat, & ſic iterũ nauigare incipiant: ita & nunc his qui in hac quadrageſima ieiunij curſum ſuſcepere, quaſi ſtationes & diuerticula, & portus, per duos hebdomadæ dies Dominus quietem largitus eſt, ut & corpori aliquãtulũ ieiunij labores remittãt, & exactis duobus illis diebus, in pulchrè cœpto itinere alacriter pergant. At non nemo Telephoro illud primò aßignat, & quidem falsò: nam Telephorus auxit potius dierum numerũ, quàm eius inſtituti fuit auctor, qui fertur conſtituiſſe, ut per ſeptem hebdomadas ante paſcha, ieiunium obſeruaretur. Hoc tẽporis ſpatio cõputãtur quinquaginta dies, quibus quotidie, ne uno quidem prætermiſſo, ieiunio corpus edomandũ erat: ſiquidem ex decreto Melchiadis perſpicuè apparet, nullos tñ Dominicos dies à ieiunio uacuos fuiſſe: ille enim perdiu poſtea ſanxit, ne Dominico, neúe quinto hebdomadæ die ieiunium celebraretur, quòd eos dies idolorum cultores quaſi ſacros agerent. Sed hoc poſterius paulatim obſoleuit. Illud uerò ſuperius iã ante Melchiadẽ in uſu erat, dicente Tertul. in lib. De militis corona, Die Dominico ieiuniũ nefas ducimus: eadem immunitate à die Paſchæ, uſque ad Pentecoſten gaudemus, &c. Verùm ita fortè accidit, ut inſtitutum iam intermiſſum, à Melchiade renouatum fuerit. Quare Chryſoſt. eos ipſos dies, ut ſuprà

oſtendimus,

oſtendimus, à Domino datos ad recreandũ corpus, rectè affirmare uidetur. Ad hũc deniq; modũ Telephorus nõ inſtituit quadrageſimã, ſed ad eam unam addidit hebdomadam, qua ſacerdotes duntaxat, ultra alios abſtinerẽt, ut illi qui ſanctiores eſſe debent, uel in hac obſeruatione ſancta, aliquid plus quàm reliqui abſtinendo præſtarẽt. Poſthac Greg. ſcripſiſſe fertur Auguſt. Anglorum antiſtiti, ut curaret quò Anglici quoq; ſacerdotes, ſecundum Telephori decretũ, ieiunium ſeruarent. Et id temporis ſpatium quinquageſima dictum, ſicut latè patet in cano. decretis, ubi de ieiunio agitur: & id inſtitutũ deinde Aurelianenſis cõcilij auctoritate antiquatum. Cæterùm unde dicta ſit quadrageſima, & quod habuerit principiũ, facilè ambigitur. Etenim longo iam uſu uenit, ut quadrageſima abſolutè ponatur pro eo XL. dierum ſpatio, qui ſunt ieiunio ſacri, ſed quàm Latinè neſcio, niſi dicatur, quia ordine eſt dies quadrageſima ſacri ieiunij, & finis eiuſdem: ac inde ſic nominetur, quòd ſit ultima dies ex quadraginta, ſicut ſecũdus eſt ultimus ex duobus. Atqui fuere nonnulli, qui iſtiuſmodi partem tẽporis tanquam totius anni decimam ſacro ieiunio darent: nam quũ annus conſtet ex CCCLXV. dieb. ac horis ſex, decima pars eſt triginta ſex dies, & neſcio quot horæ: & quia deinde quatuor dies, ſicut infrà dicemus, additi ſunt, ex eo, etſi ſatis ineptè, nomen cõpoſuerunt, ut quadrageſima nuncupata ſit, quaſi quatuor & decima. At iſtuc ne ſomniũ noſtrum, cui ſimile eſt, fortè putes, ſcriptum leges lib. diuinorum officiorũ 6. Quadrageſimã uerò alij iam uſq; ab initio incipiebant eo die, qui nunc eſt primus ipſius

quadrage

quadrageſimæ Dominicus dies, ac ita continebat in ſe duos & quadraginta dies. alij uerò à ſecunda feria præteritæ hebdomadæ: quod hodie noſtri monachi atq; Narbonenſes Galli obſeruant. Verùm quũ in eo XLII. *dierũ numero ſex intereſſent* Dominici *dies, quibus ex ſcito* Melchiadis, *fas non erat per ieiunium abſtinere, idcirco* D. Greg. *quemadmodũ eodem in lib. patet, ut quadragẽſimã redigeret ad* XL. *dies ieiunio ſacros, addidit ad eũ ipſum numerum dies quatuor, uoluitq; feriam quartam præteritã, eſſe caput quadrageſimæ, quam multis cùm cæremonijs, tũ ſacris, ſanctam & celebrẽ fecit.* Primùm *enim in* Miſſa *legitur illud* Ioël *prophetæ ſecundum caput, ubi de pœnitentia agitur: deinde aliud* Matthæi *euãgeliſtæ, quo ueri ieiunij modus præſcribitur. Sed ante initiũ* Miſſæ *factum, cineres cõſecrãtur, quibus populus aſpergatur: ſic nãq; apud Iudæos, eos quos maximè pœniteret, cinere cõſpergi ſolitos tradit* Hieremias *cap.* 25. *Deinde ſacerdos imponit eos cineres ſuper uerticẽ capitis cuiuſq;, dicens,* Memento *homo, quia puluis es, & in puluerẽ reuertêris. apud alios ait,* Mementò *homo, quia cinis es, & in cinerẽ reuertêris, In nòmine* Patris *&* Filij *&* Spiritus *ſancti. Amen. Atq; hinc ea dies feria quarta cinerum appellatur.* Ita *cũcti generatim mortales ſemel ſaltem in anno redduntur mortis memores, quod facit ut rectius uiuamus, certò ſcientes nobis eſſe moriendum.* Ad *eum modũ* Dominus, *ueluti eſt lib.* Gen. *cap.* 3. *admonuit* Adã *poſtquã peccauerat, & in mortis neceſſitatẽ inciderat, de humani corporis imbecillitate, dicens,* In *ſudore uultus tui ueſcere pane, donec reuertaris in*

terrã, de qua ſumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuertêris. Poſtremò ut ne ocyus quàm ieiuniũ requireret, populus ad prandiũ aduolaret, iuſſum eſt, ut ſacra omnia ad nonã uſq; horã producerẽtur, recitatis etiam ſimul ueſperis, quas uocant. Quæ ſanè cæremoniæ ac ſacra partim D.Greg. opera & auctoritate, partim Cabillionenſis concilij decreto inſtituta ſunt. Eſt autem Caballio, ſeu Cabellio, uel Cabillio, ita uariè apud ueteres auctores legitur, teſte Ptolemæo, urbs in Lugdunẽſi Gallia celebris, in qua ea frequens ſynodus habita eſt. Ad rem redeo. Eorũdem quoq; Apoſtolorũ decretum fuit, ut tres hebdomadæ ante natalẽ Domini, ut ſolennes celebrarentur, adiunxeruntq; illis ieiuniũ, quod aliquandiu publicè ſeruatum ferunt, nunc uerò monachi maximè omniũ obſeruant. Caliſtus uerò primus omnium inſtituit, ut frumenti, uini, & olei gratia, ter in anno ieiuniũ ageretur, die præſertim ſabbati, id eſt, quarto menſe, ſeptimo, & decimo, ſi inchoëmus annum à Martio, Hebræorum more. Inde mutato conſilio, in quatuor partitus eſt anni tẽpora id ieiunium, in uer, æſtatem, autumnũ, & hyemẽ. Quibus temporibus deinceps ratio ſacrorum ordinum habita eſt, quum id antea tantummodo Decembri menſe fieri conſueuiſſet. Sunt tamen qui Vrbano attribuant huiuſmodi quatuor temporum, ac ieiunij diſtinctionẽ, quæ antea hominum imperitia confundebantur. Sic utrunq; fieri potuit, ut Caliſtus primùm inſtituerit, dein Vrbanus ieiunium in quatuor tempora digeſſerit. At iſta ego à Romanis accepta eſſe dixerim, quos Ouid. in Faſt. tribus anni temporibus fructuum gratia, totidem ſacrifi-

cia dicit feciſſe, uinalia, robigalia, floralia: prima cauſa uini, altera frugũ, deo q Robigus dicebatur, ſacra ſeptimo Cal. Maij, quoniã tunc ferè ſegetes robigo occupat, ut ait Pli. tertia cũctorũ fructuũ, quibus dea Flora præerat. Hinc igitur apparet priſcos Romanos põtifices eadẽ quoq; anni tẽpora nõ inani ſuperſtitione, ſed ieiunijs tribus ex eadẽ cauſa celebraſſe, quò uanos ueterum ritus in uerũ pietatis cultũ uerterẽt. Deinde patres nõnulla alia cõſtituerũt ieiunia, quæ etiã ponere minimè tædebit.

De ritu uigiliarum noctu agendarũ ad ædes ſacras, & de cõuiuio Dominico uel quale illud foret, & quando primùm ſacræ uigiliæ in ieiunium fuerint mutatæ: & ibidem, nocturna ſacra apud ueteres ſemper fuiſſe damnata, atq; de inſtituto ieiunij quartæ & ſextæ dierum hebdomadæ. Cap. IIII.

MOs fuit ſtatim ab initio creſcentis religionis, ut quia Seruator Chriſtus noctu naſci uoluiſſet, ſacerdotes nocturno tempore ſurgerent, horasq; canonicas canerent, ac profani ſimiliter uiri atque mulieres de media nocte ſurgerent, & dies præſertim paſchales agerent pernoctantes in templo, ibiq; orarent, & die cœnæ Domini conuiuium concelebrarent, quod Dominicũ conuiuium appellabant, unaq; eodem loci frequenter conuiuarentur, ubi ſimul inopes cibo reficiebantur. Hæc ex Tertulliani libro ad uxorem ſecundo, habui hoc loco appoſitè referre. Item D. Hieronymus, qui in ſermone de obſeruatione uigiliarum, aut quiſquis illius auctor eſt (nam de ea re ambigitur) inquit, Hæc & huiuſmodi tan

ta ac talia ideo ſancti illi cecinerunt, & ſcripta reliquerũt, ut nos eorum poſteri paribus excitaremur exẽplis, ad celebrandas etiam noctibus ſalutis noſtræ excubias. Quod nẽpe ex præcepto Domini fiebat, dicentis ſuis diſcipulis, Sic non potuiſtis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ut ne intretis in tentationẽ: ſpiritus prõptus eſt, ſed caro infirma. Et Propheta illud ipſum decãtat, Media nocte ſurgebam, ut confiterer tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ. Item Apoſtolus ait, Orationi inſiſtite uigilantes. Hinc populus quoq; imitans illos paſtores qui circa Bethlehem atq; gregem ſuũ nocte excubias agẽtes, meruerũt primi de ortu Domini cognoſcere, ſolebat ea nocte quæ diem quempiã præceßiſſet ſolennem, in templis ad ſepulchra martyrũ pernoctare orando, ſacroſq; hymnos canẽdo. Quod C. Plinij teſtimonio comprobatur, qui quum Bithyniam prouinciam obtineret, motus miſericordia ob multitudinem Chriſtianorum interemptorũ, ad Traianũ, cuius iuſſu ea ſæuitia eruperat, ſcripſit, multa hominũ millia quotidie obtrũcari, in quibus nihil omnino ſceleris inueniretur, niſi quòd eſſent ſoliti ſtato die ante lucem conuenire, carmenq; Chriſto quaſi Deo canere. Tũ Traianus reſcripſit, hos homines inquirendos quidem nõ eſſe, oblatos uerò puniri oportere. Ad hæc Tertul. in Apologet. animo cõmotus inclamat, O ſententiam neceßitate confuſam! Negat inquirendos, ut innocentes: & mandat puniri, ut nocentes. Parcit, & ſæuit, dißimulat, & animaduertit. Quid temetipſum cenſura circumuenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non inquiris, cur non & abſoluis? Hæc ille. Sed quid

damnoſa,

damnoſa, uti ait Horat. *non minuit dies? Ea enim pietas poſtea paulatim in impietatē, illi ſacri hymni in diſſolutas cantiūculas, preces illæ in procaces affectus uerti cœperūt: nā in eo nocturno cōuentu, pueri puellæq; amores iam licētius meditari, iuuenes palàm ſtuprū offerre, ſenes lenocinium facere, & matronæ paßim corrumpi minus erubeſcebant. Quod* Vigilantius, *qui mox in hæreſim eſt lapſus, præſentiens, ut idoneam culpādi anſam amplexus, cœpit eas excubias maximè omniū impugnare, publiceq; execrari. Contrà* Hieron. *qui ab eo criminatore nihil nō in malam partem aſſeri ſuſpicabatur, grauiter repugnabat, argumentans paucorum culpam non debere religioni damno eſſe, quia qui peccarent uigilādo in templis, poſſent etiam in ſuis domibus uel in alienis eadem facere: atq; non illepidè in illū cauillās aiebat,* Hoc *facit contra uocabulum ſuum, ut uelit dormire* Vigilantius. *Sic res in aliud tempus reiecta, ita auxit contagionem, ut domus* Dei *iamiam, ſicut ueritas dicebat* Iudæis, *facta eſſet ſpelunca latronum, hoc eſt, ſtupratorum. Quod patres ubi animaduerterunt, ut ne id malum latius ſerperet, tandem aliquando inſtituerūt, loco uigiliarum ieiunium illis diuis, pridie diei cuiuſq; feſti, ſi ille celebris ac præcipuus eſſet, & ſacerdotes nihilominus de media nocte ſurgerent, ac horas ſuas celebrarēt: quia uti* Cyprianus *ait, efficax fit precatio præcedente ieiunio. Manſit dein uigiliarum, id eſt, officij nomen huiuſmodi ieiunio, quod æquè obſeruatur ac quadrageſimale. Atq; huic creſcenti morbo tale eſt datum remedium, poſt tēpora omnino diui* Hieronymi, *qui eo anno occi-*

dit, qui fuit ſalutis CCCCXXII. ſedente Bonifacio pontifice I. Ita Aegyptij, teſte Herodoto, pridie diei feſti ſolenne ieiunium habere, & poſtquam dormierãt, immolare uaccam. Hunc ritum attendãt, qui eiuſmodi diebus grauatè abſtinent, quando inde ſcire licet nos à priſcis hominibus iſtũ accepiſſe abſtinentiæ modum, ut non uideamur nouũ obijſſe munus. Ad rem redeo. Nimirũ nocturna ſacra ſemper fuere multorum ſcelerum cauſa, id quod ad extremũ fuit, quamobrẽ Romana ſeueritas, teſte Liuio, Bacchanalia damnarit, quum ſub nomine religionis, ſtupra puerorum fœminarumq; promiſcua, & corruptelæ omnis generis fieri cœpiſſent: & Dyagundas Thebanus, teſte Cic. De legib. omnia nocturna ſacra ob illud ipſum apud Græcos lege perpetua ſuſtulit. Quinetiã noſtris Chriſtianis iſte nocturnus religionis cultus, de quo ſuprà eſt dictum, labeculã aliquã infamiæ apud ethnicos aſpergere cœpit Tertulliani tẽpore, qui de eorũ ſuſpicione meminit eodẽ lib. ad uxorẽ ſcribens, Quis ad conuiuiũ Dominicum illud, quod infamãt, ſine ſuſpicione dimittitur? Infamant, dixit Tertullianus, ſcilicet ethnici. Iam ad rem reditus inſtat. Item quarto & ſexto hebdomadæ die ieiuniũ indixerunt patres, quòd hoc die Chriſtus fuiſſet cruci affixus, & illo Iudas eum prodere animo deſtinaſſet, quod cẽſuerat Apollonius orator inſignis, ſicuti in decret. canon. eſt, qui imperante Lucio Cõmodo ſolus ea tẽpeſtate martyriũ paſſus, quia de Chriſtianæ religionis laudibus, quod tũc capitale fuit, orationẽ habuiſſet. Teſtatur & de obſeruatione huius ieiunij Origenes ſuper Leuit. ſcribẽs, Habemus quartã & ſextã ſeptima-

ptimanæ dies, quibus ſolenniter ieiunamus. Eiuſmodi *ſexti diei ieiuniũ ab Anglis hodie ſanctiſsimè ſeruatur, populis ſine cõtrouerſia, præ cunctis religioſiſsimis, ſicuti nos latius de ea re memorauimus in hiſtoria noſtra Anglica, quæ nuper diuûm auſpicijs in publicũ prodijt.*

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, in Dominicum & ſabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias diſtinxerint, & ibidem, à quibus errãtium ſyderum uocabula fuerint iſtis diebus primùm tributa. Cap. V.

Svbnectã per appoſitè unde feriarũ nomẽ ſit diebus hebdomadæ ſingulis inditũ. Porrò *Syluester* Romanus Põtifex primus, *ueterum deorũ memoriam abhorrens, ſtatuit, ut dies hebdomadæ, qui antea nominibus Solis, Lunæ, Martis, Mercurij, Iouis, Veneris, & Saturni dedicati eſſent, ad numerũ feriarũ digererentur, uocarenturq́; prima, ſecũda, tertia, quarta, quinta, ſexta feria, ad eum propè modũ, quo apud Hebræos, dies nomine ſabbatorum diſtincti fuerant. Saturni uerò diẽ antiquo legis uocabulo ſabbatũ, quod requiem ſignificat, & primã feriã quæ in locũ Solis ſubiecta erat, ut diem Domino ſacrũ, Dominicum appellari uoluit: idq́; feciſſe dicitur rogatu Cõſtãtini principis. Quãquã Apoſtoli primò eũ diẽ Domino cõſecrarãt, quòd Seruator noſter eo die à mortuis reſurrexiſſet, atq; otiũ ſabbati, id eſt otiũ, ſicut ait Orig. ab operatione peccati, in eundem uerterant, ut perinde apud nos Dominicus eſſet, ac ſabbatum apud Iudæos fuerat. Quod uerũ eſſe ex eo colligere licet, qđ multò ante*

Sylueſtrũ,aut Cõſtantinũ, Pius Põtifex ſanxiſſe perhibe tur,ſicut infrà demõſtrabitur,Paſcha Dominico *die cele brari,& Tertull.eum diẽ* Dominicũ *appellat,uti proxi mo capite demõſtrauimus.Quare iſtud inſtitutum fortè id temporis minus ſeruatũ,Syl ueſter per hunc modũ in nouaſſe dicitur.Cæterùm hæc dierũ ratio nunc tãtùm in rebus diuinis habetur,quũ uir* Dominico *die cum ſabba to ſuum tenente locũ, & id,credo, permittente Sole, & Saturno,reliqui priſtinũ nomen recuperauerint.* Vnde *profectò pudendũ eſt,ſimulq́; dolendũ, quòd non antehac data ſint iſtis diebus* Chriſtiana *nomina,ne dij gẽtiũ inter nos,tam memorabile monimentum haberent.* Etſi *aſtrologi* Lunam, Martẽ, Mercurium *&* Iouem *uocant planetas,id eſt,ſtellas,è quibus nomina his quatuor diebus impoſita ſunt, quòd ui ſyderũ efficiatur tẽporis uarietas.* Hinc Cic,De *diuin.inquit,* Quum *temporũ anni tempeſtatumq́; cæli conuerſiones cõmutationesq́; tantæ fiunt acceſſu & receſſu ſtellarũ.Feriæ apud ueteres,erãt dies,quibus nullum opus fieri liceret,dictæ à feriẽdis uictimis,quæ immolabãtur:uel à ferendis epulis,quæ tum maximè dabantur.* Sed *de ijs plura in capite inſequenti, quum de feſtis diebus ſermo fiet.Quod autem receptum eſt, dies aßignari ſeptem ſtellis, quæ planetæ uocantur, inuentum* Aegyptiorum *putatur, teſte* Dione *hiſtorico.*

De modo Chriſtianæ abſtinentiæ in cibis capeſſendis quum ſolenne eſt ieiuniũ,ac de eorum delectu per legẽ habito,& unde ſit uſus apud nos conſecrandi menſas, legendiq́; ſacra ſcripta dũ editur, atq; agendi gratias poſt ſumptũ cibum. Cap. VI.

QVum ieiunium agitur, primùm à carne, & à quocunq; ciborũ genere quod ſapiat carnem, ſicut ſunt lac, caſeus, oua, auctore diuo Greg. abſtinendum eſt. Sed carnis uſum multò antè interdictum fuiſſe ijs qui per ieiuniũ abſtinent, teſtatur Chryſoſt. qui Greg. ducentis anteceſsit annis, homilia tertia ad populũ, in detrectatores, Quæ enim, inquit, utilitas, quum auibus & piſcibus abſtineamus, fratres uerò mordeamus & comedamus? Quæ lex à principio impoſita fuit, quum Deus, uti eſt in Gen. lib. dixit, Ecce dedi uobis omnem herbam ſeminantẽ ſemen, quæ eſt in ſuperficie omnis terræ. Et omnis arbor in qua eſt fructus arboris, ſeminans ſemen, uobis erit in eſcam. Ita, teſte Orig. primus homini cibus fuit ex oleribus & arborum fructibus, uſq; ad Noë tempora. Et eam ipſam legem in ieiunio remanſiſſe ſatis conſtat, quando poſteritas illa ſemper eſt uſa. Abſtinendum dein & à cœnis, dicẽte Hieron. prout & in Decretis ſcriptum eſt, Sint tibi quotidiana ieiunia, & refectio ſatietatem fugiens: nihil enim prodeſt tibi biduo uel triduo uacuum portare uentrem, ſi pòſt pariter obſtruatur. Et ſubdit, Sint tibi ieiunia pura, continua moderataq;, id eſt, quotidie eſurire, quotidie prandere, & reliqua. Docet Hieron. ut ſemel in die cibum capiamus, & illum quidem circa meridiẽ, quæ temporis portio iam uſu uenit, ut prandio ſit data. Eſt illud ipſum iam pridem cõuentus Gabilionenſis decreto ſtatutum, quo excipitur, ne quiſquam ante ſacra meridiana peracta, prãſum eat: nulla hîc mẽtio de cœna fit. Dixit Hieron. & refectio, id eſt, ipſius cibi capeſſen-

di actio, ſatietatem fugiat: ſi de prandio & cœna intellexiſſet, refectiones pluratiuo numero poſuiſſet. Hæc *grata frugalitatis cõſuetudo maiores noſtros in hoc genere ieiunij, cum ſumma uoluptate continuit: hæc nos eſurire quotidie, quum cœnas negligimus, & prãdere quotidie admonet. Sanè ſi in ieiunio bis cibũ capere fas eſſet, ecquæ hîc abſtinẽtiæ forma, uel ſpecies quidem foret? paruienim refert quo ueſcaris cibo, ſi modò te ad ſummum ſatiaueris.* Apud Rom. *olim prandia non fuiſſe frequenti in uſu, auctor eſt Seruius. Teſtatur idẽ Gellius ita ſcribens, Parſimonia apud ueteres* Rom. *& uictus atq; cœnarum tenuitas non domeſtica ſolùm obſeruatione ac diſciplina, ſed publica quoq; animaduerſione, legũq; pluriũ ſanctionibus cuſtodita eſt.* Romanis *fœminis, ut nos alibi diximus, uini uſus quondam ignotus fuit.* Hebræi *in ſolenni ieiunio ueſperi tantùm comedebant, ſicuti lib.* Iud. *cap. 20, & 2.* Reg. *cap. 1. legitur.* Hũc *quoq; morem apud noſtros aliquando ſeruatum Chryſoſt. innuere uidetur, quum homil. 36. in* Matth. *prope finem ita dicat,* Veniat *tibi, oro, in mentem, quoties ieiunij tempore, mẽſa ueſperi appoſita, ſi miniſter uocatus tardiuſculè acceſſerit, &c.* Nos *igitur ab ijs formam ieiunij accepiſſe uidemur, ſed alio temperantiæ argumento: illi in medias noctes ſeſe paſcebant, nos merenda contenti, reliquum diei abſtinenter agimus.* Hæc *ieiunij ratio quãquam ab omnibus recepta eſt, riteq; ubiq; gẽtium ſeruatur, de ea tamẽ non ab re, hoc loco latius quàm uolebam memorauimus: ſunt enim nõnulli quorum* Deus *uẽter eſt, ut* Apoſtolus *ait, qui uelut fruges cõſumere nati, omnia tam humana*

mana quàm diuina præ lautiſsimis epulis, haud magni ducant. Ii porrò abortiui, ut dicunt, religionis filij, contendũt eſſe cœnãdum in ieiunio, modò carniũ uſus abſit. Huic tã pingui eſuritioni audiuimus nos quandoq; apud Anglos, Londini, neſcio quem concionatorem Frãciſcani ordinis uirum, uoluiſſe copiam ſuppeditare ciborũ, imò abſtinentiæ Chriſtianæ fræna laxare, affirmantem neminem teneri capitali peccato, ſi quadrageſimale ieiunium uiolaſſet, quũ ex præſcripto legis, nihil contrà ſancitum eſſet. Ita homo eius ſectæ, quam Chriſtus nõ inſtituit, de ieiunio præceptũ Chriſti requirebat, ut (credo) ſuo amplo uẽtri haud tenuiculo cibo contẽto, honeſtius obediret. O poſt hominum memoriam os importuniſsimum! Fac, quæſo, mihi liecre id ſine capitali crimine facere, quid obeſt, ſi perſuaſum habeam me grauius peccare quàm peccem, ſi nõ abſtineam? Officit ſanè nihil, quũ per id enitar patientius abſtinere, quod cùm corpori tum animo & perutile atque maximè neceſſarium eſt: inclamante Origene, Nam quomodo apud eos caſtitas incorrupta ſeruatur, niſi arctioribus continentiæ fulta ſubſidijs? Quomodo Scripturis operam dabunt? Quomodo ſapientiæ & ſcientiæ ſtudebunt? nónne per continentiam uentris & gutturis? Quomodo quis ſeipſum caſtrat propter regnum cælorum, niſi ciborum affluentiam reſecet, niſi abſtinentia utatur miniſtra? Hæc ergo Chriſtianis ieiunandi ratio eſt. Hactenus ille. Proinde ex uſu noſtro nõ eſt, ex ſuggeſtis polliceri ſecus facientibus ac Chriſtiana temperantia poſcit, lexq; iubet, impunitatem, quæ malorũ ſemper auget audaciam.

Quanuis

Quamuis ego omnino non facilè cõceſſerim,id fieri poſſe ſine capitali noxa,quando Apoſtolorũ, uel atq; adeo Chriſti,ut ſuprà cap.3.oſtendi,inſtitutum ſic uiolatur.ſic patrũ auctoritas floccipenditur, ſic deniq; religio ipſa negligitur,quũ præſertim hoc tẽpus ſacrum ſit: de quo idem Origenes.Habemus,inquit,quadrageſimæ dies ieiunijs conſecratos.Atq; iam ſatis liquet,quantũ ſit piaculum dare diſſolutis licentiã peccandi,ac religioſum populum à pio cõtinentiæ officio auocare,ab eiusq; pectore caſtum ſummouere metum. Cæterùm extra ieiunium legitimum,& duos hebdomadæ dies, feriam ſextam ac ſabbatũ habemus,quibus non licet ueſci carnibus,prout iam ab initio eccleſia receperat,cõſtituerat, ac ſanciuerat,quæ porrò in hoc ſequuta eſt Dei Legem, quam ille primus de ciborum delectu Iudæis per Moſen dederat, uti eſt in Leuit.cap.11.Ecquis ergo niſi ualde edax mini meq; religioſus legẽ duorum dierum ad Dei præſcriptũ latam perfringere auſus fuerit? Sed audi Tertull.de iſta cibaria abſtinentia lib.defin.dog.eccleſ.ita admonẽtem, Abſtinere autẽ ſe ab aliquibus cibis non quaſi malis, ſed quaſi non neceſſarijs,nõ eſt malum:moderari uerò eorũ uſum pro neceſſitate & tẽpore,propriè Chriſtianorum eſt. Aſt alijs diebus nefas eſt Chriſtiano homini cibũ aliquẽ quo ueſcãtur cæteri mortales,ſtomachari, repudiare,quũ Seruator imperet,ita dicẽs diſcipulis,In quãcũq; ciuitatem intraueritis, & ſuſceperint uos,edite quæ apponũtur uobis.Apoſtolus itidẽ Timotheo iuſſit ut prædicaret,nihil ex cibis,quibus homines ueſcerẽtur,eſſe re ijciẽdũ,quòd,ut eius uerbis utar,quicquid creauit Deus bonum

bonum ſit, ſi cum gratiarũ actione ſumatur: ſanctificatur enim per uerbum Dei, *& preces.* Et *idem ad* Corinthios *ait,* Atqui *eſca nos nõ cõmendat Deo, neq; ſi comedamus, aliquid nobis ſupereſt, neq; ſi non comedamus, quicquam nobis deeſt.* Voluit *tamen abſtinendum eſſe, ſi facultas iſta comedendi foret aliquãdo infirmioribus offenſioni.* Quocirca Eleutherius *uanas hominũ obſeruationes tollendi ſtudioſus, ſtatuit, contra Seuerianos hæreticos, ut nequis* Chriſtianus *ab ullis abſtineret cibarijs quæ conſueuiſſent mortalibus uſui eſſe.* Quod *& cõtra* Iudæos *eſt, qui ex præſcripto* Legis, *porcina ac quorundam aliorum animaliũ carne nõ ueſcuntur, id quod in* Leuitico *fuſius proditur.* Ecce *quàm ſuaue ſit* Chriſtianæ *temperantiæ iugũ, quamq; leue onus: quamobrẽ apparet quàm impiè faciãt, qui illud reijcere conẽtur, quũ præſertim liquidò liqueat, ethnicos multò eo grauius ſemper tuliſſe non inuitos, quod planũ fecimus in tertio huius operis uolumine, cap. 5. ut qui uelint ea omnia diſcere, illinc queant haurire.* Hæc *tamen adijciam,* In *ueteri* Inſtrumento *legimus, ſacerdotes qui miniſtrãt in tẽplo* Dei, *prohiberi uinũ & ſiceram bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum, ut ſenſus uigeat ſemper, & tenuis ſit.* Priſcis *temporibus nec carnibus ueſcebãtur, nec animalia dijs immolabant, ſed liba & fructus, cæteraq; huiuſmodi ſacrificia pura dijs offerebãt: nam ueſci carnibus, ut inquit* Plato *lib. 6.* De *legibus, & deorum aras polluere ſanguine, impiũ uidebatur.* Qui *uolebãt ſacris* Iſis *initiari, illis ieiuniũ decem dierum indicebatur, dicẽte* Apuleio *lib. 11.* Illud *planè cunctis arbitris præcepit,*

decem

decē continuis illis diebus cibariam uoluptatē coërcerē, neq; ullum animal eſſem, & inuinius eſſem. Liuius *ſcribens de matre filiū initiatura* Bacchanalibus, *refert decem dierū caſtimonia opus eſſe.* Vnde Hieron. *ueriſsimè ait,* Vēter & *genitalia ſibimetipſis uicina ſunt, ut ex uicinitate mēbrorum, confœderatio intelligatur uitiorum.* Item Cyprianus, *Ieiunijs uitiorum ſentina ſiccatur, petulantia marcet, concupiſcentia languet, fugitiuæ abeūt uoluptates.* Videant igitur, *qui uel grauatè abſtinentia utuntur, uel qui religionis cauſa abſtinent, uerùm quum dies feſtus uenerit, ſaturantur ad uomitum, quàm turpe ſit homini* Chriſtiano *non abſtinere, aut nō abſtinendū eſſe modis omnibus docere, quum præſertim intemperā ter uiuere, non tam malè uiuere ſit, ut quidā ſapiens ait, quàm diu mori.* Item *noſtris mos eſt, menſam iam inſtructam ſacris quibuſdā cōſecrare uerbis prius quàm ueſci incipiant: quod ad imitationē* Chriſti *fit, quippe qui eū ritū ſeruaſſe fertur, quum in deſerto quinq; panes conſecrauit.* Eſt *inſuper uſus agendi gratias poſt prandiū cœnámue, id quod uel illum facere conſueuiſſe conſtat,* & Apoſtolus *fieri præſcripſiſſe uidetur, qui, ut paulò ſuperius oſtēdimus, ait bonum eſſe quodcunq; ciborū genus, ſi cum gratiarū actione capiatur.* Poteſt & *ab* Hebræis *uideri ſumptum, quia illi immolatas edebāt eſcas.* Quod *uerò conſuetudinis eſt, ut dum comeditur, ſacra legātur ſcripta, hoc ex uetuſtiſsimo more habetur, uel diuo* Auguſt. *teſte, in libello de communi uita ſacerdotum, ubi inquit,* Quum *acceditis ad mēſam, donec inde ſurgatis, quod uobis ſecundū conſuetudinem legitur, ſine tumul-*

tu,ſine contentione audite,ne ſolæ uobis fauces ſumāt cibum,ſed & aures eſuriant Dei *uerbum. Auguſt.hactenus.* Hoc ego ex Seruatoris *inſtituto profectū dixerim: ille enim cùm aliàs ſæpius edendo docere cōſueuit, tū poſtremò inter cœnam,diſcipulos ueſcentes de ratione conſummandorum omnium ferè myſteriorum religionis docuit,uelut* Matth.*cap.26.abunde demonſtrat.* Vnde *patres ut memoriam frequentarent tam ſalutaris inſtituti, hunc ſacræ ſcripturæ in menſis legendæ ritum,iam inde ab initio introduxiſſe uidentur.*

De origine rationis feſtorum dierum apud Romanos,& noſtros,& cur cōſtituti ſint, & ſoli Deo eſſe ſacrificādum, ac de more natalē colendi diem ſacris conuiuijs & uoluptatibus, paſchaq́ celebrādi,& conſecrandi paſchales candelas. Cap. VII.

I*Vdæos ſua habuiſſe ſabbata,hoc eſt,dies feſtos,ſuprà declarauimus abunde, quum de ritu ſacrificandi facta eſt mentio,quì quēuis feſtum diem perinde ſabbatū uocabāt, ac* Romani *ferias, quarum apud eos quatuor in primis erant genera. Statiuæ uniuerſi populi cōmunes,quæ certis & conſtitutis diebus fiebant, in quibus præcipuè edebantur ludi,id eſt,lupercalia,agonalia,carmentalia,cōſualia.* Agonalia Feſtus *uocat ſacra* Dei Agonij *præſidētis rebus agendis:ſicut carmentalia dicuntur ſacra* Car*mentæ matris* Euandri,*quæ ita nuncupata eſt quòd mulier fatidica carminibus reſpōſa daret: nam ei antè* Nico*ſtrata nomē fuerat. Cōſualia à* Romulo *inſtituta Conſo, quē cōſilij* Deū *putabāt. In circo maximo ad aram, teſte*

Dionyſio,ſubterraneã ſacrificia & ludi fiebant, quibus uirgines Sabinæ raptæ fuerant. Cõceptiuæ, quæ quotan nis à magiſtratibus uel ſacerdotibus concipiebantur, in certos ſiue in incertos dies, ut erant Latinæ, ſemẽtinæ, pa ganalia, cõpitalia. Imperatiuæ, quas Cõſules uel Præto-res pro arbitrio indicebant. Et nundinæ paganorũ ac ru ſticorum, quibus ad negotia & merces conueniebant. Itẽ nouẽdiale ſacrũ, cuius origo talis fuit, Quum enim Tul-lo Hoſtilio rege, Romam eſſet nuntiatũ, in Albano mõte lapidibus pluiſſe, placuit ut nouem dierum feriæ celebra rentur. Quæ religio in multas exiuit ætates, ut quoties tale eſſet prodigium, huiuſmodi nouẽdiale fieret ſacrũ. auctor Liuius, ab urbe cõdita. Erant præterea priuatæ, ac propriæ familiarũ, quas quæq; familia ex uſu dome-ſticæ pietatis ſeruabat, ut Claudiæ feriæ, & Aemyliæ. Item ſingulorũ, ut nataliũ dierum, quæ natalitiæ dicebã tur, & fulgurũ, & funerum expiationes. Fuit mos iſte & apud Perſas, ut ſuum quiſq; diem natalem pro facultati-bus, multis ſacris ac opiparis cõuiuijs colerent, unde ad Romanos forſitã fluxit, quibus in ſolis natalibus ſacris, ſeſe uarijs etiam libidinis intemperantiæ uoluptatibus dare fas erat. Verg. in Bucol. præclarè demonſtrat,

Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis Iola.

At in alijs caſtè dies agebãt, ac tam natali die, quàm fune rũ, in tẽpla cibos pauperibus afferebãt, ibiq; edebãt. Ma nauit & ad nos inſtitutũ, quãdo teſte Tertull. lib. De mil. corona, noſtri illis ipſis diebus oblationes faciebãt, in tẽ-ploq; unà epulabãtur, quæ poſtea luxuries Nicenæ ſyno di decreto ſublata eſt. Fuit uel Ambr. tẽporib. talis diei

cultus

cultus celebris, qui epiſtola quadam ad Felicē *epiſcopū* Comenſem *monet natalē diē unicuiq; non ludis uolupta tibusúe alijs, ſed tantùm precibus agendū. Sed is dies qui nobis primus illuxit, nunc prorſum apud nos in omnem uenit obliuionē, quò ſcilicet noſtræ ſordidæ infantiæ pe nitus immemores, omni tēpore poſt inſolentiores euada mus.* Fuerunt *& feriæ denicales nominatæ, quæ ageban tur, quum hominis mortui cauſa, familia purgaretur; Græci enim* νεκρὸν, *mortuū dicunt.* Harum *feriarum me minit* Columella *hiſce uerbis,* Nos *apud pontifices legi mus, ferijs tantùm denicalibus mulos iungere nō licere, cæteris licere. Affirmabant autem pollui ferias, ſi in ijs opus aliquod fieret: ideò per præconem denuntiabatur, nequod opus fieret, & præcepti negligēs mulctabatur.* Ac *à ferijs feſti dies dicti ſunt feriati, quibus feriæ cele brabantur: ſicut profeſti à pro, uoce priuante, hoc eſt, non feſti ſunt dies, ſed, ut ait* Feſtus, *procul à religione nu minis diuini; qui erant ad rem uel priuatam uel publi cam miniſtrandam, hominibus conceſſi.* Erant *uel faſti dies, quibus ſine piaculo,* Prætoribus *licebat tria uerba fari,* Do, *dico, addico: & nefaſti ijs contrarij, quibus fari nō licebat. quæ omnia* Ouid. *in* Faſtis *latè perſequitur, &* Liuius *ac* Dionyſius *appoſitè meminerunt, necnō &* Feſtus. Hac *ratione patres, quia lex* Iudæorū *umbra fuit futurorū bonorū, cōſtituerūt dies feſtos, quibus* Chriſtia *ni omiſſis profanis negotijs, diuinis uacarent rebus, ſa crā ſcripturā perdiſcerēt, ſacras audirēt cōciones, debi tumq; Deo honorē ſacrificādo, orādo, bene agēdo habē rēt; ac ſimul memoriā diuorū, dieb. qui illis ſacri eſſent,*

colerent: nã ſoli Deo ſacrificandum eſt, teſtificante Bar-*naba, & Paulo.* Is *enim quum* L*yſtræ claudum ex utero matris ſuæ iuſsiſſet ambulare, quẽadmodum in* A*ctis cõ memoratur, & ille continuò nequaquam pedibus debi-lis exiluiſſet, ac turbæ ob id miraculum uoluiſſent ei &* B*arnabæ immolare, ambo conſciſsis tunicis ſuis exiue-runt in turbas, clamantes, atq; dicẽtes,* Viri, *quid hæc fa-citis? & nos mortales ſumus ſimiles uobis homines, an-nuntiantes ut ab his uanis conuertamini ad* D*eũ uiuũ, & reliq.* D*iui uerò honorãdi ſunt, quòd iam filij & hæ-redes* C*hriſti, ut ait* A*poſtolus effecti ſint, qui pro nobis orent, & idcirco illis templa & aræ dedicãtur, ut ſimul eos, ſimul* D*eum debita ueneratione colamus.* V*nde in* P*ſal.* 148, L*audate* D*ominũ in ſanctis eius.* A*d rẽ redeo.* P*rimùm omnium ab* A*poſtolis, deinde à patribus feſto-rũ dierũ ratio inita eſt, uti proximo cap. ſubtilius diſſe-retur, & præſertim* P*aſcha, quia inde omnia religionis myſteria initium ſumpſerint, quod* P*ius primus,* D*omini co die celebrãdum conſtituit.* D*einde orta diſſenſione ſu per ea re, uictor qui ſedere cœpit anno circiter* CXCVI. *à natali* S*eruatoris, ſanxit ex ſententia* E*leutherij, cui in pontificatum ſucceſsit, ut* P*aſcha* D*ominico omnino ce-lebraretur die, à quartadecima luna primi menſis, ad ui geſimamſecundam, ne cum* I*udæis* C*hriſtianorum ratio congrueret, quibus moris fuit, illud ſolenne aliquanto prius celebrare.* I*d decretũ externorũ antiſtitũ quidã ab initio repudiarunt, rati ſe haud ineptè facere, qui nihil aberrarẽt à* I*oãnis inſtituto, qui chariſsimus fuiſſet* C*hri ſto: & ſatis cõſtaret, eũ ipſum quoad uixiſſet* I*udæorum*

more

more paſchale tẽpus obſeruaſſe. Polycrates Epheſius *epiſcopus de ea reſcribens,* Nos, *inquit, inuiolabilẽ celebramus diẽ, neq; adijciẽtes quicquã, neq; minuẽtes.* Ita inter *noſtros eatenus eſt diſceptatũ, quoad ad eũ quẽ nũc tenemus modũ, illud ſacrũ ſit conſtitutũ celebratũ iri, qui etiã quibuſdam non ſatis probatur.* Paſcha, *ut ſuprà oſtendimus,* Hebraica *eſt uox, & ſignificat tranſitũ: quod uerum eſſe* Euangeliſta *innuit, quũ celebraretur à* Domino Paſcha *cum diſcipulis, aiens,* Ante diem autem *feſtum* Paſchæ, *ſciens* Ieſus *quia ueniſſet hora eius, ut tranſiret ex hoc mundo ad* Patrem, *&c,* Cereæ *paſchales candelæ, ut* Dominicæ *reſurrectionis ſabbato per ſingula templa conſecrarentur,* Zozinus *auctor fuit.*

De primo feſtorum dierùm inſtituto, & utrum Pentecoſte fuerit Apoſtolorum temporibus dies feſtus: atque unde mos ſit adſcribendi bene de Chriſtiana religione meritos ad diuorum catalogum. Cap. VIII.

TRadidimus *ſuprà diuum* Ioannem *apoſtolum* Paſcha *celebraſſe, id quod & alij fecere* Apoſtoli: *quos ſimul auctores fuiſſe perhibent, ut omnes illi dies quibus* Seruator *noſter ad ſalutẽ atq; diſciplinã noſtrã aliqua peregiſſet myſteria, ſacri eſſent, utq; apud poſteros maiori haberentur uenerationi, eos primùm religioſè coluiſſe, quandiu uixiſſent.* Cuiuſmodi *ſunt dies* Dominici, *aduentus* Domini, *natalis, & circunciſio eiuſdem, epiphania, item uirginis purificatio, quã uocant, quadrageſimæ dies,* Dominica *palmarũ, cœna* Domini, *quando*

poſt euchariſtiam inſtitutam, pedes lauit diſcipulis, paraſceue Paſcha, aſcenſus Chriſti in cælũ, Pẽtecoſte. Quod ſolenne ab Hebræis prius conſueuit celebrari: apud eos enim poſtquã agnus immolatus fuerat, quinquageſimo deinde die, data eſt Lex Moſi ſcripta digito Dei. Quum Chriſtus uelut ouis ut immolaretur, ductus à Iudæis eſt occiſus, noſtrũ Paſcha fuit, ac poſt quinquaginta dies diſcipuli Spiritum ſanctum accepere. Quãquam ſunt qui tradant Pentecoſtes diem non fuiſſe feſtum, Apoſtolorũ tẽporibus: in qua re eos hallucinari planè oſtẽdit Lucas, in Actis cap. 20. ita ſcribens, Propoſuerat enim Paulus præternauigare Epheſum, ne tempus tereret in Aſia: feſtinabat enim, ſi poßibile ſibi eſſet, ut diem Pentecoſtes ageret Ieroſolymis, &c. Cur tanto Paulus opere ad illũ ipſum diem agitandum properaſſet, niſi fuiſſet iam tum apud noſtros feſtus quamcelebratißimus? Transfiguratio quoq;, teſte Origine, primùm à Iudæis eſt: uoluit etenim Chriſtus, ut quemadmodũ facies Moſis ex cõmunicatione colloquij Dei, glorioſa facta eſt, ſic dimiſſo iam uelo, ſeſe transformatũ apoſt. Petrus & Iacobus & Ioãnes contẽplarentur. Sancti patres igitur huiuſmodi ſacrorũ dierum rationẽ edocti, ut commodius plebs Chriſtiana conueniret ad ſacram concionem, & ad cultũ diuinum concelebrandum, habito Lugduni antiſtitũ conuentu, & illos ſanxerunt dies eſſe colendos, & alios cõplures cõſtituerũt, qui Chriſtianis perpetuò feſti eſſent, quibus aut ſancti è uita hac calamitoſa in cælum migraſſent, aut aliquid in religione ſanctum eſſet geſtum. Qui nempe dies his ſunt diuis ſacri, Stephano protomartyri,

Innocẽtibus, Syluestro, Ioanni baptiſtæ, duodecim Apoſtolis, Paulo Gentium doctori, Deiparæ uirgini, Laurentio, Michaëli, Martino, & cõmuniter omnibus ſanctis, quod Bonifacij quarti decretum fuit. Is enim Pantheon uetuſtum Marci Agrippæ opus, diuæ Mariæ uirgini atque diuis omnibus, Phocæ Imperatoris permiſſu, ad 4. Iduum Maij ſacrauit, excluſoq; malorum dæmonũ cultu, quorũ ſimulachra plura hic numero fuerant locum expiauit. Gregorius deinde quartus fertur auctor fuiſſe, ut id ſacrum Calend. Nouembris celebraretur. Item & cruci ex qua pependerat ſalus noſtra, ſolennis dies data eſt, ac euchariſtiæ ab Vrbano quarto pariter dies dedicatus aßignatusq;. Eſt & diuo Petro apoſtolo iampridẽ rogatu Conſtantini Imperatoris, ad memoriam tormẽtorum, quæ pro religione tuliſſet, conſtituta feſta dies à Syluestro, quæ ad uincula nuncupatur, prout in libello quodã de uinculis Petri cõtinetur, qui D. Hieron. tametſi parũ uerè, adſcribitur. Deinde dies alij alijs, feſti feſtis ex paruis quandoq; cauſis accumulati ſunt, id quod haud ſcimus an expedierit, quũ præſertim uideamus eò rediſſe Chriſtianorũ mores, ut quàm olim ex religionis uſu erat hæc inſtituere, tam nunc præſtare uideatur eadem antiquare, quũ bona pars hominũ otiũ iſtud feſtorũ dierum non ad orandum, non ad diuina ſcripta audienda, cuius rei cauſa datum eſt, ſed ad omnifariam bonorum morum corruptelam augendam, in dies magis magisq; impudẽter conſumat, dictitans ſe id animi gratia facere, quaſi planè ſentiens cum Platone, qui ob illud ipſum, Deũ eiuſmodi feſta ſacra inſtituiſſe aiebat. Atq; ita

bellè ethnicos perinde in hac re,ut in nimis multis alijs æmulamur,quod tãtũ abfuit ut maiores noſtri fecerint, ut etiam illud ipſum audacter ijſdẽ ethnicis uitio dederint,teſte Tertull.in Apologetico,*quũ de Cæſarum ſolẽnibus ſacris loquitur,ubi inquit,*Propterea igitur *publici hoſtes Chriſtiani,quia* Imperatoribus *neq; uanos,neq; mentientes,neq; temerarios honores dicant?*Grande *uidelicet officiũ,focos & choros in publicum ducere, uicatim epulari,ciuitatem tabernæ habitu aboleſcere,uino lutum cogere,certatim curſitare ad iniurias, ad impudentias,ad libidinis illecebras.*Siccine *exprimitur publicum gaudiũ,per publicum dedecus?*O *nos meritò damnandos!cur enim uota & gaudia Cæſarum caſti & ſobrij & probi expungimus?&c.*Non *putauit* Tertullia*nus futurum,ut iſta omnia in noſtros Chriſtianos aliquando caderent,qui hoc loco ethnicos deridet, & tamen uenit tẽpus,quũ eos potius Cæſarum, quàm Chriſti ſolennes ritus celebramus.*Faxit *igitur* Deus *ut pontifices noſtri tandẽ aliquãdo iſtos feſtos dies utiles reddant: quod faciẽt,ſi minuẽdos ac caſtè agitandos curarint.Sed ad reliqua explicãda redeamus.*Felix *primus conſulens gloriæ martyrũ,ſtatuit,in eorũ memoriam annua ſacra fierẽt:ueluti* Gregor. *poſtea ſuper eorundẽ corpora ut itidẽ ſacrificaretur uoluit.*Quod Vigilãtius *omnino reſpuendũ cenſebat,prout latius explicabitur,quũ de ſanctorũ reliquijs mẽtio fiet.*Fertur *tamẽ* Anacletus *eius rei prior fuiſſe auctor.*Ex *quo cõſentaneũ eſt,ut poſtea* Felix *& rem diuinam ad martyrũ memoriam faciendam decreuerit.*Idem Felix,*ut ueterum literis proditum eſt,*

auctor

auctor fuit, ut cuncti eo die uicatim feriarentur, quo aliquod templũ dedicaretur: uoluitq́;, ut ſi de cõſecratione ignoratũ foret, utpote uetuſtate deletrice monimentorũ, denuò cõſecraretur, affirmãs nõ dici iteratum, quod factũ eſſe neſciretur. At Felix III. *poſt hæc inſtituit, ut à ſolis epiſcopis dedicarentur tẽpla, eſſetq́; dies ille feſtus anniuerſarius.* Et *illud ex imitatione* Hebræorũ, *qui, ut ſuprà ex teſtimonio* Ioſephi *oſtẽdimus, eũ quoq; feſtum diem agebant.* Cæterùm *illud appoſitè admonendum, feſtũ alicuius diui uocitari diẽ, ac eſſe ei ſacrũ, quo ille è uidiſceſsiſſet ad cælũ: nã quemadmodũ quis naſci dicitur, quũ de utero matris in hãc prodit lucem, ita pari ratione poteſt meritò exiſtimari natus, quum eius anima uinculis carnis ſoluta ad lucem redit æternã.* Vnde *mos inoleuit, ut dies huiuſmodi diuorũ uitæ extremos natales, & ſacra illis ſolennia, non funebria, ſed natalia appellaremus.* Natalis *autem* Seruatoris *tantùm, &* Ioãnis Zachariæ *dies ſacer ſolennisq́; eſt, quòd uterq; in matris utero ſanctus effectus fuiſſet, teſte* Auguſtin. *Eſt &* Deiparæ *uirginis poſtremò natalis quoq; dies ſacer habitus.* Vt *uerò mortales bene meriti inter deos referantur, mos eſt adeo uetus, ut pene nihil eo ſit uetuſtius: quando antiquitas ſtatim ab initio ſuos* Reges *ac alios cùm ob accepta beneficia, tum ob uirtutes, deos facere cõſueuit, prout in primo huius operis uolumine ſparſim diximus.* Sed ante omnes, Romani *id multis cæremonijs factitabãt, quod ſup. lib. 3. memorauimus.* Huius *rei rationẽ noſtri põtifices ſequuti non dubitãter uideri poſſunt: nã quòd* Felix & Greg. *annua ſacra faciẽda ad memoriã*

martyrũ inſtituerunt, illud planè aliud nihil fuit, niſi eos martyres decernere eſſe ſanctos, & inter deos referre. Verùm poſtremò, ut ne unuſquiſq; arbitratu ſuo hũc uel illũ pro diuo haberet coleretue, Alexãder *tertius ſtatuit, ut nulli mortaliũ diuinus honor in terris haberetur publicè, niſi illi, qui prius ex edicto* Apoſtolico *in diuorum eſſet catalogũ adſcriptus.* Hoc *decretũ inter* decretales *epiſtolas, in titulo de reliquijs ſanctorũ, ſcriptum leges.*

Qui primi apud nos inſtituerint ut anniuerſaria iuſta mortuis fierent, quarto etiam nonas Nouembris, & ibidem quæ iuſta ſint, undeq; dicãtur, & uel parẽtalia ac cõuiuia ad ſepulchrum quis primus cõcelebrarit: de legitimo tẽpore lugendi mortuos, deq; lugẽtium ueſtitu, eorundemq; corporis habitu, ac quãdo luctus minueretur, & quare Frãcorum reginæ, dum ſunt uiduæ, albis utãtur ueſtibus: & ibi locus ipſe Cicer. enodatus. Cap. IX.

M*Ortuis iuſta facienda* Pelagius Romanus *pontifex primus curaſſe fertur; quod* Iſidorus Apoſtolis *adſcribit, qui & ipſe illũ modum exequiarũ quæ hodie fiunt, adauxit.* Ambr. *id ab Hebræis fluxiſſe ad poſteros autumat, qui* Iacob *demortuum quadraginta dies luxere: &* Moſen *triginta; ſat eſt enim id tempus ſapiẽti ad lachrymas.* Sed *de exequijs ipſius* Iacob *dicamus aliquid, quò inter omnes conſtet morem iam id temporis fuiſſe cohoneſtandi hominũ cœtu exequias in funere.* Porrò *lib.* Gen. *cap. 50. ita leges,* Ierunt *cum* Ioſeph *omnes ſenes domus* Pharaonis, *& domus & fratres eius, & uenerunt ad aream* Atad,

Atad,

Atad,quæ ſita eſt trans Iordanem,*ubi celebrarunt exequias plãctu magno.Iuſta autem ſunt ſacrificia ſiue exequiæ,quæ eò iuſta dicuntur,quòd iure mortuis factitari debeant à uiuis,quia illi dũ uiuerent, de his bene meriti fuerint.*Ea *uerò ſacrificia pro ſalute mortuorum,ſtatuta fuiße ab* Apoſtolis, *ſicut Iſidorus tradit, teſtimonio eſt* Tertull. *qui lib.de monogamia, loquens de muliere uidua, quæ unius uiri mortui dũtaxat deberet ſemper eſſe uxor,inquit,Enimuero pro anima eius orat,& refrigerium poſtulat,& offert annuis diebus dormitionis eius.* Quod *ſanè pietatis officium quum ab ethnicis etiã præſtaretur demortuis, ueluti in extremo hoc capite cognoſci licet, iam ſatis certum eſt eam orandi pro mortuis conſuetudinem inductam fuiſſe in noſtram eccleſiã ab illis grãdibus ueterum Chriſtianorum ducibus* Apoſtolis. *At unde flexit iter oratio,iam reuertatur eòdẽ.* Fuit & Romanis *lugendi ratio, ſiquidem* Numa *dijs manibus ſacra adiecit, cum Libitinæ ara, ſiue Proſerpina ea fuerit,ut multis perſuaſum eſt,ſiue* Venus.Puerũ *trimo minorem lugeri uetuit; neq; natu grandiorem, plures dies lugendum cenſuit,quàm uixiſſet annos.*Tempus *lõgißimi luctus coniugalis in decẽ menſes extendit, nõ ut,ſicut inquit* Seneca *lib.epiſt.7.tandiu fœminæ lugerẽt, ſed ne diutius.* Teſtatur *idem* Ouid.*qui in primo* Faſt.*ſic ait,*

Per totidem menſes à funere coniugis uxor
Suſtinet in uidua triſtia ſigna domo.

Siqua uerò mulier ante decẽ menſes ab obitu mariti nupſiſſet, probro notabatur,ut in lib. Codicis *legitur, & ex decreto* Numæ, *prout ait* Plutar. *uaccam prægnan-*

tem immolabat. Quod nẽpe inſtitutũ ſi hodie cũ alibi, tum in noſtra Anglia ſeruaretur, raros utiq; haberemus de armẽtis uitulos, quũ bona pars uiduarum mulierum non expectet dum tempus illud ab obitu uirorum prætereat. Item *in luctu fœminæ purpurã atq; aurũ deponebant, albasq́; ueſtes, teſte eodem* Plutar. *in* Problemat. *induebant, idemq́; propinquos factitare uoluerũt, ut quẽadmodũ mortui corpus, albis ueſtibus uelarentur. Alba autẽ ueſte idcirco cadauer exornabant, quia ſolus albus color ſincerus ac purus minimeq́; inquinatus eſt, & ob id mortuis aptiſsimus. Sic in* Euangelio *legimus corpus* Domini *ſindone inuolutũ fuiſſe, quo uocabulo lineũ uelum ſignificatur.* Mox *eãdem purpurã & aurum quum eluxiſſent, ſumebant. auctor* Liuius. Hinc *arbitror natũ, ut hodie reginæ* Francorũ *poſt mortem uiri, albis tantùm induantur ueſtibus, & ſiqua uidua ſit, regina alba uulgò uocitetur.* Apud Iudæos *luctus triginta diebus finiebatur, id quod apud* Anglos *quoq; ſeruatur.* Præterea *lugentes induebant ſaccum: ſic* Iacob *fleuit* Ioſeph, *&* Dauid *operto capite,* Abſalon. *teſtis eſt* Hieron. Item *caput barbãq; radebant.* Eſaias, In *cũctis capitibus eius caluitiũ, omnis barba radetur. Cõtrà noſtris barba promittitur. Cæterùm antiqui utplurimũ nigra ueſtimẽta in luctu induebãt. amiculũ nigellũ, dicitur à* Varrone *ueſtitus lugubris, quod anthracinũ uocabãt:* ἄνθραξ *enim* Græcè *carbo appellatur.* Vnde Apuleius *ait in* Aſino *ſuo, lib. 2,* Vmbroſum *demonſtrat cubiculũ, matronã flebilẽ fuſca ueſte contectã.* Itẽ *capillũ ſibi uellere, faciẽ unguibus lacerare, complodere manus, necnõ caput,* Iudæorũ *ritu,*

cinere inſpargere turpareq́;,dicente eodem Apul.lib.9. Diſcerptæ comæ ſemicanæ,ſordentes inſperſu cineris. Præter hoc ultimum, reliqua omnia noſtri cum primis Itali,in re funerea iuxtà demẽter ſeruãt,ab ipſis priſcis, ut iam liquidò liquet, proculdubio accepta. Ipſum autẽ ueſtitum lugubrem omnes pene gentes noſtri Chriſtiani orbis annum integrũ induunt:interdum tamen ante illud tempus deponunt,propter publicũ gaudiũ, uel magiſtratus ineundi honorem,aut nuptias faciendas. Ita olim Romano populo minuebatur luctus, quũ ſuſceptum publicè uotum ſoluebatur,ædes dedicabatur, luſtrũ condebatur:priuatis hominibus,quũ puella deſpõderetur, quũ honos in familiam ueniret,quũ captiuus aliquis liberatus domũ rediret,aut quũ natus eſſet propinquior quis cognatione,quàm is qui lugeretur. Illud itẽ ex more eorundẽ eſt,ut apud nos cadauera abluãtur, & quãdoq; ungantur,præſertim nobilium.De qua re Ennius,

Tarquinij corpus bona fœmina lauit & unxit.

Et Anna Vergiliana,—Date uulnera lymphis

Abluam. Atque id officij,ſicut etiã nunc fit,à propinquioribus præſtabatur. Quòd hodie demortuorum anniuerſaria iuſta fiunt poſtridie Calendarum Nouembrium, eius rei, ut fama eſt, & Petrus Damianus teſtatur, Odilo auctor fuit. Is uir præfectus monachorum Cluniacenſium,quũ in Sicilia,ſedente Ioan.XVIII. Rom.pontifice,circa Aetnam montem frequenter audiret gemitus clamoresq́;, qui ibi,teſte Trogo, partim ex fremitu feruentis æſtus maris, partim ex eructatione Aetnei ignis, ubi acrior per ſpiramenta cauernarum

uentus

uentus incumbit, iugiter fiũt, ratus eſt cacodæmones lamentari, quòd per preces & ſacrificia Chriſtianorũ, animæ mortuorum ab illis ſupplicijs liberarẽtur: nã cõſtãs uulgi opinio eſt, ad Aetnã montẽ, ubi perpetuũ incẽdiũ tot iam ſeculis flagrauit, aut ad inferos aditũ patere, uel ignea uoragine fontium animas expiari. Itaq; protinus egit cum ſuis monachis, ut poſtquã Calẽd. Nouembr. in diuorũ omniũ honorẽ ſacrificaſſent, ſequẽti itidẽ die cũctis uita priuatis iuſta facerẽt. Quod inſtitutũ ut pietatis plenũ patres demũ receperunt. Fuit is annus circiter M. alter humanæ ſalutis. At iampridẽ increbuerat mos hic apud ueteres parentandi ad ſepulchrũ, quod indicat M. Tullius in prima Philippica, dicens, Vt cuius ſepulchrũ nuſquã extet, ubi parẽtetur, ei publicè ſupplicetur. Et in orat. pro Flacco, Litemus igitur, inquit, Lẽtulo, parentemus Cethego. Sic fiebant annua parẽtalia, id eſt, ſacrificiũ quotãnis ad honorem mortuorũ, id quod etiam Macrobius & Cato tradunt, ita ſcribẽtes Laurentiã annuæ parentationis honore dignatã. Erant enim parẽtalia iuſta & conuiuia, quæ in funere & ad ſepulchrũ parentũ cognatorumq; cõcelebrabantur à filijs ac cõſanguineis, quorũ auctor Aeneas fuiſſe fertur, qui eo pacto Anchiſen parẽtẽ primus omniũ honorauit, ſupplicationibus coluit, atq; eius memoriã nominis cõſecrauit, ueluti Vergilius lib. Aeneidos quinto deſcribit. Sic nos illud ipſum inſtitutũ pro ſalute mortuorum ſeruamus. Vnde omnino factũ uidetur, ut Odiloni in mẽtẽ uenerit huius religionis celebrandi anniuerſarias demortuorum exequias. At locus Ciceronis, Litemus Lentulo, parentemus

Cethego

Cethego:modò citatus,& admodũ obſcurus, dignus eſt qui planior fiat. Litare enim, eſt bene promittere, uel deos poſt factũ ſacrificiũ placare,aut ab eis uotũ impetrare.Cicero igitur qui timebat,ne Flaccus,cuius defenſionẽ ſuſceperat,quòd ille cõiurationem Catilinæ patefeciſſet, damnaretur à iudicibus, iracundè quaſi ait, Si ita acciderit,iam licebit bene promittamus Lentulo, ac ſacrificemus Cethego coniurationis ſocijs, quando eorum manes pœnis innocentium ciuium expiabuntur.

De origine nouendialis ſeptẽdialiſq; ſacrificij,& de more offerendi pro mortuis,eoſq; nõ lugendi, ac de ſapienti Thracũ inſtituto,& modo apud priſcos efferendi funeris ad ſepulchrum,atq; de initio funebris pompæ,extruendorumq; ſepulchrorum forma,ac eorundem iuris religione. Cap. x.

Fiebat ſacrificium pro mortuis, nono die, quo quis ſepultus fuiſſet, quod dicebatur nouendiale.Horat.in Epodo, Nouẽdiales diſſipare pulueres. Item ludi qui in honorem mortuorum celebrabantur, nouẽdiales nuncupabantur.Teſtatur idem Seruius ſuper quinto Aeneidos, enarrans illud,

Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit. ubi ait,apud maiores modum fuiſſe,ut ubicunq; quiſpiã extinctus fuiſſet, ad domum ſuam referretur,octauo die incenderetur, nono ſepeliretur.Donatus quoq; in cõmentario Phormionis dicit, in funere nonum diem uoti habere inſtaurationem.Hinc igitur apud nos hodie mortuorum iuſta ſeptimo die à funere,

ſunere, dĕptis ex ueterũ inſtituto illis duobus diebus fiũt: ideoq; in canonicis decret. diſtin. 44. præcipitur, Nullus presbyter ad ſeptemdialia defuncti ſolẽnia celebrãda uocatus, ſe inebriare ullatenus audeat: quandoquidẽ tunc largiter epulantur. Apud Anglos hoc fit uigeſimo-nono die, poſtquã mortuus eſt ſepultus. Nos uidemur ſeptimo die ſacrificiũ pro mortuis facere, ſicut in nuptijs apud priſcos ſeptima dies inſtaurationẽ uoti habebat, ut quemadmodũ hoc die initiũ propagãdi generis celebre erat, ſic etiã illo eodẽ die finis cuiuſq; ſolẽnis haberetur. Fuit & mos offerendi pro mortuis: teſtis Tertull. in lib. De militis corona, Oblationes pro defunctis, pro natalitijs, annua die facimus. Idem lib. De monogamia, ueluti ſuperiori capite eſt demonſtratum, ſimiliter affirmat. Hinc profectò ſatis liquet, iã uſq; à principio orti propè Euangelij, opinionẽ perquã ſanctam per animos hominum peruaſiſſe, mortuos per piam uiuorum operam iuuari. Cæterùm quantũ iſtud charitatis officium uita iam priuatis opituletur, docet Auguſtinus, ut eius teſtatur ἐγχειρίδιον, ita ſcribens, Neq; negandum eſt defunctorum animas pietate ſuorum uiuentium releuari, quũ pro illis ſacrificium offertur, uel eleemoſynæ in eccleſia fiũt. Sed illis hæc proſunt, qui quum uiuerent, ut hæc ſibi poſtea prodeſſe poſſent, meruerunt. Eſt quidã uiuendi modus: nemo tam bonus, ut nõ requirat iſta poſt mortem: nec tã malus, ut ei non proſint iſta poſt mortem. Et ut rem planiorem faciat, pergit, Quibus autem proſunt, aut ad hoc proſunt ut ſit plena remiſsio, aut certè ut tolerabilior fiat ipſa damnatio. Atq; quoniam neſcimus quomodo

modo cum illis in altera uita agatur, propterea orãdum eſt iuxtà pro omnibus, quò eis beneficium noſtrũ ſuperſit potius, quàm deſit. Contrà non lugendum, dicente Cypriano, Nobis quoq; reuelatum eſt, ut conſtanter prædicarem fratres noſtros non eſſe lugendos accerſione Dominica de cælo liberatos, quum ſciam non eos amitti, ſed præmitti, & recedentes præcedere. Et Hieron. *ad* Paulã *de dormitione* Bleſillæ *dicit, ſimul admonens, ne quiſquam ad id faciẽdum moueatur Hebræorum exemplo, quum illi ideo mortuos lugerent, quia ante Chriſti aduẽtum, ad inferos nouerant eſſe deſcenſuros.* Vnde *ſubdit,* Nos *uerò qui Chriſtum induimus, quibus ſpes certa eſt ad ſuperos remeandi, non debemus ſuper mortuos contriſtari, &c.* Quod *grauiter olim faciebant* Maßilienſes Galliarum *populi, qui ſine lamentatione, ſine planctu, funeris diem domeſtico ſacrificio, neceſſariorumq; conuiuio finiebant: quod* Angli *hodie rite ſeruant, animaduertẽtes, credo, nihil ad rem attinere, humano indulgere dolori, ut ſtultè conquerendo, quòd* Deus *immortalitatem ſuam noluerit nobiſcum partiri, quum præſertim moriendo relinquamus labores & pericula, quæ ſtatim naſcendo ſubimus.* Quapropter Thraces *huius rei memores, natales dies hominũ, uti alibi diximus, flebiliter, exequias cum hilaritate meritò celebrabãt.* Illud *perappoſitè addam: more priſco, præcedebat funus, homines ſequebantur, quaſi poſt ipſum mortuum morituri, ſubſequuturiq;: à quibus ſupremum uerbum dicebatur,* Vale, *nos te ſequemur.* Vergilius,

—Salue æternum mihi maxime Palla,

Aeternumq;

Aeternumq; uale. Et de Polydoro,

—Animamq; ſepulchro

Condimus,& magna ſupremum uoce ciemus

Hinc exequias dici autumat Donatus, narrãs illud Terẽtianũ, Funus interim procedit, nos ſequimur. Verũenim uero hoc tẽpore homines ordine præpoſtero præcedũt in põpa funebri, cadauere ſubſequẽte, id quod ætate Hieron. fiebat, qui ſcribẽs, ad Paulã de dormitione Bleſillæ, indicat ordinẽ põpæ funereæ præire ſolitum ante cadauer. Itẽ, teſte Seruio, ad honorẽ præſertim regũ & nobiliũ, cũ faculis præcedebat populus. Verg. de Pallante,

—Lucet uia longo

Ordine flammarum,& latè diſcriminat agros.

Vnde haud dubiè ortum eſt, ut apud nos illud idẽ in cuiuſuis funere ſeruetur. Præterea lectos ponebant. Idem Vergilius in ſexto de Marcello,

—Vel quæ Tyberine uidebis

Funera, quum tumulum præterlabêre recentem.

Ferebantur inſuper mortui ad tubam. Idem,

It cælo clamorq; uirûm, clangorq; tubarum.

Et Perſius hæc omnia ponit,

Hîc tuba, candelæ, tandemq; beatulus alto

Compoſitus lecto. Item cum tubis, in funeribus tibiæ quoq; ac tympana adhibebãtur, & ea omnia, ut hominum mortuos lugentium animi languentes eiuſmodi ſono excitati, minus dolorem ſentirent, qui ijs oblectamentis facilè diſtrahi ſoleant. Auctor Alexander Aphrodiſeus in Problemat. Et ad cohoneſtandas exequias, ſimul etiam maiorum imagines deferebantur, ludiq; fiebant, ac

bant, ac alia, quibus Cic. pro Milone, teſtatur Clodiũ caruiſſe. Clodius, inquit, ſine imaginibus, ſine cãtu, ſine ludis, ſine lamentis, ſine funere, ſine laudationibus ambuſtus eſt abiectus. Plato itidem ſuum ponit in 12 De legib. ordinem põpæ funebris, in funere præfectorũ ciuitatis, qui eiuſmodi erat, Indumenta omnia alba, luctus ploratusq; nullus. Chori duo, alter puellarum numer. 15. alter uero totidem puerorum, qui feretrum circunſtarent, dũ ſacerdotes uiciſſim demortuum laudabant, eiuſq; felicitatem totũ diem decãtabant. At poſtero die bene manè, iuniores capulum ad ſepulchrum ferebant, eorumq; cælibes præcedebãt equites cum equis, & cum armis pedites: deinde pueri patrios hymnos concinentes, & hos puellæ ſequebantur, cum mulieribus iam effœtis. Sepulchrũ uero erat ſub terra, factus ex lapidibus fornix, &c. Iſtiuſmodi ſepulchri genus Itali hodie utplurimum conficiunt, ut ſit commune familiæ monumentum. Sed illud eſt magis uſitatũ, ut humato hominis, qui aliquo ſit numero, corpore, terra operiatur menſa lapidea, quæ contineat nomẽ & laudem mortui inciſam. Veteres pariter Græci atq; Romani, teſte Cic. lib. De legib. 2. ſuper tumulum menſam quoq; uel columellam tribus cubitis non altiorem ſtatuebant, cum ornamentis laudis quæ ad mortuos pertinerẽt, facta nominis mẽtione honorifica. Lex præterea erat, ne ſepulchrum quis deleret, neue alienũ in illud inferret, ac ita multis cæremonijs ius ſepulchrorum religioſum habebãt: quod nos quoq; tenemus, cum more circa ſepulchrum ponendi arma & militaria ſigna, tanquam bellicæ laudis atq; uirtutis trophæa.

De primo uſu uouendi uota Deo, ac nudipedalia ſacra agendi, & qui primi inuenerint Litanias, id eſt, proceſsiones, ſupplicationes, atq; quare in eccleſiam inductæ ſint: & cur ſternuctibus bene precemur, oſcitantesq; ac quiduis inchoantes ſeſe crucis ſigno uallent, & de origine ſupplicationum noſtrarum pompæ, ac de pio ſupplicandi introducendo modo. Cap. XI.

Solemus ad opem diuinã implorandã tum maximè incũbere, quum maximè premimur, uel in re trepida uerſamur, noſtriſq; malis non poſſumus humanis uiribus aut conſilijs mederi: & id quidẽ uotis aut precibus agimus, quibus Deus *ipſe præcipuè placatur. Vnde in* Numeris *legitur, Siquis uirorum uotum* Domino *uouerit, aut ſe conſtrinxerit iuramento, non faciet irritũ uerbũ ſuum, ſed omne quod promiſit, implebit.* Et *propheta Aſaph Pſal.75, Vouete & reddite, &c.* Hinc *faciendi uoti uſus manaſſe uidetur: quod fit, quũ tacitè uouemus, aut quũ aliquid promittendo, utputa imaginem argenteã, cereas candelas,* Deo *nuncupamus uota: id quod ueteres etiam factitabant, arbitrantes uotis & precibus deos in primis placatum iri. Sic* Helenus *apud* Vergil. *admonet* Aeneã,

Iunoni magnæ primùm prece numen adora,
Iunoni cane uota libens.

Vtrunq; à nobis in periculis ſeruatur. Ea *quoq; de cauſa, apud* Iudæos *nudipedalia ſacra inſtituta fuiſſe conſtat, quæ, ut teſtatur* Ioſephus *lib. de bello* Iudaico *ſecundo, eiuſmodi erant; Iis enim qui morbo uel alijs calamitatibus*

lamitatibus implicabantur, mos erat primùm orare per triginta dies, & abſtinere uino, atq; capillos radere, deinde nudis pedibus adire ad templũ, hoſtiasq́; immolare. Ad hæc ſacra cùm aliàs ſæpius, tum id tẽporis præcipuè recurſum eſt, quũ Nerone principe, Florus Iudeæ præſes miſerandum in modũ gentẽ opprimeret, quæ ob eius tyrannidẽ coacta eſt arma in Romanos ad extremũ ſumere, quo demũ bello miſera ferme tota deleta eſt. Igitur quũ Iudæi omnia prius humana ſimiliter ac diuina experiri uellent, quàm bellum tentare, poſtquã neq; pretio neq; precibus potuerũt coërcere ſæuitiam Flori, quippe qui, ne ſua maleficia per accuſationẽ Romæ patefierẽt, Iudæos ſtudio ad bellũ ſuſcipiendũ ſtimulabat, nudipedalia ſacra uouerunt. Quapropter quũ dies ſacrorũ aduenit, Bernice Agrippæ regis ſoror, teſte Egeſippo, eius religionis cauſa etiã Ieroſolyma in templũ uenit, atq; nudipes ante tribunal ſtetit deprecãs Florũ: quæ tamẽ tãtũ abfuit ut à Floro exaudita ſit, ut etiã de ſuo periculo timuerit. Huius religionis Iuuenal. Satyra ſexta meminit,

Obſeruant ubi feſta mero pede ſabbata reges.

Item auctore Hieron. aduerſus Iouinianũ, quemadmodũ ſuprà libro 4. diximus, Apoſtolus Paulus in Cenchreis (eſt Corinthiorũ portus, uti antè diximus, in Achaia) nudipedalia ſacra egit. Ita nos calamitate aliqua affecti uouere ſolemus, nudisq́; pedib. more Iudæorum ea perſoluere, interim ſuppliciter orando: nam precibus ante omnia inſtandũ: quod quum populus aſſiduè faciat, multò magis ſacerdotes, qui eius curã habent, piè precando præſtare debent. Sic Moſes, ſic Aaron, ſic Apoſtoli, ſic

ſancti deniq; patres iuſtam Dei *iram orando mitigandam, dignumq; ſuppliciũ à populo ſibi commiſſo auertendũ curabant. Cuius rei rectè memor* Mamercus Viẽnẽſis *epiſcopus, in frequenti motu terrarũ, põtifice* Leone *primo, ſupplicationes ſiue rogationes primus inſtituit, quas noſtri* Graiam *ſequuti uocem, litanias, & uulgò præceſsiones uocãt, quòd binos præcedẽdo bini lõgo ordine ſequantur, à loco ad locũ progrediẽdo, ac magna uoce orando. Eæ minores nuncupantur, quas haud multò poſt* Agapetus *pontifex dicitur primus conſtituiſſe in ſingulos* Dominicos *dies, in templis, uel circa templa habendas, quod hodie ferè ubiq; gentium ſeruatur. Quidã tamen malunt proceſsiones appellare, quia ea ſacrificalis pompa publicè procedit.* At *eiuſmodi proceſsionum uſum iã inde à principio apud noſtros fuiſſe, teſtimonio eſt* Tertull. *lib. ad uxorem altero, quẽ fortè intermiſſum* Mamercus *renouauit: & illos à* Iudæis *mutuatos eſſe ſatis cõſtat, qui primi ita occurrerũt* Chriſto *ex* Bethania *ſe* Ieroſolyma *conferenti, quod euang.* Ioannes *cap.* 12. *præclarè ſcribit,* Poſtero *die turba multa quæ uenerat ad diem feſtum, quũ audiſſent quòd ueniret* Ieſus Ieroſolyma, *acceperunt ramos palmarũ, & proceſſerũt obuiã ei, & clamabant,* Hoſanna, Benedictus *qui uenit in nomine* Domini *rex* Iſrael. Poſt *hæc* Gregor. *maiores inſtituit, quas omnis ordinis populus ſepteno ordine incedens alternis caneret, quum per id tempus quodam morbi genere laboraretur, quo inguinibus ſtatim tumeſcentibus multi mortales interirent. Cuius peſtis* Paulus Montiſcaſini *monachus, qui* Longobardorũ *hiſtoriam*

ſcripſit,

ſcripſit, cauſam fuiſſe prodit, prodigioſum Tyberis *incrementum, quòd recedentibus inde undis, ingẽs ſerpẽtũ numerus in urbem inuaſerat, ac uſq; eò aërem tabefecerat, ut inguinib. ſubitò tumefactis, paßim homines perirẽt.* Quod malũ Pelagius, *in cuius locũ* Gregorius *ſurrogatus poſtea fuit, precibus auertere conatus, ieiunium ac litanias indixit, ſed & ipſe inter alios interijt.* Subijt *aliud peſtis genus, ut quum quis ſternuiſſet aliquoties, cõtinuò occideret: unde mos, ſicut quidã tradunt, creuit, ut audientes quempiã ſternutantem illico dicerẽt,* Te Deus *adiuuet: quod hodie ſeruatur.* Item *& oſcitare ſimul letale fuit, propter quod ſeſe crucis ſigno repente cõmunire conſueuerunt, & hoc etiam nũc ab oſcitantibus fit.* Hæc *tamen uidemur phyſica quadam ratione potius obſeruare: nã tres noſtri corporis partes principales ſunt, caput, thorax, & aluus: ac ut flatus alui expiratio, & ructus uentriculi, ita ſternutamentum eſt capitis, quo totũ ferè corpus extenditur, ideoq; non modò caput, ſed reliquas etiam partes bene ualere indicio eſt.* Quapropter *moribũdos interdũ ſternutatorio excitare ſolemus, tanquã ſi hoc effici nequeat, nulla amplius ſit ſpes ſalutis.* Ex *quo uidetur* Ariſt. *lib.* 1. De *natura animaliũ, de ea re ita ſcribere,* Sternutamentũ *quoq; eadẽ agitur parte, quod flatus uniuerſi eruptio eſt, ſignum augurale, & unũ ex ſpirituũ omniũ generibus, ſanctũ & ſacrum.* Vnde mos, *ut ſternutatio ueluti bonæ ualetudinis index, ſacra habeatur, & ſternutantes ſalutemus, ac eis bene precemur, quod* Tiberium Cæſarẽ *plenum ſemper triſtitiæ hominem, etiam in curru exegiſſe produnt.* Item *oſcitantes*

ſibi timere ex quadam religione conſtat, quòd oſcitatio ex ſomno aut tædio ſequatur, ac in ijs qui febrem habēt, ſit aduentantis, ſeu potius augeſcentis febris indicium. Cæterùm à principio ita uſu uenit, ut noſtri Chriſtiani *initiū cuiuſcunq; rei agēdæ à ſigno crucis facerēt, quod* Tertull. *in lib.* De militis corona, *perſpicuè demonſtrat, ita ſcribēs, Ad omnē progreſſum atq; promotum, ad omnē aditum & exitum, ad ueſtitum & calceatum, ad lauacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia quacūq; nos conuerſatio exercet, frōtem ſignaculo terimus. Harum & aliarum eiuſmodi diſciplinarum ſi legē expoſtules ſcripturarū, nulla legis traditio tibi prætendetur: auctrix conſuetudo, confirmatrix, & fidei obſeruatrix, & cætera. Sed domum repedemus.* Tum Gregorius *mandauit, ut ubiq; gentium eiuſmodi litaniarum modus ſeruaretur: hodie à ſacerdotibus ob metum impendentium malorum canuntur, magna populi ſequente caterua ſimul rogantis. At in re quoq; læta ſæpe publicè ſupplicamus, ut qui metu malorum antea uoueramus ſupplicando, poſtea optati compotes, & ſecuri gaudētes, ſic* Deo *gratias agamus. Quod uel ethnici faciebāt, dicēte* Verg. *de* Didone, *ob inopinatū* Troianorū *aduētum gaudēte,*

Sic memorat, ſimul Aeneam *in regia ducit*
Tecta, ſimul diuûm templis indicit honorem.

id eſt, ut ait Seruius, *iuſsit fieri ſupplicationes.* Ita Romani *factitabāt, & aliæ pleræq; gentes, à quibus ad nos ritus eiuſmodi dubio procul manauit: nam in ſupplicationū noſtrarū pompa ſolent ludicra quædā præcedere, hoc eſt, ordo militaris equitum peditumq́;, uel effigies aliqua*

aliqua arguta, loquax, ridicula, aut magnis malis latè dehiſcens, dentibusq́; ſonitũ faciẽs, ualde formidoloſa, ac aliæ oblectationes ludicræ uagari, in quibus Prophetæ *repræſentãtur, alati pueri cõcinũt, chorus inducitur fœminarũ & uirorũ tripudiãtiũ, hic agit* Dauid, *ille* Salomonem *gerit, alij reginas fingũt, alij uenatores ludũt, ſimiã uel iumenta ſimul inducentes, ut deniq; in hoc ludicro apparatu multijuges recitẽtur hiſtoriæ antiquæ.* Itẽ *cereæ tedæ, & ſymphoniæ adhibẽtur: loca uelãtur, quà põpa uehitur.* Itẽ *pueri & puellæ ex feneſtris uetantur deſpicere, hoc eſt, ex feneſtris deorſum uerſum ſpectare.* Præterea *ſacerdotes uel alij diuorũ perſonas agũt, eorũ imagines aut reliquias ferẽtes, uiæ & plateæ uarijs odoribus conſpergũtur, floribusq́; ſternũtur, ac demum aliquot præficiũtur, qui iubeãt uiã dari, ut põpa ſine impedimẽto procedat.* Sic *ſacrificalis põpa apud priſcos ducebatur, teſte* Dion. *lib.* 7. Verũ *ex illis figuris quæ præferebãtur, aliã ridiculã* Cato *in* M. Cæciliũ *uocat citeriã, dicẽs,* Quid *ego cũ illo diſertẽ amplius, quẽ ego deniq; credo in põpa uectitatũ ire ludis pro citeria?* Plautus *uerò aliã formidoloſam effigiẽ appellat mãducẽ, in* Rudente *ſic ſcribẽs,* Quid *ſi ad ludos me pro mãduce locẽ, quapropter clarè crepito dẽtibus? Sed eius rei teſtimonium* Apuleius *in primis perhibet, qui lib.* 11. *ſummatim ſingula exponit: ait enim,* Ecce, *põpæ magnæ paulatim procedũt anteludia, uocib. cuiuſq; ſtudijs exornata pulcherrimè.* Hic *incinctus baltheo militẽ gerebat, illũ ſuccinctũ chlamyde copides (ſunt enim copides cultri recurui) & uenabula uenatorẽ fecerãt.* Nec *ille deerat, q magiſtratũ*

faſcibus purpuraq; luderet. Vidi & urſam manſuē, cultu matronali ſella uehebatur, & ſimiam pileo textili. Et ſequitur, *Iam ſoſpitatricis deæ (lunam intelligit) pęculiaris pōpa moliebatur. Mulieres candido ſplendentes amicimine, uario lætantes geſtamine, uerno florentes coronamine, quæ de gremio per uiā, qua ſacer incedebat comitatus, ſolum ſternebant floſculis.* Et pergit, *Illæ etiam quæ cæteris unguentis & geniali balſamo guttatim excuſſo, conſpergebant plateas. Magnus præterea ſexus utriuſq; numerus lucernis, tedis, cereis, & alio genere ficti luminis ſyderum cæleſtium ſtirpē propitiantes. Symphoniæ dehinc ſuaues, fiſtulæ, tibiæq; modulis dulciſſimis perſonabant, eas amœnus lætiſſimæ iuuentutis ueſte niuea & cataliſta (collobiū intelligit) prænitēs ſequebatur chorus.* Et paulò pòſt ſubdit, *Et pleriq; qui facilē ſacris uiā dari prædicarēt, &c.* Ij *præcones erāt qui proclamare ſolebāt,* Hoc *agite: quibus uerbis admonebant, reliquis rebus poſthabitis, ſola ſacrificia curāda eſſe.* Velabant *loca, quà ueheretur pōpa, ſicut etiā fit apud nos. Cauſam tradit* Verrius Flaccus, *qui ſcribit, quū* P. R. *peſtilentia laboraret, eſſetq; reſponſum, id accidere, quòd dij deſpicerentur, anxiam urbē fuiſſe, quia non intelligeretur oraculū, eueniſſetq;, ut circēſiū die puer de cœnaculo pōpam ſupernè deſpexerit, & matri narrarit quo ordine arcana pilenti, quod uehiculi genus eſt, cōpoſita uidiſſet.* Quæ *re ſenatui nuntiata, tunc placuit loca uelis contegi, quà pōpa ſequeretur.* Ac *ita ex illo peſte ſedata, puer qui ambiguitatē ſortis abſoluerat, prætextæ geſtādæ munus impetrauit.* Ambiguitas *autem oraculi fuit in*

uerbo, Deſpicerentur: *nam interpretabatur, deos & cæremonias negligi, quum tamen oraculũ intelligi uellet, deos deorſum uerſum aſpici, quod nefas erat, & ad pollutionẽ ſacrorũ pertinebat.* Vnde *& noſtri hodie in ſupplicationibus pueris & puellis ex feneſtris uetant deſpicere.* Item *eoſdem priſcos deorum imagines geſtaſſe, teſtatur idem* Apuleius, *qui inquit,* Secũdus *ueſtitu quidẽ ſimilis, ſed manibus ambabus geſtabat altaria, id eſt, auxilia, quibus nomen dedit propriũ deæ ſummatis auxiliaris prouidentia.* Hinc *quoq; in põpa ſacrificali noſtri diuorum imagines uel reliquias geſtitant.* Itẽ *& teſtimonio eiuſdem conſtat, priſcos conſueuiſſe agere deorum perſonas, ita ſcribentis,* Nec *mora, quum dei dignati pedibus humanis incedere prodeunt.* Sic *argutè faceteq; iocatus* Apuleius: *dicimus enim deos incedere humanis pedibus quando homines in huiuſmodi ſacrorũ põpa, ſuſtinẽt perſonas & deorum nomina: de quibus* Tertull. *ait,* Ipſos *deos noſtros ſæpe noxij induunt.* Hunc *& nos ritũ pariter ſeruamus, ſed haud ſcio an tam rectè quàm bellè illud fiat: uereor, inquam, uereor, ne ijs in rebus dijs potius gentium quàm Chriſto gratum faciamus: nam illi ſuos cultores in ſupplicijs, ut* Salluſtius *perhibet, magnificos eſſe uolũt, hic uerò nihil magis quàm illud horret, qui inquit,* Tu *autẽ quũ oraueris, introito in cubiculum tuũ, & clauſo oſtio, ora.* Et *quid igitur fiet nobis, ſi contra præceptũ uenerimus?* Imò *fiat quiduis, nos tamen uenimus contrà; cuius rei ut magis pudeat, unũ ex ſexcẽtis, ethnicorũ exemplum ualde mehercule memorandũ ponam.* Athenienſes *enim, ut* Plato *in ſuo* Alcibiade *ſecũdo*

prodit,ſolebant quotānis multò ſumptuoſiſſimas ſacrorum pompas celebrare,ac magno facere ſacrificia apparatu. Contrà Lacedæmonij ea omnia præparcè, ut qui plus hærerent in precibus. Quapropter quoties res ulla inter eos erat populos, Athenienſium ſemper longè exiſtebat inferior: qui tantæ calamitatis cauſam ſcire auentes, Iouem Ammonem per prophetam conſuluere. Propheta ad ea reſpondit,id accidere,quòd Deus pluris Lacedæmoniorum caſtas preces, quàm Athenienſium magnifica faceret ſacra. Noſtram igitur ethnicorum æmulationē in ſupplicationū ritu, fas tandem aliquādo eſſet moderari,id quod maturè fieret,ſi procul à publicis ſupplicationibus omne ludicrorū genus, ac quicquid cōtra pietatis cultū eſt,de medio remoueretur. Quandoquidē modus iſte ſupplicādi introductus eſt,ut in rebus ſecūdis ordine cuiuſdā cæleſtis exercitus cōpoſito,læti triūpharemus de uictoria Chriſti in cruce adepta pro nobis,ſicut Apoſt. ad Coloſſ. docet, ex quo crux ipſa ueluti ſignū militiæ Chriſti præfertur: aut in aduerſis triſtes Deum precaremur,ueneraremur, atq; imploraremus, ab eoq; ueniam,auxilium & pacem ſummiſſè peteremus.

De origine uaſorum indumentorumq; ſacerdotalium,ac de primo eorundē ſacrandorū inſtituto, & unde uſus tintinabulorū,item uelorum,cortinarum, candelabrorum & uexillorum. Cap. XII.

Calices in quibus conſecratio diuini ſanguinis fit, principio ligneos fuiſſe ſatis cōſtat: atq; id pauperum Apoſtolorum inſtitutum dixerim, qui ſic uoluerunt modis omnibus

omnibus materiã auferre ſacerdotibus inhiandi opibus, quas ipſi in primis neglexiſſent. Zepherinus poſtea mandauit, ut in uitreo uaſe, non in ligneo, ut antea, ſacrificaretur. Antiquatum eſt id decretum paulatim, cautumq́;, ne in ligneo uaſe ſacerdos rem diuinam faceret, propter materiæ raritatem, qua liquor imbibitur: neq; uitreo, quia fragile: neq; ex metallo, ob tetrum ſaporem, quem inde cõcipit: ſed in auro, aut argẽto, aut ſi utrunq; deſit, in ſtanno. auctor Gratianus. *Sunt tamẽ qui hoc primùm* Vrbano *primo aßignent.* Linteolum *ſuper quo inter ſacra corpus Chriſti ponitur, Sixtus primus põtifex iußit, ne ex alio quàm ex lineo panno, & quidem purißimo fieret: id corporale uocant.* Eiuſdem *quoque ſanctio, ne ſacra uaſa profanæ attrectarent manus, præſertim fœminarum.* Item *ab* Hebræis *ſumptum eſt, ut ueſtes ſacerdotales, cum altarium tegumentis ac reliquis rebus ad uſum templi neceſſarijs ſacrarentur, & ueſtimenta ipſa ſacerdotibus alijsq; initiatis aßignarentur, qui ea induerent, quum ſacris eſſent operam daturi.* Quod Stephanus *pontifex primus, apud noſtros primò faciendũ ſtatuit: nam in exordio ſurgentis religionis, ſacerdotes rem diuinam facturi nihil ſuperinduere conſueuerũt, quum potius ſeſe intrinſecus animi uirtutibus ueſtire, ac uitijs corporis exuere ſtuderent, quàm nouos ſumere apparatus, qui apud ipſos* Hebræos *magnæ habebantur uenerationi, teſte* Origene *ſuper Leuiticum, ubi ait,* Inuenimus *& uaſa miniſterij ſancta uocitata, & ueſtimenta ſancta dici, & loca nihilominus ſacerdotibus aßignata.* Quòd *tintinabulorum ſono populus inuitatur,*

uocaturq́;

uocaturq; ad ſacra audienda ſtatis dici horis, Sabiniani *qui* Gregorio *ſucceßit,hoc decretũ eſt*. Aliud inde Ioannis 22. Romani *pontificis præſcriptũ manauit ad poſteros:is enim inſtituit, ut ter in ſingulos dies, tintinabula ad ueſperum pulſarentur, ac tum unuſquiſq; ter ſalutationẽ* Angelicam *diuæ uirgini ſacrã recitaret*. Inſtitutum *ita manſit, ut hodie ubiq; gentium ſit in uſu,atq; audito tintinabuli ſono,cũcti cõfeſtim in ueſtigio genua flectãt, atq; orent*. Ipſorum *autẽ tintinabulorũ uſus ab* Hebræis *itidẽ manauit:princeps enim ſacerdotũ,uti eſt apud* Ioſephũ,*lib*.Antiq.3. *ſuperinduebatur tunica hyacinthina, ex cuius fimbrijs tintinabula pendebãt, quæ ſonitũ ederent,quũ ille eſſet ſancta ſanctorũ ingreſſurus*. Sed Origenes *rem commodè ſuper* Exod.*exponit, ſcribens*, Habeat *etiam pontifex per indumẽti circuitũ, tintinabula, ut ingrediens ſancta,det ſonitum,& non intret cũ ſilentio*. Et *hæc tintinabula quæ ſemper ſonare debent,in extremo ueſtimẽto ſunt poſita: idcirco, credo, ut de extremis temporibus & fine mundi nunquam ſileas, ſed inde ſemper ſones,inde diſputes,& loquaris,ſecundum eum, qui dixit*, Memor *eſto nouiſsimorũ tuorũ, & nõ peccabis*. Ad *hũc ergo modũ,homo noſter interior* Deo *pontifex adornetur, ut introire poßit, non ſolùm in ſancta, ſed in ſancta ſanctorũ,& reliqua*. Sunt *ſexcenti præterea tintinabulorum uſus, præterquã in domo* Dei, *quod ſilentio prætereundũ duxi, quum tale quid perſequi lõgè à noſtro abeſſet inſtituto*. Item *& ab illis accepimus uelũ,quo apud eos ſancta à ſanctis ſanctorũ diuidebantur,& apud nos itidẽ altare princeps ab ea templi parte,in*

te,in qua inſidet chorus,ſeparatur, tempore quadrageſimali:itē cortinas,cādelabra,uaſa,quibus utimur. Quæ omnia atq; id genus multa cùm Moſes tum Salomon ad uſum templi primùm inuenere, ut in Exodo & in Regū libris patet. Quòd uexilla circa dies paſchales in tēplis erigūtur,id ea de cauſa fit,ut triūphus Chriſti,qui à morte inſigniter reſurrexit,ſolenniter repræſentetur:& illud uel ab ethnicis ſumptū:nam quemadmodū illi ſigna militaria quæ deuicto hoſte cepiſſent, ut certa uictoriæ ſigna in triūphis portabāt,referebantq; inter cætera honorū monimenta:ſic nos paſchali tēpore, uexilla in ſacrorum pompa deferimus,in tēplisq; ſuſpēdimus. Quo quidem tēpore rex ille noſter fortiſſimus, mortis cōfractis uiribus,pede cōculcans tartara,ſoluit à pœna miſeros,uictorq; de funere ſurgēs triumphauit pōpa nobili.

De primo apud Chriſtianos imaginū cultu,deq; modo eas uenerandi à patribus conſtituto,atq; de prauo earundem abuſu ad quæſtum. Cap. XIII.

DE ſimulachrorum origine, ſuprà in ſecundo eſt à nobis libro proditum: hîc de illorum cultu iam agamus, quem nō modò noſtræ religionis expertes, ſed, teſte Hieron. omnes ferme ueteres ſancti patres dānabant ob metū idololatriæ,qua nullum execrabilius ſcelus eſſe poteſt: nam quum Deum,ut perhibet Ioannes, uidiſſet nemo unquam,quam ei formam dabimus? etſi Moſes dicit, Deus fecit hominem, ad imaginem Dei fecit eum. quod ad animam Euſeb. De præparat. Euang. lib. 11. ſcienter refert:id quod Ioānes Damaſcenus ad corporis formam

detorquere

detorquere nititur, quum de huiuſmodi imaginibus colẽdis cauſam agit. At Moſes *nihil magis inculcat, ſicut ex cõpluribus tam* Exodi *quàm* Leuitici *cõſtat locis, quàm ne populus aliquid manu factum ueneretur.* Et Propheta, *Confundantur omnes qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulachris ſuis.* Diuus *quoq;* Gregorius Serenũ *epiſcopum* Maßilienſem, *quemadmodum in canonicis* Decretis *legitur, & ipſe epiſtola nona, lib. epiſtolarum 9. atteſtatur, reprehẽdit quòd imagines fregiſſet, & laudat quòd coli inhibuiſſet. Cæterum quia* Lex *per præſentem umbrã, ut in* Numeros *paßim docet* Origenes, *futura bona ſignificabat, ideo legimus in eodẽ libro,* Moſen *iuſſu* Domini *feciſſe æneum ſerpentem, erexiſſeq; in eremo, ut ex populo, qui à ſerpentibus læſi eſſent, illum intuerentur, & ſanarentur.* Hunc *ſerpentem ait* D. Auguſt. *typũ fuiſſe* Chriſti *crucifixi, quòd perinde ſanentur qui hunc pendentem in cruce contemplantur, atq; qui illum aſpiciebant. Sed illud ipſum* Seruator *ipſe manifeſtius teſtatur,* Et *ſicut* Moſes *exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet* Filium *hominis, ut omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat uitam æternam.* Hebræi *ſerpentem tam ſalutarem non potuerunt non uenerari, quippe quem, ut rem ſanctam, religioſè ſeruarunt uſq; ad tempora* Ezechiæ *regis, qui eum poſtremò confregit, quò ſic populũ in idololatriam turpiter lapſum, ad priſtinum cultum reduceret.* Fuit *æneus ſerpens datus, ut ſignum diuinæ potentiæ: nam longo pòſt tempore* Chriſtus *ſeruator, qui, ut* Apoſtolus *ait,* Dei *imago erat, & loco* Moſaici *ſerpentis in crucem*

leuandus,

leuandus, nobis intuentibus ſalutē părere, formamq; humanam induere uoluit, & factus homo uiſus cognitusq; eſt à mortalibus, id quod nunquā antea patuit, ſicut ipſe affirmat diſcipulis ſuis, ita loquens, Beati oculi qui *uident quæ uos uidetis: dico enim uobis quòd multi* Prophetæ & Reges *uoluerūt uidere quæ uos uidetis, & nō uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt, &c. Illi haud dubiè felices fuere, dicente* Ouidio,

Felices *illi, qui non ſimulachra, ſed ipſos,*

Quiq; deûm coràm corpora uera uident.

Et *quia in ea humili forma, propria uirtute miracula ſupra fidē edebat, idcirco ut* Deus *habitus eſt. Cuius quidem rei fama efficiebat, ut undiq; populorum concurſus ad eum fieret, qui illius faciem diuinæ lucis fulgore nitentem haud dubiè ſic contemplabantur, & uenerabantur, ut eius effigiem iamiam mētibus infixam aut pingere uel ſculpere tum primùm cœperint: quod cum primis fecerunt idolorum cultores, qui in rempublicam* Chriſtianā *uenerunt, quod teſtatur* Euſebius, *qui circiter annum ſalutis* CCCXX. *claruit.* Is *in hiſtoria eccleſiaſtica lib.* 7. *demōſtrans* Cæſaream *cognomēto* Philippi, *eam eſſe urbem quam* Phœnices Pancadā *uocant, ita ſcribit,* Mulierem *quam ſanguinis profluuio laborantē à* Seruatore *curatam* Euangelia *tradiderunt, huius urbis ciuem conſtat fuiſſe, domusq; eius in ea etiam nunc oſtenditur: pro foribus uerò domus ipſius, baſis quædam in loco editiore collocata monſtratur, in qua mulieris ipſius uelut genibus prouolutæ, palmasq; ſuppliciter tendentis imago ære uidetur expreſſa. Adſtat uerò altera ære*

nibilomi-

nihilominus fuſa ſtatua, habitu uiri ſtola comptè circum dati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedes ſtatuæ è baſi herba quædam noua ſpecie naſcitur, quæ quum exorta fuerit, excreſcere uſq; ad ſtolæ illius ærei ueſtimenti fimbriam ſolet, quam quum ſummo uertice creſcens herba contigerit, uires inde ad depellendos omnes morbos languoresq; conquirit, ita, ut quæcunque illa ualetudo fuerit corporis, hauſtu exiguo madefacti ſalutaris graminis depellatur, nihil omnino uiriũ gerens, ſi antequam æreæ fimbriæ ſummitatem creſcendo contigerit, decerpatur. Hanc ſtatuam ad ſimilitudinem uultus Ieſu formatam tradebant, quæ permanſit ad noſtra uſq; tempora, ſicut ipſi oculis noſtris inſpeximus. Et nihil mirum, ſi ij qui ex gentibus crediderant, pro beneficijs quæ à Seruatore fuerant cõſequuti, huiuſmodi uelut munus uidebãtur offerre, quum uideamus etiã nunc & Apoſtolorum Petri uel Pauli & ipſius Seruatoris imagines deſignari, tabulisq; depingi. Hucuſq; Euſebij uerba reddidimus. Iam apparet à Chriſtianis poſitã fuiſſe ſtatuam Chriſto, quum aut in humanis uitã ageret, uel ſtatim poſt eius aſcenſum in cælum. Sed ſi Ioanni Damaſceno credimus, ipſe ſuam effigiem, ut ſui præſentem memoriam, Abagaro Ediſſeniorum toparchæ (erat ea gens ultra Euphratẽ) dono miſit. Abagarus enim, auctore eodẽ Euſeb. quum audiſſet Ieſum innumerabilia edere miracula, quia morbo tẽtabatur, ſcripſit ad eũ, ſuppliciter rogitãs, ut ſe ſanatũ ueniret: cui Seruator per Ananiã tabellarium, qui Abagari literas tulerat, reſpõdit, ſe, poſtquam aſſumptus eſſet, miſſurum unũ ex ſuis diſcipulis, qui eius ualetudi-

ualetudinem curaret. Fuit ille Tatheus unus ex ſeptuaginta, qui poſtea id officium erga Abagarum præſtitit. Interim dum toparcha expectando nuntium ſalutis, iã moræ haud ſatis patiens, animi pẽdebat, dicitur, ut Damaſceno placet, miſiſſe pictorẽ qui formã eius fingeret: ſed pictor quũ ob uultus ſplendorẽ id efficere nequiuiſſet, fama eſt Dominũ admonuiſſe ad faciẽ ueſtimentũ ſeu ſudariũ, & illi ſuam effigiem impreſsiſſe diuinitus, atq; mox miſiſſe ab Abagarum, ut ſic pium Regem conſolaretur. Alterum id genus ſudarium, dũ ad mortẽ ſubeundã ducebatur, dediſſe fertur mulieri, quã profluuio ſanguinis, ut ſuprà oſtẽdimus, liberauerat, cui, ſi recentioribus credere uolumus, Veronica nomen fuit: quod undecunq; acceptũ fuerit, hodie Romæ perſanctè ſeruatur in æde principis Apoſtolorũ. Item conſtans opinio eſt Lucã euãgeliſtam pinxiſſe in tabellis aliquot figurã Deiparæ uirginis, qua illa erat: quæ hodie in quibuſdã locis tã ſanctiſsimè cuſtodiuntur, quàm religioſiſsimè coluntur. Apoſtolorum quoque imagines ad eorũ corporum exẽplum olim formatas à Chriſtianis, idem Euſebius eo in loco atteſtatur, quem ſuprà citauimus, qui inquit, Sed antiquas ipſorum imagines à quibuſdã conſeruatas nos uidimus. Quod mihi uidetur ex gentili cõſuetudine indifferenter obſeruatum, quòd ita ſoleãt honorare, quos honore dignos duxerint: inſignia etenim ueterum reſeruari ad poſterorum memoriam, illorum honoris, horũ uerò amoris indicium eſt. hæc ille. Hinc igitur natum, ut meritò tam ipſi Seruatori, quàm eius diuis ſtatuas & in templis poni, & uenerationi haberi conſueuerit. Ac

quoniam eiuſmodi diuorum memoria ut certo exēplari præ oculis poſito, quam nobis imagines iugiter repræſentant, ad uirtutē & imitationem excitantur homines, atq; imaginis honor, ut Baſilius *inquit, ad exemplaris transfertur honorē: idcirco patres eam conſuetudinem non modò admiſerunt, ſed auctoritate ſextæ ſynodi quæ* Conſtantinopoli *habita eſt, imperantibus* Cōſtantino *&* Iuſtiniano II. *ipſius* Conſtantini *filio, ut in decretis can. patet, ſtatutū fuit, ut imagines ſacræ diuorum in templis haberētur, magnaq; ueneratione colerētur, utpote quæ imperitioribus loco ſacrarum literarum forent, ad quas etiam* Romanorū *ritu, de quo ſuprà lib. 2. cap. 23. meminì, thus & cerei incēdūtur.* Fuit *is annus ſalutis* LXXX. *alter ſupra* DC. *uel, ut non nemo ſentit,* DCCIII. *quo* Agatho Romanam *tenebat ſedem.* Deinde Cōſtantinus *pōtifex habita ſynodo, id decretū corroborauit, iuſsitq; ut imagines in porticu diui* Petri *depingerentur, quòd intellexerat à* Philippo Imperatore *eas è parietibus diuæ* Sophiæ *ignominiæ cauſa abraſas fuiſſe, propterea illum hæreticū pronuntiauit.* Leo *deinde tertius fanatico ſpiritu percitus itidem fecit, quem* Greg. *ſecundus pōtifex per literas admonuit, ut admiſsis quorundā improborū erroribus, ueram tandem amplexus religionē, delere diuorum imagines deſineret.* Poſtremò Leone IIII. *Imperatore mortuo,* Hirene *eius uxor cum* Conſtantino *filio ſexto, imperium obtinuit, mulier uiro multò prudētior, forma pariter atq; ſanctitate inſignis.* Huius *itaq; opera, conuentus trecentorum quinquaginta epiſcoporum eſt* Niceæ *factus, ut ſemel decerneretur, eſsentne diuorum*

imagines

imagines templis reſtituendæ, an res in omne tempus repudianda. Tum quia inter cunctos ſatis conſtabat, Deū ab initio ſimulachrorum fingendorum præmonſtratorem fuiſſe, ac poſtea ſtatuas ipſas tam dijs quàm hominibus præclaris poſitas eſſe, partim memoriæ eorū retinendæ cauſa, partim ſtudio incendendi ad uirtutem animum illorum qui imagines intuerentur, uti ſuprà lib. 2. cap. 23. non utiq; obſcurè demōſtratur, magno omnium conſenſu eſt decretum, ut Romanorū ritu ubiq; gētiū in tēplis haberentur, additaq; eſt colēdi forma duobus carminibus expreſſa, ut res ab omni idololatriæ ſuſpicione abeſſet, quæ ex Græco in Latinum ita uerſa fuerunt,

Nam Deus eſt quod imago docet, ſed non Deus ipſa:
Hanc uideas, ſed mente colas quod cernis in ipſa.

Ecquis igitur tam diſſolutus, tantaq; audacia præditus eſt, qui uelit poßitúe dubitare, ſeu aliter ſomniare, ne dicam ſentire, uel cogitare de imaginum cultu, ac demum ſit tot longè ſanctißimorum patrum decreto conſtitutum? Cæterùm illud atque adeo deſiderari poſſet, ut ſacerdotes frequentius populum docerent, quonam pacto deberet & uenerari eiuſmodi imagines, & apud eas ſua offerre donaria: quod quia illi tacēt, & uulgò ex ſuo uſu tacere putantur, idcirco eò inſaniæ deuentum eſt, ut hæc pietatis pars parum differat ab impietate: ſunt enim bene multi rudiores ſtupidioresq;, qui ſaxeas uel ligneas, marmoreas, æneas, ſeu in parietibus pictas, uarijsq; coloribus litas imagines colant, non ut figuras, ſed perinde quaſi ipſæ ſenſum aliquē habeant, & ijs magis fidant quàm Chriſto, uel alijs diuis, quibus dicatæ ſint. Quo

ſit,ut ſtultitiam ſtultitia cumulãtes,illis offerãt aurũ,argentum,annulos gẽmatos,omnifariasq; gẽmas ibidẽ ſenio perituras. Et,*ut ad id faciendũ plures ineſcentur, illi qui talem ſegetem metũt,numos perforent,filoq; pendẽtes in collo aut manibus ipſarum imaginum ſuſpendant, donaria in locis cõſpicuis egregiè collocent,tituloſq; apponant,quò nomina offerẽtiũ & dijs & hominibus notiora fiant.* Sic *bona pars hominũ per hæc magis delirare inducitur,ac inſuper longa aliquoties itinera conficere,ut unam imagunculã adeat,ibiq; donaria ſua relinquat,prætermiſſo cuncto alio aut pietatis,aut charitatis officio:rata ſe omnino ſat largitionis feciſſe,ſat pœnituiſſe,ſi inter itionẽ,lautius uictitando aurum obtuliſſet, in cuiuſuis thecam numariã inde iturum.* Q*uàm igitur ſapientius,quamq; religioſius eſt ea ratione peregrinari, ut labore corpus dometur, ſic, ut cogatur rationi ſeruire,& imagines uenerari,ut mens ad* Deum *protinus dirigatur, ac dona dare,quæ pauperibus uſui eſſe poßint, quandoquidem ea dubio procul eſſe conſtat munera grata* Deo, *qui, ut* Socrates *apud* Platonem *in* Alcibiade 2. *ait,animum iuſtum reſpicit, non item munera.* Atqui Lactantius *manifeſtè demonſtrat, quàm maximè aberrent illi qui aliter ſeu faciunt,uel ſentiunt, ſcribens,* Ve*ſtes igitur, gemmas,& cætera quæ habentur in pretio, ſiquis putat* Deo *chara, is planè quis ſit* Deus *neſcit, cui putat uoluptati eſſe eas res, quas etiam homo ſiquis contempſerit,iure laudabitur.hæc ille.* Et *diuus* Hieron. *illum diſſerens locum apud* Hieremiam, Et *argento & auro decorauit illud(de ſimulachro loquitur* Propheta)

ait

ait, Qui quidem error ad nos uſq; tranſiuit, ut religionē in diuitijs arbitremur. Eò etiam pertinet quod Plato lege *uetuit, ne deorum imagines ex auro uel argento, ferroue aut ære fierēt, ſed tantùm ex ligno uel lapide factas uoluit, ut ne criminoſi ex occaſione rei pretioſæ, exiſtimarent ſe propterea deos placare aut decipere poſſe.*

De decimarum & primitiarū ac primogenitorum redēptionis origine, & quis primus decreuerit, ut liceret ſacerdotum collegijs fundos & prædia oblata recipere poſsidenda. Cap. XIIII.

Summus propheta Moſes, teſte Ioſepho, diſtribuit Hebræis poſſeßiones, diſtribuit & Ieſus eius ſucceſſor: Leuitis uerò qui uacationem militiæ habebant, nulla terræ portio data, præter habitationē in ſingulis tribubus, & in ſuburbanis locis tantum agelli, quod ſatis eſſet ad iumenta & pecora alēda. Iſte enim ordo Leuiticus uel ſacerdotalis, ſapientiæ ac ſcientiæ Dei operā impendebat, huic lex Dei cōmiſſa erat, cui ut aßiduè abſq; ulla ſolicitudine ſtuderet, ac ne ob uictus inopiā cultus diuinus ab eo uel negligeretur, uel defereretur, neceſſum erat ut eū populus communiter iuuaret, qui ſi, ut probè ait Origines, quæ neceſſaria ſunt, non præbuerit ſacerdotibus & Leuitis, occupati illi in talibus, id eſt, familiaris rei curis, minus Legi Dei uacabūt. Illis autē nō uacātibus, neq; operam dantibus Legi Dei, tu periclitaris: obſcurabitur enim lux ſciētiæ quæ in illis eſt, te nō ſubminiſtrāte oleū lucernæ. Quod tantū nefas ne ullo unquā tēpore accideret, Moſes prudētißimus princeps legem tulit, qua, uti in

Numeris,Deut.extat,& à Ioſepho ſimul exponitur,primitias & decimas omniũ frugũ omniumq́; pecudũ ſacerdotibus & Leuitis offerri mãdauit,ſic, ut omnis qui poſſideret agrum,uel uineam,uel oliuetũ,uel etiam hortũ, & ſiquid eſſet quod exerceretur in terris, ſed & ſiquis pecuaria haberet, is offerret ex illis Deo omne quod primũ eſſet,& decimas quoq;,id eſt,ad ſacerdotes deferret: Deo enim offerri dicit Lex, quod ſacerdotibus datur.Et hoc eſt quod docemur ex Lege,ut nemo homo legitimè utatur fructibus, quos terra produxit, nec animãtibus,quæ pecudum protulit partus, niſi ex ſingulis Deo primitiæ & decimæ, id eſt, ſacerdotibus dentur. Atq; ſic Moſes,imò Deus ipſe cuius iuſſu ille cuncta geſſerat,auctor fuit,ut primitiæ & decimæ Leuitis ac ſacerdotibus offerrentur. Hanc legem utpote Apoſtolica & Euãgelica auctoritate corroboratã, Origenes ſuper Numeros,ſeruari etiam ſecundũ literã,ſicut & alia nõnulla,neceſſariũ probat,aduerſus eos qui ex titulo legis omnia ſacra ſcripta interpretari uolebant, quod noſtro quoq; tempore pleriq; tam ſtultiſsimè quàm audaciſsimè faciunt, dicentes, Si aliquid omnino ſeruandũ eſt ſecundũ literam,ut dicimus,hoc eſt,ſine allegoria,ſine arguta interpretatione,cur non & cũcta ſeruetur? Sed illi quidẽ nõ animaduerterũt aliud eſſe legẽ,aliud eſſe mãdatũ,aliud teſtimoniũ,aliudq́; iudiciũ, quæ præcepit Dominus Moſi.Nõ eſt ſcriptũ,ut inibi ait Origenes,Hoc eſt mãdatum paſchæ,ſed, Hæc eſt lex Paſchæ, quia lex umbra eſt futurorum bonorũ. Quũ ergo fit mẽtio Paſchæ, ut de agno illo corporeo, debemus ſentire ſpiritualiter,

quia

quia paſcha noſtrũ immolatus eſt Chriſtus. Simili modo de azymis & cæteris feſtorũ dierũ obſeruationibus intelligere debemus, quæ ſub legis titulo denotantur. Sunt autẽ mãdata legis, quæ ſecundũ literã ſtant: & ita Seruator noſter recipi atq; obſeruari à nobis uoluit, quum dixit, Serua mandata: cuiuſmodi ſunt, Ne occidas, *ne furtũ facias.* De nuptijs *idẽ præcepit, ita dicẽs,* Scriptũ *eſt,* Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnẽ unã. Quod ergo Deus cõiunxit, homo nõ ſeparet. *De primitijs & decimis mãdatũ ſimiliter ſeruandũ ſecundũ literã,* Domini *uocibus docemur, qui in* Euangelio *inquit,* V*æ uobis* Scribæ & Phariſæi *hypocritæ, qui decimatis menthã, hoc eſt, decimam datis menthæ, & cymini, & anethi, & præteritis quæ maiora ſunt* Legis. Hypocritæ*, hæc oportet fieri, & illa non omitti.* Vide, *ſermo* Domini *uult quidẽ, ut omnino fiant quæ maiora ſunt* Legis, *non tamen minora hæc omittantur, quæ ſecundũ literã ſignificãtur.* Quod *à* Phariſæis *uult factum, multò magis uult à diſcipulis præſtitum, quibus dicit,* Niſi *abundauerit iuſtitia ueſtra plus quàm* Phariſæorũ & Scribarũ, *nõ intrabitis in regnũ cælorũ.* Quomodo *autẽ plus uelit ut fiat à diſcipulis, quàm à* Phariſæis, *in eo declarat, ubi dicit,* Dictũ *eſt antiquis,* Non occîdes. Hoc *ſeruabãt &* Phariſæi. Diſcipulis *autem dicit,* Ego *autem dico uobis, quia ſiquis iratus fuerit fratri ſuo, reus erit iudicio.* Igitur *ex his ſatis patet, oportere nos & primitias & decimas ſoluere, ſi uelimus nõ modò iuſtitiã noſtrã abũdare plus quàm* Scribarum & Phariſæorum, *ſed eos officio tãtùm æquare,*

qui de fructibus terræ ſuæ guſtare non prius audebant, quàm primitias ſacerdotibus obtuliſſent, & Leuitis decimas ſeparaſſent. Et *quia munus primitiarum* Domino *offerebatur, ideo* Eutychianus *pōtifex* Romanus *uoluit, ut ipſæ fruges ſic in altari conſecrarētur, uelut apud* Hebræos *oleo & thure adolebantur. Seruatur hodie* Eutychiani *decretum nōnullis in locis.* Verùm *adeo ſanctitas ſacerdotum conſenuit, & populi pietas refrixit, ut primitiarum nomen unà cum prouētu pene extinctum ſit, quum hodie loco primitiarum, Dominicis tantùm diebus panes aliquot ſua ſponte alibi offerant, alibi uerò ſolùm duos tresúe dent, quos ſacerdos prius conſecret, ac eos inde fruſtatim diuiſos populo diſtribuat, ut qui quondam illis diebus euchariſtiā ſumere conſueuerat, ob eius rei memoriam, panem iſtum ante omnia cibaria prægustet,* Atq; *illud fit ad imitationem Chriſti, qui ita panem ſacrare prius ſolebat, quàm illum ſuis diſcipulis uel alijs porrigeret, ut ueſcerentur. Decimæ uerò adeo etiam grauatè à multis dantur, ut nonniſi coacti id faciant, argumentantes magis egere qui eas dant, quàm qui recipiūt. Eſt aliud decimarū genus, quas ſacerdotes ſibi deberi cōtendunt ab opificibus qui manibus laborant, aut ab ijs qui mercaturam exercent, uel ſtipendiū faciunt, quales, auctore* Ioſepho, *cōſtat* Abraham *dediſſe* Melchiſedech *Solymorum regi, à quo eſt hoſpitio acceptus, ex præda quam profligatis Aſſyrijs ſecū tulerat. Quot autē decimarū genera apud* Hebræos *eſſent, & quomodo* Leuitæ *&* Sacerdotes *eas inter ſe partirentur, quisúe modus foret primitias offerendi,* Hieron. *ſuper* Ezech. *cap.* 5. *&* 40. *ſ4.*

40. *facilè declarat, cuius uerba idcirco ponere haud ſuperuacaneũ duximus. Dicamus igitur, inquit, primùm iuxta literã* δωάδα, *hoc eſt, decimam partẽ omniũ frugum Leuiticæ tribui populus ex Lege debebat. Rurſum ex ipſis decimis Leuitæ, hoc eſt, inferior miniſtrorũ gradus, decimas dabant ſacerdotibus. Erant quoq; & aliæ decimæ, quas unuſquiſq; de populo Iſraël in ſuis horreis ſeparabat, ut comederet eas, quum iret in tẽplũ in urbe Ieruſalem, & in ueſtibulo tẽpli ſacerdotes & Leuitas ad conuiuium inuitaret. Erant autem & aliæ decimæ, quas pauperibus recondebant. At uerò primitiua quæ de frugibus offerebant, non erant ſpeciali numero definita, ſed offerentium arbitrio derelicta. Et in libello ad Fabiolã, de cibis & primitijs ſacerdotũ, rem hanc luculẽtius diſſerens, dicit, Primitiæ ciborum & omnium frugũ atq; pomorum offeruntur antiſtiti, ut habens uictum atq; ueſtitum, abſq; ullo impedimẽto ſecurus & liber ſeruiat Domino. Primogenita mundorũ animalium accipiũt ſacerdotes, & immundorũ pretia, hominũ quoq; primi partus redimũtur. Et quia conditio humana naſcendi eſt cõmunis, pretium æqualiter offertur, ſic moderatũ & leue, ut nec diues intumeſcat, nec tenuis prægrauetur. Aeditui & ianitores accipiũt decimas, & rurſum decimas decimarum offerunt ſacerdotibus, tanto illis minores, quanto ipſi maiores populo, &c. Quòd primitiarũ ſuo quiſq; arbitratu, ſicut Hieron. ait, plus minuſue dabat, illud tamẽ ter quotãnis facere debebãt: primùm enim circiter Paſcha, quũ fruges matureſcere inciperẽt, ut eſt in Leuit. cap. 2. Si autẽ obtuleris munus primitiarũ frugũ*

tuarum Domino,*de ſpicis adhuc uirētibus, torrebis eas igni,& confringens in morem farris, offeres primitias tuas* Domino.*Deinde ad feſtū diem* Pētecoſtes, *panes ex nouis frugibus cōfectos: poſtremò circa feſtum diē taber naculorū, fruges ipſas iam collectas offerebant. Sed & unde ortū ſit ut primi hominū æquè ac aliorum animalium partus* Deo *cōſecrati eſſent,iam appoſitè dicamus. Cur primogenita offerrentur* Deo,*cauſa ponitur in* Nu*meris cap.3.ubi legimus,*Loquutus *eſt* Dominus *ad* Mo*ſen, dicens,* Ego *tuli* Leuitas *à filijs* Iſraël *pro omni primogenito,qui aperit uuluā in filijs* Iſraël, *erūtq;* Leuitæ *mei.*Meum *eſt enim omne primogenitū,ex quo percuſſi primogenita in terra* Aegypti, *ſanctificaui mihi quicquid primū naſcitur in* Iſraël, *ab homine uſq; ad pecus.* De *interitu primogenitorū* Aegypti *mentio fit in* Exo. *cap.12.Sanè ſinguli primogeniti undecim tribuū, quan do primi qui naſcebantur in tribu* Leuitica,*ad tēpli miniſterium applicabantur,de ſacerdotibus redimebantur quinis ſiclis. Siclus autem quantum ualeat, ſuprà lib.2. cap.3.docuimus.*Primogenitū *uerò animalis non mūdi, aut mundo cōmutari, uel occidi ſolebat: etenim animal aliud mundū habebatur,quod edebatur: aliud non mun dum,quod nō licebat offerre,ſed uelut natura mūdū cōmutabatur,ut aſinus,qui oue redimebatur:aliud itē non mundū,ut canis,quē neq; offerri neq; cōmutari fas erat, propterea occidebatur.* Verùm *ad propoſitū iā redeat oratio.* Non *abs re igitur* Seruator *noſter haſce de decimis ſanctiones approbauit,qui quippe uoluit,ut qui* Eu*angelium annuntiarent,ex* Euangelio *uiuerent, ac pro-*

pterea

pterea patres lege ſanxerunt decimas eſſe ſoluendas, ſicuti latè patet ex compluribus decretalibus pontificum epiſt. Quid, quòd Romanos *Moſaicã legẽ in hoc non aſpernatos iſtud inſtitutũ ſeruaſſe cõſtat? nam* Herculi *decimas dare locupletibus ac nobilibus antiquus mos fuit: & Lucullus, quia hunc ritũ ſeruaſſet, auctior factus eſt poſtea. auctor* Feſtus. *Quin & primitias dari cõſuetudo erat. Sanè Liberũ patrem, qui &* Bacchus *dicitur, poſt deuictos Scythas, alioſq́; populos, magno* Ioui *rerũ primitias obtuliſſe, auctor eſt* Ouid. *in* 3. *Faſt.* Et *Cyrũ regẽ Perſarũ uictis* Lydis, *decimã quoq; prædæ* Ioui *dediſſe teſtatur* Herodot. *Sed iam ad rem familiarem ueniamus.* Vt *enim Chriſtus Seruator decimas non repudiauit, ſic nec ex decimis opes priuatim congeri uoluit: quare ut uitium auaritiæ, quod, ut ait* Apoſtolus, *idolorum ſeruitus eſt, à ſuorũ præſertim ſacerdotum cœtu eijceret, repelleret, exterminaret, paupertatẽ elegit, eamq́; ſuis diſcipulis maximè cõmendauit, quũ dixit, Qui nõ renuntiauerit omnibus quæ poßidet, nõ poteſt eſſe meus diſcipulus.* Et alibi, *Vade, uẽde omnia tua quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurũ in cælo, & ueni, ſequere me. Sed ut Chriſto paupertatẽ, quæ habet ſuũ cõmodũ, ſuamq́; mũditiã, tribuimus, ita ſordes ac mendicitatẽ minus aßignemus neceſſe eſt: ſiquidẽ ille dũ inter mortales uerſatus eſt, non oſtiatim cibũ petijt, quippe quẽ ſecũ loculos detuliſſe, & ſuis diſcipulis abunde uictũ ſuppeditaſſe, ac egenos ſimul iuuiſſe ſatis cõſtat.* Item *ipſi* Apoſtoli *poſtea nec in cibarijs petẽdis operã poſuiſſe dicuntur, quando in Actis legimus pios Chriſtianos certatim*

poſſeßio

poſſeßiones uendidiſſe, & pretia earũ afferentes poſuiſſe ante eorũ pedes, quæ diſtribuerentur ſingulis, prout cuiq; opus eſſet: & ſic nemo inter credentes egens erat, quoniã omnia cõmunia habebant. Ecce magnas in communitate diuitias, quæ in priuato paupertas habebãtur: haſce diuitias nõ uetuit Chriſtus à ſuis miniſtris poßideri, quæ cunctis egentibus uſui eſſe poſſent. Quapropter Vrbanus uir ſanctitate uitæ & doctrina ſingulari, qui ſedere cœpit anno CCXXVII. *ab eo, qui fuit humanæ ſalutis primus, decreuit primus, ut ſacerdotibus liceret prædia ac fundos à cultoribus religionis oblatos recipere, nihilq; cuipiam priuatũ eſſet, ſed ad cõmune bonum. Prædia recepta ſunt, uel ad ipſum cõmune bonũ omnino, quandoquidẽ poſtea omni tempore fuerunt atq; ſunt ſacerdotum domus, collegia, ac monachorum cœnobia omnibus, & ipſis ſacerdotibus communia, & alijs perhoſpitalia & apertißima. Etſi paulatim hominũ rapacitas & libido fecit, ut maiore ex parte obliterata fuerint extrema decreti uerba, id eſt, Ad commune bonum: & loco illorũ, illæ duæ ſemper religioni peſtiferæ uoces, Meum & Tuũ, inſcriptæ fuerint, quæ ita multos tranſuerſos agunt, ut ſacerdotiũ nihil aliud niſi quæſtum, niſi hæreditatem ac dominatum eſſe putent, & quanto ueteres patres abſtinentiam arctius conſtrinxerant, tanto iſti intẽperantiæ fræna inſolentius laxent. Quod poſtremũ effecit, ut priuata cõmoda longè potiora publicis haberentur: unde maleuolentiæ, ſimultates & odia orta: nanque ex cõmuni priuatũ facere, ſemper diſcordiarũ cauſa fuit. Cœpit deinde Romanus põtifex diues fieri, quem*

Lucina

Lucina uirgo ſanctiſsima, Marcello ſedēte, moriēs prima omnium fecit hæredē. Hæc multis egit precibus cum Cornelio *pontifice, ut apoſtoli* Pauli *corpus extra* Capenam *portam, uia* Oſtienſi, *ubi capitis fuerat ſupplicio affectus, in ſuum prædium transferret, &* Petrum *in* Va*ticanū, quæ & ipſius* Cornelij *corpus in prædio quoq; ſuo ſepeliuit.* Deinde Conſtantinus *eundem pontificem, ut apud uulgus fama eſt, locupletauit affatim. Sic alij alia dedêre loca, unde tam latè nunc patent opes. Cæterū* Vrbanus *in hoc ſequutus eſſe uidetur* Hebræos, *apud quos ſacerdotium opulentiſsimum fuerat, quoniā ſacerdotes in honore haberi debēt, quos in primis paupertas in uulgus deſpicatiores reddere ſolet, atq; inde fieri, ut cis minus credatur, id quod religionē maximè offendit.*

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. VII.

De monaſticæ uitæ principio. Cap. I.

DE *Euangelicæ & Apoſtolicæ uitæ initijs hactenus diximus: in hoc uerò uolumine nouus ac uarius uiuēdi modus demonſtrabitur. Quū enim à maioribus tātopere degeneratū, ab eorumq; diſciplina ac uitæ ſanctimonia ſic longè diſceſſum foret, ut ſuprà eſt ſparſim declaratū, tā* Romani *deinde pontifices, quā ubiq; gētiū antiſtites nihil prius, neq; quicquā antiquius habuere, quā ordinis ſacerdotalis ſic labentis reuocare gradū, ſic peccātis coërcere inſolētiā, promulgatis*

gatis

gatis ab ſe nouis quotidie legibus, ad melioris uitæ inſtitutionem. Ad hæc indixere graues pœnas, qui deinde contrà ac liceret, fecissent, ut quò minus odiſſent peccare uirtutis amore, hoc formidine pœnæ facilius à maleſactis manus abſtinerent. Nec eo quidem pacto perinde profecere, quoniam à deguſtatis uoluptatibus haud facilè animus auocatur: quare nonnulli poſtea extitere bonæ frugi patres, qui uiam ſequuturis facerent, qua à deuio ad rectum iretur. Porrò ij omnibus quæ in terris miramur, contemptis, Chriſtum complexi, id eſt, ueritatē, pietatem, innocētiam, manſuetudinem, ſolùm diuinis rebus operā dederūt, quorū principes fuere Paulus, Antonius, Hilarion, Baſilius, Hieronymus, ac pleriq; alij, qui ab initio ſanctitate pollētes, ueluti nouæ religionis plantæ in Aegypti Syriæq; ſolo quāuis ſterili feliciter increuere, nullo tamen adhuc certo uiuēdi ritu: nam id tēporis huiuſce uitæ genus ſimplex ac liberū erat, ut iſtis omnino cæremonijs minimè obſtrictum, quas hodie monachi obſeruant. Veſtitū honeſtū pro iure ſuo quiſq; ſumebat: item nullū uotorū uinculū, ita ut integrū unicuiq; foret manere, aut proficiſci quò terrarū uellet: uel ſi quem eiuſmodi ſui inſtituti pœnituiſſet, etiā poteſtas eſſet ad priſtinam redeundi uitam, non abſq; tamē inconſtantiæ nota. Quòd ſi deinceps per nouas hominū leges, inuiolatū permanere licuiſſet, lōgè ſanctiſsimos omni tēpore monachos habuiſſemus, quando improbi haud diu monachi fuiſſent. Petebant loca utplurimū deſerta, hoc eſt, eremū, unde eremitæ dicti, quaſi eremum colentes, quos Græci anachoretas uocant, & quia ſoli uiuebant, ideo noſtri monachos nūcuparūt, id eſt, ſolitarios: uerū

paulatim deinceps cœperũt gregatim agere, uti infrà dicetur. Atq; ita à principio monachi precibus, ieiunijs, uigilijs, literarumq; ſtudijs dediti, procul ab omni hominũ cœtu, tantùm duriter uictitando, ac ſeſe manibus exercẽdo, exemplũ bene uiuẽdi poſteris ediderunt. At iſti dein ſuperiorum eiuſmodi ueſtigia ſequuti, familias ſinguli ſuas, ut perappoſitè infrà dicetur, inſtituêre, illisq; uiuendi normã præſcripſerunt, ut & uerbo & facto, quemadmodum ipſæ familiæ prædicãt, uitã planè Apoſtolicam mortalibus referrẽt. Ad hunc deniq; modũ, Chriſtianus populus unam legẽ, unam religionẽ cõplexus, in uarias ſectas eſt diuiſus. Sed de monaſtici inſtituti initio longẽ poſt homines natos nũc celeberrimi, iam dicamus. Itaq; olim inter multos, teſte Hieron. quæſitum eſt, à quo potiſſimùm eremus ſit primùm habitari cœpta: quidã enim altius repetentes, Heliam & Ioannem Baptiſtam eius rei auctores faciũt: ſed ut is plus quã propheta, ita ille plus quàm monachus cenſeri debet. Alij Antonio aſsignant, alij cuidam Paulo Thebæo, ob id ipſum primo eremitæ nuncupato, quòd anachoreticæ uitæ primus fundamẽta ieciſſet, id quod uel Hieron. cõprobat. Hunc igitur ueluti exemplar, illum ut exemplum ad imitandũ fuiſſe dicunt. Ego uerò, quando in re ambigua unicuiq; liberum eſt coniectare, crediderim inſtitutum monaſticæ uitæ ab Eſſæis ſiue Eſſenis, ita appellat Plinius, quorum ſecta apud Iudæos admodũ celebris habita eſt, ad poſteros manaſſe, quoniã illi ferè per omnia eã ducebãt uitam, quam inter nos monachi ex præſcripto legis agere ſolent. Et, ut legentibus id perſpicuè pateat, non otioſum erit hîc

Philonis

Philonis uerba ſubijcere, quæ Euſebius lib. 8. Euangel. præpar. repetit, ita ſcribens, Palæſtinā maxima gens Iudæorum habitat, inter quos, qui dicũtur Eſſæi, cõperiũtur plures numero, ut opinor, quã quatuor millia: Eſſæi dicti, quaſi ſancti Græcè, quoniã Dei cultores præcipuè ſunt, non animalia ſacrificantes, ſed mentes ſuas uirtute munitas, offerendas Deo putantes. Nemo inter eos puer, nemo adoleſcens, propter inſtabilitatẽ ætatis, ſed uiri omnes, aut ſenes ſunt. In ciuitatibus non habitãt, exiſtimãtes ut contagionem aëris corporibus, ſic conuerſationẽ uulgi animo nocere. Horum alij agros colunt, alij pacificas artes ad utilitatem ſuam & proximorum exercẽt, nec aurum nec argentum reponunt, nec ingentes agros laudant, ſed tantum colunt, quãtum neceſſitati poſſit ſufficere. Ii enim ex omnibus pene hominibus, ſoli pecuniam & fundos negligentes, uirtute ditiſſimi putantur, facilitatem uiuendi & paucorum indigentiam, rectè magnas eſſe diuitias iudicantes. Nemo eorum tela, enſes, galeas, ſcuta, cæteraq; belli inſtrumenta factitat: ſed nec eas artes exercẽt, quibus facilè omnes in improbitatẽ labuntur. Nulla mercatura, nullus cauponatus, nulla eis cognoſcitur nauigatio, omnes rapinæ occaſiones depellũt. Nemo ſeruus apud eos, ſed quum uniuerſi liberi ſint, alteri alteris ſeruiunt: omnes enim, aiunt, quaſi mater, eadem natura genuit: quare quamuis non uocemur, ſumus tamen re ipſa fratres. Illam philoſophiæ partem ſolũmodo approbant, qua de Deo & de creatione omniũ ſcrutamur: morali maximè inuigilant, ad quam abſolutè cõſequendam paternis legibus adiuuantur, quas rectè intelligere

telligere

telligere nemo ſine diuino auxilio poteſt. Has *ſemp quidem, ſed maximè ſeptimis quiſq; diebus docētur: dedicata enim ſeptima dies deputatur, in qua cæteris omnibus neglectis, ad ſacra loca concurrentes, quæ ſynagogæ appellantur, ordine ſub ſenioribus iuniores cōſidere ſolēt, leguntur q; Scripturæ diligenter, & exponuntur à peritiſsimis.* Diſcunt *igitur piè, ſanctè, iuſteq; uiuere, triplici regula utentes, amore* Dei *ardentiſsimo, uirtutis cultu diligentiſsimo, charitate proximi feruentiſsima.* Quòd *igitur ſummè* Deū *diligant, multa nobis argumento ſunt, caſtitas perpetua, iuriſiurandi nulla mentio, mēdacij odium, & præcipuè quòd bonorū omnium, nullius mali cauſam* Deum *opinantur.* Quòd *uirtuti ſtudeant, patet, quia pecuniam negligunt, gloriam ſpernūt, uoluptatem oderunt. Charitatis autē argumenta ſunt, beneuolentia, ſocietas, æqualitas: nullus enim domum habitat quæ omniū cōmunis non ſit, unum ærarium, unus ſumptus omnibus eſt.* Præterea *ueſtis cōmuniter omnibus propoſita, cōmunis cibus & potus, communis mēſa, omnis deniq; uita communis eſt.* Hactenus Philo *apud* Euſebium. Si *quiſpiam ex noſtris monachis qui regifico menſarum apparatu uiuunt, qui uoluptates libare peritè norunt, qui honores grauiter ambiunt, qui pecuniæ ſtudiū ſemper immodicum habēt, hæc aliquando legerit, ſecumue reputauerit, nónne eū pudebit, quòd iuſtitia ſua nō modò plus quàm* Eſſenorum *non abundet, ſed longè magis flacceſcat, lāgueatq;?* Ab Eſſenorū *igitur religione profectū meritò credere æquum eſt, ut apud nos monaſticæ uitæ inſtitutū coaluerit, quo ſimiliter* Paulus Thebæus

H

ut Antonius, ambo Aegyptij homines à primo olim imbuti, ac illud poſtea inſigniter æmulati in primis eſſe uidētur. Sed Antonio initiū rei huius iure optimo acceptū *referri decet, qui, etſi nō ante omnes fuit, primus tamen mirè omniū ſtudia ad eam uitā degendā incitauit, monachorumq́; dogma inſtituit, ſicuti deinde* Baſilius *in Græcia fecit.* Adauxit *& id tēporis pium inſtitutū* Hilarion *in Syria, qui quum ſanctitate iam clareſceret,* Gazæ *tres cuiuſdā nobilis matronæ filios ſimul repēte morbo affectos inuocato nomine* Ieſu, *extēplo ſanauit.* Quod *poſtquam auditum eſt, & longè lateq́; percrebuit, certatim ad eum ex* Syria *&* Aegypto *cōfluebant, ita ut multi crederēt* Chriſtum *eſſe uerè* Dei Filiū, *& ſe monachos profiterentur.* Nondum *enim cœnobia erant in* Palæſtina, *nec quiſquam monachos ante diuum* Hilarionem *in* Syria *nouerat, ille fundator & eruditor huius inſtituti ac ſtudij in hac prouincia fuit.* Habebat Dominus Ieſus *in* Aegypto *ſenem* Antonium, *habebat in* Palæſtina Hilarionem *iuniorem. hæc ex* Hieron. Ad Antonium redeo. Vixit Antonius *in ſolitudine in* Thebaica *regione* Aegypti, *cōdiditq́; ibi cœnobium, ubi cum* Sarmata, Amata, *&* Machario *ſuis diſcipulis, precibus tantùm deditus erat, in pane & aqua omnis eius uictus conſiſtebat, cuius ſanctitas ita celebris erat, ut* Helena Cōſtantini *mater ſe & filiū per literas illi cōmēdarit.* Obijt *mortē in eremo, annos* C V. *natus, q fuit annus ſalutis humanæ* CCCLXI. Diſcipuli *eius* Amatas *&* Macharius *(nam* Sarmatā Saraceni *impetu in* Antonij *cœnobium facto, interfecerāt) monaſticū ordinem poſtea tam uitæ ſanctimonia, quàm*

inſtitutis,

inſtitutis, mirum in modum propagarunt. Ac eiuſmodi uitæ monaſticæ principium tale fuit.

Quādo primùm ordo monaſticus tribus uotis aſtrictus fuerit,& quis primus ea uota introduxerit, ueſtitumq́ religioſum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipſe abiuerit in plures familias. Cap. II.

POſt annum quàm Antonius, de quo ſuprā eſt mentio facta, erat mortuus, circiter CLXVI. *claruit Benedictus* Nurſinus *in* Vmbria Italiæ *regione natus. Is in ſolitudine perdiu uerſatus, ſe demum Sublacum ſeu Sublaqueum contulit, quod eſt* Latinorum *præclarū oppidum, lacui codē & tamen priſco nomine proximū, diſtatq́; ab urbe* Roma *circiter millia paſſuum quadraginta. Hic quum à multitudine ob ſanctitatis famā adiretur, & ei ſecundū religionem nihil ſolitudine gratius eſſet, poſtremò eius celebritatis uitandæ cauſa, Caßinum in ea regione peruetuſtum oppidum uenit, ibiq́; ſibi ſedē poſuit, ſparſosq́; & ſoliuagos ad id tempus monachos in unum contraxit cœnobium, mores & uitam, tribus munitam uotis, quæ prius non fuerant, quàm* Baſilius *cum certa uiuendi formula conſtituiſſet in* Oriente, *inſtituit parū uulgatæ obſeruationis. Sanè* Baſilius *Cæſareæ Cappadocū præſul, qui circiter annum ſalutis humanæ* CCCLXXXIII. *doctrinæ pariter atq; ſanctitatis ſummis floruit laudibus, primus omnium obligauit monachos nouis legibus, ut poſt annum, quàm quis in collegiū ueniſſet, ſi in eo uellet uitæ inſtituto permanere, uoueret ſe caſtè uicturum, nihil poſſeſſurum, ac dicto præfectorum fore audientem,*

quò ſe in perpetuum omni ſua abdicaret uoluntate. Fuit poſtea Baſilij decretũ iuxtà ab omnibus receptũ. Quanquã paupertatis uotum multò antiquius eſſe uidetur, ſi Vrbano pontifici Romano credimus, qui amplius CXL. annis Baſiliũ anteceſſit: quando in epiſtola, quæ eius nomine legitur, inuenimus, ita uſu ueniſſe, ut qui Apoſtolorum imitatores exiſterent, paulatim uota facerent ſe nihil proprium habituros, quò æquè rerum cõmunitas, ac Apoſtolicæ uitæ inſtitutum omni tempore uigeret: ſiquidem ipſi Apoſtoli ad docẽdum Euangelicum dogma quoquouerſum à Chriſto miſſi, in mãdatis, quemadmodum diuus Petrus apud diuum Clementem lib. Recognitionum 2. teſtatur, non habuerunt proprium aliquid dicere. Cæterũ iſthæc tria uota iam inde à principio tanti eſſe cœperũt patribus, ut illi poſthac lege ſanxerint, etiã preſbyteros quos ſeculares dicũt, debere uotũ caſtitatis, id eſt, pudicitiæ ſeruandæ perpetuò ſaltem tacitè facere, ac per id, haud licere cuiquã eiuſcemodi uotis obligato, aſtrictoq́; deinceps matrimonium contrahere, & ſiquis contraheret, illud omnino minimè ualere. Vnde breui pòſt quæſtio incidit, an tale coniugium deberet ſtare nec ne. Et D. Auguſtinus, qui Baſilio æqualis fuit, in primis permultis rationibus probauit cõnubia poſt uotũ cõtracta nõ debere dirimi, ueluti in decretis, 27. q. 1. cap. Nuptiarum. planè extat. Item Benedictus dedit ſuis monachis nouũ ueſtitus genus, conſtituit modum orãdi, & tenue uictus alimẽtum, ac nouam abſtinentiæ normam. Et ut appareret eum cœtum fuiſſe ex ſummo mortaliũ uſu, res mirandũ in modum poſtea paulatim creuit, abijtq́;

in plures

in plures familias, Cluniacenſes Camalduēſes, Valliſumbrenſes, Mōtoliuetenſes, Grandimontenſes, Ciſtercieſes, Syluestrenſes, qui Humiliatorum cognomen ferunt, Cæleſtinos, diuæ Iuſtinæ, & eremitanos diui Hieronymi, po ſtremò per Martinū quintū, in familiam diui Benedicti adſcitos. Quem ordinem à patrū norma iam collapſum, Lupus Hiſpalenſis eius familiæ præpoſitus, nouis inſtitutis inſtaurauit, de cuius exordio in capite inſequenti prodetur. At ij quidem monachi, & ſiqui alij ſint (quotidie enim ſunt, qui ut ignauiæ ſuæ potius quàm religioni conſulant, nouas inducere ſectas conentur) ex uno ue lut fonte manaſſe dicuntur. Cæterùm qui tū primùm inſtituti fuerunt, Benedictinos fuiſſe tradūt, qui nigro hodie amiciuntur colore, tunica laxiore, ac diſcincta, & ad pedes uſq; demiſſa, amictu capitis, quē cucullū uocāt, in humeros & ſcapulas breuius reiecto, quàm cæteris: ſubter candida tunicula, & ea quidem lanea, cū cilicio, ocreati genutenus incedunt, tondentur nouacula à uertice infra dimidiū caluæ: capillus infernè reciſus in parui circuli ſpeciem, circa aures & tempora, totum ambit caput inſtar coronæ, unde ipſe uertex deraſus corona nūcupatur. Item à carnibus perpetuò ſe abſtinent, niſi quū ægrotare cœperint. Vnde monachi qui hodie continēter carnibus ueſcuntur, quorū numerus ubiq; gentiū extra Italiam ingentiſſimus eſt, perpetuò ægrotēnt neceſſe eſt, niſi uelint impudenter fateri, ſe contra ſuas leges facere. Atque ita monaſtica inſtituta ut humana, haud diu inuiolata ſtetēre, hominum moribus ſemper in deteriora inclinantibus, ac diuitijs pietatem: quæ ut mater illas

à principio ordini pepercerat, cõtaminantibus. Quo factum eſt, ut monaſticũ nomen ſæpius uarieq́; inſtauratũ in plures abiuerit familias. Itaq; *Cluniacenſium ordo ex* Benedicti *obſeruatione, apud* Maſticenſem *ſeu* Maſtico *cenſem (utrunq; ſcriptum reperio)* Burgũdiæ *pagũ, ab* Odone *abbate quẽ dicunt, inſtituitur, quibus locũ dedit & extruxit* Gulielmus *pius* Aquitaniæ *dux: qui fuit annus ſalutis* DCCCCXVI. *Haud ita multò pòſt* Camalduenſium *religio orta eſt, auctore eius congregationis* Romoaldo Rauennate: *fuit is monachus* Claſſenſis *cœnobij: eſt locus iſte haud procul* Rauẽna, *qui celebritatis fugiens in* Hetruriam *peruenit, ibiq́; in ſummo* Apennini *iugo, locum à quodam* Madulo *incola cõſequutus, unde nomen ordini inditũ, nouæ familiæ fundamẽta iecit, candido ſumpto amictu. Sunt hodie in eminentiſſimo iugo mõtis duodeuiginti ſacella, ubi perpetuum ſilentiũ, quarto & ſexto hebdomadæ die pane & aqua tranſigũt iciunia, nudis pedibus, humi accubantes: uerùm in alijs locis uita eorũ remiſſior eſt.* Item *in ea* Apennini *parte, quæ* Vallis *umbroſa uulgò dicitur, circiter annum ſalutis* MLX. Ioãnes *Gualbertus nouam monachorum familiã inſtituit, eamq́; à loco appellauit* Valliſumbrẽſem. Is Florentia *oriundus, ac claro loco natus, quũ fratris percuſſorem fortè obuiàm habuerit, quia illi ueniã petenti non negaſſet, imago crucifixi, quæ in proximo fano* D. Miniatis *erat, uiſa ei eſt: poſt hæc inibi orãti inclinaſſe parũ caput, perinde quaſi id pietatis facinus cõprobaſſet.* Ea *imago hodie uiſitur in eodẽ* D. Miniatis *tẽplo, quod in colle prope* Florẽtiã *extat.* Ioãnes *eo motus miraculo,*

in ſolitu-

in ſolitudinē cōceßit,auctorq́; nouæ religionis fuit,amictumq́; ſibi induit cœruleū,quo nunc utuntur. Montoliuetenſes *eo anno,qui fuit* MCCCCVII*.ſalutis, eſſe cœperunt,quo triū pōtificū peſtilens diſcordia orta eſt.* Ij Senenſes *primùm fuere, quorū princeps* Bernardus Ptolemæus,*qui pro tēporum cōditione, capto mutandæ uitæ conſilio,in proximū urbi collē egreßi ſunt, eumq́; ex nomine illius* Ieroſolymitani *Dominicis frequentati ueſtigijs appellantes, ſeſe candido induerunt amictu, Greg.* XII*.probante.* Grandimōtenſem *ordinem Stephanus in Auernis ampliſſima familia ortus, in Aquitania primus inſtituit,cui mons in quo mox ſedes illius familiæ locata eſt,nomen dedit, multis uiuendi mutatis, aut ex integro cōditis legibus.* Iiſdem *ferè temporibus* Robertus Moliſmenſis *abbas, quum priſcā diſciplinā iam minimè retineri animaduerteret, uiginti & amplius comitatus monachis, Ciſtercium locū in* Burgundia Cabilonenſis *diœceſeos,uaſtæ ſolitudinis, ac horrendi aſpectus petijt, ibiq́; immoratus celeberrimi ordinis auctor fuit, quem à loco Ciſtercienſem nuncupare uoluit. Sunt qui hoc cuidā* Ardingo *monacho aßignent, quòd ille* Robertū *impuliſſet ad cōmigrādum in eū locū, perinde quaſi qui hortatur, nō qui facit,primas iure ferre debeat.* Fuit *is annus ſalutis* MXCVIII. *Claruit in hoc* Bernardus *Caſtilionenſis homo* Burgūdus *nobili loco ortus, qui Ciſterciēſi cœnobio prius inchoato,monaſticū induit habitū, tantū inde nomē eruditionis & ſanctitatis eſt adeptus, ut Clarauallenſis ſit abbas factus, quem locū* Robertus *uir illuſtris nō multò prius ſumptuosè extruxerat. Cēteſimo deinde*

anno,Humiliatorũ ordo in Germania oritur:exordium rei triſte,ſed læti ſucceſſus:multi enim mortales aut bello capti,aut quia fides eorũ ſuſpecta eſſet,fuerant ex Ciſal pina Gallia, iuſſu Federici, cui Barbarubræ cognomen fuit,qui tum Italiam armis diuexabat,in Germaniam cũ liberis & uxoribus traducti. Sunt tamen qui ab Henrico id factum tradunt. Ij longiorem moram pertæſi,aliquando albis ueſtibus induti, uiri fœminæq; humiliter Federico ad pedes proſtrati iacuere, ueniã implorantes. Iſtorum lachrymis ueſtituq; motus Imperator, poteſtatem fecit omnibus in patriam abeundi: qui poſtliminio reuerſi,uoto,ut ueriſimile eſt,in eo ritu perſeueraſſe dicuntur,lanificio & precationibus dediti. Inde,ut fit,res à modico principio orta adeo creuit, ut eam piè inchoatã auctamq; Innocentius tertius primùm,deinde pleriq; alij Romani pontifices approbarint. Cæleſtinorum religio octogeſimoquarto circiter anno pòſt orta eſt: Cæleſtinus quintus Rom.pontifex fuit auctor, prius quàm ad pontificatũ uocaretur,anachoreta:idcirco uoluit ad eremi decus, ex ſe hanc familiam párere,quæ breui uſq; eò creuit, ut non potuerit auctorem incepti ut uani pœnitere. Itẽ in Anglia diuus Gilbertus ſuam inſtituit religionẽ,ſicuti in Germania Mellicenſes,Caſtellenſes, & Burfeldenſes,alij ab alijs diuerſo tẽpore inſtituti fuerunt.Sic quotidie à nouis hominibus nouæ inducũtur religiones, inter ſe tã uerſicolori ueſtitu,q̃ ratione uitæ minimè conueniẽtes,perinde quaſi uitia animi, cuius ductu ad bona ſeu mala nos applicemus neceſſe eſt,tãtummodo extrinſecus per eiuſmodi ſtudium poßint penitus euelli. Quid,

quòd

quòd pene totidem monacharũ familiæ inſtitutæ ſunt? Sed, ut iam iuſtum iter conficiamus, haud prætereũdam ducimus congregationẽ diuæ Iuſtinæ, *quæ poſtremò ad priſtinã diui* Benedicti *dogmatis diſciplinã inſtaurata, hodie ut religionis caput, ſupereminet omnes.* Eius *rei auctor fuit* Ludouicus Barbus Venetus *uir religioſiſſimus,* Patauij *in cœnobio ipſius diuæ* Iuſtinæ, *unde nominata eſt: hanc* Eugenius *quartus plurimũ auxit.* Atq; *monachi primi omniũ introduxerunt in* Eccleſiam Dei *uota ſacra, & ueſtimenta profana ſimul religioſa fecerũt.* Nam *illi monachi ſuperiores, ut proximo capite oſtẽdi, pro ſuo arbitratu ueſtiebantur.* Nec Iudæis *indumẽtum aliquod interdictũ erat, præter id quod eſſet è lana & lino contextũ, ſicut* Deuter. *cap.22. patet.* Itẽ *modũ orandi quamlongiſſimum, ieiunia frequentiora, & piſcium eſcam aſſiduam, ad extenuandũ corporis robur, quò ſui debiliores militiam Chriſti exercerẽt. Sed & de reliquis initiatorum ordinibus, eorumq; initijs iam dicamus.*

De origine Hieronymianorum, Canonicorum regularium, Auguſtinianorum, Cartuſianorum, Carmelitanorum, Præmõſtratenſiũ, & Crucigerorum, atq; eorundẽ habitu, uictu & cultu. Cap. III.

HIeronymus Euſebij *filius, ortus* Stridone, *(quod oppidũ olim ad* Pannoniã *&* Dalmatiam *pertinebat, ſed* Gotthi *direptum euerterunt)* Romæ Græcis Latiniſq; *literis egregiè inſtitutus, ſanctioris uitæ colẽdæ cauſa in* Iudæam *ſe contulit, ubi &* Hebraicam *linguam didicit: ita triplici lingua eruditus, de rebus diuinis ſcribendi onus*

ſuſcepit, in quo omnes neruos ætatis, induſtriæ, doctrinæq; ſuæ contendit: cuius ſcripta ut ſancta, breui poſt tēpore patres receperūt, receptaq; approbarunt: etſi ſcio eſſe quoſdam, qui id factum Damaſo *pontifici falsò aßignent, quippe qui perdiu ante* Hieronymū *exceſſerat è uita. Poſtremò locū circa* Bethleem *ſibi conſtruxit, ubi reliquum uitæ* Apoſtolico *ritu egit.* Hinc *factum eſt, ut permulti deinde* Hieronymi *ipſius inſtituti imitatores extiterint, ortaq; ſit noua quædam familia, quæ à* Hieronymi *nomine, quem ſui inſtituti, quāuis longè diuerſi ab eo quo ille uixerat, utcūq; auctorē faciunt,* Hieronymiani *ſunt appellati: qui natiuo amiciuntur colore, pallioq; ſuper tunicam rugato, atq; ſuperiore parte à ſummo ad imum ſciſſo, ſcortea zona tunicam ſuccingunt, ſoleis ligneis pedes muniunt. Sunt & Hieronymiani, eremitani, de quibus proximo capite meminimus, quorum ordinis quidam* Carolus *cognomento* Granellus *homo* Florentinus, *auctor fuiße dicitur, qui eremitanum ſua ſpōte induiſſet ueſtitum, ſedemq; ſibi optaſſet in* Feſulanis *montibus. Alij tradunt nō* Carolū, *ſed* Redonem *quendā* Mōtigranelli *comitē primùm eos eremitas ſub ritu diui* Auguſt. *ad* Feſulas, Greg. XII. *probāte, inſtituiſſe.* Imò *ſunt qui cōmententur hanc primùm familiam à* Hieronymo *in eremo inſtitutam, & eam auctam ab* Euſebio Cremonenſi, *ac pleriſq; alijs præcipuæ ſanctitatis uiris, qui cū eo uixerant, & ſic accidiſſe, ut poſtea melioris uitæ exēplo, plures unā æmulati rē, modicis, ut fit, principijs ortā, ſæpius inſtaurarint, atq; eo pacto alios ex uno ordine* Benedictinos, *alios* Auguſtinianos *eſſe ſequutos, alios in*

ſuo

ſuo permanſiſſe inſtituto. Itẽ parũ liquidò traditur, an Aurelius Auguſtinus eas familias inſtituerit, quarũ hodie uulgò auctor fertur. Itaq; duplex opinio ad poſteros manauit de initio Canonicorũ, quos uulgus Regulares uocat, & eorum qui ab eremo nomen ferunt. Canonici pertinaciter affirmãt Auguſtinũ, ut primũ Hipponenſis eſt epiſcopus factus, redegiſſe ſuos ſtatim canonicos ad eã uiuẽdi regulã, quam inter ſe in præſentia ſeruãt. Quinetiã iactitant illud Apoſtolorũ fuiſſe inſtitutum, id quod Thomas Aquinas in ſuo opere ſecũda ſecũdæ cõprobat: quia illi, ut ait, poſt aſcenſum Chriſti in cælũ, in monte Sion, de genere uitæ deliberantes, communia inter ſe omnia, ac tria uota corã Deo ſtatuêre. Ita ſi Thomæ teſtimonium amplectimur, non tam ab Auguſtino eſt ordo inſtitutus, quàm renouatus: cui tamẽ ob illud ipſum, non immeritò debet principium rei acceptũ referri. Sic origo in dubiũ trahitur. At Auguſtiniani eremitani ſe prio res inſtitutos aſſeuerant ab ipſo diuo Auguſtino, quum ille eatenus fuerit in eremo, ut quidam ſcribunt, quoad Manichæis in terra Africa ſæuientibus, Hipponẽſi diœceſi eſt præfectus. Per hunc modũ de utriuſq; ordinis origine ambigitur. Verùm aliã ferunt huiuſce collegij originẽ: multi enim, ut aiũt, mortales Auguſtini adhuc uiui ſanctitatem ſingularemq; doctrinam ſequuti, omnibus neglectis quæ poſſederant, in eremũ conceſſere, unde eſt eremitanorũ nomen deductũ. Cæterùm ſiue ab eo, quod eſt ſuprà ſignificatum, ut qui in deſertis locis cum illo eſſent, ſint in unum congregati & inſtituti, ſiue ipſius uitã & dogma ſequuti, paſſim deſerta loca coluerint: hæc

de

de utriuſq; familiæ initijs habui dicere. Atq; iſta Auguſtiniana familia, prima eſt ex monachis mendicantibus: ſunt enim quatuor primariæ, uti infrà appoſitè demonſtrabimus, & uulgò mendicantes uocitantur, quòd religionis cauſa, uel atq; adeo ut in otio uiuant, mendicitatē perpetiantur, qui ſolùm precarium quæſtum faciūt, unde ſe ſuſtentent. Verùm *haud ſcio, qua ratione iſti monachi debeant in mendicando ſemper hærere, quando ſatis conſtat Chriſtum non mendicaſſe, & Apoſtolos non expectaſſe ab alijs uictū otioſos, ſcribēte* Paulo *ad Corinth.* Et *laboramus operantes proprijs manibus: ac primos monachos in* Aegypto, *teſte* Chryſoſt. *exercuiſſe ſeſe manibus laborando.* Item D. Frāciſcus, *cuius ſecta longè frequentiſsima eſt, uoluit ſuos monachos uictū quærere manuum laboribus, ac non prius ad mendicandum aggredi, quàm laboris pretium eſſet negatū.* Extat *in eius teſtamento illud præſcriptum.* Igitur *hinc uidere licet, omnes æquè debere Apoſtoli inſtitutū ſequi.* Ad rē *redeo.* Sed *ne quidē mirū, ſi res in dubio uerſetur, uel duæ tresúe familiæ ad unū referantur auctorem, quum bene multæ aliæ præterea ſint congregationes, quæ* Hieronymi, Auguſtini, Benedicti, *ac quorumlibet diuorū regulas ab illis, ſicuti perhibent, editas profiteantur, quas tamē tātum abfuerat, ut ipſi inſtituiſſent, ut etiā ne tale quid unquam fortè cogitaſſent futurū.* Canonicis *tunica candida cum lintea toga, ſub nigro pallio eſt: tegumentū à ſcapulis impoſitū ceruicē totumq; contegit caput, præterquā à fronte.* Eremitanorū *ueſtitus diuerſus eſt, nigra tunica amiciuntur, concolor tegmen à ſcapulis ad caput inducunt,*

ducunt,ſubter candida tunicula, ſcortea cinguntur zona,cui cōnectitur fibula confecta ex bubulo cornu,calceati ut cōmunis eſt uſus. At *penes utroſq; nunc præcipua eſt uarietas nominis, quod ut ſæpius eſt inſtauratū, ita in plures diuiſum eſt familias: nam congregatio alia* Canonicorū *Seruatoris, quæ & Scopettina nūcupatur, cuius auctores fuere* Stephanus & Iacobus *uiri* Senēſes *ſanctitate illuſtres,quam* Gregorius *undecimus ſuo probauit conſenſu. Alia* Friſonaria*, à loco in* Lucenſi *agro* Hetruriæ *regione,quam &* Lateranēſem *appellāt: hāc* Eugenius *quartus plurimū adauxit.* Tertia D. Georgij *in* Alga Venetijs *à* Laurentio Iuſtiniano *inſtituta, cœruleo utuntur habitu.* Et *denique ſi quæ aliæ ſint, iam eas miſſas faciamus,breuitati conſulētes, quoniā ſæpe more fungorū, ſubitò oriri ſolent.* Ad Cartuſianos *ueniamus, quorū exordium incidit in annū ſalutis* MLXXX. Q*uidam enim ſingulari doctrina,nomine* Bruno, *homo* Colonjenſis, *quum* Lutetiæ Pariſiorum *philoſophiā profiteretur, cōtigit ut amicum quendā bonis moribus præditū, & uita iam priuatū,prius quàm ad ſepulturā daretur,audire uiſus ſit clamantē,* Iuſto Dei *iudicio dānatus ſum: & ea re motus è ueſtigio cum ſex ſocijs pari miraculi euētu territis,eremi deſerta quæritās, peruenerit in diœceſim* Gratianopolitanā *(eſt* Celticæ *urbs)ibiq; locū optauerit,cui hodie* Cartuſia *nomen eſt,quē ei aſsignandū curauit* Hugo Gratianopolitanus *epiſcopus, qui ſtatim pòſt ſe ad eam familiā adiūxit.* Eo *igitur loci* Bruno *ad res diuinas intentus,primum cœnobium fundauit, cū his rigidæ uitæ inſtitutis:intima enim ueſte utuntur cilicina,*

cina,ſumma pallio nigro,ſubter candida toga, operculoq́; capitis cucullo, carnibus nunquam ueſcuntur,ſexto hebdomadæ die pane & aqua ieiunium ad edomandam uitioſam corporis naturã inſtitutum obſeruant, in cubiculis, quæ ueluti ſaçella habent,ſoli edunt,certis tamẽ feſtis diebus unà duntaxat prandẽt. Silentiũ eis pene perpetuũ,nulli fas eſt cœnobio exire, præter præfectum & procuratorem, & illis tantùm ad negotia loci curanda, quippe opes habent, per quas ſemper ſacerdotibus minus omnino licet ſe totos,prout deberẽt,rebus ſacris curandis dare. Mulieribus ad eorum etiam templa aditus interdictus;quò ne aliquid uideant,per quod ad libidinẽ rapiãtur.Bella ſanè prouiſio,ſi affectiones animi poßint clauſtris compeſci,& caro ſolitudine & otio domari:id quod diuus Hieronymus *ualde laborando, ut ipſe teſtatur,efficere uix potuit. Carmelitanorum hunc referunt ortum. Eſt in Syria mons Carmelus, olim cùm aliorum Prophetarũ,tũ* Heliæ *in primis memoria nobilis, quòd in eo ille habitaſſet:id,credo,anachoretarum non pauci numero ſequuti,locum tenuere, qui demũ* Almerici *Antiocheni epiſcopi opera,in unum coiere, quũ antè ſparſim montem habitarent, ac tum primùm præpoſitum ex ſe conſtituerunt. Fuit in eo monte ſecundum fontem, qui* Heliæ *dictus eſt,*Deiparæ *fanum, ubi illi prima cœnobij fundamenta iecerunt, unde fortaſſe ſunt* Carmelitanæ *diuæ* Virginis *monachi nuncupati. Incidit prima hæc uitæ obſeruatio in* Alexandri *tertij pontificatum, qui ſedere cœpit circiter annũ ſalutis* MCLXX. *Verùm quia neq; uitæ inſtituto,neq; cultu, neq; certis cæremo-*

nijs

nijs nitebatur ille nouus cœtus, abortus quidam, non res legitimè ab initio inſtituta uiſa eſt. Veram *itaq; originẽ fuiſſe tradunt quidam, quæ anno pòſt circiter quadrageſimo conſequuta eſt, ſedente* Innocentio *tertio:* Albertus *enim* Ieroſolymitanus *antiſtes ijs in eremo agentibus certam obſeruationis dedit formã, ex* Baſilij *dogmate quædam mutuatus.* Attributũ *eſt pallium uerſicolor ex albo & canuſino, id eſt rutilo, circulatum, quali dicitur* Helias *propheta olim uſus: poſtea* Honorius *tertius pallij huiuſmodi formam ademit, uelut religioni parum cõuenientem: pro uerſicolore, albũ eſt illis datũ, appellauitq́;* Virginis *familiam, ut nomen uirginitatis cum pallio albo, qui color minimè maculatus eſt, rectè conueniret.* Et *hæc altera mendicantium ſecta.* Iiſdem *ferè temporibus* Præmonſtratenſes *è cælo, ut prædicant, demõſtrati ſunt terris, in* Laudunenſi *diœceſi, eo loci, quẽ* Præmonſtratum *uocãt. Auctor ordinis fertur fuiſſe quidam* Northbertus *presbyter homo* Lotharingus, *qui hoc arctiſſimũ uitæ genus ex* Auguſt. *ritu quæritans, à* Caliſto *ſecundo impetrauit probatum iri. Amiciuntur tunica alba, cum linea toga ſub candido pallio, quo potiſſimùm à* Canonicis *differunt. Crucigerorum origo multò antiquior eſt, ſi uera ſunt quæ ipſi* Crucigeri *de primordio ſui ordinis prædicant: aiunt enim* Cletum Petri Apoſtoli *diſcipulum, & ab eo inde tertio loco pontificem, cæleſti nuntio crucem habente monitum, ut hoſpitalem domum fundaret ijs qui* Romam *peregrè uenirent religionis cauſa, eſſentq́; ibi præſtò, qui itineribus feſſos comiter acciperent, pieq́; reficerent, & ij geſtarent perpetuò crucem, monimen-*

monimentum Dominicæ *paſsionis, ac ita illum demum paruiſſe oraculo. Sed illud pro certo habēdum dixerim, rectè initium huius rei aſsignari Cyriaco* Ieroſolymita*no antiſtiti: is enim fuit, qui* Helenæ *Cōſtantini matri locum oſtendit ubi Dominica crux occultaretur, qui ob memoriam rei, dicitur primus conſtituiſſe collegium eorum, qui crucem omnibus uenerandam manu geſtarēt.* Hunc *pium patrem* Iulianus Imperator occidit. Rem *ijs principijs ortam, & breui pòſt tēpore prope ad interitum deductam, tertius* Innocētius *inſtaurauit, quòd* Ro*mæ hæreſim* Albinenſem *ſubitò exortam, unde magnus in urbe motus extitit, ope cruce ſignatorum, qui tum in* Syriam *ituri erant, extinxiſſet. Fuit hic annus ſalutis humanæ* MCCXV. *Poſtremò* Pij *ſecundi pontificatu, in* Mantuano *conuentu, datū eſt ut cœruleo uterētur amictu, quùm olim indiſcreto uſi ſint colore, ac crucē ex ueteri inſtituto geſtarent, unde inditum familiæ nomē. Eſt hodie alterum quoq; huiuſce familiæ collegium lōgè remiſsioris uitæ, & ij pallio amiciuntur nigro, geruntq́; in pectore, non manu, crucem ex albo rubroq́; colore confectam, ac diui Auguſtini regulam profitentur.*

De Prædicatorum, Franciſcanorum, Trinitatis, Seruorum Mariæ uirginis, Brigidēſium, Ieſuatorum, Nouorum eremitanorum, & Bonorum hominum origine. Cap. IIII.

S*Anè ut tertio* Innocentio *ſedente, innocētiæ aliquid in hominibus diluceret, duo longè poſt hominum memoriam extitere ſanctiſsimi patres,* Dominicus Calaguri*tanus*

tanus

tanus homo Hiſpanus, & Franciſcus Aſiſias in Vmbria Italiæ regione ortus, qui cuiuſdã noui ordiẽdæ uitæ inſti tuti auctores ambo certatim fuerunt, ut æquales. Dominicus ab initio canonicus fuit, ac cum paucis quos ſocios ſibi delegerat, nouã inſtituit obſeruationẽ, nouũq; ueſtimentũ dedit, tunicã candidã, nigro pallio ſuperiecto, & ab humeris ad caput ſcapulari tegmine. Et ne pietatẽ cõ lendo domi otiaretur, docuit eos in primis ſua prædicatione, unde nomen nouæ familiæ indiderat, longè lateq; omnibus terris diuulgare Euangeliũ, quod ipſe Chriſtũ imitatus facere prius uoluit: quippe qui id tẽporis hæreſim Toloſæ peſtiferã Albigenſiũ iãdudũ gliſcentem ſua opera cõpeſcuit. Vidit Innocentius nouũ inſtitutum, & miratus eſt: quod Honorius qui illi ſucceſſerat, recepit atq; approbauit. Et iſta tertia eſt mẽdicantium familia. Propter hæc pietatis opera, Dominicus deinde poſt actã ſanctiſsimè uitã, in diuorũ ordinẽ à Greg. IX. adſcriptus eſt. Franciſcus uerò humanitatis plenus, à principio Aurelij Auguſt. ut quidam ſcribunt, regulam profeſſus, calceatus, zonaq; ſcortea cinctus aliquandiu cõſpectus eſt: inde reputans animo Dominũ iuſsiſſe ſanctiſsimis Apoſtolis, ne binas tunicas, neue ſacculũ haberent, tunicã induit unicã natiui uelleris, funiculoq; præcinxit, pedes ſimul nudauit, ac ut demũ anachoretã ſe præberet, in Apẽnini iugũ aduolauit, quẽ locũ hodie uulgò Auernam dicunt, ubi ille diuinis rebus deditus, Dominicæ paſsionis ſtigmatibus inuſtus eſt, qui eos quos ſui inſtituti ab initio ſocios optauit, manifeſto humilitatis argumento, Minores appellauit, quò eius exigui nominis memores, facilius ab omni ſuperbiæ uitio abhorrerent, quæ ſæpenu

mero ſanctitatis eſt comes. Honorius inſtitutũ comprobauit, ac biennio pòſt Gregorius Franciſcum inter ſanctos retulit, qui fuit annus ſalutis MCCXXIX. *Nullum unquam humanæ pietatis inſtitutum magis breui tẽpore creuit: totum enim terrarũ orbem una hæc impleuit familia, ſic, ut uulgus iam tum ſtupefactum ſuſpicaretur non tam pietatem; quàm otium & ignauiam interdum multis cordi eſſe. Atq; is quartus mendicantium cœtus. Fuit per id tẽpus, Clara uirgo etiam Aſiſias, quæ monacharum, alterum nouum religionis inſtitutũ, quod pauperum dixit, à Franciſco continentiæ doctore accepit, acceptumq; non ſolùm perſanctè coluit, uerumetiam auctum poſteris reliquit. Conſtat hic ordo utplurimum ex muliebri ſexu. Sequutus eſt ab eo, uelut riuulus ex eodẽ fonte manãs, tertius ordo eorũ qui Pœnitentes dicũtur. In hoc quoq; innumeri mortales ſunt. Poſt hæc Prædicatores & Franciſcani, ut ne beatiſſimi omnibus rebus eſſent, inter ſe diuortium fecerunt: nam alij cum alijs de ſanctitate certantes, alterius uitæ quiddam ordiri cœperunt, qui ſe uelut inſtituti obſeruantiores, de obſeruantia uulgò appellarunt. At Franciſcana familia huiuſce obſeruationis multò frequẽtior eſt, utpote inter omnes ferè gentes iampridẽ propagata. Hanc memoria noſtra, Edouardus* IIII. *rex in Angliam primus induxit, quæ tanto breui tempore ſanctitatis nomine claruit, ut paulò pòſt ab Henrico* VII. *fuerit magnopere adaucta, ac hodie habeat ſex cœnobia longè celeberrima. Verùm ut Innocẽtij ætas religionis feracior eſſet, eſt & monachorum Trinitatis, ut uocãt, ordo id tẽporis exortus: quidã enim Ioannes Matta, & Felix anachoreta, quum in Gallijs circa*

lijs circa Meldenſem agrum uitam ſolitariam agerent, per quietem admoniti pontificem adiuerunt, ab eoq́; petiere certũ uiuendi modũ. Ille haud multò pòſt etiã oraculo, ut aiunt, monitus, anachoretas candido induit ueſtitu, cruce rubra pariter atq; cœrulea inſigni, illisq́; negotium mandauit, ut noſtros ab hoſtibus captos pretio redimẽdos curarent, ac idcirco monachos de redẽptione captiuorũ appellauit. Cõſueuerũt ij poſtea pij certè uiri eleemoſynas quæritare, quibus captiuos redimerẽt: ſed & hoc pietatis officiũ ferè nuſquã hodie præſtatur, & id, credo, ut uetus renouaretur inſtitutũ: nã teſte Tertul. *De fuga in perſequutione, Chriſtiani olim non redimebantur pecunia. Iiſdẽ quoq; temporibus Martini* IIII. *põtificatu, Philippus Tuſcus genere, Florentiæ ortus, ac medicæ artis profeſſor, nouæ fuit uitæ auctor, inſtitutorq́; familiæ, quã uocãt Mariæ uirginis: qui primò initiati, Serui nũcupari cœperũt, manetq́; hodie nomẽ. Philippus anachoreticã uitã ſequutus, oraculo monitus, nouum religioni adiecit ueſtitũ: nigræ tunicæ ac ſuccinctæ nigrũ ſuperinijciũt palliũ, circa humeros in rugas cõplicatũ, ſcapulari amictu ab humeris reiecto, cõmuni more calceati. Nec res magno admodũ eſt fauore à principio recepta, ſed quũ nouũ inſtitutũ ſua ſpõte in dies ſingulos initiatorum numero augeretur,* Benedictus undecimus, *ſeptemq́; deinde põtifices, qui ſequuti ſunt, approbauerunt, multisq́; priuilegijs excoluere.* Incidit primum rei *huius exordium in eum ſalutis annum, qui* M C C L X X X V. *fuit.* Ordo item à Brigida uidua inſtituitur: *hæc Suetiæ princeps, mulier ſingulari ſanctitate, eo anno, ut quidã uolunt, quo* Vrbanus V. *exiuit de uita,* Ro-

mā uoti cauſa uenit, ubi quotidie loca ſacra adibat, obtinuitq; à pōtifice ritum ab ſe inſtitutū probari, ut cœnobium utriq; initiatorū ſexui cōmune foret, murorū tamen ac aſpectus ſeparatione diuiſum, ut uirgines ſuperiora habitarent, monachi uerò inferiora: tēplū itidem pari modo cōmune: omnibus autē abbatiſſa quā uocāt, præeſſet. Sunt qui tradant Baſilium primum hunc ordinem in Græcia inſtituiſſe, ſed poſtea ne uirginitas muliebris obtrectationib. patēret, patres iuſsiſſe, ut uiri ſeorſum habitarent, ac propterea Brigidam inſtauraſſe eiuſmodi religionem, inita ratione, qua ſine criminis ſuſpicione, & tēplum & domus eſſent utriſq; communia. Cui opinioni, ut ueriori, aſſentiendum eſſe dixerim. Quinto eiuſdē Vrbani anno, qui fuit ſalutis humanæ MCCCLXVIII. Ieſuatorum ſecta Senis orta eſt: colligebantur ab initio domeſticatim, ſimplici indumento amicti, multa innocētia & pietate uiri, ſibi uictū labore & opera quæritantes. Hos Vrbanus, quia iam ſuſpecti, ut maleſica aliqua ſuperſtitione imbuti, haberi incipiebāt, ad ſe Romā uocatos de cæremonijs & uitæ inſtituto interrogauit, cognouitq; totā rē, & probauit, deditq; ut alba tunica uterētur, & capitio quadrato à ceruice ad humeros deiecto. Cingūtur ſcortea zona, nudos pedes ligneis ſoleis in inferiore parte muniūt: datū inde eſt, ut canuſinū palliū tunicæ ſuperiectū ferrēt. Apoſtolici à principio uiri nūcupati ſunt, ſacris nō initiātur, tātū precibus uacāt, & Ieſuati ab eo dicti ſunt, quòd Ieſu nomē frequēs ſit in illorum ore. Fuit rei auctor Ioānes Columbinus, homo Senenſis. Orta eſt in terra Italia eodem tempore Vrbini (eſt Vmbriæ antiquiſsima urbs ac percelebris) noua

Eremi

Eremitanorum cõgregatio, nihil ferè amictu differens à diui Hieronymi *familia, de qua ſuprà memorauimus: illis enim ex ſcapulari amictu, tenuis tantùm pendet lacinia in humeros reiecta: at calceamentũ, ut uſus fert, commune, & cætera, quæ reliquis* Hieronymianis. *Petrus quidam homo Hetruſcus, ac Piſis natus, noui huiuſce inſtituti auctor fuit, qui ciuiũ opibus adiutus, cœnobiũ inibi è regione ædiũ noſtrarum extruxit, quod hodie tam* Eremitanorum *numero, atque uitæ ſanctimonia, quàm populi in eos pietate, princeps omniũ aliorũ habetur, quæ uiginti numero eſſe perhibentur in* Italia *dũtaxat, quippe inſtitutũ ut recens, aliò terrarũ nõdum peruaſit. Sed iam cum bonitate hominũ, de eiuſmodi initiatorum turba finem faciamus.* Hos Anglia genuit*: ſiquidem* Ricardus Cornubiæ *comes, qui fuit* Hẽrici *tertij regis frater, quũ circiter annũ ſalutis* M C C L V I I. *ab electoribus* Imperij *cooptatus* Romanorum Rex, *uti in noſtra* Anglica *hiſtoria fuſius exponitur, in* Germania *moraretur, eius interim filius nomine* Edmundus *in patriam rediens nonnihil ſanguinis* Seruatoris *illinc ſecũ tulit, cõditoq; cœnobio, parum ſupra* Berchanſtediũ *pagũ, qui ab urbe* Londino *diſtat millia paſſuum quinq; & uiginti, eo loci id noſtræ ſalutis monimenti collocauit, introduxitq; nouæ religionis uiros, quos* Bonos *appellauit homines.* Ii *diui* Auguſtini *ordinẽ profitẽtur, ueſtitumq; cœruleum induunt, forma pene ſimilem atq;* Eremitani *utuntur: qui uerò præeſt, rector nuncupatur.* Loco *nomen eſt* Aßheruggium, *hodie longè celeberrimo.*

De origine ſacrorum militum, ac de initio atq; exitu ſectæ Albatorum. Cap. V.

D*Vm Ieroſolymorũ urbs antequã à noſtris poſtremò circiter annũ ſalutis* M X C I X. *recepta fuiſſet, à Saracenis obtinebatur, Chriſtiani Latini nominis qui ibidẽ degebant, ab illis impetrauerũt, ut ſibi liceret domicilia prope Seruatoris ſepulchrũ habere, ubi cœnobiũ diuæ genitrici cõſtruxere, quod Latinorũ appellabatur: & abbas præerat, cuius erat in primis officium, hoſpites accipere Latinos. Eodem exemplo, breui pòſt tempore alterum uirginũ cœnobium diuæ Mariæ Magdalenæ iuxtà dedicatũ, quod itẽ fœminas acciperet. Cõfluentem deinde peregrinorum cateruam quũ locorũ nõ caperet anguſtia, hoſpitalem domum propè etiam poſuerunt, quã D. Ioanni Baptiſtæ cõſecrarunt, admoniti Zachariæ patris memoria, quòd eo loci ſæpe ad meditãdũ cõueniret. Sunt tamen qui ſcribant Ioanni eleemoſynario illam dicatam fuiſſe, qui Phoca imperante, patriarcha fuit Alexandrinus, ita cognominatus, ob frequẽtes quas pauperibus faciebat eleemoſynas, id eſt largitiones. Huic etiam domui unus præficiebatur: quare lõgo pòſt tẽpore quidã præpoſitus loci, nomine Gerardus, cum ſocijs crucẽ in nigro pallio candidã affixit, & eum aſſumpſit ritum quo nunc degũt. Pari exẽplo Agnes, quæ uirginum cœnobio præerat, profeſſa eſt. Res poſtea per põtifices Romanos & patriarchas probata, adeo breui creuit, ut opes dein maximas principum liberalitate ſint aſſequuti, quorũ mox Ramũdus primus creatus magiſter militiæ, qui in uniuerſum ordinem obtineret imperium. Cenſentur D. Auguſtini ordinis: Dominicam precem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis. Iſti quum*

militiam

militiam Deo opt. max. & Ioanni ſacrã inſigniter exerceret, demũ Rhodũ inſulam de Turcis cœperunt, quam Clemens V. illis aſſignauit. Fuit is annus humanæ ſalutis MCCCVIII. Sunt qui tradant eam inſulam à Gotthofredo rege urbis Ieroſolymorum primò conceſſam, & illos ſemper eam ad noſtram uſq; ætatẽ fortiter defenſitaſſe: ſed prior ſentẽtia, ut uerior, pluribus probatur. Poſt receptam ex hoſtib. inſulam, illuc ſe receperunt, dictiq; inde ſunt Rhodiæ militiæ milites, ubi cũ Turcis perpetuũ bellum gerunt, atq; ex proximo hoſtiliter infeſti ſunt, ſæpe & ipſi bello petiti, oppugnatiq; acriter, noſtra præcipuè memoria, quũ poſtremò humanæ ſalutis anno MDXXIII. menſe Ianuario ſuperati, inſulæ imperiũ amiſerunt. O rem perditam! ô deſperatas opes! Tulerunt Rhodienſes milites obſidionẽ amplius tris menſes, & tamen Chriſtiani principes nullas illis copias auxilio miſerunt, partim ciuili bello, partim alijs curis occupati. Atq; ita arx unica Orientis amiſſa eſt. Templarij milites circiter annum ſalutis MCXXVIII. põtifice Gelaſio II. ut quidam ſcribunt, Ieroſolymis eſſe cœperunt, ubi circa Chriſti ſepulchrum agitantes, Chriſtianos uiros illuc peregrè profectos hoſpitio accipiebant, acceptos armis accincti per templa & ſacra loca comitabantur, ut omnem terram ſanctam tutò uiſerent. Fuerunt huius charitatis officij auctores uiri ſingulari pietate nouẽ numero, quorum principes Hugonem Paganum, & Gaufredum ex ſancto Alexandro fuiſſe ferunt. Ij quia in parte ædium templi habitabant, Templariorum nomen inde tulere: utebantur candido pallio cum rubenti cruce, propagataq; eſt religio in ducẽtos annos. Certam ijs formam ob-

ſeruationis Bernardus abbas conſtituit. Habuit res leuis ab initio, nõ parua incremẽta, ita ut facultates maximas, & oppida quãplurima ubiq; gentiũ poßiderent: uerùm cõuicti demũ impietatis, quòd qui Ieroſolymis agebant, ad Saracenos defeciſſent, eſſentq; in fœda uitia prolapſi, omnes ad unũ Clementis quinti põtificatu deleti ſunt, eorumq; bona partim Rhodijs militibus, partim nouis familijs attributa ſunt. Theutonicorum paulò pòſt ſubſequuta religio ex utraq; priorũ miſta, quippe qui hoſpitio accipiebant, & quũ res poſtularet, pro religione armis decertabãt. Initiũ fecit homo Theutonicus, qui pòſt Ieroſolyma recepta, unà cum plurimis ſuæ gentis eo loci remanſerat. Is uxorẽ & facultates habebat, motus ſuorum qui ſepulchrum quotidie adibant, miſericordia, qui neq; linguam noſſent, neq; diuerſoriũ inuenirẽt, domũ ſuam hoſpitalẽ illis cõmunem fecit, ac ibidẽ diuæ Virginis ſacellũ adiunxit, cui paulatim turba ingens Chriſtianorum ſeſe tam pro ægrotis curandis, q̃ pro tuenda religione dicauit, unde diuæ Mariæ uirginis milites ſunt appellati. Tũ ex ſe magiſtro qui præeſſet optato, albo amiciuntur pallio, nigra cruce ſubter, & nigra tunica, ſtatuuntq; ut nemo niſi Theutonicus, huiuſce militiæ ſacris initietur, atq; idẽ claris ortus parentibus, & cui proponatur, ut aduerſus ſacratiſſimæ crucis hoſtes, paratus ſit omni tẽpore ſeſe in diſcrimẽ offerre, ac fortiter dimicare: itẽ barbam unuſquiſq; nutriat, præter eos qui ſacrificent: & demum Dominicam precẽ pro canonicis horis tantùm uſurpet. At Theutonicæ militiæ hæc fuit origo, quam Romani põtifices ſuo pòſt ratam fecerunt conſenſu. Iſti poſt Ptolemaidem, quò ſe amiſſa Ieroſolymorum urbe

urbe primùm receperant, in Syria à Saracenis occupatam, reuerſi in Germaniam, ſuo ductu & auſpicijs terrã Pruſiam, quã hodie uocant, ſubegere, ſubactam & iure belli quæſitam ſuæ ditionis fecere. Victa gens, quæ malorum olim dæmonũ cultrix fuerat, religionẽ Chriſtianam cõplexa eſt, & cũ religione Rhutenicã linguam. Fuit ad Viſtulã fluuiũ quercus, ubi ab initio uictrix gens caſtellũ cõſtruxit, & inde, ut ſunt res hominũ, quæ tenui principio facillimè augentur, oppidum frequẽs cultu adoleuit: Marieburgũ uocant, caput nunc gẽtis, ſedesq; eorũ qui uniuerſo ordini præſunt. Milites D. Iacobi in Hiſpania, ſub ritu D. Aug. Alexandro tertio põtifice, qui rẽ probauit, eſſe cœperunt, quorum primus fuit magiſter Petrus Ferdinandus. Itẽ ſunt & Calatrauenſes à loco nũcupati, quorum militiæ auctor fuit Sanctius rex, circiter annum ſalutis MCLX. nigrum amictum cũ rubra cruce geſtant, ac Ciſtercienſem profitentur ordinem. Cuiuſmodi etiam cenſentur in Luſitania milites Ieſu Chriſti, quòs Ioannes XXII. Rom. pontifex inſtituit, quò eſſent, qui ex officio Saracenis Bethycam id tẽporis tenentibus reſiſterẽt: crucem rubram in nigro affigũt pallio. Sunt & apud Alcantariam oppidũ in regno Caſtellæ, milites, de quorum initio parũ liquet. Iacobus rex Aragoniæ duos etiã militũ ordines circiter annum ſalutis MCCXII. inſtituit, quorum alteros D. Mariæ de redẽptione captiuorũ, ſiue de mercede appellauit, utpote quib. de captiuis redimẽdis curæ eſſet: amictum induunt album cum nigra cruce. Alteros Mõteſiæ milites rubẽti cruce inſignes nuncupauit. Vtranq; militiam Gregor. IX. ſua auctoritate probauit. Nouiſſimè autẽ quando ignauiſſimo cuiq; iam nouæ reli

gionis introducēdæ libido inceßit, Franciſcus quidā homo Siculus, D. *Frāciſci ſummißionē æmulatus,* Minimo*rum ſectam inſtituit, qui à carnibus coctisq́; abſtinerēt cibis.* Q*uo uiſo, nōnulli in præſentia qui mallent quoduis pati, quàm ſeſe in aliqua arte exercere, etſi uiles ſunt animæ, conātur inchoare aliā inertiæ ſectam.* Ij *craſſo lino tantùm corpora tecti, aperto capite ac pedibus nudis uagantur: quorū caput fer:ur quidā* Iacobus *homo* Cremo*nenſis, tā laboris fugiens, q̄ ignauiæ amator.* Hinc cogno*ſcere licet, q̄ cōducibile eſſet, haſce hominū fæces tanquā mēbra Chriſtianæ religionis agnata cōterere, abſcindere, cremare, ne ſuis ſordib. cultus diuini nitorē & munditiam diutius cōſpurcarēt.* Aliud *memorabile hominum genus* Bonifacio IX. *pōtifice, ſubitò terris apparuit, creuiſſetq́;, niſi maturè itum eſſet obuiam: deſcēderat enim in* Italiam *ex* Alpib. *ſacerdos ingentē mortalium numerum trahēs ſecum: erat is alba indutus ueſte, ut colore ſincero eam qua præditus uidebatur animi integritatē præ ſe ferret: geſtabat crucē, deplorabat rerum humanarum ſtatum, deplorabat tēporum calamitatē, deplorabat hominum peccata, petebat rectà urbē* Romā, *ſperans futurum, ut eo loci malum ſanaretur, ubi religioni inuſtū putabat.* Sequebatur *ingēs utriuſq; ſexus multitudo linteis induta, unde* Albati *dicti ſunt: ubi nox oppreßiſſet, ibidē humi iacebat, paßim populis cibaria dantibus.* Bonifa*cius* Rom. *Pōtifex rem nihil æqui boniue fecit, qui honori ſuo timens, ducem agminis, ut flagitij cōuictum,* Viter*bij opprimendum curauit.* Atq; *ita omnis* Albatorū *cœtus dißipatus eſt, cunctis poſt amiſſum ducē, domum pedem referētibus.* Fuit *is annus humanæ ſalutis* MCCCC.

De

De Niniuitarum initio, quorũ ſecta uulgò Cõfraternitas dicitur: & unde mos ut conſocij inter orandum ſeſe conuerberent. Cap. VI.

Apoſtoli ſtatim ut Chriſtus eſt morte affectus, officij memores conuentus facere, ut in Actis patet, cœperũt, ubi orando, cõſulendo, agendo, rẽ Chriſtianã propagandam mirandum in modum curabant: non ſecus atq; illi, qui eorũ opera religionẽ cõplexi ſunt, poſtea fecere, teſte Tertul. *in* Apol. *qui cap.39. ita ſcribit, Coimus in cœtum & aggregationẽ, ut ad* Deum *quaſi manu facta, precationibus ambiamus orãtes. Hæc uis* Deo *grata eſt. Oramus etiam pro poteſtatibus, pro ſtatu ſeculi, pro rerum quiete. Coimus ad literarum diuinarũ cõmemorationem, ſiquid præſentium temporum qualitas aut præmonere cogit, aut recognoſcere, &c. Vnde uſus facilè ad poſteros manaſſe uidetur, ut profani quoq; homines cœperint Apoſtolorum more, diuini cultus cauſa inſtituere ſocietatis, ſeu, ut ita dicã, fraternæ charitatis collegia, illiſq; magiſtros dare, qui ſtatutis diebus reliquos ſocios cõuocarent, ad cæremonias nõnullas cõcelebrandas. Inde tot militũ ordines prodiere, quos ſuprà memorauimus. Durauit inſtitutũ, abijtq; in uarias ſocietates, quas uulgò cõfraternitates dicunt. Ii ſtatis diebus, mutua charitate cõueniunt, orant, ſacerdotes cõducunt, qui rem diuinam faciant, pauperes alunt, ſexcentaq; pietatis officia quotidie faciunt. In ſupplicationibus publicis, ordine procedunt, utplurimum ſaccis, linoq; ora cõtecti, ſeſe flagello conuerberant, nudum ac lacerum tergum ferentes, uelut uerè pœnitentes decet. Vnde* Niniuitas *dictos*

*ctos uolunt,quòd eodẽ modo Deũ placare ſtudeant,atq;
Niniuitas olim monitis Ionæ prophetæ pœnituiſſe con-
ſtat.Cæterũ res iſta fidẽ facit,à Romanis Lupercis inſti-
tutũ eſſe acceptũ,quòd illi Lupercalia ludicra celebran-
tes,nudi per urbem incedebãt,ac laruati flagellis obuios
cædebant,ſicut demonſtrauimus,quũ de origine ludorũ
apud Latinos ſuprà prodidimus. Quòd ſi longius liceat
huiuſce uerberationis originem quærere,ego ab Aegy-
ptijs ſumptũ dixerim. Siquidẽ illi dæmoni maximo uac-
cam multis cæremonijs,teſte Herod. immolare ſolebant,
quod ſacrificium dũ ardebat,omnes uerberabantur. Eſt
præterea ueriſimile uel à ſodalitijs originẽ eſſe, quæ ſo-
daliũ collegia apud ipſos Romanos erãt. Corn. enim Ta-
citus ſodales ſacerdotes Romulũ inita cũ Tatio ſocieta-
te feciſſe ſcribit. Vnde Titij ſodales. Et Trãquillus ſoda-
les Auguſtales uocat: ſicut apud Iul. Capitolinum, Anto-
nianos ſodales legimus. Auguſtinus ait ſodales, quaſi e-
dales,quòd ſimul eſſent. Plin. itẽ ſcribit Romulũ inſtituiſ
ſe arualiũ collegiũ,ſeq; duodecimũ appellari uoluiſſe fra
trẽ,ut alibi eſt demõſtratũ. Duraſſe autẽ iſtiuſmodi ſoda
litates teſtatur uetuſtũ marmor apud Tybur, in quo in-
ſcriptũ eſt, Sodales Hadrianales. Hinc igitur nõ dubitã-
ter dixerim,noſtros põtifices,qui ſemper ſtuduere Ro-
manos in primis ab huiuſmodi uanis ludicris ac ſodalita
tibus,ad pudicũ ritũ certamq; uiuendi formulã trahere,
ſanctiore inſtituto,induxiſſe homines ad haſce ſocietates
coeũdas,quæ hodie ubiq; gentiũ frequẽtes uigent opti-
mis uitæ ac religionis inſtitutis. Quib. ſanè ſocietatibus
hæc dignitas attribuẽda eſt,ut nunquam labefactæ ſint,
poſtquã eſſe cœperunt,quinetiã in dies ſingulos auctio-
res fiant*

res fiant. Ob hoc, uel reliquos ordines pudere debet, qui nunquam intra prioris, ac eius quidem ſanctioris regulæ limites contineri potuere, etſi crebrò inſtaurati.

De origine ſectæ deæ Syriæ ſacerdotũ, Aſſyriorũ, Antonianorum, atq; Cæretanorũ. Cap. VII.

Est operæpretiũ animaduertere, quantum ſemper poſteritas malarũ potius artium, quàm bonorum morũ tenax fuerit: quod cùm in alijs multis, tum in circunforaneis mendicorũ artibus apparet: fuit enim apud priſcos quorundã hominũ ſecta, qui malefica religionis ſpecie prouincias peragrãdo, pecunias & alias res corradebant. Ii ſimulachra deorũ circunferẽtes, quibuſdã fallacijs uaticinabantur, deos ſuos propitios offerẽtibus futuros ſpondebant, multa malitia, multa mẽtientes: quales in primis fuere ſacerdotes olim deæ Syriæ, de quibus Apul. lib. 8. meminit, ac ſub perſona aſini ſui, oppidò quàm ſcienter eorũ techna, machinas atq; fraudes enarrat, ita ſcribẽs, Sed ubi tãdẽ fatigati, uel certè ſuo laniatu ſatiati pauſam carnificinæ dedere, ſtipes æreas, imò uerò & argenteas multis certatim offerentibus, ſinu recepere patulo, necnõ & uini cadũ, lactẽ & caſeos, & farris & ſiliginis ac leguminũ aliquid, & nonnullis ordeũ deæ gerulo donãtib. auidis animis corradẽtes omnia, & in ſacculos huic quæſtui de induſtria præparatos farciẽtes, dorſo meo cõgerunt, ut duplici ſcilicet ſarcinæ pondere grauatus, & horreũ ſimul & templũ incederem. Ad iſtũ modũ palãtes omnẽ illã deprædabantur regionẽ. Apuleius hactenus. De dea autẽ Syria, ut hoc perappoſitè oſtendamus, Lucianus libellũ ſcripſit, in quo tradit ſe uidiſſe in Syria

ſtatuam

ſtatuam in templo deæ multiformem, quæ quidẽ eſſet Iuno, haberet tamen aliquid Palladis, *&* Veneris, *&* Lunæ, *&* Rheæ, *&* Dianæ, *&* Nemeſeos, *&* Parcarũ, *quæ altera manu tenebat ſceptrum, altera fuſum, in capite radios ferebat, & ignem, & ceſton, & deniq; demonſtrat deam Syriam eſſe numẽ unũ, quod uarijs nominibus uocaretur, cuius ſacerdotes crotala pulſabant, cui Galli ſacrificantes, ſecabant brachia, multi tympana percutiebant, alij diuina cantica concinebant. Item in ſacris deæ quibuſdam iũcturas manuũ & ceruices ſtigmatibus notabant, inde Aſſyrij omnes notati uiſuntur. Durat adhuc ſuperſtitioſa fraus in gẽte: nam nũc nõ ſacerdotes, ſed magnus uiliſſimæ plebis ſexus utriuſq; numerus in omnes orbis etiam Chriſtiani partes diffuſus, uoti, ut aiũt, cauſa, ſine fine peregrinatur, uictũ oſtiatim quæritãdo. Mulieres chiromantiã profitẽtur, hoc eſt, per linearum manuũ inſpectionẽ diuinãt, interim egregiè doctæ ad ſubtrahendã furtim è marſupio eorũ, quibus futura prædicunt, pecuniã, niſi bene cauerint. Nuſquã ultra tertium diem immorantur, ſub diuo prope ciuitates & oppida tabernacula collocant, ſunt omnes ſtigmatibus notati. Ex quo ſatis conſtat, hos eſſe Aſſyrios, qui fraudibus & dolis exercitati, ritu ſacerdotum deæ Syriæ, eo mendicitatis aucupio uiuunt. Iſtos Itali Cilices uocant, quòd ex Cilicia, quæ, teſte* Plinio, *Syriæ proxima eſt, proficiſcãtur: alij uerò extra* Italiam, *Aegyptios nuncupãt. Ab ijs igitur Syriæ deæ ſacerdotib. uſq; ad nos huiuſce fraudis labes peruaſit.* Porrò *hodie uiget omnis generis fraudulẽtorũ hominũ ſecta, qui ſimul induſtriæ, ſimul laboris fugientes, quò plus ſanctitatis præ ſe ferunt, hoc intrin-*

ſecus

ſecus diſſolutiores, ipſos deæ ſacerdotes gnauiter æmulã tur, quippe qui per inſidioſam pietatẽ, tanquã diuorum omnium miniſtratores, dolis apprime inſtructi, hic pro tẽpli ædificatione, alter pro ueſtimẽtis coëmendis, alius pro alẽdis pauperibus, alius pro redẽptione captiuorũ, nõnulli pro educandis expoſititijs, circũeuntes caſtella, pagos, uillas, ab hoc credulo ruſtico blãdulè poſcunt, & cupidiſſimè accipiũt ouẽ, lanã, agnũ, hœdũ, ab illo gallinã & oua, ab alio porcellũ, uel pernas, ab alio caſeũ & linũ, ab alio ſuperſtitiosè attonito tritici ſextariũ, aut cadũ uini, uel olei lechytũ. Ad hæc aut ſanctorũ reliquias, uel Apoſtolicas tabellas, ſeu quorũdã antiſtitũ chirographa uetuſtate aßiduoq; uſu paßim obliterata è pyxide depromũt, illaq; magna cũ ueneratione, offerentibus oſculanda porrigunt, promittẽtes pro datis munuſculis, uitã cunctis cæleſtẽ. Sic eiuſmodi ruſticanis donis onuſti prædã uendũt, in argẽti laminã cõflant, atq; mox domũ redeũt gaudentes, quòd ſimplicia ruſticæ plebis corda, ac pias muliercularũ mẽtes illuſerint, ludificarint, fefellerint gnauiter: nam ad ciuitates quibus nõ facilè eſt imponere, non perinde adeunt. Propterea Cato ſalubriter admonet, ne uillicus ariolũ cõſulat, ne aruſpices, ſagasq; admittat, quoniã hæc hominũ genera uana ſuperſtitione rudes animos ad impenſas, ac deinceps ad flagitia facilè cõpellunt. Sed ad rẽ redeamus. At ubi domum perueniũt, à ſuis magno plauſu accipiũtur, perinde ut ſi terræ mariſq; ſuperatis fortiter periculis, ſpolia ampla atq; bono modo parta reportarent. Ac ueteratores iſti ex omni hominũ colluuie cõgregati, per hunc modũ, totum Chriſtianũ orbẽ, tam impune quàm impudẽter populantur:

inter

inter quos ſunt Antoniani, ante pectus T literã pictã habentes, qui D. Antonij nomine, ſuo tempore porcos recipiunt, qui uicatim ipſi D. Antonio nutriuntur; quòd id animal cũ bene multis alijs in eius tutela ſit. Atq; ita dij noſtri per hominũ fraudes, etiã nunc edunt, bibunt, amiciuntur. Sed arte & aſtutia inſigniores ſunt illi, quos Itali Cæretanos, à Cæreto Vmbriæ oppido appellant, qui huic tã maleficæ rei ſtudio dũtaxat addicti, pro honeſta arte habẽt ſumma cũ proteruitate mẽdicare. Itaq; quotãnis circa æſtatẽ extremã, ingens turba, fallacijs tãtùm more patrio armata, facto agmine, Cæreto ſe mouet, in omnesq; Italiæ partes effundit, pecuniã undecunq; corraſura. Vnde fit, ut quicũq; apud ipſos Italos, tales faciũt turpes quæſtus, Cæretani nuncupentur: in quorũ numero nõ equidẽ immeritò monachi nõnulli haberi poſſunt, qui lõgè petulãtius quàm deceat, eleemoſynam ſæpe petunt, imò flagitant, id quod bene multi mendicantes pauperes, quaſi ex præſcripto faciunt. Atq; ita una uel altera de cauſa, Cæretana ſecta per omnes gentes peruaſit.

De primordio Mahometanæ ſectæ, atq; eius legibus & inſtitutis. Cap. VIII.

Commodiſsimè hic ſubijciemus illius peſtilentis Mahometanæ ſectæ initiũ & dogmata, quæ cùm libidinum nefanda fœditate, tum multijugibus præterea flagitijs nihil omnino diſſonant à deæ Syriæ ſacerdotũ moribus atq; uitæ turpitudinib. quæ omnia proximo capite nõ parum ſatis prodidimus. Fuit maleficæ religionis, imò impietatis auctor Mahometus nobili genere natus, homo Arabs ſeu Perſa, (utrunq; enim proditur) patre ma

lorũ dæmonũ cultore, matre Iſmaëlita, & ob id Hebrai cæ legis nõ ignara. Quæ res fecit, ut dũ uterq; ſuam legẽ doceret, puer fuerit multò peritior effectus; qui deinde mortuis parentibus, fortè captus emitur à quodã prædi- uite uiro nomine Abdemonaple*, homine Iſmaëlita, qui iuuenem ſibi gratũ ob formã & ingeniũ, mercaturis fa- ciendis, ac negotijs procurandis præfecit.* Frequentabat *id tẽporis domũ* Abdemonaplis *Sergius monachus* Ne- *ſtorianæ hæreſeos uir, qui quũ nullo eſſet apud ſuos nu- mero, præſentẽ uitæ ſtatũ ſtomachatus,* Byzãtio *in* Ara- *biam fugerat,* Mahometũq; *ualde diligebat.* Interim *ſine liberis mortuo hero, iuuenis uiduam in matrimoniũ du xit, per quam grandẽ pecuniam conſequutus, animũ ad maiora extulit. Hæc de* Mahometi *adoleſcẽtia, & bonæ indolis initio, traduntur à cõpluribus.* Quidã Græcorũ *eũ Iſmaëlitã tãtùm memorant, ſordidoq; loco natũ, pue rilibus annis furaci quæſtu ſibi uictum quæſiſſe, ac locã- dis cõducendisq; camelis, ad deportandas huc atq; illuc merces, inde uerò adultũ latrocinia feciſſe, cõparataq; la tronũ ingenti manu, uno atq; altero facinore illuſtratũ, iamq;* Perſicis *rebus infeſtũ, ut qui in* Heraclij *partibus eſſet, pugnaſſe in eo prælio, quo res* Coſdræ *cõciderunt, ac inibi uulnere affectũ. Verùm poſtea maiore* Arabum *exercitu inſtructus, auſus eſt* Romani *imperij turbare fi nes, cuius tamen motus* Heraclius *citò cõpeſcuit. Is itaq; homo callidus atq; uafer ingenio, magicisq; artibus pol lens, ut etiam ſpecie religionis, quæ hominũ mentes repẽ te occupat, apud ſuos barbaros ſuapte natura leuitate imbutos, plus ſibi fauoris & potẽtiæ cõciliet, ſe* Dei *pro phetam nominat, ac, uti uulgus id facilius credat, inter-*

dum ſolebat tãquã mẽtis errore actus in terrã corruere ſubitò, perinde quaſi comitiali tẽtatis morbo, quod quũ uxor miraretur, Deſine, inquit, chara cõiux, mirari, ſic enim Deus mihi futura ſuggerit, eius ſpiritu corripiente me. Hac ille quoq; armatus fraude, & inter Chriſtianæ pietatis uiros diutiſſimè uerſatus, rem pernicioſam humano generi ex duabus eſt legibus cõmentatus: ſiquidẽ anno ſalutis DCXX. *& Heraclij principis* XII. *nouam ſectã conditurus in Arabia cõcionari cœpit, prædicans eſſe ſe Dei prophetam primariũ, & Hebræos aiebat impiè facere, qui Chriſtũ natum ex uirgine inficiarentur, quãdo id prophetæ, uiri præcipua ſanctitate, diuino afflati ſpiritu futurũ cecinerãt, expectãdumq; multò antè prædixerãt. Cõtrà Chriſtianos ſtultè credere Ieſum Prophetã ſummũ ex Dei Spiritu genitũ, ac omnis terrenæ labis expertẽ, uoluiſſe opprobria & cruciatũ à Iudæis ꝑpeti, quũ præſertim eius glorioſum corpus minimè pati potuerit: ac proinde deridebat, qui eius ſepulchrũ religione ſeruandum cenſerent. Sic iam per uarios ſucceſſus rerũ, atq; conciones, non contẽptiſſimus effectus, eò eua ſit, ut iura & leges ſuæ genti dederit, in quibus ferendis à Sergio monacho eſt præcipuè adiutus. Et ne legi tam peſtilenti ab hominibus ſanæ mẽtis quandoq; iretur obuiam, capitalẽ inſcripſit pœnã, ſiquis de ea auſus eſſet diſputare: ac cõſilio Sergij uſus, ut lex popularior eſſet, ex omniũ gentiũ ſectis, quas rectè nouerat, aliquid aſſumpſit. Cũ Iudæis enim circũciſionẽ, & abſtinentiã porcinæ carnis præcepit, quãquã de circũciſione ambigitur, quòd ipſe Mahometus neq; circũciſus eſt, nec in eius lege de ea re ulla fit mẽtio: quare Saraceni, qa nõ antè circun*

cidunt

cidunt filios, quàm 13. habuerint annos, in hoc uidentur imitari Abrahã, qui Iſmaẽlẽ id ætatis filiũ, à quo illi originem ducũt, circunciderat. Itẽ uſu uini interdixit, ieiuniumq́; per mẽſem Octobrẽ continuũ ſeruatũ uoluit, & tantũ noctibus ueſci, quò diurnã abſtinentiã nocturna ſatietate reſarcirẽt: nã tũ per legẽ licet bibere uinũ, quò facilè ebrij facti ſeſe ſimul ſtupris turpificant. Cũ Chriſtianis, Chriſtũ ſummũ Prophetã cẽſuit, nũc Spiritũ, nũc uerbũ, & Dei animã prædicãs: uirginẽ Mariã ad cælũ extulit laudib. miraculis credidit, eſtq́; Euãgelicæ hiſtoriæ nõ aduerſatus, quatenus à ſuo nõ diſcreparet Alcorano, ſic dogmatũ ſuorũ libellum appellauit: & Hebræis ac Chriſtianæ multitudini per hæc blãditus, ſimulauit ſe uelle à Sergio baptizari. Cũ neutris uerò, diẽ Veneris feſtũ inſtituit, ſabbatũ Iudæorũ, & noſtrũ diẽ Dominicũ aſpernatus: ac id feciſſe fertur in honorẽ deæ Veneris, quòd ad punctũ eius ſtellæ rex factus fuiſſet. Inde ad aliorũ ſtudia cõciliãda, cũ Sabellianis negauit Trinitatẽ, quã uocamꝰ: cũ Manichæis, binariũ in diuinis numerũ poſuit: cũ Macedonio, Spiritũ ſanctũ eſſe creaturã dixit: cũ Nicolaianis, multitudinẽ uxorũ probauit, quarũ ne eſſent zelotypi, iuſſit ut nulla fœmina niſi operta facie, foras prodiret: & deniq; ueneris ac omniũ uoluptatũ habenas ſuæ gẽti remiſit, arbitratus hæc corporis oblectamẽta futuræ felicitati minimè officere. Fas enim eſt Saracenis 4. ſimul habere uxores, & cũ illis facere diuortiũ bis terq́;, ac earũ loco alias ducere, uel priores recipere: emptitias uerò & captiuas tot habere, quot libuerit, easq́; ipſas uẽdere, excepto quòd, ſi qua grauida à domino facta fuerit, illã non amplius ſeruituti obligari, & ne cognatio deficiat,

etiam conſanguineas quamproximas ducere uxores. Itē Dei propheta nouus, nouū orādi purgandiq́; modū ſuis ſtatuit, qui eiuſmodi eſt. Etenim quinquies in die orant breuiter, profitētes unū eſſe Deū, qui nullum ſibi ſimilē, aut æqualē habeat, & Mahometū eius ſummū eſſe prophetā. Sed antequā precatū eant, omnes corporis partes aqua perquā pura, uel terra, ſi aqua abſit, abluūt: quo facto, in meridiē uerſi terq́; inclinati terrā deoſculātur: atque ita purgati arbitrātur eo modo ſe cūcta peccata abſterſiſſe, quum citius animū deberēt purgare, unde ueræ manāt preces. At in forenſibus cauſis plurimū Moſis decreta ſequutus eſt, qui talionē quoq́; admiſit. Poſtremò ut præmiū ſuis proponeret fœda religione dignū, promiſit fore, ut qui eius mandata ſeruarēt, poſt mortē collocarētur in paradiſo loco amœniſſimo, ubi arborū umbra tecti, neq́; calore neq́; frigore uexarētur, & pretioſis ueſtibus induti inter puellarū choros, delicatiſſimis ueſcerētur cibis, quos angeli ipſius Dei abunde ſubminiſtrarēt. Atq́; ita propheta de corporū immortalitate tantū egit, ut qui crediderat animos nō manere poſt corpora. Nāq́; talis beatæ uitæ ſtatus minimè omnino ad extremā corporū noſtrorū reſurrectionē trahi poteſt, quādo id tēporis, teſte Chriſto apud Mat. cap. 22. erimus ſicut Angeli Dei in cælo, ac tantum aberit ut nobis cibo ullo ſit opus. Tēpla habēt, in quibus præter precationē, nulla fiūt ſacra: nullos item ſacerdotes, ac nullam ferme habent religionem: nam quanquā unū credūt eſſe Deū, tamen nulla eum pietate colunt, excepta eleemoſyna, qua inopes iuuant. Speciē itidē humanitatis aduerſus aliarū ſectarū homines præ ſe ferunt, quos apud ſe eſſe ſinunt, ſi magi-

ſtratibus

ſtratibus ſuis obediãt, & in ſingulos annos tributũ pendãt, tametſi eos cõtinẽter detrimẽtis atq; cõtumelijs afficiũt. Et ille talis fuit in dãda malefica lege, quæ in gentes ſerpſit innumeras, ab eisq; uerã Dei religionẽ mira uirtute antea receptã ſuſtulit, ac in locũ illius malorum dæmonum induxit cultum, periculumq; eſt ne nobis quoq; eripiat: nã tota Aſia & Africa, cum magna Europæ parte, in Mahometanorũ ditionẽ uenit. Quod ſanè incẽdiũ nil æquè fouet atq; auget, ut perpetuæ noſtrorum principũ diſcordiæ. Hac igitur peſtilẽte ſuperſtitione armatus Mahometus, ſic Saracenorum animos ſibi cõciliauit, ut eos demum ad rebellãdum cõtra Perſas excitauerit, à quibus rex cõſalutatus, noui regni in gente fundamẽtum iecit. Obijt mortẽ inimicus ille ueritatis annos natus XL. ſeu ut quidã uolunt, IIII. & XXX. qui tandem moriens prædixit ſe iturũ in cælũ: quod Saraceni diu expectãtes, cadauer iam fœtidũ ferrea condiderũt arca, illamq; Mechã (eſt Perſidis urbs) deportarũt, quã totus Oriẽs colit. Mahometo Calyphas ſucceſſit, cui ob nimiã ſuperſtitionẽ imperiũ eſt abrogatũ, in eiusq; locum alter eodẽ nomine rex creatur. Tertio deinde loco Homar ſufficitur, qui poſt Perſas ſuperatos, Ieroſolyma omnẽq; Syriã cepit, anno ſalutis circiter CCLXXX. põtifice Agathone, & Cõſtantino IIII. Imp. Cæterũ bona iſtarũ rerũ geſtarũ pars Mahometo aſſignatur. Sanè fuit Heraclius Imp. oraculo admonitus ut à circuncifis caueret, quare ille toto ſuo imperio, Iudæos ſuppliciorũ metu ad religionem Chriſtianã recipiendã cõpulit. Hãc ob rem Saraceni & Arabes duce Mahometo arma ſumentes, ita Heraclij duces ſuperarunt, ut parum abfuerit, quin omnino Imperij

nomẽ deleret, capta Alexandria, multiſq́; alijs Syriæ & Ciliciæ urbibus. Arabes ea uictoria elati, Mahometi impulſu, Perſas bello petierũt, ac uicerunt, qui tum demum coacti accepere legẽ Mahometanam. Saraceni iam inde pro Perſis appellati ſunt, qui ſe à Sara, quæ Abrahæ uxor fuit, ortos prædicabãt. Quã Mahometus anſam am plexus eos ſibi facilè conciliauit, dictitans ſolos omnium mortalium illos diuinæ repromiſsionis eſſe ſucceſſores. Sic poſt deuictos Perſas, barbari maioribus uiribus Antiochiam adorti, nobiliſsimã urbẽ breui ceperũt, nec ita multò pòſt ſunt & Ieroſolymis potiti. Poſt uictoriã Mahometus nõ multũ ſuperſtes fuit, inuector peſtis teterrimæ, quæ cũ ſuo auctore extingui nõ potuit. Vide, quàm ſit uita mortalium pronior ſemper in lapſum, quàm in bono conſtantior: nẽpe uineam Domini, quam Chriſtus ſeruator ſuis miraculis plantauerat, quam Apoſtoli ſuis manibus coluerant, quam martyres ſuo ſanguine fœcundiorẽ fecerant, quam põtifices ſanctiſsimi ſuis bonis artibus quotãnis putauerãt, & cuius deniq; nectar dulciſsimũ ac ſalutare Aſia ipſa cum Africa, amplius ſexcentis annis imbiberat, una feralis facula, quam Mahometus pſeudopropheta ſex tantùm annos illis in locis circuntulerat, radicitus incredibilitèr abſumpſit. Verè barbara progenies neſcit habere modũ: ſolæ enim beluinæ uoluptates, quas ille nequam cõceſſerat, haſce gẽtes à ueræ pietatis officio auocarũt, ac in maleficio pertinaciter cõtinent. Sic malum uenenum à malo homine datum, tot miſeri mortales ad perpetuam perniciẽ quotidie perbibunt, illud poſtremò in Stygiam euomituri paludẽ. Heu quàm tunc infelices, ſed ſerò, ſtultitiæ pœnitebit?

POLYD

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIB. VIII.

Vnde natum ut patres ſanxerint diuorum reliquijs honorem habendum eſſe, ac qui primùm ſtationes, & eas deinde atq; iubileum Romæ inſtituerint, & de primo ueniarum, quas indulgentias dicunt, uſu. Cap. I.

OMnes ſacræ militiæ ordines ſuperiore libro cõſcripſi: in hoc ultimo, duces, facta prælia, partosq́; triũphos exponemus, ut lectori ſit lõgæ lectionis præmiũ, noſcere præmiũ quo Chriſtianæ reipub. milites affecti fuerint. Poſt itaq; Petri ac Pauli apoſtolorũ martyriũ, quod plures mortales ad id genus mortis ſubeundum inuitauit, q̃ deterruit, multi quotidie ſexus utriuſq;, cùm alibi, tũ Romæ, alij alio cruciatu pro re Chriſtiana tuenda cõſumpti, cæli regnũ adipiſcebantur: ſed ante omnes, põtifices Rom. qui cõtra tyrannorũ ſæuitiã audentius ibant, martyrio paßim coronabãtur: ita ut illi qui poſt Petrũ eã ſedẽ uſq; ad Syluestrũ 1. tenuerant, qui duo & triginta numero fuere, omnes ſupplicio mactati ſint, præter ſeptẽ, quib. calamitatũ cõcurſu preſſis uitæ breuitas faciliorẽ dedit exitũ. Iſtorũ ſacro martyrum cruore maduit in primis Romana tellus, refertaq́; eſt diuorũ reliquijs, quæ breui pòſt tempore undiq; à noſtris cõquiſitæ, eo deportatæ ſunt. Quæ res à principio naſcentis religionis cum primis Cleto atq; Anacleto põtificibus curæ fuit: hic enim, ſeorſum à profana plebe,

loca ubi martyres ſepelirentur aßignauit: ille uerò nota uit crimine ſacrilegij, ſi quis impediſſet, quo minus Apoſtolorũ ſepulchra inuiſerentur. Ac porrò iſtuc maximè religioni conſentaneũ uiſum eſt, quod apud Mat. cap. 9. ſic legitur, Ecce mulier quæ ſanguinis profluuio laborauerat XII. annos, accedẽs à tergo tetigit fimbriã ueſtimẽti Ieſu, & ſalua facta eſt. Et alibi cap. 14. in terra Geneſareth, Et quũ agnouiſſent Ieſum uiri illius loci, emiſerunt nuntios in totã undiq; finitimã regionẽ illã, & obtulerunt illi omnes malè habẽtes, & obſecrabant eum ut tantùm tangerent fimbriã ueſtimẽti ipſius, & quotquot tetigiſſent, ſalui facti ſunt. Itẽ in Act. Apoſt. cap. 5, Magis autẽ accreſcebat credentium Domino multitudo uirorũ ac mulierũ, ita ut in plateas exportarent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut uenientis Petri uel umbra obũbraret aliquẽ illorũ. Cõueniebat autẽ multitudo uicinarũ ciuitatũ Ieroſolymã afferẽs ægros, ac uexatos à ſpiritibus immũdis, qui ſanabantur omnes. Rurſus cap. 19, Virtutesq; non uulgares edebat Deus per manus Pauli, ita ut etiam ſuper infirmos deferrẽtur à corpore eius ſudaria & ſemicincta, & recederẽt ab eis morbi, & ſpiritus mali egrederentur, &c. Quæ quum ita ſint, & Deus poßit, quum lubet, omni tẽpore per eiuſmodi quoq; modum miracula edere, nõ utiq; alienũ fuit à pietate & fide, tales reliquias ſeruare uenerando. Atq; hinc initium eſſe factum habẽdi honoris ſanctorum reliquijs ſatis cõſtare poteſt. Extitit tamẽ poſtea Vigilantius natione Gallus, uel potius Dormictius, uti Hieron. appellat, qui negabat Apoſtolorũ ac martyrum reliquias eſſe colendas, quòd eorum animæ eſſent uel in ſinu Abrahæ, uel in loco refri-

co refrigerationis, uel ſub aram Dei, unde pro ſuo iure nõ poſſent de ſuis tumulis, & ubi uolucrint, adeſſe præſentes: ſic, prout ait idẽ Hieron. qui inſaniã hominis facilè conuincit, uincula inijciebat Apoſt. & martyribus, ut uſq; ad diẽ iudicij tenerẽtur cuſtodia, ne eſſent cũ Domino ſuo, de quibus ſcriptũ eſt, Sequuntur agnũ quocunq; ierit. Sed nõ uicit malè uigilantis ſentẽtia: nos uerò honoramus reliquias martyrũ, ut eũ cuius ſunt martyres, colamus: honoramus ſeruos, illius Domini nomine, qui ait, Qui uos ſuſcipit, me ſuſcipit. Sunt igitur meritò & templa illis diuis in urbe, aut ijs in locis ubi mortẽ oppetẽdo ſanguinem effudiſſent, aut ubi cõtigiſſet illorum oſſa humari, poſita. Atqui iam planè cognoſcamus licet, ueteres Chriſtianos hanc quoq; religionis pietatiſq; partẽ mini mè aſpernatos eſſe, quando etiam Tertull. lib. De finit. dog. eccleſiaſt. de reliq. ſanctorũ ita ſcribit, Sanctorũ corpora & præcipuè beatorũ martyrũ reliquias, acſi Chriſti mẽbra ſinceriſſimè honoranda, & baſilicas eorũ nominibus appellatas, uelut loca ſancta diuino cultui mancipata affectu pijſſimo & deuotione fideliſſima adeũdas credimus. Siquis cõtra hanc ſentẽtiam uenerit, nõ Chriſtianus, ſed Eunomianus & Vigilantianus creditur. Hæc ille auctor tã uetuſtiſſimus quàm ſpectatiſſimus nõ utiq; heri nudiuſtertiusúe fatus eſt, cui proin haud fidẽ abrogãdam cẽſeas. Ad reliqua pergamus. Sic Caliſtus primus Rom. pont. ædẽ in trãſtyberina regione ædificauit, dicauitq; Mariæ uirgini: ſic poſtea Cõſtantinus Imper. Petro & Paulo, ac D. Laurẽtio templa extruxit, ſic pontifices qui ſequuti ſunt, alij alias ædes cõdidere ſacras. Quibus pietatis operibus factum eſt, ut Chriſtiani uiri ac fœmi-

næ uſq; ab extremis quoq; partibus paulatim Romam *peregre ſua ſponte confluxerint, ſacra loca adeundi, diuorumq́; ſepulchra uiſendi cauſa.* Adauxit *hanc populorum pietatẽ diuus in primis* Gregorius*: is enim quum* Romæ *id tẽporis quo ſederet, quadam letifera laboraretur peſte, primùm litanias, ut alibi explicauimus, decreuit: deinde certos conſtituit dies, quibus in præcipuis urbis templis ſolẽni ritu ſacrificaretur, ibiq; pro illo ſedando malo, oraretur ſuppliciter: ac ut populus generatim ſimul frequentior eò illis ſtatis diebus cõcurreret, propoſuit delictorũ ueniam ad id ſolenne accedẽtibus, conſtitutis ad ipſa tẽpla ſacerdotibus, qui audirẽt uolentes de peccatis ſuis confiteri, ut illi inde remiſsionem omniũ delictorũ conſequerẽtur.* Q*uæ ſanè cõſuetudo uel hodie ſeruatur, ubicunq; publica peccatorũ uenia promittitur.* Et *quia ſacerdos poteſtatem habet tam culpam quàm pœnam tollendi, hinc factũ uidetur, ut talis uenia delictorũ uulgò appelletur indulgentia, id eſt, remiſsio culpæ & pœnæ.* Ad *rem redeo.* Q*uamobrem deinceps cuncti obſeruantius ad ea templa adeuntes, adeo ſanctè precati ſunt, ut meruerint eo morbi genere liberari.* Du*rauit inde perpetuò illud inſtitutum, ita ut hodie nihil* Romæ *ſit ſanctius: cõueniunt undiq; adhuc multi mortales in urbem, qui ubi eò peruenerint, nihil prius habent, quàm ipſa ſacra inuiſere loca, in quib. ſtationes celebrentur.* Appellauit Gregor*. ea ſolẽnia ſacra nõ indecẽti uocabulo ſtationes, quaſi ſtatas, id eſt, certis anni diebus ac ſtatutis celebres: nam ſic ſtatæ cæremoniæ, ut* Feſto Pom*peio placet, dicebantur ſacrificia, quæ certis quibuſdam diebus & ſtatutis celebrabantur, quæ non mutarentur,*

ſed

ſed ſtabilia & firma ſtarẽt. Vnde Cato, *Sacra ſtata, & ſolennia ſancta ſeruaſti. Alij ſtationes dictas uolunt ex militari exemplo, quòd perinde hæc ſacra, ſiue hæ ædes ſacræ in quibus illa fiunt, ſtatutis diebus cuſtodiantur, frequententurq́;, ac ſoleant loca ad cuſtodiã aßignata militibus, quando ſtant uigilantes. At ſtationes noſtræ ſunt, & manent, quando ſacerdotes in choro ſtantes canonicas recitant horas, atq; olim eſſe cœperũt apud Chriſtianos cõuentus, quum illi in tẽplo die præſertim* Dominico *ſtantes precarentur, ut eſt apud* Marcũ euangel. cap. 11, *Et quum ſteteritis orantes: de quibus* Tertull. lib. De co*rona militis, inquit, Iã & ſtationes aut alij magis faciet, quàm* Chriſto? *aut &* Dominico *die, quãdo nec Chriſto? Igitur ſtationes noſtras à ſtando dictas eſſe, &* D. Grego*rium tam nomen quàm conſuetudinem priſtinam intermiſſam retuliſſe, inſtauraſſe, renouaſſeq́; ſatis certum eſt. Sed domũ repedemus.* Bonifacius *deinde* VIII. *ad hæc ſacra loca uiſenda piorum maximè incitauit ſtudiũ, qui primus omnium iubileum retulit, anno qui fuit* MCCC. *ſalutis humanæ, quo pœnarum remißionem ijs præſtabat, qui limina* Apoſtolorum *uiſitaſſent, ad exemplũ ueteris legis.* Diuerſa *tamen quædam uidetur fuiſſe ratio* Iudæis *anni huius celebrandi, atq; ſit ab initio à noſtris ſeruata, quòd illi* L. *& non ut noſtri* C. *quoq; anno, id ſolenne repeterent, quodq́; eo tempore apud illos ſoluerẽtur nexi, ſeruiq́; in libertatẽ uindicarẽtur, & illis demũ corporũ aſſertio curæ eſſet, at noſtris animorũ, qđ multò optabilius eſt, ueriorq́; libertas cenſeri poteſt: enimuero uerè liberi ſunt quibus peccata remittũtur.* Idẽ au*tẽ põtifex iubileũ cẽteſimo quoq; anno ſeruari mãdauit:*

quod

quod feciſſe uidetur, ut populum cũ primis Romanũ *ab inani ſeculariũ ludorũ celebratione, ad uerum ſolẽne ſacrũ reduceret.* Fuerũt *ludi ſeculares, ut* Feſtus *atteſtatur, in honorem* Apollinis *&* Dianæ *inſtituti cẽteſimo quoque anno, clamãte præcone,* Venite ad ludos quos nemo *mortaliũ uidit, neq; uiſurus eſt: nam ſeculum, centũ cõtinet annos, unde ipſi ludi ſeculares nominati ſunt, de quorum origine ſuprà lib. 4. diximus.* Capitolinus *in* Gordiano, *ait hos à* Valerio Publicola *ob exactos reges centenis quibuſq; annis ab urbe condita inſtitutos: celebrauit eos* Philippus Imp. *anno urbis* M. *Sed unde digreßi ſumus, reuertamur. Cæterùm tãta uis mortaliũ ea de cauſa tum* Romã *cõfluxit, ut uix cõmeandi per urbẽ amplã quidem ac uaſtã, eſſet facultas.* Quinquageſimo *pòſt inſtãte anno,* Clemẽs VI. *ſanxit iubileũ celebrari* L. *quoq; anno, quũ ætas hominis uix iubileũ illũ* C. *ann. attingere poſſet, qui uerus fuit iubileus.* Poſtremò Sixtus IIII. *iubileum ad* XXV. *quenq; annũ reduxit, primusq; celebrauit, qui fuit annus* MCCCCLXXV. *ſalutis.* Id *fecit, ut quæque ætas eius muneris diuini particeps fieret.* Ac *ita ueniarum, quas indulgentias uocant, iam tum uſus celebris eſſe cœpit: quæ qua de cauſa, quáue ex auctoritate inductæ fuerint in eccleſiã* Dei, *aut quantum ualere uideantur, noſtri recentiores theologi de ea re egregiè laborant.* Ego *uerò originẽ, quod mei eſt muneris, quæritans, nõ reperio antè fuiſſe, quod ſciam, quàm* D. Greg. *ad ſuas ſtationes id præmij propoſuerit.* Quapropter *in re parum perſpicua, utar teſtimonio* Ioannis Roffenſis *epiſcopi, qui in eo opere, quod nuper in* Lutherum *ſcripſit, ſic de eiuſmodi ueniarum initio prodit,* Multos

fortaſſe

fortaſſe mouet indulgentijs iſtis non uſqueadeo fidere, quòd earũ uſus in eccleſia uideatur recentior, & admodũ ſerò apud Chriſtianos repertus: quibus ego reſpõdeo, nõ certò conſtare, à quo primùm tradi cœperint: fuit tamẽ nõnullus earũ uſus, ut aiunt, apud Romanos *uetuſtiſſimus, quod ex ſtationib. intelligi poteſt.* Et *ſubijcit,* Nemo *certè dubitat orthodoxus, an purgatoriũ ſit, de quo tamẽ apud priſcos nulla uel quàrariſsima fiebat mẽtio, ſed &* Græcis *ad hunc uſq; diem, nõ eſt creditũ eſſe: quãdiu enim nulla fuerat de purgatorio cura, nemo quæſiuit indulgẽtias: nam ex illo pẽdet omnis indulgentiarũ exiſtimatio. Si tollas purgatoriũ, quorſum indulgẽtijs opus erit? Cœperũt igitur indulgẽtiæ, poſtquã ad purgatorij cruciatus aliquãdiu trepidatũ eſt.* Hæc *ille, quæ tu fortè, quum tanti ſint momenti, ut magis certa ex ore* Dei *expectabas. Atque hoc pacto poſt* Gregorium *ueniarum ſeges paulatim creuit, cuius meſſem nõ exiguã permulti interdum collegerunt, & cum primis* Bonifacius IX. *cuius tẽpore huiuſmodi uenia, & quidẽ plena manu, nõ cõcedebatur modò aliquoties, uerumetiã, teſte* Platina, *uelut quæpiã merces quotidie uel paßim uendebatur, nõ abſq; cõcedentis recipiẽtisq; detrimẽto, quãdo per hæc ut remedia animæ morborum uenalia, minus permulti à malefactis abſtinebant, & clauium auctoritas multò uilior erat.* Nec *id quidẽ temere accidebat, quia, ut dicit* Hier. *ubi merces media eſt, dona ſpiritalia uiliora fiunt.* Quæ *utinam nõ niſi illa uidiſſet ætas. Secundum hæc* Alexander VI. *cuius pontificatus incidit in annum humanæ ſalutis* MD. *Sixti ſequutus inſtitutum, cœpit iubileũ nõ modò* Romæ, *ſed etiã in longinquis prouincijs, ac ſtationes*

ubiq; gentiũ propè uicatim inſtituere,idq́; tam ſui quàm populi Chriſtiani cõmodi cauſa,uti aiebat, fecit, quò eũ labore petẽdæ urbis leuaret. Quare *fit, ut* Roma *terrarũ regina etiam nunc minus adeatur.* Verùm *quæ fuerit iubilei anni origo apud* Hebræos, *iam dicamus.* Moſes, *teſte* Ioſepho *lib.* Antiq.3.*&* Orig.*ſuper* Numeros,*ſtatuit,ut inter dies,*VII.*quiſq; dies obſeruaretur ſabbatũ: & inter menſes,*VII. *quiſq; menſis ſabbatum eſſet menſiũ,in quo agerentur ſolennia ſacra, quæ dicerẽtur ſabbata ſabbatorũ:itẽ inter annos,*VII.*quiſq; annus, & in eo ſiquando* Cananæam Iudæi *recepiſſent, quam tandẽ* Dauid *&* Salomõ *reges aſſequuti ſunt,terra uacaret, id eſt,nõ araretur,& quæ ſua ſponte ferret,* L. *quoq; anno tribulibus eſſent & extraneis communia.* Hunc Hebræi *annũ iubileum dixere, qui & quinquagenarius uocari poteſt,ſignificatq́; libertatẽ.*Porrò hoc Moſis *decreto, libertate donabantur ſerui,debitores à creditoribus laxabantur,prædia æſtimatis ex æquo fructibus & impẽſis, reſtituebantur antiquis poſſeſſoribus,quæ omnia ipſe* Ioſephus *eo in libro latè perſequitur.*Reddit Euſeb.*ex* Philone, *huiuſmodi agrorũ uacationis rationem non cõtemnendam, ita in* 8.Euang.*præp.ſcribẽs,* Facilè *de* VII. *quoq; anno dicere poſſumus:non enim ipſi ab operibus ſicut ſeptimis diebus ceſſant, ſed agros ipſos ceſſare patiuntur,ut uires ad futura ſuſcipiant:multò enim fœcundiores redduntur, ſi quũ ceſſauerint, in noualia rurſus proſcindantur:quod etiam corporibus hominũ accidit, ſemper enim eundem ferre laborẽ, & ualetudini obeſt, & robur animi atq; corporis deijcit.* Et *ſubdit,* Magnæ *aũt humanitatis eorũ illud præcipuè ſignũ eſt, in ſeptimo anno*

mo anno quoq;, ipſi ab agriculturæ laboribus abſtinẽt, & ſi quid ſpõte agri protulerint, non colligunt, neq; deponunt, ſed quia nullo ſuo labore productum eſt, cõmuniter cuiq; uolenti omittitur, & reliqua. Sed iam Roma*norum pontificum & humanitatis ſtudium, & rei familiaris augendæ rationem hîc commodùm ſubijciamus.*

De origine titulorum, quibus Romanus pontifex utitur, ac collegiorum & ſcribarũ, & quãdo primùm literæ Apoſtolicæ cœperint obſignari plumbo: ibiq; de uſu peruetuſto ſigillãdi literas cera impreſſa annulo, & de primo annatarũ uſu. Cap. II.

E*St ſacerdoti in primis nihil ferè conuenientius humanitate, nihil aptius comitate, nihil ſummiſſione decẽtius, dicẽte Seruatore, Diſcite à me, quia mitis ſum & humili corde. Et alibi, Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terrã. Contrà alienius nihil ipſa ſuperbia, qua multi ſæpe inflati, ac ſimul arrogantia doctrinaúe, aut generis claritate elati, tũ ſe ſacerdotes, tum pontifices præbere, tũ ordinis decus rite ſeruare ſibi perſuadent, quum præ ſe cunctos mortales deſpiciant, aſſerentes ſic dignitatẽ quã obtinẽt, poſcere, ac nequaquã audientes ipſum* Dominũ *tãtæ inſolentiæ exitũ ita prædicentẽ, Qui autẽ ſe exaltauerit, humiliabitur: & qui ſe humiliauerit, exaltabitur.* Huius *Seruatoris uaticinationis præceptiq; ſimul diuus* Greg. *bene memor, ut cunctis manſuetudinis exemplũ ederet, quũ literas dictaret, ſic ſemper incipiebat,* Greg. Epiſco*pus ſeruus ſeruorum* Dei: *qui & facto æquè idem præſtitit: ſexcentas enim à Lõgobardis paſſus eſt iniurias: contra quos tamen nõ arma mouit, aut aliunde quæſiuit, ſed*

ſola

ſola patientia & humanitate dimicauit. Hoc certè pauci illorũ qui ſucceſſere, ſunt æmulati: illud uerò cuncti inſigniter uſurparũt, quãuis in ea eminẽtia conſtituti fortè eſſent, qui non facilè ab alijs ſe ſeruos appellari paterentur. Salutẽ & Apoſtolicã benedictionẽ, Cletus præfatio nis loco poſuiſſe primus dicitur. Quem ſalutandi modũ pontifices qui ſequuti ſunt, ſeruarunt, Chriſtus & ſuum ſalutationis genus, Pax uobis, aut huic domui, uſurpare conſueuit, quemadmodũ Græci peruetuſto more χαίρε, Latini Salue, uel ſalutẽ, Hebræi uerò, Pax tibi. Eam ſalu tationẽ nũc epiſcopi, ut ſibi peculiarẽ uindicãt. Præterea ab initio fuere ſcribæ, qui literas ſcriberent Apoſtolicas, paruo uel nullo petito pretio, quãdo adhuc illud Ser uatoris præceptũ, Gratis accepiſtis, gratis date, inuiolatum permanebat. At dein Ioannes XXII. ineundæ rationis ſtudioſus, qua rem anguſtam domi iuuaret, collegiũ ſcribarũ Apoſtolicorũ primus numero diſtinxit, qui literas proprio ingenio dictatas cõſcriberent, nonnullaq; alia munia obirent, atq; in illud ſuos ſcribas pretio duntaxat adſcitos uoluit. Taxationes item conſtituit, per quas taxatis, hoc eſt, æſtimatis ſacerdotijs, quæ ipſe contuliſſet, caperetur uectigal. Rem uerò omnẽ ad Apoſtolicæ pœnitentiariæ, quam dicunt, curam pertinentem, Benedictus XII. omnium primus excogitauit, ſimul & taxationes literarum ordine conſtituit. Inſtitutum obſignãdi literas Rom. pontificis plumbo, unde ad poſteros manarit, perdiu quæſiui, plumbo tam pretioſo ſeſe, credo, in uiſcera terræ rurſus abdente, ut ne cuiquã prædæ eſſet, quum ſoli Romani pontifices eo utantur. Equidem ſatis conſtat Agathonẽ, quo ſedente magna ſedi facta eſt honoris

honoris acceſsio, ut ſuprà lib. 4. demõſtrauimus, in cera annulo impreſsiſſe ſigilla: uerùm poſtea quũ Rom. *ponti fex multa irrogaret priuilegia, ut diplomata diuturnio ra fòrẽt, placuit* Stephano III. *ac deinde* Hadriano I. *ta bulas* Apoſtolicas *plumbo obſignari. Fuit is annus ſalu tis* DCCLXXII. *quũ ipſe* Hadrianus *factus eſt pontifex: nam antiquius nõ reperitur ſigillum plumbeum: quem admodum conſtat ante Carolum* Magnũ Imp. *literas au ro obſignaſſe principum* Romanorũ *neminẽ.* At *nunc li teras cera impreſſa annulo ſigillatas dicimus, quòd teſtẽ* Varrone, *ſigillare ſit claudere.* Quis *uerò primus huiuſ ce rei auctor fuerit, minimè proditur, etſi uſus eſt talis ue tuſtiſsimus, quãdo iam inde à primordio orbis ferme cõ diti, mortales cõſueuiſſe annulum digito ferre, pro ſigil loq; uſurpare, conijcere licet ex lib. Gen. cap. 38. ubi ex tat quemadmodũ* Iudas *feciſſet ſtuprum cũ* Thamar *nu ru ſua meretricio induta ueſtitu, & promiſiſſet mulieri hœdum, fideiq; ſeruandæ pignus dediſſet annulũ ſuum, armillas & baculum, ac illa mox grauida quum ad pœ nam ſubeundam, more* Iudæorum, *rapta fuiſſet, per ſpe ciem annuli oſtenſi ſeſe liberaſſet.* Hunc *autem annulum ſunt interpretes ueteris inſtrumẽti qui ſigillũ appellent, quòd eo literas ſignarẽt, & in primis* Sanctes Pagninus, *quem mirificè delectat* Hebraicè *paſsim loqui, ita ut uim uerbi ignorare haud omnino potuerit.* Atqui *aliud rei iſtius teſtimonium clarius datur: nanq;* Iezabel, *ſeu* Izebel *(utrunq; enim ſcriptum legitur) uxor* Achab Samariæ *regis, ſicuti in lib. eſt* Regum 3. *per literas nomine ui ri ſui annulo eius ſignatas,* Naboth *hominem innocẽtem*

à ciuibus eius interficiendum curauit, propterea quòd ille negaſſet uineam ſuam marito uẽdere. Et Cic. in Acad. quæſt. de re ipſa meminit, Quid ſi in eiuſmodi cera centũ ſigilla impreſſero? Ita incerto auctore, modus is quoque ſigillandi literas increbuit: quem uſus tantùm cõmode retinuit. Sed ad collegia ſcribarum redeamus. Quum per hũc modum res domeſtica augeretur, Pius deinde ſecundus Ioãnis exemplum ſequutus, breuiatores creauit, in ordinemq; redegit. Hos haud ita multò pòſt Paulus exautorauit, ſed uelut ærario perutiles miniſtros Sixtus dein reſtituit, primusq; noua collegia ſolicitatorum, adſtipulatorumq; inſtituit, ſine quibus nullæ conficerẽtur tabulæ, quas bullas dicunt, quò per hoc à pluribus examinatis difficilius corrumperentur: poſtremò nouẽ Apoſtolici ærarij notarios fecit, & ijs omnibus certos prouẽtus conſtituit, quò eorum munia uendibiliora forent. Nõ fefellit opinio: munia enim quæ principio quingentis ueniere aureis, nunc alia mille, alia duobus tribusúe millibus uenduntur, adeo qui ea obeunt, ſuis priuatis rebus ſeruire ſciunt. Hoc tam commodum inuentum ineſcauit & Innocentium VIII. ipſius Sixti ſucceſſorem, ut ille ſecretariorum (ſic uocantur ſecretiores principum familiares, qui à ſecretis ſunt) collegiũ inſtituerit, priſtinũ augendo numerum. Præterea Alexander VI. nouum ſcriptorũ breuium collegiũ inſtituit, numero octoginta, uel eo amplius. His autẽ ſcribarũ collegijs ingẽs quoq; apparitorum, imò harpyiarum, quibus, ut Poëta ait, ſunt pallida ſemper ora fame, turba ſeruit, quorũ nõnullos olim tondendi oues optimè gnaros, id eſt, notarios & tabelliones,

tiones,ut pauperum ſanguine uictitantes, Nicolaus III. *ab ſe reieciſſe dicitur,ne omne degluberent pecus.* At Alexand.Imp. *unicum integritatis ſpecimen, multò præclarius edidit exemplũ, uir etſi noſtræ minus profeſſor religionis.* Is *etenim nullum unquam uendidit magiſtratum,dictitans,* Qui *emit,neceſſe eſt uendat.* Nec illud *omiſerim, litteras* Apoſtolicas *plumbeo ſigno munitas, in quibus* Rom. *pontificum decreta continentur,nõ ineptè bullas appellari,quando* βουλὴ*, id eſt, bule, Græcis dicitur & conſiliũ,& locus in quo conſultatur.* Sed *nos more noſtro mutata e in a,bula dicimus,ut fit à muſice, muſica,ac uocabulum per duplex ll perperam ſcribẽtes, minus elegans reddimus.* Cæterùm *nullum inuentum maiores* Rom.pont. *cumulauit opes, quàm annatarum, quas uocãt,uſus,qui omnino multò antiquior eſt,quàm recẽtiores quidam ſcriptores ſuſpicantur, & annatas, more ſuo, appellant primos fructus unius anni ſacerdotij uacantis,aut dimidiam eorum partem. Sanè hoc uectigal iampridem quum* Romanus *pont. non habuerit tot poſſeßiones,quot nunc habet,& eum oportuerit pro dignitate,pro officio,multos magnosq; facere ſumptus,paulatim impoſitum fuit ſacerdotijs uacantibus, quæ ille conferret.* De *qua quidem re,ut graui,ſæpe reclamatũ fuiſſe teſtatur* Henricus Hoſtienſis, *qui cum* Alexandro IIII. *pont.uixit, ſic, ut* Franciſcus Zabarellus *tradat poſthac in concilio* Viennenſi,*quod* Clemẽs V.*indixit,qui factus eſt põtifex anno ſalutis humanæ* MCCCV.*agitatũ fuiſſe, ut eo depoſito annatarum onere,uigeſima pars uectigalium ſacerdotaliũ pẽderetur quotannis* Romano *pont.*

& id quidem fruſtra. Quare põtifex annatas in ſua naſſa retinuit, ut ne indidem exire poſſent. Atq; hæc omnia in cõmentarijs in cap. inter cætera, de officio ordin. ſcripta leges. Atqui ſatis conſtat rationem fructuũ omnium maiorum ſacerdotiorũ putatam fuiſſe, & ſummam deductam, quæ quum uacarent, pontifici deberetur, quæ etiam nũc impartitur ab ijs quibus ea dantur ſacerdotia, id quod poſtremò Bonifacius IX. *ſeu* Ioãnes XXII. *primò, ſiue rurſus, quemadmodum ſuprà demonſtrauimus, fecerat, quibus idcirco fuerunt qui annatarum inuentum aßignarint. At onus illud annatarum ab initio omnes generatim populi ſubire minus recuſarunt, extra* Anglos, *qui ſuis minoribus ſacerdotijs, quando ea pontifex dabat, id ſeruitutis imponendũ non cenſuerunt. Nã* Rom. *pontifex minorũ quoq; ſacerdotiorum aliarum gentium quæ ipſe confert, dimidiam capit uectigalium unius anni partem, ſi pluris* XXIIII. *aureis æſtimentur.* Et *hoc annatarũ genus uel alijs de cauſis exigitur etiam ab* Anglis, *quum alia alijs ſacerdotia copulantur, ut ea fiat priuati cõmodi copulatio, quæ cõmunis utilitatis diſiunctio eſt, quum conceditur, ut quis retinere queat cum epiſcopatu cœnobióue, minora ſacerdotia, quum ſit poteſtas cuipiam retinendi ſacerdotium, quod per leges minimè licuiſſet principio capere: & quum ſexcẽta alia peraguntur ex* Romani *pont. auctoritate, quæ ſi gratuitò, perinde ac Chriſtus fieri iuſſerat, ſi quibus oportet, & quãdo oportet, cõcederentur, ſi in annatis ſaltẽ exigendis modus eſſet, quum graue ſit illis quibus ſacerdotia deferuntur, prius annatas & in numerato ſoluere, quàm uectigalium*

galium quicquã ex ipſis capiãt ſacerdotijs,unde grande faciãt æs alienũ neceſſe eſt,damno etiã futurũ amicis, à quibus mutuã accipiunt pecuniã,ſi quid antè humanitus accidat,quàm eam reddãt,nõ hinc profectò ſceleſtes homines cauſam arriperent ad corruptelã religionis, quæ faxit Deus,ut illis correctis, incorrupta permaneat.

De ſimoniacorum ſectæ ortu. Cap. III.

QVum Philippus, qui,teſte Euſeb. ex ſeptẽ diaconis ab initio cõſtitutis,fuit unus,Samaritanos ad Chriſtianam religionẽ traxiſſet,tum uir quidam nomine Simõ, qui antea magicam exercens artem, eam gentem ſeduxerat, tandem credidit,& ut Lucas prodit,baptizatus eſt.Nec ita multò pòſt uenerunt eò Apoſtoli Petrus & Ioannes, ut per manus impoſitionem, eos qui nuper in Chriſtianorum collegiũ ueniſſent,munirẽt Spiritu ſancto. Quũ uidiſſet aũt Simon per impoſitionẽ manuũ Apoſtolorũ, dari Spiritum ſanctũ,pecunia id demum à Petro impetrare conatus eſt,quum fide & pietate debuiſſet:cui Petrus dixit,Pecunia tua tecũ ſit in perditionem, quoniam donum Dei exiſtimaſti per pecuniam cõparari, non eſt tibi pars neq; ſors in ratione hac: cor enim tuum nõ eſt rectũ coram Deo,&c. Verùm Simon repulſus,iam inde fuit Petro infeſtus,Romamq; ex Samaria profectus,cœpit ſub Claudio magicis artibus illuſtrari:deinde Nerone imperante,multò celebrior factus, inter duos pontes titulum meruit Latinis literis inſcriptũ,Simoni Deo ſancto.Tanta illius diuinitatis erat opinio, cùm apud multitudinem, tum apud ipſum Neronẽ ſtultiſſimum prin-

cipem, cui ſtultis artibus inſinuatus pollicebatur, prout Egeſippus lib. 3. ait, perpetuum uictoriæ curſum, longioraq; uitæ ſpatia. Poſtremò hominis temeritas uſq; eò progreſſa eſt, ut Petrum *ſit in miraculorum certamen prouocare auſus, qui cadauer demortui pueri, & Neronis propinqui, magicis conatus artibus ſuſcitare, mouit omnino aliquid, ſed mox illud ut antea exanime iacuit, quod* Petrus *Chriſti nomine, ut ui ſua ſurgeret, effecit. Quo miraculi euentu magis irritatus, profeſſus eſt ſe* Romano *ſpectante populo, ex Capitolio in Auentinũ præpete uolatu euaſurum, ſi* Petrus *ſequeretur, ut id factum facilè declararet uter* Deo *eſſet charior. Iam Simon à terra ſublimis uehebatur, quum* Petrus *ſupplex eſt* Deum *precatus, ne populum in peius omnia uertentem magicis capi præſtigijs ſineret.* Nec *preces fruſtra miſſæ: medio enim magus conatu ad terram ruẽs, fracto crure, ſolo affigitur, ac breui pòſt ex eo caſu eſt Ariciæ extinctus, quò poſt acceptam plagam fuerat à ſuis delatus. auctor eſt idem* Egeſip. *Sic malum ingenium malè perijt, quod nõ unius hæreſeos origo fuit & caput.* Hinc *Simoniaci hæretici dicti, qui Spiritus ſancti dona uenalia habuerũt, quiq; affirmabãt humanæ naturæ uim nõ à* Deo *eſſe, ſed ex ſuperna quadã uirtute prouenire.* Ita *uitio nomẽ inditũ, quod Chriſtus prohibuit, aiens, Gratis accepiſtis, gratis date.* Item *Petrus uetuit, quum Simoni dixit, Pecunia tua tecum ſit in perditionem: id quod lib.* Reg. 4. *legimus* Giezi *Heliſæi puero contigiſſe, qui quum furtim munera à* Naaman *Syro, quem Propheta à lepra ſanarat, accepiſſet, illico eſt ore & toto corpore eadem*

eadem affectus lepra. Quot quæſo quotidie ægroti fierent, ſi quoties ſimoniã cõmitterent, Gieziana corriperentur elephantia? Non infertur pœna corpori, nec purgatio peccati per corporis ſuppliciũ cõſtat, ſed per ignominiam, quando quiſquis res ſacras, quæ dona Dei ſunt, quoniam, ut diuus Vrbanus ait, à Deo hominibus, & ab hominibus Deo donantur, nũdinatus fuerit, emerit, aut in his pactis proxenetã ſe præbuerit, priuatur ſacerdotio, dignitate ac præfectura deijcitur, infamis habetur, multisq; alijs afficitur probris, quæ lib. Decret. epiſt. 5. latè recenſentur. Tanti criminis ſola eſt auaritia parens.

Quando primùm hæreſes atq; ſchiſmata orta, ac in his Lutherana ſecta, & quæ eorum auctoribus ſit pœna conſtituta. Cap. IIII.

NVlla unquam reſp. nulla ciuitas ita concors fuit, quin ciues una uel altera de cauſa, in diuerſa interdũ abiuerint ſtudia: qđ omnibus, præſertim hiſtorias nõ ignorantibus, notius eſt, quàm ut exponi debeat. Hinc igitur factiones ortæ, quæ in uarias ierũt ſectas, quas Græci hæreſes ab eligẽdo uocãt, quòd quiſq; eligat quæ ſequatur uitæ inſtituta, ut fuerũt philoſophorũ ſectæ. Sic Iudæorũ populus, quãuis eandẽ amplecterẽtur Legẽ, in uarias diuiſus fuit ſectas, hoc eſt, hæreſes, Phariſæos, Eſſenos, Sadducæos, Samaritanos, Nazaræenos, Herodianos. Paulus ipſe Apoſt. Phariſaicæ fuerat hæreſeos. Sic populus quoq; Chriſtianus, ut ſuprà enarrauimus, in plures diuiditur ſectas. Cæterùm quũ nos Dei Apoſtolos habeamus religionis auctores, q nihil quicquã ſuo arbitratu, quod

introducerent, elegerunt, optauerunt úe, ſed acceptam à Chriſto diſciplinam fideliter Gentibus tradiderunt; hinc factum, ut nobis nihil pro noſtro iure eligere uel introducere licuerit, & uocabulum hæreſis impium inhoneſtumq; haberi cœperit. Ab hoc theologi noſtri hæreticũ uocant eum Chriſtianũ, qui ſectam aliquam uel inſtituit, uel ſequitur, aduerſus fundamenta religionis. Huius nefariæ impietatis, hoc eſt, omnis hæreſis caput & principium, teſte Tertull. lib. de hæreſib. Simõ magus fuiſſe fertur, qui accepto ſimulatè baptiſmate, primus omnium Chriſtianam religionem modis omnibus labefactare conatus eſt, à quo eius ſequaces Simoniaci dicti, ut proximè docuimus, gratiam ſancti Spiritus uenundari uolebant, & naturam noſtrã nõ à Deo, ſed ex ſuperna quadam ui eſſe prædicabant. Ita Simõ ſtatim ab initio, uirus tabificum in medium uomit, quò radices creſcentis religionis enecaret. Cui malo Apoſtoli repugnare magis, quàm illud extirpare potuerunt, quò ſemper eſſent pſeudoprophetæ, à quibus, ſicut Seruator admonet, caueremus, quippe qui ueniunt ad nos in ueſtimentis ouiũ, ſed intrinſecus ſunt lupi rapaces. Itaq; Simoni, auctore eodẽ Tertull. Menander, patria etiam Samaritanus ſucceſsit; is magica arte nequaquã magiſtro inferior, maiora paſſim patrabat portenta, ſeipſum Seruatorem iactitãs, ad ſalutem hominum è cælo deſcendiſſe aſſerebat, nec quenquam poſſe dæmones malos uincere, niſi foret ab ſe magicis armatus diſciplinis, ac per baptiſma ab ſe quoq; datum, immortalis atq; æternus effectus. Ita immortalitatẽ homo mortalis dementer ſectatoribus ſuis pollicebatur.

Eſt per

Eſt per idẽ tempus & Nicolaianorũ exorta hæreſis, cuius auctorẽ ferunt Nicolaum aduenam Antiochenũ, unũ ex VII. diaconis ab Apoſtolis cũ Stephano factis, quòd is, prout perhibet Clemens Alexandrinus, zelotypiæ ægritudine laborans, & reprehenſus ab Apoſtolis, produxiſſet uxorẽ forma excellẽtem in mediũ, reliquiſſetq; illam habendam, qui eam concupiſceret, & inde ortum, ut iſti arbitrarẽtur fas eſſe, cõmunes habere uxores, quũ re uera Nicolaus nihil ſimile unquã cogitaſſet, uir pius & bonus, qui Apoſtolorum dicto audiens ideo uxorem in medium duxiſſe uidetur, ut per id argueret ueneream uoluptatẽ magis contẽnendam, quàm expetendã eſſe: id quod ſentit Euſeb. qui dicit Nicolaianos ut impudẽtes, non aliunde niſi à ſuis libidinibus fœdum uitæ inſtitutũ accepiſſe. Iiſdem quoq; tẽporibus Corinthus aliquid etiã ſceleris auſus, circuncıſiqnẽ ſeruandam, & homines mil le annos poſt reſurrectionẽ, in uoluptate carnis futuros prædicabat. Hunc Euſebius ait, Epheſum eſſe aliquando profectum, & fortè in balneas introiſſe, ac eodem tẽporis puncto Apoſtolũ Ioannẽ eò ſeſe lauandi gratia contuliſſe, & quum audiuiſſet Corinthum intus eſſe, diſceßiſſe cõtinuò dictitantẽ, Fugiamus hinc, ne balneæ ipſæ corruant, in quibus Corinth. lauatur ueritatis inimicus: manifeſto argumento hæreticos ut humanæ uitæ exitiales eſſe uitandos, ſicuti Apoſtolus etiam iubet. Erupit uel id temporis Hebionis hæreſis, Chriſtum aſſerentis ante matrem non fuiſſe: quam Ioannes ut infringeret, poſtremus omnium ad Euangelicã hiſtoriam aggreſſus dicitur, qui aſſerturus diuinã Chriſti naturã, eſt altiſonũ illud exor-

ſus, In principio erat Verbum. Per idem quoq; temporis aliquot alij extitere uiri docti, qui de re Christiana non tam ſubtilius quàm malitioſius exquirentes, facilè in errorem deducti ſunt, & in primis Baſilides Cerdo, qui aſſerebat duo fuiſſe principia contraria: & eius diſcipulus Marciō Stoicus, qui negabat Chriſti patrem fuiſſe Deū. Valentinianus Platonicus philoſophus, is aiebat Chriſtum nihil accepiſſe ex Virginis corpore, quòd per illud tanquam per fiſtulam purus tranſiſſet. Montanus, qui ſe paracletum uocitabat. Appelles, is tradebat Chriſtū per phantaſias Deū uiſum eſſe hominibus. Sabellius, qui unā duntaxat Patris & Filij & Spiritus ſancti perſonā eſſe dicebat, & Paulus Samoſatenus, is duas in Chriſto naturas negans, affirmabat illum à Patre tantùm originē duxiſſe, ac eam poſt Chriſtum natum, è Ioſeph uiro ſuo alios genuiſſe filios. Atq; hæc hæreſium origo. Qui nempe furor diu bacchatus, tot & magnos quidem uiros in diram ſubinde rabiem egit, ut eiuſmodi impietatis ueneno infecti, alij alias introduxerint ſectas, totq; eas referſerint erroribus, ut pene plus in illis ex mentibus hominum eximendis ſit ad extremum laboratum, quàm principio fuerit in iaciēdo religionis fundamēto inſudatum. Ab eiuſcemodi ſingularibus priuatorum hominum opinionibus, quas hæreſes dicimus, itum eſt ad publica diſſidia, quæ Graia uoce ſchiſmata nūcupātur. Hæ duæ germanæ peſtes, duæ diræ contagiones, ita ab initio concordiam ſacerdotum diſiunxerunt, ut deinde ambitione creſcente, diu conflictatum ſit. Eius diſſidij primus omnium auctor fuiſſe traditur Nouatus Romanus presbyter: is

enim epiſcopatus adipiſcēdi auidus, nihil penſi habebat, quomodo optati compos fieret, qui aliud corde diſsimulans, aliud ore ſimulans, doloſis uerſutisq; conſilijs nonnullos optimos ſacerdotes ſeductos ſibi copulauit, quorum ſuffragijs iuuaretur. Verùm illi, ut apud Cyprianū & Euſebium eſt, ubi cognouerant hominis ambitionem, ſe ab eo ſeiunxerunt: at quot ſui ſimiles ſibi ſociauit, facilè in fide retinuit. Eo itaq; annitente, Nouatianus homo gloriæ cupidus, pontifex factus, omnes ſui dogmatis ſectatores, mundos appellauit. Negabant ij apoſtatas, etiamſi pœnituiſſet, eſſe recipiendos, uelut parum liquido documento demonſtraſſet Chriſtus, à pœnitētia nulli negandam eſſe ueniam, qui Petrum, à quo ter fuerat abnegatus, in integrum reſtituit. Apoſtatas autem appellant eos, qui à priori uitæ inſtituto abſcedunt. Sed Cornelius pont. habita in urbe Roma antiſtitum ſynodo, Nouatianū hæreticum pronuntiauit, damnauitq; unà cum Nouato, ac reliquis eiuſdem ſectæ ſocijs. Ita Nouatus circiter annum ſalutis CCLV. primi ſchiſmatis auctor fuit, Cypriano uel teſtificāte, qui epiſtola VIII. lib. II. ad Cornelium ad hunc modum ſcribit, Nouatus rerū nouarum ſemper cupidus, auaritiæ inexplebilis, rapacitate furibundus, arrogantia & ſtupore ſuperbi tumoris inflatus, ſemper iſtic epiſcopis malè cognitus, curioſus ſemper, ut perdat: ad hoc adulatur, ut fallat: nunquam fidelis, ut diligat: fax & ignis, ad conflanda ſeditionis incendia: turbo & tempeſtas, ad fidei facienda naufragia: tranquillitatis aduerſarius, pacis inimicus. Idem eſt Nouatus, qui apud nos primùm diſcordiæ & ſchiſmatis incendium

cendium ſeminauit, &c. Octogeſimonono dein poſt anno, eſt alterum ſchiſma ortum, quod ſacerdotalem ordinem maximè afflixit. Arrius enim preſbyter Alexandri*nus, principe* Conſtantino *magno, ſectæ fuit auctor, quæ ab æterna* Dei Patris *ſubſtantia, quam uocant,* Filiũ *conabatur ſeparare: cuius ſententia etſi in concilio* Niceno *eſt exploſa, attamen durauit perdiu poſtea cõtagio: nam latius opinione omnium hominum, malum hoc diſſeminatum eſt: manauit enim per bonam orbis partẽ, & non obſcurè ſerpens multas prouincias occupauit.* Tertium *deinde ſequutũ eſt ſchiſma, quũ* Damaſus *factus eſt pontifex: nõ enim ſuffragijs tantùm eſt certatũ, ſed ui quoq; & armis.* Et *hæc fœda pontificum contentio in hodiernum uſq; diem hoc latius proſerpſit, quò honorum ambi tio in dies magis magisq; ſacerdotes inuaſerat.* Quartũ *poſtremò uidit religionis diſsidium noſtra ætas, nouitate rerum nimis ſolicita, quum* Leo x. Romanus *pontifex illo ipſo anno, qui fuit humanæ ſalutis* MDXVII. *haberet etiam in* Germania *procuratores indulgẽtiarum, quas uocant, & illi ſuæ quoq; utilitatis ſtudio prædicarent eas indulgentias non ſolùm ualere ad ſalutem uiuorum, uerumetiam ad ſubleuandas mortuorum animas, quæ in purgatorio, quod dicitur, eſſent.* Tum VVittem*bergæ in oppido Saxoniæ celebri, præſtò fuit quidam* Martinus *cognomento* Lutherus, *Auguſtinianus monachus, homo in theologia apud ſuam gentem primarius, qui illud improbarit.* Procuratòres *ea re ualde commoti, primo quoq; tempore* Romam *ad magiſtratus deferunt nomen* Lutheri: *is continuò ut deorum cõtemptor*

accuſatur,

accuſatur, citatur, cauſa agitur: ſed quia ad diem dictam non adfuit Romæ *præſens, ut reſponderet, paulò pòſt declaratur hæreticus.* Verùm *quoniam eiuſmodi indulgentiarum quæſtus iam in odia hominum cum procuratoribus incurrerant, permulti magni uiri* Martino *protinus adiumento fuerunt, & in his* Fridericus *Saxoniæ dux, qui* Lutherũ *conſilio, auctoritate, armis deniq; tegeret, ne ulla eum uis attingere poſſet.* Lutherus *igitur tali præſidio munitus, paucis pòſt menſibus non dubitauit ire* Auguſtam*, quò* Thomas Caietanus Cardinalis S. Sixti, *monachus* Dominicanus, *eius turbæ reprimendæ gratia à* Leone *legatus fuerat.* Ibi *cum* Thoma *acriter conflictatur, de indulgentijs, de pontificis* Rom. *poteſtate diſputat: ſed ueritus ne Cardinalis ad extremum rem omnem magis imperio quàm diſceptatione definiret, idq; ſibi timens, domum redijt, ac tum fauentibus amicis, maiora auſus, de omnibus deniq; religionis myſterijs ſcribere, ſuaq; ſcripta foras dare cœpit.* Ita *licentia parta loquendi, ſecta breui tempore mirabiliter creuit, quæ* Euangelica *dicta eſt, eò quòd haud ullam aſſeueret recipiendam eſſe legem, quæ ad animarũ ſalutem pertineat, niſi quã* Chriſtus *aut* Apoſtoli *dediſſent: primumq; eo anno 1519. ſuũ ueſtigiũ in terris poſuit manſurum, ut uidetur, quoad* Chriſtus *ipſe populũ ſuũ, culpa rectorũ ita in duas ſectas ſeiunctum, rurſus coiuerit, à quo iſtuc optimus quiſq; maximè petere precariq; debet, ut ne maior indidem fiat religionis labes.* Pœnam *autem quæ hæreſium auctores ſequeretur, primùm* Apoſt. *cõſtituit, ad* Titum *ita ſcribẽs,* Sectarũ *auctorem hominẽ poſt unam*

& alteram

& alteram admonitionẽ fuge, ſciens quòd euerſus ſit qui eiuſmodi eſt, & peccet per ſe damnatus. Deinde Chryſoſt. *homil.* 47. *in cap.* 13. *Matth. ubi de zizanijs ſit ſermo, alteram ponit, quum inquit, Nõ prohibet* Dominus *cõciliabula hæreticorum dißipare, ora obſtruere, libertatem loquendi concidere, uerùm interficere ac trucidare.* Dein *anno ſalutis humanæ* CCCXXIIII. *Nicena ſynodus, teſte* Platina *in* Sylueſtri Rom. pont. *uita, aliam pœnam* Arrio *conſtituit, qui cum ſua cohorte in exiliũ ire coactus eſt.* Poſthac *circiter annum ſalutis* 388. Theodoſius & Valentinianus Impp. *multandos decreuerunt hæreticos dãnis, ignominijs, uerberibus, exilijs & morte, quemadmodum extat in Cod. iuris ciuilis, cap.* Arriani: *ubi lege ſanctum eſt, ut iſtuc maleficum hominum genus ultimo afficeretur ſupplicio.* Hoc *edictum* Hoſtienſis *in ſua ſumma ſuper tit.* Decretalium *explicans, ait,* Et *licet in hæreſi lex imponat pœnã ultimi ſupplicij, quod ultimum ſupplicium alia lex, ff. de pœnis. interpretatur mortem: de conſuetudine tamen tales cremantur.* Idem Abbas *poſt* Hoſtiẽſem, *ſuper illud cap.* Ad abolendã. *extrà de hæret. ſentit, ſcribens, Sed ius ciuile punit hæreticum capitali pœna, ſeu pœna mortis, ut l.* Arriani. *Cod. de hæret. coniuncta l. ultimum ſupplicium. ff. de pœnis. & hanc pœnam eſſe debitam interpretatur conſuetudo.* Conuenit *ergo in hoc, lex canonica, ciuilis & conſuetudinaria, ut communiter puniatur pœna ignis.* Poſtremò *anno ſalutis circiter* 1180. Federicus 1. Rom. Imp. *legem de cõburendis hæreticis tulit, uelut in quadam eius conſtitutione patet, cuius initium eſt,* Vt cõmißi. Ex *quo factum*

ctum eſt,ut per idem tempus Lucius III.Rom.*pontifex ſtatuerit hæreticum hominem ſacris initiatũ primò deſecrãdum,mox uerò tradendum locorũ magiſtratibus, quò igni necaretur, uti eodem cap.Ad abolendã.extat.* Atq; *hoc equidem ex* Moſis *inſtitutis acceptum ſatis liquet,qui primus omnium doctores impios & peſtiferæ doctrinæ magiſtros,morte mactandos conſtituerat,quũ ita de ea re in* Deuter.*cap.13.ſanxiſſet,Si ſurrexerit in medio tui prophetes,& dixerit tibi,* Eamus, *& ſequamur deos alienos, quos ignoras, & ſeruiamus eis: non audies uerba prophetæ illius, quia tentat uos Dominus* Deus *ueſter,ut palàm fiat,utrum diligatis eum, an non.* Propheta *autẽ ille interficietur,quia loquutus eſt,ut uos auerteret à* Domino Deo *ueſtro.* Et *addit, Si tibi idem uoluerit perſuadere frater tuus,aut filius tuus, uel filia, ſiue uxor,aut amicus, non acquieſcas ei, nec audias, ſed ſtatim interficies: ſit primùm manus tua ſuper eum, & pòſt omnis populus mittat manum,& ſic lapidibus obrutus necabitur.Si audieris in una urbium tuarũ dicentes aliquos,Egreßi ſunt filij* Belial *de medio tui,& auerterunt habitatores urbis tuæ, quære diligenter, & rei ueritate perſpecta,ſi inueneris certum eſſe quod dicitur, ſtatim percuties habitatores urbis illius in ore gladij, & delebis eam.* Quicquid *etiam ſupellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipſa ciuitate ſuccendes.* Hinc *igitur hæreticos morte afficiendi,ac poſtremò uiuos cremandi ritũ manaſſe certò propemodũ ſcire licet.* Atqui *eò redeat, unde aberrauit, iam oratio.* Iis *autem ſanandis animorum morbis nullum efficacius inuentum*

inuentum eſt remedium, quàm ſæpius habere cõcilia, in quibus ſingulorum patefacta ſacerdotũ pariter, ac profanorum hominum uita, antiſtites ut peritiſsimi medici maturè poſſent mederi ex aduerſa ualetudine laborantibus. Hinc igitur ad illud tam ſalutare medicamentũ explicandum, iam ſtylus ſe commodùm transferat.

Quo primùm tempore pontificum concilia publicè haberi cœperint, atq; quorum conuentuum decreta à patribus recepta ſint. Cap. V.

VEtus fuit mos, tam apud Hebræos, quàm apud alias gentes, habere cõcilia, & in ijs deliberare de rebus agundis: ſic conſtat Moſen & Ioſue, teſte Ioſepho, ſæpe facto populi cõuentu, conſueuiſſe agere: ſic Aegyptios ac Perſas, ut auctor eſt Herodotus, itidem factitaſſe: ſic Apoſtolos in unum conueniſſe locum, quum Matthiam in numerũ XI. cooptarunt, quum VII. diaconos elegerũt, quum auctoritate Petri & Iacobi decretum eſt, ne gentes onerarentur lege Moſaica, ſed tantùm abſtinerent ſe eſca ſuffocati animantis, item ſanguinis & carnium ſimulachris immolatarum, ac ne ſtuprum facerent. Nam tum ipſorum tam Apoſtolorum quàm presbyterorum ſynodus coacta eſt, teſte Luca in Actis, cap. 15. ita ſcribente, Surrexerunt autem quidam de factione Phariſæorum, qui crediderant, dicentes quòd oporteret circuncidere eos, ac præcipere ut ſeruarent legem Moſis: conueneruntq; Apoſtoli ac preſbyteri, ut diſpicerent de hoc negotio. Hinc nata eſſe uidetur conſuetudo habendi cõcilij. Cornelius, quod ſatis liquet, primus omnium in urbe Roma LX. epiſcoporum

porum,totidem presbyterorum ac cōplurium diaconorum conuentum fecit,in quo,uti ſuprà prodidimus, No*uatiana eſt hæreſis dānata.* Meminit *& Cyprianus,per idem tempus epiſcoporum conuentum Carthagine eſſe actum. Legimus præterea apud* Euſebium *, patres bis, hoc eſt,ſemel* Dionyſio*,deinde* Felice *ſedente,conueniſſe Antiochiam contra Paulum Samoſetanum eius ciuitatis epiſcopum,atq; illum demum damnaſſe. Is enim Paulus uir intolerabili ſuperbia,ſimulatq; eſt epiſcopatum adeptus, cœpit inter uiam præ inſolentia literas relegere, & dictare,multis conſtipato agmine præcedentibus, ac ſubſequētibus:unde propter hominis arrogantiam,pleriq; Chriſtianam religionem deteſtabantur.Ab hoc Paulo, opinor noſtros pōtifices pomparum ordinem, quem nunc ducunt,accepiſſe.Paulus demum, qui duas in Chriſto naturas negabat, ſed tantùm hominem affirmabat, idq; ab Apoſtolis olim traditum falsò dictitabat, in eo concilio criminis conuictus damnatur. Sed tunc quum principes* Romani*, quorum imperio regebatur orbis, paßim in Chriſtianum nomen ſæuirent,illa non tam publica,quàm priuata concilia fuiſſe, credere par eſt: at ubi Conſtantinus religionem noſtram, ita uolente* Deo*, eſt complexus, tum deniq; noſtris de Chriſtianæ rei ſumma agitare publicè licuit.* Ex quo Nicenus *frequens conuentus Conſtantino imperante habitus,& primus & celeberrimus omnium meritò cenſetur, uelut certum religionis firmamentum.* Pari *quoq; habentur honore & quinq; alij in terra Græcia facti, quorum* IIII*. dogmata, teste* Gratiano *diſt.15. uelut* IIII*.* Euangelia *recepta*

M

ſunt. Primus itaq; conuentus ad Niceã Bithyniæ urbem opera Conſtantini eſt actus, ubi CCCXVIII. interfuere epiſcopi, in quo Arrius, cuius paulò antè meminimus, damnatur hæreſeos. Fuit hic annus ſalutis CCCXXIIII. Quo quidem tempore Syluester primus, Apoſtolicam tenebat ſedem. Conſtantinopolitanus alter ab eo quem primum dicunt, Damaſo pont. In hoc res acta eſt contra Macedonium & Eudoxum, negantes Deum eſſe Spiritum ſanctum. Tertius Epheſinus, Cæleſtino primo Romanam ſedem tenente, in quo Neſtorius Conſtantinopolitanus epiſcopus dãnatus, qui Mariam hominis non Dei matrem fuiſſe aiebat, quiq; aliam perſonam carnis diceret, aliam diuinitatis. Chalcedonius quartus, Leone primo pontifice. Eutychianus error eſt in eo diſcuſſus. Fuit Eutyches Cõſtantinopolitanus abbas, qui aſſerebat Chriſtum poſt humanam aſſumptionem non ex duabus naturis conſtitiſſe, ſed ſola diuina fuiſſe contentum. Hæc ſunt quatuor illa ſacroſancta concilia, unde religio auctior auguſtiorq; facta eſt, quæ D. Gregorius admittẽda cenſuit, ita memorans, Sicut ſancti Euangelij quatuor libros, ſic quatuor concilia ſuſcipere & uenerari me fateor, hæc tota mente complector, integerrima approbatione cuſtodio, quia in ijs, uelut in quadrato lapide, ſanctæ fidei ſtructura conſurgit, & cuiuslibet uitæ communis atq; actionis norma conſiſtit. Quintus conuentus eſt Byzantij iuſſu Vigilij pontificis habitus, quo Theodorus oppugnatur. Aiebat impius Theodorus, diuã uirginem ſolùm hominem peperiſſe, nõ Deum & hominem: eſtq; in ea ſynodo decretum, ut Chriſti mater θεοτόκος, id

eſt, Deum

eſt Deū pariens diceretur. Hanc quoq;, teſte Gratiano, diuus Greg. pari ueneratione recepit. Sextum Conſtantinus IIII. *Imperator Agathonis iuſſu, conuentum* C C. *epiſcoporum & eo amplius, Byzantij quoq; faciendum curauit, quo Macarius Antiochenus damnatur. Et hūc Hadrianus primus cum omnibus canonibus ſuis, ut* 16. *diſt. patet, ultrò recepit. De hac ſexta ſynodo Bedas itidem abunde meminit, in eo libello quem de temporibus ſcriptum reliquit. Præterea alia alibi deinde concilia habita ſunt, quæ in canonicis decretis à Gratiano diligenter ponuntur. Item ut nullum conuentū indici, nullumq; à quibuſuis actū haberi ratum liceret ſine Romani pont. auctoritate, Marcellus primus omniū ſanxit, deinde Iulius, & Damaſus, & Gregor. illud idem ſtatuêre. Verùm ut decretum illud frugiferum quondam religioni fuit, quando eo demum modo hæretici ubiq; extirpati, eorumq; conuenticula ſimul infracta ſunt, ita deinceps nihil attulit commodi, quum per id iam pene deſtitum ſit à concilijs habendis, in quibus cuncta ex æquo tractarētur, pont. Romano eiuſmodi negotium non magnopere curante. Quapropter quum iam diu compertū foret, illud ſolùm Chriſtianæ reip. quocunq; tempore obfuiſſe, Martinus quintus ſtatim pontifex creatus in Conſtantiano conuentu, in quo peſtilentiſſimum trium pſeudopontificum ſchiſma eſt ſedatū, ſicut apud Platinam ſcriptum leges, decreuit ut decimo ſaltem quoq; anno Rom. pontifex, & omnes Chriſtiani principes in unum locum coirent, de ſumma rei conſulturi: quod hactenus minimè eſt ſeruatum, quamobrem religio in dies ſingulos*

maius proculdubio damnum facit. Eò quoq; ſpectat Niceni conuentus decretum, quo cautum eſt, ut epiſcopi quotannis prouinciales ſynodos bis celebrarẽt, ad ſuos, quatenus opus eſſet, aliorumq́; mores corrigendos.

Qui ex alienis & externis primi noſtros Chriſtianos inſectati fuerint, & ibidẽ qui martyrij primùm palmam tulerint: atq; unde dictum, quidúe ſit martyrium. Cap. VI.

PLato in ſua republica ueritatem in primis cultam uoluit, quòd ea dijs & hominibus dux ſit omniũ bonorum, cuius qui fęlix futurus ſit, ſtatim ab initio participem eſſe decet. Veritatis docendæ cauſa Chriſtus in mundum uenit, dicẽs, Ego ad hoc natus ſum, & ad hoc ueni in mundum, ut teſtimoniũ perhibeã ueritati. Omnis qui eſt ex ueritate, audit uocẽ meã. Conflauit ſibi inuidiã ob hanc rem Seruator apud Iudæos, ita ut ab eis immerito ſuo ſit neci deditus. Sic ueritas apud mortales ueritatis inimicos, ſibi malo, ac ſuis cultoribus pariter bono non fuit: nam prima à Iudæis orta eſt, ut atteſtatur Euſebius, in Chriſtianos perſequutio. Quũ enim Apoſtoli præceptoris ueſtigia ſequuti, nuntiarẽt uerbũ ueritatis, & Petrus ante alios coargueret Iudæos iniquitatis, quòd Chriſtũ tradidiſſent morti, hortareturq́; ad pœnitendũ, eo furoris inuecti ſunt, ut Stephanum diaconum occiderint. Is enim eo ferè biennio, quo paſſus fuerat Chriſtus, cum ijs de re diuina in certamẽ deſcendit, qui uarijs nominibus dicti ſunt, Alexandrini, Cyrenaici, Cilices, Aſiani. Ibi quum plures & docti, ut ipſi uideri uolebant, uni nõ reſiſterẽt,

ſiſterẽt,ſed cæleſti ſapiẽtia qua ſupernè erat inſtructus iuuenis,obruerentur, cum fremitu & indignatione circunſtabãt Stephanũ, uixq; manus præ nimia ira abſtinebant. Interim uerò teſtatus ille ſe cæleſtẽ gloriã intueri,maius adhuc in ſe odiũ concitauit: eam enim uocẽ ut impiam litigatores abhorrentes, facto in illum impetu, urbe eijciunt,eiectum lapidibus obruunt. Sic primus omnium Stephanus Chriſtianæ religionis publicus aſſertor,mortem occubuit. Tum, ſicut Lucas ait, erupit perſequutio magna aduerſus Chriſtianos qui erant Ieroſo*lymis, & omnes diſperſi uel potius diſſeminati ſunt per regiones* Iudææ *&* Samariæ,*præter* Apoſtolos, *ut afflictionis occaſio, quemadmodum diuus ait* Hieron. *fieret* Euangelij *ſeminariũ, quando illi id paßim prædicabãt. Quum uerò primùm Chriſtianũ nomẽ inter Gentes audiri cœpit, tum ut dijs inuiſum infenſius illis odio fuit, utpote quod iamiam præſagiebant reliquas eſſe religiones ſoluturũ,quod impenſe auertere conati ſunt ſemper uanorũ deorũ cultores: nam* Athenienſes Diagorã *philoſophum ex urbe ſua pepulerũt,eo quòd,ut* Cicero De *natura deorum tradit,deos negaſſet,& omnem deorum opem,quò ſic animos hominum à religionis cultu auocaret.* Iidem Socratem *damnarunt, quia nouã religionem introducere uiſus eſt, qui per* Ariſtophanẽ *poëtam comicum in comœdia quam* Nebulas *inſcripſit, falsò culpatus eſt,quòd fabulas coleret, & de* Athenienſium *religionibus detraheret,ac pubem ſeduceret.* Item, *ne plura cõmemorãdo unius rei exempla, longius à propoſito trahamur,*Romani *quũ duas reperiſſent in agro* Lu-

cij Petilij ſcribæ, ſeu Terentij, ut Varroni placet, arcas lapideas, quarum in altera corpus Numæ regis, in altera libri reconditi erant, Latini ſeptē de iure pontificum, totidemq; Græci de diſciplina ſapientiæ. Latinos, auctore Valerio, magna diligentia ſeruandos curarunt: Græcos, quia ex aliqua parte ad ſoluendā religionem pertinere exiſtimabant, cremarunt. Ita in ipſo introitu nouæ alicuius religionis obſiſtere ſtudebant. Vnde Nero princeps maiorum ſuorum curam ſacrorum æmulatus, quum audiuiſſet Petrū & Paulū in urbe nouum Euangelij dogma prædicare, nouamq; religionē inducere, indignatus haud multò poſt, utrunq; morte affecit, ac indixit perſequutionem, quæ ſecunda fuit in Chriſtianos: ſiquidem primam, ut ſuprà ex Euſebij teſtimonio oſtendimus, inſectationē inchoarūt Iudæi. Sunt tamen qui hāc Neronianā primo ponant loco, ut primā Imperatorum iuſſu motam. Et ut Rom. populum homo ſceleratiſsimus concitatiorē in noſtros redderet, tale facinus comminiſcitur. Quum per cūcta iam crudelia facinora, uelut humani generis peſtis eſſet debacchatus, ne patriæ etiam parceret, ſeu deformitate ueterū ædificiorū offenſus, ſiue, uti quidam ferunt, cupidus Troiæ ardentis ſimilitudinem cernendi, maiorē urbis partē incendit. Sex continuos dies ac totidē noctes illud incendium per urbis ædificia ſacra & profana peruaſit, ac multas ciuium fortunas abſumpſit. Ad leuandam igitur ſceleris atrocitatem, omnem cladis illius inuidiā in ueræ pietatis cultores uiros innocentiſsimos reiecit, ſubornatis qui Chriſtianos eius incendij auctores falſò criminarētur. Quapropter

propter plurimi illius ordinis arrepti, ſunt ſupplicio affecti. Cæterùm quàm procul ab omni maleficio noſtri Chriſtiani eſſent, Taciti Cornelij declarant uerba, qui Chriſtiano fuit nomini ualde inimicus: is, Non perinde, inquit, tam crimine incendij, quàm odio humani generis cõuicti ſunt. Et deinde pergit, Addita pereuntibus ludibria, ut ferarum tergoribus contecti, canum laniatu interirent: aut crucibus affixi, ubi dies defeciſſet, in uſum nocturni luminis urerentur. Tranquillus item delirus pietatis hoſtis, ait, Afflicti ſupplicijs Chriſtiani, genus hominũ ſuperſtitionis nouæ & maleficæ. Ita principes Romani ab initio, ſicut D. Cyprianus ueriſſimè ait, in odium noſtri nominis coniurarũt, ut nos odiſſe inciperẽt homines antequã noſſe, ne cognitos aut imitari poſſent, aut dãnare non poſſent. Nec ita multò pòſt Domitianus tertiã in Chriſtianos molitur perſequutionẽ, Traianus quartam, M. Antonius & L. Aurelius Commodus quintam, Seuerus Pertinax ſextam, ſeptimam deinde mouet Maximinus, octauã Decius, nonã Valerianus, Aurelianus decimã, Diocletianus undecimam ab illa prima Iudaica, à Neroniana uerò decimum tenet locum: quem ordinem ſcriptores nonnulli ſeruant. Porrò hæc omnibus omnino diuturnior immaniorq; eſt habita: nam, ut Euſebius tradit, & libri ſacri exuſti ſunt, & ſiquæ eſſent ſacræ ædes, dirutæ: præterea ſiquis Chriſtianus in magiſtratu fuiſſet, eo ſublato, remanebat infamis: ſerui Chriſtiani libertatẽ conſequi non poterant: milites item Chriſtiani cogebantur aut idolis immolare, aut militiam cum uita pariter deponere, edicto principis in foro poſito.

Poſtremò Maxētius,Licinius,& Maximianus, tres uno tempore cum Conſtantino principes, Chriſtianis maximè infeſti fuere,quibus merito affectis ſupplicio,Cōſtātinus ſolus rerum potitur, qui certam & ſtabilem dedit noſtris pacem. Inter *has autem ſæuiſsimorum principū cruētiſsimas inſectationes,non defuere unquam, qui cōtemnentes iuſſa atq; minas illorum,tradiderint corpora ſua propter religionem ſeruandā,ad ſupplicia,quò mererentur habere coronas perpetuas: nam, ut* Apoſtolus *ait,non coronatur,niſi qui legitimè certauerit.* Hoc con*ſilium ex* Chriſto *ſeruatore eſt,dicente,* Siquis *uult poſt me uenire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.* Idem *premium ſequentibus ſe proponit,quum inquit,*Qui *perdiderit animam ſuam propter me,inueniet eam.*Huius *ſpei plenus,ac ut pluſquam propheta futurorum nequaquam neſcius* Ioannes Baptiſta, *primus ueritatis cauſa, hoc eſt, quòd inceſtas* Herodia*dis,uti* Lucas *tradit,execraretur nuptias, uel quia, ſicut* Ioſepho *placet,ex concurſu, qui magnus ad eum fiebat, orta eſſet noui motus ſuſpicio,morte ab* Herode *affectus eſt,qui iure primitiæ martyrum dici poteſt.* Verūtamen *quum omnia noſtræ religionis myſteria à paßione, quā uocant,Chriſti,ut tum conſummata cœpiſſent,teſte* Hieron.*aduerſus* Iouinianum,*qui ait,*Neq; *enim* Euangeliū *ante crucem* Chriſti *eſt ideo* Stephanus *leuita, qui,ut ſupra diximus, ab ipſo ſtatim naſcentis* Euangelij *principio, primus omnium* Chriſtianum *nomen publicè profeſſus martyrium tulit,eſt protomartyr habitus.*Cypria*nus uerò rem altius repetens,id* Abel *iuſto tribuit,dicēs,*

Imitemur

Imitemur, fratres chariſsimi, Abel iuſtum, qui initiauit martyrium, dũ propter iuſtitiam primus occiditur. Sed de initio martyrij Chriſtianorum hic agitur, quod quale ſit, iam opportunè dilucidemus. Μαρτύριον *enim Græcè teſtimonium dicitur, & apud nos idem ſignificat ab effectu, ſicut mors uocitatur pallida: quòd qui ſuppliciũ religionis cauſa perferunt, ij teſtimonium tribuant uirtutis egregiæ ueræq; pietatis, qua Deum colunt: & martyres dicti, qui alijs teſtimonio ſunt, pro Chriſto eſſe moriẽdum, qui ſuos milites præmio æternæ uitæ donet. At Stephani fortia facta innumerabiles deinde immortales inſigniter æmulati, ubiq; gẽtium adeo breui tempore, ac tale Chriſtianæ rei fundamentum iecerunt, ut liquidò liqueat, ex odio aduerſariorũ, plus honoris & dignitatis noſtræ religioni acceſsiſſe, quàm ex illorum patrocinio, ſi fauiſſent, proficiſci potuiſſet: hoc etenim ueluti citò omnino caſurum hominũ fauor peperiſſet, illud ut perpetuò duraturum ſolum Deum per eos, quos ex mortalibus, propter animorum uirtutes, immortalitate donanit, præſtitiſſe conſtat. Ita deniq; inſectationes reipublicæ noſtræ bono fuere, quando Chriſtianum nomẽ quanto magis ab ipſis inimicis depreſſum, tanto magis illud nobis illuſtre celebreq; redditum eſt.*

De Chriſtianæ reipublicæ præſtantia. Cap. VII.

IAm ſuprà prodidimus, quæ noſtris ſpiritualis reipublicæ, hoc eſt, noſtræ religionis prima fuerint inſtituta, quæ uſq;adeo ad bene beateq; uiuendum conducunt, ut nemo non illa ipſa iure poſsit ac debeat probare, uel Ari

ſtippus ipſe, qui animam cum corpore interire dicebat, aut Epicurus,*etſi negabat* Deum *curare mortalia: beneficio enim Chriſtianæ pietatis cuncti naſcimur liberi, quo profectò ſecundum uitam ipſam, nihil cuiquã mortali aut optabilius, aut felicius contingere poteſt, utpote quod omnes ethnici deſiderarunt ſemper, hodieq; permulti deſiderant populi.* Vnde *uerißimè ille ait,*

Non *bene pro toto libertas uenditur auro.*

At *ſtatim nati ex præcepto Seruatoris docemur, ut omnia quæcunq; uolumus ut faciãt nobis homines, ſic & nos faciamus illis, atq; diligamus alios ſicuti noſipſos.* Per *hæc mutuæ charitatis officia, ſunt nobis interdicta homicidia, furta, periuria, mendacia, adulteria, ſtupra, ac omnia deniq; mala, quæ ab homine in hominem proficiſci poſſunt. Item ne nos uoluptatibus intemperanter immergamus, ſunt diuina præcepta, quæ noſtris abunde moderentur animis.* Verùm *quoniã nihil non parum gratè ſine comparatione laudatur, cõſilium eſt aliarum quoq; gentium mores & inſtituta ſummatim memorare, quò præ illis noſtra ſancta eſſe oſtendamus, ac quid ethnico Chriſtianus ſemper præſtiterit, planius faciamus.* Apud Scythas, *qui cum* Aegyptijs *de generis uetuſtate diu certarũt, probro dabatur hominẽ nõ occidiſſe: quare uſq; à pueris humana cæde gaudentes, captiuos immolabant, ſanguinemq; eius potabant, quem primũ cepiſſent: ueſcebantur carnibus demortuorum parentũ.* Sarmaticis *uirginibus non prius nubere mos fuit, quàm hoſtẽ peremiſſent.* Nomades *mactare ſeniores parentes, eorumq; carnes crudas comeſſe ſolebant.* Aegyptiorum *fœminæ*

fœminæ olim uirilia munera obibant, contrà uiri muliebria, inuicem genitalia membra honorãtes, quòd per ea inſtrumenta genus conſeruaretur humanum. In *Africa quoq; & alij aliter, pecudum ferarumq; ritu, populi uitã degebant, qui plurimũ ſerpentum carnibus uictitãtes, bonarũ omnium artium expertes erãt.* Punicæ *fœminæ quæſtum uulgato corpore faciebant, dotis comparandæ cauſa.* Aſia *quam dicunt minorẽ, unicum ſemper fuit ſeminarium uitiorum, repertis cuiuſuis generis ad corrũpendã uitam mortalium illecebris deliciarũ.* Quapropter Lacedæmonij *luxuriæ contẽptores & laboris patiẽtes, diu ſuorũ ciuium oculos, uti* Max. Valerius *ait, à contẽplanda* Aſia *retraxerũt, ne inuitamẽto eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberentur.* In Græcia *conſuetudo fuit, ut ijs quibus ſatietate uitæ honeſta peteretur mors, potio uenenata ad hoc publicè aſſeruata daretur.* Quod *ſanè longè importuniſſimũ poſt homines natos inſtitutum, inde in* Galliam *translatũ* Maſſilienſes *aliquandiu ſeruarunt.* Iidem Galli *conſuecere pecunias mutuas dare, quæ redderentur dantibus apud inferos, perſuaſum habentes animos omnino immortales talia commercia inibi habituros, quò illis pecunia opus foret.* Hiſpani *olim permiſſa re domeſtica fœminis, rapinis inſeruire & armis fas habebant.* Germanis *idem fuit ſtudiũ: materia enim munificentiæ erat, per bella & cædes, non arare terram, nec expectare annũ, ſed prouocare hoſtes potius, & uulnera mereri: pigrũ nempe & iners uidebatur, ſudore acquirere, quod poſſent ſanguine parare.* Sed & Romani, *quanquã cõtinentiæ amantiſſimi, nonnulla*

nulla habuere inſtituta minus laudabilia: non enim publicè ſolùm, uerumetiam priuatim nihil agebant, niſi auſpicio prius ſumpto. Itē *aßiduis ſpectaculorũ illecebris iuuentutē maximè corrumpebāt: nam quum iugiter agerent fabulas, quarũ argumenta maiore ex parte, ſtuprorum cōtinebant actus, iuuenes talia ſpectando, imitandi licentiā ſumebāt. Quæ præterea inde per incautũ ſerperent contagia uulgus, audi* D. *Cyprianum ad* Donatum *ita ſcribentē,* Adulteriũ *diſcitur, dum uidetur: & lenocinante ad uitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculũ matrona proceſſerat, de ſpectaculo reuertitur impudica.* Adhuc *deinde morũ quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta uitiorũ ex hiſtrionicis geſtibus?* Ac *id genus permultæ gentes inſtituta turpia feraq; ſeruabant, quibus longè ab humanitate, māſuetudine, honeſtate trahebantur, quæ pluribus perſequi, ut notiora, alienum inſtitutis meis eſſe duxi.* Nihil *eſt item quod de ſingularũ theologia repetamus, quum id in initio operis affatim proditum ſit, ne rurſum turpem impietatem potius quàm theologiā doceamus, quum alij elementa, alij ſolem & lunā, alij animalia, alij deniq; ipſos mortales homines pro dijs & haberent & colerent.* Sed *Romanorum in primis uana erat religio, qui deos alios ad benefaciendũ, ut* Iouem, Iunonem, Pacem, Concordiā: *alios ad minus nocendum, ut* Veiouem, Febrē, Robiginē, Maleſortunā, *colebāt: eademq; ratione ſuis* Imperatoribus, *quanuis multò ſceleratißimis, aras ſacrabant.* Et *ijs cuncti mortales obuoluti tenebris, tam turpiter delirabant.* At *ubi mundo lux uera, hoc eſt,*

Chriſtus

Chriſtus ſeruator noſter affulſit, quæ illuminauit omnẽ hominem uenientem,ut perhibet Ioannes,*in hunc mundũ,& in omnem ſimul terram* Apoſtolorũ *ipſum* Euangelicum *dogma prædicantiũ exiuit ſonus,ac in fines orbis terrarũ uerba illorum, tunc uniuerſi iamiam reſipiſcentes ueram religionẽ ultrò complecti cœpere,qui uelut nouæ plantæ in lætiſsimũ ſolũ translatæ, ſenſim ſylueſtrẽ exuerunt animũ,ſeq; in florem ſuauitatis cæleſtis induêre.Per hunc deniq; modũ ceſſauit illa ueterũ morum feritas,omnis prorſum uitæ turpitudo,omnis falſæ diſciplinæ informatio procul acta,in quorũ locum* Euãgelica *uita publicè recepta,ſancti & pudici mores paſſim admiſsi,laudata uirginitas,coniugalis pudicitia,frugalitas,ſobrietas,iuſtitia,mãſuetudo, pietas. Tot pariter bona religio* Chriſtiana *apportauit, ita ut nemo mortalium omnium iure queat inficiari, quin eius inſtituta optima ſint,atq; ad bene caſteq; uiuendum efficaciſsima: nam hæc non armis,ſed ſalutari cæleſtiq; doctrina, integerrimæq; uitæ exemplis, ſola potuit gentium omnium quanuis barbararum feritatẽ duritiamq; mollire. Senſit hoc in ipſo primordio* Tiberius Cæſar, *dicente* Tertul. *in* Apolog.Tiberius, *cuius tempore nomẽ* Chriſtianum *in ſeculũ introiuit, annuntiatã ſibi ex* Syria Palæſtinaq; *ueritatẽ illius diuinitatis detulit ad ſenatũ, cum prærogatiua ſuffragij ſui: ſenatus quia non ipſe probauerat, reſpuit:* Cæſar *in ſentẽtia mãſit, cõminatus periculũ accuſatoribus* Chriſtianorũ. Traianus *quoq; itidẽ ſenſit, qui certior factus à* Plinio II. Bithyniã *id temporis obtinente, nihil mali in* Chriſtianis *quotidie ad ſupplicium*

tractis

tractis reperiri, iuſſit ut non inquirerētur, uerùm oblati punirentur. Inſuper Hadrianus *de Chriſto colendo, inter deosq́; referendo cogitauit. Alexander eum in ſuo lrario (ita ſacrariū domeſticū uocant) depictū habuit, ut ait* Lampridius. *Meminit eiuſdem* Tacitus *in uita* Neronis, *&* Ioſeph. *lib.* Antiq. 18. *quorum teſtimonia facilè declarant, iam tum Chriſtum fuiſſe creditū* Deū. *Ex quo poſtea cūctæ ferè nationes etiam barbaræ, quæ olim incultis moribus, prauisq́; inſtitutis nutritæ, ac cacodæmonum præſtigijs obcæcatæ, beluino propè ritu degebant, beneficio* Chriſtianæ *pietatis per baptiſma in unum paulatim coiuere, in unamq́;* Dei *ciuitatē legibus ſanctis, diuinoq́; cultu præcellentē ſeſe ad ultimū receperunt, iuſtitiam cæterasq́; uirtutes certatim colentes. Sed agè, iam dicamus & triumphos, quos noſtri ex ipſis gentibus reportarunt. Apoſtoli remp. Chriſtianam cōdituri, qui cūctis æquè mortalibus ſibi cōſulendū putabant, ut ſunt diuino Spiritu ſupernè accepto cōmuniti, uarijsq́; linguis ſimul imbuti, prouincias inter ſe partiuntur, uti alibi à nobis eſt perappoſitè declaratū, non utiq; armis oppugnaturi quenquam, ſed ſumma innocentia, mira pietate, ſumma charitate. Itaq; alij aliò terrarū profecti,* Thomas Parthos, Matthæus Aethiopes, Bartholomæus Indos *citeriores,* Andreas Scythas, Ioannes Aſiam, Petrus Pontum, Galatiā, Bithyniā *&* Cappadociā, *in ſuam fidem redigunt, docentq́; cui* Regi *uiuo ac immortali perpetuò pareāt. Adſciſcitur in hanc militiam haud multò pòſt* Paulus *uir* Iudæus, *cognomēto* Tarſenſis, *quòd capta à* Romanis *patria, cum parentibus* Tarſum, *quæ* Ciliciæ

liciæ eſt, migraſſet. Is tam conſilio bonus, quàm Moſaicæ legis peritus, & ex hoſte factus religionis amicus, eaq; ſola armatus, ſe Damaſco mouet, Chriſti nomen lõgè lateq; prædicatione propagans, in Cyprum proficiſcitur, ubi poſt certamẽ, quod Paphi cum Barieſu mago habuit, Sergium Paulum inſulæ proconſulẽ ad ueri Dei cultũ duxit. Ex Cypro digreſſus, Antiochiæ primò, mox Iconij multos mortales concionando ad Chriſtianam adiunxit rempub. Lyſtræ inde in Lycaonia, quum claudum ab infantia ſanaſſet, Lyſtrenſes illi & Barnabæ eius ſocio, qui & diſcipulus Domini erat, rem diuinam tanquam duobus dijs facere uoluerũt: at Paulus dux uerbi id fieri inhibuit, dicens ſe mortales eſſe, non deos, negansq; diuinos honores hominum cuiquam conuenire. Secundum hæc, Piſidia & Pamphylia peragrata, Ieroſolyma uenit, Petri ſalutandi cauſa: nec diu inde Ieroſolymis fuit, ſed cum Sila, quem ſibi comitem adſciuerat, per Syriam & Ciliciam, Derben uenit, & Phrygia, Galatia, ac Miſia peragratis, Troadẽ iter intendit, & Troade inde in Macedoniam, & demum poſtquam multa omnibus terris circunquaq; mirificè egiſſet, Ieroſolyma redijt, ubi Iudæorum iniquitate in uincula coniectus Romam mittitur, quò Petrus iam diu antea uenerat, qui Euangelium prædicans, primordia nouæ cœpit fundare religionis. Quod opus ita inchoatum Paulus gnauiter iuuit. Sic hi duo inclyti duces in urbe terrarũ regina, Chriſtianæ reipub. fundamentum iecerunt, ſedemq; locarunt. Et Apoſtoli Domini cũ reliquis diſcipulis, tales ab initio retulere triũphos, triumphos, inquã, lõgè illis inſigniores

ſigniores quos olim Roma ſuis decernebat ducibus: iſti enim hominum cæde, illi ſalute acquiſiti. Sequuta eſt inde huiuſce gloriæ ingens mortalium cupida multitudo, quæ periculorũ omnium, ac mortis cõtemptrix, nullam unquam urbẽ, nullam gentem eſt aggreſſa, quam beneſa ctis ſuis non expugnarit. Porrò hæc erant arma: Induebat pro ſe quiſq; loricã iuſtitiæ, portabat ſcutũ fidei, caput obtegebatur galea ſpirituali, muniebantur aures cõſtantia ne audirent edicta feralia, erigebantur in cælum oculi ne cõſpicerẽt deteſtãda ſimulachra, renitebat frõs ſigno crucis aduerſus malos dæmones, pallebant ora ieiunijs contra carnis petulantiam, lingua Euangelicæ doctrinæ mellita dulcedine illita, Chriſtum intrepidè ubiq; canebat. Signa militaria erant, obuia omnibus humanitas, manſuetudo, patientia, laborumq; tolerãtia. Bellum uerò non pro principatu adipiſcendo, ſed pro religione tuenda, pro rectè uiuendi ratione ineunda, uniuerſis indicebatur uitijs: & præ militia hac, cuncta alia omnes iuxtà ſpernenda ducebant. Eorum autem militum princeps extitit Stephanus ille protomartyr, cum quibuſuis priſcorum belli ducibus comparandus, qui quod præmium meruerat, ſuis pateſaciens, Ecce, inquit, uideo cælos apertos, & Filium hominis ſtantẽ à dextris Dei, quò cuncti certa ſpe pleni non refugerent pro nomine Ieſu contumeliam ac mortẽ pati: quod & certatim fecere: ſtatim enim præter Apoſtolos, alij alibi duces ea induêre arma, reipub. Chriſtianæ fines propagandi ſtudio. In Aſia Polycarpus Smyrneus antiſtes & Ioannis Zebedæi diſcipulus, unà cũ XI I. alijs clariſſimis uiris, extremũ uitæ diem

diem martyrio cõfecit. Ignatius Antiochenus epiſcopus ad beſtias inde damnatus, cõpluresq; alij. Romæ interim alij principes ob patriã cæleſtem ſunt uulnera paßi, Nereus & Achileus fratres homines Romani, Proceſſus & Martianus milites, quos in carcere Petrus baptizarat, Nazarius, Torquatus, & Marcellus, & Apuleius, qui Simonis fuerant Magi aſſectatores: item Linus, Cletus, Clemens, Alexander, Sixtus, Caliſtus, Vrbanus, Fabianus, Cornelius, Sixtus II. *pont. Rom. & cum ijs Laurentius leuita, ac innumerabilis credentium multitudo. Quo ferè tempore in Africa, Cyprianus Carthaginenſis epiſcopus, imperator longè inuictißimus, cum ingẽti militum Chriſti numero, per martyrium ad uitæ exitũ uocatur. Et alter militiæ dux Dionyſius Alexãdrinus antiſtes pari ſucceſſu fortiter pugnauit. Ac ab initio poſt Domini diſcipulos, tales Chriſtiana reſp. ſortita eſt belli duces, lõgè mehercle excellentiores quàm illi quondã fuerint, Curiones, Fabij, Scipiones, Camilli, Alexãdri, atq; Annibales, quòd hi uidelicet uinci poterant, illi nõ poterant, ut uirtus ad præmium cæleſte ſemper prõpta. Quid, quòd nec minus ad mortem animi fœminis noſtris fuit? quarũ principes fuere à principio, Flauia Domicilla, Euphroſyna, Theodora, Sabina, Cæcilia, Romanæ puellæ. Item alibi per id tẽpus, Apollonia uirgo Alexandrina, quum ad rogũ iam ſuccẽſum, in quo cremãda erat, ducta eſſet, repente è manibus impiorũ proſiliẽs in flãmã ſeſe ultrò coniecit, ita ut perterrerentur ipſi quoq; crudelitatis auctores, quòd prõptior eſſet ad mortem fœmina, q̃ perſequutor ad pœnã. Hinc iã deſinamus mirari Mutij Scæ-*

N.

uolæ dexterã, quam ad ignem torruit, quòd nõ interemiſſet Porſenam, *quũ* Apollonia *totũ igni dediſſet corpus, ut ſuo incendio hoſtes etiam ad cognitionẽ ueræ pietatis trahendo, perpetuis liberaret flammis.* Non *tacebimus & Sophroniæ nobile letum: iſta enim* Romana *matrona à* Maxẽtio *per uim oblato ſtupro, quum ſuũ corpus ab ea labe aliter tueri non poſſet, ſibi manũ intulit,* Lucretiæ *animi robur æmulata. Sed magis piè* Dorothea *uirgo egit, quæ in idem diſcrimen adducta, maluit ſuum corpus alieno, quàm ſuo cadere ferro, ne tyranni ſtuprum pateretur.* Et *ſexcentæ præterea fuere fœminæ ad huiuſmodi decora ſtudio religionis excitatæ, quæ tales in hoſtes* Chriſtianæ *reipub. geſſere animos, non certè quò illos offenderent, ſed ut ſuo periculo à miſerabili interitu uindicantes, ab impietate ad pietatem reuocarẽt.* Fuere *itidẽ uiri undecunq; conſummatiſsimi, qui partim benignitate temporum in quæ inciderant, partim tyrannorũ ſeſe remittente in noſtros furore, non ſenſere martyrium, qui propterea quòd in confeßione ueræ religionis perſtitiſſent, confeſſores ſunt dicti, & ij ſummis uirtutibus clari, eam cum primis illuſtrarunt.* Atq; *ita ſenatus populusq;* Chriſtianus *ex quatuor ab initio conſtitit hominum ordinibus, ex* Apoſtolico, *martyrũ, confeſſorũ, & uirgineo, in quibus ſumma ſummarum gloria fuit, ut per pia atq; inclyta facta, tam uiui, quàm mortui meruerint clarere miraculis.* Ex *quo nullũ eſt cuiuſuis & uirtutis ſectandæ & uitij deteſtandi fugiendiúe exemplum, quin illud ipſum à noſtris quiſq; queat mutuari ampliſsimum, quando ab* Apoſtolis *& martyribus iuxtà diſcimus*

mus fidem, iuſtitiã, ſapientiam, fortitudinẽ, patientiã, cõſtantiam, ſeueritatẽ, abſtinentiam, frugalitatem, pauper tatem, ac diuitiarũ uoluptatumq; omniũ contemptum: à confeſſoribus, humanitatẽ, clemẽtiam, amorem coniugalem, fidem ſeruandã, amicitiam, liberalitatẽ, pietatem cõmuniter aduerſus omnes, item ſtudium, induſtriã, eloquentiam, cunctaſq; æquè bonas artes: à uirginibus uerò pudicitiam, modeſtiam, caſtitatẽ, uerecundiã. Imò quum unus iſtis ferè omnibus ornatus fuerit dotibus, à ſingulis omnia edocemur, uelut ab uniuerſis generatim commonefimus degere omnẽ ætatẽ à crudelitate, ira, odio, auaritia, ſuperbia, inuidentia, perfidia, temeritate, impudentia, luxuria, & libidine uacuam. Palàm igitur eſt, ſolam Chriſtianã rempub. ad extremũ perfectum uiuendi modum in orbem terrarũ induxiſſe. Videãt proinde qui ex officio debent cùm factis, tum dictis Chriſtianũ populũ intra hoſce uitæ degendæ fines continere, quantũ peccati, quantũ criminis ſit illum agere deuium peßimis morum exemplis, unde laxatis rerum habenis, omnia ſimul uitia in ciuitatem Dei erumpãt, quibuscum perpetuum ſit domi bellum, quo modis omnibus diſtineamur, mulierumq; ritu altercantes, ſinamus religionis hoſtes multos paßim populos reipub. adimere noſtræ, ac in ſuam redigere ditionem, ditionem certè illorũ mox animas miſerabiliter perditurã. Nõ eſt tamẽ de ditione dimicãdum. Sanè Chriſtianus ſenatus ex doctrina Domini, qui, Regnũ meũ, inquit, non eſt ex hoc mundo, non quærit terrenũ, at cæleſte imperiũ, nõ hominũ opes, ſed ſalutẽ, in ſuamq; poteſtatem cũctos uenire mortales non cogit, uerùm al-

licit. Nihil igitur mirum, ſi interdum aduerſus Turcas & Saracenos, duos hoc tēpore pietatis Chriſtianæ truculentos hoſtes, minus ualemus armis, utpote humanis, quum ſpiritualibus ſit nitendū: quippe ſi illi odorarentur, nos ſecundum Euangelium dogma uiuere, aliquidúe ueræ pietatis ſcintillæ in multis illorum relucere, qui innocentia, iuſtitia, manſuetudine muniti, deberent ante omnes ſummo amplificandæ tuendæq; religionis deſiderio ardere: item ſi ſæpius ſacris concionibus peterentur, eſſentq; qui eos hortarentur, haud dubiè iam mitiores effecti, à nomine Chriſtiano non uſqueadeo abhorrerēt, quum homines ſint, &, quanuis propoſiti tenaciores, queant bonis monitis adduci, ut ad ueritatem reſpiciāt: nam ea eſt integritatis uis, ut facilè quemuis moueat. Quid enim unquā natura creauit, ne altius repetamus, crudelius Athila Hunnorum rege, qui tamen Leonis 1. pont. Rom. ſanctitate uictus, Romanis pacem reddidit, & ex atrociſſimo hoſte, humaniq; cruoris appetentiſſimo, unius hominis precibus eſt mitiſſimus factus? Nec minus ualuit nomen probitatis Benedicti abbatis apud Totilam Gothorum regem præferocem. Is enim capta urbe Roma, in Caſsinati ſe illi obtulit, ignoto ueſtitu, ut eius ſanctitatem experiretur, à quo nihilo ſecius cognitus, quanuis alter in comitatu eſſet regificè indutus, admonitusq; eſt ne uictoria crudeliter uteretur, ita ut fecit: nam dicto obtemperans, ab omni deinceps iniuria conſultò abſtinuiſſe dicitur. Diuus item Gregorius potuit Gothos ipſos iam Arrianos factos bonis monitis ab errore reuocare: potuit & Anglos ſic mollire, ut deinde

ſint

ſint ſua ſponte religionem complexi: adeo cuncta probitati parent. Ac ad hunc modum noſtra ſpiritualis reſp. hoc eſt, Chriſtiana religio, ut præſtantior, reliquas omnes uelut humanas diſſoluit, diſſoluetq́; perpetuò, ſi, qui eam docent, cum primis ritè ſeruarint.

POLYDORVS VERGILIVS VRBINAS IOANNI ROFFENSI EPISCOPO S. D.

DOminicam precem quoties, optime Epiſcope, recito, (recito autem ſæpiſſimè) nõ poſſum non alios ignauiæ, alios temeritatis condemnare, quòd eam uelut ieiunam & uulgo communem facilè prætermittant, uel forma olim à patribus data minus contenti, uarios in ſingulos dies precandi modos multò poſt hominum memoriam uerboſiores introducant, ut ſacerdotes præſertim infinitum pſalmorum numerum, ac bene multorum diuorum uitas, tametſi parum interdum ad fidem ſcriptas, recitando, ne otientur, perinde quaſi ita negotiãtes multum proficiant, qui ſæpenumero feſſi magis recitandi finem cupere, quàm quod legunt attendere cogũtur: quos ſi tale munus ſecundum Chriſti præſcriptum, breuiloquentes faceret, plus omnino ſpatij haberent quod ſacris literis darent, quas in primis populum docere debent. Et illud quidem facere quemadmodum D. Cyprianus affirmat, nõ ignorantiæ ſolùm eſt, ſed etiam culpæ, dicente ipſo Seruatore, Reijcitis mandatũ Dei, ut tradi-

tionem ueſtram ſtatuatis? At & Tertullianus hunc orandi modum legitimum appellat, quem Chriſtus omnibus iuxtà dedit, quo pro ſe quiſq; poſceret à Deo, quod ad humanæ pariter atq; diuinæ uitæ rationem pertineret, quem profectò nemo homo ſatis unquam planum facere poterit, ut myſterijs quæ in eo inſunt cognitis, non ſint, qui ſecus quàm Chriſtus docuerit, orandũ iudicent. Igitur quum nuper animi gratia, ruri eſſem, uenit mihi in mentem eam Dominicam precem interpretari: quod quanquam iam inde ferme ab initio orti Euangelij, D. Cyprianus, deinde Auguſtinus ac pleriq; alij fecere, tamen quum aliena facilius quàm noſtra obliuiſcamur, ex uſu meo id futurum duxi, ut quum ita orarem, myſteria longè equidem ſanctiſſima quæ in ea prece inſunt, ſua quaſi ſponte in meum ſimul influerent animum. Et quia ſecundum te, optime Roffenſis epiſcope, non eſt quiſquam omnium, cuius integritatem, grauitatem, probitatem magis mirer, obſeruem, colam, quàm mei Roffenſis, uiri cùm omniũ bonarũ artium ſtudijs eruditiſſimi, tum hominis cunctis cæteris rebus multò ornatiſſimi: ſtatui hunc noſtri ruſticani otij fructum, ſi quis ſit, ſaltem bonis adoleſcentibus, ut ne mihi cum opinioſiſſimis ſophiſtis res ulla in hac parte eſſet, tuo nomine impertiri. Quod æqui boniq; facias iterum atq; iterum oro, quũ alia nulla ratione poſſim officium erga te meum præſtare. Si igitur hoc quicquid eſt commentarioli, poſtquam guſtaueris, tibi ſtomachum non mouerit, iam tutò foras dem licebit. Vale. Londini, Nonis Nouemb. 1524.

POLY-

POLYDORI VERGILII VRBINATIS IN DOMINICAM PRECEM COMMENTARIOLVM.

CHriſtus Seruator noſter apud Matthæum, cap. 6. ait, Tu uerò quum oras, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora Patrem tuum. Hoc ille proponit, quo conſtet Deum ubiq; locorum eſſe, ut quis fide munitus in arcano oret, & id uacuo animo faciat, quòd alibi per hominum ſtrepitum, mentem, qua omnis noſtra actio regitur, colligere minus queat. Hinc cognoſcere licet, oportere nos ex animo precari, & precando non habere extrinſecus uiuendi rationem, quemadmodum faciunt aliqui, qui ut tēplum ingreßi ſunt, ſingulis diuorum imaginibus ad pedes iacent, laborant, ſudant, ut quò magis ab integritate alieni ſunt, hoc propiores religioni uideantur. In occulto proinde orandum eſt, hoc eſt, in id negotij de animi ſententia incumbendum, ubi Deus nobiſcum eſt, teſte Ioanne, qui epiſtola ſua inquit? Quiſquis confeſſus fuerit, quòd Ieſus eſt Filius Dei, Deus in eo manet; & ipſe in Deo. Non eſt ergo, quòd aliquò terrarū pergamus Dei quærendi cauſa, qui ubiq; nobiſcum eſt: quod nonnulli minus ſentiunt, quos uoluptatis, non item pietatis gratia, adeo delectat peregrinatio, ut alij aliò percurrant, quò alicuius diui imaginem uiſant, nihil interim mentem ad Deum erigentes, contra colendi formam olim à patribus datam, quæ eiuſmodi eſt,

Nam Deus eſt,quod imago docet,ſed non Deus ipſa:
Hanc *uideas,ſed mente colas quod cernis in ipſa.*

Aſt ne plura, quãdo de imaginum cultu,antè lib. De *in-uent.rerum 6.cap.13.ſatis ſuperq; dictum eſt,* Ad *propo ſitum reuertor.*Deinde *ſubijcit,*Orantes *autẽ nolite mul tum loqui.*Idem *apud* Ioannem,*modum precandi docet, quum inquit,Spiritus eſt* Deus,*& eos qui adorant eum, ſpiritu ac ueritate oportet adorare.* Si *igitur ſpiritu colẽ dus eſt* Deus, *non utiq; multis cum eodem uerbis agen-dum,nec,ut inquit* Cyprianus, *clamoribus admonẽdus, quia non uocis,ſed cordis auditor eſt.*Quamobrem *fer-tur* Athanaſius *epiſcopus* Alexandrinus,*olim inſtituiſſe apud ſuos* Alexandrinos, *ut ſacerdotes ſacros hymnos in templis recitantes potius more legentium quàm canẽ tium, id officij præſtarent: cuius forma chori bene cum præcepto* Chriſti *conſentit, quæ utinam etiam nunc du raret, ut ne in templis per ſymphoniacos cãtores ſtaret, cur minus uerba ſacra exaudirentur, aut ne uideremur in re hac ueteres atq;adeo imitari,quando apud* Roma-*nos,teſte* Liuio *ab urbe condita,mos fuit, ut uel tibicines ſacrificijs præcinerent.* Poſtremò *ſic,ait,orate,*

Pater noſter) *Appellant patrem* Deum *filij.*Ij *ſunt filij,qui baptizati ſunt, qui credunt* Chriſtum *eſſe* Filiũ Dei:*ſecundum illud,*Quotquot *autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem,ut filij* Dei *fierent, qui credunt uen turum tandem aliquando tempus, quum aut benefacto-rum præmio, aut malefactorum pœna afficientur.* Et *proinde decet,ut nos humanarum rerum obliti,ad mã-data patris exequenda incumbamus, ut ne uideamur cõ*

trà atq;

trà atq; eſt in Euangelio, *in terris quærere patrem.*

Qui es in cælis) *In cælo eum eſſe dicimus, quem rebus omnibus longè beatiſsimum putamus: ita* Deo *principalem ſedem eo loci damus, quòd ab eo ſalutem expectamus, qui ſumus in terra, quæ ſcelerum omnium arca exiſtit, ubi cuncta calamitatis & miſeriæ plena ſunt.* Quare *Chriſtus uolens nos conditionis noſtræ à primo monitos, docuit, ut orando eò animum intenderemus unde ſummum manaret bonum.* Modus *item loquendi non ſine myſterio eſt: nam quum non liceat cuiquam dicere,* Pater *mi, ſed noſter, & humilis æquè ut potẽs* Deũ *uocet patrem, iam nos per id fatentes unum habere patrem, cogimur perinde ac fratres inter nos amare, uiciſſimq; iuuare, atq; cõtemptui habere neminem qui Chriſto credat, quò ſic intelligamus nobis æquabiliter pro omnibus orãdum.* Pudeat *eum igitur, qui alteri nocet, qui alienum & peregrinum odio perſequitur, qui quòd diues, quòd nobilis ſit, inopem fratrem ac minus clarũ deſpicit, contemnit, conſpuit, quòd contra ſuũ ueniat teſtimoniũ, fratribus maleficiũ inferendo, ac inter eos cõcordiam diſiungendo.* Vocamus *inſuper* Deum *patrẽ, ut ſecundum illud primũ diuinæ* Legis *præceptũ,* Vnum *cole* Deum; *& quartũ,* Venerare *parentes, ei omni tempore honorem habeamus, ſicut filij debent obſeruare parẽtes.* O *improbos bene multos, qui immemores officij, tantum abeſt ut* Deum *uenerentur, ut etiam parum ira commoti, in eum maledicta impudenter nefariéq; conferãt!*

Sanctificetur nomen tuum.) *Lõgè equidẽ ſanctiſſimũ eſt nomen* Dei, *ac ob id nihil eſt quòd optemus per*

nos ſanctum fieri: ſed quum Dei *nomine, baptiſmatis aqua à principio purgati ſimus, & inde ducenatura, quæ infirma eſt, facilè delictis turpemur, ſancta purgatione quotidie indigemus, ac idcirco ut puri continenter efficiamur, neceſſe habemus & inuocare & colere* Dei *nomen, ut ſanctum fiat in nobis, ut ne illud cōtrà quàm eſt ſecundum præceptū,* Per Dei *nomen haud fruſtra deierato, uituperemus, ad fraudesúe dolosúe malitiosè adducamus, quod impij, quod ſceleſti, quod nefarij homines faciūt. Quid, quòd ita uſu uenit, ut ne olitor quidem beluellas, id eſt, herbas minutas, quæ in uſu cibario ſunt, prius ſoleat uendere, quàm ſemel atq; iterū* Deū, *eiusúe diuos teſtatus fuerit?* Sanctum *fit itaq; nomen* Dei *apud nos, quū illud à peccato uacui (quia nō eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris) celebramus, obſeruamus, in honore habemus: plus nempe non eſt, quod* Deo *præſtare poſſimus, uel ille à nobis exigat. Translatio à filijs ducta, quibus quum ſecundū parētes nihil gratius, nihil iucūdius, nihil amabilius ſit, quàm quòd illis honoris acceſſio fiat, quò eorum nomē perpetuetur, ſitq; familiæ in æternum ornamento: ita nos qui* Chriſti *Seruatoris beneficio meremur* Deum *nominare patrem, ut erga eum amorē habere teſtemur, cupimus eius nomē celebrari, & regnum quamprimum uenire, ac malorum dæmonum poteſtatē, apud mortales olim permagnam ſimiliter atq; pernicioſam, ſicut nos libro* De rerum inuentoribus 5. *cap.* 8. *demonſtrauimus, infringi, tolli, deleri.* Vnde *illud,*

Adueniat regnum tuum.) *Duplex eſt regnū, alterum mundi, cuius principes ſunt mali dæmones, (teſtis eſt* Chri

eſt Chriſtus apud Ioannem, Nunc princeps huius mundi eijcietur foras) in quo nos uerſamur: alterũ Dei. Idem Seruator, Quærite primùm regnum Dei. Vſq; eò igitur in regno mũdi uerſamur, dũ nobis regnũ Dei ueniat: uenit autẽ ſeu uenire incipit, quũ in nobis uiuit & regnat Deus, quod fit, quum puri & ſancti in ſpe ſummi boni fruendi acquieſcimus. Vnde Apoſtolus ad Galatas, Viuo tamen, nõ iam ego, ſed uiuit in me Chriſtus. Ad iſtuc nos regnum caſtè, piè, ſanctè uiuẽdo nitimur: ſic officij memores reddimur, ut nobis optimum finem optemus: ſic longum tempus quum non erimus, nos mouet, ut iãiam uelimus diſſolui, & eſſe cum Chriſto, ſicut Apoſtolus ad Philippẽſes ſcribit. Nimirum nõ iniuria poſcimus à Deo ſalutem, ad quam incumbimus, iter noſtrum in cælũ conferentes: nam tum nobis regnum Dei uenit, quum rectè uiuimus, quum poſtremò perpetuã ſalutẽ conſequimur, ſecũdum illud diuinum oraculũ, Venite benedicti Patris mei, poßidete regnum paratũ uobis ab origine mundi. Quod illi minus faciunt, qui gaudent in regno mundi, loco tametſi ſcopuloſo & difficili, diu eſſe, utpote qui in rebus tantùm humanis ad uoluntatem fluentibus acquieſcũt, obliti futurum modis omnibus tempus, quum aliò è uita migrabunt. Sed dices, Haud ſe aliò migraturos rẽtur, ac idcirco non eſt regnum aliud, ad quod ſibi aſpirandum putent. Certè uereor, ut ita ſit: ſi enim aliter ſentirent, tempus aliquando eſſe ducerent, ſe de illa perpetua, non de hac exigua uita cogitare. Et in hac erroris naui in primis uerſantur, qui nullum temporis punctum à peccato uacuũ præterire patiuntur, qui utinã ad

extremũ reſipiſcant,ut uerè cũ alijs precari queant, re-gnũ Dei *uenire.* Fiat uoluntas tua ſicut in cælo,& in terra.) Volũ*tas* Dei *eiuſmodi eſt,ut nos eius mandata curemus,exequamur, conficiamus: & id rogamus, quò nobis qui in regno mundi ſumus,& regnum* Dei *quærimus, perinde facere liceat, ut in cælo fit, ubi uoluntate* Dei *nihil non rectè geritur.*Et *quanuis ita uerba ponantur,ut uideamur cupere ſic futurum eſſe,ut in manu* Dei *ſit facere quod ei lubet, perinde quaſi ſit alter quiſpiam qui ei imperet, tamen contrà eſt: nam quum ſit ille opifex rerum & mundi melioris origo, petimus, ut noſtra uoluntas cum eius uoluntate cõiuncta ſit.*Hîc *poſſet quis non extra iocum argumentari de libera hominis uoluntate, quam arbitrium dicunt,quum petitur, ut regamur nutu* Dei,*& eius ope protegamur.* Verùm *iſtuc minimè hoc agitur loco,& ideo rurſus reuertor eòdem.Magna in nos accuſatio, qui quum petimus, ut nobis liceat omnia ex uoluntate* Dei *facere, tacitè fatemur cõtra eam uenire: aliter enim fruſtra rogamus,* Fiat *uoluntas tua.* Atque *id præſidium petimus,quia naturalibus affectionibus ducti uelimus nolimus,otium magis quàm laborẽ, ſatietatem quàm eſuriem, uoluptates quàm curas cupimus, amamus, amplectimur.* Vnde *uſu uenit, ut nihil apud nos ſit factu propè difficilius, quàm ut quis ſua ſe uoluntate abdicet: quod fit, quum præcepta* Dei *obſeruandi cauſa nos refrænamus libidines, ſpernimus uoluptates,auaritiam coërcemus, iracundiam temperamus, cæteraſq; animi labes repellimus, ſobriè, caſtè,cõtinenter uiuendo.*Atqui *unus aliquis dicet,* Q*uotuſquiſq; inuenietur*

uenietur tanta uirtute uir præditus, qui iſta paruo nego tio præſtare potuerit? Proinde nos noſtræ infirmitatis conſcij, quorum uoluntates ut uehementes, ſic crebrò uariæ, inconſtantes, aduerſariæ ſunt, rogamus Deum, ut in hac uita, quæ, ſicut Iob uerißimè ait, militia eſt, hoc eſt, plena ſolicitudinis, ne noſtris affectionib. acti erremus, peccemus, delinquamus, ſed noſtri actus propè tales ſint in terra, quales ſunt illorum quos beatos uocamus, quos in cælo eſſe credimus. Atq; ita per hoc monemur in omnib. rebus agendis, implorare diuinum numẽ, quo munitis nobis, partim per malos dæmones, qui ſem per præſtò ſunt, ut noceant, partim per impotentiã carnis, quæ, teſte Apoſtolo ad Galatas, cum ſpiritu ſemper conflictat, liceat rectè ſapere, uitamq; ſpiritualem degere, perinde quaſi iam in cælo eſſemus. Eſt item uſus, ut dicamus, Fiat uoluntas tua, quum negotium aliquod, quod gerimus, Deo commendamus.

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.) *Nunc de alimento corporis agitur, quod ex anima & carne conſtat: cuius cibi genus triplex eſt, ac unũquodq; à Deo petendum. Cibus animæ eſt uerbum Dei, de quo Chriſtus apud Ioannem ait, Ego ſum panis uiuus qui de cælo deſcendi: Siquis ederit ex hoc pane, uiuet in æternum. Edimus autem panem Chriſti, quum credimus eum eſſe Filiũ Dei. Vnde illud, Qui credit in me, habet uitam æternam. Et hunc panem ſacerdotes aßiduè concionando, nobis ſuppeditare debent. At dices, Heus tu, quomodo ſacerdotes tot paſcere poſſunt, quum ipſorum longè maxima pars ſit literarũ minus ſciens, & populi nume-*

rus infinitus? Ad iſta nos quoq; cõniueamus: ſed qui tam inertes deligunt miniſtros, uiderint, quum maximè omnium aduigilare deberent, ut ne religionis cauſæ omni tempore indormire dicerentur. Alter cibus, id eſt, panis noſter quotidianus, eſt euchariſtia, quã noſtri iam inde ab initio, teſte Cypria. quotidie ſumere conſueuerant: & eum petimus cibũ ſalutarẽ, quia quum per illum cũ Chriſto coniungamur, qui ait, Qui edit meã carnem, & bibit meũ ſanguinem, in me manet, & ego in illo: ut ne intercedẽte aliquo delicto, cæleſti pane ſubitò priuati, ab eodem, noſtro merito, ſeparemur: id quod accidit illis, quibus ſacrificijs interdicitur, hoc eſt, qui excõmunicantur, ut uulgò dicitur. Mos itidem apud noſtros à principio fuit, ut manè & ieiuni panẽ iſtũ ſuperſubſtantialẽ eſſent, ut Hieron. *in* Mat. *legit, licet Seruator ueſperi cõſecrauerit, ac diſcipulis iã cœnatis dederit, quòd Chriſtus manè paſſus, manè reſurrexerit, auctores Cypria. &* Tertull. *lib. ad uxorem 2. nam inde, teſte* D. Hieron. *aduerſus* Iouinianum, *omnium noſtræ religionis myſteriorũ initiũ manauit. At demũ eiuſmodi ambroſia, id eſt, cibo diuino quẽ uocant, Apoſtolus admonet, ut quiſq; poſtquã ſe rectè probarit, inueneritq; purũ ac ſanctũ, feliciter ueſcatur. Proinde qui cogunt ſacerdotes quotidie id facere, hinc intelligere poſſunt, ſe contra Apoſtoli conſiliũ, ſeruitutẽ illis imponere. Sanè haud ſcio quî fieri poßit ut ſacerdos homo, nõ Deus, & ut Propheta ait, mẽdax, queat omnibus horis purus eſſe, quemadmodum eſſe debet qui diuinã rem facit: cæterũ faciũt quotidie permulti purè, piè, ſanctè: at non nemo non item, qui fortaſſe malũ malo addit,*

lo addit, ut ſanctior habeatur, ut apud omnes in cælũ fe-ratur rumore uulgi, qui id longè certiſſimũ eſſe innocentiæ indicium exiſtimat. Tertius uerò *cibus carnis eſt, de quo intelligit Apoſtolus ad* Timoth. *ſcribẽs,* Habẽtes *alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus.* Et *hunc panẽ uocamus, quia omnis uictus in pane cõſiſtere ex eo cenſetur, quòd ſine eo, nullas ferè alias ſumamus eſcas.* O *miſerã uitæ humanæ conditionẽ, quæ adeo nobis breuis incertaq́; eſt, ut nõ liceat cuiquã eam ſibi diutius momẽto horæ duraturã pro certo habere: quare cibũ hodiernũ tãtùm petimus.* Sed *quũ quotidie, imò ſemper, ut* Lucas *euãgel. ait, oporteat nos orare, per hoc in omnes uitæ annos alimentũ rogamus.* Rogamus *autẽ, ut hoc beneficiũ* Deo *acceptũ referamus: nam quanuis multo noſtro labore utrunq; panem nobis cõparare nitamur, ſecundũ illud* Geneſeos, In *ſudore uultus tui ueſcẽris pane tuo: tamẽ ~~alterum, id eſt, ſpiritualẽ guſtare~~, hoc eſt,* Dei *~~intelligentiã habere nequimus~~, niſi ~~ab ipſo imbuamur~~: quod teſtatur* Apoſtolus *ad* Corinth. *ſcribẽs,* Oculus *non uidit, & auris nõ audiuit, & in cor hominis nõ aſcenderunt quæ præparauit* Deus *diligentibus ſe.* Nobis *autem &c.* Cæterũ *panis mẽtio à* Chriſto *facta, uidetur eſſe parabola, qua ille more ſuo uſus ſit ad ſenſum enucleatè explicandum, qui eiuſmodi eſt,* Pater, *rogamus te qui cæleſtis es, ut perinde nobis des panem, id eſt, animi cibum, ut paterfamiliãs prouidet alimentũ corporis ſuis filijs: quò ſic* Chriſtus *in hac ſanctiſſima precatione non uideatur eſſe loquutus de pane frumẽtaceo, id quod pluribus uiris doctis ſummè ꝓbatur.* Ac *ita quotidie precari nos oportet, quum*

non deleri ſed doceri ex ſ[?] ali[?] debebant

tet,quum quotidie neceſſe habeamus unum & alterũ ci- bũ capeſſere,& id in primis diebus feſtis, qui ea de cau- ſa conſtituti ſunt,ſicut in noſtro De rerum inuentoribus *opere planè demonſtraui, quò eos precibus ac diuinarũ literarum ſtudijs daremus,ſecundum illud tertium præ- ceptum,*Sabbata obſeruato.V*erùm quota hominũ pars dies feſtos rectè agit, quum non aliud ferme tempus ho- die magis detur omnis generis ludis,choreis,amoribus, compotationibus,aleis,pactionibus,atq; nundinis?* Pro *pterea haud dubiè expediret, ut ita tandem prouidere- tur,quò illi aut caſtius celebrarentur,aut ſaltẽ minuerẽn tur,ut ne laſciuæ iuuentuti tantum amplius ſpatij eſſet, ſeſe contra præceptum* Domini *damnoſis artibus exer- cendi,corrũpendiúe, ſi malũ aliter ſanari minus poſſet.*

Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos re- mittimus debitoribus noſtris.) *Ecce lex illa naturæ omnium regina,quæ iubet,ut ne id alteri facias, quod ti bi fieri non uis:quæ cõplectitur reliqua illa quinq; præ- cepta,* Hominem *ne occidas,* Adulterium *non cõmittas,* Furtum *non feceris,*Nil *alienum cõcupiueris,*Ne *falſum dixeris teſtimonium.* Bone Deus,*quale de nobis iudiciũ facere quotidie cogimur?*Quot *mortales ingentes in ſin- gulas horas darent pœnas,ſi,quod petunt,maturè conſe querentur?*Non,*inquam,maturè conſequuntur,quia a- pud* Deum *ſemper eſt pœnitenti ueniæ locus,ſed ſuo tẽ- pore, & tamen quum plectuntur, uelut cæci non uidẽt, non animaduertunt, non conſiderant recentem pœnam eſſe ueterum ſcelerum:de quibus iampridem cõfeßi fuiſ- ſent,quum ſæpißimè dixerint,*Remitte nobis debita no-

ſtra,

ſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Hinc *igitur monemur primùm metiri à nobis ueterũ iniuriarum memoriam, antequam ita precemur: deinde in poſterum tempus abſtinere manus ab alterius iniuria, ac ab omnibus malis, quæ ab homine in hominẽ proficiſci poſſint.* O *legem æquam, quæ nos mutua cõiugat charitate, quæ ut ſol in mũdo, ſic in uita mortalium cuncta nutrit, auget, fouet bona.* Appellamus *autem hîc debita, commiſſa noſtra in* Deũ, *ſumpta metaphora à creditoribus, qui ſoleant debitas pecunias illis remittere qui ſoluendo non ſunt, rogamusq́; ipſum* Deum *patremfamiliâs, ut ea nobis ſic ignoſcat, quemadmodum nos eius familiæ filij, alij alijs iniurias cõdonamus.* Proinde Seruator *ſubijcit,* Si *remiſeritis hominibus peccata ſua, remittet & uobis* Pater *ueſter cæleſtis: ſi autem non remiſeritis, nec* Pater *ueſter remittet. Iſta equidem uera eſt ſatisfactio, quæ ex cordis adyto proficiſcitur, ueraq́; delictorum remiſsio.*

Et ne nos inducas in tentationem.) O*ramus præterea ut* Deus *ne patiatur nos ſic tentari, quò ſuperemur: nam ſexcenti nos circunſident hoſtes continenter inſidias facientes, quorum principes ſunt ſenſus, qui, ſecũdum illud* Geneſeos, *Senſus hominis proni ad malum, nos aſsiduè ſolicitant: per oculos enim ad ſuperbiam, ad auariciam, ad libidinẽ rapimur, quũ uidemus alios præ nobis honoribus, alios opibus multò beatiſsimos eſſe, formoſisúe puellis oculos adijcimus: per auditionẽ ad iram prouocamur, quum publico hominum ſermone uapulamus: per guſtatum ebrietati indulgemus, per tactum, per odoratum, molles ac diſſoluti efficimur.* Affectus

item nos diuexant, perturbãt, diſcruciant. Malus quoq; dæmõ præſtò ubiq; eſt, ut nos ad facinora trahat. Proinde ut ne in hæc mala incidamus, diuina ope nobis opus eſt: nam uolente Deo *tentemur neceſſe eſt, quò ſic de nobis periculum fiat, dicente* Chriſto *apud* Ioannem, *Nullã haberes in me poteſtatem, niſi data tibi eſſet deſuper. Sanè idcirco tentamur, ut ſi boni inueniamur, præmium: ſin mali, pœnam meritam habeamus. Sed omnis huius clauſulæ uis cò pertinet, ut noſtræ imbecillitatis ſemper memores ſimus, quò ſiquid bene agamus, illud ipſum* Deo *acceptũ referamus: ſiquid malè, nobis aſſignemus, qui ratione nobis diuinitus data abutamur.*

Sed libera nos à malo.) *Concluſio totius noſtri negotij apud* Deum *eſt, ut nobis incolumitatem præſtet, quò in eius tutela acquieſcere poſſimus, ac ita à uitæ animiq; periculis, quæ continenter malorum dæmonum operatione impendent, ope diuina liberati, tãdem ſalui ſimus: nã articulus hoc loco poſitus* ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, *perſonã diaboli ſignificare uidetur, cuius propriũ eſt tentare.*

Amen) *Hebraica uox eſt amen, & hoc loco ſignificat fideliter, ſiue uerè. & ſenſus eſt,* Vt *iſta omnia nos fidei pleni tuo iuſſu* Pater *orauimus, ſic tua freti bonitate certum habemus noſtri optati fore compotes. Iam ſatis conſtat hunc eſſe modum longè poſt homines natos perfectiſſimum precandi, quicquid nobis bono, ac deprecandi quicquid malo futurum eſt. Plus utique quàm iſta à* Deo *petere ac precari nequimus.*

FINIS.

Index

INDEX ET RERVM ET VERBORVM IN HOC *opere præcipuè memorabilium, locupletiſſimus.*

A

AArō primus omniũ inter Iudæos à Moſe fratre unctus atque conſecratus fuit 267
aaronis filios minoribus cęremoniis quàm parentem, initiatos fuiſſe 268
Abagarus 464
abantes natura bellicoſos fuiſſe 236
abdemonaples Iſmaëlita 513
abel omnium primus primogenita ſuorum gregũ Deo immolauit 185
abel protomartyr 552
abigail iuramentum 307
abolla ueſtis genus 194
abraham quando ſe & Iſmaëlem filium ex Agar ancilla, & omnes uernas ſuos circunciderit 257
abraham primus literarum inuentor 31
abraham quo tempore natus 94
abrahamũ Aegyptiis aſtrologiam tradidiſſe 61
abſtinẽtiæ Chriſtianæ in cibis capeſſendis quum ſolẽne eſt ieiuniũ, qualis modus eſſe debeat 425
abyſſus 397
Acaſtus funebrium ludorum inuentor 132
accius 42
achillea herba, ab Achille reperta 75
acoluthi, ſeu acolythi 271
actinus, Solis filius, aſtrologiæ auctor 61
acu veſtes facere, Phrygas excogitaſſe 193
Adam primus omniũ, animalibus aliiſque rebus nomina impoſuit 185
adam primus homo, unde factus 12
adam primus hominum ſibi pelliceam ueſtem fecit 193
adam primus legis diuinæ tranſgreſſor 91
adminicula gubernãdi nauem Tiphys à miluo ac-

cepit 229
adulterium Romanos & Græcos capite mulctaſſe 235
adulterorum apud Arabes pœna 17
adyrmachidarum in matrimonio mos 18
Aedificiorum primi inuétores qui fuerint 199
ægyptij aſtrologiæ auctores 61
ægyptij literarum, aſtronomiæ, geometriæ, & aliarum artium inuẽtores 28.66
ægyptij quomodo diem obſeruarint 113
ægyptij primos homines apud ſe natos perhibent 9
ægyptij deorum genus apud ſe primũ fuiſſe gloriantur 4
ægyptij primi omniũ diis aras,ſimulachra, & delubra ſtatuêre 25
ægyptij cur ſepulchrorũ magnificentiæ maximã operã impenderint 208
ægyptij unde ſimulachrorũ uſum acceperint 162
ægyptij unde 15
ægyptiorum dij 4
ægyptiorum de ægrotis ritus 72
ægyptiorum literæ quales 215
ægyptiorũ polygamia 17
ægyptiorum ſacerdotum ueſtitus qualis, & unde fuerit 282
ægyptiorũ in ſepeliendis mortuis cõſuetudo 208
ægyptios primos omniũ annum conſtituiſſe 105
ægyptios Græcos ſcutũ galeamq́; inueniſſe 123
ægyptios lucernę uſũ reperiſſe 152
ægyptios primos omniũ regium principatum habuiſſe 93
ægyptus à Nili exundatione quotannis humectatur & fœcũdatur 65
æneæ parentalia in honorem Anchiſæ parẽtis ſui facta 444
æolus uentorum rationẽ reperit 64
æolũ uelis uti nautas primum docuiſſe 229
aëromantia, eiusque origo 81
æs ubi & per quem repertum 151
æs Ianus primus omnium ſignauit 154
ærariæ fabricæ inuentores

res ibid
æreos nummos quis primus inſtituerit 155
æſchylus primus tragœdias protulit. 41.42
æſculapius medicinæ repertor 69.71.74
æſculapiũ ſpecula ex ferro, plumbo, cryſtallo, uitro, miſtisque materiis inueniſſe 155
æthiopes unde 15
æthiopum quorũdam in matrimonio mos 18
æthiopum quorũdam in ſepeliendis mortuis uaria conſuetudo 210
æthiopes Macrobios mortuos in uitreis ſepulchris condidiſſe 209
æthiopes primos deos coluiſſe 25
æthiopes Matthæus conuertit 558
æthiopes primos omniũ creatos eſſe unde conſtet 10
æthiopes ſimulachrorum auctores fuiſſe 162
æthiopes nũquã ab externis regibus ſubacti 16
ætolum Martis filium iaculum cum amento reperiſſe 123
ætoli lancearum inuentores ibid.
Afflictionis occaſionem Euangelij ſeminarium fieri 549
africus uentus 64
africorum mos 555
africanus primus omniũ radi quotidie inſtituit 236
afrorũ deus Neptunus 5
afros primos omnium cõtra Aegyptios prælium fuſtibus feciſſe 122
Agathyrſis promiſcuas uxores & liberos fuiſſe 17
agendi gratias uſus poſt prandium cœnámue unde deductus 430
ageſilaus VI Lacedæmoniorum rex 93
ageſilai dictum 114
aglaophon pictor 167
agnes uirgo ſacrata 312. 502
agonalia feſta 431
agriculturæ origo, & quot ea redundet bonis 166
agrippam à Caio principe impetraſſe ne ſuum ſimulachrum in templo Ieroſolymis erigeretur 161
Alabãdam Aſiæ regionẽ,

cryſtallũ procreare 360
albanorum mos in ſepeliendis mortuis 208
albatorum ſectæ initium atq; exitus 506
albertus Ieroſolymitanus antiſtes 495
alcamenes IX. Lacedæmoniorum rex, & ultimus 93.94
alcãtaria oppidum regni Caſtellæ 505
alcoranus 515
aleæ, teſſerarumq; ludus, & pilæ à quibus inuentus 132
aleatorias artes Lydos non tã uoluptatis quàm compendij gratia excogitaſſe 133
alexamenus Scyreus Teiusúe dialogorũ, ſecundum Ariſtotelem, auctor 60
alexander ubi Chriſtum depictum habuerit 558
alexander Imp. uoluptatis gratia auiaria Romæ habuit 189
alexãder magnus cur ſuos barbã radere iuſſerit 236
alexander martyr 561
alexander I. Rom. pontifex, cur aquam luſtralẽ conſecrarit 369
alexander VI. nouum ſcriptorum breuium collegiũ numero 80. primus omnium Romæ fundauit 530. idemq; non modò Romæ, ſed etiam in aliis prouinciis iubileũ ſtationesq; inſtituit 525
alexander VII. pontifex primus aquam uino miſcuit 382
alexandri I. decretum 392
alexandri III. decretum pium 440
alexandri de coniugio decretum 350
alexandri Rom. Imper. dictum 204
alexandri Imper. integritas 531
alexandri dictum 235.236
alexandrum nauem 12. ordinum inſtituiſſe 229
alexãdria in Aegypto unde, & quando extructa 117.118
alimenta ex arborib. quis primus hominibus monſtrauerit 177
alleluia 395
almericus Antiochenus epiſcopus 494
altaria in templis cur in Orientem uerſus uergant 372

altarium ac cœmiteriorum origo 356.357
alui purgationis auctor 69
alyattes Lydorum rex in bello aduerſus Mileſios fidicines habuit 58
Amatæ cur Veſtales dictæ 317
ambroſij de circunciſione locus 259
amen uox quid ſignificet 397.578
amiculum nigellum anthracinũ dictũ eſſe 442
amphiaraus ignifpicij inuentor 83
amphion ex Antiopa, muſicæ repertor 49
amphitheatrũ quid 221.& cur arena ſpargi ſolitũ 222
Anacleti edictum 383.393
anacleti V. pontificis decreta 286
anacharſis Scythæ inuenta 152.168
anachoreticæ uitæ quis prima fundamenta iecerit 478
anaitis Armeniorũ deus 5
anaſtaſij inſtitutum 287. 386
anaxagoræ de Deo opinio 3. item de diis 4
anaxagoram primum lunæ defectũ mõſtraſſe 63
anaximander ſphæræ repertor ibid.
anaximãdri Mileſij de hominum ortu opinio 10
anaximenes aëra principium poſuit 7
anaximenis de Deo opinio 3
anaximenis Mileſii Lacedæmonis inuentum 111
anchoram Tyrrhenos reperiſſe 229
ancile quid ſit 319
ancus cur primus omniũ carcerem Romæ inſtituerit 104
andabatæ 6
andreas Scythas in ſuam fidem redegit 558
andreæ Scythiam ſorte obtigiſſe 254
andronicus Cyrrheſtes 64.65
angariare quid 396
anglorum in contrahendo matrimonio ritus 21. 22.352
anglorum in ſalutando mos 315
anglos in ipſo die natali infantes baptizare 263
anglos & Scythas primos pellibus uſos fuiſſe 195

animæ ex morbo agentes, cur oleo hodie ungantur 339
animarum dignitas 2
animalia carcere coërceri, unde cœptum ſit 189
animalia herbas ac remedia nõnulla hominibus commonſtraſſe 75
animalia quænam legionum Romanarum inſignia fuerint 190
animalia quis primus mactare inſtituerit 185
animalibus quis primus, rebusq; aliis nomen impoſuerit ibid.
animi bonorum enumeratio 246
animum non corpus purgandum eſſe 405
annales põtificum à principio Romanos pro hiſtoriis habuiſſe 46
annatarum uſus quando primùm cœperit 531
anniuerſarias demortuorũ exequias cur Odilon inſtituerit 443.444
annua parentalia cur ueteres fieri uoluerint. ibidem
annua ſacra cur Felix & Gregorius facienda ſtatuerint 438
annulũ digito ferre, próque ſigillo uti, quando homines cœperint 529
annulorum inuentor incertus 240
annulorum origo 155
annulus apud Romanos nota erat ordinis equeſtris 158
annus lunaris 106
annus magnus, quot annos ſolares, ſecundũ Ciceronem, cõtineat: item quot, ſecũdum Ioſephũ ibid.
anni ratio quàm uaria fuerit apud priſcos ibid.
annos numerandi uarij apud gentes modi 67
annum qui primi conſtituerint 105
antẽnarum repertor 229
antheri de notariis inſtitutum 301
antheri pontificis decretum 306
ἄνθραξ 442
anthropophagorũ in matrimonio mos 18
anthropophagos in propatulo coiuiſſe 19
antiochena ſynodus Paulum Samoſatenum hæreticum damnauit 545
antiochenam ciuitaté primam

mam omniũ fuiſſe quæ Chriſtianũ nomen proferre auſa ſit 254
antiochia urbs capta 518
antiphona 396
antiquos in luctu utpluri mum nigra ueſtimenta induiſſe 442
antiſthenis de Deo opinio 3
autonianę ſectę origo 512
antoniani ſodales 508
antonini Heliogabali luxuria 197
antonius Empho grámaticus 36
antonius Muſa medicus 73
àntonius ubi cœnobium condiderit, & quos ſecum habuerit 482
Apellis hæreſis 538
apis Aegyptiorum rex, medicinæ repertor 69
apollinares ludi unde inſtituti 325
apollo Delphos colebatur 5
apollo medicinæ repertor 69.74
apollo cur Pythius dictus 130
apollo primũ cithara ſim plici, Marſias autẽ tibiis uſus eſt 55
apollo quartus Arcadum legiſlator 89
apollinis aſylum in Syria 217
apollinis ſimulachrum in Delo 54
apollinem arcuum ſagittandique fuiſſe repertorem 123
apollinem lyram ac fiſtulam inueniſſe. 53.54
apollodori Atheniẽſis inuentum 167
apolloniæ uirginis Alexádrię martyris fortitudo 561
apollonius orator imperáte Lucio Commodo, cur martyrio coronatus ſit 422
ἀποφιγέιν 138
apophoreta ibid.
apoſtatæ qui uocẽtur 539
apoſtoli cur dicti 274
apoſtoli iuramentum 307
apoſtoli cur in diuerſas mundi partes diſtracti fuerint 557
apoſtoli quomodo inter ſe prouincias ad euangelizandum partiti ſint 254.258
apoſtolos apud Romanos religionis auctores fuiſſe 256

apoſtolos fallacias dæmonū uſitato more factas, timuiſſe 2
appij Claudij libido decemuiratum ſuſtulit 99
aprilis, quaſi Aphrilis dictus 107
aprorum in morbis remedium 75
apuleius martyr 561
Aquilo uentus unde dictus 64
Aræ, cur primò anſæ dictæ ſint 186
arabo medicinæ repertor 69
arabi unde 15
arabes adulterium capite mulctaſſe 17.235
arabes ſingulis annis puerum immolatum ſub ara ſepeliiſſe 364
arabum mos in contrahēdo coniugio 17.18
arabū mos in fœdere paciſcēdo qualis fuerit 141
raachne cur à Minerua in araneam cōuerſa ſit 191
arachne quęnam inuenerit ibid.
aramei unde 15
aratri inuentores 173.174
arbores peregrinæ à quibus in Italiam translatæ ſint 182
arcas duas à foſſoribus in agro L. Pætilij repertas fuiſſe, in quarū una Numa rex, in altera uerò eius libri reperti ſunt 118.
arcades muſicam inueniſſe 50
arcades primos in Italiā literas attuliſſe 32
arcades primos omnium inſtrumenta muſica in Latium attuliſſe 57
arcades Italis leges dederunt 89
arcadum legiſlator Apollo quartus 89
archagathus Romam primus ex medicis uenit 71
cur carnifex appellatus ibid.
archelaus VII. Lacedęmoniorum rex 93
archelaum ex Ionia Athenas primum phyſicā importaſſe 60
archemides Syracuſanus ſphæræ repertor 63
archeſtratus III. Lacedæmoniorum rex 93
archiepiſcopi 302.303
archiflamines ibid.
archileus martyr 561
archilochus iambici carminis inuentor 40
architecturæ origo 199

archy-

archytæ Taretini de mũdo & hominũ ortu ſententia 9
arcus buſius 125
arcus & ſagittarum repertor 123
arenam pro amphitheatro aliquando capi 222
areopagi etymõ & nominis cauſa 96
areopagitarum magiſtratus, unde cõſtitutus ib.
argenteam ſtatuã ſibi primus omnium Pharnaces fecit 165
argenti inuentores 150
argenti primus ſignator 154
argis II. Lacedæmoniorũ rex 93
argiuorũ legiſlator Phoroneus 89
argos duplex 202
ariſtarchus 36
ariſteum Apollinis filium oleam inueniſſe 180
ariſtippi ſententia de animæ interitu 553.554
ariſtocratia quid, eiusq; origo incerta 94
ariſtocratia quando cœperit Romæ 98
ariſtophanes 42
ariſtoteles 36
ariſtotelis de mũdo & hominum ortu ſententia 9
ariſtotelem omniũ primũ bibliothecã inſtituiſſe, quã unà cũ ſchola Theophraſto reliquit 115
arithmeticæ origo 66
armatã ſaltationem Curetes primũ inſtituiſſe 131
armeniorũ deus Anaitis 5
armorũ & æneorũ tormẽtorum primus uſus 122
arrius 542.546
arrij ſchiſma 540
artaxerxem in potatione corona uſum fuiſſe 148
artemõ Clazomenius teſtudinum inuentor 124
artem meretriciã cur Venus prima omniũ in Cypro inſtituerit 232
artem nauigandi quis repererit 227
aruales ſodales cur à Romulo creati 320.321
arualium collegiũ Romæ à Romulo inſtitutũ 508
aruncius Rubrius medicus 73
aruſpicum munus ibid.
aruſpicina ars quid in ſe contineat ibid.
aruſpicina ars unde nomen trahat. ibid.
aruſpicinæ artis & ſortiũ Prenestinarum origo 82

aruſpi-

aruſpicij inuentor 83
Aſciæ repertor 224
aſiã Ioannes cõuertit 558
aſianorum mores 555
aſinium Pollionem Romæ primùm bibliothecam feciſſe 115
aſoſra 57
aſsheruggium 501
aſsiduas preces inter homines eſſe debere 371
aſsyrij unde 15
aſsyrij literarum inuentores,ſecũdum Plinium 28.29
aſsyriorum deus Belus 5
aſsyriorum in ſepeliẽdis mortuis cõſuetudo 210
aſsyriorum ſectæ origo 509.510
aſsyrios aſtronomiã repeririſſe 62
aſsyrios & Babylonios uxores ex publica auctione emere cõſueuiſſe 18
aſtrologiæ origo 61
aſtrologiã ab Hebræis ad Aegyptios & Chaldęos manaſſe 63
aſyli etymologia 216
aſylum in Calauria non procul Trœzene Neptuno dicatum 217
aſylum ad Canopicũ Nili oſtium,Herculi conſecratum ibid.
aſylum à quibus conſtitutũ fuerit,216.& quo nos pacto aſylis utamur 217
Athanaſij epiſcopi Alexãdrini inſtituta 408.568
athenarũ dea Minerua 5
athenis aſylũ templũ miſericordiæ, cur ab Herculis nepotibus collocatum ſit 216
athenis theatra fuiſſe 218
athenienſes cur Protagoram ſuis finibus eiecerunt 3.549
atheniẽſes quibus primò ſtatuas erexerint 164
atheniẽſes quomodo diẽ obſeruarint 113
athenienſium in augẽdis libris ſtudium 115
athenienſiũ inuẽta 172.173
athilæ crudelitas Leonis I.pontificis Rom. ſanctitate uicta fuit 564
athletas in Circo certaſſe 222
atlas 59
atlas Libyæ filius aſtrologiæ repertor 62.cur cælũ ſuſtinere humeris poëtæ finxerint ibid.
atlas ſpheræ repertor 63
atomi unde dictæ 8

attalicæ ueſtes unde dictæ 193
atticis promiſcuas uxores & liberos fuiſſe 17
auaritiæ effectus 535
Auerna locus 497
aues ad uenandum quis docuerit, incertum 240
augurum collegia apud Romanos ſumma religione culta fuiſſe 85
augurum ſummorum nomina 84
auguria unde dicta ibid.
auguſtini de polygamia locus 347
auguſtiniani eremitani 491
auguſtus Cęſar duos obeliſcos Romam ex Heliopoli tranſportauit 214
auguſtus unde dictus 107
auguſti Mauſoleum & amphitheatrum 221
augylarum mos 18
auiaria quis primus inſtituerit 189
in auibus tria diuinandi genera 84
auicenna medicus 73
aulæa ubi primũ iuéta 192
A. Cornelius Coſſus 99
A. Sempronius Atracinus ibid.
aureum diadema Syluestro Rom. pontifici oblatum, quod ille non accepit 283
aureliani in Chriſtianos decima perſequutio 551
aureus numerus cur dictus, & à quo excogitatus 110
aureus nummus quando Romæ percuſſus ſit 153
auriga qui ſit futurus 61
aurum cur palleat 150
aurum & argentum apud Pangæum maximè abũdare 150
auri cõflaturam quis inuenerit 151
auri intexendi modũ Attalum regem Aſiæ repeiſſe 193
auri primi inuentores 150
auſe non legendum eſſe, ſed Oſea 273
auſpicia unde dicta 84
auſter uentus 64
auctores colẽdorũ deorũ qui primi extiterint 24
Aza apud Iudæos quãdo regnarit 67
azymorum dies 360

B

Babylonij quomodo diem obſeruarint 113
babyloniorum deus Belus 5

Baby-

babyloniorum mos 233
babyloniorũ de ægrotis conſuetudo laudata 72
babylonios & Aſſyrios uxores ex publica auctione emere conſueuiſſe 18
babylonios olim piſcibus tãtùm uictitaſſe 187
bacchanalia ſacra 321
bacchanalia celebrandi mos 233.234
bacchanalia Melãpus Amytheonis filius inſtituit ibid.
bacchanaliorũ effectꝰ ib.
bacchum Ioui poſt deuictos Scythas primitias obtuliſſe 475
bactrianos ſenes canibus obieciſſe 210
baleares inſulæ 123
balis herba 73
baliſtæ & fundæ inuentores 123
balſamũ ubi naſcatur 338
baptiſmatis cauſa 260
baptiſmatis primus uſus ibid.
baptiſmatis triplex genus 265
baptiſmum non iterandũ eſſe 264
baptizandi adultos modus,& quibus diebus 266
baptizãdorum infantium inſtitutum,ab Apoſtolis promanaſſe 262
barcæorum mos in conflanda pactione qualis fuerit 141
barbam aut comã ne præſul & reliqui ſacris initiati nutrirent, à quo uetitum 286
bartholomæus Indos citeriores conuertit 558
bartholomęo citeriorem Indiã ſorte obtigiſſe 254
baſilia inſula 159
baſilidis Cerdonis hæreſis 538
baſilius Brigidenſium ordinis auctor 500
baſilius quando & ubi floruerit 483
baſtetanorum de ægrotis mos laudatus 72
βικὸς quid 10
Beelzebub 397
bel, Beel,& Baal, idẽ ſunt ibid.
bellandi morem à Marte repertum eſſe 121
bellariorũ inuentores 187
bellerophõtis inuẽtũ 126
bellicarum machinarum inuentores 123
belus Babyloniorum & Aſſyriorum Deus 5

belus

belus amnis 159
belus, Nini pater, ab Aſſyriis & Babyloniis cultus 25
benedictio ſacerdotis poſt ſacra, & circunuerſio frequens eiuſdem in altari, unde promanarit 389
benedictus Nurſinus quã do clarucrit 483
benedictinorum ueſtitus ac regulæ 485
berecynthes Rheam colunt 5
bernardus abbas 504
bernardus Caſtilionenſis 487
Bibula charta 119
bidentis anchoræ repertor Eupalamius 229
bigas primùm Phrygas iunxiſſe 127
bin pondus 149
biremis auctores 228
biretri repertor incertus 239
biſſextus annus cur dictus 108
Bombardę inuentũ omni admiratione execratione que dignum 237.238
bombarda unde dicta 125
bombardæ repertor incertus 124
bõbarda nihil terribilius ab hominibus excogitari potuiſſe ibid.
bombardæ uſus Venetis primùm indicatus ibid.
bombyces unde generentur 196
bombycinas ueſtes Pamphilum reperiſſe ibid.
bonæ deæ ſacra 321
bonorum cœnobij prope Londinum fundatio 501
bonifacius primus omniũ iubileum retulit 523
bonifacij primi decretũ 287
Bonifacius III. altaria candidis linteis pannis operiri uoluit 357
bonifacij III. de Cardinalium dignitate & officio decretum 292
bonifacium III. formã eligendi epiſcopi, ſacerdotes atq; diaconos mutaſſe 299
boreas uentus unde dictus 64
boues ad aratrũ quis primùm iunxerit 173
Braccata Gallia unde nomen traxerit 194
braccæ Gallorum ueſtitus qualis ibid.
brachmanæ apud Indos nihil

nihil animatum comediſſe 186
breuiatores Romæ quis primus omniũ inſtituerit 530. quis item exauctorarit, ac dein reſtitueritibid.
brigidæ uiduæ ſanctitas 499
brigidenſium ortus ibid. ueſtitus 500
britannis promiſcuas uxores & liberos fuiſſe 17
britannorum mos in coniugio ibid.
bruno Colonienſis Cartuſianæ congregationis auctor 493
Bucolici carminis inuentor 41
buddas 58
βȣλὴ 325
βȣλὴ quid Græcis denotet 531
bulla aurea quibus peculiaris fuerit 194
buſium 125
Byzantina ſynodus à Vigilio pont. habita, Theodorum oppugnauit 546

C

Caballio urbs 418
cadauerũ ablutiones & unctiones unde originem trahant 443
cadmus 45
cadmus in Græcia religionis auctor 27
cadmus quas literas è Phœnicia in Græciã attulerit 29
cadmus ubi aurum inuenerit 150
cadmus auri conflaturæ inuentor 151. Idem Thebis, uel in Phœnicia lapidicinas inuenit 200
Cæacus argenti inuẽtor 150
cæcilia martyr 312.561
cæcilius 44
cæleſtinus I. Roman. pontifex 546
cæleſtinus V. Rom. pontifex auctor ordinis cæleſtinorum 488
cæleſtinorum ordinis origo ibid.
cælum inhabitare quis dicatur 569
cæremoniæ unde uocencẽtur, & quæ propriè dicantur 391.392
cæretanorum ſectæ initium 512
cæretum Vmbriæ oppidum ibid.
cæriti populo in centum annos inducias datas fuiſſe 139

cæſares

cæſares Romæ quando creati 100
Cain primus agricola 171
cain primus denarium ex auro fecit 153
cain aut Seth lapidicinas inuenit 200. Idem cain pondera & menſuras primus reperit 67
cainum Adæ filium anxiè in cumulandas pecunias incubuiſſe 153
C.Iulius Cæſar primus omnium amphitheatrum in campo Martio poſuit 221
C. Cæſar cur ſiniſtrum pedem ad oſculandũ Pompeio Pœno porrexerit 313
C. Cæſaris amphitheatrũ cur ab Auguſto deſtructum 221
C.Cęſarem caluitij deformitatem iniquiſsimè tuliſſe 239
C. Cæſarem latum clauũ geſtaſſe 193
C.MartiusRutilius ex plebe Dictator creatus 100
Caius princeps Petroniũ miſit, ut ſuum ſimulachrum in templo Ieroſolymis erigendum curaret 161
C. Caligulæ de oſculandis pedibus edictum 314
Caij I. pontificis decretum 306
calata,id eſt uocata 109
calatrauenſium militum religio 505
calchas augur 84
calendæ unde dictæ ſint ibid.
calices in quibus conſecratio fieri ſolita, ligneos olim fuiſſe 458
caligam apud ueteres calceamenti genus fuiſſe 240
caligarum auctor incertus ibid.
caliſtus martyr 561
caliſtus I.Rom. pontifex ubi ædem extruxerit, & cui dicarit 521
caliſti inſtitutum 418
caliſti inſtitutum de cælibatu ſacerdotum 345
callias Athenienſis minij inuentor 160
calyphas Mahometo ſucceſsit 517
camalduenſiũ religio unde exorta 486
camiſia ueſtis 194
campanæ inuentor ignoratur 237
candelę ex ſeuo inuentor

incertus 240
caniciei laus 274
canon 396
canonicorum regularium origo 304.491
canonicorũ ueſtitus qualis 492
cancros edendo ſibi ceruos à phalangio morſos mederi 75
cantabros uxoribus olim dotes dediſſe 18
cantores noſtrates in templis notati 408
capillorum tincturam Medeam reperiſſe 236
capita cur aperiamus magiſtratibus 312
capitis raſio unde initium traxerit 284
capitis raſioné olim probroſam fuiſſe ibid.
caras auguriorum inuentor 84
carcerem quis primus, & cur inſtituerit 104
cardinalium ordinis uera origo 290
cardinales titulum preſbyterorum unde habeant 294
cardinales unde ſuos titulos habeant ibid.
cardinalium officium 292
cardinalium ordinem ex triplici initiatorum genere conſtare 295
cardinalium pileus unde defluxerit 293
cardinalium quæ ſit prima origo 289
cares ocrearum & criſtarum inuentores 123
caria unde denominata 84
carnis cibus 572
carnis uſum ſub Saturno nullum fuiſſe 186
carmelitanorũ ortus 494
ueſtitus ibid.
carmelus Syriæ mõs 494
carmenta Euandri mater 431
carmentalia ſacra ibid.
carthaginenſes ab Agathocle uicti, cur ducentos nobilium filios Saturno immolarint 366
carthaginẽſes Saturno homines litaſſe ibid.
carthaginenſium Imperatores quãdo triumphare conſueuerint 142
carthaginenſium inuentũm 124
carthuſianorũ ortus 186
caſpios demortuos beſtijs proieciſſe 210
caſsinum oppidum 483
caſsiterides inſulas plumbum

bum gignere 151
caſsius Calpitanus medicus 73
caſtitatem coactá quę mala ſequantur 345
catapultæ inuentores 123
catechumeni 266
κατηχεῖν quid ibid.
cathedram Petri cur principalem Cyprian.uocet 277
catonis de agricultura teſtimonium 166
catonis egregiũ dictũ 188
catonis leges cibariæ ibi.
catulli de coniugio carmen 351
cauea pars media theatri 220
cauponam Lydos aperuiſſe 178
cauſarum tria genera 379
Cecropia oppidum in arcem translatum 202
cecrops cur bifrons habitus 17
cecrops Diphyes ęqualis Moſis, primus Atticę rex fuit 27.93
cecrops Diphyes in Græcia religionẽ inſtituit 27
cecrops quãdo uixerit 139
cecropem cõiugium ante Deucalionem conſtituiſſe 17
celocis inuentores Rhodios fuiſſe 229
cenchreæ Corinthiorum portus 286.451
cenſus Rom. origo & forma 101
cenſum agere, quid 103
centaurea herba à Chirone reperta 74
centaurorum fabula unde exorta ſit 127
centauros equos ſubagitaſſe ibid.
cephas uocabuli interpretatio 396
ceraſus à L. Lucullo quãdo in Italiam translata 182
cerealia ſacra unde 321
cereæ paſchales candelæ unde initium trahãt 435
ceres quaſi Geres dicta 171.533
ceres agriculturæ inuentrix ibid. & 174
cererem primũ omnium mortalibus leges dediſſe 88.90
ceroferarij 271
cerui dictamni herbæ eſu ſagittas corpori infixas extrahunt 75
cerui à phalãgio percuſsi, cãcros edendo ſibi medentur ibid.

ceruiſiæ uſumDioſcoridē non ualde probare 179
ceruiſia quinā populi utantur ibid.
Cephas 396
Cephus Chemis regis frater 206
Cæſarea, Philippi urbs 463
Chabreus rex 206
χαῖρε 528
chalcedonia ſynodus à Leone I. pont. habita, Eutychianum errorem diſcuſsit 546
chalcus Athamātis filius, clypei inuentor 123
chaldęi aſtrologię auctores 61
chaldęi apud Babylonios & Aſſyrios ſapientes habiti 58
chaldęi qui uocentur 248
chalybes, uel, ut alij, Cyclopes primi omniū ferrariam exercuerunt 151
chanaan Noe nepos cur ſeruitute mulctatus 95
chananæi unde 15
charandes primus Tyriorum legislator 89
charitatis argumenta 481
chartarum inuentio 118
chartarū uaria genera 119
chelidonia herba ab hirundinibus inuenta 75
Chemis rex ab Herodoto Cheopes dictus 206
Chios, Dionyſio Omadio, hominem crudeliter diſcerptum immolaſſe 363
chiromātia quid, eiusque origo 81
Chiron medicus centaurorum iuſtiſsimus 74
chirothecæ cur olim epiſcopis datæ 283
χειρουργική 70
chlamys quibus peculiaris fuerit 194
choreas ducendi conſuetudo unde orta 332
Chorœbi Atheniēſis inuentum 167
chorus unde dictus 408
eiusq; origo ibid.
chriſma quid 337
chriſmatorium quid uocetur 553
Chriſtianæ reipub. duplex hominū genus eſſe 267
chriſtianæ reipub. præſtantia 553
chriſtianæ religionis origo ibid.
chriſtiani à quibus perſequuti fuerint 355
chriſtianorum ad decem & ſeptem

& ſeptem millia, diebus tantùm xxx. Diocletiano imperante, ſuppliciis afflicta fuiſſe 409.410
chriſtianorum afflictio & perſequutio ingens 551
chriſtianorum mos in cõiugio laudatus 19
chriſtianis ieiunandi ratio 425
chriſtianos quinam ex alienis & externis primi inſectati fuerint 550.551
chriſtianiſmi initium unde promanarit 241
Chriſtus cur à Deo in mundum miſſus ſit 245
Chriſtus cur Meſsias dictus 394 item Nazaræus ibid.& 248
Chriſtus cur miracula ediderit 249
Chriſtus cur in mundum uenerit 548. item cur ſibi apud Iudæos inuidiam conflarit ibid.
Chriſtus cur orãdi ſacrificandiq; modum inſtituerit 249
Chriſtus 12. Apoſtolos, & 70. diſcipulos cur elegerit ibid.
Chriſtus qualis ſit homo, & quomodo ad nos uenerit, & Verbũ caro factum ſit 246
Chriſtus qualem poteſtatem Apoſtolis dederit 250.251
Chriſtus quando & cur à Ioanne Baptiſta baptizatus ſit 249
Chriſtus quid homines docuerit ibid.
Chriſtus quo tempore, & ubi natus ſit 247. quando, & cur circunciſus 247.248
Chriſtus quo tempore ætatis ſuæ in templo docuerit, & cum doctoribus diſputarit 248
Chriſtus Seruator cur intra cubiculũ orare nos iuſſerit 567
Chriſtus ſol iuſtitię 372
Chriſtus unde dictus 248
Chriſti mors, reſurrectio & aſcenſio 250
Chriſtum Abagaro Ediſſeniorum Toparchæ ſuã imaginem dono miſiſſe 464
Chriſtum cur Deus morti & afflictionibus expoſitum eſſe uoluerit 245
Chriſtũ ſalutãtes ſe, oſculari ſolitum fuiſſe 314
Chriſtos perunctos quos Dauid uocet 336

chryſippi de deo opinio 3
chryſoſtomi de polygamia locus 348
Cibus animæ quis ſit 573
cibus triplex ibid.
cibi potusque uſus quis uerus 188
ciborum delectus in ieiunio per legẽ habitus 427
ciceronis contra Epicurum, de Deo ſententia 4
ciceronis de agricultura encomium 166
ciceronis de hominũ ortu opinio 12
ciceronis de inſtitoribus ſententia 231
ciceronis locus in Catone emendatus 39
ciceronis locus enodatus 444.445
ciceronis de Romanorũ lingua ſententia 13
ciconiá origano ſibi à uenenis ſalutẽ quærere 76
cilicium ueſtis genus unde confectum 195
cineæ Pyrrhi regis legati memoria 120
cinerum dies cur ſit cõſecratus 417
ciuica corona 146
circe uenefica 78
circenſes ludi unde dicti 137
circerum nauem Cyprios reperiſſe 229
circini inuentor 224
circius uentus 65
circuitores qui uocentur 231
circuncíſio carnis & ſpiritus 258
circuncíſio Iudæorum, à Chriſtianorũ baptiſmo quid differat ibid.
circuncíſio quando primũ, & cur iſtituta ſit 257
circuncíſionis genera duplicia eſſe 258
circũciſionis modus declaratus 257
circũciſionis præceptum graue, & minimè æquũ Iudæis primò uiſum fuiſſe 259
circunciſionis uſus 258
circũciſionẽ omnium aliorũ mãdatorũ Dei longè antiquiſsimũ eſſe 257
circi deſcriptio 137
ciſtercium 487
ciſtercienſis ordinis auctor ibid.
citharæ repertores diuerſi 59
citharæ ſeptem chordas Terpandrum, octauã Simonidẽ, nonam Timotheum adieciſſe ibid.

cithara apud Hebræos quot chordas habuerit, & quæ eius forma fuerit ibid.
cithara cum plectro percuſſa ibid.
ciues unde dicti 202
ciues Romani in quinque claſſes diuiſi 101
ciuile ius à quo & quãdo Romæ euulgatũ, faſtiq; in albo circa forum propoſiti fuerint 110
ciuitas unde dicta 202
ciuitatem regiam uel popularem qui primò inſtituerint 92
Cleræ uirginis congregatio 498
claſſem Neptunus primus omnium inſtituit 227
claſſe primùm depugnaſſe Minoẽm 229
claſſes Rom. quinque, & quanti unaquæq; ſit æſtimata 101
clauum pangendi mos apud Romanos 68
clauium inuentor 224
cleanthis de Deo opinio 3
cleaticum philoſophię genus 59
clemẽs I. pont. cur epiſcopalem cathedram in eminentiore tẽpli loco collocari uoluerit 278
clemens martyr 561
clemens V. quando pont. factus 531
clemẽtis V. pont. iuſſu cur Tẽplarij ad unũ omnes deleti fuerint 503
clemens VI. iubileum 50. anno, Bonifacius VIII. 100. celebrari ſanxit 524
clementem à Petro initiatum fuiſſe 256
clemẽtem pont. notarios conſtituiſſe 301
cleomenis Lacedæmonij exercitus ex ſeruis manumiſsis 95
cleopatræ exemplum de coronis uenenatis floribus 147
cleopatræ luxus 189
cleophanti Corinthij inuentum 166. 167
cletus martyr 561
cluniacẽſium ordinis fundatio 486
clypei inuentores 123
clyſteris uſum ciconias aperuiſſe 76
κλυτὸς 394
Co inſula Aeſculapio dicata 71
cœnobiorum duorũ prope Seruatoris ſepulchrũ, ortus 482

collegium breuiatorum quis primus omniũ Romæ inſtituerit 530
collegia uirginum unde exorta 213
colorem album præcipuè Deo decorum habitum fuiſſe 283
colores diuerſos intexere Babylonios cœpiſſe 193
colores quis primus omnium inuenerit 167
columellæ de agricultura encomium 166
columnæ marmoreę quãdo Romæ haberi cœptę 201
commercia uictus gratia inuenta eſſe 230
communia omnia ſub Saturno fuiſſe 138
comœdia noua cur à poëtis inuenta 42
comœdia unde dicta ibid.
comœdiæ à tragœdijs quid differant ibid.
comœdias tragœdiasque recitandi in theatro modus 219
compactionem ferri quis excogitarit 151
cõpatres in baptiſmo teſtes 264
conceptiuæ feriæ 432
concertationes circa ægros miſeræ unde oriantur 72
conchylium 198
concilia ſine Rom. pontificis auctoritate habita, irrita eſſe debere, qui primi omniũ ſtatuerint 547
concilia uaria diuerſis in locis habita 542. 545. 546. & 547
conciliorum origo 544
concionandi mos unde promanarit 373. 374
concionator qualem ſibi cõcionandi modũ præſcribere debeat 374. & deinceps
concluſio quid 375
concumbendum quando ſit 236
confeſsio uera quæ ſit 402. 403
confeſsio annuaria à quo inſtituta 405
confeſsionis publicæ initium 402
confeſsionis apud Chriſtianos inſtitutum unde defluxerit ibid.
confirmatio quid 375
cõfirmationis origo 264. 338
confraternitatis ſectæ primordium 507
confutatio quid 376

congia

congiaria dona 326
cõgregationis canonicorum Seruatoris, quæ & Scopettina dicta eſt, au ctores quinam fuerint 493
coniugij bonum 341
coniugij finis 349
coniugij origo & cauſa 15.16
cõſecrationis myſterium magni minoriſq; ſacerdotis apudHebræos explicatũ 267.& deinceps.
cõſecrationis primi ſacer dotis rationẽ, myſterio non caruiſſe ibid.
conſenſus matrimonium facit 352
cõſtantinopolitana ſynodus à Damaſo pont.habita, Macedonij & Eudoxi hæreſim damnauit 546
conſtantinus Imper. quæ templa erexerit 521
cõſtantinus IIII.Imp. 547
conſtantini de Maxentio Licinio & Maximiano uictoria 552
conſualia ſacra unde promanarint 431
conſules quando Romæ pro regibus eſſe cœperint 98
conſules unde dicti ibid.
conſus deus 451
conuiuari quũ quis præſertim ſacerdos primam celebret miſſam, unde natum ſit 330
conuiuium Dominicum quale fuerit 419
conuiuia pontificalia 326. triumphalia ibid. funebria ibid.
copides 455
corax Siculus 48
corbana quid 397
corde circunciſus qui dicatur 259
corinthi hæreſis 537
cornelianum decretũ 306
cornelius Centurio primus omnium ex gentibus à Petro baptizatus fuit 262
cornelius martyr 561
cornelij ſynodus in urbe Roma Nouatianam hæreſim damnauit 544.545
corona dignos eſſe legiti mè certantes 552
coronæ unde olim fieri conſueuerint 145
coronarum uaria genera 146
coronas qui primi inuenerint 145
corporis noſtri partes

principales tres 453
corus ſiue Caurus uentus 64
corylus Argiuus primus Olympici certaminis uictor 129
Craſſus diues quales ſuis ludis coronas dederit 146
crates cur aurum in mare proiecerit 153
crates Malotes 35
cratinus 42
cremãdorum cadauerum uſus cur apud Romanos increbuerit 211
crepi cur Luperci dicti 136
cretenſes muſicam inueniſſe 50
cretenſes præcinente cithara greſſus in prælia ingredi ſolitos fuiſſe 58
cretẽſes ſcorpionem tormentum reperiſſe 123
cretenſium legiſlator Minos 89
cretenſium deus Iupiter 5
cribrorum excogitatores 175
criborum genera è ſetis equorum Galliam reperiſſe ibid.
criſpus Salluſtius 46
criſtarum & ocrearũ Cares repertores 123
crucigerorum ortus 495
crux in cælo à Conſtantino Imp. quando conſpecta 357
crux quando primùm cœperit haberi honori atque uenerationi ibid.
crucis ſigno ſe munire unde ortum 454
crucis ſupplicio necari quenquam cur Conſtantinus uetuerit ibid.
cryſtalli generatio unde 160
Cteſibij Alexandrini inuentum 111
cteſiphontis inuentũ 124
ctiſtas ex Thracibus ſine coniugio uixiſſe 19
conradus Germanus, primus omnium ex Germania artem impreſſoriam Romam attulit 117
Cubiculariorum inſtitutio 301
curetas olim Saturno pueros immolaſſe 364
curius ex agro in Dictatorem accerſitus eſt 170
curruum repertor 127
Cybelis inuentum fiſtula 54.55
cyclopes turres primos omnium

omnium inueniſſe 202
cymbæ excogitatio 229
cyniræ inuenta 151
cyprianus Carthaginenſis epiſcopus quando martyrio coronatus ſit 561
cypriani dicta 556
cypriani locus de circũciſione 257. item eiuſdẽ de ieiunio dictum 430. deq; mortuorum luctu ſententia 447
cypriorum mos 232
cyprum inſulam cryſtallum procreare 160
cypſelus 131
cyrenaicus ἄθεος 3
cyriacus Ieroſolymitanus antiſtes, crucigerorum auctor 495
cyrum Perſarum regem uictis Lydis Ioui decimam prædæ dediſſe 475
cyri regis Perſarum memoria 120

D

DActylos in Creta ferrum adinueniſſe 151
damaſi decretum 385. 386 409
Damaſi pontificis ſchiſma 539
dædali inuenta 224
dæmoniaci quomodo à ſacerdotibus liberentur 369
dæmonis reſponſum Sylueſtro pontifici datum, quale fuerit 367
dęmones quibus technis mortalibus impoſuerint ibid.
dæmones effugandi modum, aut incantationes, quibus morbi ſedarentur, quis primus edidérit 79
dæmones malos deorum perſonam ſuſcipere 1
dalmatica ueſtis unde reperta 194
danaus an primus omniũ puteos foderit 204
danaus nauem ex Aegypto in Græciam primus omnium inuexit 227
daphnis, Mercurij filius, Bucolicum carmen inuenit 41
dauid uates diuinus 38
dauid uates muſicus 55
Debiles mẽbris aut mancos ad ſacerdotium admitti Anaſtaſium noluiſſe 287
decalogus à Deo cur hominibus per Moſen traditus 93
decem-

decemuiri quando primũ Romæ creati 100
decemuiratus Romæ ob ſtuprum abrogatus 99
decij in Chriſtianos octaua perſequutio 551
decimarum & primitiarum, ac primogenitorũ redẽptionis origo 469. & deinceps.
deciremem Neſigiton inſtituit 229
declamator quis 49
dedicandi templa inſtitutum 361
dela Phryx 151
delam ferri temperiẽ inueniſſe 152
deliberatiuum genus 379
delphorum deus Apollo 5
delubra Epimenidẽ Cretenſem primum inueniſſe 203
demaratus Corinthius figulus 167
demetrius Antigoni ad 30.ordines nauem inſtituit 229
demetrius poëta ſatyricus 43
democratia 92
democratia quomodo & cur ſenſim in urbem Romam irrepſerit 99
democratia unde deſcenderit 94
democritus magices ſtudioſus fuit 78
democriti Abderitis de hominum exortu opinio 11
democriti de poëtis ſententia 37
demonſtratiuum genus 379
demortuorum anniuerſaria iuſta unde originem trahant 443
demoſthenis laus 48
denarius diurnus 104
denariũ ex auro quis primus fecerit 153
denicales feriæ 433
dentis euulſionẽ quis primus inuenerit 69
deæ Syriæ ſacerdotũ ſectæ origo 509
derbicæ & Maſſagetæ ægrotantes iugulabãt ac deuorabant 208
Deus quid Pythagoræ 3. quid item Thaleti Mileſio ibid.
Deus quomodo colendus 5. unde dictus 7
Deus unus eſt, & rerum omnium principium 6. 8.254
Dei nomẽ quomodo ſanctum

ctum fiat, & quomodo item profanetur 570
deo uero qui primi ſacrificauerint 27
deo à nobis duo offerri debere 369
deo immolandi pecora mos 185
deum animum iuſtũ, non munera reſpicere 468
deum cur patrem uocemus 568
deum non uocis, ſed cordis auditorem eſſe ibid.
deũ numero impari gaudere 108
deum ſolum ſapienté eſſe Pythagoras ſenſit 59
deorum imagines cur priſci in ſacrificali pompa geſtarint 457
deorum prima origo unde 1
deos colendi ritus unde effluxerit 24.26
dexteræ manus religio 314
Diabolus 397
diaboli proprium 578
diaconus ut poſt rem diuinam factã pronuntiet, Ite miſſa eſt, unde mos ſit 389
diaconi 271
diadematis regij inuentorem Liberum patrem fuiſſe 93
diagoras Atheos 3
diagoras philoſophus, cur ab Atheniẽſibus expulſus ſit 549
διαιτητική 70
dialecticæ origo 70
dialogorum auctor Plato ibidem
dibapha Tyria 198
dibutadis Sicyonij inuentum 167
dictamni herbæ uirtus 75
dictator unde dictus, & cur dictatura in remp. Romanam inuecta 98
dictator quis primus Romæ creatus 98
didymus grãmaticus 36
dies diuis ſacri quinã habeantur 436
dies feſti cur à patribus conſtituti 433
dies quomodo ab initio alij aliter obſeruauerint ac noctes diuiſerint 113
digamiam ſacerdotũ quis uetuerit 287
digitorum iactationẽ ſignum leuitatis eſſe 135
dimophilus laudatiſs. figulus 168
diocletiani in Chriſtianos XI. perſequutio 551

Diocletiani de oſculādis pedibus edictum 313.314
Diocletiani dictum 93
diœceſes epiſcopis diſtributæ 288
Diogenis ſcitè dictum 150
Diomedi in templo Palladis hominē fuiſſe oblatum 363
Dionyſius Alexandrinus antiſtes martyr 561
Dionyſius muſicæ harmoniæ repertor 56
Dionyſius pontifex quando presbyteris parochias,epiſcopis diœceſes tam Romæ quàm alibi diuiſerit 288
Dionyſius primus theatri auctor 218
Dionyſij inuentum 176
Dioſcorides poſt Orpheum & muſeum de herbis ſcripſiſſe 76
Dioſpolis ab Aegyptijs ædificata 202
Dircæus poëta primùm tubam comperit 56
diſcipuli ſeptuaginta cur à Domino electi 274
diuinandi duo genera 82
diuiſio ſiue diſpoſitio quid 375
diuortij auctor quis 19.20
diuortium quando licitum 21
diuortium cur apud Iudæos à Moſe primū inſtitutum 20
diuortij libellus ibid.
diuortij inter Iudæos & Romanos diſcrimen 21
D.Gregorius quale cardinalibus officium ſtatuerit 292
Doliolam locum ſputo conſpurcare uetitū fuiſſe 358
doliorum excogitator 225
Dominicus Calaguritanus,Hiſpanus 496.497
Domitiani in Chriſtianos 3.perſequutio 551
domos luteas quis primùm inuenerit 200
dona ſpiritualia unde uileſcant 525
Dorios modulos Thamyras Thrax excogitauit 54
Doriſtus V. Lacedæmoniorum rex 93
Dormientij nomen Vigilantio à quo impoſitum, eiúſque de reliquijs diuorum ſententia 520
Dorothea martyr 562
Doxius, Gellij filius, domorum lutearum inuentor 200
drachma Attica 104

drachmę æſtimatio ibid.
Draco primus Athenienſium legislator 89
Druides 58
Dyagūdas Thebanus 422
δυναςεία 94

E

Eccleſia 243
eccleſia prima quæ fuerit ibid.
eccleſiæ auctoritatē differentiam inter ordinem & plebem cōſtituiſſe 281
eccleſiæ caput Chriſtus 243
Ediſſeniorū toparcha Abagarus 464
ἔδαφος 397
Elamitæ unde 15
electri origo 159
eleemoſyna 397
eleemoſynæ uſus quando primùm cœperit 412
eleemoſyna cui danda ibid.
eleutherij decretum 429
eloquutio quid 374
elymnetæ Græcorum 98
Emmanuel 394
emere ac uendere Liberū patrem inſtituiſſe 231
empedocles ex quatuor elementis conſtare cuncta opinatus eſt 7
empedocles magices ſtudioſus fuit 78
empedocles primus ſecūdum Ariſtotelē rhetoricæ auctor 48
empedoclis de hominum ortu opinio 10
emporetica charta 119
Encænia 361. 395
endymion primus Lunæ curſum deprehēdit 63
enochia urbs unde conſtructa 203
enos primus omnium nomen Domini inuocauit 27. 244
Epeus arietē bellicā machinam inuenit 124
epei Olympici certaminis inuentores 129
epheſina ſynodus à Cæleſtino I. Rom. pontifice acta, Neſtorianam hæreſim damnauit 546
ephori ſententia de muſica 52
ephod 157. 269
epicharmi literæ 29
epicteti dictū præclarum 414
epicuri impia de Deo opinio 3. 554
epicuri principia, corpus & inane 7. 8
epicurum primū omnium grāmaticā docuiſſe 35

epimenides delubrorum inuentor 203
epimenidem Cretenſem primum domos & agros expiaſſe 200
epiphania 395
epiſcopalem cathedram primò apud Ieroſolymos locatam fuiſſe 277
epiſcopi munus 279
epiſcopi uox quid ſignificet ibid.
epiſcopi cur petaſum ferre cœperint 293
epiſcopi qui propriè uocentur 278
epiſcoporum creatio quibus olim commiſſa 299
epiſcopos olim presbyteros nuncupatos fuiſſe 279
epodia 219
epulonum origo 320.324
Equiculorum gens 319
equitãdi artem, aut uſum equos domandi, quis primus omniũ inſtituerit 126
equites Romanos Cæſari Auguſto in capitolio quotannis ſtrenam obtuliſſe 331
equus belli inſigne 186
equi, id eſt, arietis tormẽti bellici inuentor 124
equorum pugilumq; certamen in Circo maximo fuiſſe 222
equorum ungulas ferreis ſoleis munire qui cœperint 126
Eremus à quo primùm habitari cœpta 479
eremitanorum ueſtitus qualis 501
erichthonius Athenienſis argenti inuentor 150
erichthonius quadrigarum repertor 127
erichthonius unde nomẽ acceperit ibid.
errantium ſyderum uocabula à quibus hebdomadæ diebus primùm tributa fuerint 423
Eſaiæ canticum 38
eſſæi cur dicti, & unde 480
eſſæos monaſticam uitam primos inſtituiſſe ibid.
eſſenorum laus 187
eſſenos apud Iudæos ſine coniugio uixiſſe 19
Ethicæ proprium 60
ethnicus 396
ethnico Chriſtianus quid præſtet 554
ethnicorum ſacra tribus purgatiouibus conſtabant 405

ibyo

uo 327
euander primus in Italiã, ſecundum Liuium,literas attulit 32
euandrum lupercalia in Latium intuliſſe 136
euariſtum pont. primum omniũ titulos ipſis preſbyteris diuiſiſſe 288
euchariſtia 396
euchariſtia quando inſtituta 381
euchariſtia an ſit ſacrificium ibid.
euchariſtia cur mane & nõ ueſperi celebrari debeat 383
euchariſtia cur in tẽplis continenter aſſeruetur 384
euchariſtiæ primus uſus tam ſpecie panis & uini, quàm panis tantùm 382
euchira fictor 168
eudoxum & Archytã bellicas machinas inueniſſe 124
eugrammus fictor 168
euilea gens unde 15
eumolphus Athenienſis, culturas arborum docuit 177.178
eunuchus Candacem reginam Aethiopum cum tota familia baptizauit 253
euphroſyna martyr 561
eupolis 42
euripides ibid.
euripidis reſpõnſum Archelao regi datum. ibi.
eurus uentus 64
euryalus & Hyperbius lateritiarum domorũ inuentores 200
euryſtæus I. Lacedæmoniorum rex 93
euſebianus codex emẽdatus 273
eutychiani pontificis decretum 472
eutychis Conſtantinopolitani hæreſis 546
Excõmunicatio unde defluxerit 308
excommunicationis pœna à Druidibus quibus irrogata ibid.
excuſſoria è lino Hiſpaniam reperiſſe 175
exequiæ unde 448
exhomologeſis quid 404
exire Calend. Maij in agros, currere calẽd. Martiis per arua cum faculis accenſis, unde natum ſit 332.333
exodia 219
exordium quid 375
exorcizatores 271

Q

extiſpices & aruſpices qui nuncupentur 83.84

F

F Digammō ab Aeolibus inuentum 33
Fabianus martyr 561
fabiani de coniugio decretum 350
fabiani edictum 384
fabricam materiariā & ad eam inſtrumenta pertinentia quis primus inuenerit 224
fabrilia inſtrumenta qui primi inuenerint 151
fabulam quis primus recitandam dederit 219
factioſorum apud Romanos in confirmando iureiurando, mos qualis fuerit 141
falcis repertores 123
faſti dies 433
faunus 136
faunum in Latio religionem inſtituiſſe 26
faunum colunt Latini 5
fauonius uentus unde dictus 64
Februarius unde dictus 107.108
feciales unde dicti 319
federicus Feltrius dux Vrbini bibliothecam fecit, quā Guido princeps eius filius adauxit atq; ornauit 116
federici I. Rom. Imper. de comburendis hæreticis decretum 542
felix anachoreta 498
felix epiſcopus Comenſis 433
felicis primi decretū 392
felicis III. de diebus feſtis decretum 439
ferarum uiuaria duo diuum Federicum Vrbini inſtituiſſe 190
feriæ unde nuncupatæ 424
feriæ ſtatiuæ 431. Conceptiuæ 432. Imperatiuæ ibid.
feriæ denicales quæ dictæ 433
feriarum quatuor genera 431
ferramēta ruſtica, uel cribra quis primus inuenerit 174
ferri inuentores 151
ferri pluuiam M. Craſsi interitum in Parthis ſignificaſſe 81
feſta agonalia 431. Carmētalia. ibid. Cōſualia ibidem
feſti nouendialis origo 432

feſti

feſti dies cur inſtituti 576
feſti dies feriati unde di-
cti 433
feſtorum dierum initium
unde 434
feſtorum dierum obſerua
tio 360
feſtorum dierũ apud Ro-
manos origo 432
feſtis diebus cõuiuia præ
bendi amicis conſuetu-
do 429
feſtis diebus exornare tẽ-
pla,ac in illis offerre ce-
reas imagines, tabellás-
que miraculorũ pone-
re,unde noſtris conſue-
tudo ſit 327
Fidenates 319
filij Dei qui ſint 568
fiſtulæ inuentor quis 54
Flagellatorum ordo unde
confluxerit 507
flaminis baptiſmus 265
flamines cur Numa Pom-
pilius Romæ inſtituerit
316. & quæ eorum offi-
cia fuerint ibid.
flamines unde dicti 317
flammam Seruij Tullij ca
put lambentem, illũ Ro
manorum regem fore ſi
gnificaſſe 81
flauia Domicilla martyr
561
flora dea 419
flora dea quomodo & à
quibus culta 321
floralia ſacra unde, & cur
ibid.
flori crudelitas in Iudęos
451
fluminis baptiſmus 265
Fœderis paciſcendi mo-
rem apud Aſsyrios &
Aegyptios, ſed præſer-
tim apud Hebræos fuiſ-
ſe 140
fœdera quis primus inue
nerit 139
fœderum olim tria gene-
ra fuiſſe 140
fœminæ apud Arabes &
Carthaginenſes cur ca-
put & faciem uelarint
312
folles quis inuenerit 152
forcipem, marculum,ue-
ctem,incudem quis pri-
mus inuenerit 151
Franciſcanorum ortus &
habitus 497
D. Franciſcus monachos
uictum quærere manuũ
laboribus uoluit 492
Franciſcus Aluarezi lega
tus Aethiopum Abiſsi-
norũ regis, quãdo Cle-
menti VII. Rom. pont.
regis ſui nomine, fidei

obediétiæq; promiſſum fecerit 253
franciſcus Aſiſias Italus 497
franciſcus Zabarellus 291
francorũ reginæ cur poſt uiri mortẽ albis tantùm ueſtibus induantur 442
fridericus Sax. dux, Lutherum defendit 541
friſonariam congregatio nem in agro Lucenſi Eu genium IIII. plurimum adauxiſſe 493
frumenti origo 172
frumenti ſationẽ ſub Eri chtheo Athenarũ rege, à Triptolemo repertum fuiſſe ibid.
Fulloniá artem Niceam Megaréſem reperiſſe 191
fundarum uſum quis primùm mõſtrarit 123
funditores optimi quinã fuerint 125
funebria conuiuia 326
funebrem orationem de Bruti laudibus, primus omnium Valerius Publi cola habuit 212
funebres ludos Acaſtum inſtituiſſe 123
funebres orationes pro fœminis haberi cur Romani decreuerint 212
funebris pompæ deſcriptio 449
funus cur præcedat, homines autẽ ſequátur 447
fuſos in lanificio Cloſterem reperiſſe 192

G

GAbanium ueſtimenti genus à quibus repertum 194
gabyrus deus Macedonum 5
galeam Lacedæmonij inuenerunt 12
galenus medicus 73
gallia Ciſalpina unde Togata appellata ſit 194
gallorum conſuetudo 555
gallos Heſum atque Teutatem humano cruore placaſſe 363
garamantũ polygamia 17
gargoris rex Curetũ mellis uſum docuit 181
gaufredus ex ſancto Alexandro ortus 503
gazophylacium 397
Gehenna ibid.
gelaſij inſtituta 385.386
gemmæ quo tempore cœperint eſſe pretioſæ 157
gemmatæ coronæ 147
genitalia uirginũ faſciis olim ſuccincta 22
genios ſingulis binos attribuit

tribuit antiquitas 2
gentes ferè cunctas quondam dæmonibus malis humanas immolaſſe hoſtias 363
gentium prima diuiſio. 14.15
gentium quarũdam enumeratio, quæ circunciſionem habuerunt 257. 258
geographiæ ſubiectũ 66
geomantia quid, eiusque origo 81
geometria in quibus uerſetur 66
geometriæ & Arithmeticæ primi inuentores ibidem
georgij in Alga Venetiis congregatio unde inſtituta, & quis illius habitus ſit 493
germanum ignobilẽ bõbardam reperiſſe 124
germani principes unde ſibi ius eligendi Imp. acquiſiuerint 299.300
germani quomodo cerui ſiam conficiant 179
germanorum conſuetudo 555
germanos Mercurio homines litaſſe 364
Gibber aut gibberoſus quinam futurus 61
giezi Heliſæi puer cur lepra affectus ſit 534
Gladium Lacedæmonij inuenerunt 122
gladiatorij ludi 138.322. uide ludus
glaucus Chius cõpactionis ferri inuentor 151
glutini repertor 224
glyceræ inuentum 145
Golgotha 397
gorgias Leontinus 48
gorgias Leontinus Delphis ſibi primus omniũ ſtatuam auream poſuit 164
gorgaſius laudatiſsimus figulus 168
gothicæ gentes unde 15
gothos ab Arriana hæreſi Gregorij monitis reuocatos 564
Gradus in coniugio quinam interdicti 349.350
græcarum & Romanarũ uirginum ante matrimonium conſuetudo 22
gręci antiſtites Simplicio ſedente, quando Rom. pontificem omnium caput eſſe declararint 297
græci atq; Romani ueteres quid ſuper tumulũ ſtatuerint 449

græci quomodo annum computarint 106
græci unde literas mutuati ſint 30.31
græci in conniuio cũ mulieribus non accumbebant 188
græcorum cõſuetudo 555
græcorum in numerãdis annis mos 67
græcorum mos in conuiuiis 188
græcos contrario Romanorum more ſtatuas nõ uelaſſe 165
græcos in conuiuijs ſympoſijsque coronis uſos fuiſſe 147
græcos primùm hiſtorias ſcripſiſſe ſecundum Ioſephum 45
graminea corona 146
γράμμα 34
grãmatica cur ſit omniũ artium præclariſsima 35
grammaticę definitio 34. diuiſio ibid.
grammaticæ dignitas atque uſus 34. unde dicta ibidem
grammatici Critici 36
grammatiſtæ 34
grandimontenſis ordinis auctor 487
gregorius V. quando & cur electores imperij cõſtituerit 299
gregorij antiphona 385
gregorij decretum de cõiugio 350
gregorij decretũ de ſubdiaconorũ cælibatu 345
gregorij monitis Gothos ab Arriana hæreſi reuocatos, Anglos etiam cõuerſos fuiſſe 564
gregorij Papæ inſtituta 522
gregorij patientia & humanitas 527
groſſus moneta 104
Guidonis archidiaconi Bononienſis Iuriſcõſulti, de Cardinalibus ſententia 290
Gyges Lydius picturæ inuentor 166
gymnicos ludos quis primus omnium inſtituerit 132
gymnoſophiſtæ apud Indos ſapientes habiti 58

H

HAbidem Hiſpaniæ regẽ, boues aratro domare, frumentaque ſulco ſerere primum docuiſſe 174
hadrianales ſodales 508
hadriani de Chriſto colẽdo,

do, inter deosq; referendo ſententia 558
hadriani Imperatoris memoria 120
hadriano imperante immolationes hominum ſublatas fuiſſe 368
hæreſes atque ſchiſmata quādo primū exorta 535
hæreſes & ſchiſmata quomodo inter ſe diſcrepēt 538
hæreticus quis uocet. 536
hęreticorū pœna 541. 542
harmodio & Ariſtogitoni cur Athenienſes ſtatuas erexerint 164
ἀρμονία 50.
harmonias uocū quis inuenerit ibid.
harmoniam in cæleſtibus atque terreſtribus rebus eſſe 39
harpagonas inueniſſe Anacharſidem 229
ἁρπάζειν ibidem
haſta cur quondam nubētis capiti impoſita 22
haſtam Lacedæmonij inuenerunt 122
haſtarum uelitarium inuētores 123
Hebionis hæreſis quādo eruperit 537
hebræi cur mortuos luxerint 447
hebræi Geometriæ & Arithmeticæ primi inuentores 66
hebræi unde nomen ſuū traxerint 243
hebræorū literæ, quibus nūc utimur, ab Eſdra inuentæ 31
hebræorū polygamia 17
hebræis cur Deus amplius ſpatiū quàm alijs cōdonarit 66
hebręis uel Tyriis potius quàm aliis artē lignariā & eiuſdem inſtrumēta, cur ſit attribuendū 225
hebræos hoſpites ſuos oſculo excepiſſe 314
hebræos poëticæ primos auctores fuiſſe 38
hebraica nōnulla, itē Gręca & Syriaca uerba cur in Miſſa uſurpētur, deq; eorū ſignificatione 393
hedera apros morboſos ſibi mederi 75
helena Cōſtantini mater, Ieroſolymas ad uiſendā crucē Domini petiit 357
heliæ ueſtitus 495
heliopolis urbs 214
heliopolitanos tres in die homines Iunoni mactaſſe 363. 364

henricus Hoſtienſis quãdo uixerit 531
heraclitus Epheſius ex igne cuncta procreari cenſuit 7
herbaria ſcientia quando à Græcis ad Romanos peruenerit 76
herbariæ & medicamentariæ atq; melleæ medicinæ inuẽtores, & quænam homines ab animalibus remedia didicerint 74.75
hercules Nymphæ amore captus 197
herculem, Olympicũ certamen primum inſtituiſſe 129
herculem ſimulachrorũ auctorem fuiſſe 161
hermolai barbari mentio 215
Herodes cur Ieroſolymis theatrum & amphitheatrum extruxerit 222
herodis crudelitas 248
herodotus 46
herodoti laus 153
heroicum carmen cur dictum 49
heſiodus 38
hetruria unde aruſpicinã edocta ſit 83
hetruſcos ſuas olim literas habuiſſe 33
hexametris uerſibus primũ Moſen uſum fuiſſe 40
Hieratica charta 119
hieremias quomodo iurare iuſſerit 307
hiero tyrannus 5
hieroboam apud Ieroſolymos quando regnarit 67
hieronymi uita 489
hieronymi de mortuorũ luctu ſententia 447
hieronymi de uirginitate ſeruãda conſilium 176
hieronymo tria orandi tẽpora fuiſſe 406
hieronymianorum ordo cur inſtitutus 490
hilarion cœnobiorum in Syria auctor 482
hippaginũ inuẽtores 229
Hippaſus Metapontinus ex igne cuncta procreari cenſuit 7
hippius Tyrius 229
hippocrates mercaturam exercuit 230
hippocrates medicinam deperditam in lucẽ reuocauit 71
hippopotamus 75
hiſpanorum mos 555
hiſter quid 219
hiſtoria de cuiuſdã Regis filia memorabilis 17.18

hiſtoriç dignitas atq; utilitas 44.45
hiſtoriæ texendæ regulæ 46. in quibus hiſtoriæ ædificatio poſita ibid.
hiſtoriam quis omnium primus condiderit 45
hiſtrionibus unde nomen inditum 219
Holoſericam ueſtem quis primus Rom. Imperator geſtare incœperit 197
holoſphyraton 164
homar Calipho ſucceſsit 517
homerus 38
homilia 396
homo Dei ſimulachrũ 11
hominis cauſa cuncta alia naturam genuiſſe 16
hominis dignitas ibid.
hominis figuram è gypſo primus omnium Lyſiſtratus expreſsit 168
homines ex qua materia creati 10
homines in Angelorum tutela eſſe 2
homines primos apud Iudæos ortos fuiſſe 12
homines primùm glandibus nutritos fuiſſe 171
hominum in diebus feſtis celebrandis abuſus 437. 438
hominum hoſtes 574
hominum inſania notata 219
hominũ mẽtes quid à cultu ueri Dei auerterit 1
hominum naturam ſideribus maximè ſubiectam eſſe 61
hominũ prima origo duplex 9
honorum qui Rom. pont. habentur origo 295
horæ unde nomen ſuum acceperint 110
horas quis primus omniũ conſtituerit 111
horas canonicas quis inuenerit 405
horatius 44
horologia diuerſi generis quinam inuenerint 111. 112
horologia ex aqua quis primus omnium inuenerit ibid.
horologij auctor incertus 237
horologij ſolarij inuentor 111
hori Aſsyriorũ regis inuentum 179
hoſanna 396
hoſpites apud Tauros Dianæ immolatos fuiſſe 363
hoſtanes primus magiæ

commentator 78
hoſtienſis de cardinalibus ſententia 290
Hugo paganus 503
humiliatorũ ordo in Germania quando exortus 488
Hydromãtia quid, eiusq; origo 81
hymnus 396
hyperbios Corinthius rotæ figulinæ inuĕtor 168
hyperbius lateritiarũ domorum inuentor 200
hyperbius primus omniũ animalia mactauit 185
hyperboreorum ſepultura 210
hyrcani ſemiuiuos uolucribus & canibus proijciebant 209

I

IA 396
Iacob, cur Iſraelis nomĕ inditum 244
iacob fœdus cum ſocero Laban fecit 140
iacob quæ munera filio ſuo Ioſeph in Aegyptũ miſerit 148.149
iacob quando uixerit 149
iacobus Aragoniæ rex quo tempore duos militum ordines inſtituerit 505
iacobus iunior cur Chriſti frater & Apoſtolus dictus ſit 254. cur item ſanctus 255
iacobus Senenſis 493
iacobi iunioris martyriũ 255
iaculum cum amĕto quis inuenerit 123
ianuarius unde dictus 107
ianus cur bifrons habitus ibid.
ianus primus Latinorum rex ibid.
ianus Saturnalia primus omniũ inſtituit 138
ianum ante Faunũ Latijs deorum cultum demonſtraſſe 26
iaſon longæ nauis repertor 228
ibis auis 76
icari inuentum 177
idæos Dactylos ignis uſum, ac æris ferriq; naturam inueniſſe 151
iduare, id eſt diuidere 109
idus unde nomen habeāt ibid
ieiunandum quomodo ſit 414
ieiunium 46. dierum 334
ieiunium in quatuor anni tempora à quo diſtinctũ fuerit 418

ieiunij initium 411
ieiunij quartæ& ſextę dierum hebdomadæ quando inſtitutum 422
ieiunij ſolennis ratio 425
ieiunio unde nomen datum uideatur 413
ieiunium uerum qui ſeruet 414
Ieſus quonam pacto unctus 336
Ieſus, id eſt Seruator, & Chriſtus, id eſt, rex dictus eſt 248
ieſus, Moſis ſucceſſor, cũ Gabaonitis fœdus percuſsit 140
ieſuatorum ortus 500
iezabel prima omniũ literas annulo ſignauit 529
Iginij Rom. pont. de non iterãdo baptiſmo ſtatutum 264
iginium pontificem gradus, quibus ad ſacerdotium promoueretur, inchoaſſe, Caiũuerò pont. perfeciſſe 280.281
ignatius Antiochenus epiſcopus ad beſtias damnatus eſt 561
ignis myſterium 362
ignis pœna quo iure hæretici plectendi 542. 543
ignem Vulcanũ reperiſſe, & ob id ab Aegyptijs ducem conſtitutũ fuiſſe 152
ignes crebros Calendas Mart. faciendi conſuetudo 333
igniſpicij repertor 83
imagines ſacræ diuorum in templis haberi & coli cur ab Imp. quibuſdam ſtatutum ſit 466
imaginum primus apud Chriſtianos cultus, unde exortus 461
immolãdi mos unde promanarit 185
imperare bene, difficile 95
imperatiuæ ferię 432
imperatores olim ad bellum proficiſcentes, cur munus gladiatorium dederint 138
imperatorum conſecrandorum qualis apud Romanos mos fuerit 210
imperatorum Occidẽtalium creationem penes Romanum pontificem fuiſſe 300
imperatoris eligendi poteſtas archiepiſcopis facta ibid.
impoſitio manuum 275
incãtationes quibus ægritudines mitigari ſolẽt, quis ediderit 79

impreſſoriæ artis repertor 116
Indicas mulieres quaſdã cum uiris cremari uoluiſſe 210
indoctos à Muſis atque Gratijs abeſſe 52
indorum polygamia 17
indos citeriores Bartholomæus conuertit 558
indos in propatulo coiiſſe 19
induere perſonas ante initium quadrageſimæ, unde natum ſit 334
induciæ quid ſint 139
inducias quis primus inuenerit ibid.
inducias ſex horarum C. Pontium Samnitẽ à Dictatore Romano poſtulaſſe ibid.
indumentorum pontificum Iudęorum ornatus explicatus 268. & deinceps.
indumentorum pontificum & ſacerdotum Iudæorum octo genera fuiſſe 269
indulgẽtiarum uſus unde promanarit 524
infantes apud Rom. quo die luſtrabantur 263
inferiores ſuperioribus in Anglia ſtrenam quotannis deferre 531
inguinibus tumeſcentibus homines quando perierint 452
initiati cur uerticem deradant, unde mos natus 284
innocentius IIII. quando Pont. factus, & quomodo cardinales dignitate auxerit 293
innocentius VIII. ſecretarios Romæ primus omnium inſtituit 530
innocentij III. decretum 404. 405
inſerẽdi arbores modum quis primus docuerit 178
inſitionũ tria genera ibi.
inſtitores qui dicãtur 231
inſtrumentorum muſicorum diuerſi generis inuentores 53
intercalaris menſis 108
inuenire quid 375
inuenta multa cùm ueterа tum noua eſſe quorum auctores ignorantur 237
inuum numen 136
Ioannes Alexander XXII. cur primus omnium collegiorũ & ſcribarum uſum

ſum Romæ inſtituerit 528
ioannes Aſiam in ſuam fidem redegit . 558
ioannis Baptiſtæ ortus & officium 260
ioannes Baptiſta cur ab Herode interfectus 552
ioannes Columbinus Senenſis 500
ioannis cur ſuum Euangelium ab eo, In principio erat Verbum, exorſus ſit 537.538
ioannes Cuthenbergus natione Theutonicus, eques, primus omnium artem impreſſoriam Moguntiæ excogitauit 116
Ioan.XII. Othonem Germaniæ regem Imper. fecit 299
Ioannes Matta 498
ioannes patriarcha Alexandrinus cur eleemoſynarius dictus 502
ioannes Zebedęus 560
ioannis 17. Rom. pontificis de anniuerſariis mortuorum iuſtis decretum 443
ioánis Reuchlini laus 391
ioannis Roffenſis epiſcopi contra Lutherum de indulgentiis ſententia 524.525
ioannis 22. Rom. pontificis decretum 460
ioanni Aſiam ſorte obtigiſſe 254
ioannem apoſtolum paſcha celebraſſe 434.435
iob cur ſit Hebræis comparandus 244
iob 38
iobal tabernaculorum auctor 203
iochobel Moſis mater, magię ſtudioſa fuit 78
iones ſecundas mẽſas inueniſſe 187
ionicũ philoſophiæ principium 59
iopas Vergilianus 49
ioſephi caſtitas 244
ioſephum ſomniorum interpretem peritiſsimũ fuiſſe 85
iouis nutritor Meliſſus 24
iouis prophetas in Creta inſula, ne coctis quidẽ, nedum carnibus uſos fuiſſe 187
Iouem Cretenſes colebant 5
Iouem & Apollinẽ, quoniam decima hominum eis non fuiſſet immolata, Italis magnas calamitates

tates induxiſſe 366
Iphitus Olympici agonis repertor 129
Iſis Aegyptiorum dea 4
iſthmij ludi apud Græcos unde dicti 130
iſthmus 131
iſſedonum in ſepeliendis demortuis conſuetudo 210
iſraëlitæ unde dicti 244
iſuardus monachus 409
Italicũ philoſophię principium 59
italorum inuentum 175
italorum legiſlator Pythagoras 89
Iuba à Mauris colebatur 4
iubal muſicus 50
iubilei anni origo apud Hebræos quæ fuerit 526
iubilei auctor 523
iudas Iacob filius cur cũ Thamar rem habuerit 235
iudæi unde nomen ſuum traxerint 243.244
iudęorum in Chriſtianos prima perſequutio 550
iudæorum luctus 440
iudæorũ ingratitudo erga Deum 244.245
iudæos mellis uſum ac totius agriculturæ culturam primos monſtraſſe 181
iudæos quoſdam dæmonio Moloch filios igni exuſtos deuouiſſe 363
iulius Cæſar primus omnium cur annũ ad Solis curſum accommodarit 108
iulius unde dictus 107
iulij Cęſaris memoria 120
iunius unde dictus 107
iuno Samos colebatur 5
iuno Cures cur dicta 22
iurandi modus antiquus enarratus 307
iurandi modus per Euangelium unde promanarit ibid. per Iouem ibidem
iurãdi mos apud Hebręos ibidem
iuſiurandum quod magnum fuerit ibidem
ius ciuile quid 88
ius ciuile qualem hæreticis pœnam ſtatuat 542
ius creandi Rom. pont. unde defluxerit 296
ius eligendorum epiſcoporum, ſacerdotum ac diaconorum ab Apoſtolis promanaſſe 298
ius gentium quid 87
ius naturale quid ibid.

ius pontificium 91
ius quid Paulo iuriſconſulto ſignificet 87
iuſiurandum quod maximum apud veteres 307
iuriſiurandi olim Romæ apud factioſos confirmandi mos 141
iuris ac legum origo 87. diuiſio ibidem
iuſtinæ monachæ congregatio 489
iuſtini locus emendatus 57

K

Kyrie eleeſon 395

L

Labyrinthorum pyramidumq́; qui primi auctores extiterint 205. 206
labyrinthos quatuor ab auctoribus commemorari 205
Lacedæmonij cur ciues ſuos à contemplanda Aſia retraxerint 187.555
lacedæmoniorum frugalitas 187
lacedęmoniorum morem in triumphando contrarium Romanorum fuiſſe 144
lacedæmoniorum reges nomine magis quàm imperio reges fuiſſe 93
lacedæmoniorum legiſlator Lycurgus 89
lacedæmoniorum regum ſeries 93
lacedæmonios, galeá, gladium, haſtámque inueniſſe 122
lacedæmonios hominem Marti immolaſſe 364
lacedæmonios tibiarum modulis in prælis uſos eſſe 57
lacerna 194
lado fluuius 54
læna ueſtis genus ibid.
lamech primus omnium legem diuinam de cõiugio uiolauit 348
lamina aurea cum uitta pont. Iudæorum 270
lanceas quinam inuenerint 123
lanas Lydos primùm infeciſſe 192
lanificij uſum, qui primũ oſtenderint ibid.
laodicea Syriæ vrbs 364
laodicenſes Palladi uirginem immolaſſe ibid.
lapidicinas Cadmum reperiſſe 200
lapidum pluuiam Romanorum ſtragem ab Hannibale ſignificaſſe 81

lararium

lararium quid 558
lateritias domos qui primùm fecerint 200
latinam linguam Rom. omnibus unam eandémque communem fuiſſe 13.14
latinorum deus Faunus 5
latus clauus à quibus repertus 193
lauandi apud ueteres cur tam frequens uſus fuerit 223
lauandi manus uſus unde defluxerit 386
lauatio pedum ante diẽ feſtum paſchæ 315
laurẽtius Iuſtinianus 493
laurentius Leuita martyr 561
laurus quando in Italiam tranſlata 183. eiusq; encomium ibid.
Lectica cur hexaphorus dicta 296
lectio ſacrarum literarũ dum comeditur unde orta 430
lectiſterniorum origo 324
lectores 271
lembi inuentores Cyrenenſes fuiſſe 229
lemnorum deus Vulcanus 5
leo I. cubicularios cur fecerit 301
leo III. cur Carolum Magnum Imp. fecerit 299
leporaria à Fuluio Hirpino primùm condita fuiſſe 189
leuitarum prima electio 270
leuitis quantum temporis ad miniſtrandum dabatur 271
lex per Moſen data cur non fuerit neceſſaria 90
item cur neceſſaria facta ſit 91
lex Moſi quãdo data 436
lex naturæ omnium regina, quænam in ſe cõplectatur 576
legis definitio, origo, uſus 87.88
legiſlatores uarij 89
Liberum Naxij colebãt 5
liberum patrem coronarum repertorem fuiſſe 145
libros qui primi ediderint 114
licinius 44
licinij odium in Chriſtianos 552
lingua cur homini data 12
linguarum uarietas unde exorta ibid.

linus

linus martyr 561
linus 49.59
lini decretum de non aperiẽdo caput mulieribus 311
lini inuẽtrix Arachne 191
lini uſus millecupli, ſed præcipuus in uelis faciẽdis 190
lintres Germanos reperiſſe 229
litaniæ, uulgò præceſsiones 452
litaniarum inſtitutio ac forma 454
literæ apoſtolicę quando primùm plumbo obſignari cœperint 528
literarum imprimendarũ uſus à quo & ubi primò ſit inuentus 116
literas auro neminem Roman. principũ ante Carolum Magnum Imper. obſignaſſe 529
literas quis primus inuenerit, uel in Latium attulerit, deque earum numero aucto, uarietate, ui atque ſono 28
literatores 34
literatura ibid.
litare quid ſignificet 445
liuius Andronicus 39.42
liuius Andronicus fabulam uerſibus intextã primus omnium quãdo recitandam dederit 219
Lobotes IIII. Lacedæmoniorum rex 95
loca qua uehebatur pompa, cur ueteres uelarint 456
locorũ in theatro qualis diſpoſitio fuerit 220
longobardos capitis raſionem pro re fœdiſsima habuiſſe 285
loricæ inuentor 123
Lucam euangeliſtam Dei parę uirginis figuram in aliquot tabellis pinxiſſe 465
lucernæ uſum qui inuenerint 152
luciferi natura à quo inueſtigata 63
lucilius 44
lucina uirgo 477
L. Attilius longus 99
L. Craſſus primus omniũ colũnas marmoreas habuit 201
L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, primi omnium Rom. conſules fuerunt 98
L. Manlius cur Dictator appellatus 68
L. Quintus Cincinnatus

ex agro ad dictaturã accerſitus eſt 170
L. Sextius Lateranus 100
L. Aurelij Commodi in Chriſtianos quinta perſequutio 551
lucij III. Rom. pont. de hęreticis deſecrandis & comburendis ſtatutum 543
lucretiæ caſtitas 235
lucretiæ factum 562
luctus tempora cur apud Chriſtianos hodie, & apud Romanos olim minuebantur 441
luctum apud Iudæos & Anglos 30. diebus finiri 440
lugẽtes apud Iudæos ſaccum induiſſe, item caput & barbam raſiſſe ibidem
lugendi mos apud Romanos ibid.
lugentiũ ueſtitus 442
ludendi modus per Vulturios & Herculem Baſilicum 134
ludiones ex Hetruria cur Romam acciti 219
ludius ibid.
ludi gladiatorij cur apud Romanos inſtituti fuerint 138
ludi funebres 132
ludi quales in amphitheatro celebrabantur 222
ludi ſcenici unde dicti 218. cur & à quibus inſtituti ibid.
ludi ſeculares Romæ in quorum honorem inſtituti, & unde nomen traxerint 524
ludorum apud Græcos quatuor genera fuiſſe 128
ludorum apud Rom. uaria genera fuiſſe 322. 323
ludorum ſecularium origo 323
ludorum origo 130
ludos gladiatorios D. Cyprianus ad Donatũ execratus eſt 138
ludouicus Barbus Venetus 489
ludouici Caroli Magni filij, in Paſchalem põt. beneficium 299
luna ab Aegyptiis colebatur, quã Iſim uocabãt 4
lunę curſum ac defectum quis primus monſtrarit 63
lunam candidos efficere 61
lupercal quid 136
lupercalia ludicra cur Lycæa

cæa dictá ibid.
lupercalia ludicra qualia, & unde inſtituta 508
lupercalia ludicra quis primus omnium inſtituerit 136
luſtricus dies 263
luſtrum conditum quid ſit 103
lutheranæ ſectæ origo 540
lutherus Auguſtá ire non dubitauit 541
lutherus cur Auguſta relicta, domum redierit ibid.
lutheri cũ Caietano cardinale diſputatio ibid.
lutheri licentia loquendi ibid.
Lycaon primus omnium inducias inuenit 139
lycaon gymnici ludi repertor 132
lycæa ludicra 136
lycæo quando ſacrificatum ibid.
λύκος ibid.
lycurgus cur in locũ nũmi aurei, atque argẽtei, ferreum ſubſtituerit 97
lycurgus primus Lacedæmoniorum legiſlator 89
lydi cur primi omniũ nũmum aureum & argenteum percuſſerint 154
lydi quæ luſoria inuenerint 132
lydi unde 15
lydorum filiæ quando uiris nubebant 19
lydios modulos Amphiõ excogitauit 54
lyrici poëtæ unde denominati 53
Lyſiſtratus Sicyonius fictor 168

M

Macedonius damnatur 545
macedonum deus Gabyrus 5
μάχαιρα 257
macrobij Aethiopes 209
magi à Perſis ſapientes habiti 58
magi qui uocentur 248
magorum in matrimonio mos 18
magica ars à quibus celebrata 76
magicæ artis qui primi inuentores ibid.
magices artis ſex ſpecies 81
magices factionem etiam à Moſe pependiſſe 79
magiſtratuum Romanorum uirgæ ex qua arbore fiebant 101

magiſtratibus cur capita aperiamus 312
magnus Alexander quando extiterit 118
magnus Alexãder quibus rebus immortalitatẽ intelligebat 235.236
de Magni Alexandri imagine memoratu digna 165
mahometanæ ſectæ origo 512
mahometus in ferẽdis legibus ſuis, à Sergio monacho adiutus eſt 514
mahometus magicis artibus pollens 513
mahometi aſtutia ibid.
mahometi cadauer ubi conditum 517
mahometi ortus, & incrementa 512.513
mahometi obitus 517
maius unde dictus 107
maletus ſiue Maleus tubæ auctor 57
malcolmi tertij Scotorũ regis pietas 18
malum & antennam Dædalum reperiſſe 229
mamercus Aemilius dictator 99
mammona 396
mamurrã primum omniũ cruſta marmoris totius domus parietes operuiſſe 201
μανδύα ueſtimenti genus 194
manius Papyrius primus Romanorum ſacrificulus 320
mantæli ſiue cappæ uſus à Græcis repertus 194
manumiſsionis formula 96
marcellus martyr 561
marcionis Stoici hæreſis 538
M. Attilius Glabrio primus patri ſuo ſtatuã auream poſuit 165
M. Cato Cenſorius cur medicos reprobarit 71
M. Cato primus apud Romanos de herbis ſcripſit 76
M. Lepidus primus omniũ limina marmorea in domo poſuit 201
M. Scaurus theatrum in triginta tãtùm dies, ſcenicorum ludorũ gratia, primus omnium Romæ extruxit 220.221
M. Valerius Meſſala Cos. quando Romæ horologiũ ſolariũ ſtatuerit 111
M. Valerius primus fecialis Rom. fuit 320

M. Valerius Probus 36

M. Varro omnium doctiſſimus ibid.

M. Antonini in Chriſtianos quinta perſequutio 551

M. Tullij Ciceronis laus 48

marieburgi oppidi in Pruſia origo & incrementa 505

Marij cadauer è ſepulchro à Sylla erutum 211

mari quis primùm imperauit 226

marito ſoli apud Iudæos, utriſq; uerò apud Rom. diuortium facere permiſſum fuiſſe 20

marmoris uſus in ædificiis Romæ quando eſſe cœperit 201

marmore ſcalpendo primos omnium Dipœnũ & Scylũ inclaruiſſe ibi.

marſias tibiarum inuẽtor 54

mars homicidij reus factus, à quibus & ubi abſolutus ſit 96

martem primum fabricatis armis, milites armaſſe 122

martem rubicundos efficere 61

martianus martyr 561

martinus Lutherus à papa hæreticus cur ſit declaratus 541

martini V. pontificis decretum 547

martius Marci filius primus omnium Rom. in Põtificem max. creatus eſt 318

martyrij palmam quinam primi tulerint 547

μαρτύριον unde uocetur, & quid ſit 553

martyribus cur annua ſacra inſtituta 438

maſſagetas in propatulo coiuiſſe 19

maſſagetas & Derbicas ęgrotantes iugulaſſe atque deuoraſſe 208

maſſagetarum deus, Sol 5

maſſagetarum mos in cõiugio 17

maſsilienſes olim demortuos non luxiſſe 447

maſsilienſium conſuetudo 555

materiariæ fabricæ excogitatio 224

matthæus Aethiopes cõuertit 558

matthæo Aethiopiã ſorte obtigiſſe 254

matrimonium inter mor-

tales qua ratione ab initio 246. & intra quos cognationis gradus fuerit contractum 348
matrimonij uarius apud gentes uſus 17
matrimonium occidentalibus ſacerdotibus interdictum 344
matrimonij fœdus Chriſtiani ſanctius colunt quàm olim Hebræi 19
matrimonij ius in poteſtate parentum eſſe debere 351
matrimonij origo 16
matrimonij qui fuerint ueterum ritus 21
matrimonij ſacerdotalis origo apud Hebræos 339
matrimonia cum conſanguineis contracta 18
matrimus 21
maurorum deus Iuba 4
maurorum polygamia 17
mauſoleum monumẽtum ab Artemiſia extructum fuiſſe 208
maxentij odium in Chriſtianos 552
maximiani odiũ in Chriſtianos ibid.
maximini in Chriſtianos ſeptima perſequutio 551
maximus Circus 222
Mecha Perſidis urbs 517
medicus Romæ primus, quis 71
medici cur ab urbe Roma expulſi ibid.
medicinæ partes tres 70
medicinam ex melle Solẽ Oceani filium inueniſſe 75
medicinam quis primus inuenerit 69. ac apud quos olim nõ fuerit medicorum uſus 72
medicamenta omnia mali ſucci eſſe, ſtomachũq; lædere 74
medorum in matrimonio contrahendo mos 18
megalenſes ludi unde dicti 322
melampus Amytheonis filius Bacchanalium auctor 233
meldenſis & Carthaginẽſis ſynodi de cælibatu ſacerdotũ decretũ 345
meliſſus Iouis nutritor 24
meliſſus Cretenſium rex, ſacrorũ pompas primus introduxit 26
mellis colligendi uſum quis docuit 181
mellis inuentor Ariſtæus ibi-

ibidem
mellea medicina à quo inuenta 75
membranæ quãdo repertæ,& unde dictæ 118
memoria quid 374
memoriæ artem quis primus monſtrauerit, aut qui eiuſdem gloriã adepti ſint 120
memoriæ encomium 119. eiuſdemq́; exempla 120
menander comœdiæ nouæ auctor 43
menãder Samaritanus, Simonis magi ſucceſſor 536
mendicãtium ortus 492. 495
menippeæ M.Varronis 43
menippus ſeruus poëta ſatyricus ibid.
menna rex 25
mẽſam ſacris quibuſdam conſecrare, prius quàmueſci incipiamus, unde defluxerit 430
menſes à numero qui dicantur 107
mẽſes unde nominati, & qui primi omnium illos cõſtituerint, item cur in Calẽdas, Nonas & Idus diuiſi ſint 107.108
menſuras quis inuenerit 67
mercatura quid ſit 230
mercaturæ inuẽtores Pœnes fuiſſe 230.231
mercaturæ laus 230
mercaturam, qui primi omniũ exercuerint ibid.
mercurius lyram primus omnium ex teſtudine fecit 53. eam Apollini donauit ibid. caduceum ab eo uiciſsim accepit ibi.
mercurius apud Aegyptios medicinã primus reperit 69
mercurius in Aegypto primus literarum inuentor 28
mercurius Aſtrologiæ auctor 61
mercurius palęſtræ inuẽtor 132
mercurius primus Aegyptiorum legiſlator 89
mercurius primus Rhetoricæ auctor 47
mercurius quintus argentum inuenit 150
mercurij inuenta 67
meretriciam artẽ Venus inſtituit 229
metrodorus Chius uniuerſum ſempiternũ eſſe dixit 7
metropolitani 303
mètri origo 39

metrorũ uaria genera 39
Micare per metaphoram quid ſignificet 135
midacritus plumbi reper tor 151
midas obliquæ tibiæ inuentor 54
militaris ars unde prouenerit 121
militaris ars utrum literis præſtet ibid.
milites D. Iacobi 505
militum ſacrorum origo ibid.
mimi, id eſt, hiſtriones 219
minerua Athenarũ dea 5
mineruæ inuenta 68.127
minerual quid 322
minij inuentio 160
minimorum ſectæ origo 506
miniſterij ſacerdotiũ cur à Chriſto inſtitutum 273
miniſtrum quempiam per Dominica natalitia dominum facere, unde natum ſit 333
minos mari primus omnium imperauit 226
minos primus Cretẽſium legiſlator 89
miſſa nomen unde deductum, & quid propriè ſignificet 391
miſsilia 326
mithram Perſæ colebãt 5
mithridatis memoria 120
mitra bicornis 283
mitres primus omnium obeliſcos inſtituit 213
Modulationis effectus 50.51
moguntiæ artem impreſſoriam à Ioãne Cuthenbergo primo omnium excogitatam eſſe 116
molendini auctor incògnitus 239
molere & conficere frumentum quis primum docuerit 172
moloch 363.397
moly herba à Mercurio reperta 75
monacharũ initium 309
monacharum ſacrandarũ inſtitutum multò uetuſtius eſſe quàm monachorum 312
monachos primos in Aegypto ſeſe manibus laborando exercuiſſe 492
monarchia 92
monaſticæ uitæ principium 479
monaſticus ordo quando primùm tribus uotis aſtrictus fuerit 483
monſtra cur dicta 83

montanus hæreticus 538
monteſiæ militum origo 505
montoliuetenſis ordinis auctor 487
mopſus augur 87
mora ludus 135
morborum curatio triplex 70
morborum omnium fuga quæ ſit 69
moribundos cur ſternutatorio interdum excitemus 453
mortalitatem duabus potiſsimū rebus parari 236
mortui ad tubam ferebãtur 448
mortuorum corpora in rogum iniecta 210.211
mortuorum anniuerſaria iuſta à quo primùm inſtituta 443
mortuis iuſta facienda quis primus omnium curauerit 440
mortuos non eſſe lugendos 447
moſes adulterium morte mulctauit 235
moſen coronas reperiſſe 145
moſen diuortij primum auctorem fuiſſe 20
moſes aſyli inuentor 216
moſes literarum inuentor 30
moſes primus cenſum inſtituit 103
moſes primus omnium legiſlator 89
moſes quas artes populo ſuo uetuerit 86
moſes quis Cecropis tempore uixit, cur nonnullis regibus fœdus ultrò obtulerit 140
moſes tubæ auctor 57
moſis carmen 37.38
moſis in doctores impios ſtatutum 675
moſen calceatũ fuiſſe 192
moſen omnium primum bellica inſtrumenta reperiſſe 123
moſen primum omnium ſimulachra fieri uetuiſſe 161
moſen ſecundum Euſebium, primum fuiſſe hiſtoriarum conditorẽ 46
moſſolamus Iudæus 84
Mulieres in cõuiuio uirorum apud Grçcos olim non accubuiſſe 188
mulieres in honorẽ deorum ſtupratę 365
mulieribus niſi uelato capite templum olim non licebat ingredi 311

mulieribus Romanis cur olim uini uſus interdictus 315
multiloquium ab oratione cur abeſſe debeat 568
mundus hominis cauſa conditus 15
mundus ſecundum philoſophos ingenitus 9
mundi principes 1
muralis corona 146
mures in Thebaidis agro 9
murex piſcis 198
muros quis primus omnium inuenerit 202
muſæus 59
muſæus poſt Orpheum de herbis ſcripſit 76
muſæus ſphæræ repertor 63
muſica in quibus uerſetur 52
muſicæ origo ibid.
muſicæ primi inuentores 49
muſicæ tria genera 52
muſicæ utilitas 51
muſicæ inſtrumenta qui inuenerint 53
muſicam Aegyptij cur iuuenes perdiſcere prohibuerint 52
muſica inſtrumenta quis in Latium primus attulerit 57
muſtelam ruta ſibi à uenenis ſalutem quærere 76
mutij Scæuolæ forte factum 161.162
Mycerinus rex 207
mydias Meſſenius loricæ inuentor 123
myrrhina quis primus omnium Romam inuexerit 160
myrtea corona 146
myrti proprietas 144

N

Nabathęorum in ſepeliendis mortuis conſuetudo 210
nabla 55
næuius 44
narbonenſes Galli quomodo quadrageſimam obſeruent 417
narratio quid 375
naſamones in propatulo coiuiſſe 19
naſamones ſedentes mortuos humaſſe 209
naſamonum in matrimonio mos 18
naſamonũ polygamia 17
natalis dies quomodo celebrandus 432
natalis dies ſacrorũ quid 330
natalis Seruatoris & Ioannis

annis cur ſacer habeatur 439
natalitijs Dominicis ex domeſticis regẽ creare unde ortum 333
nathinnei qui apud Hebræos nuncupati 271
naualis corona 146
nauem quis primò ex Aegypto in Græciam inuexerit 227
nauis onerarię auctor 229
nauis longę fabricatio 228
nauigādi ars cui accepto ferenda 227
nauium uarij inuentores traditi ibid.
nauigari ut primò cœptū ſit ibid.
nauigatio ubi primò facta ſit ibid.
naxorum deus, Liber 5
nazaræus 394
nazaræorum ſecta qualis 285
nazaræorum ſecta unde defluxerit, & quæ illius conſuetudo fuerit ibidem
nazarius martyr 561
Neceſsitatem eſſe rerum magiſtram 175
necromātia quid, eiusq; origo 81
nefaſti dies 433
neleum Ariſtotelis bibliothecam Scepſim detuliſſe, ac poſteris tradidiſſe 115
nemei ludi apud Græcos unde dicti, & cur inſtituti 131
nemeſis 138
nemroth 12.13
nemroth Babyloniorum tyrannus 95
nemroth tormentorum auctor 105
nendi texendique artem Palladem reperiſſe 191
neomenia quid 360
neptunus ab Afris colebatur 5
neptunus nauigandi artem primus omnium inuenit 227
neptunū equos primùm domuiſſe 126
nereus martyr 561
nero Petrum atque Paulum morte affecit 550
nero cur maiorem urbis Romæ partem incenderit ibid.
neronis in Chriſtianos ſecunda perſequutio ibidem
neſichthon Salaminius quinqueremẽ inſtituit 228

neſigiton deciremem inuenit 229
neſtorius hæreticus damnatur 546
Nicanor cur prouinciam penè amiſerit 210
nicea Bithyniæ urbs 546
niceæ conuentus cur habitus 466
nicena ſynodus 542. 545. 546
nicenæ ſynodi decreta 343
nicias Megarenſis fulloniæ artis inuentor 191
nicolaianorum hæreſis quando exorta 537
nicolaus Antiochenus excuſatus ibidem
nicolaus Ienſon Gallicus typographiam illuſtrauit 117
nicolaus II. quando Pontificum electionem ad cardinales reduxerit 397
nicolaus III. cur Alexandri VI. collegium breuium ſcriptorum reiecerit 531
nicoſtrata 32
nigidius figulus Grammaticus 36
nili incrementum, atque ex eo præſagia 65
nili filius Vulcanus 59
nini regis Aſſyriorum regnandi cupiditas 94
niniuitarum ſectę origo 508
Noctem in quatuor uigilias à Romanis diſtributam fuiſſe 113
nocturna ſacra cur apud ueteres ſemper damnata fuerint 422
noë nauis repertor 228
noë primus omnium Domino altare fecit 357
noë uinearum primus cultor 178
noë progenies 15
nomadum mos 554
nomen Domini qui primi omnium inuocarint 244
nonæ unde dictæ 109
normæ excogitatio 224
northbertus presbyter Lotharingus Præmonſtratenſium auctor 497
notarios in urbe Roma, qui res martyrum geſtas deſcriberent, qui primi conſtituerint 300
notarios Apoſtolici ærarij quis crearit 530
notas uulgò zipheras dictas 119
notus uentus unde dictus 65
nouatianus 539

nouati Romani presbyteri ſchiſma 538.539
nouendialis feſti origo 432
nouendialis ſacrificij origo 445
nudipedalia ſacra cur apud Iudæos inſtituta. 450
numa cur fidei templum poſuerit 316
numa Pompilius Romanis religionem demonſtrauit 26
numa rex in arca unà cum libris eius ex charta contectis, à Cn. Terétio ſcriba repertus eſt 116.550
numæ de lugendi ratione decreta 439
numeri repertores uarij 67
numidarum polygamia 17
numidas equis in bello ſine ephippijs uſos fuiſſe 126
numidiæ reges, nulli mortalium oſculum tuliſſe 314
numiſma cenſus 104
numum aureum & argenteum quis primùm ad uſum percuſſerit 153
nuncoreus Seſoſtridis filius 214
nundina dea cur apud Romanos culta ſit 263.264
nundinæ paganorũ 432
nuptias ſpernentes taxantur 341. 342

O

Obeliſcus in Vaticano circo Caij principis iuſſu ſtatutus eſt 214
obeliſci quid, & unde dicti 213
obeliſcos quamplurimũ notis quibuſdam inſculptos fuiſſe 215
obeliſcos qui primi omnium fecerint 213
ὀβελὸς ibid.
obſeruantium ordinis initium 498
obſidionalis corona 146
Ochus 59
occidentis ferè totius horologia qualia 112
ocrearũ & criſtarũ inuentores 123
oculi ictum extrinſecum quæ curent 75
Odilonis decretum 443
Offerendi mos pro mortuis 445
officiorum diuiſio inter reliquos initiatos 304
οἶνη 177
οἶνος ibid.
olea pacis inſigne 180

oleæ inuentrix Minerua 179
oleam in Græcia qui primùm monſtrauerint 180
oleagina corona 146
oleum lætitiæ quid uocetur 336
olei uſum Atheniēſes inueniſſe 180
olympiades quo tempore cœperint 46
olympicum certamē quis primus apud Gręcos inſtituerit 128
olympici certaminis pręmium quale 129
Onerariæ nauis inuentor Hippius Tyrius 229
Oppidum primus omniū Cecrops condidit 202
optimates Thracum comburebantur mortui 210. 211
Oracula Apollinis aut Ammonij qualia 82
orandi locus quis eſſe debeat 370. item quomodo ſit orandum ibidem & 564
orandi uera ratio 370
orandi modus per calculos 371
orandi modum quis primùm docuerit 369
orandi tempora apud priſcos diuerſa fuiſſe 406
orantes cur capita aperire debent 312
orationis ſolutæ primus conditor 46
oratoris boni officium 48
oratoris & rhetoris diſcrimen 49
orcheſtra 220
ὀρχεῖσθαι ibidem
organorum muſicorū Dauid inuentor 55
orgia ſacra unde manarint 26
orientalium uentorū numerus 64
origenes quomodo conſecrationem ſacerdotis Iudæorum explicet 267. 268
origenis de baptiſmo infantium locus 263
origenis de Cornelio baptizato locus 262
origenis de ieiunandi ratione locus 414
origenis laus 263
orpheus 27.49.59
orpheus poëta 38
orpheus orgia ſacra primus in Græciam introduxit 26
orpheus primus herbarū ſcriptor 76
oſcilla ex cera fictilia 328

oſcitatio

oſcitatio unde proueniat 454
oſcitantes cur ſe ſigno crucis cõmuniant ibid.
oſculandi cõſuetudo cur apud Romanos introducta 314.315
oſculandi mos unde defluxerit ibid.
oſiris deus Aegyptiorũ 5
oſiris agriculturæ inuentor 170
oſiris aſylum in Aegypto 217
oſtenta quæ dicantur 83
oſtiarij 271
oſtrus, color purpureus 198
Ouandi cauſa quæ fuerit 143
ouantes myrto coronati 144
ouidius 42

P

PAcuuius 42
palæmon grammaticus 36
palæmon à Latinis Portunus dictus 130
palæſtina quæ 31
palæſtram Mercuriũ inſtituiſſe 132
palamedes quas literas, Cadmi literis adiecerit 29
palamedis inuentum 67
palamedem primum ſuffragiorum in deliberando iudicandoq; auctorem fuiſſe 96
pallas cur Bellona dicta 121
pallium Grecorum inuentum 193
pallij primus uſus, eiusq; forma & ratio 303
palmarũ foliis primò ſcriptitatum fuiſſe 117
paludamentum militum fuiſſe ueſtimentum 194
pan Arcadiæ deus cur Lycæus dictus ſit 136
pan, deus ruſticus, fiſtulæ repertor 54
panos & Syringæ fabula ibidem
panaces herba ab Aeſculapio reperta 75
paneas Philippi urbs 463
pangæus Thraciæ mons, auro & argento abundat 150
panem noſtrum quotidianum euchariſtiam eſſe 574
pãnonios æris uſum monſtraſſe 151
pannorum ex puro ſerico tria genera 197

panth

pantheon unde, & quando, & cur diuæ Mariæ uirgini, & omnibus diuis conſecratum ſit 437
papa pedes deoſculãdos porrigere unde didicerit 312
papa unde diuitias acquiſierit 477.478.& ſeq.
paparum conſtitutiones de diebus feſtis 437
paphnutium Nicenæ ſynodo de edicto cælibatus ſacerdotum reſtitiſſe 343
paphorum dea Venus 5
papyrus 117
par impar ludere 135
parabola 396
παράκλητος 394
paradiſus 396
parẽtalia ab Hebræis deſcendiſſe 440
parentatio annua 444
parmenides primus luciferum obſeruauit 63
parochiæ quæ dicantur 288
parochias qui primi in urbe Roma, & alibi preſbyteris atque epiſcopis diœceſes diuiſerint ibi.
parochi apud Romanos qui uocentur 289
parthorum ab Antonio fugatorum hiſtoria 73
parthorum polygamia 17
parthorum ſepultura 210
parthos Thomas ad fidẽ redegit 558
parthos tympanorum ſonitu pugnam inire conſueuiſſe 58
paſcha 395.435
paſcha dies quis dictus 360
patrimus 21
patris patrati inſtitutio 320
paulus cur oſculo ſalutãdum eſſe uoluerit 314
paulus diaconus 409
paulus montis Caſini monachus 452
paulus quando Romam à Iudæis ad ſuppliciũ petitus ductus ſit 255
paulum II. ueſtem coccineam cucullo inſignem Cardinalib. dediſſe 293
paulus Thebæus 481
paulus ubi nudipedalia ſacra celebrarit 451
pauli Apoſtoli martyriũ 255.550
pauli conuerſio, peregrinationes & geſta 559
pauli Samoſateni hæreſis 538. ubi damnata 545
pauonem Romæ augurali

tali cœna quis primus poſuit 189
Pecora Deo immolandi mos 185
pecunia unde appellata 155
pecuniarum uſum antiquiſsimum eſſe 153
pegaſum alatum equum quis primus omnium aſcenderit 126
pelagij decretum de ſacerdotum cælibatu 344
pelagij Roman.pont. decretum 440
pelaſgos auctores ſimulachrorum fuiſſe 162
peletronios primos omnium frænos & ephippia inueniſſe 126
pelliũ uſus apud quos primùm fuerit 195
pellibus caprinis & ouillis olim ſcriptitatum 119
penicillo quis primus omnium pinxerit 166
pentecoſte 395
pẽtheſileam Amazonum reginam ſecurim reperiſſe 123.225
perdicis inuentum circinus 224
pergamenæ chartæ cur uulgò ſic dictæ 118
pergami bibliothecã prę-clariſsimam fuiſſe 115
periander Corinthiorum rex 131
perilli inuentum crudele 238
perpendiculi excogitator 224
perſæ à Saracenis quãdo deuicti 518
perſæ Mithram colunt 5
perſarum de feſto natali celebrando mos 432
perſarum polygamia 17
perſarum ſepeliendi mos 208
perſarum de uino ſentẽtiã 176
perſas ſtatuas nullas erexiſſe 161
perſequutores Chriſtiani ſanguinis referuntur 150.151
perſeus Zenonis auditor, quid de diis ſenſerit 4
perſeum ſagittas inueniſſe 123
perſius 44
perſonas induendi mos ante quadrageſimam 334
perſonas induere apud Anglos capitale ibid.
pes Põtificius qui Numæ Pompilio dictus 409

pedũ mutuò lauandi mos unde defluxerit 315
pedes pontificum deoſculandi mos unde defluxerit 312.313
petaſum epiſcopi ferre quando cœperint 294
petronilla uirgo ſacrata 312
petrus 396
petrus & Paulus cur à Nerone morte affecti fuerint 550
petrus Ferdinandus primus militum D. Iacobi in Hiſpania magiſter 505
petrus heremita Gallus quando uixerit, & quid Vrbano pontifici ſuaſerit 372
petrus Hetruſcus 501
petrus in ſacerdotio poſt Chriſtum cur prærogatiuam habuerit 277
petrus Matthæus 92
petrus Pontum, Galatiã, Bithyniam & Cappadociam in ſuam fidẽ redegit 558
petrus quando Romam profectus ſit 255
petri ad uxorem quæ ad paſsionem ducebatur, uox 423
petri martyrium 255.550
petri prima concio poſt Chriſti aſcenſionẽ 252. item miracula ibid.
petri uox memorabilis atque ſalutaris 342
petro Galatiam, Põtum, Bithyniam & Cappadociam ſorte obtigiſſe 254
petrum & Philippũ uxores habuiſſe, & filias etiã uiris nuptũ dediſſe 342
petrum ſeptem annos Tiberio principe Antiochiæ epiſcopũ fuiſſe 254
Phædonis Elidẽſis inuentum 67
Phærõ cur cæcus factus, & quomodo uiſum receperit 214
phalanges 122
phalaridem poſt Theſeũ primum omnium fuiſſe tyrannum 94
phaletij de hominibus intentè fodientibus dictũ 150
phantaſma 397
φαρμακεύτικὴ 70
pherecydes Syrus 46.62
phidias nobilis ſtatuarius 165
phidonis inuentum 67
philemon comœdiæ nouæ auctor 44
philippus Gazam profectus

ctus Eunuchum Candaces reginæ Aethiopum præfectū baptizauit 253
philippus Samaritanos ad religionem traxit, ibidem & 533. Simonem Magum baptizauit ibid.
philippus Tuſcus Seruorum Mariæ uirginis auctor 499
philippi opera euangelicum ſermonem ad Aethiopes uſque penetraſſe 253
philoclis Aegyptij inuentum 166
philoſophiæ diuiſio triplex 59
philoſophiæ duo principia ibid.
philoſophiæ laus atque origo 58
philoſophiam à quibuſdā in quinque partes diuidi 60
philoſophiam, ſecundum Laërtium, à Græcis, ſecundū Euſebium, ab Hebræis manaſſe 58
philoſophi ibid.
philoſophorum uariæ de diis ſententiæ 2
phlebotomare medici unde didicerint 75.76
phœnices amiciſsimos quando Saturno immolarint 364
phœnices primi arithmeticæ inuentores 66
phœnices baliſtam & fundam reperiſſe 123
phœnices dilectiſsimum ex liberis quādo dæmoni litarint 365
phœnices à Iudæis literas accepiſſe 30.31
phœnices literarum primi inuentores 29.32
phœnices & literarum & ſyderum inuentores 62
phœnices uenandi piſcādique uſum reperiſſe 189
phœnices ueteri ritu circuncidebantur 257
phoroneus primus Argiuorum legiſlator 89
phrygas primos omniū natos eſſe unde conſtet 10
phrygas bigarum & quadrigarum inuētores 127
phrygibus olim proprias literas fuiſſe 33
phrygianæ ueſtes unde dictæ 193
phrygiones ibid.
phrygios modulos, Marſias Phryx excogitauit 54
phylacterium 396

phyſica in quibus uerſetur 60
Picturæ origo 166
pilam luſoriam Pythum reperiſſe 132
pilum Tyrrhenus inuenit 123
pilumnus pinſendi frumẽti auctor 173
pinea corona quibus uictoribus data 131
piſcandi uſum quis tradiderit 189
piſeus Tyrrhenus tubam æneam inuenit 56
piſeum uenabula reperiſſe 123
piſeum roſtra nauibus addidiſſe 229
piſiſtratus primus omniũ libros publicè legẽdos præbuit 114
piſtores Romæ quando eſſe cœperint 173
pitumnus cur Sterquilinus dictus 173
pius II. breuiatorum auctor, Paulus exauctorator, Sixtus reſtitutor 530
pij I. de uirginũ ſacratione decretum 309
Planetæ à quo diebus aſſignati 424
planetas plurimum ad bona maláue cõſequenda, ſecundũ Chaldæos, conferre 61
plaſtices primi inuentores 167
plaſticem antiquiorẽ eſſe ſcientia fundendi æris ibid.
platani encomium 182
plato cur ueritatẽ in ſua repub. in primis cultam uoluerit 548
plato magiæ ſtudioſus fuit 78
plato mercaturam exercuit 230
plato quibus uini uſum conceſſerit 176
platonis Athenienſis de mundo & hominum ortu ſententia 9
platonis de Deo ſententia 6
platonis de deorum imaginibus lex 469
platonis de poëtis ſententia 37
platonis de mortuis ſententia 212
platonẽ ab Hebræis ſuæ philoſophiæ præcepta ſumpſiſſe 60
plautus 44
plebs quando cõſulatum Romæ adepta ſit 100
plebeij ludi repertor 325

plinij

plinij II. ad Traianum de Chriſtianis literæ 557
plinij locus emendatus 215
plinij ſententia laudata 97
plumbum ubi & per quē primò inuentum ſit 151
Pœna eorum qui humanis hoſtiis non litaſſent 366
pœni unde mercaturam edocti fuerint 231
pœnorũ deus Vranius 5
pœnitendi initium unde promanarit 398
pœnitendi modus 399. 400
pœnitentia uera quæ ſit 399
pœnitentiæ duo genera ibid.
pœnitētiam qui agere dicatur 404
pœnitentium ordinis origo 498
poeſim eſſe partim muſices 52
poëtæ numine afflati 36
poëtas cur ſanctos Ennius uocarit 37
poëtas non fieri, ſed naſci ibid.
poëtarum de hominum ortu opinio 11
poëtica ars cur reliquas diſciplinas antecellat 36
poëticæ facultatis origo 37
pollinaria Hiſpaniam reperiſſe 175
polycarpus Smyrnęus antiſtes, unà cum XII. clariſſ. uiris martyrio, coronatus eſt 560
polycrates Epheſius epiſcopus 435
polygamia à quibus defenſa 347
polygnotus Athenienſis picturæ inuentor 166
πολύμιτα 191
pōpeius Leneus poſt M. Catonem de herbis apud Romanos ſcripſit 76
pompeius Magnus theatrum manſurum è quadrato lapide ad imitationē Mitylenenſis theatri primus omnium Romæ fecit 221
pompilius quomodo annum ad Lunę curſum redegerit 107
pondera quis primus inuenerit 67
pontifex ſiue presbyter unus tātùm cur electus fuerit 280

pōtifex unde dictus ibid.
pōtifex unde humeris hominū circunferatur 296
pontificis Iudæorum habitus ac ornamenta declarata 268.269
pontificis munus 278
pōtifici caput aperire nō licuiſſe 311
pontificem max. cur Numa crearit 318. & quæ eius poteſtas atq; officiū fuerit ibid.
pōtifices cur omiſſo priore nomine, ſibi unum aliquod ex pōtificum, qui antè fuiſſent nominibus eligant 295
pontifices Rom. à Longobardis preſsi, ad Francorum reges cōfugere coacti ſunt 297
pontifices inſignia ſua ferè omnia ab Hebrçis accepiſſe 283
pōtifices 32. poſt Petrum uſq; ad Syluestrum primum martyrio coronatos fuiſſe 519
pontificum electio ad ſolos cardinales hodie reducta 297
pontificum ornatus explicatus 283
pontificalia conuiuia 326
populorum nomina quādo immutata 14
popularis ciuitas à quo primùm inſtituta 93
porcus cur immolari cœptus ſit 185
porſenæ labyrinthus 206
portenta cur dicta 83
portenti exemplum ibidem
poſteritatem magis ueterum honorum ac pōparum, quàm morum tenacem eſſe 296
poſthumius Tubertus primus omnium ouans Romam ingreſſus eſt 144
potum ex hordeo Liberū patrem primùm confeciſſe 179
Præcentores 271
præcepta in templo Cereris Eleuſinç, apud Athē, quænam remanſerint 187
prædicatorum ortus 496. habitus 498
præmonſtratenſium ortus 497. item ueſtitus ibid.
præputium quid 257
prætexta Hetruſcorū inuentum 193
prætogiam rex Abiſsinorum Aethiopum 253

praxedis fœminæ laus 356
praxitelis inuentum 155
preces caſtas Deum pluris facere, quàm magnifica ſacra hominum 458
preces horarias ſiue canonicas qui primi inſtituerint 405
presbyterum ante 30. annum fieri Bonifaciũ uetuiſſe 287
presbyter ut 25. annos natus creari poſſet, unde defluxerit ibid.
presbyteri qui uocentur 274
presbyteri quomodo ab Apoſtolis conſtituti 275
presbyterorum officium 288
presbyterorũ ordo quando cœperit 274
presbyterorum ſeculariũ uota caſtitatis perpetuò ſeruandæ 483
primitiarum auctor oſtẽditur 470
primogenita cur Deus ſibi offerri præceperit 474
priſcarum literarum numerus ſecundum Ariſtotelem 29
priſcorum cõfitendi modus 404
proceſsionum origo 452
proceſſus martyr 561
prodigia cur dicta 83
prœtus & Acriſius clypeorum inuentores 123
profeſti dies unde dicti 433
prometheus Aſtrologiæ inuentor 62
prometheus cur à Ioue Caucaſo ferrea catena uinctus fuerit 155
prometheus ignem in ferula ſeruari docuit 152
prometheus primus omnium bouem mactauit 185
prometheus ſimulachrorum auctor 162
pronuntiatio quid 374. eiusq; diuiſio 376
prophetarum oraçula omnium certiſsima cur fuerint 82
proplaſtice quid 168
proſelytus 396
protagoras cur ab Atheniẽſibus ſuis finibus exterminatus ſit 3
protonotariorum ac cubiculariorum origo 301
pruſia à Theutonicis ſubacta 505
Pſalmus 396

pſalmos alternis canere quis inſtituerit 407
pſallentium in templis reprehenſio 408
pſalterium in ſeptem partes ab Hieronymo Damaſi rogatu digeſtam fuiſſe 407
pſammetichus 10
pſeuſippus doliorum inuentor 225
Ptolemæus Philadelphus Alexandriæ obeliſcum 80.cubitorũ ſtatuit 213
ptolemæus Philadelphus nauẽ ad 40.ordines extruxit 229
ptolemęus Philopator nauem ad 50. ordines extruxit ibid.
ptolemæus quando floruerit 66
ptolemæus Soter ad 15.ordines nauem inſtituit 229. 281
ptolemæorum regum in Aegypto in cogendis libris ſtudium 115
P.Licinius Caluus 100
P.Scipionis de ſtatuis dictum 164
pueros & puellas in ſupplicationibus ex feneſtris deſpicere cur ueteres uetuerint 455
puerperarũ purgatio unde defluxerit 352.353
pugillarium uſum ante Troiana tempora fuiſſe 117
pugilum equorumq; certamen in Circo maximo fuiſſe 222
pugna unde nomen traxerit 121
pugnæ prima origo quæ fuerit ibidem
pugnare ex equo quis primùm docuerit 127
punicarum fœminarum mos 555
purgatio triplex 405
purgationẽ alui quis primus inuenerit 69
purpura quo pacto & quando inuenta ſit 198
purpuræ uſus apud Romanos quibus peculiaris ibid.
purpuræ piſces ex cõcharum genere eſſe ibid.
quandiu uiuant ibid.
puteorũ foſſores qui primi omnium fuerint 204
Pygmaleonis tempore in Oriente nullum uſum carnis fuiſſe 186
pyramides cur à regibus extructæ 207
pyramides inter Mẽphim & Deltam

& Deltam tres fuiſſe, earumq; auctores 206.207
pyromantia quid, eiusq; origo 81
pyrrhicã ſaltationẽ quis primus omnium inuenerit 131
pyrrhus Dædali filius in Græcia picturam inuenit 166
pythagoras 59.62
pythagoras primus Italorum legislator 89
pythagoras inuentor põderum atque menſurarũ 67
pythagoras magiæ ſtudioſus fuit 78
pythagoræ de concubitu reſponſum 236
pythagoræ de Deo opinio 5
pythagoræ inuẽtum, norma 224
pythagoras arithmeticã amplificauit 66
pythagoræ Samij de mundo & hominum ortu ſententia 9
pythagoram Samium Veneris ſyderis naturã inueſtigaſſe 63
pythagorę duo 67
pythius architectus primus omnium ædem Mineruæ fecit 203.249
pythij ludi apud Græcos unde dicti 130
pythis pictor 167

Q

Quadrageſima unde dicta 416
quadrageſimæ tempus, & uaria primordia 416.417
quadrigis Erichthonium primũ uſum fuiſſe 127
quadriremis inuentores Carthaginẽſes fuiſſe 228
quercus Ioui ſacra 146
querna corona ibid.
quinquatria ſacra unde 322
quinquatres minores ibi.
quinqueremis inuentor Neſichthõ Salaminiꝰ 228
Q. Hortenſius Romæ primus pauonem augurali cœna poſuit 189
Q. Maximi de ſtatuis dictum 200
Q. Mercurius 89
quirinus Romanorum deus 5

R

Rabbi 394
Rameſẽ 40. cubitorũ lõgitudine obeliſcum erexiſſe 213. item alium undecentenis pedibus longitudine, per latera cubi

tis quatuor ibid.
ramũdus primus ſacræ militiæ præfectus 502
raphael Sanctus 167
rates qui primò inuenerint 227
rationale indumentũ pontificum Iudæorum unde confectum fuerit 269
ratiocinator qui ſit futurus 60
Redo comes Montigranelli 490
regnum duplex eſſe 570
reipub. adminiſtratio ſecundum Platonem triſariam diuiditur 92
reipub. Chriſtianæ origo, atque de eiuſdem miro à primo incremento 252
religio ueri Dei unde manarit 24. & ſeq.
religio unde dicta ibid.
religionis origo 24
religionis uerus auctor Deus, rerum omnium origo 254
religionem eſſe uitiorum omnium expultricem ibidem
religioſi qui 20
remum Copas inueniſſe 229
rerum initia quæ 7
reſidentiarij cur dominatores collegiorum ſacerdotum uulgò dicti 305
reſponſoria Italos inueniſſe 388
rex ſacrificulus 320
rex olim nemo creabatur niſi qui ſacerdotio præditus eſſet 93
reges ungendi mos 335
reges cur rarò bene imperent 92
reges cur quondam ut dij culti 24
regum Romanorum inſignia 100
Rhadamanthus primus legislator 89
rhea dea Berecyntiorum 5
rhetorices origo 47
rhetoricæ profeſsio Romæ prohibita 48. iterum conceſſa, & magni habita ibidem
rhetoricæ ſcriptores antiquiſsimi quinam habiti ibidem
rhetoricæ uis atque facultas in quibus rebus conſiſtat ibidem
rhetoris & oratoris diſcrimen 49
rhodiæ militiæ militũ ortus atq; officiũ 502.503

rhodiorum deus Sol 5
rhodios hominem Saturno immolaſſe 363
rhodope 207
rhodus quando à Turcis capta 503
rhœcus figulus 167
rhotaris 285
richardus Cornubiæ comes, quo tempore in Romanorum regem cooptatus ſit 501
Robertus Moliſmenſis abbas 487
robigalia ſacra unde & cur fiebant 321. 419
robigus deus 419
romæ quando nulla imago, neq; picta, neque ficta in templis uiſa ſit 161
romę ſimulachrum primũ ex ære factum eſſe 164
romam omne dominationis genus perpeſſam fuiſſe 98
romana reſp. ſub quo magiſtratu creuerit, aut cõtrà 97
romanæ ciuitatis forma quãdo mutata 98
romanæ ciuitatis forma à Conſulibus ad Decemuiros mutata 99
romanæ ciuitatis triplex adminiſtrandę genus 98
romanæ matronæ cur uino ſe abſtinerent 176
romanam tellurem ſacro martyrum cruore in primis maduiſſe 519
romanum imperium unde incrementum acceperit 97
romani argentei denarij æſtimatio 104
romani pontificis auctoritas in omnes eccleſias unde promanarit 298
romani quomodo diem obſeruarint 113
romani neptes uxores ducebant 348. 349. coronati ludos ſpectabant 148
romanorum conſuetudo 555. 556
romanorum conſuetudo de captiuitate liberatis 285
romanorum deus Quirinus 5
romanorum in numerandis annis mos 67. 103
romanorũ legiſlator Romulus 89
romanorum monarchia quãdo in ariſtocratiam mutata 98
romanorum mos in fœdere percutiendo qualis fuerit 140. 141

romanorum in uictu tenuitas 426
romanorum regum inſignia unde originem traxerint 100
rom.reſp.cenſus cauſa in quot claſſes diſtributa ſit 101
romanorum ſepeliendi mos 40
romanorum uana religio 556
romanorum ueterum ritus, & qui adhuc durent in matrimonio 21.22.23
romanis an lingua Latina una eademq; communis fuerit 13
romanis olim lugendi rationem fuiſſe 441
romanos Herculi decimas dediſſe 475
romanos olim à Martio annum auſpicatos eſſe 106.107
romanos Saturno hominem litaſſe 364
romoaldus Rauēnas 486
romulus cur aſylum collocarit 216
romulus cur Titios crearit 320
romulum inſtituiſſe Arualium collegium 321.508
romulus primus Romanorum legiſlator 89
romulus primus Romanorum rex à quo genitus 98
romulus quomodo annum inſtituerit 106.107
romulus templū Ioui Feretrio locauit 203
romuli triumphus 142
roſcius Gallus 219
roſtra nauibus Piſeū addidiſſe 229
roſtratæ coronæ 147
rotam figulariam quis primus omnium inuenerit 168
ruta muſtelæ ſibi medentur 76

S

SAbæi unde 15
Sabaoth 396
ſabbatum 423
ſabbata ſabbatorum ſacra 361
ſabellij hæreſis 538
ſabina martyr 561
ſabiniani pontificis decretum 459
ſabinus Maſſurius 144
ſabinorum deus Sabus 5
ſacerdos Tyrannus nomine quomodo libidinem ſuam explerit 365
ſacerdotes Aegyptios mœrere

mœrere deraſis capitibus conſueuiſſe 282
ſacerdotes Dominũ per Moſen capite & barba raſa eſſe uetuiſſe ibid.
ſacerdotis cõſecratio 264
ſacerdotis manuum impoſitio quid ſit 275.276
ſacerdotis officium quale ab initio fuerit 281
ſacerdoti iurare non licuit 316
ſacerdotes olim reges creatos eſſe 93
ſacerdotes & reges ungendi mos 335
ſacerdotes cur olim uerticem radere ſoliti 284
ſacerdotum Cereris habitus, conſuetudo & officium 321.322
ſacerdotum collegarum apud Anglos diuortium 394
ſacerdotum deæ Syrię ordo 509
ſacerdotibus Occidentalibus quando coniugium interdictum ſit 343
ſacerdotibus quibus apud Hebæos rem diuinam facere permiſſum ſit 27
ſacerdotibus Romanis olim nec habere, nec petere magiſtratus licuiſſe 313
ſacerdotalis coniugij apud Hebræos origo 339
ſacerdotalis noſter ordo à quo primùm inſtitutus fuerit 272
ſacerdotium quotuplex 273
ſacerdotium Chriſti quale 336.& ſeq.
ſacerdotij eiuſque graduum apud Hebrǫos initia 267
ſacerdotij patris patrati inſtitutio 320
ſacciperium 23
ſacrificandi apud Hebręos primus ac uetuſtiſſimus ritus 359
ſacrificandi ritus qualis apud ueteres fuerit 185
ſacrificare eo ritu quem Chriſtus docuit, qui primùm cœperint 385
ſacrificium noſtrum quid ſit 381
ſacrificij noſtri faciendi adminiſtrandiq; poteſtas quibus data fuerit 384
ſacrarum ædiũ origo 353
ſacra quæ ſacerdotibus Romanis in primis curę fuerint 321

ſacrorum

ſacrorum militum origo 502
ſacrificium cur ſoli Deo debeatur 434
ſagati milites unde uocentur 194
ſagittarum inuentores 123
ſagum ueſtis genus 194
ſalaminios homines Agraualæ mactaſſe 363
ſalaminios uel Athenienſes hippagines reperiſſe 229
ſalem & eius uſum Miſor & Selech inueniſſe 189
ſalij 52
ſalij unde promanarint 319
ſalmoneus cur à Ioue ad inferos detruſus ſit 125
ſalomon 38
ſalomon primus omnium templum Ieroſolymis Deo optimo max. condidit 203
ſalomonẽ primum docuiſſe dæmones effugandi modum 79
ſalue 528
ſalutandi mos uarius ibid.
ſambucam, muſicum inſtrumentum Troglodytas inueniſſe 56
ſamiorum dea Iuno 5
ſanctis Pagnini Hebraïcè loquẽdi ſtudium 529
ſanctius rex Calatrauenſium auctor 505
ſanguinis baptiſmus 327
ſanguinẽ mittere in morbis unde homines didicerint 75
ſaponem Gallos inueniſſe 234
ſaracenos atq; Arabes uxores ex publica auctione emere 18
ſaracenorum ortus, inſtituta & mores 514. & ſequent.
ſaraceni olim circuncidebantur 258
ſarmaticarum uirginum mos 553
ſatanam ſe trãſfigurare in Angelum lucis, hoc eſt, Dei qui lux eſt 1
ſatin de Brugis 197
ſaturnalia 137
ſaturnalia ſacra 162
ſaturnus arborum inſitiones oſtendit 178
ſaturnus in Latio agriculturam inuenit 171.174
ſaturnus omniũ deorum parens 4. eiusq́ue liberi ex Ope ibid.
ſaturnũ nigros efficere 61
ſaturnum nnmmos æreos Latinis

Latinis primum inſtituiſſe 155
ſatyra unde nomen traxerit 43
ſatyræ nouæq; comœdię origo 42
ſatyræ à Latinis excogitatæ ibid.
ſaul primus Hebræorū à Samuele unctus fuit 335
ſcandalizare 396
ſcaphas Illyrios reperiſſe 229
ſcena cur primò inuenta 218
ſcenopegia 361.395
σκηνὴ ibid.
ſchacorum ludus qualis, & unde dictus 133
ſchiſmatum ortus 538
ſcioterlcon 111
ſcipio unde ſibi inuidiam à uulgo pepererit 220
ſcipionis aurea ſententia 147
ſcipionem Naſicam primum omnium horas aqua diuiſiſſe 111
ſclopus 125
ſcopettina congregatio 493
ſcorpionem tormentum Cretenſes reperiſſe 123
ſcotorum in matrimonio olim mos 18
ſcotorū rex Malcolmus tertius ibid.
ſcribendi primus uſus apud priſcos etiam per notas 119
ſcriptitatum fuiſſe antiquitus in mēbranis 118. item in pellibus capriniis atque ouillis 119
ſcripta furtiua quæ dicantur ibid.
ſcriptorum ante Homerum catalogus 30
ſcyron uentus 65
ſcytham æs conflare docuiſſe 151
ſcytharum & Aegyptiorum de generis antiquitate contentio 10
ſcytharum in fœdere faciendo mos 141
ſcytharum in ſepeliendis mortuis cōſuetudo 209
ſcytharum mos 553
ſcythis promiſcuas uxores & liberos fuiſſe 17
ſcythas Aegyptiis antiquiores eſſe 10
ſcythas Andreas conuertit 558
ſcythen Iouis filium arcum & ſagittas reperiſſe 123
Secretarios Romæ quis primus omnium inſtituerit

tuerit 530
ſectæ Iudæorum tres 187
ſecundę menſæ ibid.
ſecuris inuentrix Penthe ſilea 123.225
ſeculum 324
ſeculares ludi à quo inuenti 323.324
ſeculus Vēti filius alimen ta ex arboribus reperit 177
ſeleucus Macedoniæ rex 115
ſemneſerteus rex 214
ſenatorius atq; equeſtris cenſus qualis Romę fuerit 102
ſenatus Romanus olim qualis fuerit 294
ſeneca 42
ſepeliēdi cadauera uſum apud gētes uarium fuiſſe 446
ſeptendialis ſacrificij origo ibid.
ſeptentrio uentus 64
ſepulchri nō delendi lex 449
ſepulchrorum extruendorum forma ibid.
ſepulchri genus quale Itali conſtituant 449
ſeres populos ſimulachrorum cultum uetuiſſe 161
ſergius monachus Neſtorianæ hæreſeos ſectator 513
ſericum à quibus inuentum 195
Seruator cur decimas approbarit 475
ſeruatoris nomen Oſeam & Ioſue filium Nun habuiſſe 273
ſeruatoris pręceptum 554
ſeruitij inuentores 95
ſeruitutis origo prima à Chanaan profecta ibid.
ſeruius primus æs ſignauit 155
ſeruius Tullus rex cēſum primus omnium Romæ inſtituit 101
ſeruium Tullum primum undulatam ueſtem geſtaſſe 193
ſerui cur appellati 95.
quomodo uenditi ibid.
ſeruorum Deiparæ uirginis primordium 499
ſeſoſtris rex Aegyptiorū, primus omnium longa naui uſus eſt 228
ſeth primus literarum inuentor 31
ſeueri Pertinacis in Chriſtianos ſexta perſequutio 551
Sibylla unde dicta 325
ſibyllæ Erythreæ per furorem

rorem uaticinatio 82
ſibyllini libri à Tarquinio Superbo empti 325
ſibyllinorum librorũ origo 324
ſicli Iudaici æſtimatio 104
ſiculi Andreę Barbatij de Cardinalibus diſputatio irriſa 291
ſidonius menſuras ac pōdera quo tempore repererit 67
ſigillare quid Varroni ſignificet 529
ſigillatæ literæ quæ dicātur ibid.
ſigillo plumbeo nullum Roman. pont. antiquius eſſe ibid.
ſimoniacorum ſectæ ortus 533
ſimonis magici conuerſio ibidem. à Petro repulſio ibidem. eiusque temeritas atque interitus 534
ſimonides Melicus primus omnium memoriæ artem monſtrauit 120
ſimonides Melicus quas literas Palamedis literis adiecerit 29
ſimonidis poëtæ de Deo reſponſum Hieroni tyranno datum 5
ſimplicij Pontificis acta 297.298
ſimulachrum Alexandri Magni 165
ſimulachra fingendi uſus unde promanarit incertum eſſe 160
ſindonis uſus ubi primũ repertus 194
ſixtus martyr 561
ſixtus II. pont. Rom. martyr ibid.
ſixtus IIII. Iubileum 25. anno primus omnium celebrauit 524
ſixti decretum 387
ſixti I. Romani pontificis decreta 459
σμῦγμα 193
Sochim 4. obeliſcos 48. cubitorum longitudine erexiſſe 213
ſocrates cur ab Athenienſibus damnatus ſit 549
ſocrates ethicæ auctor, 60
ſocrates iam ſenex inſtitui lyra non erubuit 52
ſocratis præclarum dictum 189
ſodalis 508
ſodales Auguſtales, Ti-

tij, Hadrianales, &c. ibid.
ſol Oceani filius ubi aurũ inuenerit 150
ſol Rhodiorum & Maſſagetarum deus 5
ſolis & Saturni dierũ nomina qui primi in Dominicũ & ſabbatum mutauerint, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias diſtinxerint 423
ſolis & Lunæ defectus qui primùm deprehenderint 63
ſolẽ & Lunam, id eſt, Oſirim & Iſim Aegyptios ſibi deos ſtatuiſſe 4
ſolanus uentus 65
ſoliſtima tripudia 84
ſolitaurilia ſacra unde 322
ſolon auctor magiſtratus Areopagitarum 96
ſolon poſt Draconẽ Athenienſibus leges tulit 89
ſolon mercaturam exercuit 230
ſolonẽ funebres orationes inſtituiſſe 212
ſomniorum interpretationem Amphictyõ primus docuit 84
ſophi 59
ſophiæ nomen à Pythagora cur mutatum ſit ibidem
ſophocles 42
ſophroniæ martyris forte factum 562
ſortium Præneſtinarum origo 85
ſoteri decretum 310
Spargere pecuniam in populum, dare epulum & ſtrenam, unde apud noſtros moris ſit 331
ſpartani cur ciues ab Aſia retraxerint 187.555
ſpectaculum 218
ſpectacula edere unde defluxerit 332
ſpeculũ argenteum Praxiteles primus inuenit 155
ſphæræ repertor 63
ſpicea corona 147
ſpiritus cur geniorũ nomen ſibi aſſumpſerint 2
ſpõdeus pes unde dictus in carmine 409
ſpondeus pes pontificum ibid.
ſponſa ut cum ſingulis cõuiuis prima nocte coiret, apud Naſamones moris fuiſſe 18.365.366
ſponſa cur domus coniugalis poſtes adipe ſuilla inunxerit 23

ſpurius

ſpurius Fuſius primus pater patratus Romæ fuit 320
ſpurij Caruilij diuortium 20
Staffa nouum inuentum 238
ſtaphilus Sticheni filius, uino aquam admiſcere primus docuit 178
ſtatæ cæremoniæ cur dictæ 522
ſtationes & Iubileum Romę qui primùm inſtituerint ibid.
ſtationes unde nomẽ traxerint 523
ſtatiuæ feriæ 431
ſtatuas qui primi ſtatuerint 164
ſtephanus diaconus primus omnium Chriſtianorum martyrio coronatus eſt 551.558
ſtephanus II. pont. cur humeris hominum ſublatus 296
ſtephanus Senenſis 493
ſtephani I. Pontificis decretum 459
ſtercorãdorum agrorum uſum Pitumnum inueniſſe 173
ſterilitatẽ apud Hebræos olim probroſam fuiſſe 339.340
ſternutamẽtũ unde proueniat 453
ſternutantibus cur bene precemur ibid.
ſterquilinus 173
ſtola quibus peculiaris fuerit 194
ſtrabo quando floruerit 66
ſtrenam dandi uſus 331
ſtridon Hieronymi patria 489
ſtultorum ludus 135
Sublacum oppidum 483
ſubdiaconi 271
ſuffragiorum auctor quis fuerit 96
ſuperhumerale Pontificũ Iudæorum unde confectum 269
ſupplicationes quis inſtituerit 452
ſupplicationum pompam cur ludicra quædã præcedant 455
ſutoriæ artis inuentores primos Hebræos fuiſſe 192
Syderum obſeruationes in nauigando qui adinuenerint 63
ſylla dictator cur primus

omnium Romæ cremari uoluerit 210
ſyllam & Marium omnẽ ſenatus poteſtatem fregiſſe 100
ſyluanus 136
ſymballoton ueſtimenti genus 194
ſymbolum 396
ſynagoga ibid.
ſyria dea 509
ſyria regio 31
ſyricij decretum de cælibatu ſacerdotũ & diaconorum 344
ſyricij Pontificis decretum 287
ſyringa Arcadiæ Nympha, in paluſtres cannas cur mutata 54
ſyringa Græci fiſtulam uocant ibid.
ſyrij unde 15
ſyri 31
ſyros catapultam reperiſſe 123

T

Tabernaculum 218
tabernacula Iobal primus omnium fecit 203
tabulas apoſtolicas plumbo obſignari cur Stephano III. & Hadriano I. placuerit 529
tages 83
talaus Dædali ſororis filius, rotæ figulinæ repertor 168
talai inuentum 224
talus quid ſit 133.134
talorum luſus apud ueteres explicatus ibid.
talaſsij nomen cur Romani in coniugio ſæpe inuocarint 22
tanaquilis uaticinium 81
tarquinius Priſcus deuictis Sabinis primũ triũphauit 142
tarquinius Superbus ultimus Romanorum rex, regno pulſus eſt 98
tatheus 465
tatius 508
tauri hoſpites Dianæ immolabant 365
taurus æneus Phalaridi factus 239
taurij ſiue Taurilia ludi 325
taxillorum polygamia 17
taxillos mortuos uulturibus proieciſſe 210
Tectas naues Thaſios reperiſſe 229
tegulas Cinyram inueniſſe 200
telchines populos ferrũ & æs

& æs omnium primos eſſe fabricatos 151
telechus VIII. Lacedęmoniorum rex 93
telephori decretum 392
telephori hymnus 385
telmeſsinos ſomniorum interpretes primos fuiſſe 85
templum Deo omnipotenti quis primus ædificarit 203
templorum origo 354
templariorum militũ ortus 503
temulentia notata 175
terebri inuentio 224
terentius 44
terminalia ſacra unde 321. 322
terminalis Iupiter ibid.
termini, dij ibid.
terpandri inuentum 55
terra unde fructus uberiores proferat 61
tertullianus quando florere cœperit 255
tertulliani de confeſsione locus 404
tertulliani de polygamia locus 348
teſſeræ ratio diſcuſſa 132
teſtudo cunilæ paſtu ſibi medetur 76
teſtudinum inuentor 124
teucrum Ioui apud Cypros hominem immolaſſe, quod poſtea ſub Hadriano ſublatum fuit 363
teutatē Galli quomodo placabant 363
teutonicorum religionis initium 504
texendi artis inuentrix 171
Thales 62
thales mercaturam exercuit 230
thales Mileſius apud Gręcos primus Solis & Lunæ defectus deprehendit 63
thales Mileſius unde 59
thaletis Mileſij opinio de Deo & aqua 3.7
thaletis Mileſij inuentio 106
thamyras Thrax Dorios modulos excogitauit 54
thamyras primus cithara ſine uoce cecinit, cũ cantu uerò Amphion, uel Linus 55
theatralem ſcenam frondibus non parietibus olim tectam fuiſſe 220
theatri origo 218

theatrum apud Alexandriã in Antirrhodo inſula ibid.
theatrum unde dictum ibidem.
theatri apud Romanos diſpoſitio ibid.
theatro quis primus omnium linteis umbram fecerit, byſsinaq; uela duxerit 220
thebæ duplices 105
themiſtocles ob lyræ recuſationẽ indoctior habitus eſt 52
theodati de coniugio decretum 350
theodotes grãmaticus 36
theodora martyr 561
theodorus figulus 167
theodorus nullum eſſe Deum exiſtimauit 3
theodori hæreſis ubi damnata 546
theodori Samij inuenta 224
theodoſius cur Seruatoris ſignum in ſolo, uel in ſilice, aut in marmore humi poſito inſculpi uetuerit 358
theodoſij & Valentiniani Impp. in hæreticos pœna 542
theopompus 46
theophraſtum Ariſtotelis bibliothecã Neleo tradidiſſe 115
θεὸς unde 7
thermæ Nouati in uico Patritio unde & in cuius honorẽ extructæ 356
thermæ quæ olim Romæ in primis celebres fuerint 224
thermarum origo 223
theſeus Pinnius I.V. peritiſsimus 92
theſeus primus omnium tyrannus 94
theſeus Iſthmios ludos inuenit 130
theſeus poſt Acaſtum funebres ludos inſtituit 132
theſeum fœdera primum omnium apud Græcos comperiſſe 139
theſſalos ex equo pugnare primos omnium docuiſſe 126
theſſalorum in malefica arte magica ſtudium 78
theutonicorum ordinis ortus 504. habitus ibid.
thoas & Eaclis ubi aurum inuenerint 150
thomas Parthos conuertit

tit 558
thomæ Parthos ſorte obtigiſſe 254
thraces falcem reperiſſe 123
thraces natales dies olim fleuiſſe, exequias uerò cum hilaritate celebraſſe 209.447
thraces, Scythas & omnes ferè Græcos in bellum exituros, hominem mactaſſe 364
thracum in ſepeliendis mortuis cõſuetudo 209
thracum in optimatibus ſepeliendis mos 210.211
thracum polygamia 17
thraſon primus omnium muros fecit 202
thucydides 46
thus cereosq; ad ipſas ſtatuas incẽdendi uſus 165
thus qui primi uẽdere cœperint ibid.
thus ubi naſcatur ibid.
thyſias Siculus 48
Tibarenos ſenes ęgrotantes ſibi dilectos, patibulis ſuſpendiſſe 208
tiberius Cæſar accuſatoribus Chriſtianorum periculũ cõminatus eſt 557
tiberius Cæſar quando lauream coronam geſtarit 183
tibiæ ac tympana cur in funeribus olim adhibita fuerint 448
tibiæ primùm unde factæ 54
timagoras Chalcidenſis pictor 167
tigranis Artabani filij dictum 129
tincturæ capillorum inuentio 235
tintinabuli auctor incertus 237
tintinabula mulionum collis cur ſuſpendantur 51
tintinabulorum uſus unde 490
tiphys adminicula gubernandi inuenit 229
tireſias Thebanus auſpiciorum inuentor 84
Tiro Ciceronis libertus ipſas notas primus reperit 119
titij ſodales 320.508
titulorum quibus Romanus pontifex utitur, origo 527.& ſeq.
T. Largius Romanorum Dictator cur creatus ſit 98

T. Cæcilius Siculus 99
T. Liuius 46
Toga pura quę olim dicta 193
toga Romanis & Gallis peculiaris ibid.
τομὴ 8
tondendi uſum ab Abantibus fluxiſſe 236
tonſores ex Sicilia in Italiam quādo primùm uenerint ibid.
tormentum æneum 238
tormenta quis primùs inſtituerit 104.123
torni inueſtigator 224
torquatus martyr 561
totilæ crudelitas Benedicti abbatis probitate uicta fuit 564
Trabea ueſtis quibus peculiaris fuerit 194
tragicorum ueterum pręmium quale 41
tragœdia undę dicta ibidem
tragœdiæ atque comœdiæ initium ibidem
traiani in Chriſtianos quarta perſequutio 551
tranquillus delirus pietatis hoſtis ibidem
tribuni militum pro Con ſulibus Romæ quando creati 99
trinitatis monachorũ ortus 498
triptolemus agriculturæ inuentor 170
triptolemus Cerealia inſtituit 321
triremis inuentor Amocles Corinthius 228
triton Libyæ fluuius 121
triumphalia conuiuia 326
triumphalis corona 146
triumphandi mos unde defluxerit 142
triumphus apud Romanos præcipuus honor fuit ibidem
triumphus ſumptuoſiſſimus quis fuerit ibid.
quis item minor 143
trœzenius Dardanus 54
troiæ excidium 77
troianis temporibus rerum permutationem uiguiſſe 153
trophæa cur Græci erexerint 144
tryphon 229
Tubal Hebræus 55
tubalcain Lamech filius, ferrariæ artis auctor 152
tubalcain ante Noë diluuium res bellicas exercuiſſe

cuiſſe 121

tunica talaris pontificum Iudæorum qualis fuerit 269

tunicam rectam Tanaquil prima contexuit 193

turris Babylonicæ conſtructor 202

turres Cyclopes inueniſſe ibidem

tutela Rom. pont. cur ab Impp. Cōſtantinopolitanis ad alios translata ſit 297

Typographiæ initium unde cœperit 116

tyrāni ſacerdotis factum 465

tyranni uox olim in bonam partem accepta, poſtea in malam tranſlata eſt 94.95

tyrannorum lex qualis 95

tyrrhenus haſtas uelitares & pilum inuenit 123

tyriorum legislator Charandes 89

V

Valentiniani Imp. in hæreticos pœna 542

ualentiniani Platonici hęreſis 538

ualeriani in Chriſtianos nona perſequutio 551

ualerius Publicola primus Romæ Conſul 323

ualerius Publicola funebrium orationum Romanis auctor fuit 212

ualeſij hiſtoria 323

uallares coronæ 147

ualliſumbrenſis cœnobij auctor 485

uarronis de uetuſtate dictum 237

uaſorum fictilium origo 168

uaſorū indumentorumq; ſacerdotalium prima origo, atque eorundem ſacrandorum primum inſtitutum 458.459

uates ueri 37

uaticanus circus 214

Vehiculorum auctor 127

ueientibus inducias ad 40. annos datas à Romanis fuiſſe 139

uelandi caput mos unde fluxerit 311

uelitum uſus quando repertus 123

uelū quadrageſimale 460

uela Icarum inueniſſe 177

uelorum, cortinarum, candelabrorum & uexillorum uſus unde 461

uenarū pulſus quis in mu

ſices pedes diſcreuit 55
uenabula quis inuenerit 123
uenandi uſum quis docuerit 189
ueniarum quas indulgentias uocant, uſus, quando celebris eſſe cœperit 524
uenetorum in cõiugio ritus 22
uentus quid 63.64
uentis cur nomina propria impoſita ibid.
uenus Paphos colebatur 5
uenus Aeneæ mater, unde prognata 107
uenus unde procreata 232. item quarum rerum dea habita ſit ibid.
ueneris liberi ex adulterio procreati ibid.
ueneris ſyderis natura per quẽ inueſtigata 63
uer ſacrum unde dictum 365
erticẽ radere olim probroſum 284
eſpaſiani corona 147
ueſtaliũ origo 317
ueſte alba cur cadauera olim exornata fuerint 442
ueſtes acu facere quis docuerit 193
ueſtium uſum Palladem inueniſſe 192.193
ueteres caput omnino nõ uelaſſe 239
ueterum bellãdi mos ante uſum armorum qualis fuerit 121
ueterum morũ feritas per quem ceſſarit 557
Viatores 170
uictoris Papæ decretum 434
uictoris XV. Rom. pont. de baptiſmo decretum 265
uiduæ ueræ proprium 310
uigilantij Galli de reliquijs ſanctorum ſententia 520
uinalia ſacra unde, & cur fiebant 321.419
uincula & cõpedes quis excogitarit 104
uinum ad Gallos primum Aruntem Tyrrhenũ tuliſſe 177
uinum in Aegypto ubi primùm repertum ibid.
uini effectus 175.176
uino aquã immiſcere quis primò inſtituerit 178
uino cur aqua admiſceri ſoleat ibid.

uirgæ Romanorum magiſtratuum 101
uirgines Veſtales cur Numa elegerit 317
uirgines ſponſę à regibus uitiatæ 18
uirginum ſacratio unde defluxerit 310
uiſcerationes quæ dicebã tur, & quãdo Romæ dabantur 326
uitis in Sicilia ubi primò reperta 176
uites & uini uſum, atq; cęterarum arborum fructũ Dionyſiũ inueniſſe ibid.
uitri origo 159
uiuaria quis primus inſtituerit 189. 190
uiuum argentum, uulgò Mercurium dictum 150
Vmbri quomodo dié obſeruarint 113
unctio ſacerdotum & regum unde confici ſolita 336
undulatam ueſtem Caiá Cæciliam reperiſſe 193
ungendi ſacerdotes & reges conſuetudo unde defluxerit 335
ungẽdi mos periculosè laborantes 339
unguenti & coronarum dandarum in conuiuio cõſuetudinem Iones reperiſſe 187
unguenta exotica quãdo & à quibus interdicta 150
unguentorum Hebræi au ctores 149
uocum harmonias Mercurium inueniſſe 50
uoluntas Dei quæ ſit 572
uota monaſtica quis primus introduxerit 483
uouendi uota Deo uſus unde defluxerit 450
Vranius Pœnorũ deus 5
urbanus martyr 561
urbani inſtitutum 386
urbani primi de calicibus decretum 459
urbinum Vmbriæ urbs antiquiſsima 500
Vſonem Siculum tegmina ex pellibus ferinis reperiſſe 193
uuitemberga 540
uulcanus Lẽnorũ deus 5
uulcanus quæ metalla reperit 151
uulcanum Nili filium, Aegyptijs philoſophię principia aperuiſſe 59
uxor unde dicta 23
uxorem cur Paulus ſororem uocet 341

uxores quibuſdam populis communes 17
uxores ex publica auctio ne emptæ 18
uxores plures ſimul habere an ulli unquam per leges licuerit 347

X

XEnia munera quæ uocentur 138
xenocratis de mundo & hominum ortu ſententia 9
xenocratẽ octo deos ſtatuiſſe 3
xenophanes Colophonius 59
xenophon hiſtorias primus compoſuit 46
ξύνῳ 138
xerxis cuiuſdam ſapientis inuentum, & cur 135.
eiuſdem dictum ibid.
xerxem Athenarum potitum, libros ex urbe in Perſas aſportaſſe 115

Z

ZAleucus Locrenſium legiſlator 89
zamolſis 59
Zebub 397
zenonis de Deo opinio 3
zeno Eleates dialectices auctor 60
zenonis Cittiæi de hominum ortu opinio 11
zepherini de calicibus decretum 459
zephyrini edictum 383. 384
zephyrus uentus unde dictus 65
zethus & Amphion fratres 50
zethus muſicæ repertor 76
Zipheræ 119
zizipha & tuberes malorum genera quis primus Romam attulerit 182
Zoroaſter Magicæ artis repertor 76.78
zozini inſtitutio 435
ζύθῳ 179
Zythus ceruiſiæ inuentor ibid.

FINIS.

BASILEAE,
PER THOMAM GVARINVM.
M. D. LXIII.

PALMA ISING.